QESÊ PİLUNÊ DÊRSIMİ U VATEY
DERSİM ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

Arêker- Derleyen
Hawar TORNÊCENGİ

Arêker – Derleyen
Hawar Tornêcengi

QESÊ PİLUNÊ DÊRSIMİ U VATEY

DERSİM ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

(Zazaca – Türkçe)

Çarnayisê tırki rê Phoştdariye – Türkçe çeviriye katkı sunanlar:
Asmên Ercan Gür - Fatma Rozine Zülal - Sait Çiya - Qemera Bariye

Vejiyayisê Tiji & Tij Yayıncılık: 58

Kitabın adı/Namê Kıtavi: Qesê pilunê Dêrsımi u Vatey
Dersim Atasözleri ve Deyimler
Yazarı/Nustoğ: Hawar Tornêcengi (İmdat Yıldız)
Birinci Baskı/Çhapê juyine: İstanbul-Usar 2021
Yayın Yönetmeni/Çhapker: Cemal Taş
Kapak Tasarımı/Arestena Qapağı: Cevdet Yıldız
Redakte & Mizampaj: Hawar Tornêcengi
Basımevi/Çhapxane: Deren Matbaacılık
Ambalaj Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti.
Beylikdüzü Osb Orkide Cad. No: 9/Z Beylikdüzü/İstanbul
Têl.: +90 212 576 01 36 Sertifika No: 47881

ISBN: 978-975-8277-57-5

Vejiyayisê Tiji & Tij Yayıncılık
Jü dezgê de "Dersim Turizm Basım Yayın ve Müzik Üretim San. Ltd. Şti."yo.
Gümüşpala Mah. Güzelbakan Sokak. No.:26 D.:2 Avcılar/İSTANBUL
e-posta: tijyayincilik@gmail.com
TWİTTER: tijyayincilik@gmail.com
İNSTAGRAM: tijyayincilik@gmail.com
Avrupa İletişim: e-posta tijasodiri@arcor.de
Mobil-Têl: 0049 172 5109651

Sertifika No: 50658
© Tij Yayıncılık & Hawar Tornêcengi

No kıtav; phoştdariya "Verein Schweiz Dersim" ra ame çhapkerdene.
Bu kitap; "Verein Schweiz Dersim"in sponsorluğu ile neşredilmiştir.

No kıtav; phoştdariya "Kulturgemeinde Dersim-Bonê Kulturê Dêsımi Darmstadt e.V." ra ame çhapkerdene.
Bu kitap; "Kulturgemeinde Dersim – Bonê Kulturê Dêsımi Darmstadt e.V." nin sponsorluğu ile neşredilmiştir.

Na gurenayisê xo kenu zımetê Ma u Piyê xo;
Kara Fatma (Fatma Yıldız) u Sılemanê Gulavi (Süleyman Yıldız).
Hardo dewres cırê balişna bo!

***

Bu çalışmamı;
Annem Kara Fatma (Fatma Yıldız)'a ve Babam Süleyman Yıldız'a adıyorum.
Ruhları şad olsun!

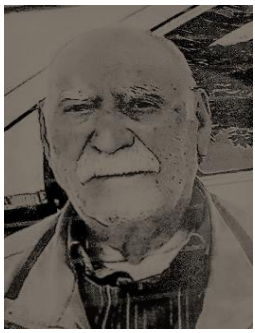

Piyê mı Sılemanê Gulaviyê Cengi (Süleyman Yıldız), serra 1933 de Pulemoriye de amo dina, eke hona domano 5 serre biyo, tertelê 38i de surgınê Bursa-Fethiye-dewa çardakliye kerdo. Uza Piyê xo şiyo heqiya xo. Ef ke vejiyo, bırawunê xora pia cêro barkerdo amê welat, amê Pulemoriye/Pırdosur, dewa Harşiye uza hata 1967 weşiya xo ramıta. Dıma çêverê gurenayisê Almanya ke biyo ra, amo Almanya de guriyo. Teqawut ke biyo, şiyo Erzıngan. Serra 06.11.2018 de Erzıngan de şi Heqiya xo.

*****

Babam Süleyman Yıldız, 1933 yılında Pülümür'dedoğmuş, daha 5 yaşındayken Dersim 38 jenosidinde Bursa-Fethiye-Çardaklı köyüne sürgün edilmiş. Orda babasını kaybetmiş. Dersime geridönüş affı çıkınca, kardeşleriyle beraber Pülümür/Kırmızıköprü, kendi köyüne (Harşi-Kovuklu) geri dönmüş. 1967 yılına kadar köyde yaşamını sürdürmüş. Sonra Avrupa işkapıları açılınca Almanyaşya işçi olarak çalışmaya gelmiş. Emekli olunca Erzincan'a geri dönüp yaşamını orda devam etmiştir. 06.11.2018 de Erzıngan'da Hakka yürüdü, mezarı Erzincan aile mezarlığındadır. Ruhu şad olsun!

Maya mı Kara Fatma (Fatma Yıldız) 18.03.1932 de Pulemoriye de ama dina. Jenosidê 38i de 6 serri biya, surgınê şiwari biya, surgınê Bursa-Fethiye biya. Maya mı zaf çiley ontê, coka verva dewlete zaf hêrsın biye. Erzıngan de serrunê hawtay de maya çhepçiyu biye, jubiyena Cêniyu organize kerdêne. Dêrsım u Erzıngan de mitingu de qesey kerdêne. Coru çhek lewê xora düri nekerdêne, vatêne ni zalımu rê tivar nêbeno, peyra nanê isoni ra. Dewe de "cendırmiye" namebiyêne, Erzıngan de „Kara Fatma" namekerdêne. Verva cı ke mehkemey bi ra, 80 de cunta faşiste amê ser, a ve domanunê xora amey Almanya, bado vatandaşiya Tırkiya ra vejiye. Roze cırê biye uzağkore, qeza trafiki de biye dırvetın, roza 29.12.1985ine de şiye Heqiya xo. Mezela xo Erzıngan de mezelxanê mulxıti dera. Hardo dewres cırê balişna bo!

*****

Annem Fatma Yıldız (Kara Fatma) 18.03.1932 de Pülümür'de doğmuş. Daha 6 yaşındayken Dersim 38 de Bursa-Fethiye'ye sürgün edilmiş. Kendi gençlik yıllarında çok çileler çekmiş, bu nedenle devlete karşı hep hırslıydı. Yetmişli yıllarda Erzincan'da solcu gençlerin ansıydı. Kadınların birliğini organize ederdi. Dersim ve Erzincan'da yürüyüşlere katılır, mitinglerde konuşmalar yapardı. Hiçbir zaman yanından silahını eksik etmezdi, "bu zalimlere güven olmaz, insanı arkadan vururlar" derdi. Köyde iken "candarma" olarak adlandırılırdı, Erzincan ve Dersim'de "Kara Fatma". Sonraları hakkında davalar açıldı, 80 faşist Evren cuntasında çocuklarını alarak Almanya'ya geldi. Daha sonra T.C. vatandaşlığından çıktı. Uğursuz bir günde trafik kazası geçirip 29.12.1985'te Hakk'a yürüdü. Mezarı Erzincan aile mezarlığındadır. Ruhu şad olsun!

QESÊ PİLUNÊ DÊRSIMİ U VATEY

Ma; zoneme ke Vatê Vırenu u Qesê Pilu (İdyomi) kulturê qomi de cawo de hewl cênê. Hora ke, zon u zagonê Dêrsım de hona ni qesey mendê; o waxt sabiyaisê ma jedino. Çıke hazar serru ra jêdero na zon u zagon bınê tomete dero u roz ve roz beno vindi. Zonê ma; nêwajino ke mektevu kuyo, bêro wenden u nustene. Na riwat ra; ni vatên u qesê pilu hata nıka zonê feki de mendê. Qese ve qese, fek ve fek vajiyê u eve vuriyayıs, amê restê na roze.
Vatê Vırenu, kulturê qomu ra vêjiyê werte u roşti da ve weşiya isoni. Werte-vêjiyena tarıxi, kulturi, huneri, dabar u adet-torê qomu de têsırê Vatê Vırenu u Qesê Pilu (İdyomi) zaf gırano. İta de şikime vajime ke; Vatê Vırenu u Qesê Pilu bıngê zon u zagonê Dêrsımi´yê. Jê sanıku, jê lawıku, jê kılamu, jê beyitu, jê hêkat u kuratu cawo de hewl cênê. Ni qesê reji, fikrê qomiyo wertağ u kamiya qomi eve çekunê rezu anê´ra zon. Eve ni çeku, isan şikino derheqa jü qomi de wayirê zonayişi bo. Ni qesey; pıren ve pıren vajiyê, se-serru ra ber vijiyê ro, amê na roze. Coka ni qesey, qesê reji say benê. Dewletiya Qesunê Pilu; serva Zonzonağ, Sosyolog, Edebiyatkar u Doskaru zaf materiyal dana.

Vatê Vırenu, mavênê sarrê Dêrsımi de zaf vajinê. Cem u cemat de, lorıkunê dakılu de, kayunê domanu de, hurênayis u hurê-amayisê dewızu de, kılmek ra; sabiyayis u mırozınbiyayisê qomi de Vatê Vırenu rew-rew yenê vatene. Ni qesey mavênê qomi ra vejiyê u weşiya qomi de tesir kenê. Mordem gegane nêşikino Vatê Vırenu ve Qesunê Pilu ra jümini ra ciakero, çıke no karo de xeyle gırano Vatê Vırenu ekseriya derse danê isoni, eve qesunê rezu raye musnenê isoni. İson ni qesu sero fikirino, ğeyal keno. Ni çekuy, gegane zaf kılmê, hama mana xo jê kemera çengi hurêndia xode gırana. Jederê xo, jê çekuyunê kılamu eve vezin vajinê. Eke, eve vezin u qafiya vajiyay, çekuyê ahengdarê, gosê isoni rê jê rengê çekuya kılamu wes yenê.

Mı; Qesê Pilu hurêndia "Atasözleri" de gureti, Vatey ki hurêndia "İdyomi" de, yani Tırki de hurêndia "Deyimleri" de gureti. Vatey ki edebiyatê qomi ra say benê. Ferqê torê na edebiyati ve edebiyatê bini ra; çekuya ke, xo-ve-xo, tek teyna nêvajina aye dero. Wertê qesey kerdene de qal ke ame ra, o waxt hurêndi de vajino ke, vatoğ qesa xo ispat kero, raşt vezo werte. Mordem ke bêqerar u dudıl mend, na game de qesê pilu kunê mavên u vatena mordemi rê benê qılawuz.
Vatey (İdyomi); qesunê wesu ra yenê meydan ke, hem kılmê, hem zelalê, hem ki raştê. İne de qese tek u jüyo, eve dı maney fam nêbeno. Mordemi ke, jü durımi de nêzona ke se bıkero, - eke xo sas kerd - o waxt, Vatey cırê jê roştia çılayê. Na

durım de, Vatey, raye salıx danê, vezenê roşti, aqıl u derse dana cı. Vatey ki, jê Qesê Pilu qesekerdisê zoni xemelnenê. İfadê zoni kenê quwetın. Qesunê Pilu de, qesu ra dersedayene u guretene esta. Hama Vatey (İdyomi) hên niyê, inu de mecaz esto. Wastena vatenu; - mordem fikro ke wazeno vazo- hetê filozofi u ahêngi ra zovinatur vatena.

Mordem şikino fikrê xo eve qesunê kılmu tenêna berz u quwetın ifade kero. Ni qesê kılmi serva her waxtiyê, her cade zovina vajinê. İson besekeno qeseykerdena xo, eve ju qesa pilu rındek u xori kero. Eve Vateyu, zon dayna rınd u asan (qolay) yeno gurenayene. Çıke, Vatey ju qalıv derê, tenêna lokalê, het ve het, dewe ve dewe vurinê. Jêder jü hêkata xo esta. A hêkate ra vejiyê werte. Mordem wastena xo, ya ki vatisê xo eve ni qesu çığaşi ke jêde biyaro´ra zon; honde jeder ki zerafetê zoni, rındekiya edebiyati ifadekerdene de vejina werte.

Seveta famkerdena asane tayê misalu ke bıdime:

- *"Aqıl sare ra gureto!" İta de vajino ke, na 'kêşi' xo sas kerdo, aqılê xo hurêndi de niyo.*
- *"Cano şia ver sono!" Canê xo nêwazena ke şêro.*
- *"Çımeşiayên keno!" Nêwastena kêşi, cırê jêde diyene.*
- *"Derdi zerrê isoni wenê!" Zaf derdi ontene. Derdu ve nêwes kutene.*
- *"Haqi cıra gureta!" Famê xo satiyo, aqıl u idraqê xo biyê kêm.*
- *"Kam mı dekerneno?" Kamo qalê mı keno, namê mı vano?*
- *"Na lazek fısa seytani yo!" Na vate; Domano ke cayê xode nêvındeno, eyrê vajino.*
- *"Riyê xo biyo şia!" Serva ğeletiya xo, ya ki saxtekeriya xo phosema biyen u sermayena.*
- *"Vaze Haq kêşi murod verde nêverdo!" İta de sabiyayis u zewez yeno isoni vir.*
- *Qesê pilunê Dêrsımi şikime vajime ke, ni çar lengeru ser amê werte.*
- *Qeseyê ke, rasterastê.*
- *Qeseyê ke, eve qafiya u ahengê.*
- *Qeseyê ke, eve erf u mecaziyê.*
- *Qeseyê ke, eve torê meselu vajinê.*

İyê ke Zonê Kırmancki/Zazaki de herroz nusnenê, phoncas mordem nêvêrenê. Bilakis zonê sarrê Dêrsımi (Kırmancki) roze ve roze beno vindi. Hora ke, verva honde zulımi, asimilasyoni, jenosid u bandıra, hata na roze sevekiyo, bêsık no durum qeyretê Roştberunê mara nê,- bıngê zon u kulturê mayê mıqerremi rawo. Seveknayena na zoni gereke ravêr şêro. Cad ken ke, zon u zagonê Dêrsımi ki

reyna newede rewino, jê xozayê xo beno khêwe, beno dewleti u mavênê zonunê dina de cayê xo cêno.

Na kar u gurey sero ki wazen tayê çi vajine. Sıma ki zonenê ke, karê arêkerdena berê kulturi Welat de xeyle zoro. Mordemi rê zonayis, waxt u kunet lazımo. Perskerden u qeydkerdene rê, nustene rê, çarnayişi rê zaf waxt lazımo. Ez davişte serriyo na kari sero guriyu, roz ve roz mı raver ard. Hama, zordariye u asimilasyon ra, tersê qedexekerdene ra çhapxanu na kıtav xeyle waxt est xo pey u nêvet. Oncia ki hata nıka nêwazenê vezê. No ki, dılezariya sistemê demoqrasi ra yeno. Coka no gure çond serriyo ke hên arşiv de vınetaye mend.

Çiyo bin ki esto, wazen vajine: Ni Qesê Pilu u Vatey (İdyomi) teyna gola Dêsımkhaniye ra amê arêkerdene. Yanê Dêrsım u mıntıqa Dêrsımi ra; jê Gımgım (Varto), Xınıs, Erzıngan, Cêği u Sivas/Zara-Qerebel-Bekpınar ra ardê pêser. No kar teyna emegê mı niyo. Tey emegê tayê doskar u nustoğu ki esto. Çı hêf ke, mara ravêr karo de nianen senık ameyvi werte.
*Mı ke serrunê 89´de dest kerd na kar, o waxt 2-3 mordemu ra qeyr, keşi dest'ra karo de nianen nêeştvi. O waxt teyna **Zılfi Selcan** serra 1983-84 de perloda "Hêvi" 1 u 2ine de 72 teney qesê pilunê Dêrsımi, eve namê "Vatenê Vırenan (Atasözleri)" neşir kerdvi. Dıma serra 1987´de **Usxan Cemali** perloda "Ayre" amora 12ine de, eve namê "Qesê Vereni" ra, 30 teney Qesê Pilunê Dêrsımi veti. Serra 1990i de, **Mustafa Duzgını**; Perloda "Berhem", amorê 9ine de eve namê "Vatenê Verênan", 401 teney qesê pilunê mıntıqa Dêrsımi neşir kerdi. Serra 1990 de, eve leqemunê **Qayd & Uşeni** ra perloda "Waxt", amorê 3ine eve namê "Qesê Kamılu-1"ra 442 teney u serra 1991i de amorê 4ine de 228 teney Qesê Pilunê hetê Dêrsım-Gımgımi (Vartoy) veti. Oncia serra 1991 de, **Munzır Comerdi** eve namê "Tayê Vatenê Verênan", perloda "Berhem", amora 11-12ine de 124 teney qesê pilunê Dêrsımi (hetê Pulemoriye-Erzıngan) neşir kerdi. Doradıme, **Mesut Özcani** derheqa na kari de serra 1992 de jü kıtavo de kılmek, (50 pelge, 305 qesey) eve namê "Dersim (Zaza) Atasözleri" de vet.*

*Serra 1992ine de ma; **Mustafa Düzgün** & **Munzur Comerd** & **Hawar Tornêcengi**; ma pia kıtavê "Dersim de Diwayi, Qesê Pi-Kalıkan, Erf u Mecazi, Çibenoki, Xeletnayeni - Dersim´de dualar, atasözleri, mecazlar, bilmeceler, şaşırtmacalar" de ca dave Qesunê Pilu. Na kıtav de 522 teney u Qesê Pilunê Dêrsımi u Vatey amey neşirkerdene. No kıtav vejiyayisê Berhem (Ankara) de 1992 de vejiya. Sayiya ni alvozunê corenu de hem tayê qesê newey amey mı viri, hem ki qesê ke yinu ardê pêser, cıra xeyle fayde di. Ju ki, nustoğ **Koyo Berz** u **Malmîsanij**'i, miyanê serrunê 1980 de derheqa "Vateyê Verênan"yê cêri (Piran, Çermik u Siwerek) tayê nustey nusnay. Serra 1991e de **Malmısanıji** namê "Folklorê Ma Ra*

Çend Numûney" ra eve fekê cêri ju kıtav vet, na kıtav de tayê "Vateyê Verinan" ki ca dayvi cı. Kıtavê ***Memê Jêle (Mehmet Gülmez)*** *"Khalmemo Sırr" 2003, Tij Yayınları de ki tayê qes u vateyê pilunê eve maneyê xori nuşiyê.*
Na peyêcoy ***Hayri Dalkılıç*** *kıtavê xuyê "Dêsım'ın Anadolu'daki Statüsü" (2015 de) tayê qesey ki nusnay. Tayê qesey ki hetê nustoğ* ***Hıdır Dulkadir*** *ra perloda Munzur, amor 41 de neşir bi. Oncia* ***Kadir Doğan*** *(****Qedir Xoce) serra*** *2018 de kıtavê xuyê "Kılam u Beyit u Şüari" de ca dave "Qesê Vırenu/Qesê Pi u Khalıku" bınê na sernustey de 82 teney qesê pilu u vatey neşir kerdi.*
Gama peyene de alvozê mı; sayir u nustoğ ***Kemal Akay Xamırpêt*** *54 qeseyê hetê Gımgımi-Vartoy u tayê qesê xuyê kamili rusnay. Dıma* ***İdris Yenok Solmazi*** *25 qesey hetê Zara-Qerebêl-Bekpınar ra dayi arê, rusnay. Oncia qedenayisê na gurey ra gamê raver,* ***Nevzat Gedik (Prof. Dr. Erdoğan Gedik)****, Goethe Üniversitesi Frankfurt/M****.*** *Maya xo* ***Gewez xatune*** *ra nejdiyê 50 qesê pilu u vatê hetê Varto/Gımgımi resnay na kıtav u nia vat: "No zon yê ma pêroyino. O, jü çhemo de gırso, ma pêro uca ra ağwe sımeme. Ez zaf sa ben ke, karo de nianen to ardo werte u xojibê mı bo ke, mı ki tenê phoşti dave to".*
Ninu ra qeyr tayê qesê kamili ki eve namê nustoğu ra bınê qesu de kerdi kıtav.

Zovina nustey u kıtavê ke derheqa Qesê Pilu u Vateyu de vejiyê, mı pêro eve kronoloji rez kerdê u peyê kıtavi de kerdê sernustê "Bibliyografya"

Hama, mı di ke; hona eve hazaru ra qesê Pilu wertê qomi de estê. Ez ki zonen ke, karo de nianen eve piya-gurenayisê ju komele, ya ki gurenayisê akademiki yeno meydan. Dezgewo de nianen, ya ki Entstituyê ki çinêbi ke gurewo de nianen raver bero. Zonê ma; (Kırmancki/Zazaki) mektevunê berzu de nêamêne wendene. Hama mı oncia ki hewesê xo vindi nêkerd. Çığa ke destebera mı amê, mı ni Qesey day arê, kerdi arşiv. Gegane ki perlod u pelgunê İnterneti de kerdi bare. Na gure de heqa ni alvozunê corenu ki esta. Yinu ke nênusnêne, tayê qesey ki nêamêne werte, hên koğında şiyêne. Çarnayisê Qesu ki hên jede asan (qolay) niyo, hama ez ve xo Almanya´de zonunê Tırki, Zazaki, Almanki u Kırdaski berfekêni ken, coka çarnayısê Tırki mırê hên jêde zor nêame. Hama çığa rınd bıçarnê ki, thamo ke zonê made esto, çarnayisê Tırki de honde rınd nino werte. Çıke royê zoni çarnayis de mıreno. Yanê, mesaj u mana mecajiye çarnayis de bena vindi. Na derheqe de kêmasiya mı ke esta, qusır de niamedê!

Wazen, derheqa na gurey de, sıfte hetê Pulemoriye ra, pêra Cengu ra piyê xo ***Sılemanê Gulaviyê Kafi****, yani* ***Süleyman Yıldız*** *rê bexudariya xo vajine. Mı, na*

gure de xeyle qesey piyê xora qeyd kerdi. Ma çı waxt ke amêne têhet, ey mırê Qesê Pilu, Sanıki, Meseley, Tertelê 38'i u surgınê şiwari (batı) sero qesey kerdêne, mı ki gegane guretêne teyp, gegane ki pê qeleme nusnêne.
Dıma wazen ke Kokımunê mayê Dêrsımi rê u xanıma xo ***Pakize*** *rê berxudariya xo vajine. Mı, hem kokımunê mara xeyle çi qeyd kerd, hem ki xanıma xora zaf yardım di. Persê mı ke bi, aye zerrewes ra cüav u kunet dave mı. Aye ke, honde derdê mı nêontêne, phoşti nêdêne mı, belkia ki no kar nêvêjiyêne werte. Mı waxtê* ***Xanıma*** *xo u waxtê lazê xo* ***Cem Roz'i*** *ra bırna de. Sayiya nayinu de ni 'Qesê Pilu' vejiyay werte.*
Peyniya gurey de hetê çarnayisê Tırki de kutu tenge, hama na tenga mıde alvozê mı; vırende ***Asmên Ercan Gür****,* ***Fatma Rozine Zulal****'e,* ***Sait Çiya****, u* ***Qemera Bariye*** *reşti. Xeyle kar u gurê çarnayisê Tırki gurêt xo ser. Cırê oncia berxudariya xo vanune.*

Zoneme, nıka tayê Khal u Kokımê Dêrsımi weşiya xo nêramenê, şiyê Heqiya xo. (Rama Haqi şêro´ro cı!) Hama wazen; ni qesê dinê ***REJİ****, qomê marê* ***YADİGARÊ SERRU*** *bê.*

Hawar Tornêcengi
Frankfurt, Usar 2021

DERSİM ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

Bildiğimiz gibi atasözleri ve deyimler, halk kültüründe çok önemli bir yer tutar. Hele söz konusu olan bu dil ve kültür, yıllarca baskı altına alınmış, bu sebeple yazılı formundan ziyade, sözlü anlatımda kalmış olan Dersim'in ana-baba dili "Kırmancki-Zazaca" dili olunca, bu işin önemi daha da artmaktadır. Çünkü bu dil, neredeyse bir asırlık bir süredir "YASAKLI"dır.
Bu sebeple, konuşulmadığı ve eğitim dili olmadığı için de günden güne yok olma ve kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Takdir edersiniz ki ana-baba dilimizin adeta "damarlarında dolaşan kan" misali olan bu deyimsel ifadeler ve atasözlerinin herbiri, sözlü geleneğin değerli bir hazinesi ve ürünüdürler. Yine bu sebepledir ki bu deyimsel ifadeler-deyimler-atasözleri, ana-baba dilimizin varlığı için hayati derecede bir önem arz etmektedir. Bunun içindir ki dilde kalmış ve az da olsa değişerek bugüne kadar gelip kavuşmuşlardır.

Bu deyimler ve atasözleri, kamil-yaşlı kuşağımızın zihin dünyasından adeta damıtılmışçasına, dilin özünü ortaya koyan değerlerdir. Ve bunların her biri, bugün bu dili konuşsun konuşmasın toplumumuzun düşün ve zihin dünyasına-algı dünyamıza birer ışık olmaktadırlar. Bu sebeple toplumsal yaşantımızda herbiri çok önemli bir referans kaynağı olmakta ve gelecek kuşaklar için de bir yol göstermektedirler. Bir başka yönüyle de ana-baba dilimizin adeta üstüne oturduğu bir temel kaynak gibidirler. Aynen dilin diğer ana değerleri olan, masal, türkü, ağıt, deyiş, öykü-hikaye, komedi anlatısı ürünleri gibi…
Bu güzel ve özlü sözlerin her biri, toplumun bugüne kadar aktarılarak gelen, "ortak bellek ve ortak aklının" birer otantik ürünleridir. Ondandır ki bu sözler ile bir insan bir toplumun adeta künyesini okuyarak onu tanır ve kavrayabilir. Çünkü bu sözler, adeta bir kaynak suyu gibidir. O kaynak suyu ki o coğrafyanın, o toprağın tüm özlliklerini kendine yüklediği gibi, katmak katman süzülerek geldiği için de berraktır da. Toplumunuza ait bu sözler de aynen bu kaynak suyu misali gibi, toplumumuzun, inanç, sosyoloji, psikoloji, edebiyat gibi birçok kültürel özelliklerini özünde taşıyan taşımaktadırlar. Bu sebeple çok zengin birer kültürel hazinedirler.

Bu deyim ve atasözleri, Dêsım-Dersim toplumunda günümüzde bile bir şekilde hala söylenerek dile gelmektedirler. Toplumsal cem cemaatlerde, türkü ve ezgilerde, kadınların yaktıkları ağıtlarda, çocukların oynadıkları oyunların tekerlemelerinde, köylülerin köy yaşamındaki kavgaları ve şakalaşmalarında, kısaca; her biri üzüntü ve tebessümün bir dilidir bu deyim ve atasözleri. Bunlar,

toplumun geçmiş yaşamında yer bularak bugüne gelmiş ve yarınlarda toplumun sosyal yaşantısında yer alacak olan ürünlerdir. İnsan bunları toplumsal yaşantıdan ayrı düşünemez. Çünkü bunlar toplumda yaşayan her bireyin çıkartacağı derslerle doludur. Bu sebeple de hem bireye yol gösterir, hem de toplumsal-sosyal yaşamı organize etme gibi bir işlevleri de vardır. Bu yönüyle insanı düşünmeye ve bu düşünce doğrultusunda hareket etmeye sevk ederler. Belki bazıları kısa ve özlüdür. Ama ihtiva ettikleri anlam, bir evin bir köşe taşı ve taşıyıcı direği-kolonu kadar önemlidir. Bu yönüyle her biri bir veciz ifadedir. Bu şekilde, edebi olarak söylendiklerinde yani vezin ve kafiyeli söylendiklerinde birer edebiyat ürünü olarak, insanda güzel ve hoş sanatsal bir tesir yaratmaktadırlar. Ben, eskiden söylenmiş bu özdeyişleri, "Atasözleri" olarak aldım. Büyüklerimiz olan kamil kuşağın sözlerini eskiden de, "deyimler" olarak alarak bu çalışmaya konu ederek değerlendirdim. Çünkü büyüklerin sözleri olan "özdeyişler"de toplumun bir edebi ürünüdür. Bunların arasında çok büyük fark yoktur. Çünkü bunlar da günlük konuşmayı daha güçlü ve etkili klmak için atıf yapılan sözlerdendir. Şayet bir insan bu şekilde söz söylerken, meramını yeterince anlatamadığını düşünürse hemen bu büyüklerimizin sözlediği özdeyişlere başvurur.Bu durum konuşmaya gerekli olan istikameti vererek onu akılda kalır ve etkili kılar.

Büyüklerin bu özdeyişleri, adı üstünde kısa ve özlü olmakla birlikte gerçeklik payı fazla ve doğru olanlardır. Bunlarda sözün bir tektir; iki farklı anlamı yoktur. Şayet bir insan bir söz ile meramını yeterince anlatamaz ve bunun sıkıntısını yaşarsa bu özdeyişler ona ışık olur, yol gösterir. Bunlar da aynen atasözleri gibi etkili ve kulağa hoş gelen estetik ürünler olarak dilin hitabet gücünü ve ifadesini güçlü kılarlar. Bu özdeyişlerin her biri gerek toplum için gerekse bu toplumda yaşayan bireyler için birer ders niteliğindedir. Ancak atasözleri daha farklıdır ve onların altında farklı mecazi bir anlam vardır…
Kendi fikrini ifade ederken, insanın elindedir sözünü daha etkili ve güçlü kılmak. Bunun için bu kısa-özlü sözler her zaman ve her yerde farklı söylenir. O vakit insan, kendi sözünü bunlarla süsleyerek anlam yönüyle daha derin ve etkili kılabilir. Büyüklerin bu bu atasözleriyle dil daha rahat dile gelir, söz anlamı daha derinleşir ve yerini bulur. Kimin söylediği bilinmeyen ancak büyüklerin söyleyerek tarihe geçrdiği bu atasözleri, biraz daha lokaldir ve köyden köye-yöreden yöreye farklılık arz eder. Ve her biri bir hakikati-öyküyü ifade ederler. Çünkü bir hakikat ve öyküden doğmuşlardır. Bir insan söylemek istediğini ve ya sözlerini bu atasözleri marifeti ile ifade etmeye kalkarsa, dilin zerafeti çok güzel ortaya çıkacağı için, konuşma edebi bir usluba bürünür.
Konuyu daha rahat anlamak için bazı örnekler vermek gerekirse:

“Aklını başından almışlar.”:Burada denilmek istiyor ki; bu kimse kendisini şaşırmış, akli melekeleri yerinde değil.
“Canı-bedeni gölgesinden önde gidiyor.”: Yani demek istiyor ki; Canı bir yere gitmek istemiyor.
“Gözdarlık etmek.”: Kimseyi istememek, kıskanmak, manasında.
“Dertleri insnaın canını-içini yiyip bitiriyor.”: Dertlerin bedende hastalığa sebep olacağına dair kısa ve özlü bir atıf var.
“Hak-Allah kendisinden almış.”: Demek istediği; Aklı ve idraki, iradesi yok veya zayıf düşmüş.
Kim beni-adımı anıyor? Benden bahseden kim ola ki!
Bu çocuk şeytanın osuruğudur: Yerinde durmayan, haylaz ve yaramaz çocuklara dair söylenen bir söz.
“Yüzü kararmış.”: Yaptığı kötü ve yüz kızartıcı bir davranış için utanmak, anlamındadır.
“De ki Hak kimseyi muradından yoksun bırakmasın!”:Evlenmek gibi, sevinmek ve mutlu olmayı ifade eder.

Dersim’in büyüklerinin bu özlü ve veciz sözlerini, şu dört maddede ksıaca özetleyebiliriz:
Söylenenlerin “doğrunun doğrusu” olduğu ve tartışma götürmeyeceği;
Söylenenlerin “ kafiyeli ve ahenkli” olduğu;
Söylenenlerin mecazi anlama sahip olduğu;
Söylenenlerin her birinin bir meseleye-olaya dair olduğu…

Atasözleri ve deyimler hakkında yayınlanmış başka makaleler ve kitapları kronik olarak “Bibliografya” üsz başlığı altında kitabın arkasına ekledim.

Bugün, bizim bu ana-baba dilimiz olan Kırmancki-Zazaca’da her gün konuşan ve yazı yazanlar, toplasan sayısı kırk-elli kişiyi geçmez. Bu sebepledir ki Dêsım-Dersim’i dilinin konuşanı ve yazanı gün be gün azaldığından bu dil zamanla yok olmakla karşı karşıya kalacaktır. Yine de tüm bu asimilasyon, baskı ve yok sayılmaya rağmen ana-baba dilimiz hala ayakta durabiliyor ve yaşıyorsa, bu durumun sebebi, birincil olarak bu dili okuyup yazan aydın-yazar takımının çabalarıyla değil, bu dilin mana ve anlam derinliğinin zenginliğinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple bu dilin bu çal zenginliklerinin ortya çıkartılması ve bu şekilde korunup kollanarak sahiplenilmesi gerekmektedir.Öyle umut ediyorum ki bu Dersim’in kadim dili aynen kökleri ve tohumları toprakta olan bir

ot gibi tekradan tekrardan yeşerecek ve zenginleşerek, dünya dilleri arasındaki hak ettiği yeri alacaktır.

İstiyorum ki bu iş üzerine de bir iki kelam edeyim: *Sizler de biliyorsunuz ki, "derleme" işi toplumsal kültürün ağır, zor ve zahmetli bir yüküdür. Ve bu çok değerli işi yapmak, memlekette olunsa da öyle sanıldığı gibi pek kolay değildir. Çünkü bir kere, insan bu konuda bir hatırı sayılır bilgi sahibi olmak zorundadır. Bu da yetmez, insanın iş ve sosyal yaşantısından büyük ölçüde feda ederek, bu işe hatırı sayılır bir zaman ayırmak zorunda kalmaktadır. Bunu kendimden biliyorum. Çünkü ben birkaç on-yirmi yıldır bu iş üzerine çalışmaktayım. Bu şekilde gün be gün çalışmalarında aşama kaydettim. Maalesef bahsettiğim bazı zorluklardan ötürü birçok çalışmam kitap veya başka bir şekilde hayat bulmadı. Bu zorluklar ortada; baskı ve asimilasyon, kitabevlerinin ayak diretmesi vs. gibi sebeplerdir. Bu da toplumuzu boyunduruk altına alan ülke yönetimlerinin yıllardır süren antidemokratik uygulamalarından kaynaklanmaktadır.*
Bu sebeplerden ötürü ki bu çalışma onca yıl arşivimde saklı kaldı ve ancak bugün, bu kadar geç hayaat geçebildi.
Söylemek istediğim başka bir şey daha var: Bu atasözleri, sadece eski Dersim toplumu yaşantısına dair olup, buradan çıkan derlemelerdir. Yani, inancı ve dilleriyle bir ilin sınırlarını aşan, birkaç ile tekabül eden o geniş kadim Dersim coğrafyasındaki yaşantıdan süzülüp gelen kültürel değerlerdir bunlar. Ki bu coğrafya Hınıs, Varto, Erzincan, Kığı-Sivas, Zara-Karabel gibi geniş bir coğrafyadan da derlenmiştir. Bu değerli iş, sadece ve bir tek benim emeğim değildir. Ancak ne yazık ki bizden önce de bu iş yeterince yapılmamış ve ihmal edilmiş. Ben, 1989 yılında bu işe ilk olarak başladığımda, o zaman iki-üç kişiden hariç kimse bu işe el atmamıştı.

*Sadece **Dr. Zılfi Selcan**; şimdi Dersim-Munzur Üniversitesi, Zazaki Dili Bölümünün Başkanıdır; o zaman (1983-84) **"Zılfi"** mahlasıyla Hêvi Dergisi'nin 1. ve 2. sayılarında yetmiş iki adet Dersim atasözüne yer verilmişti. Sonra, 1987'de **Usxan Cemal** ismi ve mahlasıyla, Ayre Dergsi'nin 12. sayısında da otuz adet Dersim atasözüne yer verilmişti. 1990 Yılında ise, **Mustafa Düzgün** adına Berhem Dergisi'nin 9. sayısında yine Dersim yöresine ait dörtyüz atasözüne yer verilmişti. Yine 1990 senesinde, **Qayd & Uşen'i** mahlasıyla Waxt Dergisi'nin 3. Sayısında "Büyüklerin sözleri-Atasözleri" başlığı altında 442 adet, 1991 senesinde ise, 4. Sayıda, aynı başlık altında 228 adet Büyüklerin Sözleri-Atasözleri başlığı altında Dersim-Varto yöresinden derlenen sözlere yer verilmiştir. Yine, 1991 senesinde, **Munzur Comerd** mahlasıyla mustafa Cömert, "Eskiden Söylenmiş Bazı Sözler" başlığı altında, Berhem Dergisi'nin 11 ve 12 sayılarında, Dersim-Pülümür-*

*Erzincan yöresinden derlenmiş 124 adet söze yer verilmiştir. Yine daha sonraları, 1992 sensinde **Mesut Özcan**'ın bu alanda bir kitap çalışması olmuştur. Elli sayfalık bu küçük kitapta, 305 adet söz "Dersim-Zaza Atasözleri" ismiyle Kalan Yayınlarınca yayınlanmıştır.*

*Yine aynı yıl, yani 1992 senesinde, **Mustafa Düzgün, Muznur Comerd ve Hawar Tornêcengi** (ben) olmak üzere birlikte, "Dersim'de Dualar, Baba-Dede Sözleri, Mecazlar, Bilmeceler, Şaşırtmacalar, Atasözleri" adıyla bir kitap çalışması yaptık. Bu kitapta 522 adet yaşlı-kamil kuşağa ait özdeyiş ve atasözlüne yer verildi. Kitap, merkezi Ankara'da bulunan Berhem Yayınlarından çıktı.*
Burada isimlerinden bahsettiğim bu arkadaşların sayesinde, hem eskiden söylenmiş, toplumun tarihsel sözlü hafıza mirasında yer almış olan bu özdeyişler ve atasözleri hatırlandı, hem de bunların bir kısmı kayda geçirilerek, sözlü tarihin bir ürünü olarak zamanla unutulması ve kaybolması önlenmiş oldu.
*Bir de yazar **Koyo Berz** ve **Malmîsanij**, 1980'li yıllarda, "Eskiden söylenmiş sözler" başlığıyla, Piran, Çermik ve Siverek yörelerine ait yazılar neşrettiler. 1991 senesinde ise Malmîsanıj, "Yaşamımızda Birkaç Numune Söz" adıyla, Güney Zazacası Ağzı'yla bir kitap çalışmasını yine bu atasözlerine dair çıkarttılar. Tarihçi Yazar Memê Jêle (Mehmet Gülmez) de "Khalmemê Sırr", Tij yayınları 2003, kitabında tarih, kültür ve kadim inanç bakımından derin atasözleri ve deyimler yer almaktadır.*

*Yazar **Hayri Dalkılıç**'ta "Dêsım'ın Anadolu'daki Statüsü"(2015), adlı kitabında atasözleri ve deyimlere yer vermiştir. Daha sonraları 50'den fazla özdeyiş ve atasöze, derlemeci-yazar **Hıdır Dulkadir** adıyla Munzur Dergisi 41. sayısında yer verilmiştir**. Qedir Xoce /Kadir Doğa**n'ın 2018 de yayınladığı; "Kılam u Beyit u Şüari" adlı kitabında "Qesê Vırenu/Qesê Pi u Khalıku" başlığı altında 82 atasözü ve deyim yayınlamıştır. Yine Varto'lu arkadaşım **Kemal Akay Xamirpêt**'te, kendi özdeyişleri de dahil Dersim-Varto yöresine ait 50'den fazla özdeyiş ve atasöznü bana iletti. Arkasından **İdris Yenok Solmaz** da, Dersim-Zara-Qerebel-Berkpınar yörelerine ait 25 adet özdeyiş ve atasözünü yolladı. Birde çalışmanın son adımında, **Nevzat Gedik (Prof. Dr. Erdoğan Gedik**, Goethe Üniversitesi Frankfurt/M**)** Annesi **Gewez** hatundan derlemiş olduğu 50'ye yakın Varto/Gımgım Atasözleri ve Deyimleri kaybolmamaları için bu kitaba girmesini uygun bulmuş ve şöyle demiştir: "Dil hepimizindir. O büyük bir nehirdir ve hepimiz oradan içiyoruz. Önemli olan senin çalışmana ve emeğine küçükte olsa bir katkı sunabilmişsem ne mutlu bana".*

Bunların tamamına bu çalışmada, gönderen yazar ve derleyicilerin adıyla yer verilmiştir.

Ancak hala toplumda var olan ve bilinen binlerce atasözü ve özdeyiş bulunmaktadır. Ben de farkındayım ve bunu çok iyi biliyorum ki böylesine zor ve yüklü bir işi, ancak akademik-bilimsel çalışmanın altından kalkabileceği bir iştir. Böyle bir enstitütü yada bilimsel-akademik bir kurum ve kuruluş yada grup çalışması olmadı. Çünkü bizim dilimiz, çok uzun seneler yüksekokullarda ve üniversitelerde okutulmadı. Ancak tüm bunlara rağmen, ben yine de hevesimden zerre yitirmeden bu işe sıkı sıkıya sarıldım. Onlarca yılımı verdim. Artık ne kadar elimden geldiyse; bu sözleri derleyerek topladım ve arşivledim. Bazen de internet vasıtasıyla Facebook gibi sosyal medya üzerinden bazı guruplarda bunları paylaşıma açtım. Tüm bu emek ve çalışmalarda, bu yukarıda adını tek tek saydığım arkadaşlarımın da büyük emeği ve katkısı vardır. Şayet onlar da benim gibi bu işe el atmasalardı, kayıt tutmasalardı, maalesef bazı güzel sözler belki de unutulmak suretiyle kaybolup gidecekti.

Öte yandan bu veciz sözlerin Türkçe'ye çevirisi de öyle kolay bir iş değil ve kolay olmadı. Ancak ben kendim Almanya'da Türkçe, Zazaca, Almanca ve Kürtçe dillerinde çevirmenlik/tercümanlık yapmaktayım. Bu sebeple bu çalışma için yaptığım türkçe çeviri bana zor gelmedi. Ancak bu çeviri konusunda hep bir sorunla karşılaşıyoruz. Sorun şu: Sözler, her nekadar iyi ve başarılı çevrilirse çevrilsin, yine de orijin dildeki o derin anlamını vermemektedir. Çünkü "Ana dilin o ruhu, çeviriyle birlikte ölmektedir." Yani bu veciz sözlerin o mecazi ve derin anlamı, yapılan bu çeviri ile beraber etkisini yitirmekte veya azalmaktadır. Bu sebeple burada bir eksiklik olduysa kusurumuza bakmayın, derim. Bu sebeple bu çalışmayı okuduğunuzda, konuyu bu gözle değerlendirirseniz daha yararlı ve iyi olur.

*Bu işin başarıya ulaşmasında isterim ki evvela babamın hakkını teslim edeyim. Babama; **Pülümür'lü Cengolar ailesinden Sılemanê Gulaviyê Kafi**, yani **Süleyman Yıldız**'a minnet ve saygıyla! Çünkü ben bu çalışmada epey bir miktarda sözü babamdan derleyerek aldım. Ne zaman yanyana gelebildiysek, o büyüklerimizden duyduğu bu özlü ve veciz sözlerini, atasözlerini, masallarını, hikayelerini ve ayrıca 1938 [batıya] sürgün anılarını anlatırdı, ben de bazen yazıya dökerek, bazen de teyp ile kaydedip yazdım.*

*Yine istiyorum ki, burda adını anmadağım Dersim'in yaşlı ve kamil kuşağına hürmetlerimi ileteyim Çünkü O yaşlı kamillerden epey kayıt aldım. Ayrıca hayat arkadaşım, eşim **Pakize**'ye de teşekkür etme istiyorium. Eşimden de büyük bir destek aldım. Öyle ki; bu konuda kafamın takıldığı bazı sorularımı yürekten cevapladı. Ben bu tür çalışmaları, Eşim ve oğlum Cem Roz'a ayırmam gereken*

zamandan kısarak yürüttüm. Şayet sevgili eşimin bu kadar bir desteği ve fedakarlığı olmasaydı, belki de bu iş tamamlanmazdı ve bu özlü sözler ile atasözleri tamamlanarak bu şekilde kitap evresine gelemezdi.

Bu işin sonunda ise bu kitaba eklenen Türkçe çeviri konusunda sıkıntı yaşadım. Ancak aşağıda bahsettiğim arkadaşlarım; ***Asmên Ercan Gür****,* ***Fatma Rozine Zülal****,* ***Sait Çiya*** *ve* ***Qemera Bariye*** *sağ olsunlar. Epeyi bir çeviri işini üstlenerek bu çalışmaya katkı sundular. Hepsine tekrardan teşekkür ederim…*

Bugün Dersim'li yaşlılarımızın çoğu artık hayatta değiller. Onlar dünyasını değiştirerek Hak'ka yürüdüler. (Devri daim olsun!) Ancak onlara ait bu orijinal ve otantik veciz söz, atasözleri ve özdeyişleri toplumumuza yılların yadigârı olarak kalacaktır.
Bu çalışmanın belki de en güzel ve mutluluk veren yönü de; ***İnsan-ı kamil'lerimizi*** *bu şekilde anmak ve değerli hatıralarını* ***YILLARIN YADİGÂRI*** *olarak sonsuza kadar yaşatmaktır…*

Hawar Tornêcengi
(İmdat Yıldız)
Frankfurt, İlkbahar 2021

- A -

1. **A mangawa kı şıt zedê dana u peydo helba şiti verdana dı, çı faydê şitê daye esto? →** İnek daha sonra süt kabını devirirse, çok süt vermesinin ne faydası var? *[Qese/söz: Gewez hatun. Nevzat Gedik'in [1] Annesi] (Gımgım) - Açıklama için Dipnota bakınız!*

2. **A roza na roza, jümini cayê nêdiyo! →** O günden bu güne birbirlerini biryerde görmemişler.

3. **A, raye ser fişta! →** Onu (bayanı) yoldan çıkarmışlar. **O, raye ser fişto. →** Onu (erkeği) yoldan çıkarmışlar.

4. **A, seytani rê pıren derzena! →** O (kadın), şeytana içgömlek diker. O (kadın), şeytana pijama giydirir. Çok açıkgöz ve kafası çalışan kadınlar için söylenen deyimsel bir ifade.

5. **Aciya cigêre, cigêre ra niya! →** Ciğer acısı, ciğerden değildir. –Acı bir haber, dert ve kederin ciğere ecı verdiğine dair deyimsel bir idafe.

6. **Adır 'ver dest pê nêcêrino! →** Ateş el ile tutulmaz!

7. **Adır de çê to mekuyo! →** Evine ateş düşmesin! Evi yanmıyasıca! (çê to kuyo ateş düşsün! Dense ozaman beddua olur, burda .. düşmesin denildiği için deyim halini almıştır. Bir şey heyecanlı anlatılınca, arada bir söylenir.

8. **Adır ke gına koti ro, uza vêseno [vêsneno]. →** Ateş nereye düşerse orası yanar [orayı yakar].

9. **Adır ke kot'ra cı, tern u husk pia vêsneno. →** Ateş tutuşunca yaş ve kuruyu birlikte yakar.

---

[1] ***Nevzat Gedik (Prof. Dr. Erdoğan Gedik**, Goethe Üniversitesi Frankfurt/M) Annesi **Gewez** hatundan derlemiş olduğu 50'ye yakın Varto/Gımgım Atasözleri ve Deyimleri kaybolmamaları için bu kitaba girmesini uygun bulmuş ve şöyle demiştir: "Dil hepimizindir. O büyük bir nehirdir ve hepimiz oradan içiyoruz. Önemli olan senin çalışmana ve emeğine küçükte olsa bir katkı sunabilmişsem ne mutlu bana".*

10. **Adır ke kut bırr [geme], tern u huski pia vêsneno! →** Ateş koruya [ormana] düşünce, yaş ve kuruyu birlikte yakar

11. **Adır ke nêbo, dü nêvejino. →** Ateş olmasa, duman çıkmaz.

12. **Adır kut ve thızıke, bi ve vızıke. →** Ateş kıça girince, sinek gibi vızıldadı. İş başa düşünce hareket ediyor, manasında deyimsel bir ifade. Zamanın son kertesi gelip dayanınca, bir iş ve eylem için faydasız bir şekilde harekete geçme halini ifade eder.

13. **Adır ma sero voreno. →** [2] Ateş üstümüzde yağıyor. - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

14. **Adır puf keno! →** Ateş püskürüyor.

15. **Adır ra kıle,- can ra ro vejino. →** Alev ateşten, bedenden-tenden ruh çıkar.

16. **Adır ra, pıren nêderjino [nêbeno]. →** Ateşten içgömlek dikilmez [olmaz].

17. **Adır rındo, wela xo ke mebo! →** Ateş iyidir, külü olmasa.

18. **Adır sayneno we, dıma vano; "koli ternê". →** Ateşi söndürür, sonra "odunlar yaştır" der. Başarısız yapılan bir iş veya eyleme bir bahane bulup yaratmak isteyen insanlar için kullanılan deyimsel bir ifade.

19. **Adır u ağwe de kay nêbeno! →** Ateş ve su ile oynanmaz! Ateşin ve suyun şakası yoktur, anlamında deyimsel bir ifade.

20. **Adır u kıla ke têde! →** Hele, şu yüreğindeki-içindeki ateş ve aleve bak! Hırslı, öfkeli veya sevda ateşi ile yanan kişilere dair söylenir.

21. **Adır u kıle, ma sero vêsena**. **→** Alazdır; üstümzüde yanan. Bir zorbalık ve zulüm alatında olunduğuna dair.

---

[2] *"Bir zorbalık ve zulüm altında olunduğuna" dair, deyismel bir ifadedir. Dersim'de insanlar özellikle kendilerine 1937-38'de yapılan zulmü anlatmak için anlatılarında bu ifadeye çok sık başvururlar ve yörede söylenen ağıt ve kılamların da baş dizesidir. [Açıklama:* ***Asmên Ercan Gür****]*

22. **Adır vatene ra, fek nêvêseno. →** "Ateş" (kelimesini) telaffuz etmekle ağız yanmaz.

23. **Adır ve ağwe ra, bê ma u bêpiyê. →** Ateş ile su annesiz ve babasızdır. "Yetim ve kimsesiz insanların kontrölsüz, deli dolu ve olabileleceğine" dair de bir atıf var.

24. **Adır ve baruti ra, têlewe de nêbenê. →** Ateş ile barut yan yana olmaz. Türkçe'de de var olan bu deyim, genellikl genç, bekar ve evlenmemiş erkek ve kadınlar için söylenir.

25. **Adır ve hêzıku ra, têlewe de nêbenê [nêmanenê]. →** Ateş ile çalı–çırpı bir arada olmaz [kalmaz].

26. **Adır verda geme, xo sanıt [resna] zıme. →** Sık ormanlık alanı ateşe verdiler, yakıp bitirip yamaca dayandı.

27. **Adır verda goni, xo sanıt hetê zımi. →** Geveni ateşe verdiler, kendini kuzeye saldı.

28. **Adır verda sımer, vost vay ver! →** Samanı ateşe verdiler, rüzgarın önünde koştu. Samanın çok hızlı tutuşabileceğine dair söylenmiş.

29. **Adır verda sımeri, xo da verê vayi. →** Samanı ateşe verdiler, rüzgarın önüne verdi.

30. **Adır verdano mereke, xo saneno kaleke! →** Samanlığı ateşe veriyor, kendi yana çekiliyor.

31. **Adır verdano sımer, xo saneno pukeleke ver! →** Samanı ateşe veriyor, kendini fırtınanın önüne atıyor

32. **Adır, eve hêzıku [phêzıku] kuno'ra cı! →** Ateş çalı çırpıyla tutuşur.

33. **Adır, eve pelgu nino têrapistene! →** Ateş, yapraklarla sarılmaz!

34. **Adır, gula zımustoniyo. →** Ateş, kışın gülüdür. Ateşin kışın insana yararı olduğu için, gül gibi mutlu edeceğine dair.

35. **Adır, qot-qile [kosage] de maneno. →** Ateş kütükte saklı kalır. Ateşin bu kütüklerde uzun süre saklanabileceğine ve bundan tekrardan yararlanılacağına dikkat çekilmiş.

36. **Adır, sıtara zımustoniyo. →** Ateş, kışın yıldızıdır. -Ateş, kışın koruyucu meleğidir.

37. **Adır, verê lıngunê dey de beno ağwe! →** Ateş onun ayakları dibinde su olur! Ateş, onun ayaklarının dibinde söner; su gibi olur, nalamında. Keramet sahibi (olağanüstü ve sıradışı hikmetlere sahip ulu ve kutsanmış) kişiler için söylenen bir deyim.

38. **Adır; çıla çêyiya, mesayne we! →** Ateş; evin gülüdür, söndürme! Ateş genellikle söndürülmez.

39. **Adırê aşiru ve korr bo, dest'ra ma nêest! →** Aşiretlerin ocağı sönsün-batsın, bize el atmadılar- yardım etmediler. [Dêrsım 38 Kırımı'ndan geçen Demenu aşiretinin, ona yardım eli uzatmayan diğer Dêrsım aşiretleri için söylediği bir deyimsel söz-ifade.]

40. **Adırê cenemi çino, her kês adırê xo tey beno. →** Cehennemin ateşi yoktur, herkes kendi ateşini birlikte götürür. Ne varsa bu dünyadadır, sevap ve günahlarını birlikte götürüyorsun, anlamında bir deyim.

41. **Adırê çênu çino. →** Kızların ateşi yoktur. Yani bekar-evlenmemiş kızlarının hala bir evi barkı ve ocağının olmadığına dair söylenen bir deyim.

42. **Adırê çêriku, doyê kariku, çê veyvıku. →** Çırpıların ateşi, oğlakların ayranı, gelinlerin evi! Burada tekerleme şeklinde, güzel sözlerle bir göderme hali ile bir ironi yapılmaktadır.

43. **Adırê çêrrıku, sıtê kariku, hakê varrıku, çê vêyvıku! →** [3] Çırpıların ateşi, oğlakların sütü, civcivlerin yumurtası, gelinlerin evi! - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

---

[3] ***Adırê çêrrıku rew sono we, tırramia xo kêmiya. Sıtê karriku –eke bıbo– senıko, nêwerino. Hakê varrıku –eke bıkerê– ninê meydan, hurdiyê, nêwerinê. Çê veyviku, çewo newewo, her çi tey diyayene nino. →*** *Burada anlatılmak estenen şey, olgunlaşmamış bir*

44. **Adırê dey [daye/xo] dariya we! →** [4] O'nun (kadın-erkek)* ateşi söndü! - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

45. **Adırê gurri ra, qatırê hirrê ra bıterse! →** Gür ateşten, azgın katırdan kork!

46. **Adırê gurri ra, qatırê hirri ra bıterse! →** Gür ateşten ve azgın katırdan kork!

47. **Adırê Haqiyo destê mıde, feleko bınê mıde! →** Elimde olan Tanrı'nın ateşidir; felek dibimde!

48. **Adırê hesrete de dêji pers nêbenê. →** Özleminin ateşinde acılar sorulmaz. *[Vate/deyim: Hawar Tornêcengi]*

49. **Adırê isonê n'eqi, wedariyo! →** Kötü ve haksızlık yapanın ateşi sünsün; yani "evi-barkı ocağı sönsün" manasında ağır bir bedduadır.

50. **Adırê sarri, torê tani nêdano, tu germ nêkenu! →** [5] Başkasının ateşi sana ısı vermez, seni ısıtmaz! - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

51. **Adırê to ke şiyo we, newede weke! →** Ateşin sönmüş ise, onu yeniden tutuştur-yak!

şeyin makbul ve makul olmadığıdır. Toy olan şeyler ve onların ürünü de olgun değildir. Kendi becerisini aşarak işler çeviren beceriksiz kişilere söylenmiş bir deyimdir.

[4] ***Onun ocağı söndü!*** *1. Örnek**: **Jü şi qurvetiye de honde serri guriya, qezencê xo pêro ard kerd tomofil (otobüs), tomofilê xo dêmdiya. O waxt vanê ke; "adırê xo dariya we! Jü none rê bi motaz!" →** Diyelim ki, biri gitti gurbette senelerce çalıştı çabaladı, biriktirdiği parasıyla kendine bir otobüs aldı ve o otobüsü devrildi. O zaman derler ki; "Ocağı söndü! Bir ekmeğe muhtaç duruma düştü!" 2. Örnek: **Khulo korr tey vejiya, toxtoro ke nêberd; nêmend, adırê xo dariya we, kot halo henen ke, qe pers meke! →** Bedeninde dermansız bir yara çıktı, gitmediği doktor kalmadı; ateşi (ocağı) söndü, öyle bir hale düştü ki, hiç sorma!.. [- Açıklama: Hayri Dalkılıç]*

[5] *"Hep başkasına muhtaç kalınmakla yaşam sürdürülmez" denilmektedir. Ve "Hep başkasına muhtaç kalmanın yararı ve sonu yoktur" denilmektedir. Burada, bu ve önceki benzer atasözü ve deyim de, Türkçe'de var olan "Bana ekmek verme; ekmek yapmayı öğret!" sözüne benzer bir ifade ve anlatım söz konusudur.*

52. **Adırê to wedariyo! →** Evi ocağı yanasıca-batasıca! Aslında bir bedduadır! Ancak bazen olumsuz bir öğe ve anlam içerse de yine de olumlanarak söylenir. Yani: yanmıyasıca!" olarak söylenir. Karşı tarafın yarattığı şaşkınlık ve beklenmedik durum karşısında söylenen, anlamının aksine kötü niyet belirtmeyen, bir iyi niyet hayreti, şaşkınlığı ünlemi ve uyaranıdır!

53. **Adırê xo, bırrê yavani verde wekeri! →** Ateşimi yaban korusunda yakayım! Gidip ocağımı el kapısına (yaban ellerde) kurayım, !

54. **Adırê xo, dariyo we! →** Cümle düz ve direkt çeviri itibariyle "Ateşi-ocağı ortadan kalkmış." Anlamındadır. Ancak "Evi-barkı ocağı sönmüş." anlamına gelmektedir. "Çok perişan ve kötü durumda olanlar için kullanılan bir deyimdir. "Ocak", Dêrsim kültüründe kutsaldır ve ocak ateşi söndürülmez. Çıla-mum ateşi ise yine üflenerek söndürülmez; iki parmak arasına alınarak baskılanır ve buna "sırlama" denilir.

55. **Adırê xo, eve destê xo meda we! →** Ateşini kendi elinle söndürme! Yani ocağını kendi elinle ortadan kaldırma.

56. **Adırê zerri rê, cemed kar nêkeno. →** Gönül ateşine buz kâr etmez. "Yürekten gelen ciğer acısının veya sevda ateşinin, çok güçlü olduğuna" bir atıf vardır.

57. **Adırê zerri, zerre sayneno we! →** Gönül ateşini, ancak gönül söndürür.

58. **Adıri cêro, lozıne diya! →** Ateşi ararken, bacayı bulmuş. Birbirine denk ve uyan olay-olgu ve şeyler için kullanılır. Türkçe'de buna benzer, "Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş" denilir.

59. **Adıri sera xıl mede, xıravo! →** [6] Ateşin üstünden atlama, günahtır! - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

---

[6] *Çünkü "Dêsım-Dersim Raya Heq-Xızır İnancı"nda "ateş" kutsaldır. "Adır pê uwe wemesayne!" de denilir. Bu deyimsel ifade de, "Ateşin kutsallığı yanında, suyun da bir canının olduğuna ve nazik olduğuna, ona da yazık ve günah olacağına" dair bir gönderme vardır. Ve* ***"Mija xo adır meverde! Tü adır meke! Tü uwe meke! Uwe qılerın meke!"*** *gibi daha bu anlamda birden çok atasözü ve deyim vardır. Bu ifadelerin tümünde "Ateşe işemenin, ona tükürmenin, onu kirli yere atmanın "günah olduğuna" inanılır. Suya tükürerek kirletmek ise; bu suda insandan başka onlarca kurt ve kuşun, hayvanatın, bitkinin hakkı olduğu, onların da bu temiz suya ihtiyaçlarının olduğuna kuvvetle inanılır.*

60. **Adıro bêdü! →** Dumansız ateş!

61. **Adıro gurr, peyniye de jür! →** Parlayan ateşin sonu yalan. "Aniden parlayan ateşin erken söneceğine" dair bir deyim. Aniden sinirlenen insanın öfkesinin, gelip geçeceğine dair deyimsel bir söylem.

62. **Adıro hewl, adırê koliyê huşkiyo. →** En iyi ateş, kuru odun ateşidir.

63. **Adıro ke kuto thızıke. →** Kıçındaki ateşe bak! Telaşlı ve bir sebeple, tezcanlı ve eli ayağı birbirine dolanmış, panik atak sahibi insanlar için kullanılır.

64. **Adıro sur bi, adır u khıle de şi! →** Kor ateş idi, ateş ve alevde gitti! Bilerek ve isteyerek tercih ettiği veya düştüğü yolda can verenler için kullanılan bir deyim.

65. **Adıro sur mebe, kêşi ra menise! →** Kızgın ateş olup kimseye yapışma-dokunma!

66. **Adıro sur ra, qatıro hirr ra bıterse! →** Kor kızıl ateşten uzak dur; ehil olmayan katırdan da.

67. **Adıro vıren; gurro. →** İlk ateş kızgındır; gürdür. Sinirli insanlara, o sinirin ilk hallerinde yaklaşılmaması gerektiği konusunda uyarıcı bir deyim.

68. **Afkinê xo rabırne, hona ardunê xo mir ke! →** Hamur yapmadan önce, hamur açacağın unu ayır; ondan sonra hamurunu yoğur. "Afkin": Hamur açmakta kullanılan bir miktar undur.

69. **Ağa asporo, dewız pêyawo. →** Ağa atlıdır, köylü yayandır.

70. **Ağa ke araq mefiyo, dewıji rê thawa nêbeno! →** Ağanın terletmezse, köylüye bir şey olmaz.

71. **Ağa ke dewız nêbo, dewıji nêxapneno. →** Ağa köylüden olmasa, köylüyü kandıramaz

---

Bu sebeple "doğaya saygı, onu koruyup kollama" ilkesi inançta en üst düzeyde yerini almıştır. [- Açıklama: Asmên Ercan Gür]

72. **Ağa ke mebo, xulam-kole ki nêbeno.** → Ağa olmasa, köle de olmaz.

73. **Ağa; ağay nêwazeno, moreva; morevay.** → Ağa; ağayı istemez, hizmetlisi-işini gören de hizmetlisini.

74. Ağawo aspızın, bê xulam (kole) maneno. → Züğürt ağa kölesiz kalır.

75. **Ağawo eve xulamo, xulam ki eve olamo.** → Ağa hizmetçilidir, hizmetçi angaryacıdır. Köleci ağa, köleli toplum anlamına da gelir.

76. **Ağay ra ki ağawo!** → Ağadan da ağadır!

77. **Ağay ra mal vejino, şiwaney ra can vejino.** → Ağadan mal çıkar, çobandan can çıkar.

78. **Ağay tım u tım khedwerê!** → Ağalar, her zaman emek yiyen ve sömürenlerdendir.

79. **Ağay u begi tım goniwerê!** → Ağalar ve beyler her zaman kan emicidir.

80. **Ağay xulami ra va, xulami seyê xora va, sey ki dela xora va.** → **Ağa**; kölesine, kölesi; yetimine, yetimi de itine dedi.

81. **Ağayê aşiru ke danê pêro, aşiri qırr benê.** → Aşiret ağaları kavga ederse, aşiretler kırılır.

82. **Ağayê sarriyo, xızmekarê çê xuyo.** → El alemin ağasıdır, kendi evinin hizmetçisidir.

83. **Ağayê xuyo; xızmekarê sarriyo.** → Kendisine ağadır; ama elalemin hizmetçisidir.

84. **Ağayên; 've dayene,- sefkanên; 've panayene bena.** → Ağalık vermekle, nişancılık vurmakla-hedefi tutturmakla belli olur.

85. **Ağlerê çê xo be, peyêcoy yê sarri be!** → Önce evinin ağası ol, sonra başkasının.

86. **Ağu nino sımıtene.** → Zehir, içmeye gelmez.

87. **Ağuyê morri ra xo bısevekne, hama bızone ke o ki pêdakerdena wayirê dinawo.** → Yılanın zehirinden kendini sakın, ama bil ki O'da dünyayı

yaratanın sahibidir. *[Qese/söz: Mehmet Gülmez, yazar, "Khalmemo Sırr" kitabından.]*

88. **Ağuyê xo ke esto, penzerê xo ki esto. →** Zehiri varsa, panzehiri de vardır.

89. **Ağwa arêyi bırriye, coka... →** Değirmenin suyu kesildi, ondan… İnsan ilişkilerinde çıkar ve menfeate dair bir gönderme.

90. **Ağwa bêbıne mekuye! →** Dipsiz suya girme!

91. **Ağwa bêvenge ra bıterse! →** Sessiz sudan kork. Türkçe'deki "Umulmadık taş baş kırar" misali. Öte taraftan burada anlatılmak istenilen; "Her şeyi ayan beyan olan kişilerden korkmayacaksın." Anlamını içermektedir. İnsan, tecrübelerinden yola çıkarak söylenmiş bir atasözü. Gizli işler yapan kişiler, için de denilir.

92. **Ağwa cemede çıme ra kêm nêbena! →** Donmuş su, gözesinden eksilmez.

93. **Ağwa cemediye ve ağwa pişkhêliye ra nêsımina. →** Aşırı soğuk (buzlu) ve aşırı sıcak (kaynar) su içilmez.

94. **Ağwa çipe [zori], avoro [verêcor] ki sona. →** Şiddetli akan su, yukarıya doğru da gider.

95. **Ağwa çipe ra nê, ağwa merdiye ra bıterse! →** Şiddetli akan sudan korkma; durgun sudan kork. Bu deyimsel ifade, belirsizliğe ve bilinmezliğin tehlikelerine dikkat çeker.

96. **Ağwa de serdıne verdiye'ro ser! →** Üstüne soğuk su dökülmüş. – Beklenmeyen bir haber karşılığında şok yaşamak.

97. **Ağwa deri ve ağwa hêni ra têwerte meke! →** Dereden akan su ile çeşme suyunu karıştırma!

98. **Ağwa dı mordemu ke jü vaye ra nêşiye, se kena bıke, thol sona. →** İki insanın suyu bir hark ve kanaldan gitmezse, ne yaparsan yap boş davadır. "Huyu suyu bir iki insan aynı yola koyulabilmeli, anlaşabilmeli" şeklinde deyimsel bir ifade.

99. **Ağwa ke amor yena, xoriya, cı mekuye. →** Ağır gelen su derindir, girme.

100. **Ağwa ke her tım yena, khewze nêcêna! →** Her vakit akan su yosun tutmaz.

101. **Ağwa ke rezena, çolıka xo 'ye xoy vırazena! →** Süzülerek akan su, kendi çukurunu kendi kazar.

102. **Ağwa ke sona, rêça xo ki roternena. →** Akan su akacağı kulvarı da aşındırır. Burada suyun o muazzam fiziksel ve kimyasal aşındırma gücüne dair bir atıf var. Ve bu atıf, şu şekilde de yorumlanabilir. "Su akar yolunu bulur."

103. **Ağwa ke xusena, cıra meterse! →** Akan sudan korkma!

104. **Ağwa ney tik sona! →** Bunun suyu dik gidiyor. Bazen sert mizaçlı ve inantçı insanlar için, bazen de kafasının dikine giden genç delikanlılar için söylenen bir deyimdir.

105. **Ağwa par u pêrari! →** Geçen ve evvelki senenin suyu.

106. **Ağwa pari yena'ra viri! →** Geçen seneki su hatırlanır.

107. **Ağwa qurre gıran sona. →** Gür su ağır gider

108. **Ağwa quye, quye rê thala! →** Kuyu susu kuyuya ekşi-acı gelir.

109. **Ağwa riyê xo verdiya de! →** Yüzünün suyu dökülmüş. Büyüklerin yanında pişkin ve utanmadan söz söylemek, saygısı kalmamış vs." gibi bir tavır ve tutum sergileyen kişiler için de söylenen bir deyimdir.

110. **Ağwa roy bıbe! →** Cansuyu ol! Ağwa roy cıde! **→** Cansuyu ver!

111. **Ağwa şiaye ama çımu serde! [nêvineno]. →** Gözlerinin üstüne kara su inmiş. Gözüne perde-katarakt inenler veya görme duyusunu kaybedenler, görmek istemeyenler için söylenen bir deyimsel ifade.

112. **Ağwa şiaye ama çımunê mıxeneti serde! →** İhanet edenin gözünün üstüne kara su gelmiş. Burada anlatılmak istenilen; ihanet edenin görme duyusunu yitireceğidir. Bu şekilde cezalandırılabileceğine dair bir beklenti ve inançtır.

113. **Ağwa şiaye ano çımunê xo serde! →** Gözlerinin üstüne kara su indirir.

114. **Ağwa şiaye bêro çımunê luku serde! →** Kötü ve fesat insanların gözlerinin üstüne kara su gelsin. **"İsonê luk";** "kötülük yapan fesat ve fena insan" niteleme sıfatıdır. Öte tarafatan "Kötülük yapanlar kör olsun" seklinde bir bedduadır da.

115. **Ağwa şipe ra meterse, ağwa merdiye ra bıterse! →** Sert ve şiddetli akan sudan korkma; durgun akan sudan kork!

116. **Ağwa şipe, gırmıka kipe, raya tike ra meterse. →** Akar sudan, sıkılmış yumruktan, dik yoldan korkma. [Gımgım-Varto]

117. **Ağwa şiyaiye lım/lınci [khêwze] nêcêna. →** Akıcı su çamur [yosun] tutmaz!

118. **Ağwa tuya pêyene bo! →** Bu, senin içtiğin son su olsun! Dersim Raya Hakk-Xızır İnancı'nda su ve ateş çok kutsal olduğundan, su ve ateş üzerine yapılan beddualar çok ağırdır ve öyle kolay kolay haketmeyene (kötülük yapmayana) yapılmaz.

119. **Ağwa usari pêta! →** Bahar suyu fenadır-şiddetli akar.

120. **Ağwa vınetiye bereqina. →** Durgun su parlar. Ağwa vınetiye bowe dana. **→** Durgun su kokar.

121. **Ağwa waşti, nêdana aşti! →** Sevgilinin suyu, kemiğe değmez. Sevgilinin sözleri acıtmaz, kemiğe dayanmaz.

122. **Ağwa xo jü vaye ra nêsona. →** Suyu bir arktan gitmiyor. Sözü bir değildir, anlamında bir deyim.

123. **Ağwa xo, jü vaye ra nêsona! →** Suyu, aynı harktan gitmiyor. –Huyu suyu birbirini tutmayan insanlar için söylenir.

124. **Ağwa xortu cêro [tik] sona. →** Genç erkek delikanlıları suyu dik gider. Gençlerin yapıları ve yaşları gereği asi olabileceklerine ve bu yönlü hareket edebileceklerine dair bir deyim.

125. **Ağwa zeri, awa deri ra rında. →** Evdeki su deredekinden iyidir.

126. **Ağwe (şorıke) fek ra sona [yena]! →** Ağzından (salya) su akıyor. Bir konuda çok istekli ve iştahlannalar için söylenir.

127. **Ağwe arêyi çarnena, arêyiz xo goyneno. →** Su değirmeni çevirir, değirmenci kendini över. İnsanın kendine ait olmayan bir yetenek ve marifeti, kendisine aitmiş gibi göstermesi.

128. **Ağwe avorde, tı avoro şêrê! →** Su aaşağıya,- sen yukarıya gidesin! Çocukların sağlığı ile alakalı bir deyim.

129. **Ağwe bın ra sona. →** Su, alttan gider.

130. **Ağwe bısevekne, jê heva genımi. →** Suyu koru kolla; aynen buğday tanesi gibi.

131. **Ağwe çhıme ra bena qılêrın! →** Su gözeden kirlenir.

132. **Ağwe çıme ra bısıme, cêniye cawo xırt ra biya! →** Suyu gözeden iç; kadını mert ve iyi olan yerden al.

133. **Ağwe hata lêl mebo, zelal nêbena. →** Su bulanmadıkça durulmaz.

134. **Ağwe ke jêde mebo, zelal nêbena. →** Su çoğalmazsa berrak olmaz - durulmaz.

135. **Ağwe ke jêdiye, phêl dana. →** Su çoğalınca, dalgalanır.

136. **Ağwe ke kup de mende, bena boyin. →** Küpte kalan su kokar. İnsanın hareketsiz kalması ve tembelliğine bir atıf ve gönderme var.

137. **Ağwe ke qav de mende, bowe kuna cı. →** Kap kacakta kalan su kokmaya başlar.

138. **Ağwe ke reyê est serê sari, ha bıkuxe, ha bıkuxe! →** Başa kadar suya girdiğinde ne kadar öksürürsen öksür; faydası yok. Hesapsız yapılan işlere atıfla; derin suyun insanı boğacağına dair bir deyim.

139. **Ağwe ke sarey sera vêrde, ha çar bêçiki, ha vijoyê, çı fayde! →** Su başı aşarsa; ha dört parmak, ha bir karış olmuş, neye yarar! Hesapsız yapılan işten geri dönüşün, bir anlamının ve yararının olmayacağına dair bir deyim.

140. **Ağwe ke sımena, çıme biya 'ra xoviri. →** İçtiğin suyun, gözesini aklına getir. Yararlanılan bir değerin kıymetini bilmek, minnet duymak ve kadirşinaslık üzerine bir deyim.

141. **Ağwe ke verdiye de, arê nêbena [arê nêdina].** → Dökülen su toplanmaz.

142. **Ağwe kuta bınê phoçıki!** → Kuyruğunun dibine su girmiş. Bir şeye heveslenen için söylenir.

143. **Ağwe ne serdın bo, ne ki germın bo!** → Su, ne soğuk olsun ne de sıcak. Her şeyin ve her davranış ve tutumun, ideal olduğu bir halinin olduğuna dair bir deyim.

144. **Ağwe nêkerina dest!** → Eline su bile dökülmez. Cimriliği anlatan bir deyim.

145. **Ağwe nêverdano dest!** → Suyu eline döktürmüyor.

146. **Ağwe ro gınê ki, pırdê xêrbendey ra mevêre ra!** → Suya düşeceğini bilsen bile, hayırsızın köprüsünden geçme. Muhanete boyun eyme.

147. **Ağwe sero, qas ve morr isoni de nêdano!** → Su üzerinde yılan dahi insana dokunmaz. –Suyun, tüm canlılar için temel ve gerekli bir ihtiyaç olduğuna, su içilirken insan dahil hiçbir canlıya ilişilmeyeceğine dair bir deyim.

148. **Ağwe sımeno, şêne [gêrdan] de axseno.**→ Suyu içer, gerdanda çıkar.

149. **Ağwe sona ğıl (çağıl) maneno, peya şono name-şan maneno.**→ Su gider; geriye kum-çakıl kalır, adam gider; geride adı-şanı kalır [Çıme-kaynak: Fırat Ali; Gımgım-Varto.]

150. **Ağwe sona qum maneno, dewız [dewran] sono dewe manena.** → Su gider; geride kum kalır, köylü [devran] gelip geçer köy kalır.

151. **Ağwe sona, çağıl [qum] maneno.** → Su akar gider, geriye kum-çakıl kalır. Yapılan bir işin sonuçlarının düşünülerek yapılması gerektiğine dair bir deyim.

152. **Ağwe şêro to bero ki, mıxeneti ra mınete meke!** → Seni so götürse bile muhanete minnet etme-eyleme.

153. **Ağwe vato; ez gonia hard u asmeniyu**. → Su demiş; ben yer ve göğün kanıyım. İnsan vücudunda dolaşan kana atıfla, dünya bir bedene benzetilerek söylenmiş bir deyim. Suyun dünyanın ve yaşamın döngüsündeki önemi, insan vücudundaki kanın önemi ile ifade edilmiş.

154. **Ağwe verdê adırê xo ser! →** [7] Ateşinin üzerine su döktü.

155. **Ağwe vındena, dısmen nêvındeno. →** Su durur, düşman durmaz.

156. **Ağwe zonena, bınê xo kotiyo. →** Su dibinin neresi olduğunu bilir.

157. **Ağwe, [va] şêro to bero ki, mıxeneti ra mınete meke! →** Seni su götürse bile, muhanete yalvarma!

158. **Ağwe, cawo teng de veng vezena. →** Su dar yerde ses çıkartır.

159. **Ağwe, cawo teng de xurrena [xuşêna]. →** Su dar yerde çağıldar.

160. **Ağwe, çığa hope[gole/qav] de bımano, honde bowe dana. →** Su ne kadar çok zaman havuz gibi yerlerde kalırsa o kadar kokar.

161. **Ağwe, çıme de bena şêl. → Su** göze de çoğalır.

162. **Ağwe, çıme ra bena lêl. →** Su gözeden berraklaşır.

163. **Ağwe, çıme ra bena qılerın (qıloncın). →** Su gözeden bulanıklaşır.

164. **Ağwe, eve pırozıne nina arêkerdene [arêdayene]. → Su** kalburla toplanmaz.

165. **Ağwe, eve xo avoro nêsona. →** Su, kendi kendine yukarıya gitmez.

166. **Ağwe, eve xo raye dana xo. →** Su, kendi yolunu kendi bulur.

167. **Ağwe, ko de,- maraz zere de nêvındeno. →** Su dağda,– yara içerde durmaz. Burada söylenmek istenilen; doğası gereği su dağlardan aşağıya akar. İnsanın içindeki yara da er geç vücuttan dışarıya atar.

---

[7] *Dersim Raya Heq İnancı'nda ateşe su dökmek günahtır. Çünkü her iki nesne de kutsaldır. Bu inançta "Suyun canının nazik olduğuna ve bunun ateşte yanarak eziyet çekeceğine inanılır. Öte taraftan ateşin de kutsal olduğu, usulüne uygun küllenerek saklanması gerektiğine de inanılır. Tüm bu inançlardan yola çıkarsak, burada; Bir insanın kendisine, kendi eliyle yaptığı bir kötülükten bahsedilmektedir.*

168. **Ağwe, qıyame [oroji] ra nêheredina.** → Su, yokuştan küsmez.

169. **Ağwe, raya xo 've xo kena derg.** → Su, kendi yolunu kendi uzatır.

170. **Ağwe, raya xo 've xo vênena.** → Su kendi yolunu kendi bulur.

171. **Ala niade, ciyê xode moreke diya!** → Hele bak, sanki kakasında boncuk bulmuş. Gereksiz yere ve abartılı derecede sevinenler için kullanılan bir söz. Kendi varlığını aşırı derecede önemseyen kişi içi söylenir.

172. **Alaqadar nêbeno!** → Oralı olmuyor.

173. **Alef ke jêdiya, alfıstıki ki jêdinê.** → Yem çoğalınca, kankalarda çoğalır.

174. **Ali Weli, wulle halê ma delali!** → Ali-Veli; valla halimiz iyidir. Bir olay ve olguyu yermek için güzellenerek söylenen bir tekerleme.

175. **Ali-Ali, genimê Khali, çalımê Xali, Mirê Pali.** → Ali Ali, Khali'nin (ihtiyarın) buğdayı, Xal'ın (Dayı'nın) çalımı, Palu'nun Miri. Başkasına muhtaç kalmak üzerine veya bir olay ve olguya dair bir tekerleme ile göndermede bulunma.

176. **Alimi xo vira kerdo [keno], qeleme xo vira nêkerdo [nêkena].** → Alim-bilgin unutmuş; ama kalem unutmamış.

177. **Alvazo rast, zerrê isoni de vırazeno taxt!** → Doğru arkadaş, insanın yüreğinde kurar taht!

178. **Alvojêni; alvoji rê her waxt şiya dara.** → Arkadaşlık arkadaş için her zaman ağaç gölgesidir.

179. **Alvoji jêdeyê, hama mêrde ve cêniye ra jüyê.** → Arkadaşlar çoktur; ama karı koca bir tektir.

180. **Alvojiya raste, pê [eve] se astoru nêvurina.** → Doğru ve iyi arkadaşlık, yüz ata dahi değişmez.

181. **Alvojiye de jü suse reqi senıko, mızawre de nêmeqese jêdero.** → Arkadaşlıkta bir şişe rakı azdır, tartışmada yarım söz fazladır.

182. **Alvoz persena; khan, kınce persena; newe.** → Arkadaş sorarsan; eskisi, elbise sorarsan; yenisi.

183. **Alvozê diki, mejilê xo hata sılondiyo.** → Horozla olan yol arkadaşlığın menzili, hayvan gübresi dökülen yere kadardır.

184. **Alvozê qılancıke, [qırrıka xo] pırnıka xo ci ra nêvejina.** → Karga (saksağanın) ile arkadaş olanın, burnu pislikten çıkmaz.

185. **Alvozê qılancıke, nikliye 've ciyo.** → Karganın (saksağanın) arkadaşlığı, pisliğe batan gagadır.

186. **Alvozê to [va] seker bo, mexelesne!** → Arkadaşın şekerde olsa, bitirme!

187. **Alvozo rınd, tenge de bêli beno!** → İyi arkadaş, dar zamanda kendini belli eder.

188. **Alvozo xêr, roza tenge de reseno!** → İyi ve hayırlı arkadaş, dar günde belli olur.

189. **Alvozo xıravın mordêmi xode keno xıravın.** → Kötü arkadaş, kendisiyle olan arkadaşını da kötü biri yapar.

190. **Alvozu de yeno, kutıku de sono!** → Arkadaşlarla geliyor, köpeklerle gidiyor.

191. **Alvozunê bêxêru de sona; teyna so, dayma rındo!** → Yanlış arkadaşlarla gideceğine, yanlız gitmen daha iyidir!

192. **Alvozunê xo rınd dos ke, beno ke cıra tayê dısmenê to bê!** → Arkadaşlarını iyi araştır; ola ki içlerinde bazıları düşmanlarından olanlardır!

193. **Alvozunê xode bure u bısıme u bıfeteliye, hama tey wertağiye meke!** → Arkadaşınla ye, iç ve gez; ama onlarla ortaklık yapma. Yani; Ortaklık ilişkisi çıkar çatışmasına dönebilir. Bu da arkadaşlığı ortadan kaldırır ve kötü sonuçlara yol açar, denilmek isteniyor.

194. **Amayene u şiyayene, bırayê jüminiyê!** → Gelmek ve gitmek, birbirlerinin kardeşleridir.

195. **Amayene; roştiya. Roştiye rê roştberi lazımê. →** Gelecek; ışık ve aydınlanmadır. Aydınlatma için de aydın kişiler gereklidir. *[Vate/deyim: Hawar Tornêcengi]*

196. **Amayis u şiyayişê to muhim niyo, rêça to u zerriabela to muhima. →** Senin, geliş ve gidişlerin, önemli değil. Önemli olan; yürekte-kalpte bıraktığın izlenimdir. *[Vate/deyim: Hawar Tornêcengi]*

197. **Ame cayê mı, ust'ra riyê mı! →** Yerime geldi, yüzüme çıktı.

198. **Ame lewê mı, vejiya'ro riyê mı. →** Yanıma geldi, yüzüme çıktı. Biri tarafından kabul gören birinin, o kabul gördüğü kişiye saygısızlık yapmasıdır.

199. **Ame; "heyê" nêkon, nêame; "weyê" nêkon! →** Geldi mi "evet" demem, gelmedimi "vah" demem! *[Vate/deyim: Fatma Rozine Zulal, -nustoğe-yazar.]*

200. **Amên ke nêest sıt, most nêbeno [–nêceno]. →** Süte maya atılmayınca, yoğurt olmaz (-tutmaz).

201. **Amênê xo satiyo! →** Mayası bozulmuş.

202. **Ameyu rê; "xêr ama!", şiyeyu rê; "oğır bo!" vajino. →** Gelenlere "hoş geldin", gidenlere "güle güle" denilir.

203. **Amır; jê çerxê dıstari, morenu rozunê kêrivari! →** Ömür, el değirmeni çarkı gibidir; sayarım günleri kehribar misali! *[Vate/deyim: Qemera Bariye]*

204. **Amnon; gevero, payiz; tembelo. Zımuston; tetero, usar; zevero. →** Yazın; öldürür, sonbahar; gitmez. Kış; kahırdır, ilkbahar; öncüdür

205. **Amnoni şiya viyale, zımustoni cıla cênıke! →** Yazın; söğüt gölgesi, kışın; kadının yatağı. Eş ve kadınla olan birlikteliğin, bir erkek için mutluluk verici olduğunu ifade eden bir deyim.

206. **Amo ke adır bijero! →** Sanki ateş almaya gelmiş. Acele eden ve telaşlı kişiler için söyleniyor.

207. **Amo rame! →** Rahmete gelmiş!

208. **Amo'ro cı! →** Kendisine uymuş.

209. **Amrê [omrê] to derg bo! →** Ömrün uzasın!

210. **Amrê roza tenge kılmo! →** Dar günün ömrü/süresi kısa olur.

211. **Amrê to amrê hêluge bo! →** Ömrün çiriş otu (gulıke) ömrü olsun! Çiriş otu yenilen dağ pırasası gibi bir bitkidir. Sadece ilkbarda çıkar ve kısa zamanda kartlaşıp ölür. Bu nedenle kişiye yapılan beddua kısa ömürlü olan bu bitkiye benzetilir.

212. **Amrê to khurr bo! / Amrê to kılm bo! →** Ömrün kısalsın! Bu sözler bir bedduadır.

213. **Amrê xo jêde şi, senık mend! →** Ömrünün çoğu gitti, azı kaldı. Bir emek, çaba, iş ve güç sebeiyle yıpranan ve yaşlanan kişiler için söylenir.

214. **Ana khu khavarriyo, hak biyo! →** Her taraf öyle kızgınlaşmış ki, yumurta olmuş/olgunlaşmış. Yapılan iyi işin zamanını kollamak lazım, anlamında tekerlemeli bir deyim.

215. **Ang u pang bi! →** Aniden kaybolup gitti!

216. **Ano ser, beno bın. →** Altını üstüne getiriyor.

217. **Ano serê xo, beno bınê xo. →** Üstüne getiriyor, altına götürüyor.

218. **Anur meke! →** Gurur yapma!

219. **Ap'ro bırazay keno, xal 'ro werezey keno. →** Amca ve yeğen (kardeşin oğlu) bir hareket eder, dayı ile de yeğen de (bacısının oğlu) bir hareket eder.

220. **Aqıl amo rotene, ama herkesi ancia aqılê xo herino**. **→** Akıl satılıyormuş, ama herkes tekrar kendi aklını satın almış. (Gımgım/Xınıs)

221. **Aqıl aqıli sera, dest deşti sera.→** Akıl akıl üstünde, el el üstünde.

222. **Aqıl bare kerdo, bomu bara xo gureta. →** Akıl paylaşılmış; deliler payını almış.

223. **Aqıl ebe peru nêroşino. →** Akıl parayla satılmaz. [Zara-Qerebêl-Bekpar]

224. **Aqıl esto aqıl ra coro.** → Akıl akıldan üstündür. [Zara-Qerebêl-Bekpar]

225. **Aqıl ke bıbo, jü qesa besa.** → Akıl olsa, bir söz yeterlidir.

226. **Aqıl ke bıbo, qese fam keno.** → Aklı olsa, sözün anlamını anlar.

227. **Aqıl ke çinê bi; ha vaze, ha vaze.** → Akıl olmadıktan sonra, ha söyle ha söyle. (fayda etmez.)

228. **Aqıl ke esto piyo, layıqê hemekeşi niyo?** → Akıl dediğin Baba'dır, herkese laik/yakışık değildir.

229. **Aqıl ke sare de çinê bi, se kena!** → Akıl başta olmadımı, kafayı ne yapacan.

230. **Aqıl leşe de niyo, sore dero.** → Akıl boyda değil; baştadır. [Zara-Qerebêl-Bekpar]

231. **Aqıl nêno pilên u qızeni.** → Akıl, büyük ve küçük olmaya bağlı değildir.

232. **Aqıl nino rotene.** → Akıl, satılığa gelmez.

233. **Aqıl sarê mıde nêmend!** → Akıl bende kalmadı. Şaşırma veya üzülme (sıradışı bir olay) sonucu aklın baştan gittiğine dair söylenmiş bir söz.

234. **Aqıl serru de niyo, sare dero.** → Akıl senelerde-yaşta değil, baştadır.

235. **Aqıl taco zernêno, serê her kesi dı çino.** → Akıl altından bir taçtır, herkesin başında bulunmaz. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

236. **Aqıl ve aqıl ferq esto, aqılê pêroyine jü niyo.** → Akıldan akıla fark vardır, herkêsin aklı bir değildir.

237. **Aqıl ve zon' ra hem belayê sarê isoni niyê, hem ki dostê isoniyê.** → İnsanın aklı ve dili; hem insanın başına beladır, hem de insana yararlı birer dosttur.

238. **Aqıl ve zoni ra belayê sarê isoniyê.** → Akıl ve dil, insanın başına beladır.

239. **Aqıl veto rotene, her keşi aqılê xo gureto.** → Aklı satılığa çıkarmışlar, her kês kendi aklını satın almış. Hani derler ya "Artık neye yarıyorsa!" Biraz da bu meseleye bir göderme var.

240. **Aqıl, aqıli ra thuzo [corawo].** → Akıl akıldan acıdır. Sözün bire bir çevirisi böyle olsa da, gerçekte; "Akıl akıldan keskin ve üstündür" manasında söylenmiş bir deyim.

241. **Aqıl, kılıtê zoni yo.** → Akıl dilin kildidir.

242. **Aqıl, lese de nê; sare dero.** → Akıl, vücüutta değil; baştadır.

243. **Aqıl, mılko en [tewr] rındo.** → Akıl en iyi mülkiyettir.

244. **Aqıl, mordêmi de havalo.** → Akıl, insana arkadaş ve yoldaştır.

245. **Aqıl, nino pil u qızêni.** → Akıl, büyüklüğe ve küçüklüğe gelmez. Akıllılık ve zekilik, yaştan bağımsızdır.

246. **Aqıl, pil u qıji nas nêkeno.** → Akıl, büyük ve küçüğü dinlemez.

247. **Aqıl, rayverê isoniyo.** → Akıl, insan+n rehperidir./insana yol göstericidir.

248. **Aqıl, tazê sarê mordêmiyo.** → Akıl insanın başının tacıdır. –İnsana değer katan bir baş tacı.

249. **Aqıl, tazo zernêno, sarê her kêşi ro niyo.** → Akıl, altın taç gibidir, herkêsin başında değildir.

250. **Aqıl; tazê/tacê sariyo, emeg; araqê çariyo.** → Akıl; baş tacıdır, emek; alın teridir.

251. **Aqılbend tım kıfşo [ayano/bêliyo].** → Akıllı kişi (ayandır) bellidir.

252. **Aqıldayene her kes wazeno.** → Akıl vermeyi herkes ister.

253. **Aqılê bomu, bınê kılaye dero.** → Aptalların aklı, külahlarının altındadır.

254. **Aqılê cêniyu teraziyo zernêno; hama eke sencenê, cıra çiyê kêmi yeno.** → Kadınların aklı altın terazidir; ama tartıldığında bir şeyler eksik kalır.

255. **Aqılê dewıji, şindorê hêgayê xo nêvêreno.** → Köylünün aklı tarlasının sınırını aşmaz.

256. **Aqılê her kêşi ke zaf bo, kês şiwanê mal-gawu nêbeno.** → Herkesin aklı çok olsaydı, kimse sığırı güdecek çoban olmazdı.

257. **Aqılê heri ke bıbo, wenca weno? →** Eşeğin aklı olsa, yonca yerdi.

258. **Aqılê heri, barê heriyo. →** Eşeğin aklı, ona yüktür. Demek istiyor ki eşek, akılsılığının kurbanı oluyor, onun ceremesini çekiyor. Bunun üzerinden akılsız insana bir gönderme var.

259. **Aqılê isoni vındeno! →** İsnanın aklı duruyor. Aklın almakta zorlandığı bir olay ve olgu karşısında duyulan şakınlığın bir ifadesi.

260. **Aqılê mı ke, no aqıl biyêne; →** Benim bu aklım olsaydı; o hooo!.. Şimdiki gibi düşünebilseydim; …" şeklinde daha önce yapılan bir iş ve eylemin sonucunun çok daha farklı olabileceğine dair bir beklenti ifadesi.

261. **Aqılê mıde nêmend ke, vaji.. →** Aklımda kalmadı ki söyleyeyim..

262. **Aqılê mordêmi; pirê mordêmiyo. →** İnsanın aklı, insanın piri-dir.

263. **Aqılê sarê to, polê qına mı! →** Senin başındaki aklın, kıçımdaki pantolonun yaması. Karşı tarafın akıl ve izanını alaya alarak küçümseme…

264. **Aqılê sarê xo biya pêser. →** Aklını başına topla.

265. **Aqılê sareyi, fekê arêyi. →** Baştaki akıl, değirmenin boğazı.

266. **Aqılê sari, tholıkê dari! →** Başındaki akıl, ağaçtaki kabukta da var!

267. **Aqılê sarri dıma mekuye! →** Elin aklının peşine takılma!

268. **Aqılê sarri, morê sermiyani niyo. →** Elin aklı sultan mühürü değildir.

269. **Aqılê tayine sare de nê, çımu dero. →** Bazıların aklı başında değil, gözlerindedir.

270. **Aqılê tayine sare dero, yê tayine çene dero, yê tayine ki verê miye dero! →** Bazılarının aklı başındadır, bazılarınınki çenesinde, bazılarının ki ise apış arasındadır.

271. **Aqılê têdine jü niyo. →** Hepsinin aklı bir değildir.

272. **Aqılê to; raya to bo, zerrê to pergalê to bo**! **→** Aklın yolun olsun, gönlün yaşam pusulan olsun!

273. **Aqılê to; torê, comerdiya to; mırê! →** Senin aklın sana, cömertliğin bana! Cömertliği akıldan üstün tutmuş.

274. **Aqılê xo derya u dengızo! →** Aklı deniz ve derya dır!

275. **Aqılê xo gıno çola çımu ro! →** Aklı gözlerinin çukuruna düşmüş. Sadece gördükleriyle hareket eden kişi. Yani; aklıyla hareket etmeyen, olaya sadece seyirci kalanlar için de kullanılan bir deyimdir.

276. **Aqılê xo kerdo vind! →** Aklını yitirmiş!

277. **Aqılê xo kufe girêda! →** Aklı küflenmiş!

278. **Aqılê xo nêreseno cı. →** Aklı ermiyor.

279. **Aqılê xo, nun u thoraq de werdo! →** Aklını ekmek ve çökelekle yemiş!

280. **Aqılê xo, vijoyê serê sari rawo. →** Aklı başından bir karış yukardadır.

281. **Aqılê xo, zay kerdo. →** Aklını harcamış.

282. **Aqılê xorê wayir vejiye! →** Aklına mukayyet ol!

283. **Aqılê xuyo kêmi, ma kok ra vindi nikerdo. →** Azalmş aklımızı daha kökten yitirmedik. *[Qese/söz: Memê Zelemele, hunerberz-sanatçı]*

284. **Aqıletari, feketari. →** Aklı kıt olanın ağzı o kadar karanlık (olumsuz) olur. Çok nahoş konuşur anlamında.

285. **Aqılo hewl, dina keno hira! →** İyi akıl, dünyayı genişletir, dünyaya bolluk katar.

286. **Aqılo ke sarê to dero, wekê verê tode ki esto! →** Senin başında olan akıl, önündeki şeyde de var. Karşı tarafa bir kızgınlık sonucu söylenmiş, onu aptalca aldığı bir karardan ötürtü eleştiren bir tavır.

287. **Aqılo peyên hata bêro ke, aqılo vıren ci weno! →** Sonraki akıl başa gelinceye kadar, önceki akıl boku yer!

288. **Aqılo peyên hata bıreso ke, verên [vırên] dina keno xan–xıraviye. →** Sonraki akıl yetişinceye kadar, önceki akıl düyayı darmadağan eder.

289. **Aqılo senık [sıvık], baro gıran! →** Hafif akıl, ağır yük!

290. **Aqılo senık, xorê muye keno bar! →** İnce ve hassas düşünen akıl, kılı bile kendine yük görür.

291. **Aqılo şıvık hertım baro gırano. →** Hafif akıl her zaman ağır yüktür. (Gımgım/Xınıs)

292. **Aqılo tari, dina mordêmi rê keno teng! →** Az ve kıt (karanlık) akıl dünyayı insana dar eder.

293. **Aqılo thuz, muye bırneno. →** Kêskin akıl kılı bile keser.

294. **Aqılo xori [gıran], muye keno dı letey. →** Derin akıl, kılı ikiye böler.

295. **Aqılroşt, serverê qomiyo. →** [8] Aydın-akıl halkın önderidir.

296. **Aqılsıvıki ra ser,- zerretenıki ra xêr meperse! →** Aklı eksikten, bağrı yanıktan hayır sorma!

297. **Ar u namus dariyo we! Ar u namusê xo çino. →** Ar namus kalkmış! Ar namusu yoktur!

298. **Ara astori de her gırê nêdino! →** Beygirin kurnesine eşek bağlanmaz!

299. **Arabe ke dêmdiya, zaf mordêmi rayê musnenê cı! →** Araban devrilirse yol göstereni çok olur!

300. **Araqê çari, astarê sıpêrdiyo. →** Alın teri, parlayan yıldızdır.

301. **Araqe çari, werdê veri. →** Alın teri, önündeki yemeği.

302. **Araqê çariyo tey! →** Alın teridir içindeki.

---

[8] *Dersim'de Khureşanlı Uşenê Seydi için bu söz çok kullanılmıştır. Uşenê Seydi'nin çok akıllı ve zeki biri olduğu hep anlatılır. Ki, bu aklı ve zekası sebebiyle de devlet tarafından aşiretinin ve toplumun önderlerinden biri olarak "tehlike" görüldüğü için 15 Kasım 1937'de Elazığ Buğday Meydanı'nda sabah karşı Dersim'in diğer ileri gelen Seyit Rıza, oğlu ile birlikte dört aşiret ve inanç önderi ile toplam yedi kişi hukuksuz bir şekilde "yargılanarak" idam edilmişlerdir. [Dersim 1937-38 Sözlü Tarih aktarımı.]*

303. **Araqê eceli keno war! →** Ecel teri döküyor.

304. **Ardê khêwaniye, werdê ciraniye. →** Ev yöneticisi kadının unu, komşuluğun yiyeceği. Ev yöneticisi iyi oldu mu, komşuya da yeterli gelir.

305. **Ardê serre, serre de qedinê! →** Bir yıllık un, bir yılda biter!

306. **Ardena ağwe ra raver, gavar pırode! →** Su getirmeden önce kanal kaz!

307. **Arebe ke dêmdiya, qılawuji sero benê zaf. →** Araba devrilince yol gösterici [kılavuz] çoğalır.

308. **Areqo bêperre, mıley ki sımenê! →** Bedava içkiyi, hocalar da içer!

309. **Arêye bıbo ke, ardi rariyê. →** Değirmen olsun ki unlar öğütülsün!

310. **Arêyê bomi [xêği/geji] eve xo cêreno. →** Delinin değirmeni kendi kendine çalışır.

311. **Arêyê bomu, bêağwe cêreno. →** Delilerin değirmeni sussuz döner

312. **Arêye cêreno, avsanci xo pesêneno. →** Değirmen arıyor, değirmenci kendini sarıyor.

313. **Arêyê dina, bêağwe çerexino. →** Dünyanın değirmeni susuz döner.

314. **Arêyê feqıru Haq çarneno [çerexneno]. →**Fakirlerin değirmenini Hakk döndürür.

315. **Arêye keno, arêyiz [avsanci] weno. →** Değirmen yapar, değirmenci yer.

316. **Arêye rino ra [gurino], Arêyiz xo goyneno. →** Değirmen öğütür, (çalışır) değirmenci kendini över.

317. **Arêyê sarri, bêağwe çerexino! →** El–alemin değirmeni sussuz dönüyor!

318. **Arêye şiyo, koto'ra seqseqey dıme! →** [9] Değirmen gitmiş, o "şakşak"ın peşine düşmüş!

319. **Arêyê tayine, most rino ra! →** Bazıların değirmeni yoğurt öğütür!

320. **Arêyê xêğu [bomu], bêağwe cêreno [gêreno]. →** Delilerin değirmeni, sussuz döner!

321. **Arêye, eve ağwe çerexino, laz; eve karê piyê xo xevetino! →** Değirmen suyla döner, oğul babasının işiyle uğraşır.

322. **Arêye, eve jü seqseqey teyna nêgurino. →** Değirmen yanlızca bir şakşak ile çalışmaz.

323. **Arêye, eve jü tek dıng nêgurino. →** Değirmen tek taşla dönmez.

324. **Arêye, eve ontena ağwe nêçerêxino [nêcêreno]. →** Değirmen, su taşımakla dönmez.

325. **Arêyiz, her wax wazeno payiz! →** Değirmeci, herzaman sonbahar ister!

326. **Arêyo xırave [–xıravın]; weno–nêweno ke mırd nêbeno. →** Bozuk [Kötü] değirmen, ne kadar yesede doymaz. Değirmen taşı bozuk olursa tam ürün alınmaz anlamında bir deyim.

327. **Arifi ra qimetê zoni,- vêsani ra qimetê noni persbeno! →** Arif'ten dil kıymetini, aç olandan ekmeğin kıymeti sorulur!

328. **Arra xo teyna diya! →** Yemliğini yalnız (kendine) bulmuş!

329. **Arra xo teyna muso [zono]! →** Yemliğini yanlız biliyor!

---

[9] *Seqseqe: "Şakşak" Değirmenlerde dönen iki taş arasında ayarı sağlayan küçük bir ağaç parçası. Buğday ya da mısır tanelerini, yukardaki büyük buğday deposundan değirmen taşına akıtan küçük oluk. Aşağdaki küçük tekneye bağlı bir iple ayar yapılır. Değirmen taşı döndüğünde bu tahta oluk hafifçe oynar, taneler buradan önce seqseqo´ya (şakşaka), ordan da taşın üstüne dökülür, taş bunları öğütür. Bu hareket ritmik düzenli bir şekilde cereyan eder.*

330. **Arsız kerdo qazıxi serde, vato; "wax salê mınê newi!" →** Arsıza kazık çakmışlar, ah benim yeni şalvarlarım!

331. **Arsız kerdo qazixi serde, vato "salê mı çhırr bi". →** Arsıza kazık çakmışlar, ah benim yeni şallarım.

332. **Asıl/esıl vindi nêbeno. →** Soy kaybolmaz.

333. **Asın berzê lıngu ver! →** Demir at ayakların önüne!

334. **Asın cüno, paxır phırrkeno! →** [10] Demir çiğniyor, bakır püskürüyor. - *Açıklaması için Dipnota bakınız!*

335. **Asın, asını nêweno! →** Demir demiri yemez [aşındırmaz].

336. **Asıno ke guriya araq dano. →** İşleyen demir terler/ışıldar.

337. **Asıno ke nêkuyiya, kerre cêno. →** Dövülmeyen demir, demir pasını tutar. Bakır pası da "zenge" diye adlandırılır.

338. **Asıq kerdo Pasa, şiyo piyê xo darde kerdo. →** Çingeneyi Paşa yapmışlar, gitmiş babasını asmış.

339. **Asıqe her keşi ra vana "ağa", hama ağayê xuyo xas zonena. →** Çingene kadın herkese "ağa" der, ama kendi öz ağasını bilir.

340. **Asıqe vato:" Ez mêrdê xora vêren, gestê [parsê] xora nêveren." →** Çingene demiş; "kocamdan vazgeçerim, dilenmekten vazgeçemem."

341. **Asıqe vato; „oroji zora, thize gulera!" →** Çingene demiş; "yokuş zordur osuruk yuvarlaktır!"

---

[10] *Burda kullanılan "**phırkerdene:** püskürmek" fiili pek dolaşımda olmayan bir fiildir. Sadece koyun ve keçilerin hapşırması için kullanılan bir fiildir. Mecazi: Haksız ve uğraşılması zor olan kişi için söylenen bir deyim, yani "ona dokunma o zaten demir çiğneyen, bakır püsküren bir tip" olduğu belirtiliyor.*

342. **Asıqi lazê xora vato; "pırozıne vırazena vıraze, nêvırazena; to dan [rusnen] mektev, so her be vınde!" →** Çingene oğluna demiş; "kalbur yaparsan yap, yapmazsan seni okula veririm, git eşek ol!"

343. **Aslê xo inkar keno! →** Aslını inkâr ediyor.

344. **Aslê xo ke çıko, azê [neslê] xo ki uyo. →** Aslı neyse, soyu [nesli] de odur. Unutun gitsin, aldırmayın ona anlamında bir deyim.

345. **Aslê xo ke çıturiyo, neslê xo ki hêniyo. →** Aslı neyse, nesli de öyledir. Bir topum nasılsa, onun breyleri de öyledir.

346. **Asma Marti jê cêniya viyawa; gegane huyina, gegane bervena. → Mart** ayı koca karı gibi, bazen güler bazen ağlar.

347. **Asma Nisane ana şiliye,- asma Gulane ana guliye. → Nisan** ayı yağmur,- Mayıs ayı güllük getirir.

348. **Asme bılışkina, astere bereqino! →** Ay parıldar, yıldız ışıldar!

349. **Asmê ke phoştia xo ser ramerediyê, gınena cılero. →** Bir ay sırt üstü yatarsan, yatalak olursun.

350. **Asme ke pırr–phoncêse ra vêrde; sewlê xora dana, mordem ke hırıs ra vêrd; cêncênia xora dano. →** Ay dolunayı geçti mi, yansımasından verir, insan otuzunu geçtimi; gençliğinden verir.

351. **Asme ke vejiye, astare mebo ki beno! →** Ay çıktımı, yıldız olmasada olur!

352. **Asme kokımu rê axsena. →** Ay yaşlılardan görülüyor!

353. **Asme vejiya asma zerde, vergo tı bıza berxe rameverde! →** Ay doğmuş sarıca, Kurt sen gel boz keçiyi götür bırakma. Fırsat kollayanlar için söylenmiş bir deyim. Yani, Kurt sen o işle meşgul ol, insanlar seninle uğraşırken, bende kendi işimi halledeyim. *[Büyük sevda şairi Sayir **Sa Heyder'in** dizelerinden alıntıdır. 1917 Rus savaşında hayatını kaybetmiştir.]*

354. **Asmen bêwayir niyo! →** Gök yalnız (kerametsiz) değildir!

355. **Asmen de pia fırr danê, hama dina mirçıke zovina ra, dina hêli zovina ra.** → Gökte beraber uçuyorlar, fakat kuşlar başka, kartal başka uçuyor.

356. **Asmên puf keno!** → Gökleri üfürüyor!

357. **Asmen qat ve qato, ison reng ve rengo.** → Gökyüzü kat kattır, insanlar renga renktir.

358. **Asmen ra ke hewri nêbi, vortis nêbeno.** → Gökyüzünde bulutlar yoksa, yağışta yoktur

359. **Asmen ra roz vıneto!** → Gökyüzünde güneş durmuş.

360. **Asmeno dewres!** → Kutsal Gökyüzü!

361. **Aspor ame, pêya şi!** → Atlı geldi, yaya gitti!

362. **Aspor biyene rê; mayine,– şiwari biyene rê; astor lazımo.** → Binmek için kısrak, suvari için beygir lazım.

363. **Aspor ke mezono astorê revan bıramo, vano; „ni astori bar ra qeyr thawa nêdiyo!“** → Atlı, atın ravan sürmesini bilmezse, derki; bu at yükten başka birşey görmemiş!

364. **Aspor meso cêser kuna, Pêya meso peyser kuna!** → Atlı (olarak) gitme kesilip kalırsın, yaya (olarak) gitme geri kalırsın!

365. **Aspor sono, pêya yeno!** → Atlı gidip yaya döner!

366. **Asporê astorê sarri, rew beno pêya.** → Elin atının süvarisi tez yaya kalır.

367. **Asporê astorê sarri, tım pêyawo.** → Baskasının atının süvarisi sonunda yaya kalır.

368. **Asporê mayina qıre!** → Kır kısrağın suvarisi!

369. **Asporênia astorê jü roze, asporênia heriya se roze ra rında.** → Bir günlük atın suvarilği, eşeğin yüz günlük suvariliğinden daha iyidir.

370. **Asporo ke astorê xo mırd nêkeno, tım pêya maneno.** → Atını doyuramayan suvari, her zaman arkada kalır.

371. **Astarê isoni Haqi rê wes bêro! →** İnsanın yıdızı haka hoş gelsin!

372. **Astarê isoni tım riyê asmêni ra nêbereqino! [nêvêseno!] →** İnasanın yıldızı hep gök yüzünde parlamaz!

373. **Astarê mordêmi ke vışıya, peyser nino. →** İnsanın yıldızı koptumu, bir daha geri gelmez.

374. **Astarê sodiri, çıla verê çımuna. →** Sabah yıldızı göz nurudur.

375. **Astarê to, erocı wes nino! →** Senin yıldızın ona hoş değil!

376. **Astarê xo riyê asmêni ra vışiyo. →** Yıldızı gökyüzünden kopmuş Ölmüş anlamında bir söz.

377. **Astarê xo zaf şirino. →** Yıldızı çok şirin. Kişinin hoş görünmesi anlamında bir deyim.

378. **Astarey kunê 'ra çımu ver! →** Yıldızlar gözlerinin önünde uçusuyor! Sersemlemek, dengesini kaybetmek anlamında bir deyim.

379. **Astê [astıkê] zoni çino. →** Dilin kemiği, kemiği yoktur.

380. **Astê fekê kutiki me! →** Köpeğin ağzındaki kemiğiz!

381. **Astê heri ke deza, astori ra ravêr vozzeno. →** Eşeğin kemiği ağrıdı mı, attan önde koşar.

382. **Astê kutıku mara dayi waro. →** Köpeğin kemiklerini bizden düşürdü. Macazi: Bir meseleyi işi çözüme ulaştırmak için gidip gelmek, yol etmek. *[Çıme/kaynak: Veli Kişioğlu, zazaca tiyatro yazarı ve oyuncusu.]*

383. **Aste nêsono kutiki dest, gırreno! →** Kemik köpeğin eline ulaşmıyor, dişlerini gıcırtıyor!

384. **Astê zoni u bıngê jüri çino. →** Dilin kemiği ve yalanın aslı yoktur.

385. **Astengo gıran, verê çêverê isoni dero! →** Ağır engel insanın kapısının önündedir.

386. **Astık esto ver, sero gırreno! →** Kemik etmış önüne, üstüne hırlıyor.

387. **Astık u postık mendo! →** Bir deri ve bir kemik kalmış.

388. **Astıkê veyvi ra, pizê kutıki mırd nêbeno.→ Düğün** kemikleriyle köpeğin karnı doymaz.

389. **Astıkê xo kerdê çüwal, dês ra darde kerdê. →** Kemiklerini çuvala doldurmuş, duvara asmış. Kin güden kişi için söylenen bir deyim.

390. **Astıkunê kutıki ke bısıknê [bıskınê], cıra bowe yêna. →** Köpeğin kemiklerini kırsalar, içinden koku gelir.

391. **Astor 've afsari, ciamerd 've qerari! →** At yularıyla, adam kararıyla!

392. **Astor asporê xo naskeno! →** At suvarisini tanır!

393. **Astor gorê asporê xo hirreno! →** At suvarisine kişner!

394. **Astor gorê gama xo nê,- gorê asporê xo remeno! →** At suvarisinin, surmesine göre koşar.

395. **Astor ke astoro, tasa bêsole [thole] nino! →** At atsa boş tasa gelez!

396. **Astor ra ame war, nişt'ro heri! →** Attan inip eşeğe bindi.

397. **Astor remeno, aspor ki pesna xo dano. →** At koşuyor suvari, ayağıyla vuruyor.

398. **Astor şüwariyê [asporê] xo naskeno. →** At, suvarisini tanır.

399. **Astor, arra heri ser nino gıredayene. →** At, eşeğin yemliğine bağlanmaz.

400. **Astor, gorê gama xo nê,- gorê asporê xo remeno! →** At adımına göre değil, süvarisine göre koşar.

401. **Astor, mayina xo nas keno. →** At, kısrağını tanır.

402. **Astor; asporbiyene de,- mordem qeseykerdene de nasbeno. →** Ata bindiğinde, insanla konuştuğunda tanırsın.

403. **Astorê bêafsari, çırre mefiye! →** Gemsiz atı koşuya sokma!

404. **Astorê de to beno, mayina de to bıbo! →** Beygirin olacağına atın olsun!

405. **Astorê hirri rê jü zengi,- mordemê zırri rê jü qese manewo. →** Huylu ata bir kamçı,- serseri adama bir söz bahanedir.

406. **Astorê jürekeri raye de maneno. →** Yalancının atı yolda kalır.

407. **Astorê mı xırt bo, va mergunê sarri de bıçero! →** Atım yaman olsun, gitsin başkasının çayırında otlansın!

408. **Astorê mıno rınd bıbo, va şêro nalê xo çinebo. →** İyi atım olsun da, varsın nalı olmasın.

409. **Astorê mordêmi hewl bo, va bê nali bo! →** Atım güçlü olsun, varsın nalsız olsun!

410. **Astorê pêti rê her raye kılma! →** Hızlı atın yolu kısa olur!

411. **Astorê remi towla de bêliyo! →** Yarış atı at ahırında (tavla'da) belli olur

412. **Astorê to ke lengo, raye de manena! →** Atın aksıyorsa, yolda kalırsın!

413. **Astorê xo mino qayim ra girêde! →** Atını sağlam kazığa bağla.

414. **Astorê xo nal ke, hona raya xo hesav ke! →** Atını nalla sonra yolu hesapla!

415. **Astori bêafsari rem [kay] mefiye! →** Yularsız atı yarışa [oyuna] koyma!

416. **Astori danê pêro, heri bınê lıngu de sonê**. **→** Atlar döğüşür, eşekler ayak altında gider.

417. **Astori ra bi pêya, nişt ro here. →** Attan inmiş eşeğe binmiş!

418. **Astori ra hêrs beno, niseno heri! →** Ata sinirleniyor, eşeğe biniyor!

419. **Astori rê zengi, zengi rê aspor! →** Ata üzengi, üzengüye suvari (gerek)!

420. **Astori wastena xortu ra,- çêna vatena pilu ra bijê. →** Atı gençlerin isteğine göre, kızı kamillerin sözüne göre al.

421. **Astoro bınê mıde, tufongo destê mıde! →** At altımda, tüfek elimde! Kabadayılık ve meydan okuma durumunu belirten bir deyim.

422. **Astoro çhêr, mole 've xo nêano. →** Yiğit at kendine gamçı vurdurmaz.

423. **Astoro hewl dı lıngu ser reqeşino**. → İyi at iki ayak üzerinde oynar.

424. **Astoro hewl zovina jên,- cêniya hewle ki zovina mêrde nêwazena.** → Güçlü at gem, güçlü kadın başka koca istemez.

425. **Astoro hewl, mole/zengi ero xo nêano!** → Güçlü at çubuk/üzengi kendine vurdurmaz!

426. **Astoro ke ame dest, lazo ke qesê ma u pi tede kerd, cênıka ke mêrdê xora rew uste ra; boji de bijê berze cenet!** → Ele gelen atı, anne babanın sözünü dinleyen evladı, kocasından önce kalkan kadını, kolundan tut at cennete!

427. **Astoro ke bêpere bi, kam qayıtê dıdonu beno ke!** → Parasız olan atın dişlerine kim bakarki!

428. **Astoro ke cew nêweno, nêhirreno!** → Arpa yemiyen at, kişlemez!

429. **Astoro ke cew zaf werd, zaf hirreno!** → Fazla arpa yiyen at, çok kişner. *[[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce), şair-yazar]*

430. **Astoro leng u las, aspori raye ra verdano**! → Topallayan at, suvarisini yolda bırakır!

431. **Astoro pêt, bınê şüwariyê hewli de pêto.** → Hızlı at, yiğit suvarinin altında belli olur.

432. **Astoro revan, xo nêqefelneno!** → Önde giden at, kendini yormaz..

433. **Astoru ve qatıru ra do've pêro, heri bınê lıngu de şiyê.** → Atlarla katırlar döğüşmüş, eşekler ayak altında gitmiş.

434. **Astunê dey [ney, naye, dey, daye/dine] ke bısıknê, cıra ci vêjino. [cıra qefçıliye vejina]** → Onların kemiklerini kırsalar; içinden bok, pislik çıkıyor. [..] parantez içindekiler eril dişil için ayrı kullanılır.

435. **Astunê ma koçenê!** → Kemiklerimizi kemiriyorlar!

436. **Aşê ra berz, çengelo!** → Uçurumdan sonra çengel kayalığıdır! Yani her şeyin bir üstü vardır.

437. **Avêlıkê mıno khan–khort, gêzê ciranê mıxeneti ra rındo. →** Eski süpürgem, kötü komşumun çallı süpügesinden daha iyidir.

438. **Avoro tü kerê; zımelê, avorde tü kerê; hêrdısa! →** Yukarı tükürsen bıyık, aşağı tükürsen sakal!

439. **Avranê serre, serre de sono! →** Senenin (yılın) ihtiyaçları; seneyle beraber gider! /biter.

440. **Avranê zugurti, fekê çhikoti! →** Züğürdün tüm ihtiyacı, cimrinin ağzı!

441. **Avsanci, hard u hêga ra nêbeno phosema. →** Değirmenci toprak ve tarladan pişman olmaz!

442. **Awa ke ama ey [dey/ney/aye/naye/daye/] serde, vergê yavani serde nê'ro! →** Onun başına gelen, yaban kurdun başına gelmesin! (Zazacada şahıs zamirleri […] eril-dişiller ayrı ayrı belirtilir.)

443. **Awa ke cêna, dana; jü helmo, zovi thwa niyo. →** Alıp verdiğin bir nefestir, başka bir şey değildir.

444. **Awa ke destu kerda, ma u pi nêkerda. →** Ellerin yaptığını ana baba bile yapmaz.

445. **Awa ke ma diye, kêşi nêdiye! →** Bizim görüp yaşadığımızı kimse görmedi/yaşamadı! Demenanlı aşirêt ve aile breylerinin çoğu Dersim kırımında öldürülmüştür. Bu nedenle Fatma Rozine'ni babasının 1938 de yaşadıklarından dolayı söylediği bir deyimdir. *[Kaynak/çıme: Fatma Rozine Zulal, -nustoğe-yazar.]*

446. **Awa ke mı diye, vergê yavani nêdiye! →** Benim gördüklerimi, yabani Kurt bile görmedi/yaşamadı!

447. **Awa ke no [na] keno [kena], merrê dêşi nêkeno. →** Bunun (eril) yaptığını, duvardaki fare bile yapmadı. (burdaki "na" ve "kena" dişil sahıs zamiri için geçerlidir.)

448. **Awa ke no keno, kês nekeno! →** Bunun yaptığını kimse yapmaz!

449. **Awa ke no'ye ma keno, kês 'ye ma nêkeno. →** Bunun bize yaptığını kimse bize yapmamış.

450. **Awa ke tora yena, va Haqi ra bêro! →** Senden gelen, hak tan gelsin!

451. **Awa ke Xorti sêrê ağwa zelale de nêvênenê, Kokımi; qayit kenê, serê kemere/kuçe de vênenê. →** Gençlerin durgun su yüzeyine göremediklerini, yaşlılar; taşın üzerine bakarak görürler. *[Qese/Söz: Remzi Aydın – roman yazarı]*

452. **Awe hondê xo ca cêna, hewa ki hondê xo. No pêmayiso. →** Su kendi kadar yer alır, hava kendi kadar ölçülüyor!

453. **Awe ke lese vêrde, ha vijoyê, ha dı vijoyi. →** Su boyu geçerse, ha bir karış ha iki karış.

454. **Awo ke cün de beno, va şêro hêga de bıbo.→** Harmanda olacağına, tarlada olsun daha iyi.

455. **Awo ke haqe weno, neqiye vêneno. →** Hak yiyen, haksızlık görür.

456. **Awre bo, kêy zêna, va bızo! →** Gebe olsun da ne zaman doğurursa doğursun.

457. **Awres ke xeleşiya ra, remeno ko! →** Tavşan kurtuldu mu dağa gider!

458. **Awres koy ra herediyo, xevera koy cıra çinê biya. →** Tavşan dağa küsmüş dağın haberi yok!

459. **Ax ciamerdiye ax! →** Ah yiğitlik ah! [Qese/söz: Hayri Dalkılıç, -şair, yazar. "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]

460. **Ax de welat welat, welat çıqaş şireno, Hal ve hal destê mordêmi, coru cıra nêbeno. →** Ah memleket, memleket ne kadar şirinsin, bir türlü elimiz senden olmıyor. *[Sayir Weliyê Uşenê İmami' nin dizelerinden alınmıştır]*

461. **Ax şêro Pax! →** Ah Pah'a gitsin! Pah'taki Ermenilerin ah çekerek terkettikleri bilinir ve şöyle denilir; **Kam ke Pax ra şi, vake "ax!"** Pah'tan giden "ah!" demiştir.

462. **Ax u wax de mendime! →** Ah ve vah zamanına kaldık!

463. **Ax u wax peyêcoy pere nêkeno. →** Sonradan gelen ah–vah para etmez.

464. **Ax u zarê jümini mendê! →** Biribirine hasret kalşmşlar!

465. **Ax, aqılê mıno vıren ax! →** Ah önceki aklım ah!

466. **Axa [hêfê] bıza kole, bıza iştirine rê nêmanena! →** Bonuzsuz keçinin ahı, boynuzlu keçiye kalmaz! Denilmek istenen: Haksızlığa uğrayanlar birgün hakkını alır. Adalet birgün zavallı güçsüz olanlar için de tecelli eder.

467. **Axa kêşi, kêşi rê nêmanena. →** Kimsenin ahı kimseye kalmaz

468. **Axa mı, axrete de tora pers bo! →** Benim ahım ahirette sana sorsun!

469. **Axa mordemê sey, zalımi rê nêmanena! →** Yetimin ahı zalime kalmaz!

470. **Axe hard de nêmanena! →** Ah yerde kalmaz!

471. **Axır, rozê aqıl na dina weno! →** Elbet bir gün akıl bu dünyayı yer!

472. **Axıri çar roji dinawa, xatırê jümini bızanê. →** Sonunda dört günlük dünya, birbirinizin değerini/kadrini bilin.

473. **Axıri rozê onci yena, ma Dersim de cüynu vaydame! →** Yine gün gelecek Dersim de harman savururuz!

474. **Axıri, [rozê] gavar çarneme ra hêgayê xo ser! →** Elbette birgün arkı çevirириz tarlamıza!

475. **Axıriya mordêmi hata diyarê gorna mordêmiya. →** İnsanın sonu, mezarına kadardır.

476. **Axıriya xêre, lêl [sodır/çhike/sıpêdi/fejir] ra xêra! →** Hayırlı gelecek, sabahın ilk ışığıyla gelen, aklı hayırdır! (Sabah şafağı için kullanılan sıfatlar: **lêl, sodır, çhike, sıpêdi, fejir..** zazaca bu bakımdan zengin bir dildir, yer darlığından ayrı ayrı yazmadık.)

477. **Axıriya xêre, sodır ra xêr yena**. **→** Hayırlı sonuç, sabahtan hayırlı gelir.

478. **Axıriye hata fekê gorra! →** Sonu, ağılın kapı girişine kadardır.

479. **Axina merdunê to bo! →** Ölenlerin ahı olsun!

480. **Axreta mordêmi xêr bêro! →** İnsanın sonu hayıra gelsin!

481. **Axrete de destê mı ve gıranê to dero. →** Ahirette iki elim yakandadır!

482. **Axrete de, çıtur verpersê xo dana? →** Ahirette cevabını nasıl vereceksin?

483. **Axrete de, guna mı tora pers bo! →** Ahirette günahım senden sorulsun!

484. **Axure de gırede, sımer verke! →** Ahırda bağla saman ver önüne! Sen ne söylersen onu yapan kişi için söylenir. İnsiyatifsiz kişiler için denilir. Hayvan gibi ahıra bağla.

485. **Aye sarê dey werd! →** O onun başını yedi!

486. **Aylığê dewlete fincanê ağuyo, ne werino, ne ki sımino. →** Devletin aylığı bir fincan zehirdir, ne yenilir nede içilir. [Qese/söz: Sayir Sey Qaji, şair Sa Seyder'in 1917'de Rus harbinde şehit düşmesi üzerine yaptığı bir ağıttan alıntıdır.]

487. **Ayvo, qırpê qına to biyo sıpe! →** Ayıptır, götünün kılı beyaz olmuş! Yaşlı başlı bir kişinin olumsuz bir tavırda bulunması durumunda kendisine söylenen laf!

488. **Az u uzê mara duri! →** Soy-sopumuzdan uzak!

489. **Az u uzê xo bırriyo! →** Soy-sopundan kimse kalmamış!

490. **Aza terne, rınd tadina! →** Yaş dal rahat burkulur!

491. **Azê sêrd u puki çino! →** Soğuk ve fırtınanın soyu yoktur!

492. **Azê serê aji! →** Soydan, hanenin tek evladı!

493. **Aze, terniye de bena çewt! →** Fidan, yaşken/gençken bükülür!

494. **Azlanê Haqi yo! →** Hakk'ın yazgısıdır! Birisinin aklında olmayan birisiyle evlenmesine Hakkın emri, kaderi, yazgısı anlamında söylenir. *[Vate/deyim: Nuray Canerik]*

495. **Azperestiye bêaqılêniya, çıke zerê qafıke rê nê,- teverê qafıke de niadena. →** Irkçılık akılsızlıktır, çünkü kafanın içiyle değil, dışıyla ilgilenir. *[Vate/deyim: **Daimi Doğan** – maylım/öğretmen]*

- B -

496. **Balcano thuz/thal, rewa nêcêno. →** Acı/ekşimsi patlıcan kırağı tutmaz.

497. **Baqıl hata bısencno ke, bom lazê xo zewezneno. →** Akıllı, düşününceye kadar, deli oğlunu evlendirir.

498. **Baqıl vınde, kês qarsê to mebo! →** Akıllı ol ki kimse sana ilişmesin!

499. **Baqıl vınde, raya xıravine ser mekuye! →** Aklını kullan ki kötü yola düşmeyesin!

500. **Baqıli de ceneme şiyene, bomi de cenet şiyene ra rında. →** Akıllı ile cehenneme gitmek, deli ile cennete gitmekten iyidir. Mecazi: Akıllı yolunu şaırmadan götürür, deli ise daha fazla bela insanın başına getirir.

501. **Baqıli rê jü qesa besa. →** Akıllıya tek söz yeterli.

502. **Bar 've ontene beno senık, dar 've tastene beno tenık. →** Yük çekmekle azalır, ağaç sıyırmakla incelir.

503. **Bar nêsono verê heri; her sono verê bari. →** Yük eşeğin önüne gitmez, eşek yükün önüne gider.

504. **Bar, baro; ha gırs ha qız. →** Yük yüktür; çoğu azı yoktur.

505. **Bar, çığaşi gıran bo, mordem honde qefelino. →** Yük ne kadar ağır olursa, insan o kadar yorulur.

506. **Bar, eve ontene beno senık; dar eve tastene beno tenık! → Yük** çekilerek azalır; ağaç ise yontularak incelir.

507. **Bar; baro, ha jêde ha senık. →** Yük; yüktür, ha fazla, ha az.

508. **Barano kel, koli ra hewlêriyo. →** Boynuzlu koç, boyunsuzdan iyidir.

509. **Barê alvojiye baro de gırano, her kês hata peyniye nêbeno. →** Arkadaşlığın/Yoldaşlığın hakkı ve sorumluluğu ağırdır; öyle herkes altından kalkamaz, sonuna kadar götüremez.

510. **Barê aqılê kêmi, lıngi oncenê. →** Akılsız başın cezasını ayaklar çeker.

511. **Barê baqılu, tım phoşta bêaqılu dero! →** Akıllıların yüküni her zaman aptallar sırtlar.

512. **Barê bare, sono hata ware! →** Sırtlanılan yük, yaylaya kadar götürülür. Mecazi: Yük, yarı yolda bırakılmaz.

513. **Barê ci ki ciyo, pırtıkê ci ki ciyo! →** Fazla bok da boktur, azıcık bok da boktur!

514. **Bare ke jêdiye, barebıroği ki jêdinê. →** Pay çoğaldığında, ortaklarda çoğalır.

515. **Bare ke qediye, barebıroği remenê. →** Pay bitince, [Pay sahipleri] ortaklar kaçarlar.

516. **Barê mı bes niyo, yê tuyê tu ki serbaro! →** Benim yüküm sanki az, senin ki de üstüne üstlük.

517. **Barê qesey nay'ro xo doşi, şi. →** Bir yük laf sırtladı gitti.

518. **Barê sarê teveri nê; barê xo bıonce! →** Başkasının yükünü deyil kendi yükünü taşı!

519. **Barê sarri, barê [bara] xo meke! →** [11] Başkasının yükünü kendine yük etme! - *Açıklaması için dipnota bakınız!*

520. **Barê sarri, barê xo meke! →** Başkasının yükünü sırtlama. Mecazi: El alemin derdini kendine dert etme.

521. **Barê warogınayi, wayiri ra qeyr kês berz nêkeno! →** Düşenin yükünü sahibinden başka kimse kaldırmaz!

---

[11] *Açıklama: **1. Bar:** yük. Başkasının iş yükü ve sorumluluğunu yüklenmemek anlamında **2. Bar:** Şenlik; mesela **"Barê Bijeku, Barê Gawu, Barê Mal"** Mal-davar şenliği. vb. (burda bunu içeren bir durum yok) **3. Bare:** Pay, hisse, paye. **Bara mı** (benim hissem), **bara xo:** senin payın/hissen. **Barê sarri, bara xo meke! →** başkasının yükünü kendi payını yapma. Yani başkasının yükünü üstlenme, anlamına gelir.*

522. **Barê werd weno, mırd nêbeno. →** Bir yük yemek yer, doymaz.

523. **Barekerdene mırdkerdena, bêl biyene; vindbiyena. →** Paylaşmak doyurmaktır; bölünmek kaybolmaktır.

524. **Baro çewt nêreseno hurêndi! →** Eğri yük yerine varmaz!

525. **Baro hencıtaye gırano. →** Sıkıştırılmış yük ağırdır. Mecazi; Deşilen dert insana ağır gelir.

526. **Baro ke nêoncena, bın mekuye. →** Çekemiyeceğin yükün altına girme.

527. **Baro ke nêşikina berzkerê, bın mekuye! →** Kaldıramayacağın yükün altına girme. Mecazi: Altından çıkamayacağın sorumluluğu üstlenme.

528. **Baro ke pê nêşkina, bın mekuye! →** Gücünün yetmediği yükün altına girme! Mecazi: Taşıyamayacağın sorumluluğun altına girme!

529. **Baro warogınaye hard de nêmaneno! →** Düşen yük yerde kalmaz!

530. **Bava herediyo, Haq meherediyo! →** Bava (Pir) küşmüş, Hakk küsmesin.

531. **Bava ke kut tenge, raya Haq çip/qayim pêcêno. →** Darlığa düşen Baba-Dede, inancına sıkı sıkıya sarılır.

532. **Bava koto, Ana poto! →** Bava transa girmiş, Ana pişirmemiş!

533. **Bava sono cenet, guna xo nêverdana. →** Pir-Dede cennete gider; ama günahı engel olur. Bınge: Raa Haqi de cenet-ceneme çino. Not: Dersim Raya Haq-Xızır inancında cennet-cehennem inancı, tasvir ve kavramı yoktur! Sonradan başka inancın etkisiyle söylenmiş bir deyim.

534. **Bavağiye meke, phosema bena! →** Milislik yapma, pişman olursun!

535. **Bavawo jüreker, mertağu erzeno, asmenê hawtine puf keno! →** Yalancı Dede-Baba, evin damını yıkar, yedi kat göğü üfler!

536. **Bavoki rê xıyanetên nêbena. →** Emanete ihanet olmaz.

537. **Bawo; mırê bije tıfongê beşli, kokê ninu biyari eve xo dêşti. Buko; tı mêvenê roza hêşti! →** Baba, bana al beşli tüfeğini, bunların kökünü getireyim kendi elimle. Oğul, sen göremeyesin sekizinci günü (haftayı).

Sinirleyip köpüren genç oğullar ve elerinden gelirse insan öldüren evlatlar için söylenmiş eski bir deyim.

538. **Baxçê gulu, bara bêaqılu! →** Gül bahçesi, akılsızların payıdir!

539. **Baxçe ra gul u sosınu, bır u tırr ra kengeru arêde. →** Bağ bahçeden gül-çiçek derle-topla. Ormanlık yokuş ve yamaçlardan kenger topla.

540. **Baxçê zalımu coru usar mêveno! →** Zalimlerin bahçesi hiçbir zaman bahar görmesin! (beddua)

541. **Baxçewo ke nêramiya, hazar jü çêşit vas rewino! →** Sürülmeyen bahçede binbir çeşit ot biter. Mecazi: Bakarsan bağ-bostan, bakmazsan dağ-yaban olur.

542. **Bê wayir be, hama bêwayir mebe! →** Gel sahip ol; sahipsiz kalma! Mecazi: Sahiplen ama Tanrısız kalma.

543. **Bêasm u roz dina tariya, bêilm u irfan korraniya. →** Aysız ve güneşsiz dünya karanlıktır, ilim ve irfansızlık karanlıktır.

544. **Bêbextêni [Bêbextiye], karê ciamerdu niya! →** Hainlik ve kahpelik-ihanet, mert insanın işi değildir.

545. **Bêbextiye meke ke, bêbextiye vırêniya to mêero! →** İhanet etme ki, ihanet ile karşılaşmayasın.

546. **Bêbextu rê phoştdariye nêbena. →** Bahtsız ve ihanet edenlere destek olunmaz!

547. **Bêçıka dey na kar de esta! →** Onun bu işte bir parmağı var.

548. **Bêçıka xo adır ra mene, mevêso! →** Parmağını ateşe vurma ki yanmasın!

549. **Bêçıka xo ser fetelneno! →** Parmağını üzerinde gezdiriyor. Mecazi: Bu işi o işaret ediyor.

550. **Beçıka xora la gireda ke, xovira nêkerê. →** Parmağına, bu işi unutmamak için ip bağlamışlar.

551. **Bêçıke u nenık jü hesavneno. →** Parmak ile tırnağı bir hesaplıyor.

552. **Bêdawul, bê zurna, bi veyvê cına. →** Davulsuz zurnasız düğün, oldu cin düğünü.

553. **Bêdawul–zurna kay nêbeno! →** Davul ve zurna olmadan oyun olmaz..

554. **Bêgırıs bıfeteliye, vılê xo zalimi verde çewt meke! →** Kötü elbise ile gez ama zalimin önünde boynunu eğme. Mecazi: Yoksul olsan dahi, zalime el açma.

555. **Begi vêri ra gonewerê! →** Beyler eskiden beri kanemicidir.

556. **Bêheq bımane, hama bêwayir memane! →** Tanrısız kal, ama sahipsiz kalma! *[Qese/söz: Hüseyin Çatal, yazar-şair]*

557. **Bêkês, bırakê maya xora vano "bawo!" →** Garip ve kimsesiz kişi, anasının dostuna "baba"dermiş. Mecazi: Sırtı olmayan, anasının dostuna eyvallah eder.

558. **Bela nêvano "ezo yen!" →** Bela, "ben geliyorum" demez.

559. **Belayê cayilu, belayê zalımu ra xıravıno! →** Cahillerin belası, zalimlerin kinden beterdir.

560. **Belayê zalımu, yeno vıreniya momınu! →** Zalimlerin belası, suçsuz-günahsız mümin insanlara gelir.

561. **Belayê zoni onceno! →** Dilin belasını çekiyor

562. **Beli niyo ke, çı aqıli rê xızmete keno. →** Hangi akıla hizmet ettiği belli değil.

563. **Belkia çhikê tora bıperro, yi binu de is çino! →** Belki de senden bir ateş parçası sıçrasın; o diğerlerinde iş yok. Mecazi: Belki sen iş gören cesur biri olursun; diğerlerinde iş yok.

564. **Belxero, ber ve bero! →** Akıcıdır, değerlidir, ürünü çeşit çeşittir.

565. **Bênamus u bêşerefo! →** Namus ve şefreften yoksundur. Mecazi: Utanması yok-olmayan.

566. **Beno ke tı her çiyê xo vindkerê, hema omıdê xo, xovira meke/meerze. →** Herşeyini kaybedebilirsin; ama umudunu yitirmemelisin. *[Kemal Akay Xamırpêt–Perloda Piltan–5, 2020]*

567. **Beno vind, beno kemera bınê goli. →** Kaybolur; gölün altındaki taş olur. Mecazi: Öyle bir kaybolur ki gölün altındaki taş kadar ulaşılmaz olur.

568. **Bênon u bêdo movete nêbena. →** Ekmeksiz ve ayransız sohbet olmaz.

569. **Benzê ri ra nêweşiye asena! →** Yüzünden-çehresinden hasta olduğu anlaşılır.

570. **Bêperre ki rastê cênıka de zengine vêjina. →** Parasız olsanda zengin bir kadına rastlarsın.

571. **Beqe ke mequrro, peqena! →** Kurbağa viyaklamaz ise patlar!.

572. **Beraşiya xo satiya. →** Akibeti meçhul. Beraşiye; akibet. Geleceği meçhul.

573. **Bê-Rayver u bê-Piri meso huzbarê Mir, mekuye halo feqir! →** Rehbersiz ve Pirsiz gitme Mir'in huzuruna; düşme düşkünün haline.

574. **Berê dare, dare xemelnenê! →** Ağacın ürünü [meyvesi] ağacı süsler.

575. **Berjêno xêr bo! →** Yasıtığın hayırlı olsun. Hastalar için "geçmiş olsun!" anlamında söylenilir.

576. **Bero vıren thalo.→** İlk ürün acıdır/ekşimsidir. (Not: "thal" kelimesinin birebir karşılığı türkçede yoktur)

577. **Bervatiye veta'ro saqu! →** Berbatlık ve rezillik diz boyu. Mecazi: Rezil rüsva olmuş.

578. **Berveno; çımu ra heştir nê,- goni sona! →** Öyle ağlıyor ki gözlerinden yaş değil [yerine] kan akıyor.

579. **Bervis pere nêkeno! →** Ağlamak para etmiyor.

580. **Bervisê gay yeno pıro! →** Öküzün ağlaması kendisine geliyor. Mecazi: Öyle üzülecek durumu var ki, Öküzün kendisine ağlaması ağlıyor. Çok acıklı durum için söylenilir.

581. **Berz meperre nızm kuna. →** Yüksek uçma alçağa düşersin. Yani fazla yükselme, alçalırsın.

582. **Berz meperre, gınena cêro. →** Yüksekten uçma, alçağa düşersin!

583. **Berz meso, alçağ kuna. Thurık cêna, çêveru ra fetelina. Loqme danê to; Haq heti de sermayina! →** Yüksek gitme, alçak düşersin. Dilenmek için torba alır kapı kapı gezersin. Sana lokma verirler; Hakk katında utanırsın.

584. **Berz meso/meperre, rew nisêna! →** Yüksekten gitme/uçma, alçak düşersin.

585. **Berz meşo, qıc kuna. →** Yüksek gitme, alçak düşersin. *[Zara-Qerebêl-Bekpar]*

586. **Beştiya ponçık ra! →** Ayak bağı oldu, paçaya yapıştı.

587. **Bêveng mendena mı u zuqane qeseykerdena to; mı xêğ,- to hewl nêkena! →** Benim sessiz olmam ile senin devamlı konuşman; beni deli**,-** seni de kaliteli insan yapmaz!

588. **Bêvengiya hardê dewreşi, şia-giredayêna meyitunê xorawa. →** Toprağın sessizliği, gömdüklerinin yasındandır. *[Vate/deyim: Daimi Doğan – maylım/öğretmen]*

589. **Bêwayir be, bêwayir mebe! →** Tanrısız-evliyasız kal, sahipsiz kalma!

590. **Bext nêdan ve text! →** Bahtı tahta vermem. Bahtı imkana-çıkara ve menfaate değişmem anlamında bir deyim.

591. **Bext, nêvurino eve text. →** Bahtı-şansı-talihi, taht-imkân-çıkar ve menfaat ile değiştirilmez.

592. **Bext; khela ciamorduna! →** Baht, erkeğin kalesidir. Yani; Sözünde durmak ve güvenilir olmak, erkeklerin yiğitlik kalesidir.

593. **Bextê bınê raye, ano roza şiaye! →** Yolun altına düşmüş yiğitlik,kara gün getiri.

594. **Bextê ciamerdi, jê goza puçewo. →** Erkeklerin bahtı, çürük ceviz gibidir.

595. **Bextê ciamerdu rê qolaye mevaze! →** Yiğtlerin bahtına kötü deme.

596. **Bextê dewleta bêxêre bırıjiyo! →** Devlet hayırsız ise yıkılsın!

597. **Bextê maye, cêzê çênawo. →** Ananın bahtı, kızının ceyizidir.

598. **Bextê mêrdi, zernê zerdi. →** Kocanın bahtı, altın sarısıdır.

599. **Bextê to, bextê qatıre bo! →** Senin bahtın, katırın ki gibi olsun! Bu bir bedduadır, çünkü katır doğurmuyor. Eşek ile kısrağın çiftleşmesinden doğmuş "qatıra pince" (piç katır) diye nitelenen bir yük hayvanı.

600. **Bextê xo, şia meke! →** Bahtını [ikbalini-talihini-geleceğini] karatma!

601. **Bexteşia mebe! →** Bahtı kara olma!

602. **Bexteşiaye bena, bexteraye be! →** Karabahtlı olacağına açık bahtlı ol!

603. **Bexto şia, tım yê wayiri yo. →** Kötü talih, hep sahibinindir.

604. **Bexto vıren, warewo şên! →** İlk baht [şans-talih], mutlu ocak!

605. **Bezna rındeke de nê,- bezna reze de niade! →** Güzel boya-posa-endama değil; olgun boya-posa-endama bak! Mecazi: Güzelliğe değil, huyuna ve suyuna bak!

606. **Bezna xo rındeka, tı hên zonena lêya deriya. →** Boyu-posu ve endamı öyle güzel ki, dersin ki dere bıyundaki fidandır.

607. **Bıgurime, xover bıderime, Welatê xorê wayir bıvejime. →** Çalışalım, didinelim, yurdumuza sahip çıkalım. *[Barış Arslan, şair-yazar, öğretmen,"Çar Qeşi" kitabından.]*

608. **Bıguriye jê mordemu, bure jê şêru! →** Adam gibi çalış, aslan gibi ye!

609. **Bıguriye perr u pay ra, bure nun u piaz ra. →** Çalış kol ve kanat ile, ye ekmeği soğan ile.

610. **Bıke; bıvêne, meke; mevêne! →** Yap gör, yapma görme! Mecazi: Etme bulma dünyası; ne ekersen onu biçersin.

611. **Bılbıl kerdo qefeso zernên, ey oncia ki vato; "Ax welat, wax welat!" →** Bülbülü altın kafese koymuşlar. O yine de; "ah memleket, vah memleket!"diye inlemiş.

612. **Bın de Molu tadano! →** Alttan dalavere çeviriyor. Mole: Mol, ince söğüt dalı.

613. **Bın sabırıno, ser nêsabırıno. →** Ezilen sabır ediyor, ezen sabır etmiyor. Üstümüz sabır eğler, Altımız ya sabır der anlamında deyim.

614. **Bınê asmênê khêwi de dı çi estê ke, her waxt çhılekê. Jüye; kara, jüye ki; dewletiya/zenginiya. →** Yeşil [mavi] göğün altında iki şey vardır, açgözlü ve oburdur. Biri; kâr, biri de zenginliktir. Dersim inancında gökyüzü mavi değil yeşildir, doğanın yeşilliği gökyüzüne yansır.

615. **Bınê bonê lonıki tım hito! →** Delikli damın altı hep ıslak olur!

616. **Bınê çengê xo kerdo pırr, kêşi de wemis nêbeno! →** Koltuklarının altını doldurmuş, kimse ile uyum sağlamıyor.

617. **Bınê çengi isoni de kar nêxeleşino. →** İnsanın kultuğunun altında iş kurtulmaz/bitmez.

618. **Bınê çiyê herami muya, rew qırfina. →** Haram olan şeyin dibi kıldır, tez kopar.

619. **Bınê çüyê sarri ra nêxeleşino! →** Elin sopasının altından kurtulamıyor.

620. **Bınê dara qerte de, vaso hurdi nêrewino. →** Yaşlı ve kart ağacın altında, ufak otlar bitmez. *[Vate/deyim: Memê Jele-Mehmet Gülmez-yazar, Dersim İHD eski başkanı.]*

621. **Bınê deşti ra, dano cı. →** El altından veriyor! Tezgah altından vermek. Gizlice vermek.

622. **Bınê gay de guk fetelino! →** Öküz altında buzağı arıyor.

623. **Bınê hewrê gewri ra nêxeleşino! →** Gri/yağışlı bulutun altından kurtulamıyor.

624. **Bınê jür u polu çino. →** Yalanın altı yamalıdır. Mecazi: Yalanın sonu yoktur.

625. **Bınê karê gırani de hurê xo amo war.** → Ağır yükün altında huru inmiş. Mecazi: Bir nevi güçten ve çaptan düşmek.

626. **Bınê kulıka xo dırayiyo, qesey tey nêvındenê.** → Külahının dibi yırtık, lendinde laf kalmıyor.

627. **Bınê lewu ra [zımêlu] ra hurdi hurdi huyino.** → Dudak [bıyık altından] gülümsüyor. Mecazi: Bir başkasıyla alay etdiyor.

628. **Bınê lıngunê tode haki estê, çıko?** → Ayağının altında yumurta mı var nedir? Mecazi: Yada, sıkı ve çabuk yürü; işine dört elle sarıl!

629. **Bınê na pırdi ra hona zaf ağwi vêrenê ra.** → Bu köprünün altından daha çok sular geçer!

630. **Bınê pizê xo cırê vêseno.** → Göbeğinin dibi ötekine yanıyor. Yani onda gönlü var anlamında bir deyim.

631. **Bınê qesu de nêmaneno!** → Sözlerin altından kalkıyor, üstesinden geliyor.

632. **Bınê qesu de nêvındeno!** → Lafların altında kalmıyor.

633. **Bınê qesunê çurdu de mevınde!** → Dokundurucu (Bozuk) lafların altında kalma!

634. **Bıne sımeri ra ağwe beno!** → Saman altından su götürüyor! Mecazi: Kendisinin yaptığını belli etmeyerek ortalığı karıştırmak, insanları birbirine düşürmek. Gizli işler çevirmek.

635. **Bınê tawıke mêlêse; vêyvê tode voreno!** → Tencere ve tavanın altını yaşama, düğünün yağışlı olur! / Tava' nın altını yalayanlar için söylenen bir batıl inanç.

636. **Bınê zonê tode çiyê esto, ala tever ke!** → Dilinin altında bir şey var, hele dışarı at! Gizli tuttuğun şeyi açıkla, anlamında bir deyim.

637. **Bınê zonê tode çiyê esto, ala tever ke, çıko?** → Senin söylemediğin bir şey var; söyle nedir.

638. **Bıngê alvojiye, tivar u raştiye wa!** → Arkadaşlığın temeli, güven ve doğruluktur.

639. **Bıngê jüru çino/xaxudo.** → Yalanın temeli yoktur/çürüktür.

640. **Bıra ke bırawo, cêniya bırayê xode nêzewejino!** → Kardeş kardeş olsa, kardeşinin karısıyla evlenmez!

641. **Bıra teyna miyane,- waye sare ki şuna.** → Erkek kardeş yalnız sırtı, bacı başı da yıkar. Yani, kızlar şefkatlidir, erkekler uçarı. [Gımgım]

642. **Bıra, bırawo, bazalığ ciawo!** → Kardeşler arsından pazarlık olmaz.

643. **Bıra, phoşta bıray de qelawa.** → Kardeş, kardeşin arkasında duran bir kale gibidir.

644. **Bırak; çhekê cêniye, jür; belayê cêniye!** → Nikahsız sevgili [Metres]; kadının elinde bir silahtır, yalan; kadının başının belasıdır.

645. **Bırakê maye ra pi, dısmeni ra dost nêbeno!** → Annenin metresinden baba, düşmandan dost olmaz.

646. **Bırawo qız dayma beno gırs/pil.** → Küçük kardeş her zaman büyür.

647. **Bırayê isoni ke durıst nêbi, morri ra ferqê xo çino.** → İnsanın öz kardeşi, kendisine dürüst olmadı mı, yılandan farkı yoktur/daha tehlikelidir.

648. **Bırayê merdene ke jê bırayê werdene bıbiyêne, dina rıjiyêne; biyêne xan xırave şiyêne!** → Ahiret kardeşi, yeme-içme kardeşi gibi olsaydı, dünya viran olup giderdi.

649. **Bırayê roza hirayiye ra bıreme!** → Geniş gün kardeşliği ve dostluğundan uzak dur!

650. **Bırayê werdene tım heredano.** → Yeme kardeşi her zaman küstür. Yemeye/çıkara dayalı bir kerdeşlik ve dostluk barışık olamaz.

651. **Bırayê werdene zafê.** → Yeme-içme ve menfeaatin "dostu" çok olur.

652. **Bırayê weroği nê,- bırayê wendoği be!** → Yiyenin kardeş/dostu değil, okuyanın kardeşi/dostu ol!

653. **Bırayê werdene, eke thawa fek ra nêşi heredino.** → Yeme-içme ve çıkar dostu olan kişi, menfaati kesilirse insana küser.

654. **Bırayên/mısayivên-biyene, raya Haqiya. →** Kardeşlik/müsahiplık hakkın yoludur.

655. **Bırayêna raste, vilika weşiya! →** Doğru kardeşlik ve dostluk, yaşamın çiçeği-gelinciğidir.

656. **Bırayêni jükêka, qesa xu ciareka! →** Kardeşlik biriciktir, sözü ayrıcıktır.

657. **Bırr ke vêsa; teyna dar u ber nêvêseno, can u ro, theyr u thur ki tey vêseno. →** Bir orman yandığında, sadece ağaçlar yanmaz; ormandaki canlı namına ne varsa, kurdu kuşu-bötrü böceği de birlikte yanar.

658. **Bırr, eve bırnayena jü dare, nêbeno kêm. →** Ormandan bir ağacın kesilmesiyle orman bitmez! Mecazi: Azıcık bir çaba ve çalışmayla bir iş hal olmaz.

659. **Bırra mali, xo sanena şiya jü dare. →** Bir küme mal (keçi-koyun) tek ağacın gölgesine sığınır. Mecazi: Onca insan bir kişinin himayesinde geçinir.

660. **Bırrê xo bısevekne ke, koliyê to kêm mebê. →** Ormanını koru ki, odunsuz kalmayasın!

661. **Bırro hurdi, her waxt beno derg! →** Bodur orman, her zaman uzar.

662. **Bırro qız tım biyo bil, beno ke Haq rozê helmê ki dano ma! →** Küçük koru her zaman büyümüş, olur ki birgün Hakk bize de bir nefes veriri! *[Qese/söz: **Hayri Dalkılıç**, -şair, yazar. "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]*

663. **Bırro qız, roz ve roz beno pil. →** Küçük orman günden güne büyür.

664. **Bıtêmıne ke meaxso! →** Ört bas et ki gözükmesin!

665. **Bıwane, wendene de ke, ravêr şêrê. →** Oku ve okuttur ki; ileriye gidesin.

666. **Bıwane'ra xo, hay-huy meke! →** Kendine alıştır, ürkütüp kaçırma!

667. **Bıza arnage, boka vergi ya. →** Arsız keçi, kurda yem olur. Mecazi: İnatçı adam belasını bulur.

668. **Bıza aske her waxt bijeko gulıkın nêzaynena. →** Alaca keçi, her zaman püsküllü oğlak doğurmaz.

669. Bıza gerrıne wertê mali de nêbena. → Uyuz keçi, davarın içinde olmaz!

670. **Bıza gerrıne, kês werte malê xo nêkeno [nêverdano**]. → Uyuz keçiyi, kimse davar sürüsüne almaz-bırakmaz.

671. **Bıza ke [bırra] mali ra bırriye ra, bara vergiya!** → Sürüden [grubundan] ayrı düşen keçi; kurdun payına düşer!

672. **Bıza ke bazgurê daru bena, bijeka xo lızgê daru ra çerena.** → Ağaca tırmanan keçinin oğlağı ağaç dallarında otlanır. Yani, becerikli olanın çocuğu daha becerikli olur.

673. **Bıza ke edel u bedelê xo amo, sona werdisê şiwani wena.** → Eceli gelen keçi, gidip çobanın yiyeceğini yer.

674. **Bıza ke vejina dare ser, demake wayirê bijêkiya.** → Ağaca tırmanan keçi mutlaka oğlak sahibidir.

675. **Bıza kermezıne, serê çımey ra ağwe sımena.** → Kurtçuklu keçi gözeden su içer. Mecazi: Sanki herşeyi tam da, bir de mükemmeliyet ister. "Ayranı yok içmeye, atla gider sıçmaya" gibi.

676. **Bıza mordêmi, her waxt dılêti nêzena!** → Keçi, her zaman ikiz doğurmaz!

677. **Bıza sıti, manga estewrıne ra hewla!** → Süt veren keçi, doğurmamış inekten iyidir.

678. **Bıze 've lınga xo, miye 've lınga xo darde bena.** → Keçi kendi bacağından, koyun kendi bacağından asılır. Mecazi: Herkes günahının bedelini çeker; yaptığının bedelini öder.

679. **Bıze 've lınga xo, miye 've lınga xo.** → Keçi kendi ayağıyla, koyun kendi ayağıyla.

680. **Bıze dızdeni yena'ro kel, eskera jêna.** → Keçi gizli döllenir, açıkta doğurur. Mecazi: Toplum içinde hiçbir davranış gizli kalmaz. İlki gizlenebilmiş olan bir iş, bir süre sonra gizlenemeyecek sonucu ile açığa çıkar. Her iş usulüne göre yapılmalı.

681. **Bıze ke bıza, meğelê xo kınena tey mêle [meğel] bena! →** Keçi keçidir ki, yattığı yeri kazar öyle uyur. Mecazi: İnsan odur ki kendi işini kendi görsün. Aslan yattığı yerden belli olur.

682. **Bızone ke zımuston dıma usaro. →** Bilesin ki kışın sonu bahardır.

683. **Bızonê ke, derdê xo biyarê'ra zon. →** Bilesin ki, derdini dile getiresin. Bilmezsen bir şey anlatamazsın. Her şey öğrenmekten geçer.

684. **Bi paka, kerd serd! →** Hava ayaz oldu, soğuğa çevirdi. Masallarda kullanılan bir kalıp deyim.

685. **Bi ve dırrıka şiaye, nişt ve gıranê mara! →** Böğürtlen gibi dikenli olup yakamıza yapıştı. Mecazi: Bela oldu, yakamıza yapıştı.

686. **Bi ve qırvanê hêrsê xo! →** Öfkesinin kurbanı oldu.

687. **Bijek, bınê sepete de nêmaneno. →** Keçi yavrusu, sepet altında durmaz-tutulmaz.

688. **Bijeko seyo bêkês, kel nêbeno! →** Yetim ve kimsesiz oğlak teke olmaz.

689. **Bila Haq, era kêş mekuye! →** Durup dururken-sebepsiz kimseye karışma-ilişme!

690. **Biyayene; biye, şiyayene; şiye, era dıme mekuye. →** Olan oldu, giden gitti, peşine düşme.

691. **Biyayisê isoni xovira nêbenê, dezê isani wes nêbenê**. **→** İnsanın insana yaptıkları unutulmaz; yürek yarası iyileşmez.

692. **Biyayiye biya, nêbiyayiye ra sarey çel kerdê! →** Olan olmuş, kuru iftira kelleler uçurmuş!

693. **Biyayiye rında, nêbiyayiye zora! →** Vukuu bulan iydir, vukuu bulmayan iyi değildir. Yani olmamış olan iyi değildir, iftira gibi gelir.

694. **Biyê alfıstıkê jümini. →** Birbirinin kafa dengi olmuşlar. Yani kanka olmuşlar.

695. **Biyê jü fek, verva ma qesey kenê. →** Ağızbirliği yapıp bize karşı konuşuyorlar.

696. **Biyo bılısk, kuno zara hazara ra. →** Şimşek olmuş buraya oraya çakıyor.

697. **Biyo lekas pekas şiyo. →** Artık eski püskü olmuş gitmiş.

698. **Biyo Mundar. →** Mundar olmuş.

699. **Biyo qanqola serê ağwe. →** Suyun üzerindeki kozalak olmuş. Mecazi: Başkasının oyuncağı haline gelmek.

700. **Biyo serevde [biya serevdiye.] →** Laf söylenmiş, sözü edilmiş olan!

701. **Boğewo ke, vera vozdano sarê manga ser**! **→** Önden atlayan boğa, ineğin başına denk gelir. Mecazi: İşini bilmeyenin işi, yerine gelmez. "İte bak, yattığı yere bak" misali. (Erzincan)

702. **Boğey ke nire de hengaji nêonte, gayi verver kerê. →** Sabana gitmeyen öküzün yanına bir öküz koşulur. Mecazi; Toy olan birinin yanına olgun olan birini verin ki öğrensin. Yani; "Üzüm üzüme baka baka kararır", misali.

703. **Boğo xam, sarey ser erjino'ra manga ser. →** Acemi öküz, ineğe baş kısımından atlar.

704. **Boji; boji verde, sare; sarey verde. →** Kol; kolun önünde, baş; başın önünde. Mecazi: Omuz omuza, baş başa. "Birlikte kuvvet doğar" gibi. 3. Bilek bilekle, kafa kafayla mücadelede birleşmek. 4. Kola karşılık kol, başa karşılık baş" alına. 5. Öç duygusunu belirtir.

705. **Boliye dara xora gına waro, xo çharno cı, "to kıxkına" vato. →** Palamut-pelit ağacından dibine düşmüş; dönüp ağacına "sen pissin" demiş. Mecazi: İnsan atasını kötülemez.

706. **Boliye dare ra gına waro, pê dare qayil nêbiya. →** Palamut, dalından düştükten sonra, dönüp ağacını beğenmemiş.

707. **Boliye dare ra gına waro, vato; "tı muleçkına." →** Palamut/Pelit ağacından yere düşmüş; dönüp ağacına "sen karıncalısın" demiş.

708. **Boliye, dare ra gına waro, vato; "weyê, na dare çıxaşi qefçıla!" →** Pelit, ağacından-dalından düştükten sonra, dönüp onu beğenmemiş, kötülemiş.

709. **Boliye, dare ra gına waro, vato; kıx! →** Pelit dalından düştükten sonra ağacına "pis" demiş. Mecazi: Tı mıra biya, ebe mı qayil nêbena. **→** Sen benden oldun, beni beyenmiyorsun!

710. **Boliye, dare ra vato; qılêrın u qertisıne bota so! →** Palamut ağacına; "kirli ve passaklı ordan çekil!" demiş.

711. **Boliye, rew herey qavıkê xora vejina! →** Palamut er yada geç kabuğundan çıkar. Mecazi: Her şeyin bir zamanı-vakti var.

712. **Bom baqıle de zewezno, roza bine şiyo vato; "Bêrê na boma xo berê!" →** Deliyi akıllı biri ile evlendirmişler. Deli, ertesi gün, "Gelin şu delinizi götürün!" demiş.

713. **Bom kerdê top, baqıl verdê ra! →** Delileri toplamışlar; akıllıları salmışlar.

714. **Bom; bomi ra terseno, baqıl bomi ra terseno. →** Deli; deliden korkar, akıllı deliden.

715. **Bomi de raye ra meso, torê bela ano. →** Deli ile yola gitme, başına bela getirir.

716. **Bomi gurinê, baqıli wenê. →** Deliler çalışır, akıllılar yer.

717. **Bomi ra raye pers meke! →** Deliden yol sorma!

718. **Bomo ke, no de maya baqıli! →** O delidir ki, akıllının anasını belleyen.

719. **Bomu ra, tembelu ra, tersonıku ra düri vınde! →** Delilerden, tembellerden ve korkaklardan uzak dur!

720. **Bon mecê, ravêr ciran bijê! →** Bina/ev alma, önce komşu al!

721. **Bon ve jü kemere nêvırajino! →** Ev/bina birtek taş ile yapılmaz!

722. **Bon vıraznena, -kes ke çinebi-, kam tey niseno ro?** Ev yaptırıyorsun, -kimse olmayınca- içinde kim oturur? *[Qese/söz: Hayri Dalkılıç, -şair, yazar. "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]*

723. **Bon, bêçêrang,- çê bêsermiyan nêbeno. →** Bina; hatılsız-kirişsiz**,-** ev; yöneticisiz olmaz.

724. **Bonê kokımu, mezela xuya. →** Yaşlıların evi, mezarıdır.

725. **Bonê mêriki vêsê, cirani adırê boni de xaşi tıraynê. →** Adamın evi yanmış, komşu; o ateşte kelle-paça pişirmiş.

726. **Bonê Uzağuno, Xızıro khal tede fetelino. →** Ocakzade mekanıdır, İhtiyar Hızır içinde gezini. *[Musawo Arêyiz -Musa Canpolat, şair, zazaca sözlük yazarı.]*

727. **Bono ke himê xo puç [xaxud] bi, rew rıjino. →** Temeli çürük olan ev, erken yıkılır.

728. **Borzalkerdene, inamkerdene ra zora. →** Düşünmek, inanmaktan daha zordur.

729. **Bostanê tode ke zerzawat bi, dızdi peyê kowu ra yenê thalav. →** Bostanında zebze oldu mu, hırsızlar dağın ardından çalmaya gelir.

730. **Boverê ma Bığıra sıpiya, Rozi ameyi şi, yarê tı kotiya? →** Karşımızda ak Bağır (dağı), günler geldi geçti yar sen nerdesin? Aşk ve sevgi belirten bir deyim. *[Barış Arslan, şair-yazar, öğretmen,"Çar Qeşi" kitabından.]*

731. **Bowa ciyê her kêşi, xorê wesa. →** Herkesin kakasının kokusu, kendine hoş gelir.

732. **Bowa keska, mordêmi fina hewn. →** Keşgahın kokusu adamı uyutur.

733. **Bowa pıxe rew-herey vejina. →** Kötü koku er-geç çıkar.

734. **Bowa xıravıne reste hawt duwelu. →** Kötü koku yedi kıtaya ulaştı.

735. **Bowa xo biye wes, nıka mıde sare onceno! →** Koksu hoş-iyi oldu; şimdi bana kafa tutuyor. Mecazi: Maddi durumu iyileşti-kanlandı-palazlandı; şimdi bana kafa tutuyor.

736. **Bowa xo ke biye wes, rındiye xovira keno! →** Maddi-manevi durumu iyileşince, iyiliği unutur.

737. **Bowa xo ke biye wes, zonê xo xovira keno! →** Mecazi: “Kokusu”-durumu iyileşince, ana-baba dilini unutur!

738. **Bowe ke vake, düyê lozıne nas beno. →** Koku denilince, önce bacanın dumanı belli olur.

739. **Budela nıştno’ro ostori ro, vato: "Ez bego!" →** Budalayı-deliyi, ata bindirmişler “ben beyim” demiş. Yani deli ata binince kendini bey sanmış.

740. **Budelay ciando, baqıli werdo. →** Aptal emek verir; akıllı, bu emeği yer, bitirir.

741. **Bulısk solê to sano! →** Beddua: Üzerine yıldırım düşsün! Mecazi: Kötülüğe denk gelesin!

742. **Bure bıke, mewe meke! →** Ye yap, yeme yapma! Yani yersen, yaparsın, anlamında bir deyim.

743. **Bure bısıme, dısmenê xo nas bıke. →** Ye-iç, düşmanını tanı-bil.

744. **Bure; jê ciamerdu, rawurze; jê şêru! →** Ye; yiğitler gibi, kalk aslanlar gibi.

745. **Buv! Buv esto, meso uza! →** Dikkat! Tehlike var, gitme oraya! Çocuk dilinde tehlike uyarısı için söylenen söz.

- C -

746. **Ca esto, mordem cıra remeno; ca esto, mordêmi dest ra remeno.** → Yer var, insan o yerde durmaz kaçar; yer var ki, insan elinden kaçırır.

747. **Ca esto; tede vınde, ca esto; bıde mevınde.** → Yer var; içinde dur, yer var; durma ver.

748. **Ca nêdo lınga xo.** → Ayağına yer yapmamış. Mecazi: Ayağı bir yer tutmamış. Bir yere yerleşmemiş, bir iş tutmamış.

749. **Ca, o cawo; taw, o taw niyo.** → Yer, o eski yerdir; ama zaman o eksiz aman değildir. Mecazi: "Köprünün altından çok sular geçti" misali.

750. **Cad bıke ke, tı ravêr şêrê!** → Gayret et ki ilerleyesin!

751. **Camiye sona, minber hurêndi de maneno**. → Cami yıkılır, minber yerinde kalır.

752. **Camuse meğel de bena cêlasure.** → Manda yatarak gelişir.

753. **Can ke mevejiyo, mal ki nêvejino.** → Can çıkmadan, maldan el olunmaz.

754. **Can ke nêvejiya, xuye nêvejina!** → Can çıkmayınca, huy çıkmaz.

755. **Can ra sono, nino hurêndi, mal ra sono yeno hurêndi.** → Candan gider yerine gelmez, maldan gider yerine gelir.

756. **Can u royê xo vejino!** → Canı ve ruhu çıkıyor.

757. **Can; cani rê, can; royi rê alvozo.** → Can cana, can ruha yoldaştır.

758. **Cande bımane!** → Diri kal!

759. **Candeyê ke dina derê, cıra jü saydo, jü saydero!** → Dünya'daki canlılarından biri avdır, biri avcıdır.

760. **Canê Bavay cenet wazeno, guna xo nêverdana.** → Dede-pirin canı cennet istiyor; ama günahı buna engel oluyor.

761. **Canê heri ke zon da, ostorê hewli ra jêde voz dano. →** Eşeğin canı yandı mı, en iyi attan daha hızlı koşar. Mecazi: Can kıymetli ve tatlıdır.

762. **Canê isonê nêweşi beno wes, hama zerrê isonê şikiayi nêbeno wes. →** İnsan hastalandı mı iyileşir; ama yüreği kırılınca iyileşmez. Mecazi: Yürek yarası kolay iyileşmez.

763. **Canê isonê nêweşi, tırs wazeno. →** Hasta insanın canı ekşi bir şey çeker.

764. **Canê isoni wes bo, werdena isoni va lapê kutiki bo. →** İnsanın canı sağ olsun, yiğeceği varsın köpek yalı olsun.

765. **Canê isoni weş bo, nonê onculi boro. →** İnsanın canı sağ-sağlıklı olsun, yavan ekmek yesin. *[Zara-Qerebêl-Bekpar]*

766. **Canê mordemi ke zonda, roê mordemi candano. →** İnsanın canı acıdımı, insanın ruhu can veriyor!

767. **Canê tengi rê, Haq [Xızır] bêro rame! →** Darda olana Hak [Xızır] yardım eyleye.

768. **Canê weşi de, baro gıran kar nêkeno. →** Sağlıklı bedende ağır iş kar etmez.

769. **Canê xo tevera diyo! →** Canını dışarda görmüş!

770. **Canê xora bivêre, iqrarê xora mêvêre! →** Canından vazgeç; ama hayat-yol arkadaşından vazgeçme!

771. **Cani ra ke sono, va mali ra şêro. →** Candan gideceğine, maldan gitsin.

772. **Cani ra ke şêro nino, mali ra ke şêro yêno hurêndi. →** Canın telafisi yok; ama malın var.

773. **Cano ke tenge de, Haq cırê bêro comerdiye! →** Darda olan cana Hakk yardım ede! Hakk darlığına yetişe!

774. **Canweşiye ke çinebiye, Her çi ison rê beno thal**. **→** Can sağlığı olmadı mı, her şey insana boş (acı-ekşi) gelir. *[Barış Arslan, şair-yazar, öğretmen,"Çar Qeşi" kitabından.]*

775. **Car u amaniye'ro cı bıriya! →** Yardıma muhtaç, zavallı durumuna düşmüş kişiler için söylenir.

776. **Cawo berz de kowu ra,- cawo alçağ de ağwe ra fayde esto**. **→** Yüksek yerleşimlerde dağların faydası olur, alçak yerleşimlerde suyun.

777. **Cawo berz, yê Ağawuno. →** Yüksek yer, ağanın yeridir.

778. **Cawo honık de, hewno senık nêbeno. →** Serin yerde, uyku hafif olmaz.

779. **Cawo ke adır bêvêsenu, dü nêvêjino. →** Ateş yanmayan yerde duman çıkmaz.

780. **Cawo ke aqıl u zonayis ke gına waro, uza qeder urzeno pay! →** Akıl ve bilginin düştüğü yerde, kader-cilik ayağa kalkar. Mecazi: Akıl ve bilginin olmadığı yerde, kader-cilik değer görür.

781. **Cawo ke ez corde yen, tı hona cêro sona! →** Yukardan geldiğim yerden, sen daha oraya yeni çıkıyorsun.

782. **Cawo ke ez resto cı, tı hona newe sona cı. →** Benim vardığım yere, sen daha yeni gidiyorsun.

783. **Cawo ke ko çine bi, tum xo ko vêneno. →** Dağın olmadığı yerde, tepe kendini dağ gibi görür. Mecazi: Aslanın olmadığı yerde, çakal aslan kesilir.

784. **Cawo ke masa esta, adır ve deyt nêcêrino. →** Maşanın olduğe yerde, atş elle tutulmaz.

785. **Cawo ke mızawrên esta, bıde bıreme! →** Dedikodunun çok olduğu yeri/yerden, ver kaç!

786. **Cawo ke nêbena mırd, vêsaniya xo bêli [kıfş] meke! →** Doymadığın yerde, açlığını belli etme!

787. **Cawo ke qafıka xo nêkuna cı, sono qına xo fino cı. →** Kafasının girmediği yere, gider kıçını sokar.

788. **Cawo ke qewğa esta, bêveng bımane! →** Kavganın olduğu yerde sessiz kalın!

789. **Cawo ke rındiyê tedera, xıraviye çıka! →** İyi olan yerde iyilik olur; kötülük ne olmaz.

790. **Cawo ke sextekari bi, uza raştiye sayê meke! →** Sahtekarların olduğu bir yerde, doğruluğu arama.

791. **Cawo ke, adır çinê bo, dü nêvejino. →** Ateş olmayan yerden, duman çıkmaz.

792. **Cawo ke, cêsaret qediya, esaret dest keno cı. →** Cesaretin bittiği yerde esaret başlar.

793. **Cawo ke, maşa esta, adır eve dest pêmecê. →** Maşa varken, ateşi elle tutma! Mecazi: Her şeyin bir yolu ve yöntemi var.

794. **Cawo ke, nêceriyo, jü pê gosê xo mendo. →** Bir tek elle tutulmayan yeri, kulağının arkası kalmış. Mecazi: Deveye "neren eğri" diye sormuşlar, deve "nerem düzgün ki" diye cevap vermiş.

795. **Cawo ke, nunê to cıra yêno, çımêçewtiye-çımşiayiye meke! →** Ekmeğinin geldiği yere, ekmeğini yediğin yere, ihanet ve gözdarlığı etme.

796. **Cawo ke, tı cıra non wena, çewt tey niamede! →** Ekmek yediğin yere yamuk bakma. Mecazi: Ekmeğini kazandın yere hainlik yapma.

797. **Cawo kı herkes derbaz beno, uja vaş nêbeno khewe. →** Birçoğunun-herkesin geçtiği yerde ot büyümeyecek/yeşermeyecek. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

798. **Cawo sımotkın de hirelıng be**! **→** Kaygan yerde üç ayak ol!

799. **Cawo xıravın, bıde/bırose bıreme! →** Kötü yeri ver/sat, kaç!

800. **Cayê ağwa bêvenge, khurro! →** Durgun suyun yeri yoğunludur.

801. **Cayê bênamusi, ne cenet de esto, ne ki ceneme de. →** Namussuz insanın yeri ne cennettir, ne de cehennemdir.

802. **Cayê ciamerdi, ya bınê hardiyo, ya ki peyê cağuno. →** Erkek adamın yeri, ya toprağın dibidir, ya da demir perdelerin ardıdır. Bu atasözü, insanının

karakterini belirtir. Mert, kavgacı ve gözüpek olduğunu, yiğitçe ölmek gibi bir durumu belirtir.

803. **Cayê dırveti beno wes, cayê qesu wes nêbeno. →** Beden yarası iyileşir, ama söz yarası iyileşmez.

804. **Cayê lınga xo çino. →** Bir ayak kadar yeri yok. Mecazi: Herhngi bir yerde zırnık kadar değeri yok.

805. **Cayê mordemê nêzewejiyayi, phoşti dero! →** Evli olmayan adamın yeri, sırtındadır.

806. **Cayê xo bızone! →** Yerini bil. Yani; kendini bil!

807. **Cayê xo biyo cayê pêleka [manıka] çermi! →** Yeri deriden torbacık olmuş! Yani birinin tehdidinden kaçacak yer bulamayan kişi için söylenen bir deyim.

808. **Cayê xode cemediya, mend. →** Donup kaldı; donakaldı.

809. **Cayê xode vındeno, hawt rey telepeki beno. →** [12] Yerinde durup, 7 defa ürperiyor. - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

810. **Cayê, ca lınga xo nêdo. →** Hiçbir yerde, ayağını basacak yer verememiş. Mecazi: Nereye gitmiş ise kendine bir yer edinmemiş

811. **Cayilêni, ma u piyê xıraviyêniya**. **→** Cahillik kötülüğün ana-babasıdır.

812. **Cayili de padigas nêcêrino! →** Cahil ile bahse girilmez/bahis tutulmaz.

813. **Cayili ver voz de! →** Cahil insandan kaç-uzak dur!

---

[12] *Mecazi: Vucutta her hangi bir rahatsızlıktan dolayı dengenin bozulması, bacaklarda hissizlik ve titreme olması, tökezlemesi. Yani bugünkü MS hastalığın zuhur verdiği durumda olduğu gibi tökezlemek. Hozat'ta "Telapanki" deniliyor. Öne doğru dengeyi kaybetmiş gibi geniş adımlarla ha düştü, düşecek gibi yürümek. [- Açıklama:* ***Celal Taş*** *- Hozat]*

814. **Cayili; jêde meperne ser, awa deyra so! →** Cahilin üstüne fazla gitme, onun suyundan git! *[Qese/söz: Hayri Dalkılıç, -şair, yazar. "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]*

815. **Cayilu rê heyrani zafê ke, cayili honde jedinê. →** Cahillere itimat ediliyor ki, bu kadar çoğalıyorlar.

816. **Cedê isoni, maylimê azê xuyê newiyo. →** İnsanın atası, yeni kuşağının öğretmenidir.

817. **Cehalet, her dayim cayilu keno heyranê xo! →** Cehalet, her zaman cahilleri kendine hayran bırakır.

818. **Cemat de riyê mordêmi bıbo, va pizê mordêmi vêsan bo. →** Cemaatte-toplumda bir insanın yüzünün olması, karın açlığına yeğdir. Mecazi: Toplum önünde mahçup olmamak, aç kalmaktan iyidir.

819. **Cematê bomu coru nêbiyo [-nêbeno]. →** Delilerin cemaati asla olmaz.

820. **Cematê cuamêrdu koyê berzi sero yeno pêser. →** Yiğitlerin cemaati yüksek dağın üzerinde toplanır/yapılır.

821. **Cematê dı bırawu nêbeno. →** İki kardeşin cemaati olmaz.

822. **Cematê mordemunê serevdu nêbiyo. →** Düşkün adamların cemaatı olmaz.

823. **Cêncêni çê xo barkerd şiye, peyra reste ondêra khaliye. →** Gençlik evini toplayıp gitti, ardından yetişti soyha yaşlılık. *[Qese/söz: Şair Uşenê Khalmemi, Kaynak: Sait Bakşi, "Uşenê Kalmemi" kitabından".]*

824. **Cêncêni orğana qutmiya, kokımêni orğana bêriya, nia ama, nia şiya. →** Gençlik katlanan yorgandır. İhtiyarlık ovaya [yere] serilmiş yorgandır. Böyle gelmiş böyle gider. *[Qese/söz: Memo Bom –Dersim Filozofu-Tercan]*

825. **Cenet ki ceneme ki na dina deru. →** Cennet de cehennem de bu dünyadadır. - *Açıklama için dip nota bakınız!*

826. **Cenet ki ceneme ki na dina n'eqe dero; kam ke vano; a dina heqe dero, zur keno. →** Cennet de, cehennem de bu fani dünyadadır; kim ki diyor obür

Hak dünyadadır, yalan söylüyordur. *[Vate/deyim: Aliyo Demenız; Asmên E. Gür´ün dedesi.]*

827. **Cenet ki, cenneme ki, destê mordêmi dero. →** Cennet de, cehennem de insanın elindedir. Mecazi: İnsan istese kendi eliyle yaşamını cennete veya cehenneme çevirir.

828. **Cenet u cenem bınê lıngunê ma u piyê isoni dero. →** cennet ve cehennem ne alaka!?

829. **Cenetê tuyo, cenemê tuyo; çê tuyo. →** Cennet senin, cehennem senin; evindir.

830. **Ceneto ke tey sofi zafê, cıra xêr nino. →** İçinde sofuların çok olduğu cennetten hayır gelmez.

831. **Ceneto ke vana, riyê hardiyo! →** Cennet dediğin yer, yerin yüzü-üstüdür.

832. **Ceneto ke vanê, serê hardiyo; cenemewo ke vanê ki serê hardiyo. →** Cennet dediğin yer; yeryüzüdür, cehennem de öyle.

833. **Cengê ma mendo cengê Eba Müslimê Teberdari u Seybetalê Qazi. Meyitê ma mendê bınê palax u pusê payizi. →** Cengimiz Eba Müslüm-i teberdari ve Seybertal-i Gazi cengi gibidir. Ölülerimiz sonbaharın dökmüş yapraklırı aldında kalmış. *[Vatoğe: Zeyne, Aktarı: **Zeynel Esen**, yazar, Askirek köyü]*

834. **Cênıka baqıle ke çê idare kena, mêrdê aqılsıviki ra thawa nêbeno**. **→** Akıllı kadın evi çekip çevirir, ama akılsız kocadan bir şey olmaz.

835. **Cênıka bêdomane, jê dara bêyêmısa. →** Çocuksuz kadın, yemiş vermeyen ağaca benzer.

836. **Cênıka çêyi; ustına çêyiya. →** Evin kadını, evin direğidir.

837. **Cênıka deste–rakerdiye jê prozına bêbına. →** Eli açık-bönkör kadın, altı olmayan eleğe benzer.

838. **Cênıka dıganiye serê deşti de cêrina. →** Hamile kadın el üstünde tutulur.

839. **Cênıka hewle, mordemê hewl u gêveşi têsera naskena! →** Karekterli, yürekli ve mert kadın, iyi ve kötü adamı birbirinden rahatlıkla ayırt eder.

840. **Cênıka ke mêrdê xora rew urzena ra, boji de bıjê, b'erze cenet. →** Kocasından erken kalkan kadını, kolundan tut at cennete.

841. **Cênıka ke qesê çêyi berd tever, yê teveri ard zere, xêrê xo çino. →** Evin lafını dışarıya götüren ve dışarının lafını içeriye getiren kadında hayır yoktur.

842. **Cênıka posaye, mordêmi kena rişiaye. →** Tembel ve erinen kadın, adamı rezil eder.

843. **Cênıka surelaye, ciamerdi rê dermandaye. →** Kırmızılı kadın, erkeğe derman verendir.

844. **Cênıka têmnayiye, eskethoka. →** Örtülü kadın esketektir, zavallıdır.

845. **Cênıka xıravıne Haq mara duri bero. →** Kötü kadını Hak-yaradan bizden uzak tuta.

846. **Cênıke 've dunıka xo,- cüwanıke 've sunıka xo nasbena. →** Kadın ev mutfağı ile,- Hatun ev düzeni ile tanınır.

847. **Cênıke hurdemêna domanê xo kerdê vırana xo, jü vato ke; "Tı, ne na dina de bınê ni bari ra xeleşina ra, ne ki a dina de!" →** Kadın iki çocuğunu kucağına almış, biri demiş ki; "Sen ne bu dünyada o yükün altından çıkarsın, ne de öbür dünyada."

848. **Cênıke va; "Wıy qedayê mıde to ser kuyo, tı ki vana: Ez ciamerdu." →** Kadın dedi; "Günahımı sen alasın; sen de diyorsun, 'ben erkeğim'."

849. **Cênıke, eve porr [bısku/çım–buriyu] rındeka. →** Kadın; saç, (zülüf –kaş ve göz) ile güzeldir.

850. **Cênıke, verva mêrdê xo bena rute. →** Kadın, ancak kocası yanında soyunur.

851. **Cênıke; isoni hem kena wejir, hem kena rejil. →** Kadın, insanı hem vezir hem de rezil eder.

852. **Cênıki des bêçikê xuyê, her bêçıke de hunerê esto. →** Kadınların on parmağı var, her pamağında huneri var.

853. **Cênıki estê, cüwanıki estê.** → Kadınlar var, hatun kadınlar var!

854. **Cêni dıdonunê ciamerdu morenê!** → Kadınlar, erkeklerin dişlerini sayar. Mecazi: Kadın, erkeğinin ne mal olduğunu iyi bilir.

855. **Cêni jê "Miya Oli" yê**. → Kadınlar gökkuşağı gibidir.

856. **Cêni jü niyê, kofiyê xo jüyo.** → Kadınların hepsi bir değildir;

857. **Cêni ke kuti werte, qewğa bena gırse.** → Kadınlar araya girdi mi kavga büyür.

858. **Cêni şikinê feqırêni barekerê, hama zenginêni; qetya**. → Kadınlar, yoksullukla iyi başedebilirler; ama zengilikle asla.

859. **Cêni u ciamerd jü wele rayê.** → Kadın ve erkekler aynı topraktandır.

860. **Cêni u ciamerdi theyrê jü bırriyê, merdene ke amê cia perrenê ra.** → Kadın ve erkekler, aynı ormanın kuşlarıdır. Ancak ölüm geldiğinde ayrı ayrı uçarlar.

861. **Cêni, jê şiya ciamerdiyê; niadoği ver remenê, şiyoği dıma vozenê.** → Kadınlar, erkeğin gölgesi gibidirler. Bakanlar önünden kaçar, görenler peşine düşerler.

862. **Cêni, weşiye ra herey famkenê.** → Kadınlar yaşamı geç farkederler.

863. **Cênik ez torê vanu, veyvik tı bıhesne.** → Kadın, sana söylüyorum; gelin sen duy ve anla.

864. **Cêniya bêmêrdi, lesa bêmordêmiya.** → Kocsız kadın, bedeni olmayan adam gibidir.

865. **Cêniya bêmezale rêştıke vurnena, Morevawo bêmezal vaşturiye vurneno.** → Beceriksiz kadın çıkrık/öreke, beceriksiz rençber orak değiştirir.

866. **Cêniya ciamerdi ke cırê yar bo, phoştia ciamerdi hard nina.** → Erkeğin karısı kendisine yar olsa, sırtı yere gelmez.

867. **Cêniya çêyi, tija çêyi ya. →** Evin kadını, evin güneşidir. Mecazi: Kadın, evini mutlu ve sağlıklı kılandır.

868. **Cêniya çêyi, ustına çêyiya**.**→** Evin kadını, evin direğidir. Mecazi: Evi çekip çevirendir.

869. **Cêniya gêvese ciamerdê hewli dana waro. →** Kötü kadın iyi erkeği düşürür.

870. **Cêniya hewle cew vaydana, genım vezena. →** İyi kadın arpa savurur, buğday çıkarır.

871. **Cêniya hewle ciamerdê gêveşi vezena ser. →** İyi kadın kötü adamı üste çıkarır.

872. **Cêniya hewle ke kuna mordemê koti dest, se ke male bena murdare erzenê kutıki, hên bena. →** Kötü adamın eline düşen kadın; köpeğin önüne atılan leş hayvana benzer. *[Qese/söz: Şair Hüseyin Doğanay, bir ezgsinden alıntıdır.]*

873. **Cêniya hewle, çü 've mêrdê xo nêana. →** İyi kadın, kocasına sopa kaldırmaz.

874. **Cêniya hewle, ustına çêyiya. →** İyi-güçlü kadın evin direğidir.

875. **Cêniya huske ve domu/doman! →** Kısır kadın ve çocuk! Mecazi: Olmayacak şeyden mucize beklemek.

876. **Cêniya isoni ki raste bo, ciranê isoni ki rast bo, ison nêmireno. →** İnsanın karısı ile komşusu doğru olduktan sonra, insana ölüm olmaz.

877. **Cêniya rınde zerrê merdêmi,- cêniya xıravıne sarê mordêmi deznena. →** İyi kadın adamın yüreğini hoplatır, kötü kadın adamın başını ağrıtır.

878. **Cêniya rınde, isoni verva roj u tiji bena. →** İyi kadın, insanı gün ışığına ve aydınlığa kavuşturur.

879. **Cêniya rınde, isoni verva xêre bena. →** İyi kadın, insanı iyiliğe kavuşturur.

880. **Cêniya vırene torê Haq rusneno, cêniya dıyine qul, cêniya hirêyine ki mılaketo şêr rusneno.** → Birinci eşi-kadını, sana Hak yollar; ikinci eşi; insan yollar, üçüncü eşi de sana kötü melek [şeytan] yollar.

881. **Cêniya viaye, têniya şiaye.** → Dul kadın, kara is. Dul kadın daha çok göze çarpar, anlamında bir deyim.

882. **Cêniya xıravıne jê qusırê tengiya.** → Kötü kadın dar-boğazdaki kusur gibidir.

883. **Cêniya xıravıne pincu kena ponçıkê isoni** → Kötü kadın insanın donona piç koyar! Kurnaz ve iftiracı kadınlara denilir.

884. **Cêniya zaf rındeke, sarê mordêmi fina bela.** → Çok küzel kadın erkeğin başını belaya sokar.

885. **Cêniya zemkerdiye ra her roz,- dızdê lewendi ra her sewe xo bısevekne.** → Dedikodulu kadından her gün,- hırsızbaşından kendini her gece sakın.

886. **Cêniye çê kena, ciamerd gure keno.** → Kadın ev yapar, erkek iş yapar.

887. **Cêniye çê kena.** → Evi kadın yapar.

888. **Cêniye esta çê vırazena, cêniye esta çê vêsnena/rıznena.** → Kadın var; evi yapar, kadın var; evi yakar/yıkar.

889. **Cêniye esta iştiriyê gay ra werd vezena!** → Kadın vardır, öküzün boynuzundan yemek çıkartır. Mecazi: Kadın vardır, yoktan var eder.

890. **Cêniye esta, bomi kena mordem!** → Kadın vardır, deliyi yola getirir-adam eder.

891. **Cêniye esta, mordêmi kena bom!** → Kadın vardır, adamı deli eder.

892. **Cêniye esta; aqıletariya.** → Kadın var, aklı karanlıktır. Mecazi: Kadın vardır, cahil olan.

893. **Cêniyê esta; çê vırazena, cênıyê esta; çê vêsnena!** → Kadın var ev yapar, kadın var ev yıkar!

894. **Cêniye esta; jê kerga korra.** → Kadın vardır, kör tavuk gibidir.

895. **Cêniye hardo, Ciamerd asmeno. →** Kadın yerdir, erkek göktür.

896. **Cêniye hawt nefsunê xo zaft kena, Ciamerd jü nefsê xorê bile wayir nêvejino. →** Kadın yedi nefsini korur, erkek bir nefsine dahi sahip çıkamaz.

897. **Cêniye hem ustına, hem roştiya. →** Kadın hem evin direği, hem nurudur. *[Qese/söz: Kemal Akay Xamırpêt]*

898. **Cêniye hêşir nêcêrina! →** Kadın esir edilmez.

899. **Cêniye ke ciamerdi de sare na'ro jü balişna, pêlesê jümini saybenê. →** Kadın ve erkek bir yastığa baş koyduğunda, birbiri ile ilişki içinde sayılırlar.

900. **Cêniye ke mêrdê xo terk kerd, qıdıxê dey verdino de. →** Kocasını terkeden kadın, onun (kocanın) kapkacağı (derin kabı) devrilir. Ocağı söner anlamında bir deyim.

901. **Cêniye ke namê ciamerdi dard we, pelga khêwiye bena huske. →** Kadın erkeğinin ismini andığında, yeşil yaprak kurur.

902. **Cêniye taxtê ciamerdiya, ewlad ki taxtê cêniyewo. →** Kadın erkeğin lamekanı, evlat ta kadının tahtıdır.

903. **Cêniye ve ciamerdi ra; danê pêro ki, yenê hurê ki. →** Kadın ve erkek; kavga da eder, barışır da.

904. **Cêniye, baxçê ciamerdiya. →** Kadın, erkeğin bahçesidir.

905. **Cêniye, parşüya çewta; ne sozo, ne ki tivaro.**[13] **→** Kadın eğri kaburgadır, ne sözü sözdür, ne de güveni güvendir. *Hikayesi için Dipnota bakınız!*

906. **Cêniye, şêmuga çêveriya, ciamerd serverê seriyo! →** Kadın, kapının eşiğidir; erkek eşiğin üst kısmıdır. Dersim "Raya Haq" inancında kadına

---

[13] *Tevrat´ta ki Adem ile Havva´nın "eğri kaburga" söyleminden gelen bir deyim. Tevrata göre kadın, erkeğin eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Tevrat'ın ifadesi şöyledir: "Rab Adem'e derin bir uyku verdi. Adem uyurken, Rab onun sol kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Adem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem'e getirdi. 'Ona Kadın denilecek, çünkü o adamın eğri kaburgasından alındı." [Tevrat, Yaratılış 1/21-23]*

yüksek değer verilir. Bu nedenle kapının eşiği benzetmesi yapılmıştır. İnanaca göre kapının eşiğine basılmaz, kapıdan girerken kapının girişinde niaz edilir, yani kapı öpülerek içeri girilir.

907. **Cêniyu de bas nêbeno! →** Kadınlarla başa çıkılmaz-baş edilmez.

908. **Cêniyu, tumanê xo estê vılê ciamerdu. →** Kadınlar kilotlarını erkeklerin boynuna takmış. Burada toplumda var olan kadın erkek ilişkilerini vurguluyor. Erkeği yeren bir deyim.

909. **Cêniyu, zonê xuyo jü coro, jü ki cêro. →** Kadınların dilinin biri yukarda, biri aşağıda. Mecazi: Burda kadının her iki olanağını (1. çene ile, dişilik gücünü) kullanabileceğini belirtiyor.

910. **Cêniyunê xora has bıkerê ke, mejilê sıma kılm mebo! →** Kadınlarınız sevin ki, hedefiniz-ömrünüz kısa olmasın.

911. **Cêr hard husko, cor asmen düriyo. →** Alatta yer kuru, üstte gökyüzü uzak.

912. **Cêr hardo dewres, cor asmeno khêwe; coru mara meherediyo! →** Aşağıda kutsal toprak, yukarda yeşil [türk. mavi] gök; bize asla darılmamalıdır!

913. **Cêro bêro jê vorêk, corde şêro jê xelek! →** Aşağıdan kuzu gibi çıksın, yukardan halka gibi gitsin! Çocuklaınr süt dişlerini çekerken söylenen bir tekerleme deyim.

914. **Cêro cıkuye, corde vejiye; corde cıkuye, cêrde vejiye. →** Aşağıdan gir, yukarıdan çık; yukarıdan gir, aşağıdan çık.

915. **Cêsaret, terşi ra berzo/pilo**. **→** Cesaret korkudan üstündür/büyüktür.

916. **Cêser ke kot, dest u payi ki benê xınc u xavi. →** Takattan düşünce, el ve ayaklar da gevşer.

917. **Cêvê kefeni çino. →** Kefenin cebi yoktur. Mecazi: Dünya malı, dünyada kalır.

918. **Cêvikê feqıri tholo, qelvê xo hirawo. →** Fakirin cebi boştur; ama kalbi geniş ve zengindir.

919. **Cew ki vato, ez bırayê genımine.** → Arpa demiş, 'ben buğdayın kardeşiyim'.

920. **Cew ramena; cew cêna, genım ramena; genım cêna.** → Arpa ekersen arpa biçersin; buğday ekersen buğday biçersin. Mecazi: Ne ekersen onu biçersin. İnsan, yaptığı ile karşılaşır ve varsa bedelini ödemek zorunda kalır.

921. **Cewê çêyi genımê sarrê teveri ra weso.** → Evdeki arpa, başkasına ait buğdaydan daha tatlı ve değerlidir. Mecazi: Elindekinin değerini bil; başkasına muhtaç olma.

922. **Cewê heri [nêpêseno] nêpojino!** → Eşeğin arpası [pişmez] pişirilmez.

923. **Cewê heri jêde amo!** → Eşeğin arpası çok gelmiş. Mecazi: Kudurmuş olanlara, 'arpası çok gelmiş' manasında söylenir.

924. **Cıla ke sero roniştiya, mebırne!** → Üzerinde oturduğun şilteyi-yatağı kesme. Mecazi: Kazanç sağladığın yere ihanet etme.

925. **Cıle de jê cêni u ciamerdi, tevera jê meymani.** → Yatakta karı koca gibi; dışarıda misafir gibi…

926. **Cılo berz ra kam has nêkeno ke!** → Yüksek yatağı kim sevmez ki!

927. **Cınawur, roza mız u dumane pino.** → Kurt, sisli ve dumanlı günü kollar.

928. **Cınawuri ke puki ra bıtersêne, xorê holıke vırastêne!** → Canavar fırtına-kar borandan korksaydı, kendisine sığınak-kulübe yapardı!

929. **Cıq va, xeleşiya!** → Çık dedi, işin içinden çıktı!

930. **Cıra çiyê fam nêbeno.** → Ondan bir şey anlaşılmıyor.

931. **Cıra çiyê nêvejino** → Ondan bir şey çıkmaz

932. **Cırê kelepur lazımo!** → Kendisine vurgun malı [kelepir] lazım.

933. **Cırê lom meke!** → Kendisine çok görme-hor görme. Mecazi: Kimseyi ayıplama.

934. **Cırm u alem zono, jü to nêzonena.** → Dünya alem biliyor, bir sen bilmiyorsun.

935. **Cırmê aqılê kêmi, lıngi oncenê. →** Eksik aklın cezasını ayaklar çeker.

936. **Cırmê qafıka thole, lıngi oncenê. →** Boş kafanın cezasını ayaklar çeker.

937. **Cısnê quli rê, mehluqat u têviyati rê, bilasevet tada u nê'qiye zulmo, menno. →** İnsanın soyuna, mahlukat ve tabiata kasten eziyet edip haksızlık yapmak zulümdür, asla kabul edilmez. *[Qese/söz: Mehmet Gülmez (Memê Jêle), yazar, Dersim İHD eski başkanı, "Khalmemo Sırr" kitabından.]*

938. **Cıte hêga de bena, barekerdene cüyn de! →** Çift tarlada olur, paylaşmak harmanda.

939. **Cıtkar, Haqi ra rame wazeno. →** Çiftçi Hak-Hakk'tan yağmur diler.

940. **Ci hurê mefiye, bowe vejina. →** Boku karıştırma, koku çıkar. Mecazi: Üstüne vazife olamayan işi deşme!

941. **Ci, rastê rıxe biyo, vato: Ma ve xêrdi dereza! →** İnsan boku, davar bokuna rastlamış; "Merhaba akraba!" demiş.

942. **Ciamerd jü raye mıreno, tersonık herroz mıreno. →** Cesur insan bir kere ölür; korkak insan her gün ölür.

943. **Ciamerd ke jü çımewo, cêniye jü hopa; hope ke tomer nêbo, ağwa ke çıme ra yena, nêbêştina de. →** Erkek bir kaynaksa, kadın bir havuzdur; havuz çatlaksa kaynaktan gelen su birikmez.

944. **Ciamerd ke roz des qesu keno, cênıke roze de dıasê des qesu kena. →** Erkek günde on söz söylerse, kadın günde onun birkaç katı söz eder.

945. **Ciamerd ki esto, namerd ki esto. →** Erkeklik-mertlik varsa, namertlik de vardır.

946. **Ciamerd uyo ke, nunê xo kemere ra vezo! →** Erkek odur ki, ekmeğini taştan çıkartsın.

947. **Ciamerd uyo ke; roza tenge de dest berzo'ra xo ver. →** Adamlık odur ki, dar günde kendine gelsin. Koyuvermesin, düşmesin anlamında bir deyim.

948. **Ciamerd, jü çımewo, cênıke jü kuza. Eke Kuz şikitaye bo, ağwe ra pırr nêbeno.** → Erkek bir gözedir, kadın bir testidir. Testi kırık olursa su ile dolmaz.

949. **Ciamerd, qesa xo verde nêmaneno.** → Adam olan, verdiği sözü yerine getirir.

950. **Ciamerd; ciamerdo, hermete; hermeta.** → Erkek erkektir, kadın da kadın.

951. **Ciamerd; qesa xo tıma verde vano.** → Erkek adam lafını hep önde söyler.

952. **Ciamerdê semti rê, meyvê cênu zafê.** → Yakışıklı erkeğe kadınların meyvesi bol olur.

953. **Ciamerdên gosare niyo ke, mordem gosunê xora kero!** → Adamlık-erkeklik küpe değil ki, isan kulağına taksın.

954. **Ciamerdên hona nêmerda!** → Adamlık-insanlık hala ölmemiş.

955. **Ciamerdên karê her keşi niya!** → Adamlık herkesin harcı değildir.

956. **Ciamerdi estê, jê khelayê. Cêni estê, jê ğeznayê!** → Erkekler vardır; kale gibidir. Kadınlar vardır; hazine gibi.

957. **Ciamerdi nêthorenê ke şiya kofiyê cêniyu ra ravêrê.** → Erkekler kadınların kofisinin gölgesinden çekinirler. Kofi: Etrafı gümüş pullarla süslü bir başlık. Eskiden Dersimli kadınların başına taktıkları başlık.

958. **Ciamerdi rê cêniya vırene heq,- cêniya dıyine insan,- cêniya hirêyine ki seytan rusneno.** → Erkeklere birinci eşi Hakk, ikinci eşi insan, üçüncüsünü de şeytan gönderir.

959. **Ciamerdo hewl dest'ro hermete nêano.** → Adam olan erkek, akdına el kaldırmaz.

960. **Ciamerdo ke rengu têsera nêkeno cia, cênıke miya Oli bo ki, se beno ke!** → Renkleri biribirinden ayıramayan erkek, kadın gökkuşağı olsa ne olur ki!

961. **Ciamerdo ke serrunê xo têmneno, cênıka ke serrunê xo kena eskera, khokım say benê.** → Yaşam senelerini [yaşını] gizleyen erkek ve yaşını gösteren kadın yaşlı sayılırlar.

962. **Ciamerdu çheki kerdê ra, cêniyiyu giredê. →** Erkeklar silahları bırakmış, kadınlar kuşanmış.

963. **Cianda; cıra yanda! →** Emek verdi, kenara çekildi. Yani emeğinden feragat etti.

964. **Ciande na dinarê, düway ke a dina rê! →** Kazan bu dünya için, dua et öbür dünya için.

965. **Cigêra xo, tıvanê kemera! →** Sanki ciğeri taştandır. Mecazi: Katı yüreklidir.

966. **Cigêre esta kutıki, kutıki nêwerda. →** Ciğerini köpeğin önüne atmışlar, köpek yememiş. Mecazi: Kötü adamın ciğerini köpeğe ver, köpek yemez.

967. **Cigêre jüya, bare nêbena. →** Ciğer birtanedir, paylaşılmaz.

968. **Cigêrê ma, fekê mara ardi. →** Cieğerlerimizi ağzımızdan getirdi. Mecazi: Korkudan ödümüzü patlatdı.

969. **Cigêrê ma, ma zere de poynay! [nêverday!] →** Ciğerlerimizi içimzide çürüttü. Mecazi: Birinin etkisi ve sebebiyle-derdiyle dert sahibi olmak.

970. **Cigêre verga hara; ne werina, ne erjina. →** Ciğer kudurmuş bir Kurttur; ne yenir ne de atılır. Mecazi: Evlatla baş edememek üzerine bir deyim.

971. **Cigerê xo pojinê! →** Ciğerleri kavruluyor.

972. **Cigêri zerê made poti! →** İçimizdeki ciğerlerimizi pişirdiler. Mecazi: Evlat acısını vs. ciğerlerinde hissetmek.

973. **Ciran düyê lozına cirani de niadano! →** Komşunun gözü, komşusunun bacasının/ocağının dumanında olur.

974. **Ciran, [her waxt] motazê ciranê xuyo. →** Komşu komşuya her zaman muhtaçtır.

975. **Ciran, ciranê xo naskeno. →** Komşu komşuyu tanır.

976. **Ciran, motazê [wela adırê] ciranê xuyo. →** Mecazi: Öyle bir zaman olur ki komşu, komşusunun ateş külüne muhtaç kalır.

977. **Ciran, qulva ciraniyo. →** Komşu komşunun penceresidir/kıblesidir. Mecazi: Komşu komşunun ışık ve nefes alan penceresidir.

978. **Ciranê mıxenêti u mordemê thırreki ra hewzê xo be/bıke. →** Cimri komşudan ve tembel adamdan kedini koru/sakın. Hewzê xo biyayene: kendini birinden veya bir şeyden sakınmak.

979. **Ciranê xorê kıvar [tomete] meke, yeno vıreniya to. →** Komşunu hor görme-ayıplama; sen de benzer bir durumla karşılaşabilirsin!

980. **Cirani ke dês vırast, cirano bin cıra fayde wazeno. →** Komşu duvar ördüğünde komşusu ondan faydalanmak ister.

981. **Cirano nêzonoğ, dısmenê nêzonoği ra xıravıno. →** Blmez (cahil) komşu, cahil düşmandan kötüdür.

982. **Cirano rınd, roza tenge de beli [kıfş] beno. →** İyi komşu, dar günde belli olur.

983. **Cirano rınd, samia xode tasê jêde nano xonça ser. →** İyi komşu, akşam yemeğinde bir tas fazladan sofraya koyar.

984. **Cirano xêr, qulva mordêmiyo! →** İyi ve hayırlı komşu, komşunun yön göstereni-kıblesidir.

985. **Cirano xıravın, cirani keno wayirê her çi. →** Kötü komşu, komşusunu herşey [mal] sahibi yapar.

986. **Ciyê bınê vore rew bo herey bo vejino! →** Karın altındaki pislik er-geç ortaya çıkar. Mecazi: Gizli ve saklı işler-kötülük vs. er ya da geç ortaya çıkar.

987. **Ciyê bınê vore rew vejino ser. →** Karın altındaki pislik, erken üste çıkar.

988. **Ciyê kutıki kerdo xora! →** Köpeğin pisliğini kendine sürmüş. Mecazi: Elinden her tuttuğu gelen ve kendisini korumaya almış kişi için denilir.

989. **Ciyê kutıki rê nêbeno! →** Köpek pisliğine yaramaz! Bir boka yaramaz!

990. **Ciyê sarri meke çêverê xo! →** Başkasının pisliğini kapına koyma! Mecazi: Başkasının kötülüğünü-belasını üstlenme!

991. **Ciyê sarri meke çiyê xo! →** Başkasının bokunu kendine mal etme.

992. **Ciyê sarri nê,– zernê xo bıgoyne! →** Başkasının pisliğini-kötülüğünü değil, kedi altınını-güzelliğini öv.

993. **Ciyê xo keno, dorme çeper keno. →** Pisliğini yapıyor, etrafını çeperliyor. Mecazi: Suçu kabahatinden beter.

994. **Ciyê xo vozda serê zerria xo! →** Pisliği ciğerlerine sıçradı! Mecazi: Yaptıklarıyla zarar veren kişi için denilir.

995. **Ciyê xo, eve vore mıneno tê! →** Pisliğini kar ile örtüyor. Mecazi: Kötülüğünü örtbas ediyor.

996. **Ciyê xode dano pêro! →** Pisliğiyle kavga ediyor. Mecazi: Kendisiyle kavga ediyor.

997. **Ciyê xode kaykeno! →** Pisliğiyle oynuyor.

998. **Ciyê xode morekê [khakê] suri diyê! →** Pisliğinde kırmızı boncuk [şekerleme] görmüş! **Khakê suri:** Kırmızı kuru yemişler veya kırmızı şekerlemeler.

999. **Ciyin şiyo khêlmijin rê huyiyo! →** Boklu gidip sidikliye gülmüş.

1000. **Ciyo ke nêwena, bêçıka xo cı mefiye! →** Yemediğin boka parmağını sokma!

1001. **Coka vanê, "wereza ‘ve tharva xali yo". →** Boşuna dememişler, “Yeğen dayısının yolunda-derdinde”

1002. **Coka vanê, “muriya rında hes weno!” →** Boşuna dememişler, “Armudun iyisini ayı yer” diye.

1003. **Coka vanê: Dina de her çi vurino, xo keno newe. →** Boşuna demiyorlar, “Dünyada herşey değişip dönüşüp kendini yeniliyor!” diye.

1004. **Comerd vanê; mal u mılk ra kenê, Çhêr vanê; can u roy ra kenê! →** Cömert derler, maldan ederler; yiğit derler, candan ederler.

1005. **Cor de cıkuye, cêr bıvejiye! →** Yukarıdan gir, aşağıdan çık!

1006. **Cor ra [cora] niadano! →** Tepeden bakıyor.

1007. **Coru, "Raya Haqi-Xızıri" xovira meke! →** Hiçbir zaman Dêsım "Hakk-Hızır İnancını-yolunu unutma!

1008. **Coru, heqe ve ne`qe ra biyê jü? →** Hiç, doğru ile yanlış bir olur mu?

1009. **Coru, kêşi vera pırnıke'ro nêdo, coka [o ki] xo sera şiyo! →** Kimseden burnunun üzerine bir yumruk yemediği için, bu acıyı bilmediği için, bu kadar kudurmuş. Mecazi: "Hiç kimseden dayak yemediği için, ondan böyle kudurmuş.

1010. **Coru, Kırmanc Kırmanci ver, dewu thol nêkeno! →** Hiçbir Kırmanc (Dersimli) Kırmanc (Dersimli) yüzünden köylerini boşaltmaz.

1011. **Coru, lom meke, yeno çêverê to! →** Hiçbir zaman kimseyi hor görme; senin de başına gelir.

1012. **Coru, xılt [cew] biyo genım? →** Hiç, arpa buğday olur mu?

1013. **Coru, zerni rışinê? →** Hiç altın dökülür mü?

1014. **Cüavê herêni, eve herêni nêdino! →** Eşekliğin cevabı, eşeklikle verilmez.

1015. **Cüyn bi pırr, çüwal bi pırr. Hêga, tora kuto na ber u punık! →** Harman doldu, çuval doldu. Tarla, senden olmuş bu ürün!

1016. **Cüyn de beno, va hêga de bıbo! →** Harmanda olacağına, tarlada olsun. Mecazi: Herşey zamanında ve yerinde olsun; kavga da, sevgi de, barış da…

1017. **Cüyno ke herey mend, xêrê xo wayiri nêreseno. →** Geciken harman, sahibine fayda getirmez.

- Ç -

1018. **Çağılê kemeri niyo, qa! Hurdiyê isoniyo; rew bo, herey bo beno pil! →** Taşların çakılı değil ki! İnsanın küçüğüdür; er yada geç büyür. Çocuklara dair söylenen bir deyim.

1019. **Çağılo [ğılo] hurdi, veng vezeno! →** Küçük çakıl ses çıkartır.

1020. **Çar lıngi yenê têlewe! →** Dört ayak yanyana gelir. Yani iki kişinin anlaşıp evlenmesi için söylenen bir deyim.

1021. **Çarê (4ê) Gulane; Roza Şiaye**! **→** [14] Dört (4) Mayıs; kara gündür. - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

1022. **Çarıxi, dêve kutiki ra, nişto'ro ser, werdê! →** Köpeğe çarık vermişler; üstüne abanıp yemiş.

1023. **Çê asıqê parseci yo! →** Dilenci çingenenin evidir! Bu söz; durumu iyi ama aç gözlü, pinti, çingene, dilenci, görgüsüz anlamında söylenir.

1024. **Çê bavayi, des u dı çêwayi! →** Bava/dedenin evi, oniki ev idarecisi. Mecazi: Bir ailede her kes kendi başına iş yaparsa, böyle bir deyim söylenir. Dede

---

[14] *4 Mayıs 1937'de TC Devleti Bakanlar Kurulu Kararı ile alınan karar çok açıktır: Bir bölgenin, bir halkın planlı ve sistemli olarak yok edilerek Soykırım uygulanmasıdır.*
Biz Dersimliler için 4 Mayıs kara gündür. 4 Mayıs Dersim37-38 Tertelesi Gününde ölülerimiz ve kayıplarımız için dua etmek, onların anısına mum yakmak ve sosyal medya üzerinden çeşitli şekillerde anmalar yapmaktır. Coğrafyamızda yaşanan katliamların bilinmesini, tarihimizin, kültürümüzün, dilimizin ve inancımızın yaşamasını ve yaşatılmasını istiyoruz. 4 Mayıs'ın Dersim 1937-38 Tertelesi Anma günü olarak kabul edilmesini ve ölülerimize saygı gösterilmesini talep ediyoruz. Biz Dersimlilerin bu konudaki talepleri şunlardır:

- *Arşivler Açılsın.*
- *Dersim ismi iade edilsin.*
- *Dersim halkından özür dilensin.*
- *Sürgünler, kayıplar ve evlatlık alınan çocukların listesi açıklansın.*
- *Seyit Rıza ve arkadaşlarının mezar yerleri açıklansın.*
- *Dillerimize ve Alevi inancımıza özgürlük tanınsın, diyoruz.*

marifetli, bilgili ama on iki kişi onun işine karışıyor, her biri bir çeşit,. Oniki sayısı, kutsallık yönünden öne çıkmıştır. *[Çıme/kaynak: Fatma Rozine Zulal]*

1025. **Çê bırızno cêniya, bınizno/vırazo cêniya. →** Evi yıkan da kadın, yapanda kadın.

1026. **Çê de çhêro, tevera hero! →** Evde yiğit, dışarda Eşek.

1027. **Çê de ke sayiya ma u piyê xora weşiye ramena, tevera emrê sarri ra nêvêjina! →** Evde anne-babsı sayesinde yaşam sürdürüyor, dışarda el-alemin emrinden çıkmıyor.

1028. **Çê isoni, isoni de yar bo, va na dina isoni de bar bo! →** İnsanın evi-ailesi insana yar olsun, varsın insan bu dünyanın yükünü sırtında taşısın" anlamında bir deyimsel ifade.

1029. **Çê jürekeri vêso, kêşi inam nêkerdo. →** Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.

1030. **Çê khêlmızu, çino. →** Altına işeyenlerin evi yoktur. Genellikle çocuklar için söylenen bir deyim.

1031. **Çê made qut wana, çê sarri de haku kena! →** Yemini bizde yer, yumurtasını da elin evinde yumurtlar!

1032. **Çê mevêsaye! →** Evi yanmayasıca!

1033. **Çê mordemê azevi, xo phoşti dero! [phoşti rowo!] →** Bekar insan evini sırtında taşır.

1034. **Çê mordemê jürekeri, çino. →** Yalancının evi olmaz.

1035. **Çê nêr'jaye! →** Evi yıkılmayasıca!

1036. **Çê pısınge de cigêre pers nêbena! →** Kedinin evinde "ciğer" sorulmaz! Mecazi: Bulamayacağın yerde, bir şeyi sorup arama!

1037. **Çê sarri merızne ke, çê to merıznê! →** Başkasının evini yıkma ki, evini yıkmasınlar. Mecazi: Kendine yapılmasının istemediğin bir şeyi, başkasına yapma!

1038. **Çê sarri torê çêwo mıqerrem nêbeno. →** Elin evi sana kalıcı/sağlam ev olmaz.

1039. **Çê tode ”phepug” bıwano! →** Evinde guguk kuşu ötsün! Burada ki “phepug” gerçekte ”uğursuzluk” sembolü olan “guguk” anlamındadır. Dersim’de çok ciddiye alınan bir deyim.

1040. **Çê tuyo; ceneme bo ki, cenet bo ki yê tuyo. →** Cennet de olsa, cehennem de olsa, senin evindir.

1041. **Çê vergê vêsan de qe cigêre bena? →** Aç kurdun evinde hiç cigêr olur mu?

1042. **Çê vêsani de ne adır beno, ne ki lozıne! →** Aç olanın evinde ne ateş olur nede baca!

1043. **Çê vırazo; cêniya, bırızno; cêniya. →** Evi yapan da kadın, yıkan da kadındır.

1044. **Çê xızani de lüye poste cüna, çê xanedani de pire reştike resêna! →** Hızan (sonradan görme) gilde tilki post kemirir, Hanedan gilde Cadı ip eğirir.

1045. **Çê xo vayê pakay verawo. →** Evi, açık gökyüzü rüzgarının önündedir. Mecazi: Evi, tehlikelere açıktır.

1046. **Çê xorê ke çino, pêra xorê ki qeyret nêkeno. →** Evine yoksa, akrabasına da hayrı-yararı olmaz.

1047. **Çê xumarbaji u çê jürekeri çino. →** Kumarbaz ile yalancının evi yoktur. Mecazi: Kumarbaz ve yalancı ev-bark-yuva sahibi olmaz.

1048. **Çê zalımi bivêso! →** Zalimin evi yansın!

1049. **Çê, cêniye kena [nana ro]! →** Evi kadın yapar.

1050. **Çê, usto ra şiyo; derjeni ve deştêke ra peyser çarno ra. →** Ev, kalkıp gitmiş; iğne ve iplik onu geri döndermiş. Mecazi: Bir yama bin ayıp örter.

1051. **Çê; çê tuyo, Cenet u ceneme bo ki, yê tuyo! →** Ev, cennet de olsa, cehenem de olsa senine vindir. Mecazi: Evinin ve barkının kıymetini bil.

1052. **Çê; çewo newe, most; mosto newe! →** Ev; yeni evdir, yoğurt; yeni yoğurttur. Her şeyin yenisi ve tazesi makbuldür.

1053. **Çê; jê jü darewo. Lızgê xo zovina het ser şêrê ki, rıstımê xo pêcêno**. → Ev; bir ağaç gibidir, dalları başka yönlere gitse de, kökü onları birarada tutar.

1054. **Çêberê sarri de bêbêxtiye nêsona, Çhik manno zerre dı, zê adıri vêseno.** →[15] Elin kapısından kötülük eksilmez, Parıltı kalır insanın gönlünde, ateş gibi yanan. *[Süleyman Polat Sey Rıza'nın tornu olan Rüstem Polat'ın oğlu.] - Açıklama için dipnota bakınız!*

1055. **Çêfê dızdu tari de yeno**. → Hırsızların keyfi, karanlıkta yerine gelir.

1056. **Çêfê hardi, bınê vore de yeno!** → Yerin keyif ve neşesi, karın altında yerine gelir.

1057. **Çêfê isoni çê isoni de yeno.** → İnsanın keyfi kendi evinde gelir.

1058. **Çêfê vergi, roze hewrıne/mıze de yeno.** → Kurdun sevinci, kapalı ve puslu-sisli havada yerine gelir.

1059. **Çeku ve çeku, beno seku!** → Kelime kelime; kademe ve duvar olur.

1060. **Çel, çüye nêdazneno.** → "Çelik, çubuğu incitmez." "Çelik-çubuk" oyunundan hatırladığımız bir deyimdir. **Yani; güçsüz güçlünün hakkından gelemez.** Burda güçlü olan çubuktur. Diğer bir anlamı da; Çubuktan yapılan çelik [çubuk parçası], asıl çubuğa acı vermez.

1061. **Çel, pê çüye kaybeno!** → Çel, çubuk ile oynanılır.

---

[15] *Seyit Rıza'nın Tornu **Rüstem Polat**. 08.01.2021'de Korona iletisinden hayatını kaybetti. Şu sözleri paylaşarak Hakka yürüdü: **"Sarê Dêsımi, Ez sonu heqiya xo, son lewê mowa xo, khalıkê xo, Seyidanê xo. Sıma heqa xo helal kerê."** Dersim halkı! Ben Hakka yürüyorum. Annemin yanına, dedem (Seyit Rıza'nın) yanına, Seyitlerimin yanına gidiyorum. Sizler hakkınızı helal edin!*
2020-2021 yılbaşı gecesi çin söylediği sözler de şöyle idi: "Zor ve çetin yılarını geride bırakma saatler kala bütün dünyada görülen korona 19, inşalla 2020 alıp götürecek.
Bütün dünya halklarının yeni yıl 2021 yılı sağlık getirip dünyaya barış vesile olmasını dılerim. Bızlere yeni yıl hayırlı uğurlu olsun! Şah-ı Merdan Ali sizleri korusun!
*Hakk dağlıya! **[Rüstem Polat**, Seyit Rızan'nın torunu, -Mainz/Almanya]*

1062. **Çêna asıqe ra, xatune nêbena! →** Çingene kızından hanım olmaz.

1063. **Çêna azeve, çı beru ke bımuso, eke zewejiye tey bena. →** Bekar kadın-kız, yaptığı ve ürettiği ürünleri, evlenince birlikte götürür. Çeyiz meselesine atıf var.

1064. **Çêna çêyi, gula çêyiya. →** Evin kızı, evin gülüdür.

1065. **Çêna Dersimi, wertê dısmeni de bo ki, xo seweknena! →** Dersimli bir kadın-kız, düşmanının içerisinde olsa dahi kendisini savunur ve korur.

1066. **Çêna isoni; gorn u kefenê isoniya. →** İnsanın kız çocuğu, insanın defin elbisesidir. Mecazi: Namus meselesine atıfla.

1067. **Çêna ke wast şêro, nêşkina eve la pêcêrê. →** Kız baba evinden gitmek istedikten sonra, onu urgan ile bile tutamazsın! Mecazi: Zamanı gelen kız çocuğu, istemesen de kocaya varır.

1068. **Çêna mı, tora van, veyvê bijê xoser! →** Kızım sana söylüyorum, gelin üstüne alın.

1069. **Çêna mirey, eve qolındê şiwaney nêcêrina. →** Ağa ve bey kızını, çobanın başlık parası ile alınmaz-gelin edilmez.

1070. **Çêna miri, eve qolındê çêna dewıji nêcêrina. →** Mir'in kızı köylünün kızının başlığıyla alınmaz.

1071. **Çêna najlüye pinc ana,- lazo najlü bela ano çêverê piyê xo. →** Nazlı olan kız babasının kapısına piç getirir, nazlı olan oğul bela getirir.

1072. **Çêna rında, ri-sıpeya pêy xoya. →** İyi kız babasının yüz akıdır.

1073. **Çêna, adırê sarriyo. Kız elin ateşidir. →** Yani, kız evlenip gitti mi, evin ateşi de sönmüş sayılır.

1074. **Çêneka bêkêse, dêşta ip–isiza. →** Kimsesiz kız çocuğu, ıssız ovaya benzer.

1075. **Çêneka bêpi, jê koyê husk u rutiya. →** Babasız kız çocuğu, otsuz ve ağaçsız kuru dağ gibidir.

1076. **Çêneka bêpi, koyo bêağwewo. →** Babasız kız, susuz dağ gibidir.

1077. **Çêneka bome ra, veyvıka bome vejina.** → Deli olan genç kızdan deli gelin çıkar.

1078. **Çêneka hoplemiye, ya dawulçi de ya ki zurneçi de sona.** → Oynak kız ya davulcuya, yada zurnacıya gider/varır.

1079. **Çêneka ke zerria xo esta, heweşina.** → Gönlü olan kız gülümser.

1080. **Çêneka waru, jê vilıka kasuna!** → Yayalada büyüen kız çocuğu, yamaçlarda yetişen gelinciğe benzer.

1081. **Çêneke tira maya xo dana we, lazek tira piyê xo.** → Kız anasının oklavasını saklar, oğlan babasının okunu.

1082. **Çêneke, jê jiara.** → Kız ziyaret gibidir.

1083. **Çêneke, jê male gırê nêdina.** → Kız mal gibi bağlanamaz.

1084. **Çêneke, rındekiya çêyi ya.** → Kız çocuğu, evin güzelliğidir.

1085. **Çêneke, zaf kês wazeno, hama jü kês beno**. → Evin bekar kızına birçok kişi talip olur; ama o sadece birine varır.

1086. **Çêneke; çênekên de nê,- veyvikên de bivêne. Vêyvıke ki; vêyvikên de nê,- domanê xo ke bi, bivêne!** → Kızı kız iken değil; gelin olunca görün; gelini de gelin iken değil, çocuğu olunca görün.

1087. **Çêney ke bi, laji zafê.** → Kızlar olunca, oğlanlar bolca olur.

1088. **Çêney, düyê lozına sarri yê!** → Evin kız çocukları, başkasının-yabancının bacasının is ve dumanıdır.

1089. **Çêrang bê ustıne nêbeno.** → Kolonsuz direk olmaz.

1090. **Çêrangê verê çımê xo nêvênena, zelê verê çımê mı vênena.** → Gözünün önündeki cisiri görmezsin; ama gözünün önündeki çöpü görürsün. Mecazi: Büyük olan hatayı ve kusuru görmezsin; ama önemsiz olanı görürsün.

1091. **Çerexino-çerexino, yeno pıloşino asfari ro.** → Dönüp dolaşıyor, neticede gelip yulara sarılıyor. Mecazi: Dönüp dolanıp aynı yere geliyor. Çabası bir sonuç vermiyor.

1092. **Çerxê arêyi; awe çarnena, çerxê mordêm; qeyret çarneno. →** Değirmenin çarğını su çevirir, insanın çarkını gayreti çevirir!

1093. **Çerxê çêyi pi çarneno. →** Evin çarkını baba çevirir.

1094. **Çerxê zalımu, pê destê bındestu çerexino. →** [16] Zalimlerin çarkı, ezilenlerin eliyle döner. *[Qese/söz: Annem "**Kara Fatma- Fatma yıldız**] - Açıklama için Dipnota bakınız!*

1095. **Çêver bivêne, jür bıke. Raye bivêne, bıreme! →** Kapı bul, yalan söyle. Yol bul, kaç! Yalan söylemek için kapı bul, kaçmak için yol bul.

1096. **Çêver pa çino, kutık verde çino! →** Kapısı yok, önünde köpek yok.

1097. **Çêver rakerde, zere rafişte. →** Kapı açık, herşey ortada.

1098. **Çêverê ceneti, Comerd keno ra. →** Cennetin kapısını Hakk açar.

1099. **Çêverê Haqi, her daym rakerdiyo. →** Hakk'ın kapısı her zaman açıktır.

1100. **Çêverê hukmati çêvero çamo, qul 've zulmo; Haq 've ramo. →** Hükümet-devletin kapısı çamdır, insan zulümlüdür, Hakk ise rahmandır.

1101. **Çêverê kêşi mecıne, kês ki çêverê to mecıno! →** Kimsenin kapısını çalma ki, başkası da seinin kapını çalmasın. Mecazi: kimseyi rahatsız etme ki başkası da seni rahatsız etmesin. Veya; kimseye söz etme ki, başkası sana söz etmesin.

1102. **Çêverê merdu nêşiyino. →** Ölülerin kapısına gidilmez.

1103. **Çêverê sarri de şiya mordêmi kılma! →** Başkasının kapısında insanın gölgesi kısadır.

---

[16] *Qese/söz: Annem "**Kara Fatma**" (Fatma Yıldız) 1970-1980 arası dönemde solcu ve kadın hareketinin önderliğini yapmış biri olarak o döneme ait söylediği sözlerden biridir. [Hawar Tornêcengi.]*

1104. **Çêverê Xızıri; çêverê ramo, çêverê quli; textık u camo. →** Hızırın kapısı; rahmet kapısıdır, İnsanın kapısı; tahta ve cam kapıdır.

1105. **Çêverê xo her waxt rakerdewo; sıfrê xo her dayim hard dero! →** Kapısı her zaman açık bir haldedir. Sofrası her zaman yerde hazırdır. Mecazi: Mertlik, bonkörlük ve paylaşım üzerine bir deyimsel ifade.

1106. **Çêverê xo qayım/çip bijê, ciranê xo dızd meveze! →** Kapını sağlam/sıkı tut, komşunu hırsız çıkarma!

1107. **Çêverê xo zerze [kilıt] ke, ciranê xo dızd meke! →** Kapını kilitli tut; komşunu hırsız çıkartma!

1108. **Çêverê zerri hirawo! →** Gönül kapısı geniştir!

1109. **Çêvero rakerde, nêcınino! →** Açık kapı çalınmaz!

1110. **Çêvero xêr, eve jüru nino rakerdene. →** Hayırlı ve iyi kapı, yalalanlar ile açılmaz.

1111. **Çêvêsaye, pilênia ke keno! →** Evi yanası, ettiği büyüklüğe bak!

1112. **Çêwayê ma ke hêliyo bazo, karê ma serfırazo! →** Sorumlumuz baz kartaldır, işimiz yolundadır.

1113. **Çewlıg de qewaxe pers nêbena. →** Sulu arazide (Çermik'te) kavak ağacı sorulmaz.

1114. **Çêwo bêsermiyan, malo bêşiwane! →** İdaresiz ev çobansız davar!

1115. **Çêwo ke lozına xo dü kena, tey xuzur esto. →** Bacası tüten evde huzur vardır.

1116. **Çêwo kı wayira çêyi khêvantine nêkena, uja pısınge bena khêvaniye**. **→** Ev hanımının ev sahibesi olmadığı yerde, kedi ev hanımı olur. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

1117. **Çewres ospori diar de vejiyayi, tenge de reşti zerrevêsayi! →** Kırkatlı dorukta göründü, imdada yetişti gönülalçaklar. *[Qese/söz: Bava **Şervan Barihas**] Bir derviş deyimi.*

1118. **Çewres qesê hêş biyê, têde mamuxe sero.** → Ayının kırk sözü olmuş, hepsi armut üzerine.

1119. **Çewt ronise, rast qesey bıke!** → Eğri otur, doğru konuş.

1120. **Çêyê ağmey de khêvani benê zaf.** → Dağılmış evde ev hizmetçileri çoğalır.

1121. **Çhek berze, thamır bijê xo dest.** → Silahı at [elinden], curayı al eline.

1122. **Çheko ke dês ra dardekerdewo, rozê nê rozê peqeno.** → Duvarda asılı olan silah, gün gelir patlar.

1123. **Çhêlıkê [leyrê] morri bêağwu nêbeno.** → Yılanın yavrusu zehirsiz olmaz. Mecazi: İnsanların dikkatini, ileride karşılaşacağı tehlikeler konusunda söylenmiş bir söz.

1124. **Çhem her tım qote (kütük) niyano!** → Nehir her zaman köpek yemi getirmez!

1125. **Çhem oncino dengız.** → Nehir denize karışır.

1126. **Çhem, her waxt gortu-qilu nêano!** → Nehir her zaman kütük getirmez!

1127. **Çhem, raye pers nêkeno!** → Nehir, yol-yolak sormaz.

1128. **Çhepçi biyê dısmenê Haqi.** → Solcular Hakk'a düşman olmuş. 70'li yıllarda Solculara hitaben söylenen bir deyim.

1129. **Çhêr be; hama xo goneweru ra bısevekne!** → Gözüpek ol; ama kanemici-katillerden kendini sakın!

1130. **Çhêr ke çhêro, çhêre ki çhêra.** → **Yiğit** (erkek) yiğit se, yiğit (kadın) da yiğittir.

1131. **Çhêr, çhêro: cênıka xo ki, ciamerdê xo ki.** → Yiğit, yiğittir; ha kadın ha erkek, farketmez.

1132. **Çhêr, jü raye, tersonık se raye mıreno!** → Cesur insan bir kere ölür; ama korkak insan yüz kere ölür.

1133. **Çhêr, peyra pa nênano!** → Cesur-yiğit ve yirekli insan arkadan –ateş edip-vurmaz.

1134. **Çhêr, xo nêgoyneno! →** Cesur-yiğit ve mert insan, kendini övmez.

1135. **Çhêr; çhêro: cênıka xo ki, ciamerdê xo ki. →** Yiğit yiğittir ha kadın ha erkek.

1136. **Çhêrbiyayis khaliki ra miras niyo. →** Yiğit olmak dededen miras değildir.

1137. **Çhêri rê, bınê vore de hardo şia xo goyneno! →** Yiğide karın altındaki kara toprak kendini över. Kışın hayatını kaybeden yiğit insanlara adanmış bir deyim.

1138. **Çhik cıra nêpereno! →** Kendisinden kıvılcım Sıçramaz. Mecazi: Duyarsız ve faydasız olan kişiler için kullanılır.

1139. **Çhik, çımunê mı vera pêra! →** Gözlerimin önünden kıvılcımlar uçtu.

1140. **Çhili-viliya domanu, jê wendena milçıkuna. →** Çocukların bağrışması, kuşların ötüşü gibidir.

1141. **Çı ame destê mı ke, çı bıdi to. →** Ne geldi elime ki, ne vereyim sana.

1142. **Çı bıkerê, xorê kena! →** Ne yaparsan, kendine yaparsın.

1143. **Çı çağ ke jü roştia omediye vejiyo, tafte jü vejino sılayneno we. →** Ne zaman bir umut adınlığı doğsa, aniden biri çıkar ve söndürmeye çalışır.

1144. **Çı hewlo, çı xıravo! →** İyi iyidir, ne kötüdür! *[Qese/söz: **Haydar Beltan**, nustoğ-yazar.]*

1145. **Çı ke bêro, çımevêsanêni ra yeno! →** Ne gelirse, açgözlülükten gelir.

1146. **Çı ke bêro, rındêni ra yeno! →** Ne gelirse iyilikten gelir.

1147. **Çı ke bêro, rındeni ra yeno. →** Ne gelirse iyilikten gelir.

1148. **Çı ke çarê isoni de nuşiyo, ey vêneno. →** İnsanın alnına ye yazılmışsa o çıkar.

1149. **Çı ke destebera to yeno, ey bıke! →** Elinden ne geliyorsa, onu yap!

1150. **Çı ke kena, eve xo kena! →** Ne yapıyorsan, kendin yaparsın. Mecazi: Herşey senin elindedir.

1151. **Çı ke kena; va bıke, dıma od meke. →** Ne yaparsan yap, arkasından yenin etme!

1152. **Çı ke mendo, marê lawuku ra mendo**. **→** Ne kaldıysa bize, türkülerden kaldı. [**Ali Erenler**, şair, Sosyolog, Pedagog "Munzur, Vengê Hardê Dewresu Dört dağ içinde" adlı şiir kitabından]

1153. **Çı ke pırosnena doy ro, khoçıka tode o vejino! →** Ayranına ne doğrarsan, kaşığında o çıkar.

1154. **Çı ke ramena, ey çinena! →** Ne ekersen, onu biçersin.

1155. **Çı ke yêno, cani rê nê,- mali rê bêro. →** Ne gelirse, cana değil, mala gelsin. *[Zara-Qerebêl-Bekpar]*

1156. **Çı ramena, ey çinena! →** Ne ekersen onu biçersin.

1157. **Çı rosena bırose, hardê pi–khaliki coru merose! →** Ne satarsan sat, dede-baba toprağını hiç bir zaman satma!

1158. **Çı wazena, xêr bıwaze! →** Ne istiyorsan, hayırlısını iste.

1159. **Çığa ke berz raperê, eke gına waro, hondê ki canê to dezeno. →** Ne kadar yüksek uçarsan, şayet düşersen, o kadar canın acır. Mecazi: Hedeflerin ve amaçların ulaşılabilir olmalı.

1160. **Çığaş ke ita niyo, Haqê xo ita ro! →** Her ne kadar burada değilse de; Hak'kı-Hakk'ı buradadır.

1161. **Çığaşi baqıl bena bıbe, reyê ki xêğê xora perske! →** Ne kadar akıllı olursan ol, bir kere de deline sor.

1162. **Çığaşi ke kemera gırse nanê dêşi ra, çhivê kemere ki kenê vera! →** Duvar örmek için, büyük taşa ihtiyaç duyulsa da, bu taşları tutturmak için küçük taşlara da ihtiyaç vardır. Mecazi: Her şeyin kendine göre bir yararı ve önemi vardır.

1163. **Çığaşi ke xıravıno [dısmeno], Haqê xo esto! →** Ne kadar kötü ve düşman olsa da, yine de bir Hakk sahibidir.

1164. **Çıke kena ey vinena. →** Ne yaparsan onu bulursun. Mecazi: Etme bulma dünyası.

1165. **Çıla jürekeri hata sewenême [sewelete] vêsena! →** Yalacının lambası gece yarısına kadar yanar. Mecazi: Yalanın sonu yoktur; gün gelir gerçek ortaya çıkar.

1166. **Çıla jürekeri roşti nêdana. →** Yalancının lambası ışık vermez.

1167. **Çıla jürekeri, rew sona we. →** Yalancının lambası erken söner.

1168. **Çıla korru rê, dawul kheru rê bêfaydewo. →** Lamba görmeyene-ama olanlara, davul ise duymayanlara bir faryda sağlamaz.

1169. **Çıla, bınê xu roşti nedana! →** Lamba, dibini aydınlatmaz!

1170. **Çım ke vêsano, vêre mırd nebeno! →** Göz aç ise, karın doymaz!

1171. **Çım terseno, dest erzeno! →** Göz korkar, el atar.

1172. **Çım u buriye xo, hêni zona ke qeleme ra vırastê. →** Gözleri ve kaşları, sanırsın ki kalemle çizilmiş.

1173. **Çımê ağwe keno qıloncın [lêlıxın u qılerın], dıma ki ağwa zelale wazeno! →** Su kaynağını bulandırıyor, sonra da berrak su istiyor. Mecazi: Hem yapıyor-ediyor; hem de şikayet ediyor.

1174. **Çımê dey; daye dero, çımê daye; ney dero. →** Onun gözü ondadı (bayan), onun (bayanın) gözü bundadır

1175. **Çımê guretayi, tım çımê rakerdayi derê. →** Gözleri kapatılanlar, her zaman gözleri açık olanlara bakar.

1176. **Çımê jümini vezenê. →** Birbirinin gözünü çıkarıyorlar.

1177. **Çımê ke tever derê, zere cırê se bıkero! →** Dışarıya bakan gözlere, içerisi ne yapsın.

1178. **Çımê ma, korekê piyê kêşi de niyo! →** Bizim gözümüz, kimsenin babasının darısında değil.

1179. **Çımê ma; cor Haqi de, cêr sıma dero! Wazeme, merdena mara ravêr era sıma gıno!** → Gözümüz yukarda Hakk'ta, aşağıda sizdedir. İsteriz ki, ölümümüzden evvel gözümüz size deysin-sizi görelim. *[Bu sözü Pülümür Sağlamtaş köyünden Polat Aslan'ın hanımı 89 yaşındaki Wakê Aslan, 1990 ziyaretim esnasında söylemişti. Devri daim olsun!]*

1180. **Çımê mawu, rawu ra perrenê.** → Annelerin gözleri yollarda kalır.

1181. **Çımê mı deverdiyê mı ver!** → Gözlerim önüme aksın! Mecazi: Yemin etmek için söylenene bir söz.

1182. **Çımê mı ke nêgına yare, zerrya bela mı bena hare.** → Gözüm değmedi yare, gönlüm oldu harabe. Aşk ve sevgi belirten bir deyim. *[Barış Arslan, şair-yazar, öğretmen,"Çar Qeşi" kitabından.]*

1183. **Çımê mı, raye ra mendi.** → Gözleirm yolda kaldı. Mecazi: Birinin yolunu gözlemek.

1184. **Çımê mı, raye ra perray!** → Gözlerin yolda asılı kaldı. Mecazi: Birinin yolunu merakla ve korku telaş ile beklemek.

1185. **Çımê Mızuri kevserê wertê Kırmancuno.** → Munzur gözeleri Kırmanc'ların kevseridir. *[Musawo Arêyiz -Musa Canpolat, şair, zazaca sözlük yazarı.]*

1186. **Çımê mordemê vêsani, tım çêverê mırdi dero.** → Açgözlü adamın gözü, her vakit tok adamın kapısında olur.

1187. **Çımê nalbendi, lınga goligu dero.** → Nalbantın gözü atların ayaklarında olur. Mecazi: Meslek sahibi her üstadın bir ilgi alanı vardır.

1188. **Çımê nunê tode memano, va çımê to tey bımano!** → Başkasının gözü ekmeğinde olmasın, senin gözün onda kalsın.

1189. **Çımê pısınge, lonıka merrey dero!** → Kedinin gözü, farenin deliğindedir.

1190. **Çımê tayine, sare de kaykenê!** → Bazılarının gözleri başında oynar. Mecazi: Güven vermeyen, her an her role giren kişiler için söylenir.

1191. **Çımê tırreku, tım destê sarri dero.** → Tembellerin gözü hep başkaların ellerindedir.

1192. **Çımê to 've roşt bê! →** Gözün aydın-tebrikler!

1193. **Çımê to de lapa destê mı verdiyê! →** Gözlerin elimin avucuna aksın-dökülsün.

1194. **Çımê to roşt bê, roştaniye bivênê! →** [17] Gözün aydın olsun, aydınlık göresin. - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

1195. **Çımê to roşt bırê, roştayine miyan de bırê! →** Gözün aydın olsun, aydınlıkta ol! *[Çıme/kaynak: Hüseyin Dinle, öğretmen – Ovacık]]*

1196. **Çımê vergi tım miye dero! →** Kurdun gözü her daim koyundadır. Mecazi: Kurt kurtluğundan vazgeçmez. Güçlünün gözü hep zayıftadır. *[Qese/söz: Mazgirt Hezırge köyünden **Aliyo Demenız**. Asmên E. Gür'ün dedesi]*

1197. **Çımê vêsani, selıka noni dero! →** Aç olanın gözü ekmek sepetinde olur!

1198. **Çımê vêsani, tım pize dero. →** Aç olanın gözü karnındadır.

1199. **Çımê xo 'ra xo ciye! →** Gözünü kendine çevir. De ki; "nazar değmesin" anlamında bir deyim.

1200. **Çımê xo ke çiyê ra bıseveknê, çiyê nêperreno cı! →** Gözünü bir şeylerden sakınırsan, gözüne de bir şey girmez!

1201. **Çımê xo, tım cayê berji dero! →** Gözü hep yüksektedir.

1202. **Çımê xo, destê to dero! →** Gözü, senin elindedir.

1203. **Çımê xo, her waxt vêsano! →** Gözü her zaman açtır.

1204. **Çımê xo; cor Haqi dero, Haqi ra cêr; to dero! →** Gözü, yukarıda Hakk'ta, Hakk'tan aşağı da sendedir.

---

[17] ***Roştêni*** *= Roştiye (mk.) = Roştaniye: Aydınlık.* ***Çımê to roşti bê****: Gözün aydın (Gözlerin aydınlansın).* ***Roşti****, tr. ışığa denk gelir. Aydınlık da denebilir.* ***Hewa biyo roşti:*** *Hava aydınlanmış.* ***Çım roştiye/roştêni/roştaniye****: Göz aydınlığı. [- Açıklama:* ***Mustafa Kahraman,*** *"Çekuyê ke çiniyê inan bıvênime." Facebook sayfasından.]*
https://www.facebook.com/groups/161755433890352/permalink/3986967081369149.

1205. **Çımê xora ke nêdiyo, fekê xora mevaze. →** Gözünle görmediğini, dilinle söyleme.

1206. **Çımê zaf hêştırini, rawunê xıravınu kenê ra! →** Çokça yaşlı gözler, kötü yolları açar. Mecazi: Yani, fazlaca gözyaşları sorunlar doğurur.

1207. **Çımeroşt korr nêbeno, gosevit; kherr nêbeno! →** Açık ögzlü kör olmaz, tik kulaklı, sağır olmaz.

1208. **Çımevêsan varyet ra mırd nêbeno. →** Aç gözlü variyatından doymuyor.

1209. **Çımevêsan; buro ki vêsano, mewero ki vêsano. →** Aç gözlü yesede yemese de açtır.

1210. **Çımewo ke cıra ağwe gozêna ra, qıloncın-lelıxın-qılerin meke! →** Su aldığın kaynağı kirletme. Mecazi: Yaşam kaynaklarını koru, kolla. Ekmek yediğin kapıyı kötüleme.

1211. **Çımewo ke cıra ağwe sımena, qıloncın meke! →** Su içtiğin gözeyi kirletme!

1212. **Çımewo ke girino, jüwa nêbeno! →** Kaynayan göze kurumaz.

1213. **Çımewo qılêrın ra ağwe nêsımina! →** Kirli gözden su içilmez.

1214. **Çımi mıxenetê, dêşti polevanê. →** Gözler kestirmiyor, eller pehlivan. İş gözünü korkutmasın anlamını içerir. *[Çıme/kaynak: **Veli Kişioğlu**, zazaca tiyatro yazarı ve oyuncusu.]*

1215. **Çımo jü ke berva, çımo bin nêhuyino! →** Gözün biri ağlarsa diğeri gülmez!

1216. **Çımo ke vêsano, hardo şia en peyniye de ey keno mırd. →** Kara toprak aç olan gözü en son doyurur.

1217. **Çımo ke xıravın qaytê sıma keno, korr bo! →** Size kötü bakan göz, kör olsun!

1218. **Çımo korr ra hêştıri ninê. →** Kör gözden gözyaşı gelmez.

1219. **Çımo korr ra roşti nêwajina. →** Kör gözden ışık istenilmez [beklenilmez].

1220. **Çımo rakerde; bêroşti,- desto rakerde; bêbare nêmaneno. → Gözü** açık ışıksız, açık el paysız kalmaz.

1221. **Çımo vêsan, çımê xo selıka noni dero. →** Aç gözün gözleri ekmek sepetindedir.

1222. **Çımo vêsan, coru mırd nêbeno! →** Aç göz, hiçbir zaman doymaz.

1223. **Çımonê xo çar rake! →** Gözünü dört aç. Yani; Uyanık ol!

1224. **Çımu ra ke hêştiri rışay, hiskerdisê esqi jedinê. →** Gözden gözyaşları düşerse; sevgi hisleri düşer.

1225. **Çımunê luku ra bısevekne! →** Keskin ve kem gözlerden sakın!

1226. **Çımunê xo; zewez ra ravêr çar rake, zewez ra têpia nême qapa ke! →** Gözlerini evlilikten önce dört aç, evlilikten sonra yarım kapat.

1227. **Çınayrê huyino; aqılo, çıtur huyino; baqılo. →** Neye gülüyor sa; akıldır, nasıl gülüyorsa; akıllıdır.

1228. **Çıqa [ez] deyra duriya, hondayê heq ra nêzdiya. →** Sevmediğimden uzaksam, tanrıya daha yakınım. [Gımgım]

1229. **Çıqayê ke zona, cıqayê ke zonayisê xo vana; oncia jünayê de bini ra perske. Zovi ke kês çino, jü domoni ra perske, fikrê deyi ki bijê. →** Ne kadar biliyorsan, ne kadar bildiğini söylüyorsan; yine de bir başkasına sor. Eğer başka kimse yoksa, bir çocuğa sor, onunda fikrini al. *[Qese/söz: **Hayri Dalkılıç**, -şair, yazar. "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]*

1230. **Çıra honde bêtivara, dina torê bara! →** Niye bu kadar güvensizlik olup dünyayı kendine yük ediyorsun ki?

1231. **Çıra qıne erzena we! →** Götünü niye oynatıyorsun? Mecazi: Sözün ve eylemin, neden birbirini tutmuyor?

1232. **Çıralığ ke nêdana, balê kutikê xo cı meverde. →** Sadaka vermiyorsan, bari köpeğini üstüne salma!

1233. **Çıralığê to nêwazeme, balê kutikê xo mı ser meverde! →** Sadakanı istemiyoruz; bari köpeğini üstümüze salma.

1234. **Çırax, her waxt vêreno hostayê xora. →** Çırak her zaman ustasını geçer. Mecazi: Boynuz kulağı geçer.

1235. **Çırriya to [gojeriya to], mırê bêro sola! →** Ağlayıp inlemen bana gelsin!

1236. **Çısıke raya zernu zonena. →** Gelincik altın yolunu bilir.

1237. **Çıtur ke melağmê sımeri erzena, mı wele hên estêne, bırawo gori! →** Samanın karışımını nasıl savuruyorduysam, külü de öyle atıyordum, cigêrim!

1238. **Çıturi bi ke, herê ma zırra! →** Nasıl olduysa, bizim eşek zırladı. "Bir şeyi birinden beklememek" üzerine söylenen bir deyim.

1239. **Çıturi ke vajina sarri de, hên bıvajiye xode. →** Başkalarına-yabancıya nasıl kızıyorsan, o şekilde kendine de kız. Mecazi: "Kendi hatalarını da görmek" üzerine.

1240. **Çıturi ke xorê yena comerdiye, sarri rê ki hên bê comerdiye. →** Kendine nasıl açıksözlü ve bönkörsen başkalarına-yabancılara da öyle ol.

1241. **Çi, eve qılêrê destu yeno werdene. →** Yiyecek bir şey, ellerin kiriyle birlikte yenir. Mecazi: Günah ta sevap ta her şey ortaktır.

1242. **Çinebiyen u bêomıdiya mı, şıma kaşa ra erzena. →** Yokluğum ve umutsuzluğum, sizi uçurumlardan atar. *[Kemal Akay Xamırpêt, Perloda Piltan-Piltan Dergisi, Mayıs 2020]*

1243. **Çinebiyena mı, sıma jilu ro erzena. →** Yokluğum sizi uçurumlardan attırır.

1244. **Çiyê mal mılki yê çêwuno, serevdê howt serruno, zengê dıdonuno. →** Mal mülk evin eşyasıdır, Yedi yılın söylentisidir, dişlerin pasıdır.

1245. **Çiyê mordemê xıravini werdene ra; ciyê mordemê hewli bowekerdene dayna rındo. →** Kötü adamın bir şeyini yemektense, iyi adamın pisliğini koklamak daha iyidir.

1246. **Çiyê na dina, na dina de maneno. →** Bu dünyanın malı-eşyası, bu dünyada kalır.

1247. **Çiyê rındeki ve mordemunê hewlu ra senık yenê diyayene. →** Güzel şeyler ve iyi insanlar az-nadir bulunurlar.

1248. **Çiyo ke aqılê to dero, eke nêşkina biyarê ca, waxtê tuyo amaye tım eve zemê sarri vêreno ra! →** Aklında olanı uygulayamıyorsan, gelecek zamanın hep elin dedikodusunu yapmakla geçer! *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

1249. **Çiyo ke çım ra düriyo, zerre ra ki düriyo! →** Gözden uzak gönüldende uzaktır!

1250. **Çiyo ke dên dana cı, peyniye de eve pêrodayis bile nêcêna**. **→** Verdiğin borcu, zamanı geldiğinde kavgayla bile alamazasın.

1251. **Çiyo ke desto çhep keno, desto rast ki keno. →** Sol elin yaptığını sağ el de yapar.

1252. **Çiyo ke haram ra ame, haram ra sono. →** Haramdan gelen harama gider. Mecazi: Haydan gelen huya gider.

1253. **Çiyo ke isoni keno berz, xoverdayisê xuyo! →** İnsanları yücelten ve yükselten şey, kendi mücadelesidir.

1254. **Çiyo ke kerd bın, rozê yena vejino ser. →** Örtbas ederek gizlediğin şey, gün gelir açığa çıkar.

1255. **Çiyo ke korr dano we, nankorr nêvêneno. →** Körün sakladığı şeyi, nakör bulamaz. Mecazi: Doğruluk ve dürüstlüğün erdemine dair bir söz-deyim.

1256. **Çiyo ke musa, eke nêmusnena, thawayrê nêbeno! →** Öğrendiğin şeyi öğretmiyorsan, hiç bir değeri yoktur; öğrendiğin şey bir işe yaramaz. *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

1257. **Çiyo ke nêwena, pırnıka xo cı mefiye! →** Yemiyeceğin şeye burnunu sokma!

1258. **Çiyo ke qafıka tora vêreno ra, qafıka mıra rewra vêrd ra. →** Senin kafandan geçen şey, benim kafamfan çoktan geçtim.

1259. **Çiyo ke rew bereqiya, rew ki sono xora! →** Erken parlayan erken soner!

1260. **Çiyo ke sımıtene de qesey beno, peyniye de dano tever. →** İçki masasında konuşulan şeyler, en sonunda açığa çıkar.

1261. **Çiyo ke şi, destunê xo endi cıra bışüye! →** Giden bir şeyin üzerine, artık elini yıka. Mecazi: Giden gitmiştir; arkasından bakma!

1262. **Çiyo ke şi, era dıme mekuye! →** Giden şeyin arkasına düşme!

1263. **Çiyo ke to diyo, şikina sero qesey bıkerê. →** Ancak gözlerinle gördüğünün üzerine konuşabilirsin.

1264. **Çiyo ke vajiyo, nino mane ke, vırajiyo. →** Söylenmiş şey; "yapılmış olan" anlamına gelmez.

1265. **Çiyo ke vay ver ame, koğunde sono! →** Havadan gelen, körü körüne-boşa gider. Mecazi: Haydan gelen huya gider.

1266. **Çiyo ke yê tuyo, bareke! →** Senin olanı paylaş!

1267. **Çiyo ke zengin eve perê xo keno, feqır 've quweta xo nêşekino bıkero. →** Zenginin parasıyla yaptığını, fakir gücüyle yapamaz.

1268. **Çiyo ke, ero to nêame, meke! →** Sana uymayanı yapma. Mecazi: Kimse bir şey yapmak zorunda değil.

1269. **Çiyo rınd bo, va düri bo! →** İyi bir şey olsun da uzak olsun.

1270. **Çiyo rınd düriyo! →** İyi ve güzel olan uzaktadır.

1271. **Çiyo de senıko, bereketê xo esto. →** Az bir şeydir, bereketi var. Mecazi: Ekonomideki "marjinal fayda" gibi; az ve kıymetli olduğundan, insana en maksimum yararı ve hazzı sağlar.

1272. **Çiyo xıravıno ke amo sarê to serde, rawustena torê manewo, cıra derse bijê. →** Başına kötü bir şey-olay gelmiş olsa bile; bunu, "ayağa kalkmak için iyi bir fırsat olduğunun" dersini çıkart. *[Qese/söz: **Süleyman Yıldız** (babam) [Hawar Tornêcengi]*

1273. **Çolanu dana xo, kami tersnena? →** Kendini hırpalayıp kimi korkutuyorsun!

1274. **Çolıxe, eve germkerdene bena çewt! →** Boyunduruk halkası ısıtılarak bükülür. Mecazi: Her işin yapılmasının bir usül ve yöntemi var.

1275. **Çorva bısıme ke, quwete bijerê. →** Çorba iç ki kuvvetlenesin.

1276. **Çü, isoni raye ra vezeno.** → Sopa insanı yoldan çıkarır.

1277. **Çü ke rınd biyêne, cenet ra nêvejiyêne!** → Sopa-dayak iyi bir şey olsaydı, cennetten çıkmazdı!

1278. **Çüwalo thol payra nêvındeno!** → Boş çuval ayakta durmaz! Mecazi: Boş konuşmanın bir anlamı yok; önemli olan iş ve eylemdir.

1279. **Çüwalo thol, kare niya!** → Boş çuval, kâr sayılmaz.

1280. **Çüyê Haqi'yo vıreniya to dero!** → Bu, senin önünüzde Hakk'ın bir sopasıdır! Mecazi: Rica ve yalvarma üzerine, Hakk'ın adı anılarak yapılan bir istek. Toplumda, özelikle ikna etmek için veya kavgada tarafları ayırmak için kullanılan bir söz öbeği-deyim.

- D -

1282. **Dake vake; "çê de sole ki çina.." →** [18] Anam dedi; "evde tuz da yok!" – Açıklama için Dipnota bakınız!

1283. **Dama ke mordem alvozê xorê rono, rozê ki eve xo gıneno pıro. →** İnsan arkadaşına kurduğu tuzağa, gün gelir kendisi düşer içine.

1284. **Dano to; Ali-Weli, bızone qedrê Eli! →** Sana verir; Ali-Veli, bil Ali'nin kıymetini.

1285. **Dano; Haqo, cêno; Haqo. →** Veren Hakk, alan Hakk.

1286. **Dara azgêliye vay oncena hetê xo neno. →** Meşe ağacı rügarı çeker, kendine gelmez.

1287. **Dara çöwte ra ustına çêyi nêbena**. **→** Eğri ağaçtan evin direği olmaz [Qese: Seyid Rıza, çıme: Süleyman Polat, Seyid Rıza'nın tornu rahmetli Rüstem Polat'ın oğludur.]

1288. **Dara huske çewt nêbena. →** Kuru ağaç eğilmez!

1289. **Dara ke khêwe nêbiye, peyniya xo daro. →** Yeşermiyen ağacın sonu odundur!

1290. **Dara ke koka xo xoriya, pukeleke ra nêtersena! →** Kökü derin olan ağaç, fırtınadan korkmaz!

---

[18] ***Tertelê hiris u hêşt (38) de biyo. Sarrê Dersimi o waxt tertelewo de gıran onto. Vêsaniye, vırraniye u bêkesiye zaf biya. Ju Lolızê ma ve lazê xora şiyê dewunê Erzingani dızdiye. Hurdêmine tayê çi ke kerdo top, waxto ke bon ra tever bê; Laji, Pi ra vato: "Bawo, dake vake: çê de sole ki çina.."***

38 Tertelesi imiş. Dersim halkı ozamanlar ağır bir kırım geçiriyormuş. Açlık sefalet kimsesizlik kol geziyormuş. Bizim Lolan'lılardan Baba ile oğul Erzincan'da (zaruri) hırsızlığa gitmişler. İkisi de birşeyler toplamış dışarı çıkmışlar. O esnada oğlu babasına demiş ki; "Babo, Anam dedi evde tuz da yok!"

1291. **Dara Mojene ve dara Qewaxe ra şiya jümini de gırs nêbenê**. → Meşe ağacıylan kabak ağacı biri birinin gölgesinde büyümezler!

1292. **Dara pince, pinca!** → Piç ağaç piçtir! Kötü olan kötüdür.

1293. **Dara qerte ke şikiye, reyna khêwe nêbena!** → Yaşlı ağaç kırıldımı; bir daha yeşermez! (kırılan kalp bir daha onarılmaz)

1294. **Dara şilane ra ustıne nêbena!** → Kuşburnu ağacından sütun olmaz. Kuşburnu ağacı ince ve eğri-büyrü olduğu için benzetme yapılmış. Senden adam olmaz anlamında söylenir.

1295. **Dara şilani ra, gırgas nêbeno!** → Kuşburnu ağacından, kolon ağacı olmaz!

1296. **Dara velgıne zaf meyva (yemıs) dana.** → Yapraklı ağaç çok meyve verir.

1297. **Dare gınena waro, ver kata sono [beno]!** → [19] Ağaç devrilir, ucu hangi tarafa gider! - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

1298. **Dare ke gınê waro, ala ver kata sono!** → Ağaç düştümü, yönü belli değil, hangi yöne düşer.

1299. **Dare ke gınê waro, torjêni sero benê jêde [benê deyra].** → Ağaç düştümü, baştalar üzerinde çoğalır.

1300. **Dare kerm,- isani dert weno!** → Ağacı kurtcuk, insanı dert yer!

1301. **Dare ra hem huyê vore beno, hem ki huyê ci beno.** → Ağaçta hem kar küreği olur, hemde bok küreği.

1302. **Dare ra ke saye biye, axır herkes kemerê kuno pa.** → Ağaçta elma oldumu, her kes taşını atar! Bu ata sözünü daha çok genç kızlar için söylerler. Kızın oldumu herkes talip çıkar.

---

[19] *Mecazi: Bir şeyin belirsizliğini belirtir. Sonu ne olacağını anlatır. Yani ayakta olan ağacın devrilmesi durumunda hangi yöne düşeceğinin belli olmadığını ve sonucun ne olacağını anlatan bir ata sözüdür.*

1303. **Dare torjêni ra va; "to nêşikiyêne mı bıbırnê, na dımê to ke mıra nêbiyêne!" →** Ağaç baltaya demiş ki; "sen beni kêsemezdin, bu sapın benden olmasaydı!

1304. **Dare torjêni ra vato; "Tı pê mı neşkina, çı hêf ke dımê to mıra wo!" →** Ağaç baltaya demiş ki; sen beni deviremezdin; neyazık'ki kuyruğun bendendir!

1305. **Dare, bıne ra sanina we. →** Ağaç dibinden sökülür.

1306. **Dare, çığa derg bena bıbo ki, coru asmen nêresena. →** Ağaç nekadar uzun, olursa olsun göğe yetişemez.

1307. **Dare, çığaşi derg bo ki, asmen nêresena. →** Ağaç nekadar büyüse de göğe yetişemez.

1308. **Dare, çıxaşi azgêliye bo ki, pelgê xo oncia gınenê hard ro. →** Çınar ağacı olsada, yaprakları yine yere düşer.

1309. **Dare, eve pelgunê xo rındeka! →** Ağaç yapraklarıyla güzel görünür!

1310. **Dare, eve perrunê xo şiye dana! →** Ağaç yapraklarıyla gölge yapar.

1311. **Dare, kerm weno, isoni derd weno! →** Ağacın kurdu, ağacı yer, insanın derdi, insanı yer.

1312. **Dare, kerm,- isoni derd weno. →** Ağacı kurt,- insanı dert yer.

1313. **Dare; bêlızge/bêçewr nêbena, cêniye bêguna nêbena. →** Ağaç budaksız, kadın günahsız olmaz.

1314. **Darênê made mir,- xonça made nun nêmend! →** Leğenimizde hamur, soframızda ekmek kalmadı.

1315. **Darıkê şilani ra nire nêbeno. →** Kuşburnu ağacından kara sapan olmaz.

1316. **Dariye ra kurşi vırazeno! →** Dahre ile oturak yapıyor!

1317. **Daro husk dengê tern nêbeno. →** Kuru ağaç, yaşlan kıyaslanmaz.

1318. **Daro husk, coru tern nêbeno! →** Kuru ağaç, asla yaş olamaz.

1319. **Daro ke, keno wertê zımelunê mara! →** Bıyıklarımıza taktığı ağaca bak!

1320. **Dawa ma, dawa Xızıri ya, dawa diwanê Oliya! →** Davamız, Hızır'ın, Ulu divanın davasıdır!

1321. **Dayene ki, guretene ki, isê Haqi ya. →** Almakta, vermekte Hakkın işidir

1322. **Dayene ra meterse, wastene ra serm meke! →** Vermekten korkma, almaktan utanma!

1323. **De hadê rowo wes, weşiya xode niade! →** De haydi sağlıklı can, yaşamına bak!

1324. **De korro pane, pake! →** De buyur burdan yak! [Çıme/kaynak: Veli Kişioğlu, zazaca tiyatro yazarı ve oyuncusu.]

1325. **De ma sebıkerime! No ki beno mordem, pizê ma keno mırd! →** De bak hele! Buda adam olur, karnımızı doyurur!

1326. **Deco ke mı fino berbis, to fino huyayis, "ma miyan de dostiye esta" mêvace! →** Beni ağlatan sızı, seni güldürüyorsa, "aramızda dostluk var" deme! *[Hüseyin Dinler, - öğretmen, Ovacık]*

1327. **Defê ke barê isoni bi çewt, se kena bıke reyna nêşkina rast kerê. →** İnsanın yükü eğildimi, ne yaparsan yap, tekrar doğrultamazsın. Mecazi: Hayata yanlış adım atarsan ne kadar uğraşırsan bi okadar daha batarsın.

1328. **Defêna qesa rında fekê tora veciyro! →** İyi bir söz de senin ağzından çıksın! *[Qese/söz: Hüseyin Dinler - Öğretmen, Ovacık]*

1329. **Dela thırreke 've gure! →** Tembel it ve çalışma!

1330. **Dele ke dımê xo mesano ra, kutıki era dıme nêkunê. →** İt kuyruğunu sallamazsa; köpekler arkasına düşmez.

1331. **Dele ke dımê xo rasano, dımê xo reyna rast nêbeno. →** İt kuyruğunu sallasa, bir daha kuyruğu düzelmez.

1332. **Dele ke dımê xo rasano, jür u husku ra rast nêbeno! →** İt kuyruğunu sallarsa; kuyruğu kuru iftiralardan kurtulmaz.

1333. **Dele ke dımê xo sanıt ra, kutıki dorme de saninê ra. →** Dişi köpek, kuyruk sallarsa; köpekler etrafında sallanır (dolanır).

1334. **Dele ke qızvan biye, kutık Halev ra yênê. →** İt kaşındı mı; köpekler Halep'den gelir.

1335. **Dele ke qızvan biye, kutıki peyê hawt kowu ra yenê. →** İt kaşındı mı; köpekler yedi dağın ardından gelir.

1336. **Dem u dem, nêmendo ar u serm! →** Devir bu devirdir, kalmamış edep ve utanma.

1337. **Dên roza rında rê nêmano! →** Borç iyi güne kalmaz!

1338. **Dên, jê dele teleqino! →** Borç, dişi köpek, gibi doğuruyor.

1339. **Dên; 've dayene,- rayê; 've şiyene qedina. →** Borç vermek ile, yol yürümek ile biter.

1340. **Derba baranê dendi, gırana. →** Küt boynuzlu koçun darbesi ağırdır.

1341. **Derd bare ke; bısenikiyo, qezenc bare ke; bıjediyo! →** Derdi paylaş; azalsın, kazancı paylaş; çoğalsın!

1342. **Derd ke esto, dermani ki esto. → Dert** varsa dermanıda vardır.

1343. **Derd u khul, emrê mordêmiyo nême wo. →** Dert ve keder, insan ömrünün yarısıdır.

1344. **Derd u qotikê na dina ma di, oncia payrayim**e. **→** Tüm gördüğümüz dert, keder, tasalara rağmen ayaktayız. *[38. Mağduru´ndan bir deyim]*

1345. **Derdê canê xo nêcêno, derdê malê dina dero. →** Kendi canının derdini tutmuyor, dünya malının derdine düşmüş.

1346. **Derdê cigêre, zoro! [haro!] →** Ciğer acısı derin bir acıdır.

1347. **Derdê gırani, bêvengê! →** Ağır acılar sessizdir.

1348. **Derdê her keşi jü niyo: Jü esto ke, vano, zonê xo qefelneno, jü ki esto ke, nêvano, zerrê xo vêsneno. →** Her kesin derdi bir değildir. Biri vardır, söyler, dilini yorar, Biri vardır ki, söylemez, yüreğini yakar.

1349. **Derdê Heşi, mamuxê! →** Ayının derdi yaban eriğidir.

1350. **Derdê ke bi, derman ki esto. →** Dert oldumu dermanı'da vardır.

1351. **Derdê kêş, kêşi ra nêaxseno. →** Kimsenin derdi, kimseden görünmez.

1352. **Derdê ma, şiwarunê ma derê. →** Dertlerimiz ağıtlarımızdadır.

1353. **Derdê ma, verê çhemi de jê qumi zafê. Şêl ama, yi derdi ki berdi. →** Dertlerimiz vardı nehir kenarındaki qum gibi çok. Sel geldi onları da götürdü. *[Zara/Qerebel, Dewa Pile ra **Kibara Gozeli.** Çıme/kaynak: **Tevfik Şahin** (yazar) "Lawıkê Qerebêl u Qoçgiriye" kitabından.]*

1354. **Derdê marê phepug u sosın bêro, gılê kowu ra niso bıwano.→** Bizim derdimize Guguk ve sosin (goyin kuşu olsa gerek) gelsin dağların başına konup ötsün! *[37-38 katliamını dile getiren bir deyim. Çıme/kaynak: **Dr. Şivan. / Sait Kırmızıtoprak**]*

1355. **Derdê qesê xıravini, nêoncino. →** Kötü sözün kahrı çekilmez.

1356. **Derdê seniki danê vatene, derdê gırani danê ontene. →** Hafif dertler söyletir, ağır dertler çektirir.

1357. **Derdê vêsaniye ke mebiyêne, qe jü theyere dame ro nêgınêne. →** Açlık olmasaydı; hiçbir kuş tuzağa düşmezdi.

1358. **Derdê xo, derdê zerri diyoği rê qesey ke! →** Derdini, gönül derdini çekene anlat!

1359. **Derdi estê, ser de sonê, derdi estê zer' de sonê. →** Dertler vardır baştan geçer, dertler içten geçer.

1360. **Derdi ke bi, dermanê xo ki benê. →** Dertler olursa, dermanı da olur.

1361. **Derdi, gunê isoni de meşerê bınê mezele. →** Dertler insanda mezarın altına gitmemelidir.

1362. **Derdunê marê, soji nun pozena! →** Dertlerimize, sac ekmek pişiriyor.

1363. **Derjêni her keşi rê derzena, hama eve xo ki rut-rupala. →** İğne herkese dikiyor; kendisi çırıl-çıplaktır.

1364. **Derjêni ke bıerzê, hard nêgınena! →** İğneyi atsalar yere değmiyor.

1365. **Derjênia ke derzena, kerre nêcêna! →** Dikiş diken iğne paslanmaz!

1366. **Dermanê waştene, dayena. →** İsteğin ilacı, vermekdir.

1367. **Dêrsım dejê zerrê mawo, xovira meke! →** Dersim yüreğimizde ki acıdır, unutma! *[Pınar Özgül -yazar, sanatçı]*

1368. **Dêrsım dêso de qewino, jê qelawo nêlewino. →** Dersim sağlam bir duvardır, kale gibidir sarsılmaz.

1369. **Dersimijên zora, çıke nêmeceta. Her jü parçeyê xo jü ca dero. →** Dersimlilik zordur, çünkü (birşeyler) eksiktir. Her bir parçası bir yerdedir. *[Qese/söz: **Daimi Doğan** - maylım/öğretmen]*

1370. **Des baqıli, heqa jü bomi de nêamê. →** On akıllı bir delinin hakında gelememiş.

1371. **Des baqıli, huzmê jü bomi nêvejiyê. →** On akıllı, bir deliye sahip çıkamamışlar.

1372. **Des çımey bıbê ki, rakutene rê jüye lazıma. →** On göz evin olsada, yatmak için tek göz lazım.

1373. **Dês ke rıznena, jü kemere pıra verde. →** Duvarı yıkarsan; bir taşını bırak.

1374. **Des u dı berê ciamerdi estê, gunê jüye cıra kêm mebo! → Adamın** on iki kullahı varsa; biri eksik olmasın.

1375. **Dêsım wertê kowuno, cor Bağıra cêr Duzgıno. →** Dersim; dağların arasıdır, yukarısı Bağıre, aşağısı Duzgın'dır. *[**Musa Canpolat (Musawo Arêyiz)**, şair-yazar, "Qesebendê Zazaki - Tırki" sözlüğün yazarı.]*

1376. **Dêsımız, polatê jü kardi yo! →** Dersimli aynı bıçağın çeliğidir.

1377. **Dêsmıji zovinarê, pêro şiyê'rê jümini. →** Dersim'liler özeldir başkadır; hepisi biribirine benziyor

1378. **Dêso rast, nêrıjino! →** Doğru duvar yıkılmaz.

1379. **Dêso xaxud rew rıjino! →** Kötü örülen duvar erken yıkılır.

1380. **Dest ame verê feki: →** El ağzın önüne geldi/yetişti. **İsono ke endi kar keno, idarê xo vezeno, eyrê vanê →** Eli artık iş tutan, kendi idaresini kuran genç kişiye söylenir. *[Qese/söz: **Mehmet Gülmez (Memê Jêle**), yazar, Dersim İHD eski başkanı, "Khalmemo Sırr" kitabından.]*

1381. **Dest desti şüno, desti riy şünê. →** El eli yıkar, eller yüzü yıkar. [Zara-Qerebêl-Bekpar]

1382. **Dest esto deşti verde,- dest esto dormê dıstari/destari de. →** El var el önünde,- el var eldeğirmenin etrafında.

1383. **Dest ke bıdezo, çım berveno. Çım ke bıbervo, dest keno pak! →** El acırsa göz ağlar, göz ağlarsa el siler.

1384. **Dest payê xo nêcênê! →** Eli ayağı tutmuyor.

1385. **Dest ra amayewo! →** Elden gelen biridir Beceriklidir!

1386. **Dest ra thawa nino! →** Elinden bir şey gelmiyor!

1387. **Dest rakerde mebe! →** Eli açık olma!

1388. **Dest u lıngê ma kunê'ra tepey. →** Elimiz, ayağımız birbirine dolanıyor.

1389. **Dest u pay ra mekuye! →** Elden ayaktan düşme!

1390. **Dest u payanê mı gırêdê, lê mı merzê wertê qomê mı**. **→** Ellerimi ve ayaklarımı bağlayın, fakat beni kendi kavmimin arasına atmayın. *[Qese/söz: **Nevzat Gedik**]*

1391. **Dest u payê ma biyê ma vera. →** Elimiz ayağımız önümüze dolanmış, koynumuza girmiş. **Dest u payê ma şikiyê! →** Elimiz ayağımız kırılmış.

1392. **Dest, desti,- deşt ki fek u pırnıku şünê. →** El, eli; eller ağzı burnu yıkar

1393. **Dest, deşti ra berzo! [corawo!] →** El, elden üstündür!

1394. **Dest, deşti ra pêto! →** El elden hızlıdır!

1395. **Dest, deşti şüno, deşti cêrenê, ri şünê. →** El, eli yıkar, eller döner yüzü yıkar.

1396. **Dest, eve dest cêreno, Arêye eve ağwe/vay çêreno. →** El el ile döner, değirmen su/rüzgâr ile.

1397. **Dest; desti ver, dest; Haqi ver. →** Ele ele, el Hakka.

1398. **Destê daye morım memano. →** Onun (bayan) eli mahrum kalmasın!

1399. **Destê hukmati dergo! →** Hükümetin eli uzundur.

1400. **Destê ke adır kenê we; serde nêçinê. →** Ateşi yakan eller üşümez.

1401. **Destê keşi ro, pêsê daye nêgıno! →** Kimsenin eli onun eteğine deymesin.

1402. **Destê namerdu ra meşero, va ağwe de şêro! →** Namertlerin elinden gitmesin de, varsın suda (sel de) gitsin.

1403. **Destê şêri ra şimşer nêkuno. →** Aslanın elinden kılıcı düşmez. Hz. Ali için söylenen benzetme bir deyim.

1404. **Destê tayine, ne xas ra,- ne ki xam ra benê. →** Kimilerin eli ne yağdan, nede baldan oluyor anlamında bir deyim.

1405. **Destê to ke ron dero, lewê mıde/made bışüye! →** [20] Elin yağda olsa, (elini) yanımda yıka. - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

1406. **Destê xo kar de,- çımê xo kay dero! →** Eli işte gözü oynaştadır.

1407. **Destê xo ke nişt ve çınayra, ya şikino, ya ki beno xırave. →** Eli neye dokunduysa ya kırılır, yada bozulur.

1408. **Destê xo sana ra, çımê xo vet. →** Elini salladı, gözünü çıkardı.

1409. **Destê xo zaf gırano! →** Eli çok ağır.

---

[20] *Açıklama: Çok acil sorumlu bir kişiyi çağırdıkları vakit böyle bir deyim kullanırlar. Uyuşmamazlık, ölüm olayı, ani kararlar için yukardaki deyim kullanırlar. Bu deyim birazda haberin gizliliğini içerir. Türkçe´de ki: Elin hamurda da olsa, acil gel! gibi. [Qese/söz:* ***Ali Dikme*** *- nustoğ/yazar, "Gulvang u İtıqatê Kırmancu" kitabından]*

1410. **Destê xo, ne xocey ra beno, ne ki kêşişi ra! →** Eli ne İmam'dan oluyor, nede Keşiş'ten oluyor. Duruma göre değişen kişi için söylenir.

1411. **Destê xo, tenê pêt bijê! →** Elini çabuk tut!

1412. **Destê xo; ne ron ra beno, ne ki hemgên ra! →** Eli ne yağdan, nede baldan oluyor.

1413. **Destê xuyo ronın, sarê xora ke! →** Yağlı elini başına sür!

1414. **Desto danoğ; desto cênoğ ra berzo. →** Veren el; alan elden üstündür. *[Vate/deyim:* ***Fatma Rozine Zulal****, -nustoğe-yazar.]*

1415. **Desto jü ra cêno, desto bin ra dano! →** Bir elden alıyor, diğer elden veriyor.

1416. **Desto jüy ra cêno, desto bini ra dano. →** Birinin elinden alıyor, diğerinin elinden veriyor.

1417. **Desto ke dımê hengazi pêcêno, vêsan nêmaneno! →** Karasabanı tutan el, aç kalmaz.

1418. **Desto rakerde, thol nêmaneno. →** Açık el boş kalmamış.

1419. **Desto rast destê çhepi,- desto çhep ki destê raşti şüno. →** Sağ el, sol eli yıkar, sol el de sağ eli yıkar.

1420. **Desto thol, tım pizê [vêrê] vêsani serowo! →** Boş el, önceden aç midenin üstündedir.

1421. **Dêşi tên rızneno, isani ğem kiseno. →** Duvarı nem, insanı gam yıkar.

1422. **Deva ra vato "çayê vılê to çewto? Vato "kotiyê mı rasto ke!" →** Deve'ye demişlerki "boynun neden eğridir? demiş ki; "nerem düzgündür'ki!"

1423. **Dewa bêkutıke diya, bêuşire [bêçüye] fetelino! →** Köpeksiz köyü görmüş, bastonsuz gezmiş.

1424. **Dewê ağay hata axrete cırê nêmanenê. →** Ağanın köyü ahirete kadar kendisine kalmaz.

1425. **Dewe de dewran, suke de seyran! →** Köyde devran, Şehir'de seyran.

1426. **Dewê ke ewro yê ağayyê, meşte yê dewıjiyê. →** Köy, bu gün ağanın'sa, yarın köylünün.

1427. **Dewıji coru qesa xo jü nêkenê. →** Köylüler hiçbir zaman sözünü bir edemez.

1428. **Dewızo bêhêga, jê edebiyatê bêkıtaviyo. →** Tarlası olmayan köylü, kitapsız edebiyat gibidir.

1429. **Dewleta xoriye de hukuk nêbeno. →** Derin devlette hukuk olmaz. [Av. Hüseyin Aygün, kıtavê **"Eve tarıxê xo têri amayene"** ra, Tij yayınları.]

1430. **Dewlete her bo ki cı menise! →** Devlet eşek olsada binme!

1431. **Dewlete, isoni rê hem dosta, hem dısmena. →** Devlet insana hem dost, hem düşmandır.

1432. **Dewlete, riyê kutik u pısınge de yena çêverê isoni. →** Devlet, Kedi ve Köpek yüzünden bile insanın kapısına dayanır.

1433. **Dewleti rê bom, bomi rê ki kar lazımo. →** Devlete deli, deliye'de iş lazımdır.

1434. **Dewleti rê vanê "Bımbarek bo!", feqıri rê vanê "To koti ra ard?" →** Zengine; "hayırlı olsun!",– fakire; "sen nerden getirdin?" diyorlar.

1435. **Dewleti, hesavê perunê hurdiyu keno! →** Zengin hepisinin hesabını ince yapar.

1436. **Dewletiye ve comerdiye ra coru yenê/amê têverver? →** Zenginlikle insalık asla yanyana gelirmi?

1437. **Dewletiyo raşt kınce de nia-nêdano. →** Zengin kişi, giyim kuşama bakmaz.

1438. **Dewran biyo thurikê jüru, ne dırrino, ne ki rıjino! →** Devran yalan torbası olmuş, ne yırtılıyor, nede yıkılıyor.

1439. **Dewrê to, dewrê Mirê Pune,- warê to, warê Mirê Pune mebo! →** [21] Devrin Pune Mir'inin devri**,-** Ocağın Pune Mirinin ocağı olmasın! Tercan

[21] ***Pun Beyi hikayesi:*** *Pun Beyi Tercan bölgesine hâkim bir beymiş. Zindanları varmış. Hükümranmış. Bir gün bir azman çıkmış. Topluma zarar veren biriymiş bu yaratık. Adı da Kones imiş. Pun beyi bunu ele geçirmek için çok uğraşmış. Oradan buradan fikir danışırmış. Dersim Ovacık'tan Şex Hasan aşiretinden üç kardeş gelmiş bu tarafa, "onlar gelsin, onlar sefkandır, ancak onlar bu devin hakkından gelir" demiş.*

Pun beyi bu kardeşleri çağırtır yanına ve onlarla konuşur, der: "Siz bu işin hakkından gelirseniz sizi mükâfatlandırırım." Bunlar da araştırırlar, arayıp bulurlar Azmanı. Bizim o tarafta Elmalı (Boğazê Civize) var, orası ormanlıktır. Arkasında Dılav var, Çamlık var. Köyler var sonra Kürt Kaçağı, Kilise, Palanga vs. bu Azman orada terör estirirmiş. Orada bu kardeşler pusu kurup Azmanı yakalarlar, alıp getiriler Pun beyine. Pun beyi de söylediği gibi kardeşleri mükâfatlandırır. Birine Xidanê Dor (Reskê Hıdıri), birine Palanga-Bulmuş civarı tarafını verir. Bizim sülale daha sonra orada yerleşik olunca Bulmuşa kadar çıkarlar.

O sıra, bu sefer Pun beyi rahatsızlık vermeye başlar. Beyler öyledir. Artık her ne yönde olursa olsun, ahlaki olsun, maddi olsun istekleri olur. O zaman bizimkiler de karar alırlar, derler: "Nasıl kurtulacağız bu Pun beyinden?" Ordan Kureyşan Ocağından Piri Seydin Babası Aliyê Mustafayi bu karara katılır. O da bizim sülalenin bir ferdidir. Keramet sahibi bu adamdır, der ki: "Biz gidelim Pun beyini öldürelim, kurtulalım!" Üç-beş kişi, güçlü, kuvvetli olan, silahlanırlar, giderler Pun'a (Vican'ın arkasında dağ var oradan Zağgiri'nin arkasındaki bölgede, orası Dersim sancağına giriyor. Pülümür öbür tarafta Bingöl'e ait o üçgende, Punê Cêrene (aşağı Pun), Punê Corene (yukarı Pun) derler. Orası yüksek yerde bir yayla yerleşiği gibi imiş. Orada onun konağına girerler, nöbetçileri etkisiz hale getirirler.

Anlatılan o ki, Aliyê Mustafayi bakar ki, Pun beyi en son kapıdan çıkıp gidecek, der ki: "Bunun kafasını alın! Ben vurursam Şehit olur!" Sonra bakar ki olacağı yok, Aliyê Mustafayi kendisi orada Pun' un kellesini alıyor. Böylece Pun beyinden kurtulurlar...

*Sonra birinci cihan harbinde Soykırım başlayınca, Çarekan aşiretinden **Sawşen** beyler devlet ile birlikte çalışırlar. Ermenileri yok edildikten sonra 365 pare köyü Çarekan beyleri kendi üzerine yazarlar. Köylerdeki insanlar onların muacırları, marabaları olurlar, kazançlarının üçte birini devlet içinde devlet olan Çarekan beylerine verirler.*

*Bir gün Sawuşen bey iki yaveriyle birlikte bu köyleri gezer. Kilise, Ermeni Kaçağı vs. oradan tepenin birinden bakınca, Palanga ovası çıplak gözle görünür. Havada güneşliymiş. Palanga'nın taştan surları varmış. Sawuşen bey orada yağverine demiş ki**: "Hele bak Palanga'ya yıldız gibi parlıyor."** (muhtemelen yerleşkeyi çevreleyen ve yapıtları oluşturan granit taşlardır gözleri kamaştıran) Oradan yaverlerinden biri de der ki: **"Bey bey! Birde Pun'a bak Pun'a!"** Pun da o sıralar yıkılmış, harabe olmuş**.** Demek söylemek istediği odur ki, **"yarın kimin ne olacağını kimse bilmez!"** Yukardaki deyim bu nedenle söylenmiştir.*

bölgesinde hüküm sürmüş Pun beyi için söylenmiş bir deyim. - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

1440. **Dewreşi vato: Zon u zagonê ma; ar u edevê dinawo, hawo bar kerd sono!** → [22] Derviş demiş ki; dilimiz, kültürümüz, dünyanın ar-edebidir, odur yüklenmiş göç ediyor! *Devamı için Dipnota bakınız!*

1441. **Dey ra xêr nino!** → Ondan hayır gelmez !

1442. **Dez; pol nêbeno!** → Acı, yamalanmaz, acıya yama yapılmaz.

1443. **Dezê derjêna khoniye, dezê kardia thuze ra gırano.** → Kör iğnenin acısı, keskin bıçağın acısından ağırdır. *[Çıme/kaynak: Alişan Kaya, yazar]*

1444. **Dezê marê ke huyina, mara dostêni mepiye!** → Acımıza gülüyorsan, bizden dostluk bekleme!

1445. **Dezê zerê vêsani, dezê hardê vêsayi ra yamano.** → Aç karnın yarası, yanan yerin yarasından kötüdür.

1446. **Dêzıke vato; bınê mı pırrê zernuno. Kundêji ki vato; ez de bınê toni!, têv dan têv–nêdan thawa zernê nêvênon!** → Dêzıke demiş ki; altım altın'la doludur. Kepçe de-miş ki; içini karıştırıp- karıştırmıyorumki bir şey bulamıyorum. Dêzıke: topraktan çomlek, güveç.

1447. **Dezo ke mı fino bervis, to fino huyayis, mavênê made dostêni sayê meke!** → Beni ağlatan acı, seni güldürüyorsa aramızda dostluktan sõz etme!

1448. **Dezo ke nêdiyo, nêonto; sero qalkerdene her waxt reta!** → Görüp çekilmeyen acı üzerine konusmak, herzaman kolaydır.

---

*[- Açıklama: **Mehmet Arslan**, Tercan-Palanga köyünden, **Dr. Zeynep Arslan' ın** babası.]*

[22] ***Mesela niara: 38 de ke dewi kerdi thol, mılet ke Dersim ra goç kerdo, Mordemê niado ke hayê bar kerdo sonê, Dewresê ki raye sero mendo. Mord'meki perskerdo; O goçê kamiyo, kamo barkeno sono? Dewreşi vato: Zon u zagonê ma; ar u edevê dinawo, hawo barkerd sono.*** *(türkçesi) Otuzsekiz'de hükümet köyleri boşaltığında, adamın biri bakmış ki millet göç edip gidiyor, Dervişin biri yolun kenarında kalmış. Adam'ın biri Dervişe sormuş; bu göç kimin göçüdür, kimlerdir taşınıyor? Derviş demiş ki; dilimiz, kültürümüz, dünyanın ar-edebidir, odur yüklenmiş göç ediyor!*

1449. **Dı bılbıli jü lızge ra nêwanenê. →** İki bülbül bir dalda ötmez.

1450. **Dı bırawu ra "korr" sicim [resen] vısneno, "wes" kındır nêvısneno! →** Kör olan iki kardeşin sicimini koparır, sağ olan urganı koparamaz. *[Çıme/kaynak: **Gule Mayera**, CAN TV "Veraşani" programın yapımcısı, Xozat]*

1451. **Dı cayilu dest de rêsen vışiyo. Jü mordemê nişani dest de destêka xave nevışiya. →** İki cayilin elinde sicim kopmuş, gösteriş yapan (cambaz) adamın elinde ince iplik kopmamış.

1452. **Dı dısmenê mordêmi estê; jü zono, jü ki cêniya. →** Adamın iki düşmanı var, biri dil, diğeri kadın.

1453. **Dı diki jü sılondi sero veng nêdanê. →** İki horoz bir çöplükte ötmez!

1454. **Dı diku ke da pêro, axıri fosa jüyi şikina. →** İki horoz döğüşünce, sonunda birinin ibiği kırılır.

1455. **Dı goyili [zerri] ke bi jü, kês nêşkino cêrakero! →** İki gönül bir oldu mu, kimse onları ayıramaz.

1456. **Dı ğeletu ra, jü raşt nêvejino! →** İki yanlıştan bir doğru çıkmaz!

1457. **Dı lıngê ma kerdê zerê jü ponçıki [postali!] →** İki ayağımızı bir paçaya [Papuca] koymuşlar.

1458. **Dı lıngu sero lenglenge kaykeno. →** İki ayak üstünde seksek oynuyor.

1459. **Dı qerpuji 've jü dest nêcêrinê. →** İki karpuz bir el ile tutulmaz.

1460. **Dı qerpuji, eve jü dest nêcêrinê [pê]. →** İki karpuzu bir elde taşınmaz!

1461. **Dı reyi gos serne, reyê qesey bıke! →** İki defa dinle bir konuş!

1462. **Dı sarey jü lê de nêgirinê! →** İki kafa bir kazanda kaynamaz!

1463. **Dı tenu ke gulase guret, jü cıra gıneno bın ro. →** İki kişi güleşti mi, biri dibe düşer.

1464. **Dı yaxerê xo jü ca ninê! →** İki yakası bir araya gelmiyor.

1465. **Dı zerri ke bi jü, kes nêşkino cêrakero.** → İki gönül bir olunca, kimse ayıramaz.

1466. **Dıdonê xo bıtêmıne, kutık 'ver astık cêreno!** → Dişlerini kapat, Köpek kemik arıyor.

1467. **Dıdonu qırıêznena, kami tersnena?** → Dişlerini sıkıyorsun, kimi korkutuyorsun.

1468. **Dıdonunê xo qırızneno!** → Dişlerini sıkıyosun, kimleri korkutuyorsun!

1469. **Dıdonunê xo sone keno!** → Dişlerini biliyor. Birine saldırmak için hazırlanıyor.

1470. **Dığaskane verde menda çıko?** → Doğum yapmış kadını mı bekledin, nedir? Sabahları uykulu olan kişiler için denilen bir deyim.

1471. **Dıjdi, dara dızdu zonenê!** → Hırsız, hırsızın haliden anlar.

1472. **Dıjdi, dıjdi ra remna, hard u asmen lerza!** → Hırsız, hırsızdan kaçar, yer gök inler.

1473. **Dılo heylo na sewda, na sewda welat u zerrê ma.** → Gönül haykırşı bu sevda, yurdumuzun sevdasıdır içimizdeki sevda.

1474. **Dım u gılê kardi jü niyo.** → Bıçağın sapı ve ucu bir değildir.

1475. **Dıma vatena her qesa qıyama!** → Arkada konuşmak, haramdır!

1476. **Dımê dey mı dest dero!** → Onun kuyruğu benim elimde. Yani nereye giderse gitsen, kontrol benim elimde.

1477. **Dıme esto vılê pısınge!** → Kedinin boynu kuyrukyağı bağlamış. Bir insanın kendisine olan güveni sarstığı zaman söylenir. 2. Durumu iyleştikten sonra burnu havada olana denilir.

1478. **Dımê kutıki kerdo qalıv, hawt serri ra têpia veto; oncia çewto, oncia çewto.** → Köpeğin kuyruğunu kalıba sokmuşlar, yedi yıl sonra çıkarmışlar yine de eğriymiş.

1479. **Dımê lüye, lüye rê bar [niyo] nêbeno! →** Tilkinin kuyruğu, tilkiye yük değildir.

1480. **Dımpiştıke ke kute tenge, dana xode! →** Akrep dara girdimi kendini ısırır

1481. **Dırıke ra çêrang nêvejiyo ke, tora ki mordem vejiyo! →** Isırgandan direk çıkmaz ki, sendende adam çıksın. Isırgandan, dayama ağacı çıkmamiş ki, senden adam çıksın.

1482. **Dırrıka hokmati ke kote'ra isoni, ison pızırnena ra! →** İktidarın ısırganotu insana deydi mi, insanı incitir. Hükümet ısırgan otu gibidir; insanın canını yakar.

1483. **Dırrıka sura, nişta gıranê [vıranê] mara! →** Kırmızı böğürtler yakamıza yapışmış (leke yapmış)

1484. **Dırrıke ra çêrang nêvejino. →** Böğürtlerden, Stün çıkmaz.

1485. **Dırrıke, eve motê dırrıke bena qeremuxe! →** Böğürtler, böğürtlere bakarak kararır.

1486. **Dırvêta kardi bena wes, dırvêta zerri nêbena wes! →** Bıçak yarası iyileşir, gönül yarası iyileşmez. Çıke zerrê jü mordêmi ke jüy ra şikiya, hal ve hal nêbeno hast. Her çi mordêmi vira sono, hama qeso de xıravın isoni vira nêsono.

1487. **Dırvêta kardi bo, dırvêta sole mebo! →** Bıçak yarası ol, tuz yarası olma.

1488. **Dırvêta kardi pişina, dırvêta zoni nêpişina. →** Bıçak yarası sağalır/sarılır, dil yarası sağalmaz/sarılmaz.

1489. **Dırvêtın, dezê dırvêtia xo zoneno. →** Yaralı yarasının acısını bilir.

1490. **Dırvetın, dezê dirvêtia xo zono! →** Yaralı yarasını bilir.

1491. **Dırvêti, xo deznena! →** Yara kendini incitir!

1492. **Dırvêtia alvoji, jê dırvêtia kemera. →** Arkadaşın yarası, taş yarası gibidir.

1493. **Dırvêtia dısmêni bena wes, yê dosti wes nêbena. →** Düşman yarası sağalır, dost yarası sağalmaz.

1494. **Dırvêtia goyili xoriya, cênciya mı tey weriya. →** Gönül yarası derindir, gençliğim içinde aşınmış. *[Qese/söz: **Kadri Karagöz**, sanatçı.]*

1495. **Dırvêtia isonê rındi, xoriya. →** İyi İnsanın yarası çok derindir.

1496. **Dırvêtia kardi bena wes, yê zoni nêbena wes! →** Bıçak yarası geçer ama dil yarası geçmez.

1497. **Dırvêtia mı seket gırêdayvi, to nawa kerde newiye.** → Yaram sağalmaktaydı, sen yeniledin.

1498. **Dırvêtia qersune bena wes, yê qesê xıravını wes nêbena. →** Kurşun yarası sağalır, kötü söz yarası sağalmaz.

1499. **Dırvêtia rakerdiye, kerm cı nêkuno. →** Açık yaraya kurtçuk düşmez.

1500. **Dırvêtunê xo ver Mısayıvê mı kowu ano war, ano war. →** Yaraları yüzündem Mısayibi dağları indirir, dağları. [Qese/söz: Ozan Memed Çapan]

1501. **Dısmen fekê tode, zonê to mesıkno! →** Düşman ağzındaki dili yaralamasın (kırmasın)!

1502. **Dısmen halê dısmeni nêzono. →** Düşman düşmanın halinden anlamaz.

1503. **Dısmen ke dormê tode bi lozıne, tı gereke adır bê! →** Düşman etrafındamıydı, bacanda ateşin bulunsun!

1504. **Dısmen ke veremiya'ra to ser, xo gamê peyser bijê, dıma galme ke! →** Düşman üstüne geldiğinde, bir adım geri durduktan sonra hücüm et! *[Vate/deyim: **Sait Çiya**, şair-yazar]*

1505. **Dısmen ki derdê cigere mevêno! →** Düşmanda ciğer acısı görmesin!

1506. **Dısmen sono, kerdena xo manena. →** Düşman gider, kötülüğü kalır.

1507. **Dısmen sono; kerdena xo manena, dost sono; namê xo maneno. →** Düşman gider, yaptıkları kalır, dost gide adı/sanı kalır.

1508. **Dısmen torê destunê xo hene kero. →** Düşman sana ellerine kına yaksn! Düşman senin için sevinsin anlamında bir deyim.

1509. **Dısmen; dısmeno! →** Düşman; düşmandır!

1510. **Dısmen; dısmeno, dost; dosto.** → Düşman; düşmandır, dost; dosttur.

1511. **Dısmenayêna Aravu diya, dısmenayêna Yahudi marê nêbiya.** → Arapların düşmanlığını görmüşüz, Yahudilerin düşmanlığı bize olmamıştır.

1512. **Dısmenê çhêri va şêr bo, lüye mebo!** → Yiğidin düşmanı tilki olmasın da, varsın aslan olsun.

1513. **Dısmenê dostê mı, mırê yar nêbeno!** → Dostumun düşmanı bana yar olmaz.

1514. **Dısmenê Lüye, çermê xuyo!** → Tilkinin düşmanı postudur.

1515. **Dısmenê mordêmi, wertê zımelunê mordêmi dero.** → İnsanın düşmanı, insanın bıyıkların içindedir.

1516. **Dısmenê pi, nêbeno dostê laji.** → Babanın dışmanı, oğulun dostu olmaz.

1517. **Dısmenê to hondê mêse bo ki, ey jê şêri bivêne!** → Düşmanın ne kadar hafif olursada, onu aslan gibi gör.

1518. **Dısmenê xo, jê puçê lınga xo nas bıke!** → Düşmanını ayağındaki çorap gibi tanı!

1519. **Dısmenê xo, qız mêvêne!** → Düşmanını küçümseme!

1520. **Dısmenê xorê ki raştiye vaze ke, Haqi rê wes bêro.** → Düşmanın hakkında doğruyu söyle ki Hakkın hoşuna gitsin.

1521. **Dısmêni musne, peyser b'once!** → Düşmanına göster, geriye çek.

1522. **Dısmeni ra mınete nêbena!** → Düşmandan merhamet bekleme!

1523. **Dısmeno baqıl, dostê bomi ra rındo.** → Düşmanın akıllısı, dostun delisinden iyidir.

1524. **Dısmeno baqıl, dostê famkorri ra rındo!** → Akıllı düşman, aptal dost'tan iyidir.

1525. **Dısmeno baqıl, mordemê [piyayê/havalê] terêşi ra rındo.** → Akıllı düşman, alçak insandan (arkadaştan) iyidir.

1526. **Dısmeno ciamerd, dostê terêşi ra hewlo.** → Mert düşman, alçak dosttan iyidir.

1527. **Dısmeno hewl, dostê gêveşi ra rındo.** → İyi düşman kötü dosttan iyidir.

1528. **Dısmeno khan, coru dost nêbiyo!** → Eski düşmandan asla dost olmaz.

1529. **Dısmeno korr; zerê maye ra doman vezeno!** → Kör düşman, anasını karnından bebeği çıkarır.

1530. **Dısmeno nianen, Haq çêverê kêşi nêkero!** → Hakk böyle düşmanı kimsenin kapısına koymasın.

1531. **Dışmenê piya, nebeno dostê laca.** → Babaların düşmanı, oğullarına dost olmaz. (Gımgım/Xınıs)

1532. **Dıto selıke, do [esto] delıke!** → Sağmışız sepete, vermişiz köpeğe! Mecazi: Yapılan işin iyi bir sonuca ulaşmadığını, yani onca emeğin boşa gittiğini belirten bir deyim.

1533. **Dıxaskane ke biye, cêni sonê ser [diyar]** → Doğum yapan kadına, kadınlar giderler.

1534. **Dızd ke çê ra bo, gay lozıne ro vezêno beno.** → Hırsız evden olursa, Öküzü bacadan çıkarır.

1535. **Dızd ke çê ra nêbo, çimi çê ra nino tırtene!** → Hırsız evden olmazsa, evde hırsızlık olmaz.

1536. **Dızd ke zerê çêyi ra bi, gay qulva boni ra vezeno tever.** → Hırsız evden olursa, öküzü delikden çıkarır.

1537. **Dızd sewê thal mendo, usto ra çiyê xo tırto!** → Hırsız boş kalınca, kalkıp eşyasını çalmış.

1538. **Dızd, sewa tariye de niadano.** → Hırsız karanlığa bakar.

1539. **Dızd; çımverdano malê to. Lewend; çım verdano aqılê to.** → Hırsızın gözü malındadır. Hırsızbaşının ki ise gözü senin aklındadır/fikrindedir.

1540. **Dızd; dıjdi de, pust; puşti de sono.** → Hırsız, hırsızlan; puşt, puştlan gezer.

1541. **Dızdê bostani, beli [kıfş] beno zımustani.** → Bostan hırsızı kışta belli olur.

1542. **Dızdê bostani, bostan de asani.** → Bostan hırsızı bostanda görülür.

1543. **Dızdê düri, lınge [dest] erzeno adıri.** → Uzağın hırsızı elini ayağını atar ateşe.

1544. **Dızdê haka, peydo beno dızdê astora.** → Yumurta hırsızı, sonra at hırsızı olur. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

1545. **Dızdi rê çêver u lozıne jüya.** → Hırsıza kapı ve baca birdir.

1546. **Dızdi rê, sewê tari zafê.** → Hırsıza karanlık geceler çoktur.

1547. **Dızdi thawa nêdiyo bıtıro, loğa serê bonê xo tırta.** → Hırsız çalacak bişe bulamayınca, evinin üzerindeki loğlama taşını çalmış.

1548. **Dızdi, dızd ra remna [tırt], hard u asmen lerza.** → Hırsız hırsızdan kaçıyor, yer gök inliyor.

1549. **Dızdi, sewlê asme ra tersenê.** → Hırsız ay ışığından korkuyor.

1550. **Dızdu rê jür çıko ke!** → Hırsıza yalan ne ki!

1551. **Didonu qirêznena, kami tersnena?** → Dişlerini gıcırtıyorsun; kimleri korkutuyorsun?

1552. **Dik ke diko; ağwe sımeno, gula xo dano'ra cor!** → Horaz bile su içtiğinde, boynunu havaya kaldırıyor.

1553. **Dik ki baqılo, hama qefçıliye weno!** → Horoz akıllı ama ne yazık ki pislik yiyor.

1554. **Dik koto roy ver, çımê xo sılondi de mendo!** → Horoz can çekişirken gözü gübrede kalmış

1555. **Dik merdo, çımê xo hona sılond de mendo.** → Horoz ölmüş gözü gübrede kalmış.

1556. **Dik mıreno, çımê xo sılond de maneno.** → Horoz ölür, gözü çöplükte kalır.

1557. **Dikênia jü roze, kergênia çewres roze ra rında.** → Bir günlük gülüş, kırk günlük hüzüne bedeldir.

1558. **Diki ra hak wastene, aqılê qırsêki ra mınete kerdena.** → Horozdan yumurta istemek, aklın maddesinden medet ummaktır. *[Remzi Aydın, roman yazarı]*

1559. **Diki ra vato; "To şiwanê kerguna", Lüye huyayis ra qırr biya.** → Horaza demişlerki; „sen tavukların çobanısın“ tilki gülmekten ölmüş.

1560. **Diki, hewnê xode sılond [qut] diyo!** → Horoz rüyasında yiyeceğini görmüş.

1561. **Diko hewl hona hak dero vengdano!** → İyi bir Horoz, daha yumurtadayken ötmeye başlar.

1562. **Diko ke bêwaxt vengdano, sare danê pıro [cıra kenê].** → Zamansız öten horozun başını keserler.

1563. **Diko ke, bêwaxt waneno, sare cıra kenê.** → Erken öten horozun başını keserler.

1564. **Dina bivêso ki, tapolê vasê deyrê thawa nêbeno!** → Dünya yansada onun bir bağ otuna bir şey olmaz!

1565. **Dina de her çimi kuno isoni dest, ma u pi nêkuno dest.** → Dünyada herşey insanın eline geçer; anne baba geçmez.

1566. **Dina de heri zafê, çı rınd ke pêro jü cade niyê!** → Dünyada eşekler çok, ne yazıkki bir arada değiller.

1567. **Dina de serm ke çinêbo, rümet ki çino.** → Dünyada utanma olmazsa saygıda olmaz.

1568. **Dina dina bo, çımê dey xıraviye dero!** → Dünya, dünya olsada onu gözü kötülükte!

1569. **Dina eve aqıl werina!** → Dünya akıl ile yenilir.

1570. **Dina fani niya, insan faniyo!** → Dünya fani değil, insan fanidir!

1571. **Dina faniya, kêşi de nina.** → Fani dünya kimseye kalmaz.

1572. **Dina gılê hêjik ra sanina ra. →** Dünya meşe ağacın dalında sallanıyor.

1573. **Dina hên ama, nia ki sona. →** Dünya böyle gemiş, böylede gider.

1574. **Dina hırawa, axrete tenga. →** Dünya geniştir, ahiret dar.

1575. **Dina kesi rê nêmanena. →** Dünya kimseye kalmaz. [Zara-Qerebêl-Bekpar]

1576. **Dina keşi de nina! →** Dünya kimseye kalmaz.

1577. **Dina keşi rê mal nêbena. →** Dünya kimseye mal olamaz.

1578. **Dina kêşi rê nêmenda. →** Dünya kimseye kalmamış.

1579. **Dina ma sero kerda sojia sure. →** Dünyayı bize ateşten sac yaptılar. Bu deyimi 38 de Laç deresinde İbiş'in söylediği ağıtta söylenmiş **"Eskeri zor kerdo, dina ma sero kerda sojia sure."** Asker her tarafı sarmış, kurşunlarla toplarla dünyayı bize ateş etmiş.

1580. **Dina ra pers ke, eve aqılê xo bıke! →** Dünyaya danış, aklına göre yap!

1581. **Dina ra, morumo! →** Dünyadan habersiz

1582. **Dina ra, xevera xo çina! →** Dünyadan haberi yok

1583. **Dina rê adeta, marê tometa! →** Onlara adalet, bize kıyamet

1584. **Dina Sultan Sılêman rê ki nêmenda! →** Dünya Sultan Süleymana bile kalmadı.

1585. **Dina torê bar bo, çê to tode yar bo! →** Evde huzurun varsa , varsın dünya kadar derdin olsun. *[Çıme/kaynak: Veli Kişioğlu, zazaca tiyatro yazarı ve oyuncusu.]*

1586. **Dina ware wa, kêşi de nina. →** Dünya yayladır, kimseye kalmaz.

1587. **Dina warewa, axrete dewa. Her kês rozê–nê rozê, cêreno'ra dewe. →** Dünya yayladır, ahiret köydür; herkesde birgün değil bir günde döner.

1588. **Dina zalıma, kêşi de mecê dos u vırare! →** Zalim dünyadır, kimseyle yapma dosluk ve kucaklaşmayı. *[Qese/söz: Uşenê Tikmey. Fazla bilgi için. Dipnot 62 ye bakınız!]*

1589. **Dina, bêmale dina nêbena, hama eve isoniye u movete wesa. →** Dünya servetsiz olmaz, fakat insanlık ve muhabbet gerekir.

1590. **Dina, dem u dewrana, kêşi rê nêmanena. →** Dünya bir devirdir, kimseyede kalmaz.

1591. **Dina, emegê pêro canu ra ama meyda. Hama wertê pêro canu de haştiye ke naniye ro, hona xeleşina. →** Dünya, tüm canların emeği ile ortaya çıkmış. Ama barış ancak tüm canların birleşmesiyle oluşur. *[Qese/söz: Daimi Doğan -Maylım/Öğretmen]*

1592. **Dina, eve dora, nêbena zor ra. →** Düya engebellidir, güçlen değişmez.

1593. **Dina, jê theyri verê pençeri ra vêrde ra, mı mırd nêdiye! →** Dünya kuşlar gibi pencerenin önünden geçti ben onu iyice göremedim.

1594. **Dina, kêşi rê mal [çê] nêbena. →** Dünya kimsenin malı olamaz!

1595. **Diyena çımi reta, vatena zoni zora. →** Gözün bakışı rahattır, dilin söylemi zordur.

1596. **Do ke wazena, fincıka xo peyê xo mesane! →** Ayran istersen, tasını arkana saklama!

1597. **Doman 'ver "tay–tay!" yeno'ra lıngu ser. →** Çocuğa şöyliye, söyliye ayakların üzerinde durur.

1598. **Doman 'ver çü nino raye. →** Çocuk dövülerek yola gelmez.

1599. **Doman goza, torn khakılê gozo. →** Evlat, cevizdir, torun çekirdeği.

1600. **Doman ke nêberva, cızık cı nêdanê. [cızık cı nêdino] →** Ağlamayan bebeğe meme yok.

1601. **Doman, çhicêga [gula] çêyiyo. →** Çocuk evin gülü, kokusudur. **Doman; gula çêyiyo. →** 1. Çocuk; evin gülüdür. 2. Çocuk evin boğazıdır

1602. **Doman, eve kay u thıtık beno pil. →** Çocuk, oyun ve oyuncaklarla büyür.

1603. **Doman, pi ra nê,- maye ra beno sey! →** Çocuk Baba'dan değil,- Ana'dan yetim kalır. Bu deyim iç Dersim'de söylenen yöresel bir versiyondur.

Doman, baki ra nê,- dake ra beno sey! → Çocuk Baba'dan değil,- Ana'dan yetim kalır deyimi de aynı anlamda olup yöreseldir. Bu deyim ise dış Dersim de söylenir, iç Dersime göre **Bak u Dake** kullanımı bu kaba gelir.

1604. **Doman, qızêni ra têrviya cêno. →** Çocuk, çoçukluğunda terbiye alır, terbiye olur..

1605. **Domanê Dêrsımi en zaf royala xora haskenê, en rınd mulxıtê xora, dergaderg ki dakıla xora haskenê. →** Dersimin evlatları en çok sevgilisini sever**,** en iyi çevresini/akrabasını, uzunca da anacığını severler.

1606. **Domanê sarri her ke benê pil, aqıl cênê, yê ma ki her ke benê pil, honde ki benê bom u har! →** Elin çocukları büyür aqıl alır, bizimkiler ise büyür deli ve yaramaz olur.

1607. **Domanê sawi zaf bervis mefiye, taşêle beno! →** Küçük bebeği ağlatmayın yorgun düşer.

1608. **Domani ke ağwe sımıte, morr ki pêskarê /qarsê cı nêbeno. →** Çocuk su içerken, yılan bile dokunmaz.

1609. **Domani xovira kenê, torni anê xoviri! →** Çocuklar unutur, torunlar hatırlar/anar. Yani, sorun çözülmediği müddetçe, baba-dedelerine yapılanı unutmamak, asırlarca sürebilir. [Qese/söz: **Yaşar Kaya**, Pedagog, "38 Sözlü tarih derneği" kurucu üyelerinden, yönetici.]

1610. **Domano bêmaye, kowo bêraye. →** Annesiz çocuk, yolsuz dağ.

1611. **Domano bêpi, kowo bêdare. →** Babasız çocuk, ağaçsız bir dağ.

1612. **Domano ke nêberva, cızık cı nêdino. →** Ağlamayan bebeğe meme yok. **Domano khe nêberba, cıcık cı nêdanê. →** Ağlamayan çocuğa meme vermezler. *[Zara-Qerebêl-Bekpar]*

1613. **Domano sawi, eve bervis taşele beno. →** Bebe ağlamaktan ölür. Yani, bebe çok ağlarsa, oksijensiz kalarak boğulur.

1614. **Domano sawi, lorıkunê maya xora hewna sono! →** Bebe anasının ninnileriyle uyur.

1615. **Domano xêrbende, isoni rusneno çêverê dısmêni.** → Hayırsız çocuk insanı düşmanın kapısına gönderir.

1616. **Domanu memusnê vıle-ronayene, Sımarê ke na ro, sarri rê ki nanê ro.** → Çocukları alıştırmayın boyun eğmeye, size eğerlerse, elaleme de eğerler. *[Qese/söz: **Hesenê Momıdê Thuji** - **Mehmet Tüzün** hocanın dedesi.]*

1617. **Dore ve dore, nêbo zore!** → Sıra ile zor olmasa gerek!

1618. **Dormê tode çond ciranê to bıbê ki, cirano ke çêverde yeno, o muhimo.** → Etrafında kaç komşu olursa olsun kapını çalan önemlidir.

1619. **Dost be, dostê to [bıbê] benê.** → Dostun dostunla olsun.

1620. **Dost qayitê sari keno, dısmen qayitê lınge!** → Dost başa bakar, düşman ayaklara!

1621. **Dost sa bo, dısmen ri-şia bo!** → Dostun sevinsin, düşmanın yüzü kara olsun. **Dost sa bo, dısmen korr bo!** → Dostun sevinsin, düşmanın kör olsun.

1622. **Dost u dısmen, roza tenge de têcêra beno.** → Dar günde dostun ve düşmanın belli olur.

1623. **Dost u dısmênê to, zonê tuyo!** → Dostunu ve düşmanın senbilirsin.

1624. **Dost u dısmêni, ra roza tenge de nas benê.** → Dost ve düşman dar günde tanınır.

1625. **Dost, eve doşti têlewe de maneno.** → Dost dost ile birarada kalır.

1626. **Dost, roza tenge de kıfş/bêli beno!** → Dost dar günde belli olur.

1627. **Dost, verde,- dısmên peyde qesey keno.** → Dostun önünde düşmanın arkandan konuşur.

1628. **Dostê mordêmiyo rınd, kutıkê çê xuyo.** → İnsanın iyi dostu, kendi köpeğidir.

1629. **Dosto feqır rew xovira beno!** → Fakir dost çabuk unutulur.

1630. **Dosto hewl/rınd, roştia çımunê isoniya.** → İyi dost insanın göz aydınlığıdır.

1631. **Dosto rınd, roza tenge de reseno. →** İyi dost dar günde yetişir.

1632. **Dozê zerê çêyi meke, çê to rıjino**. **→** Eviçi dedikodusunu yapma, yuvan yıkılır.

1633. **Durumê xo arêde pêser! →** Durumunu toparla, vaziyetine çeki düzen ver.

1634. **Dustê ciamerdu ra rose, qesey bıke. →** Erkeklerin seviyesinde otur, konuş.

1635. **Dustê xora bızewejiye. →** Kendi seviyende olan ile evlen.

1636. **Duzgıno, Khureşo yê Şayê Merdo, Dêsım pêro-pia hardê dewreşiyo.→** Duzgın'dır, Khurêş'tir, Şah-i Merdan (Yiğitlerin Şahı), Dersim bütünüyle derviş toprağı. ***[Ezeli Doğanay****, şair, araştırmacı yazar]*

1637. **Düri bo, düri bo! Xori bo, xori bo! Yena ke yena, yena ke yena. →** [23] Uzak olsun, uzak olsun! Derin olsun, derin olsun! Gelir ki gelir, gelir ki gelir. - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

1638. **Düri şine nejdi amune, çı saydê mıno wes! →** Uzak gittim yakın geldim, ne güzel avı buldum.

1639. **Düri ve nejdi ra Xızıri rê jüyê. →** Uzak ve yakın Hızır için aynıdır/farketmez.

1640. **Düwayê kutiki ke qewul biyêne, asmen ra astıki vorêne! →** Köpeğin duası kabul görseydi, gökyüzünden kemik yağardı!

1641. **Düyê cirani, isano khêbani, ciamêrdo hokkani çıma ser. →** Komşu dumanı, becerikli bayanı, yiğit adamı baş üstüne. *[Vate/deyim:* ***Kemal Akay*** *Xamırpêt]*

---

[23] *Hikayesi şöyle: Bir evde üç Gelin varmış bir de Kaynana. Bu Kaynana gelinlerine çok çektiriyormuş. Bir gün; „Gitse de kurtulsak!" derken kaynana ölmüş. Bunlar inanamamışlar. Kadını mezarlığa getirecekler, gelinin biri homurdanarak demiş; Düri bo düri bo (uzak olsun, uzak olsun!), Yani mezarı uzak kazın, demek istemiş. Diğeri de „Xori bo, xori bo! (Derin olsun, derin olsun!) demiş. Üçüncü gelin de dayanamamış, demiş; „Yena ke yena, yena ke yena! (Gelir ki gelir, gelir ki gelir!). Yani böyle kaynana olunca mezardan çıkıp gelir, demek istemiş. (Anasından aktaran eşim:* ***Pakize Yıldız****)*

- E -

1642. **Ebe dua şarri, ne bena mırd, ne ki bena weş. →** Ellin duasıyla ne doyar, nede iyileşirsin. *[Qese/söz: Kemal Akay Xamırpêt, şair-yazar.]*

1643. **Ebe kemera vıraştiye, hosta nêbena. →** Yapılı taşla, usta olunmaz. *[Qese/söz: Kemal Akay Xamırpêt, şair-yazar.]*

1644. **Ebe thırr u fısa tendure germın nêbena. →** Osuruklarla tandır ısınmaz. Yani; peynir gemisi lafla yürümez. (Gımgım)

1645. **Ebe vatene nêbeno, ebe kerdene beno. →** Söylemekle olmaz, yapmakla olur. *[Zara-Qerebêl-Bekpar]*

1646. **Ebe xatır ra zeyr nêwerino. →** Hatır için zehir içilmez. *[Zara-Qerebêl]*

1647. **Ecel ke ame, mezal kêşi nêdano. →** Ecel kapına geldimi, kimseye fırsat vermez.

1648. **Ecel ke ame, tevdir fayde nêkeno. →** Ecel geldimi, tedbir fayda etmez.

1649. **Ecelê bıze amo, şiya nunê şiwaney werdo. →** Keçinin eceli gelmiş, gitmiş çobanın azığını yemiş. Belasını arayan adam, gider belasını bulur. Sen başkasına zarar verirsen, başkasıda sana verir.

1650. **Efkerdene, uyo ke suçê xo esto, tey ortağ biyayena.→** Bağışlamak, suçu olana ortak olmak demektir. *[Qese/söz: **Av. Hüseyin Aygün**.]*

1651. **Ejiyatê giawuri onceme! →** Gavur eziyeti çekiyoruz. - Açıklama: Erzincan Kırmanc-Alevilerinin Sunni Türklerden çektikleri baskı ve eziyetleri anımsayan bir deyim. (Tercan)

1652. **Eke adır bo, hondê hurêndia xo vêsneno! →** Ateş olsada, oturduğu yeri yakar.

1653. **Eke cıra bêro, hard u asmên lerzneno. →** Ondan alırsan, yer gök sallanır.

1654. **Eke cıra qesê vanê; dana xoro! →** Bir söz söylersen, kendini vuruyor. (yakınıyor, güceniyor)

1655. **Eke çı malo, ez ey nasken! [ez zonen!] →** O ne maldır, ben onu tanırım (bilirim)!

1656. **Eke da'ra heri aste, astori ra pêt remeno. →** Eşek sinirlenirse beygirden hızlı koşar.

1657. **Eke da'ra aste, mordem her çi keno. →** İş kemiğe dayanınca, insan her şeyi yapabilir.

1658. **Eke dersa, jü herfê besa. →** Ders alırsa, tek harf yeterlidir.

1659. **Eke dezê xo ke his kena; wesa. Eke dezê ciranê xo his kena; zerrewesa. →** Eğer kendi acını hissediyorsan, sağsın. Eğer komşunun acısını duyabiliyorsan, kendinle barışıksın (cana yakınsın).

1660. **Eke Haqi tamam nêkerdo, isoni ke berzê zerê gole, oncia nêxenekino. →** Vadesi dolmamışsa, göle atsanda boğulmaz.

1661. **Eke hes kena; serva mı memıre! Rındêni u rındekêni bıke! →** Seviyorsan, benim için ölme! İyilik ve güzellik yap! *[Qese/söz: **Tornê Thuji/Mehmet Tüzün** - yazar, şair, Öğretmen.]*

1662. **Eke heweso, o ki beso**. **→** Hevesliysen oda yeter.

1663. **Eke jê domanu sabiyene wazena; qayitê fekê kêşi meke! →** Şayet neşeli, mutlu ve sevinmek istiyorsan; kimsenin ağzına bakmamalısın.

1664. **Eke mesermayiyê, perru nanê seytani ra! →** Utanmasalar, şeytanı kanatlandırırlar!

1665. **Eke meyman jü-khek nêbiyêne, cırê ga sarebırnêne. →** Misafir tek olmasaydı, ona öküz keserdik.

1666. **Eke mordem bi her, barkerdoğ pêda ben**o. **→** Adam eşek oldumu, yükleyen çok olur.

1667. **Eke nêame sari ser, nino zonıtene! →** Başa gelmeyince, bilinmezmiş.

1668. **Eke nêramıt; nêçinena! →** Ekmediysen, biçemezssin!

1669. **Eke nêzonena cıte bıramê, cıtkar mebe! →** Çift sürmesini bilmiyorsan, çiftçi olma!

1670. **Eke nêzonena, bımuse. →** Bilmiyorsan öğren.

1671. **Eke nêzonena, perske! →** Bilmiyorsan sor!

1672. **Eke pırodê, pısınge ki pencıku kena xo vera. →** Kediyi dövseler bile, patileriyle kendini korur.

1673. **Eke siliye bo ki, hêgayê made nêvoreno! →** O yağmur olsada, tarlamıza yağmaz! Şansımız yok.

1674. **Eke sono kamci hêni ser, hêni verde beno jüa. →** Hanki çeşmenin başına gidiyorsa, önünde çeşme kuruyor. Şansının olmaması ve işlerin ters gitmesi anlamında bir deyim.

1675. **Eke thuzo bıerze, eke weso meerze! →** Acıysa/keskinse at, tatlıysa atma!

1676. **Eke tı nêzona, pers ke fıkrê zona. →** Sen bilmiyorsan, sor fikir öğren.

1677. **Eke tija sodiri ra fayde nêdi, tija soni ra fayde çino. →** Sabah güneşinden faydalanmazsan, akşam güneşinin faydası yoktur.

1678. **Eke tüyê ri kerê, vano/vana corde rame vorena! →** Yüzüne tükürsen, yağmur sanar!

1679. **Eke tüyê ri kerê, vano-vana corde rame vorena! →** [24] Yüzüne tükürülse gökten rahmet-yağmur yağdı sanır. Mecazi: Utanmayan kişiler için söylenir. - *Açıklama için dipnota bakınız!*

1680. **Eke va; "wa u bıra", gere têduştêni bıbo. →** "Kardeş va bacı" denildi mi, eşit olmak demektir. *[Qese/söz: Kemal Akay Xamırpêt]*

---

[24] *Zazaca-Kırmancki de kelimeler ve isimler eril ve dişil olmak üzere iki formdadır. Kadın ve erkek için ayrı ayrı üçüncü tekil şahıs ekleri kullanılır. Burada "van**O**; "o" erkek. Van**A**; "a" kadın için söylenir.*

1681. **Eke vêsan bi, vano: "Ez mırd nêben!". Eke mırd bi, vano: "Ez vêsan nêben!" →** Şayet aç olsa, der "Ben doymam." Yok eğer tok olsa, der "Ben acıkmam." Mecazi: Tutarsız kişiler için söylenen bir deyimsel ifade.

1682. **Eke wazena çê xode xuzur bivênê, wastena cêniya xo biya hurêndi. →** Şayet evinde huzur bulmak istiyorsan, karının sözünü dinle ve yerine getir.

1683. **Eke wazena çıme resê, gunê verva kerkeley azne kerê! →** Kara gözlü istiyorsan, dalgalarda yüzmen gerekir.

1684. **Eke wazena hewnê to raşt vejiyo, gereke rew hêsar bê! →** Rüyanın doğru çıkmasını istiyorsan, erken uyanman gerekir.

1685. **Eke wazena rew-rew sabê, gunê rew-rew ki xo bıvurnê. →** Şayet sık sık sevinmek ve mutlu olmak istiyorsan, o halde kendini değiştirmelisin.

1686. **Eke wazena rınd naskerê, ya sewê cırê meyman be, ya ki serrê cırê ciran be! →** Bir insanı tanımak için, ya bir gece misafir ol, yada bir yıl komşu ol!

1687. **Eke wazena vengê mirçıku bıhesnê, verê çêverê xode daru rone! →** Eğer kuş sesi duymak istiyorsan, kapının önünde ağaçlar dik.

1688. **Eke zewejina; çımê xo weke, pê qayil be hona bızewejiye. →** Evleneceksen, gözünü aç, beğen ondan sonra evlen.

1689. **Eke zona, qesey bıke, nêzona, gos serne! →** Biliyorsan konuş, bilmiyorsan kulak ver.

1690. **Eke zor nino çêver, gurenayis nêvejino werte. →** Zor kapıya gelmese, çalışma ortaya çıkmaz.

1691. **Eke, kutık mordemunê xo sayê kero, Vergi; apê xo, Lüyi; xalê xo hesavneno. →** Şayet köpek, adamlarını-hemcinslerini arayıp bulmak istese; kurdu amcası, tilkiyi de dayısı sayar. 2. Mecazi: Özellik ve marifetlerin tümü-hepsi bir insanda bulunmaz.

1692. **Eke, lêyeka xo ciranê xo destra dana ronayene, rozê yena ke, domanê ciranê to teyna a darerê nê, baxçeyrê ki wayir vejinê! →** Şayet, kendine ait bir fidanı komşunun eliyle bahçene dikersen; gün gelir, sadece komşunun çocukları o ağaçtan hak iddia etmekle kalmaz, bahçeye de sahip çıkarlar. 2. Mecazi: Kendi işini kendi yapmakla ilgili bir deyim.

1693. **Eke, tija sodiri ra feyde nêguret, tija soni ra feyde çino →** Sabah güneşinden faydalanamazsan; akşam güneşi faydasızdır.

1694. **Eke, verva jür u ğeletiya dısmeni nêvejina, rozê yena ke azê to na jür u ğeletiye hurêndia raştiye de say keno! →** Eğer düşmanın yalan ve yanlışlarına karşı çıkmazsan, birgün gelir neslin bu yalan ve yanlışı gerçek sayar. *[Qese/söz: **Hawa Tornêcengi**]*

1695. **Eke, zoriye nina çêver, bilasevet xo meqefelne, raştiye nêvêjina werte. →** Zorluk kapıya gelmezse, boş yere kendini yorma, doğruluk çıkmaz ortaya.

1696. **Ele ke bıbo, Elbeg ki beno. →** Ele kadın olursa, Elbeği de (Ele'nin beği) olur. Gemi olursa yelkenide olur misali.

1697. **Eli Baba sık beno xo, ez sık xo nêben →** Eli Baba kendinden şüpelenir, ben kendimden şüphe etmem.

1698. **Emanet, hata qıyamet. →** Emanet, kıyamete kadar.

1699. **Emanete bısevekne! →** Emaneti koru.

1700. **Emanete rê xıyanete nêbena. →** Emanete hainlik olmaz.

1701. **Emaneto, bêmıneto. →** Emanet minnetsizdir.

1702. **Emeg (khed), jê domani şireno! →** Emek ufak çocuk gibi şirindir.

1703. **Emegê herm u doşa, tı vana hemgênê mêşa. →** El kol emeği, sanki arıların ballı. Yani, alınteriyle yapılan kazanç baldan tatlıdır. [Gımgım]

1704. **Emegê xo heçe şi! →** Emeği boşa gitti.

1705. **Emegê xo zaf cıra şi! →** Ona çok emeği geçti.

1706. **Emego helal, lawo bari bo ki nêqırfino, emego heram kındır bo, oncia qırfino. →** Helal emek ince ip olsa da kopmaz, haram emek sicim olsa da kopar.

1707. **Emego helal; derg u bariyo, emego heram; qolınd u kılmo. →** Helal emek ince ve uzundur, haram emek; kalın ve kısadır.

1708. **Emrê isoni kılmo! →** İnsan ömrü kısadır!

1709. **Emrê isoni; usar jê pelga daro, payiz ke ame gıneno waro. →** İnsan ömrü ilkbaharda ağaç yaprağı gibidir, sonbahar geldiğinde yapraklar dökülür.

1710. **Emserr destê xo tengo! →** Bu sene eli dardır.

1711. **Emserr vera rame çina, qıtlığiye esta. →** Bu yıl yağmur yok, kıtlık var.

1712. **Emserr zaf destetengo! →** Bu sene eli çok dardadır.

1713. **Emsu roza phosemiya, serva merdunê xo çılu ercı fiye! →** Bu akşam Perşembe akşamıdır, ölülerin için mum yak!

1714. **Emsu roza yeniya, axreta to u daye jüya. →** Bu akşam Cuma akşamıdır, seninle onun (bayan) ahireti birdir. Birbirini sevenler ve murat almak isteyenler için söylenen bir temenni deyimi.

1715. **Endi amo verê feki! →** Artık ağzın dibine gelmiş!

1716. **Endi beso! →** Artık yeter!

1717. **Endi biyayêni biye, şiyayêni şiye, era dıme mekuye! →** Olan olmuş, gelmiş geçmiş, arkasına düşme!

1718. **Endi vejiyo'ro qırtıke! →** Artık boğazına kadar gelmiş. Mecazi: Sabrın zorlandığına dair bir deyim; ancak hala "son nokta" değil. "Son nokta", "**amo verê feki-**ağzının önünen kadar gelen"dir.

1719. **Era vayê cênciya xo ver mekuye! →** Gençlik havasına kapılma.

1720. **Erê koyê serê mawo, fetelinê suqulingi, korr u nêwesê sarri esqê marê kutê'ra lıngi. →** Kız dağlarımızın başıdır, dolaşıyor turnalar, aşkımızdan elin kör ve hastaları ayaklanmış. *[Qese/söz: **Sair Sa Heyder**, Aktarı: **Halk ozanı Qemero Arêyiz.**]*

1721. **Ero cı ke feteliya; ya to raye vênena, ya ki raye to. →** Ararsan, ya sen yolu bulursun, ya da yol seni.

1722. **Ero heri nistene ayv niyo, warogınayene ayvo. →** Eşeğe binmek ayıp değil, düşmek ayıp.

1723. **Ero Heso, qesê feki weso, muhim uyo ke werdê ma jü qav de bıpêso. →** Ula Hasso, ağızdan çıkan söz hoş da, önemli olan yemeğimiz bir kapta pişe.

1724. **Esker kut dewe, mılet têl-tunc kerd. →** Asker köye girdi, milletin herbirini bir tarafa dağıttı. *[Dêsım-Dersim 1938 Sözlü Tarih" tanıkların anlatı ve kayıtlarından bir söz.]*

1725. **Eskera bıguriye, karê bınedeşti, rew–herey vejino werte! →** Açık çalış, gizli (illegal) yapılan iş, er–geç ortaya çıkar!

1726. **Eslê xo, neslê xo! →** Aslını, neslini! Aslına bak, nesline bak!

1727. **Esq gıno pıro, hurêndia hode nêvındeno! →** Aşka düşmüş yerinde duramıyor! *[Qese/söz: Haydar Beltan, nustoğ-yazar.]*

1728. **Esq u çêf ra lıngê xo era hard nêkunê. →** Seviinçten ayakları yerden kesilmiş.

1729. **Esq zerre ra,- derd sare ra yeno. →** Sevgi içten, dert başdan gelir.

1730. **Esq; rızalığê niyêtê xıravini niyo. →** Aşk sevgidir, kötü niyet değildir.

1731. **Esq; uyo ke gıno gola esqi ro, o zoneno. →** Aşkı, sevgi gölüne dalan bilir.

1732. **Esta ke çinna ke, helmê yê na sata tengiya, khav u mezgê isani de. →** İnsanın idrak ve beyninde, varsa yoksa bu darlığın nefesidir. *[Qese/söz: **Okan Eroğlu**, -**Piltan** dergisi genel yayın yönetmeni.]*

1733. **Estene ve estbiyene ra jü niyê. →** Atmak ile varolmak bir değildir.

1734. **Eve "kaşkena!" pê gulangê porri nêşkina. →** "Keşke!" ile saç örgüsünü beceremezsin.

1735. **Eve adırê çêrrıku, sıtê kariku, khêwanêna veyviku ra; Çêwayên nêbena.→** Çırpı ateşiyle, genç keçinin sütüyle, yeni gelinin işiyle, evin çarkı dönmez. Mecazi: "Taşıma suyla değirmen dönmez" gibi.

1736. **Eve aqılsıvıkêni, nêresena alvojêni.→** Eksik akılla akranlarına yetişemesin.

1737. **Eve bervis meyit peyser nino.→** Ağlamakla ölü geri gelmez.

1738. **Eve bın listene, pize mırd nêbeno! →** Dibini yalamakla karın doymaz.

1739. **Eve bırnayena jü dare, geme nêqedina**.→ Bir ağacı kesmekle, orman yok olmaz.

1740. **Eve can u ro gosdano!** → Can kulağıyla dinliyor.

1741. **Eve çarnayis u fetelnayene, qesa bena jê nuna bêsole.** → Laf çevirmek ve gezdirmek, sözü tuzsuz ekmek haline getirmektir.

1742. **Eve çımguretene, çımeteng nêbeno.** → Göz kapamakla, göz nazarsız olmaz.

1743. **Eve çüya sarri, çêwayên nêbena.** → Başkasının sopasıyla çark dönmez.

1744. **Eve çüyê zori, haştiye nêbena.** → Zorbalık sopasıyla, barış olmaz.

1745. **Eve destê xo kena, eve vılê xo ki oncena**. → Elinle yapıyorsun, boynunla çekiyorsun.

1746. **Eve destu verda ra, eve lıngu kutra dıme!** → Eliyle bıraktı, ayağı ile ardına düştü.

1747. **Eve destu verdano ra, eve lıngu dıma cêreno.** → Elleriyle bırakıyor, ayaklarıyla arıyor.

1748. **Eve dılapa, derya qolıncın nêbena.** → Damlayla deniz kirlenmez.

1749. **Eve dılapey beno gol, hama derya nêbeno.** → Damla ile göl olur ama deniz olmaz.

1750. **Eve fek bıwere, eve lınge bıcêre!** → Ağızla otlan, ayakla dolaş.

1751. **Eve gestê çêveru, pize mırd nêbeno.** → Kapı kapı dilenmekle karın doymaz.

1752. **Eve jü gule, usar nino.** → Tek gül ile bahar gelmez.

1753. **Eve jü nundayene; nundar nêbena, eve jü çü pırodayene çhêr nêbena.** → Bir ekmek vermekle hanedan olunmaz, bir sopa vurmakla yiğit olunmaz.

1754. **Eve jüru dina qılayna ra.** → Yalan ile dünyayı yerinden sökmüş.

1755. **Eve khoçıke da arê, eve kundez kerd vıla. → Kaşıkla** topladı, kepçe ile dağıttı.

1756. **Eve khoçıke mecê, eve kundêz mede! →** Kaşıkla alıp kepçeyle verme!

1757. **Eve kod bırame, eve tiğe vıla ke! →** Teneke [kod] ile ek, yığın ile dağıt!

1758. **Eve layê sarri, ison nêsono quye. →** Başkalarının ipiyle, kuyuya inilmez.

1759. **Eve lerze kerdene, mordem herey kuno. →** Acele etmekle insan geç kalır.

1760. **Eve lez u dez, kes nêbeno rez. →** Acı ve düşmanlıkla, kimse asil olmaz.

1761. **Eve malê dina meperre ra! →** Dünya malıyla uçma!

1762. **Eve pers u pers, sona resena Qers! →** Sora, sora gider yetişirsin Kars'a.

1763. **Eve pers, mordem hata çê Haqi sono. →** Sorma ile insan Tanrının evine kadar gider.

1764. **Eve phoşta sarri, dest nêsono gulanga porri. →** Elalemin yardımıyla, el saç bağına ulaşamaz - yetişemez. Türkçedeki "Elin şeyi ile gerdeğe girilmez" anlamına yakın bir deyim.

1765. **Eve purozıne uwe nekıreşina. →** Kalbur ile su taşınmaz! Yani, olmayacak işe amin denilmez.

1766. **Eve qesa wese morri qulıke ra vezeno! →** Yumuşak dil (söz), yılanı deliğinden çıkarır.

1767. **Eve rızkê xo dina gureta ve xo ser. →** Servetiyle dünyayı üzerine kayd etmiş.

1768. **Eve şêne verdino'ro cı! →** Göğsüyle dürtüyor. Bir işe gözü kapalı girmek. Sonucunu hesaplamamak.

1769. **Eve tayin nun dana isani. →** Ölçü ile ekmek veriyor [bayan]. Kişinin cimriliğini belirten bir deyim.

1770. **Eve thajiyê sarri, seyd nêbeno! →** Elin tazısıyla av olmaz!

1771. **Eve vatışi, gure [kar/suxre] nêbeno. →** Söylenmekle iş/güç olmaz.

1772. **Eve vostene kês Haqi nêreseno! →** Koşarak, kimse Hakka kavuşmaz.

1773. **Eve xatır, ağu nêsımino! →** Hatır ile zehir içilmez!

1774. **Eve xo keno, eve xo weno! →** Kendisi yapıp, kendisi yiyor!

1775. **Eve zor u zapt kar ravêr nêsono! →** Zor u güç ile iş ileri gitmez.

1776. **Eve zor, rındiye nêbena. →** Zor ile güzellik olmaz.

1777. **Ewlad qavıko, torn dendıko! →** Evlat kabuk, torun çekirdek!

1778. **Ewlad u tewlad mevênê! →** Evlat ve torun yüzü görmiyesin!

1779. **Ewlado bêxêr çinebo, dayna rındo. →** Hayırsız evlat olmasın, daha iyi.

1780. **Ewlado xêr çê vırazeno, ewlado xêrbende ustıne bıne ra erzeno**. **→** Hayırlı evlat ev yapar, hayırsız evlat evin sütününu yıkar.

1781. **Ewlado xêr mordêmi keno wezir, bêxêr keno rezil! →** Hayırlı evlat insanı vezir de yapar, hayırsız rezil yapar.

1782. **Ewlado xırt urzeno ra, eve xo ciandano. Ewlado gêves ki, mal u mılkê piyê xo vaydano. →** İyi evlat malını kendisi kazanır. Kötü evlat da, babasının malını mülkünü savurur.

1783. **Ewro dinawa, meste axreta! →** Bugün dünya, yarın ahiret.

1784. **Ewro ma eştime, meşte çinime! →** Bugün varız, yarın yokuz. [Çıme/kaynak: **Hayri Dalkılıç,** şair- araştırmacı yazar. "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]

1785. **Ewro mırê, meşte torê! →** Bugün bana, yarın sana!

1786. **Ewro pelga, meşte velga! →** Bugün yeşil yapraksın, yarın kuru yaprak!

1787. **Ewro roza tuya, meşte roza mına. →** Bugün bana, yarın sana.

1788. **Ewro yê ma,- meşte mızê çêverê sımawo! →** Bugün bizim,- yarın sizin kapınızda dumandır. *[Qese/söz: Hayri Dalkılıç, şair-yazar, "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]*

1789. **Ewro; ewro vato, meşte; meşte vato. →** Bu gün; bu gündür, yarın; yarındır.

1790. **Ey adırê lozına ma dard we! →** O bizim ocağımızı söndürdü.

1791. **Ey bırr nêken, pey de mija xo nêken! →** Onu orman yapıp, arkasına işemem!

1792. **Ey hên kerd, sarê xo werd! →** O öyle yapıp, başını yedi!

1793. **Ey ke vake "ya Haq!", tı vaze "emrê Haq!" →** O dediki „ya Hakk“ sen de; „Hakkın emri!“

1794. **Ey ma kerdime bınê dênu, hona layê deyo ma miye ra! →** O bizi borcun altına koydu, halen onun ipi belimize takılı. (halen onun çilesini çekiyoruz.)

1795. **Ey o ard kerd barê vılê xo. →** O, onu getirip boynuna yük etti.

1796. **Ey thurikê jüru esto hermê xo fetelino**. **→** O yalan torbasını omuzuna atmış geziyor.

1797. **Ey, thamê fekê xo diyo! →** O ağzın tadını bulmuş!

1798. **Ey, thurikê jüru esto hermê xo, fetelino! →** Yalan torbasını asmış, omuzuna geziyor!

1799. **Ey halêneka piyê xo sana ra!→** O babasının beşiğini sallamış! Yani, O'nun yapamadığı iş yok, anlamında bir deyim.

1800. **Eyde dabare nêbena. →** Onunla geçim olmaz.

1801. **Eyde raye şiyayene nêbena. →** Onununla yol gidilmez.

1802. **Ez ağa, tı ağa, kam şiwane? →** Ben ağa, sen ağa, kim çoban?

1803. **Ez asmên de era to cêren, tı serê hardi de kota mı dest! →** Ben seni gökte araraken, sen yerde elime geçtin. Yani, “Seni gökte ararken, yerde buldum.”

1804. **Ez bınê qesa keşi de nêmanen, kertıkê gula mı duzo. →** Ben kimsenin lafının altında kalamam, benim dilim keskindir.

1805. **Ez çı zon', mı bêçıka xo bowe karda çıko? →** Ne bileyim, parmağımı'mı kokladım?

1806. **Ez çığaş ke belay ra remune, bela yeno pıloşino lıngunê mıro. →** Ben, ne kadar beladan kaçtımsa; bela gelip ayaklarıma dolandı.

1807. **Ez eve to, tı eve Haqi! →** Ben sana sende Hakka!

1808. **Ez Haqi ra nêtersen, deyra tersen! →** Ben Hakk'tan değil, ondan korkuyorum!

1809. **Ez heştay u hirê serri dero, hama hona çımê mı bereqinê, ez qeda! →** Ben seksenüç yaşındayım ama gözlerim daha parlıyor, kadan alam! *[Çıme/kaynak: **Haydar Beltan**]*

1810. **Ez ke (peyser) amune; zerfeti,- ez ke nêamune; hewla bo. →** Ben (geri) gelirsem; babuko, ben geri gelemezsem; helva olsun. Bu Deyim; uzun yolculuğu ve ölüm kalımı belirtir. Genellikle gurbete gidenlerin söylediği bir deyim. **Hewla; çiyê merduna.** Helva hayır yemeğidir, ölenler için verilir.

1811. **Ez ke çımanê tuyê siawa bivini, zerê lilika tode rüçükê xo vinena.→** Ben seinin kara gözlerine baktığımda göz bebeğinde simamı-özümü görüyorum. [**Gürsel Sarıkaş**, şair.]

1812. **Ez ke ipego xas bi, kês pay'ro mı nênano; tı ke têliyê sınci bê, to sero warway fetelinê. →** Ben has ipekte olsam, kimse bana ayak basmaz, ama sen dikenli çalı olsan da senin üzerinde yalın ayak gezerler.

1813. **Ez ke kata şêri, taliyê mı, mı ver sono**. **→** Ben nereye gitsem, bela benden önce gider.

1814. **Ez ke mevaci, zerrê mı vano; '38 zerrê made kêrgana. →** Ben demesem, yüreğim derr; "38 içimizdeki yaradır". *[Ali Erenler, şair, Sosyolog, Pedagog "Munzur, Vengê Hardê Dewresu Dört dağ içinde" adlı şiir kitabından]*

1815. **Ez ke nia bıkeri bak mıreno, hên bıkeri dake mırena. →** Böyle yaparsam babam ölür, öyle yaparsam anam ölür.

1816. **Ez ke son kamci Hêni, mı verde beno jüwa! →** Hangi çeşmeden su içmek istersem, çeşme önümde kuruyor.

1817. **Ez ke vilıka kowu bıbiyêne, verê destu nêkutêne! →** Eğer ben dağların çiçeği olsaydım, kimsenin himayesine giremezdim. Ele muhtaç olmazdım. Veya ele esir düşmezdim, anlamında bir deyim.

1818. **Ez kerdu wertê dı çêrangu! →** Ben iki kiriş arasına sıkıştırıldım. **→** İki arada, bir derede birakıldım!

1819. **Ez ko nêsonu ke, verg mı buro, verg ki çê mı nino! →** Ben dağa gitmiyorum ki, Kurt beni yesin, Kurt'ta evime gelmez!

1820. **Ez mordemo de mostırewu, ferêjia ke sıma qedır u qıymetê mı nêzonê. →** Ben örnek/muster bir adamım, ne yazık ki kıymetimi bilmiyosunuz.

1821. **Ez na hewni rê nêvan "xêr bo!" →** Ben bu rüyaya "hayırlı olsun" demem!

1822. **Ez quli ra nêtersen, Haqi ra tersen! →** Ben kuldan korkmam, Hakk'tan korkarım!

1823. **Ez ramen, çinen u cüyn de çarnen, ağay de bareken! →** Ben ekip biçerim, harmanda çeviririm, ağayla paylaşırım!

1824. **Ez se van, tı se vana! →** Ben ne diyorum, sen ne diyosun!

1825. **Ez sola reyna riyê to nêvêni! →** Ben senin yüzünü inşallah bir daha görmiyeyim.

1826. **Ez thımıriyo tê, araq mıro şi! →** Ben sıkıldım da, ter döktüm! *[Qese/söz: Haydar Beltan, nustoğ-yazar.]*

1827. **Ez tora xeleşiyu ra, çarıx–çurıxonê tora nêxelêşiyu ra! →** Ben senden kurtuldum, senin ıvır-zıvırından kurtulamadım. Yani; Kişiden geride kalanlardan, çer-çöpünden, bıraktığı sorunlardan, sorunlu akrabalarından vs. kurtulamaması anlamında bir deyim.

1828. **Ez tora xeleşiyu ra, tı emelunê xora nêxeleşiya ra! →** Ben senden kurtuldum, sen kendi kötülüğünden kurtulamadın!

1829. **Ez van; "raye nawa!" tı reçe musnena mı! →** Ben diyorumki; "yol budur" sen bana iz gösteriyorsun!

1830. **Ez van; "hes nawo", o vano; "rêçe nawa".** → Ben diyorum; "ayı budur" o diyor; "izi budur".

1831. **Ez vanu; "estewurna", tı vana; "bıdose!"** → Ben diyorum; "kısırdır" sen diyorsun; "sağ!".

1832. **Ez vanu; "ewro", tı vana; "mêşte!"** → Ben diyorum; "bugün" sen diyorsun; "yarın!"

1833. **Ez vanu; "raye nawa", o vano; "reçe nawa!"** → Ben diyorum; "yol budur" o diyor; "iz budur!"

1834. **Ez yen veyvê to, to yena dızdiya mı.** → Ben senin düğününe geliyorum, sen bana hırsızlığa geliyorsun.

1835. **Ez zê şiye xode qeşi kon, zê vay fetelinu.** → Ben bir gölge gibi kendimle konuşuyorum, rüzgar gibi geziniyorum. *[Qese/söz: **Mehmet Çetin,** şair-yazar, 09.11.2020'de Hakka yürüdü. Ruhu şad olsun!]*

1836. **Ezo dekerinu, kamo qalê mı keno?** → Hıçkırığım geliyor, kimdir beni anıyor/konuşuyor? Biri kulaklarımı çınlatıyor, acaba kim benden bahsediyor? İnanışa göre, yanında bulunmayan kişilerden herhangi biri sohbet sırasında kişinin adını anıyorsa, o zaman o kişiyi hıçkırık tutuyor ve yukardaki deyimi söylüyor.

- F -

1837. **Farmasız biyo!** → Boğuşup güçten düşer hale gelmiş.

1838. **Faydê çıla korri rê,- vengê dawuli ki kherri rê çino.** → Çıranın köre,- davulun sağıra yararı yoktur.

1839. **Fek [teyna] weno, ri serm keno.** → Ağız (yanlız) yer, yüz utanır/kızarır.

1840. **Fek nermo, phoşti zığma.** → Ağız yumuşaktır, sırt serttir.

1841. **Fek pêcêna qıne,- qıne pêcêna fek nêvındeno.** → Ağzını tutarsın kıçı,– kıçını tutarsın ağzı durmaz.

1842. **Fek ra dosto, zere ra dısmeno.** → Ağız ile dosttur, gönül ile düşmandır.

1843. **Fek ra xeleşiya, peyê koy de rıjiya!** → Lafın ağızdan çıkıp hızlı dağılması anlamında bir deyim.

1844. **Fek rakerde şiyo** → Ağzı açık gitmiş.

1845. **Fek sur ra vêso, pufê khoçıke keno.** → Ağzı sıcaktan yanmış, kaşığa üfürüyor.

1846. **Fek u fırne ra şi hard!** → Ağız ve Burnuyla yere gitti.

1847. **Fek weno, çım sermayino.** → Ağız yer, göz utanır

1848. **Fek weno, ri sermayino.** → Ağız yer, yüz utanır/kızarır. Bu deyim nefis hakkındadır. Kendi nefsini düşünen insan, birgün kaybeder. Biri yer, biri utanır anlamına da gelir.

1849. **Fek; wayiri nê'q nêvezeno.** → Ağız kötülüğün önüne geçemiyor.

1850. **Fek; wayiri nêheq nêveceno!** → Ağız; sahibini haksız çıkarmaz. Yani herkes kendisini haklı görür. *[Qese/söz:* ***Besera Xıdırê Dıli;*** *Beser Kaya, Çıme/kaynak:* ***Yaşar Kaya****.]*

1851. **Feke çhepeli de qesey meke.** → Ağzı bozuk kişiyle konuşma.

1852. **Fekê dey, deyrê bela ano!** → Onun ağzı, kendisine beladır!

1853. **Fekê isani, fekê rewuke mebo!** → İnsanın ağzı tuluğ ağzı olmasın!

1854. **Fekê kami ke cêreno, vanê; xojivê to bo!** → Kimin dili dönüyorsa; "Ne mutlu sana!" diyorlar. Olumlu bir şey başaran kişi için söylenilen bir deyim.

1855. **Fekê kardi ve phoşta kardi ra jü niyê.** → Bıçağın ağzı ile sırtı bir değildir.

1856. **Fekê kêşi, bese nêkena geredê!** → Elin ağzını bağlayamazsın!

1857. **Fekê kutıki ke musa goni, endi nêvındeno.** → Köpeğin ağzı kana dadandı mı, artık durmaz.

1858. **Fekê kutıki ke musa lekasu, düri nêkuno!** → Köpeğin ağzı kadavraya alıştı mı, uzaklaşmaz. Lekas/Lekaşi: 1. paçavra, 2. kadavra, 3. geriye kalan eski püskü artıklar.

1859. **Fekê kutıki ra, ağwa çhemi qılêrın nêbena!** → Köpeğin ağız artığıyla, ırmak suyu kirlenmez.

1860. **Fekê kutıki ra, ağwa deri nêheremina!** → Köpeğin ağzıyla dere suyu bozulmaz.

1861. **Fekê ma biyo jüwa!** → Dilimiz damağımız kurudu! İçecek bir şey istemek.

1862. **Fekê mı meke we, gıran qesey kon!** → Ağzımı açma, ağır konuşacam!

1863. **Fekê mıleti çüwal niyo ke, gıredê!** → Elin ağzı çuval değil ki, bağlayasın!

1864. **Fekê pısınge terrene nêresto, vato; "tırso!"** → Kedinin ağzı Kuruta ulaşmamış, "ekşidir" demiş.

1865. **Fekê tora çı vejino, gosê to bıhesno!** → Ağzından ne çıkıyor, kulakların duysun!

1866. **Fekê vergi ke bi gonın, nêvındeno!** → Kurdun ağzı kanlı olursa, (kana dadanırsa) durmaz.

1867. **Fekê vergi ke musa goni, reyna nêvındeno.** → Kurdun ağzı alıştımı kana, bir daha durmaz.

1868. **Fekê xo çipo!** → Ağzı sıkıdır.

1869. **Fekê xo kena we, çımunê xo weke!** → Ağzını açacağına, gözlerini aç!

1870. **Fekê xo kılıt biyo!** → Ağzı kilitlenmiş!

1871. **Fekê xo rest peyê gosu.** → Ağzı kulaklarına kavuştu.

1872. **Fekê xo reyê vêso!** → Bir kere ağzı yanmış!

1873. **Fekê xo sısto!** → Ağzı gevşektir. Ağzında laf durmayan kişiler için söylenir.

1874. **Fekê xo sıtê pişkêli ra vêso, do puf keno, hên sımeno.** → Ağzı sıcak sütten yanmış, ayranı üflüyerek içiyor.

1875. **Fekê xo şi peyê goşi!** → Ağzı kulağını arkasına gitti! Sevinçten ne yaptığını bilmeyen kişi için söylenir.

1876. **Fekê xo thuzo, pizê xo vêsano!** → Ağzı keskin, karnı aç! Karnı açtır ama çok laf ediyor, gevezedir anlamında bir deyim.

1877. **Fekê xo vêso, çêrangu moreno!** → Ağzı yanmış, kirişleri sayıyor!

1878. **Fekê xo zaf sısto!** → Ağzı çok gevşektir!

1879. **Fekê xo, qına xora pêt bijê!** → Ağzını, kıçından daha sıkı tut!

1880. **Fekeçepel!** → Ağzı bozuk!

1881. **Feke-çhepeli de qesey meke!** → Ağzı bozuk olanla konuşma!

1882. **Fekegaley rê kundêz jê khoçıke yeno.** → Çuvalağızlı olana, kepçe kaşık gibi gelir.

1883. **Feko ke musa jüru, nêvındeno.** → Yalana alışan ağız, durmaz.

1884. **Feko ke musa jüru, qına ke musa kırru nêvındena.** → Yalana alışmış ağız, sike alışmış kıç durmaz.

1885. **Feko ke musa jüru,- qına ke musê thizu, vıreniye nêcêrina.** → Yalanlara alışmış ağızın,- osuruklara alışmış kıçın önü alınamaz.

1886. **Feko ke muso jüru,- qına ke musa thırru nêvındena. →** Yalana alışmış ağız**,-** osuruklara alışmış kıç durmaz.

1887. **Feko rakerde, vêsan nêmaneno! →** Açı ağız aç kalmaz!

1888. **Feko sıst ra gilêj çarç bena! →** Gevşek ağızdan salya akar.

1889. **Fekro de, lokme dest ra bijê. →** Ağzına vur, lokmayı elinden al!

1890. **Fêlê isoni ke rast nêbi, vılê isoni çewt maneno. →** İnsanın emelı doğru olmadımı, insanın boynunu bükük kalır.

1891. **Fêlê mordêmi ra gore, karê mordêmi raver sono. →** İnsanın niyetine göre işi ilerler.

1892. **Fêlê xo xıravıno, sevejime! →** Niyeti bozuk, ne diyelim!

1893. **Fêlê xuyê raşti ra vaz beme! →** İyi/doğru niyetinden cayma!

1894. **Felek amo nişto ro, emaneta xo wazeno. →** Felek gelmiş oturmuş, emanetini istiyor.

1895. **Felek de çerxê isoni nêsano! →** Felek de insanın düzenine vurmasa!

1896. **Felek ve çerxê isoni nêsano! →** Felek çarkımızla dönmüyor!

1897. **Felek, her waxt isoni de yar nêbeno. →** Felek her zaman insana yar olmaz.

1898. **Felekê khali baxçê made sayê suri dos kerdê. →** Yaşlı felek bahçemizde kırmızı elmalar kefşetmiş. Yani; sözkonusu aileden sürekli cenaze kalkarsa ağıt yakılır öyle denilir. *[Çıme/kaynak ve açıklama:* ***Celal Taş****]*

1899. **Feleko bınê mıde, adırê Haq'yo destê mıde. →** Felek altımda, Hakkın ateşi elimde!

1900. **Fêleşiayi têdest ra fetelnenê. →** Zavallıyı elden ele dolaştırırlar.

1901. **Fênda tayine, şiya'ro ve hirema thote! →** [25] Bazılarının işi, thote'nin ehramına benzemiş. - *Açıklama ve kaynak kişi için Dipnota bakınız!*

1902. **Fêndê ke dey derê, kêşi de çinê. →** Onda olan oyunlar kimse de yok.

1903. **Fêndunê sarri, [qız mevêne!] rınd bızone! →** Elalamin dalaverelerini [küçük görme!], iyice tanı!

1904. **Feqır ke jê zarance bıwano, zengin ke jê kutıki bılawo; zengini rê vanê "şinatkaro". →** Fakir keklik gibi ötse, zengin de köpek gibi havlasa; zengine "sanatçıdır" derler.

1905. **Feqır ke reqeşiya; kayo, zengin ke reqeşiya; govenda. →** Fakir oynadımı oyun, zengin oynadımı halaydır.

1906. **Feqır şiyo dızdên, asme cırê sewle do! →** Fakir hırsızlığa gitmiş, ay kendisine yansımış!

1907. **Feqır şiyo dızdiye, sewe de asme vejiya. →** Fakir hırzızlığa gitmiş, geceleyin ay çıkmış.

1908. **Feqır u zar, jê par u pêrar'! →** Fakir fukara, aynı geçen sene gibi. Fakirin hayatında değişen birşey yok.

1909. **Feqır u zengini hata axrete hên nêmanenê. →** Fakir ile zengin ahirete kadar aynı durumda kalamazlar.

1910. **Feqır wayirê jü bıze biyo, verg amo wertê mali ra bıza dey berda. →** Fakirin bir keçisi varmış, Kurt gelip sürünün içinden onun keçisini götürmüş.

---

[25] ***Thotayene:*** *yavaşca, aksak hareket etmek.* ***Thote:*** *Ehram ören aksak kadın. İşi yerli yerinde yapmıyanlar için söylenen bir deyim.*
"*Hêrama Thote" sözü* ***Xıdır Karataş*** *9.10.2018 de "zazaki/kırmancki bımusne u bımusne" (zazaca/kırmancca öğren ve öğret!) sayfamızda paylaşmıştı.* ***Hıdır Karataş****; 09.12.2020 de, Viyana'da Hak'ka yürüdü. Ruhu şad olsun!*
https://www. facebook.com/groups/1596033870659456

1911. **Feqır; çiyo ke yeno ver, ey de niadano.** → Zengin; çiyo ke serrena yeno eyde niadano. Fakir, önüne gelene bakar. Zengin, seneye ne gelir ona bakar.

1912. **Feqırên isoni rê xıravın,- zenginên rındek asena.** → Fakirlik insana kötü,- zenginlik güzel gözükür.

1913. **Feqırên u zenginêni nêşkina xo wedaro.** → Fakirlik ve zenginlik kendini saklayamaz.

1914. **Feqırêni ke kute jü çê, qolay qolay nêvejina.** → Bir eve fakirlik girdi mi, kolay kolay çıkmaz.

1915. **Feqırêni, qas ve derezu verdana pê.** → Fakirlik akrabaları bile birbirine düşürür.

1916. **Feqırêni, qederê sewuna.** → Fakirlik yetimlerin kaderidir.

1917. **Feqırêni, weşiya jê kutikiya.** → Fakirlik köpek gibi yaşamaktır. Gözü hep ona bir şey verendedir.

1918. **Feqıri; domanê xo,- dewleti ki; malê xo qimetıno.** → Fukaranın çocuğu, zenginin malı kıymetlidir.

1919. **Feqir ra pers kerdo: "Kam rasto? Vato: "Haq rasto!"** → Fakire sormuşlar: “kim doğrudur?” Demiş: “Hakk doğrudur!”

1920. **Feqirên ayv [ar] niya, xızanên [ara] ayva.** → Fakirlik ayıp [utanç] değidir, cimrilik [utançtır] ayıptır.

1921. **Feqirêni merdene ra zora.** → Fakirlik ölümden zordur/beterdir.

1922. **Feqiri ke feqıru ra bızewejiyê, inu ra parskeri benê.** → Fakir fakirle evlenirse, onlardan lokma istenir.

1923. **Feqiriye kı kewtê çêver, dostiye locıne ra remena.** → Yoksulluk kapıya dayandığında, dostluk bacadan kaçar. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım)*

1924. **Fêsatên ra kêşi xêr nêdiyo!** → Fesatlıktan kimse hayır görmemiş!

1925. **Fêsati ke çinêbiyêne, verg ve miye ra pia cêrêne! →** Fesatlar olmasaydı, Kurt kuzu ile gezerdi.

1926. **Fıkır gunê serbest vajiyo! →** Fikir serbestçe söylenmelidir. [Qese/söz. **Av. Hüseyin Aygün.** Mudafa xuya roza 13.05.2005i de mehkemê Mamekiye de na qese vato.]

1927. **Fıqare canê xorê,- zengin malê xorê düway keno. →** Fukara canı için dua eder, zengin malı için.

1928. **Fırna xo hawa rawa. →** Burnu havada. Dı qurışi kutê dest, fırna xo hawa rawa. İki kuruş eline geçmiş, burnu havada.

1929. **Fırneberz! →** Burnu havada! Pırnıke: insan burnu. **Fırne:** Hayvan burnu.

1930. **Fırqan verdero! →** Tahaküm altındadır. Yani engelleri aşmaya çalışıyor.

1931. **Fırra zoniyunê mı şikiye! →** Dizlerimin bağı çözüldü.

1932. **Fırrê kerge, hata tara kerge! →** Tavuğun uçma gücü, kendi tüneğine kadar.

1933. **Fırsat jü raye kuno'ra isoni dest! →** Fırsat bir kere insanın eline geçer.

1934. **Fırsat ke dest ra vêjiya, reyna nino [pê-nêcêrino]. →** Fırsat elden çıktı mı (kaçtı mı) birdaha gelmez (tutulamaz).

1935. **Fırsat ke era dest kuyo, kowu lone keno. →** Eline fırsat geçse dağları delecek.

1936. **Fırsat ke kut kemfırsendi dest, isoni nal-mıx keno. →** Fırsatçının eline fırsat geçti mi, insanı nallar–mıhlar.

1937. **Fırsat/Firsend her tım dest nêkuno. →** Fırsat her zaman ele düşmez.

1938. **Fısa her kêşi, xo ve xoy rê wes yena! →** Her kesin usuruğu kendisine hoş gelir.

1939. **Fısa seytani! →** Şeytan'ın osuruğu!

1940. **Fıse vejiyo! →** Fos çıkmış, boş (hava) çıkmış.

1941. **Fısunê xo keno, xo erzeno vayê pakayi ver! →** Osuruklarını yapıp kendini sert rüzgarın önüne atıyor. Suçunu kaybetmek isteyenler için söylenir.

1942. **Fızıli ke nêbiyêne, verg ve miye ra pia cêrêne! →** Fitneciler/Fesatlar olmasaydı, Kurt ile kuzu birlikte gezerdi.

1943. **Fızılu ra düri vınde. →** Dedikoducular dan uzak dur.

1944. **Fikir, eve wendene werino. →** Fikir okumakla yıpranıyor.

1945. **Fincıku xoro mede! →** Kendini tekmeleme! Biri kızdığında, ayaklarını yere vurur, diğeri ona bu deyimi söyler.

1946. **Finikê ewroy, kutıkê meşteyo. →** Bu günün finiği, yarının köpeğidir.

1947. **Fors erzeno, fora keno! →** Hava atıyor, fora yapıyor. Havalı, lüksü seven, cafcaflı, cicili bicili giyip gezinen kişi için söylenir.

1948. **Fortu erzeno! Fortu vaydano! →** Palavra atıyor! Palavra savuruyor/sıkıyor.

1949. **Fortu erzeno, koy lerzneno! →** Palavra atar, dağı titretir.

- G -

1950. **Ga ke gına hard ro, kardi sero benê zaf.** → Öküz yere düştüğünde, bıçaklar üzerinde çoğalır.

1951. **Ga ke gına waro, kardi benê zaf.** → Öküz yere düştümü, bıçaklar çoğalır.

1952. **Ga ke gına waro, sero kardi benê deyray.** → Öküz düştüğünde, bıçaklar üzerine üşüşür.

1953. **Ga ke hewndero; goştê xo jêdino. Mordem ke hewndero; dênê xo jedino.** → Öküz uykuda ise; eti çoğalır. Kişi uykuda ise; borcu çoğalır.

1954. **Ga merd; cıte bırriye. Manga merde; sıt bırriya. Guk merd; Xape bırriye.** → Öküz öldü: çiftsürümü kesildi. İnek öldü: süt kesildi. Buzağı öldü yağ tomağı yani rızk kesildi. Geçmiş zaman formunda söylenmiş aynı deyim: Xape: 1. Tereyağı topu, 2. Ortaklık.

1955. **Ga mıreno, cıte manena. Manga mırena, sıt bırrino. Guk mıreno, xape bırrina.** → Öküz ölürse, çift sürmek kesilir, İnek ölürse, süt kesilir, Buzağı ölürse yağ tomağı, yani rızk kesilir.

1956. **Ga mıreno; çerme maneno, mordem mıreno; name maneno!** → Öküz ölür post kalır, insan ölür ad/şan kalır.

1957. **Ga mıreno; postık maneno, çhêr mıreno; name maneno.** → Öküz ölür derisi kalır, yiğit ölür adı/sanı kalır.

1958. **Ga nêqoreno gukê xo'ro.** → Öküz buzağına böğürmez.

1959. **Ga u hengaj ke şiye, saqsaqu se bıkeri.** → Öküz ve saban giderse, şakşak ne işe yarar ki.

1960. **Ga ve saye ra, Dêsmıji çım de jüyê.** → Öküz ile Elma Dersimlinin gözünde birdir.

1961. **Ga, bêsımeri mırd,- mordem bêdosti zengin nêbeno.** → Öküz samansız doymaz, insan dostsuz zengin olmaz.

1962. **Ga/Boğe çı zoneno cıte bıkero! →** Öküz/Boğa ne bilir çift sürmesini. Bilmeyene birşeylerin öğretilmesi gerektiği hakkında bir deyim.

1963. **Gağan ame, Khal kaykenê, Veyve ame Verva Arêyi kaykenê**. **→** Gağan gelir "Khalı (Yaşlıyı)" oynarlar, Düğün gelir "verva arêyi" (değirmene karşı) oynarlar. Dersim folklör ve geleneklerini belirten bir deyim. *[Barış Arslan, şair-yazar, öğretmen,"Çar Qeşi" kitabından.]*

1964. **Gama de xo erzeno, soğın u berasiye perseno! →** Bir adım atmadan sonu ve akibeti sorguluyor.

1965. **Gama ke ğelet şiye, asan rast nêbena. →** Yanlış atılan adım, kolay düzeltilemez.

1966. **Gama peyêne sona lewê gama vırene. →** Son adım ilk adımın yanına gider.

1967. **Gama vırene ke ters şiye, gamê dımayi ki ters sonê**. **→** İlk adım ters giderse, ardılı adımlarda ters gider.

1968. **Gamê dı gami peyser vınde, hama hurêndia xo bızone! [bısevekne!] →** Bir-iki adım geride dur ama yerini bil! [koru!].

1969. **Gamê erzeno, peyniye perseno. →** Bir adım atıyor, sonunu soruyor.

1970. **Gangaz maneno pêyser, çip yeno vêreno ser. →** Tembel geride kalır, hızlı gelip onu geçer.

1971. **Gawo arnag boka vergiyo [hêşi yo]. →** Tembel öküz kurda [ayıya] yem olur.

1972. **Gawo gangaz raye ra maneno. →** Aşırı tembel öküz yollarda kalır.

1973. **Gawo hewl cıte de kıfş beno**. **→** İyi öküz çift koşumda belli olur. [Zara-Qerebêl-Bekpar]

1974. **Gawo hewl, lızma/cıte de beli beno. →** İyi öküz çiftte belli olur.

1975. **Gawo ke cüy çarneno, fek girê nêdino**. **→** Düven süren öküzün ağzı bağlanmaz.

1976. **Gawo ke ko dero, sero bazalığ nêbeno**. → Dağda olan öküzün pazarlığı olmaz.

1977. **Gawo ke sono cıte, beli beno!** → Çifte koşan Öküz belli olur.

1978. **Gawo palas, hev do palas!** → Tembel öküz, tembel tahıl!

1979. **Gawo qelp, nire sıkneno.** → Tembel Öküz boyunduruk kırar.

1980. **Gawo xayın, qatığo boyın, rono doyın xovira ke.** → Tembel öküzü, kokmuş katıkı, ayranlı yağı unut. *[Kemal Akay Xamırpêt]*

1981. **Gawo xayin, çımê xo remayis dero!** → Hain öküzün gözü kaçma da olur!

1982. **Gawo zeğel u cıte!** → Hain öküz ve çift sürme!

1983. **Gay mecê; merge de, veyvıke mecê; veyve de.** → Öküzü çayırda alma, gelini düğünde.

1984. **Gayê axure, golikê axure ra terseno, golikê axure gayê axure ra nêterseno.** → Ahırın öküzü, ahırın buzağından korkar, ama ahırın buzağısı ahırın öküzünden korkmaz.

1985. **Gayê Bextiyaru cıta xode nêsonê; ê sarri de vazenê!** → Bahtiyarların öküzleri kendı çiftinde saban gütmüyor, başkaların çift sürmesine koşuyorlar. *[Çıme/kaynak: **Gule Mayera**, Xozat]*

1986. **Gayê qefelayi rê "Owo haa!" manewo.** → Yorgun öküze "o ha!" demek bahanedir.

1987. **Gaze ki, tope ki destê to dera, çıtur pêmena bıpême!** → Ölçekte, topta senin elinde, nasıl ölçüyorsan ölç!

1988. **Gegane deji ki isoni anê têhet.** → [26] Bazen acılarda birleştirici oluyor. - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

---

[26] ***Ewro 4ê Gulane! Bêrime têhet, masum u pakê ke 38 de kişiyê, yinurê jü momi eracı fime.*** → *Bugün 4 Mayıs! Biraraya gelelim, 38'de katledilen masumlar* için bir mum

1989. **Gem esto yazuye! →** Yuları ovaya salmış. İnat etmek manasında bir deyim.

1990. **Geme ve jü dare kêm nêbena. →** Ormanlık, kesilen bir ağaçla eksilmez.

1991. **Geme, bê Heşi nêbena! →** Orman Ayısız olmaz!

1992. **Gende kam kerde, kami nêkerde? Seyê bêkêşi kerde. →** Usuruğu kim yaptı kim yapmadı? Yetim/kimsesiz olan yaptı.

1993. **Genım coru biyo xılt? →** Hiç buğday karışık/melez olmuş mu? İki tür ekmeğin karışımı, mesela arpa ile buğday karışımı. Xılt: karışık, yalın veya sade olmayan, melez.

1994. **Gere ke, gula toro şêro war! →** Senin boğazından gidebilmeli!

1995. **Gere ke, peyniya na qeşi sero sare bıqefelnê? →** Bu sözün üzerine, kafanı yormalısın?

1996. **Gereke axıriya mordêm xêr bo/bêro! →** İnsanın ahireti hayırlı gelsin!

1997. **Germ germê tüyano, çêf çêfê rutano. →** Sıcak sizin sıcağınızdır, keyif nü'lerin keyfidir.

1998. **Gêrmi zaf bo, va khoçıke qole bo. →** Çorba çok olsun da, kaşık kısa olsun.

1999. **Gêwes tü meke, gilêj pişkina hêrdisa tora. →** Gevşek tükürme, salya sakalına serper.

2000. **Gezer Guzer kuto na wertu! →** Başıboş, seviyesizler girmiş ortalığa. Başıboş gezen, sorumsuz, değersiz kişilere denilen bir deyim.

2001. **Gıl, va şêrê burê, çıtur bıbo, koke tede ra. →** Ucunu (meyvesini) gitsin yesinler, nede olsa kökü vardır/duruyordur.

---

yakalım. *[Qese/söz: **Ahmet Canpolat**, serverê Merkezê Kultur u Tarıxê Dêsımi - Dersim Tarih ve Kültür merkezi başkanı.]*

2002. **Gılê çüy ke mısna'ra cı, yeno raye! →** Sopanın ucunu gösterince, yola gelir!

2003. **Gılê koê berji tım mızo. →** Yüksek dağın başı her zaman dumanlıdır.

2004. **Gılgıl [Lazut] ki vano; "ez nametune!" →** Mısır da diyor; "ben nimetim!"

2005. **Gına dame ro! →** Tuzağa düştü. Oyuna geldi.

2006. **Gıran rose, gıran rawurze. →** Ağır otur, ağır kalk! Terbiyeli otur kalk anlamında bir deyim.

2007. **Gıran şiyayene çiyê niya, payra mendene muhima! →** Yavaş yürümek birşey değil, önemli olan ayakta kalmaktır!

2008. **Gıraniya mordêmi, savrê dey dera. →** Kişinin ağırlığı, sabrındandır.

2009. **Gıraniye nıştaro mı ser. →** Üzerime ağırlık çökmüş.

2010. **Gırê yê herd u asmêni qurfiya. →** Yer ve göğün bağı koptu. *[Qese/söz: **Okan Eroğlu**, -**Piltan** dergisi genel yayın yönetmeni]*

2011. **Gırê ciyo; ne fek ra sono, neki dest ra! →** Boklu düğümdür; ne ağızdan, ne de elden gider!

2012. **Gıre, eve usıl beno ra. →** Düğüm usülüne göre açılır/çözülür.

2013. **Gırışi pa çinê, kuratunê gırsu keno! →** Üzerinde giyilecek espabı yok, büyük dokundurucu laflar ediyor. Dengesiz konuşanlar için söylenir.

2014. **Gırmıke ra kemere nêşikina. →** Yumruk ile taş kırılmaz.

2015. **Gojere/Fıtıke mecıne, zımelê to yenê! →** Islık çalma, bıyıkların terler. Kızlar için söylenen bir deyim.

2016. **Gojêre; tırtena ve jükhêk goze, nêbena kêmi. →** Ceviz ağacı, birtek ceviz çalmayla eksilmez.

2017. **Gol, çığaşi pırr beno bıbo, her kes burosê xora gore ağwe cêno**. **→** Göl ne kadar dolu olursa olsun, herkes kendi bakracı kadar su alır.

2018. **Golıkê çêyi, gayê çêyi ra nêterseno. →** Evcil dana, evcil öküzden kormaz.

2019. **Golıko çhurkın garane heremneno. →** İshalli Dana, ağılı pisletir/batırır**.** (Gımgım/Xınıs)

2020. **Goligi danê pêro, heri bınê lıngu de sonê. →** Katırlar dövüşür, eşekler ayak altında gider.

2021. **Golo bêbıno, arêyo bêbêvıno. →** Dipsiz göl, kanalsız değirmen.

2022. **Golo ke cıra ağwe sımıte, kemere cı nêerjina. →** Suyu içilen göle taş atılmaz.

2023. **Gomê bomuno! →** Delilerin ağılıdır!

2024. **Goni 've goni,- can 've cani pêmino. →** Kan kan ile,- can can ile ölçülür.

2025. **Goni gureta, bese nêkeno vozdo! →** Kan tutmuş, kaçamıyor!

2026. **Goni keno zerrê mordêmi! →** İnsanın yüreğine kan koyuyor! İnsanı dertlendirmek, hüzünlendirmek anlamında bir deyim.

2027. **Goni vırezeno ra. →** Kan kusuyor. 1. Ciğer hastalığı veya kanseli olan kişiler için denilir. 2. Aşırı düşmanlık yapan için söylenir.

2028. **Goni xağu de biya jüaye. →** Eklemlerinde kan kurumuş. Yani çok fena korkmuş.

2029. **Goni, ağwe [awe/awuke] nêbena. →** Kan suyu götürmez (temizlemez).

2030. **Goni, eve goni nêşüyina, eve ağwe şüyina. →** Kan, kan ile yıkanmaz, su ile yıkanır.

2031. **Goni, thamare de nêvındena. →** Kan damarda durmaz.

2032. **Goni; eve goni nina şütene, goni; eve ağwe yena şütene. →** Kan kan ile yıkanmaz [temizlenmez], kan su ile yıkanır. Burda düşmanlık ve kandavası eleştiriliyor. Diyebiliriz ki, Dersim de kandavaları son bulmuştur.

2033. **Gonia deyi kutık nêweno! →** Hasta , yaşlı veya çaresiz birinin emegini sömürmek , bir şeyini almak. *[Çıme/kaynak: Veli Kişioğlu, zazaca tiyatro yazarı ve oyuncusu.]*

2034. **Gonia ma lino, mırd nêbeno! →** Kanımızı emiyor, doymuyor!

2035. **Gonia mı cırê girina! →** Kendisine kanım kaynıyor!

2036. **Gonia xo kerde çêverê ma! →** Kanını kapımıza koydu. Çok ısrarcı olana için söylenir.

2037. **Gonia xo kon çêverê to! →** Kanımı kapına koyarım! Kötulük yaparsan, senden sorulur, anlamında..

2038. **Gonia xo tora keri**! / **Gonia xo kon tora! →** Kanımı sana süreyim! Sana yalvarırım! Anlamında bir söz.

2039. **Gora isoni de mala jiançiye [jiankare] ki vejina. →** İnsanın ağılında yaramaz/ziyankar keçi de çıkar.

2040. **Gosê feleki keno kherr! →** Feleğin kulağını sağır ediyor. Bir konu hakkında çok konuşup yaygara yapan için söylenir.

2041. **Gosê hardi ki estê. →** Yerin kulakları da var.

2042. **Gosê hardi serowo. →** Yerin kulağı üzerinde. Dinleniyor, yada biri duyar anlamında.

2043. **Gosê xo biyê gırani! →** Kulakları ağırlaşmış, duymuyor.

2044. **Gosu ra kêmi hesneno! →** Kulaklarından az işitiyor.

2045. **Gosu ra kherro! →** Kulaklarından sağırdır.

2046. **Gosunê ney reyê tade! →** Bunun kulaklarını bir defa burk!

2047. **Goşt nenık ra nêbeno cêra. →** Et tırnaktan ayrılmaz.

2048. **Goşt, bêastık nêbeno. →** Et kemiksiz olmaz.

2049. **Goşt, postey sero yêno hurdi kerdene. →** Et postu üzerinde doğranır.

2050. **Goştê bıza feqıri, werdê zenginiyo. →** Fakirin keçisi, zenginin yemeğidir.

2051. **Goştê her theyri nêwerino [nêno werdene]. →** Her kuşun eti yenilmez.

2052. **Goştê heywanê kokım u cênci jü lê de nêpojino. →** Yaşlı ve genç hayvanların eti aynı tencerede pizmez.

2053. **Goştê lüye, ne helalo, ne heramo!** → Tilkinin eti ne helal ne de haramdır!

2054. **Goyni ebe goyni nê, ebe owe şüyina.** → Kan kanla değil, suyla yıkanır. *[Zara-Qerebêl-Bekpar]*

2055. **Goza korre her taw bara feqıruna.** → Kör ceviz fakirin payıdır.

2056. **Goza korre, eve derjêni vejina!** → Kör ceviz iğneyle çıkarılır!

2057. **Goze ke biye khakıle, eve xo gınena waro!** → Olgunlaşmış ceviz kendi düşer. Her şey zamanı geldi mi olgunlaşır.

2058. **Gozê khalıli zor yenê tırtene!** → Kuru cevizlerde zor çalınabilinir. Yani Kuru cevizler ses çıkarttığından çalınması biraz zordur.

2059. **Gozê puçi, sarê dey sero şikinê!** → Çürük ceviz onun başında kırılır!

2060. **Gozunê xo hesav keno, sawunê sarri hesav nêkeno!** → Kendi cevizlerini hesaplıyor, başkasının elmalarını hesaplamıyor!.

2061. **Guda gırse, desto gırs ra vırajina.** → İri yumak/dürüm, iri el ile yapılır.

2062. **Guge ki vana "ez mangawune".** → Buzağı da “ben ineğim” der”.

2063. **Gugo ke wertê pemi de şi, owo!** → Pamuğun içinde kaybolmuş danadır.

2064. **Gujige, guznena, serdi ver lerznena.** → Şubat estirir, soğuktan titretir.

2065. **Guk ki vano, ez gawune!** → Dana da “ben öküzüm!” diyor.

2066. **Guk xapa xo naskeno.** → Buzağı bağlanma yerini bilir. Herkes kökünü bilir. Ergeç özüne döner.

2067. **Gukê axure, Gayê axure ra nêterseno.** → Ahırın danası, ahırın öküzünden korkmaz.

2068. **Gukê çêyi [xape], gayê çêyi [xape] ra nêterseno.** → Evcil dana evcil öküzden korkmaz. Evin buzağası, evin öküzünden korkmaz.

2069. **Gukê çêyi, gayê çêyi ra nêbeno cia.** → Evcil dana, evcil öküzden ayrılamaz.

2070. **Gukê jü arre jümini nas kenê.** → Aynı yemliğin danaları birbirini tanır.

2071. **Guku mereka sımeri verde, domanu darênê nuni ser verde! →** Danaları samanlıktaki samanın önüne sür, çocukları ekmek teknesine önünde. Ayarı bilmeyen, düşüncesizlik anlamında.

2072. **Gula lonekerdiye vêsan nêmanena. →** Delikli/Açık boğaz aç kalmaz.

2073. **Gula maro nêşi! →** Boğazımızdan geçmedi!

2074. **Gula verê çêveri, bınê lıngu de sona! →** Kapının önündeki gül ayak altında gider!.

2075. **Gule bêtêli nêbena. →** Gül dikensiz olmaz (Dikensiz gül olmaz.)

2076. **Gule bêtêli-, goşt bêastık nêbeno. →** Dikensiz gül, kemiksiz et olmaz.

2077. **Gule veng dana, Nergize vıle kena çewt! →** Gül çağırıyor, nergiz boyun büküyor!

2078. **Gule, bêrızk nêmanena. →** Boğaz nimetsiz kalmaz.

2079. **Guna dey, vılê to dera! →** Onun günahı senin boynuna!

2080. **Guna kutıki wayiri ra persbena. →** Köpeğin günahı sahibinden sorulur.

2081. **Guna mına axrete de, peyê pırdê muyini de vılê to dera. →** Ahiret günahım kıl köprünün başında senin boynunadır.

2082. **Gunê hirê lazê isoni bıbê; dı ke şêrê, jü maneno. →** İnsanın üç oğlu olmalı; iki giderse (ölürse) biri kalır.

2083. **Gunê mordem jê ciamerdu buro, jê Hurımi bıguriyo. →** İnsan adam gibi yiyip Rum gibi çalışmalıdır.

2084. **Gure esto; gurey ano. Gure esto; perey ano. →** İş var; iş getirir/doğurur. İş var para getirir/doğurur.

2085. **Gurêkar[xebatkar] vêsan nêmaneno. →** Çalışan aç kalmaz.

2086. **Gurekari hazarê, serkar jüyo. →** Çalışanlar bin tane, yöneten (iş yöneteni) birdir.

2087. **Gurenayis ra mordem qız nêbeno. →** Çalışmakla insan küçülmez.

2088. **Gurenayis rê kês nêvato "tometa". →** Çalışmayı kimse ayıplamamış.

2089. **Gurenayisê mıloçıke xorê ornag bijê! →** Karıncanın çalışma stilini kendine örnek al!

2090. **Gurenayiso jêder ki sare dezneno, senık ki. →** Fazla çalışmakta baş ağrıtır, az çalışmakta.

2091. **Guretene ki dayene ki, kar u gurê Haqiyo. →** Alıp vermek Hakkın işidir.

2092. **Gureto bınê perrunê xo! →** Kanatlarının altına almış!

2093. **Gurina; bıguriye, nêgurina; caverde so! →** Çalışıyorsan; çalış, çalışmıyorsan; bırak git!

2094. **Gurnıge ke zeleqiye isoni ra, qolay cıra nêbena. →** Dikenli ot insana yapıştı mı, kolay kopmaz.

2095. **Gurrayisê her hewri, şiliye nêvorneno. →** Her gürleyen bulut yağmur yağdırmaz. Mecazi: 1. Çok lafla iş olmaz. 2. Kuru gürültüye bakarark bir iş olacağını sanma.

- Ğ -

2096. **Ğar u warkerdene ra mal nino pêser.** → Dağıtıp aşağı indirmekle mal toplanamaz. Yani, her şey usulüne göre olmalı ki başarı kazanılsın.

2097. **Ğayis biyene tım rında!** → Sakin olmak her zaman iyidir.

2098. **Ğayis vındeno, fıreqet dano pıro!** → Sakin durup aniden vuruyor. Gambazlık yapan kişi için söylenen bir deyim.

2099. **Ğeleti sarey pernê.** → Yanlış başlar uçurmuş.

2100. **Ğeletiya jüyi ke vênena, ri mesane!** → Birinin yanlışını görüyorsan, yüzüne vurma!

2101. **Ğenimê canê to bo!** → Canınıa kastetsin, haram olsun anlamında bir deyim.

2102. **Ğeriv, ğerivê welatuno!** → Gerçek garip olan, ellerde kalan gariptir.

2103. **Ğerza tora, kês nêşkino kılamuno wesu vazo!** → Senden daha iyi güzel klamları söyliyen yoktur.

2104. **Ğezale kowu ra fetelina, khêdi nêbena.** → Gazel/Ceylan dağlarda gezinir, evcil olmaz.

2105. **Ğezale kowu ra rındeka.** → Ceylan dağlarda güzeldir.

2106. **Ğezevê to, va şêro ğezna tode bımano!** → Senin gazabın gitsin senin hazinende kalsın. Yani al gazabını içine, için içini yesin manasında.

2107. **Ğezevtulawo heneno ke!** → Öyle acayip iri bir yaratık ki! Şahısları masallardaki yaratıklara benzetme deyimi.

2108. **Ğılekar coru mırd nêbeno!** → Açgözlü hiçbir zaman doymaz!

2109. **Ğıra nuni bi!** → Ekmeğin üzerine çöreklendiler.

2110. **Ğıra serê mêriki bi.** → Adamın üzerine (hepsi) çullandılar.

2111. **Ğıze de pêtage,- pêtage de barsê mêsu sevekino. →** Kovanda petek,-petekte balarısı topluluğu korunur.

2112. **Ğızıki ve qulpi ra jümin diyo! →** Bakraç ile kulp birbirini bulmuşlar. Türkçe'deki "Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş" anlamında bir deyim.

- İ -

2113. **İnat haştiye nêano. →** İnat barışı getirmez.

2114. **İnatê xo, inatê kergewo. →** İnatı tavuk inadıdır.

2115. **İnatê xo, inato bêbinato. →** İnatı inattır, temelsiz inattır.

2116. **İnsan jürê xorê, en jêde eve xo inam keno. →** İnsan kendi yalanına en çok kendi inanır.

2117. **İnsan ke roze qese mehesno, tazê gosunê isoni beno derg. →** İnsan bir gün bir laf duymazsa, kulağın memesi uzanır.

2118. **İnsan kı huyiya kulli vinenê, insan berba kes nevineno. →** İnsan güldüğünde herkes görür, fakat ağladığında ise hiç kimse görmez. (Gımgım/Xınıs)

2119. **İnsan motazê wela ciranê xuyo! →** İnsan komşunun külüne muhtaçtır!

2120. **İnsano her serê manga pêcêno, baqıl ki doşeno. →** Aptal ineğin bağını tutar, akıllı da sağar. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

2121. **İnson hêsır beno, qese hêsır nêbeno. →** İnsan esir düşer, söz esir alınmaz. *[Qese/söz: **Hüseyin Çatal**, yazar-şair]*

2122. **İqrarê xora mecêre ra! →** Sırtını iqrarına dönme!

2123. **İsano bêyom, çıma ra kıvşo. →** Uğursuz biri gözlerinden bellidir. [Gımgım] Yom: baht, uğur. Bêyom: uğursuz

2124. **İsê ke kena, çar mordemi gereke isê to pê qayil bê. →** Yaptığın işi en az dört adam beğenmelidir.

2125. **İsê ke kena, pers dostê xora ke! →** Bir iş yaparsan dostuna sor.

2126. **İson 've ciamerdiye bımıro. →** İnsan yiğtlikle ölsün.

2127. **İson beno khal, zerre khal nêbena. →** İnsan ihtiyar olur, gönül ihtiyar olmaz.

2128. **İson dano kutiki ro, wayiri ra sermayino.** → İnsan köpeğe vurur, sahibinden utanır.

2129. **İson derdê xo ke nêvazo, derman nêvêneno.** → Derdini söylemezsen derman bulamazsın.

2130. **İson dina buro ki, mırd nêbeno.** → İnsan dünyayı yese de doymaz!

2131. **İson dina nêweno, peyniye de dina isoni wena!** → İnsan dünyayı yemez, sonunda dünya insanı yer.

2132. **İson hata waro peyen nêşero, waro vıren xoviri nêano.** → İnsan son yaşadıklarını yaşadımı, eski yaşadıklarını hatırlamaz.

2133. **İson jü roze beno, jü roze mıreno.** → İnsan bir gün doğar, bir gün ölür.

2134. **İson ke çımu ra gınawaro, hiskerdisê nefreti jêdinê!** → İnsan gözden düşerse; nefret hisleri artar!

2135. **İson ke çiyê mekero, nêvındeno!** → İnsan bir şey yapmadan duramaz.

2136. **İson ke fetelino, gunê uşira xo dest de bo.** → İnsan dolaştı mı, sopası elinde olmalı.

2137. **İson ke Haqi ra nêtersa, isoni ra nêsermayeno.** → Hakk'tan korkmayan insandan utanmaz.

2138. **İson ke kerd mezele; nêmıreno, çı çağ ke xovira kerd; mıreno!** → İnsanı mezara gömmek ile insan ölmez, unutuldu mu ölür.

2139. **İson ke kut govende reqeşino.** → Halaya giren oynar. Türkçe'de ki "Hamama giren terler". Bir işe kalkıştın mı gereğini yapacaksın.

2140. **İson ke mekero, çiyê nêano werte!** → İnsan yapmasa ortaya bir şey getirmez! (mutlaka bir şey olmalı ki ortaya bir şey çıksın).

2141. **İson ke melewiyo, beno kud!** → İnsan hareket etmese uyuşuk olur, yürüyemez.

2142. **İson ke merd, wel u herre bena deyra.** → İnsan öldü mü toprak çoğalır.

2143. **İson ke mevêno, nêvındeno!** → İnsan görmeden duramaz! (meraklı)

2144. **İson ke se kero, vıreniya dina nêcêno.** → İnsan ne yapsa da dünyanın önünü alamaz.

2145. **İson ke seveta gêrmi ra feteliya, goçıka xo tey cêno.** → İnsan çorba için gezdimi, kaşığını beraber almalıdır.

2146. **İson ke şi do wastene, qıdıx peyê xo nêsaneno.** → İnsan ayranı aramaya gittimi, kabı arkasına saklamaz.

2147. **İson ke tü kerd, peyser nêliseno.** → İnsan tükürdüğünü yalamaz.

2148. **İson merdey de nêno merdene!** → İnsan ölüyle ölmeye gelmez! Ölüyle ölünmez!

2149. **İson theyro de bêperro!** → İnsan kanatsız bir kuş gibidir.

2150. **İson tım têdımawo, têdust ra niyo.** → İnsan herzaman ardardadır, aynı ayarda değildir.

2151. **İson, 've ciraniye, kar 've yerğatiye hewlo.** → İnsan komşuyla, iş imece ile iyidir.

2152. **İson, adırê germi vera nêsono.** → İnsan sıcak ateşin önünden gitmez.

2153. **İson, çü dano kutik ro, wayiri ra sermayino.** → İnsan köpeği döver fakat sahibinden utanır.

2154. **İson, dina-alem vêneno, hama verê çımê xo nêvêneno.** → İnsan dünya alemi görür, ama gözünün önünü görmez.

2155. **İson, eve dostunê xo gurreno.** → İnsan dostlarıyla gürler.

2156. **İson, eve qesê domani raye ra nêsono.** → İnsan çocuk sözü ile yola çıkmaz.

2157. **İson, eve tızzkerdene kar nêkero!** → Dürtmek ile iş olmaz.

2158. **İson, eve wastene Haqi nêreseno.** → İstiyerek Hakk'a ulaşmaz.

2159. **İson, gereke düwayê ma u piyê xo bıcêro.** → İnsan ana ve babasını duasını mutlaka almalıdır.

2160. **İson, hata nêramo ke, nêçineno.** → İnsan ekemedi mi biçemez.

2161. **İson, homete vêneno, verê çımê xo nêvêneno. →** İnsan insanı görüyor, gözün altını göremiyor.

2162. **İson, honde bêbext nêbeno! →** İnsan bu kadar insafsız alamaz!

2163. **İson, isoni naskeno, poldımê here ki qına here naskeno. →** İnsan isanı tanır, eşeğin semeri eşeğin kıçını tanır.

2164. **İson, isot dırvêta isoni nêkeno. →** İnsan acı biberi insanın yarasına sürmez.

2165. **İson, jü kemere ra dı mircıku nêkiseno. →** İnsan bir taşla iki kuşu vuramaz.

2166. **İson, kutıki de kuno çüwal? →** İnsan köpeklen çuvala girermi?

2167. **İson, pi ra nê, maye ra sey maneno! →** İnsan babadan değil anneden yetim kalır!

2168. **İson, qayilo ke tey motê cı bo! [şer kero!] →** İnsan ister ki doya doya seyretsin, bakakalsın.

2169. **İson, qulquluku ra rew beno mırd. →** İnsan dedikoducular'dan erken bıkar.

2170. **İson, reyê xapino! →** İnsan bir defa kanar.

2171. **İson, rozê beno, rozê mıreno! →** İnsan bir gün doğar, bir gün ölür!

2172. **İson, seveta xatıri her sıl çarç nêkeno. →** İnsan hatır için her türlü pisliği saçmaz.

2173. **İson, sole dırvêtia isoni nêkeno. →** İnsan, insanın yarasına tuz basmaz.

2174. **İson, tenge de isoni rê lazım beno. →** İnsan darda insana lazım olur.

2175. **İson, theyr u thuri rê bile dêndaro! →** İnsan uçan kuşa bile borçludur.

2176. **İson, tüyê xo nêleseno. →** İnsan tükürdüğünü yalamaz.

2177. **İson, verva adırê kıle nêsono. →** İnsan, har ateşin üzerine gitmez.

2178. **İson, vêsaniye ra nêmıreno, ri ra beno çeqer. →** İnsan açlıktan ölmez, yüzünden sararır.

2179. **İson, vırran vındeno, vêsan nêvındeno.** → İnsan çıplak kalır, ama aç kalamaz.

2180. **İson, xanedanê hardê [welatê] xuyo.** → İnsan kendi toprağını (ülkesinin) hanedanıdır (zenginidir).

2181. **İson; zerro şikiaye ra,- lızge; cawo şikiaye ra qırfino.** → İnsan kırıldığı kalpten, dal kırıldığı yerden kopar. *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

2182. **İsonê baqıl, hata qesê vatene bıvêno; isonê cayil des rey thol qesey keno.** → Akıllı insan, söylenmesi gerekeni düşünürek az-öz söyler. Cahil insan ise en az on kez zırvalar.

2183. **İsonê baqıl, rew kuno, benu kokım; çı ke her çi keno derdê xo**. → Akıllı insan, herşeyi kendine dert edindiğinden erken çöker-yaşlanır.

2184. **İsonê pexili ra çiyê xeleşino, isone vêregırşi ra thawa nêxeleşino!** → Cimri insandan birşeyler koparabilirsin, karnı büyükten birşey koparamazsın.

2185. **İsonê raşteraşti rê isoniye bena.** → Gerçek insana insanlık yapılır.

2186. **İsonê xıravını ra, qesê xıravını vejinê.** → Kötü insandan kötü sözler çıkar.

2187. **İsoni de gereke goni bıbo!** → İnsanda kan olacak!

2188. **İsoni de her çi esto: Jü dosto, ri de huyino, jüyo de bin peyde kıneno, dame vırazeno.** → İnsanda her şey mevcuttur: Biri dosttur; yüzüne güler, diğeri arkanda kuyu kazar, tuzak kurar. *[Vate/deyim: Sait Çiya, şair-yazar]*

2189. **İsoni de her huner esto, gereke vejiyo werte.** → İnsanda her hüner vardır, önemli olan meydana gelmesi.

2190. **İsoni ke ağwe sımıte, qas ve morr pede nêdano!** → İnsan su içerken, yılan bile karışmaz!

2191. **İsoni ke asor hêrna, gunê jên ki pa bıhêrno.**→ İnsan At alırsa, eğerini de birlikte satın almalı.

2192. **İsoni ke bonê xo kerd ısız, rew beno page.** → İnsan evini terk ettimi, tez harabe olur.

2193. **İsoni ke çınayra has kerd, o cırê rındo. →** İnsan neyi sevdiyse, o kendisine iyidir.

2194. **İsoni ke mırod wast, Haq ey çım de murod nêverdano. →** İnsan murat isterse, Hakk onun gözünde murat bırakmaz.

2195. **İsoni kena tumanonê xo, vezêna! →** Kadın insanı donuna koyar çıkarır!

2196. **İsoni ra bıbo har, isoni rê keno zerar! →** İnsandan azgın çıkarsa, insanın kendisine olur zarar!

2197. **İsoni ra ke ri di, her waxt wazeno. →** İnsanda yumuşak yüz gördümü, her zaman ister!

2198. **İsoni sıto kal sımıto! →** İnsan çiğ süt emmiş!

2199. **İsoni, eve qesekerdene,- heywani 've bowê kerdene jümini naskenê. →** İnsanlar konuşarak, hayvanlar koklaşarak anlaşır.

2200. **İsoni, ge nanaro ospori, ge nanaro heri! →** İnsanı bir ata bindirir bir eşeğe!

2201. **İsono bêar, thawayê xora sık nêkeno. →** Arsız insan hiçbir şeyinden şüphe duymaz.

2202. **İsono bêkês, jê theyri bêperre wo. →** Kimsesiz insan, kanatsız kuş gibidir.

2203. **İsono bêvir, isoni ra dür. →** Havısasız insan, insandan uzak.

2204. **İsono cayil kutiki ra bes-betero! →** Cahil insan köpekten de beterdir.

2205. **İsono çhêr, xo nêgoyneno. →** Yiğit adam kendini övmez!

2206. **İsono derg, aqılê xo zoni dero. →** Uzun adamın aklı dilindedir.

2207. **İsono her, her ca de hero. →** Eşek adam her yerde eşektir.

2208. **İsono her, her ca de xo beli keno. →** Eşek olan insan her yerde kendini belli eder.

2209. **İsono ke baqıl bi, eve bêçıke musnenê, Bomi ki, vanê; "hora bomo!". →** Akıllı insanı parmakla gösterirler, deliyi de "zaten delidir" derler.

2210. **İsono ke bêpiro, coru rayver nêbeno!** → Pir'siz olan kişi rayber olamaz! *[Qese/Söz: **Hakkı Çimen** -nustoğ/yazar, maylım/öğretmen.]*

2211. **İsono ke dên ra tersa, çêverê xo hira nêkeno ra.** → Borçtan korkan adam, kapını genişletmez.

2212. **İsono ke gına waro rawutene ki, zono.** → Düşmesini bilen, kalkmasını da bilir.

2213. **İsono ke gına waro, ust ra rınd zoneno.** → Düşüp kalkan kişi iyi bilir.

2214. **İsono ke gıran şi, rayê herey cêno.** → Yolda yavaş yürüyen, yolu geç bitirir.

2215. **İsono ke Haqi ra nêtersa, eyra bıterse!** → Hakk'tan korkmayan'dan korkacaksın!

2216. **İsono ke hard de niada, eyra bıterse!** → Yere bakandan korkacaksın!

2217. **İsono ke isoni ra nêserma, Haqi ra nêterseno.** → İnsandan utanmayan, Hakk'tan korkmaz!

2218. **İsono ke karê xo nêzona, peyniye de phosema.** → İşini bilmeyen sonunda pişman.

2219. **İsono ke mexmurêni [mexmuriye] keno, eyra düri vınde.** → Kendisini üstün görenden, üstün tutandan, büyüklük taslayandan, kibirlik yapandan uzak duracaksın.

2220. **İsono ke xo nêzona, dey ra se vana vaze!** → Kendini bilmeyene, ne dersen de!

2221. **İsono ke xumare kaykeno, çê xo nêbeno [çino]** → Kumar oynayan insanın evi olmaz [yoktur].

2222. **İsono ke zuru ra pizê xo keno mırd, raştiye cırê jê ağu yena.** → Karnını yalanlarla dolduran insana, doğruluk kendisine su gibi gelir.

2223. **İsono kılm, ciyê xo verê gule dero.** → Boyu kısa olanın, boku boğazın önündedir.

2224. **İsono pêt, nona xo kemere ra vezeno**. → Çalışkan insan ekmeğini taştan çıkarır.

2225. **İsono rınd, amrê xo kılmo.** → İyi insanın ömrü kısadır.

2226. **İsono rınd, olvozena xode bêliyo.** → İyi insan arkadaşlığında bellidir.

2227. **İsono xam, qesu de nêvezeno.** → Acemi/toy olan, sözden anlamaz.

2228. **İsono xêğ, saydê isonê baqıliyo.** → Deli insan akıllı insanın avıdır.

2229. **İsono zonağ u nêzonağ, jü nêbenê.** → Bilen, bilmeyenle aynı değildir.

2230. **İsu adırê germi vera nêremeno.** → İnsan sıcak ateşin önünden kaçmaz.

2231. **İsu biyayis ra xeleşino, nêbiyayis ra nêxeleşino.** → İnsan yapılmış şeyden kurtulur, yapılmamış şeyden kurtulamaz.

2232. **İsu çığaşi ke oroji şêro, honde ki vırade sono.** → İnsan ne kadar yokuş çıksa de, o kadarda düzde yürür. İnsanın darlığı ve genişliği/huzuru görmesini belirten bir deyim.

2233. **İsu dano dele ro, hama wayiri ra sermayino.** → İnsan dişi köpeğe (İt'e) vurur ama, sahibinden utanır.

2234. **İsu dano kutiki ro, wayıri ra sermayino.** → İnsan köpeğe vurur ama sahibinden utanır.

2235. **İsu eve qesa domanu era raye nêkuno.** → İnsan çocuk sözüyle yola çıkmaz.

2236. **İsu eve thızz kar nêkeno!** → İnsan dürtmeyle iş yapmaz.

2237. **İsu eve zorê çü, çêverê cirani nêsono!** → İnsan sopa zoruyla komşunun kapısını basmaz!

2238. **İsu jü kemere pakutene ra, dı qılancıku nêkiseno.** → İnsan bir taş atmakla iki saksağanı öldüremez.

2239. **İsu kam de ke huyiya, eyde ki berveno.** → İnsan kiminle gülerse onunla ağlar.

2240. **İsu ke bi kokım, beno kayê domanu**. → İnsan yaşlandı mı, çocukların oyucağı olur.

2241. **İsu ke nêçar mend, bırakê mawa xora vano; "bawo!"** → İnsan mecbur kaldı mı, anasının dostuna "baba" der.

2242. **İsu ke şi meymaniya vergi, gunê kutikê xo tey bero!** → İnsan kurda misafirliğe gitti mi, köpeğini beraber götürmelidir!

2243. **İsu kutik de xaşiye nêkuno!** → İnsan köpekle çuvala girmez!

2244. **İsu nêşikino ke postê xora bılewiyo!** → İnsan postunda kımıldıyamıyor.

2245. **İsu sata tenge de kuno şiya ciamerdu.** → İnsan dar günde Erkek adamların gölgesine sığınır.

2246. **İsu xanedanê hardê xuyo.** → İnsan kendi toprağının hanedanıdır.

2247. **İsu, adırê germi vera nêsono.** → İnsan sıcak ateşin yanından gitmez.

2248. **İsu, gereke khoçıka xo, eve xo bero fekê xo!** → İnsan kendi kaşığını, kendisi ağzına götürmelidir

2249. **İsu, verva adırê kıle nêsono.** → İnsan, yanan ateşin (ateşe karşı) üzerine gitmez.

2250. **İsu; isonê xora xeleşino ra, fend emelê hora nêxelêşino ra**. → İnsan, insanından kurtulur, çevirdiği dalaverlerden kurtulamaz.

2251. **İştirêyê vosni, vosni rê bar niyê.** → Koçun boynuzları koça yük değildir.

2252. **İştiri [Qoçi] gosu ra vêrenê ra.** → Boynuzlar kulakları geçer.

2253. **İştiriyê xo meğel de dove waro!** → Boynuzunu yattığı yerde düşürmüş! Mordemê selaxani u tirrali rê vanê → Salak insanlara denir.

2254. **İtıqatê xo zonê xora bıkerê, va orijinal bımano.** → İnancınızı kendi diliniz ile yapın, orjinal kalsın. *[Ali Dikme, - yazar, "Gulvag u itıqatê Kırmancu" kitabından.]*

2255. **İtiqatê isoni ke bi, kemera huske ra bile cırê voreno!** → İtikatını getirirsen duan kuru taşta bile geçer!

2256. **İyê ke ame ver; wenê, aqılê xo kêşi nêreseno! →** Önüne geleni yiyen kişilerin aklı kimseye yetmez!

2257. **İyê ke eslê xora Tırk niyê, xo Tırk zonenê, ma yinu ra Tırkman vame! →** [27] Aslen Türk olmayıp kendini Türk hissedene, Türkmen diyoruz. ***[Şair Dursınê Zêne (Dursun İlgün)*** *1958 de söylemiş] - Açıklama için Dipnota bakınız!*

2258. **İyê ke phoşta sarri ra wenê u sımenê, nêşkinê aqıl bıdê kêşi. →** Başkasının sırtından yiyip içenler, kimseye akıl veremez!

2259. **İyê ke weşiye çıka nêzonenê, bêguman weşinê! →** Yaşamın ne olduğunu bilmeyenler, farkında olmadan/tesadüfen yaşarlar.

[27] *Dursınê Zêne (Dursun İlgün) D: 1315 (1899) de Herdif de Amo riyê dina. Aşira Mosku, Hezveta Mursu rawo. 1977 de Herdif de şiyo heqiya xo. Dursunê Zêne Dersim'in büyük halk ozani Sey Qaji'nin klamalarını ozanın huzurunda çalıp söyleyen ve bizzat o klamalarının otantik özeliklerine dokunmdan vefatına kadar en iyi şekilde icra eden Dursinê Zêne (merhum Dursun İlgün)'dür. Özellikle Çanakkale ağıdı ile adını duyurmuştur.*
Alişan İlgün, Dursınê Zêne (Dursun İlgün)'in oğludur. Özellikle Dersim festivallerinde karşılaşırdık. Çalışkan azimli bir yapıya sahipti. Kendi çapında Dersim dili ve kültürüne katkıları oldu. En azından babasının kayıtlarını yıllarca saklayıp topluma iletti. Birçok eski Dersim ezgilerini onun sayesinde öğrenmiş olduk. Bir süre rahatızlandı, hastaneye düştü ve 18.05.2015te Hakka yürüdü, Derviş toprağı kendisine yastık olsun! Bu vesile ile ikisini de anıyorum. [Hawar Tornêcengi]

- J -

2260. **Jê astori hirreno! →** At gibi kişniyor.

2261. **Jê bıjekê hemlıkiyo! →** Besleme gidik gibidir.

2262. **Jê bırri mılet qırrkerd. →** [28] Orman gibi insanları katlettiler. - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

2263. **Jê boğê foli, hetê veri ra erjino'ra manga ser! →** Deli boğa gibi önden ineğin üzerine atlıyor!

2264. **Jê boxê foli, vıle tadano! →** Deli öküz gibi boynunu çeviriyor!

2265. **Jê çhikê adıriyo! →** Ateş parçası gibidir!

2266. **Jê dele, teleqina, jê dele ki resnena ra. →** Dişi köpek gibi doğuruyor, dişi köpek gibi de yetiştiriyor.

2267. **Jê derjêna to bıbo ki wedare, rozê yena lazım bena. →** Bir iğne olsada sakla, gün gelir lazım olur.

2268. **Jê dımê heriyo, ne beno derg, ne ki beno kılm. →** Eşek kuyruğu gibi, ne uzuyor, ne de kısalıyor.

2269. **Jê domanu ciyê xode kaykeno! →** Çocuk gibi bokuyla oynuyor!

2270. **Jê Ela Khorte kena pay! →** Ela Khorte gibi giyiniyor! Biri birkaç elbiseyi üstüste giyerse ve üzerinde çul gibi durursa Ela Khorte'ye benzetme olarak denilir. **Khort**: döküntü, çul

2271. **Jê Ela khortıne gureto pıra. →** Yırtık-pırtık giyinen Ela gibi giyinmiş.

---

[28] ***Bülent Karabulut****'un annesiyle yapmış olduğu Video kaydından alıntıdır. Annesi, Dersim 38 tanığı olarak anlatıyor. 38 de bacısı ile bacısının kocası ve çocukları toptan öldürülmüştür. Ayrıca, Bülent Karabulut'un amcaları da 38 Tertelesinde/jenosidinde suçsuz yere öldürülmüşlerdir.*
https://www.facebook.com/bulent.karabulut. 564/videos/10221889252954015]

2272. **Jê gay qorreno. →** Öküz gibi böğürüyor.

2273. **Jê gayê Bextiyaru moze keno! →** Bahtiyar öküzü gibi inat ediyor.

2274. **Jê gayê Qerşi yo! →** Kars öküzü gibi. Yani yiğit biridir.

2275. **Jê gayê şiayiyo! →** Kara öküz gibidir. Kişinin yiğıt ve çesurluğunu belirten bir deyim.

2276. **Jê gayê xayini sare tadano! →** Hain Öküz gibi başını sallıyor.

2277. **Jê Gayê xayini, sare tadano. →** Hain öküz gibi başını çeviriyor.

2278. **Jê gêrma daniyuno! →** Gendime çorbası gibidir!

2279. **Jê guda vore vıloşiyo ro! →** Kar topu gibi eriyor!

2280. **Jê gujige, gegane bervena, gegane huyina. →** Şubat ayı gibi bazen gülüyor, bazen ağlıyor.

2281. **Jê hêliyê çoli ame'ra ser. →** Çöl kartalı gibi üzerine geldi.

2282. **Jê hêliyê çoliyo! →** Çöl kartalı gibidir!

2283. **Jê heri zıq bi mend! →** Eşek gibi dikilip durdu.

2284. **Jê hewla bêsole sanino ra! →** [29] Tuzsuz helva gibi sallanıyor! *Bu deyimin hikayesi için Dipnota bakınız!*

---

[29] *Mesela hewla bêsole: Veyvıka newiye wasto ke hewla bıpozo, nêzono sole bena cı, ya ki seker beno cı. Tenê ğeyal ke kerdo, dudıl de menda, vejiya tever dormê bonu de niado, vato kesê kusê çino, ala cıra perskeri. Nafa, niado ke ju mordmekê hawo boverê deri ra sono. Veng do, vato: Nê apo apo, çayê hên jê "hewla bêsole" sanina ra? Api vato; so wakılam, so seker hewla xo ke, eve sole nêbena hewla. Veyvıke şiya seker kerdo hewla, hên pota. Eve na usıl verva sarê çêyi riyê xo biyo sıpe.*
Coka Qesê Pilu vanê ke: Eke nêzonena, pers ke! Eve pers u pers, sona resena Qers!

Tuzsuz helva hikayesi: *Yeni gelmiş gelin helva pişirmek istemiş. Bilmemiş, acaba tuz mu girer, yoksa şeker mi? Biraz düşünmüş ikilemde kalmış, çıkmış dışarıya etrafa göz atmış soracak birini aramış. Bakmış ki derenin öbür yamacında bir adam gidiyor. Bağırarak demiş; "Amca, nedir öyle* ***"tuzsuz helva"*** *gibi sallanıyorsun? Amca demiş ki; "Git kızım*

2285. **Jê hewla bêsole sono! →** Tuzsuz helva gibi gidiyor! **Jê hewla bêsolewo! →** Tuzsuz helva gibidir!

2286. **Jê hewnê sewe, yeno'ra mı viri. →** Gece rüyası gibi hatırlıyorum.

2287. **Jê kerga agopi, quletneno ro. →** Agop tavuğu gibi yutuyor.

2288. **Jê kerge, leyru vezena. →** Tavuk gibi, yavru yapıyor.

2289. **Jê kerziki, nişto pıra. →** Kene gibi yapışmış.

2290. **Jê kutıkê vêsani, hasori biyo. →** Aç köpek gibi, kudurmuş.

2291. **Jê kutıkê zuqağı, leşt keno. →** Çarşı köpeği gibi dolanıyor.

2292. **Jê loğa korre şiya pêserde. →** Köstebek gibi üst üste gelmiş, şişmiş.

2293. **Jê lüye zerre gureto! →** Tilki gibi karın sancısı tutmuş!

2294. **Jê merrê hereviyayi gıneno qavi ro. →** Kokmuş fare gibi tencereye düşer.

2295. **Jê merri çüwal lone keno. →** Fare gibi çuvalı deliyor.

2296. **Jê mılawıne [marmalıke] asena! →** Kertenkele gibidir. Kertenkele çok korkak olduğu için, örnek gösterilmiş. Yani her zayıf görünene kanmayın, sizden daha güçlü olabilir anlamına gelir.

2297. **Jê mıloçıku [bar] onceno. →** Karınca gibi [yük] çekiyor.

2298. **Jê momi vıleşino ro! →** Mum gibi eriyor.

2299. **Jê morrê bınê sımelewo! →** Ot bağının altındaki yılan gibidir! Yani, ot bağını kaldırdığın zaman, altındaki yılan aniden çıkar, zarar verebilir.

---

*git, sen git helvana şeker at, Tuz ile helva olmaz!" Gelin gidip helvaya şeker koyarak pişirmiş, böylece ev halkına karşı yüzü ak çıkmış. Bu nedenle Atasözleri derler ki; Bilmiyorsan sor! Sora sora gidip Kars'a varırsın! [Çıme/kaynak: **Hawar Tornêcengi**, Ware dergsi-2, 1992]*

2300. **Jê morrê kungi fetelino!** → Uyuşuk yılan gibi dolaşıyor!

2301. **Jê morrê polati çhiv dano**. → Engerek yılanı gibi kıvırıyor.

2302. **Jê morri kufeno!** → Yılan gibi küflüyor.

2303. **Jê muriya qoqe, gula isoni de maneno!** → Kuru armut gibi insanın boğazında kalıyor!

2304. **Jê nuna bêsole xo sero nêvındeno!** → Tuzsuz ekmek gibi kendi üzerinde duramıyor.

2305. **Jê nuna bêsole, xo sero nêvındeno!** → Tutsuz ekmek gibi, üzerinde duramıyor!

2306. **Jê pembi zaf nermo**. → Pamuk gibi yumuşaktır.

2307. **Jê phepugi, gılê dar u beri ra waneno.** → Guguk kuşu gibi, ağaçaların dallarında ötüyor.

2308. **Jê phepugi, pagu de waneno.** → Guguk kuşu gibi virane evlerde ötüyor.

2309. **Jê phepugi, sodır ra hata sonde waneno!** → Guguk kuşu gibi, sabahatan akşama kadar ötüyor!

2310. **Jê pısınga qınevêsayiye ververe lozına adıri ra nêvejino!** → Götü yanmış kedi gibi bacanın köşesinden çıkmıyor!

2311. **Jê polevani, ponçê xo semernay we, kut cı!** → Güçlü kuvetlidir, kollarını paçalarını sıvadı girdi içine!

2312. **Jê roni vıleşino ro!** → Yağ gibi eriyor!

2313. **Jê sanıka lüye qeseykeno.** → Tilkinin hikayesi gibi anlatıyor.

2314. **Jê sewu, destê xo verayê!** → Yetimler gibi elleri koynunda!

2315. **Jê sıtê maya to, torê helal bo!** → Annenin sütü gibi sana helal hoş olsun!

2316. **Jê sıtê maya xo pır u pako!** → Anne sütü gibi tertemiz!

2317. **Jê vay ame, şi.** → Rüzgar gibi geldi geçti.

2318. **Jê vay, vayda! →** Rüzagar gibi savurdu!

2319. **Jê vergê vêsani zurreno. →** Aç Kurt gibi uluyor.

2320. **Jê veyvıka peyê pêrugewo. →** Perdenin arkasıdaki gelin gibidir.

2321. **Jê voreki qıreno! →** Kuzu gibi meliyor. Yılan var ki kuzu gibi öter.

2322. **Jê xavıka sıti vejino'ro ser! →** Süt kaymağı gibi, üzerine çıkıyor!

2323. **Jê Xızıri, hewar de reseno. →** Xızır gibi imdata yetiştir!

2324. **Jê zarancê hindi waneno. →** Hint kekliği gibi ötüyor. Güzel laf edenler için söylenen bir deyim.

2325. **Jê zarance, dısmenê cısnê xuyo. →** Keklik gibi, kendi soyunun düşmanıdır.

2326. **Jê, lal u kherruno! →** Sağır dilsiz gibidir!

2327. **Jêde buro; beno har, senık buro; beno zar. →** Fazla yese kudurur, az yese zayıflar.

2328. **Jêde cıdê beno har, senık cıdê beno dızd. →** Fazla ver kudurur, az ver hırsız olur.

2329. **Jêde ğeyal (meke), hewn ano. Jêde hewn nêweşiye ano. Nêweşiye ki merdene ana! →** Fazla düşünme uyku getirir. Fazla uyku, hastalık getirir. Hastalık da ölüm getirir.

2330. **Jêde hewn karê zariyo! →** Fazla uyku zayıfların işidir. *[Qese/söz: Alişan Kaya nustoğ/yazar, şair]*

2331. **Jêde mewe, barê vılê xo meke! →** Fazla yeme, kendine yük etme!

2332. **Jêde senık de nia mede. →** Aza çoğa bakma.

2333. **Jêde u senık, thaway rê nêbenê →** Azı-çoğu bir işe yaramazlar.

2334. **Jêla zenge pincu nana to vera! →** [30] Mavi Jele senin kucağına piç verir! Kızma anında kadına söylenen beddua niteliğinde bir deyim. - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

2335. **Jêvegê kowuno! →** Dağların eşkiyasıdır.

2336. **Jiar u diar bi, dewran rınd bi. →** Ziyaretler vardı, devran iyi idi. *[Qese/söz: **Alişan Kaya**, nustoğ/yazar, şair]*

2337. **Jiare ke jiara, reyê mırodê isoni kena. →** Ziyaret ziyaretse, bir kere insanın dileğini kabul eder.

2338. **Jivane ra vejiya. →** Zıvanadan/raydan/çığırından çıktı. Kendine hakim olamamak durmu. Aşırıya gitme, normalin dışına çıkma anlamında deyim.

2339. **Jü adeto, dı saltanato, hirê jivane ra veto →** 1 adettir, 2. Saltanattır, 3. çığrından çıkmaktır. Yani 3. Defa yapmak abartmaktır. Uygun değildir.

2340. **Jü baqıli ra ke çewres rey vake, "bomo", o baqıl beno bom. →** Bir akıllıya kırk defe deli dersen, o akıllı delirir.

2341. **Jü bıza isoni bile şiwane wazena. →** İnsanın bir keçisi bile çoban ister.

2342. **Jü bime ke ravêr şêrime. →** Bir olalım ki ilerleyelim.

2343. **Jü bo, va pir bo! →** Bir olsun da, pir olsun. **Jü bo, va xêr bo! →** Tek olsun hayırlı olsun!

2344. **Jü bom kemerê erzeno gol, çewres baqıl besenêkeno vezo. →** Bir deli göle taş atıyor, kırk akıllı taşı çıkaramıyor.

---

[30] ***Jêla zenge:*** *Dersim inanışına göre Düzgün Baba'nın kızkardeşinden biro olan melakedir. Jêle adına ziyaret yerleri ve Jêl/Zêl dağı vardır. Diğerleri:* ***Harşiye*** *(murat veren)* ***Xaskare*** *(seven, sevgi dolu),* ***Buyere*** *(Gola buyere, Buyer ana) birde* ***Bağıre*** *vardır. Hepsinin ziyaret yerleri yüksek dağların başında olup Düzgün Baba dağından nişaneleri gözükmektedir.*

2345. **Jü çê de çewres mordem biyo, çımê çewres mordêmi destê şiwanê çêyi de biyo. →** Bir evde kırk kişi varmış, kırkın gözü çobanın elindeymiş.

2346. **Jü çê de ke zern bi, her kês wazeno ke bısenco. →** Bir evde altın varmıydı, herkes'de isterki tartsın.

2347. **Jü çê xo, jü canê xo. →** Bir evi, bir de canı.

2348. **Jü çêşit yena dina, hazar çêşit mırena. →** Bir defa dünyaya geliyorsun, bin defa ölüyorsun.

2349. **Jü çhik bile hondayê bırr vêsneno. →** Bir kıvılcım bile koskoca ormanı yakar.

2350. **Jü çhik ra dina kuna'ar cı vêsena. →** Bir kıvılcım ile dünya tutuşup yanar.

2351. **Jü derdê zerrey, des barunê phoşti ra gırano. →** Gönüldeki bir dert, sırtladığın on yükten ağırdır.

2352. **Jü dest nêşirpeno. →** Bir el ses çıkarmaz

2353. **Jü dest ra gıre gırenêdino! →** Tek ellen düğüm atılmaz!

2354. **Jü dik, çewres kerge rê beso. →** Bir horoz kırk tavuğa yeter.

2355. **Jü domon ke da sa-kerdene, o domon ki urzeno ra qomê xo dano sa-kerdene. →** Bir çocuk sevindirilirse, o çocuk ta halkını sevindirir. *[Qese/söz: Yılmazcan Şare, -tiyatrocu, yazar, film yapımcısı.]*

2356. **Jü eskıze çewres dewresu jümini ra barekerda. →** [31] Bir kuru üzüm tanesini 40 derviş paylaşmış. - *Açıklaması için Dipnota bakınız!*

---

[31] *Açıklama:* ***No qesê cemê qelxeru ser o vajiyo. Wayirê adalet u vijdani teyna xorê nê,-jubiyene sero gurino. Jü eskıze heznenê kenê wertê ağwe, çewres dewresu rê bare kenê. →*** *Adalet ve vijdan sahibi sadece kendine değil, birliktelik üzerine çalışır. Biricik kuru üzümü ezip suya koyarlar, kırk dervişe paylaşırlar. Her kes aynı şekilde aynı hakka sahip olduğunu belirtir. Bu bir Alevi-Kızılbaş töresidir. Namus hariç herşeyin ortaklaşa kullanmanın anahtarıdır. Yarin yanağından başka hersey halkındır. Diğer bir anlamda*

2357. **Jü eskıze çewres teney pêra barekerda! →** Birtek kuru üzümü kırk kişi paylaşmış!

2358. **Jü esto; to cêno sarê xo ser, jü ki esto; to cêno lıngunê xo ver. →** Biri var ki; seni başının tacı yapar, biri varki; seni ayaklarının altına alır.

2359. **Jü ez zon, jü ki Haq zono! →** Bir ben bilirim, birde Hakk bilir!

2360. **Jü fek ra ke qesey kerd, cıra jü têle ke bıoncê, des teli gınenê waro. →** Biri konuştumu, (konuşandan) bir laf al, arkasından on laf düşer.

2361. **Jü fek ra vejino, kuno hazar fek! →** Bir ağızdan çıkıyor, bin ağıza giriyor!

2362. **Jü guk, namê pêro naxıri herevneno. →** Bir dana bütün hayvanların adını kötüye çıkarır.

2363. **Jü hermete ke wast, namê hazar hermete (hewl–xırav) xode vezena! →** Bir kadın istedimi, bin kadının adını iyi ve kötüye çıkarabiliyor.

2364. **Jü kar de ke guriya, honde ki fasale musena! →** Bir işte çalışırsan, o kadar da tecrübe/detay/kurnazlık/hile edinirsin/öğrenirsin.

2365. **Jü ke lewê tode mırê heqaret keno, -tı verva cı nêvındena- bızone ke o heqaret torê ki biyo! →** Biri senin yanında bana hakaret ediyorsa, -sen karşı çıkmıyorsan- bil ki o hakaret sana da olmuştur.

2366. **Jü ke nêbê, jü ve jü benê vıla →** Bir olmazsanız, birer birer dağılacaksınız.

2367. **Jü ke qılafet de niado, mordem say keno! →** Biri kıyafetine baksa adam sanır!

2368. **Jü ke vazo; ewıkê mı xıyaro, sole cêno yeno. →** Biri dese şeyim hıyardır, tuz alıp gelir.

2369. **Jü keno, hazar u jü oncen. →** Biri yapar, binbiri çeker.

---

ise, zeka ölçmek için Muhammed'e bunu kırka böl, 40 kişiye bölüştür diye Kırklar Cem'inde sınava tabi tutarlar. Bo deyimin anlamı, Alevi inanç mitolojisinde gizlidir.

2370. **Jü kerdena rında hazar u jü qesa rê rında. →** İyi bir yapım binbir söylem iyidir.

2371. **Jü kerdena xêre, hazar qesa ra rında. →** Bir iyilik yapmak, bin lafa bedeldir.

2372. **Jü lınge ser reqeşino. →** Bir ayak üstünde oynuyor. Aşırı sevinen insanlar için denilir.

2373. **Jü lınge sero mordem ravêr nêsono! →** Bir ayak üstünde yol alınmaz!

2374. **Jü maye, hawt lazêki kerdê weyiye, hawt lazêku jü maya xo vêsaniye ra kista. →** Bir anne yedi evlat beslemiş, yedi evlat bir annyi öçlıktan öldürmüş.

2375. **Jü mıx nali xelesneno ra, jü nal ki astori! →** Bir çivi nalı kurtarır, bir nal da atı!

2376. **Jü miye ra dı postıki nêvejinê! →** Bir koyundan iki post çıkmaz!

2377. **Jü miye ra ki vanê; err! Se miye ra ki vanê; err! →** Bir koyuna da "err!" derler, yüz koyuna da "err!" derler. *[Çıme/kaynak: Hayri Dalkılıç, -şair, yazar. "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]*

2378. **Jü momi ke momiya bine fina'ra cı, kena roşti; qe çiyê vindi nêkena! →** Bir mumun, diğer mumu yakarak aydınlatmasıyla kaybedeceği hiçbir şey yoktur.

2379. **Jü mordem ke teynaro, tam mordem say nêbeno. →** Yalanız olan adam, adam sayılmaz.

2380. **Jü mordêmi ke karê kerd, gere ke çar mordêmi ki vazê "zaf rınd!" →** Bir adam iş yaptığında, dört adamda "çok iyi" demesi gerekiyor!

2381. **Jü muya harame, rızkê tuyo helal dana we bena. →** Bir haram kıl helal rızkını alıp götürür. *[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce), şair-yazar]*

2382. **Jü muya herame, rızkê helali pêro dana we, bena! →** Bir kıl gibi ince haram, tüm helalı alır gider!

2383. **Jü muye keno hawt muye. →** Bır kılı kırk kıl yapar. Eli sıkı olan ve malını koruyan kişi için söylenir.

2384. **Jü perr ra nêpêrrino ra! →** Tek kanat ile uçamazsın!

2385. **Jü phıstın de, qasve dı cıziki gınenê jümini ro. →** Bir koynunda iki meme de birbirine değer. Yani, evin içinde insan dövüşür de barışır da.

2386. **Jü pi, des domanu keno weyiye, des domani jü pi weyiye nêkenê. →** Bir baba on çocuğu besler, on çocuk bir babayı besliyemez.

2387. **Jü qese wertê hirıs u dı dıdonu ra ke vejiye, hirıs u dı dewu de beno ağme. →** Bir söz otuziki dişin arasından çıktı mı, otuziki köye dağılır.

2388. **Jü qesewo rınd, hawt qesunê xıravınu vındarneno. →** İyi bir söz, yedi kötü sözü durdurur.

2389. **Jü qesewo xıravın, mordêmi dano çola ci ro. →** Kötü söz, insanı bok kuyusuna düşürür.

2390. **Jü qomo ke zon u zagonê xo, ra u olağa xo keno vindi, werte ra darino we sono. →** Bir halk kendi dilini ve kültürünü, kendi inanç ve yolunu kaybederse, kendisi de ortadan kaybolur. *[Qese/söz: **Hıdır Aytaç** - nustoğ/yazar.]*

2391. **Jü ra ke vake "bomo", o xo nano ro bomên. →** Birine "deli" dedinmi; o kendini deliliğe verir.

2392. **Jü raye de dı demserri nêbenê. →** Bir anda iki mevsim olmaz.

2393. **Jü rê merdena, ê bin rê werdena (xêrê merda). →** Bir ölüm diğerinin ekmeğidir (Hayır yemeği). *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

2394. **Jü roze xızmekar, des roji tucar! →** Bir günde hizmetkar on günde tücar!

2395. **Jü sarê piaji, bowe dano pêro lêyi! →** Bir baş soğan, hepisini kokutur!

2396. **Jü sare rındo, hama dı sarey dayna rındê. →** Bir baş iyi, iki baş daha da iyi.

2397. **Jü serre de dı usari nêbenê! →** Bir yılda iki bahar olmaz!

2398. **Jü vano; hes nawo! Jü vano; rêça xo nawa! →** Biri der; Ayı burda, diğeri der; izi burda. **Qese ke têsare nêkerd vanê.** Bir konuda anlaşamadıkları zaman söylerler.

2399. **Jü veyvê de zengini, bedelê weşiya feqiriya nêmeserrewo. →** Bir zenginin düğünü, fakirin yarım yılın yaşantısına bedeldir.

2400. **Jü vijoyê lesa xo esta, dı vijoyi hunerê xo. →** Bir karış boyu var, iki kat hüneri var.

2401. **Jü vilıke ra usar nino [nêbeno]. →** Bir çiçek ile bahar gelmez [olmaz]

2402. **Jü weno, jü ki tey niadano. →** Biri yer, biri bakar.

2403. **Jü xêği kemere esta ağwe, çewres baqılu nêvata! →** Bir deli taş atmış göle, kırk deli çıkaramamış.

2404. **Jü, sarê morri tey/tede çino! →** Bir tek yılanın başı yok. **Yanê, çı ke vazê, tey esto.** Yani her şey içinde mevcuttur.

2405. **Jübiyayisê estbiyayene; heqaniya. →** Varlığın birliği hakikattir, derviş sözü.

2406. **Jür bêçêver u bêlozıne nêbeno. →** Yalan kapısız ve bacasız olmaz. Yalanın da bir nedeni olmalı.

2407. **Jür çığaşi phêt bo ki, rast yeno vêreno pıra. →** Yalan ne kadar hızlı olsada, doğruluk gelir onu geçer.

2408. **Jür çip sono, rast gıran sono, hama oncia ki herêy nêkuno →** Yalan hızlı gider, Doğru yavaş gider, fakat yine de geç kalmaz.

2409. **Jür u jürêker dısmenê Haqi yo. →** Hakkın düşmanı yalan ve yalancı olandır.

2410. **Jür, bêperr ki perreno ra! →** Yalan; kanatsız da uçar!

2411. **Jür, biyo veyvıke, oncia kêşi nêgureto çê xo. →** Yalan, gelin olmuş, yinede kimse evine almamış.

2412. **Jür, her waxt dı–hirê tenu fino'ra xo dıma**! **→** Yalan her zaman 2–3 kişiyi peşine takar.

2413. **Jür, hurêndi de zerno! →** Yalan, yerinde altındır.

2414. **Jür, kêy rast vejiyo! →** Yalan ne zaman doğru olmuş ki!

2415. **Jür, roza tenge de mordêmi xelesneno. →** Yalan dar günde insanı kurtarır.

2416. **Jür; bêdest u bêpayo →** Yalan elsiz ve ayaksızdır.

2417. **Jür; eve ravan sono, rast; eve lıngu sono, hama oncia ki herey nêkuno. →** Yalan süratle gider, Doğru yavaş gider, fakat yine de geç kalmaz.

2418. **Jürê çarsemey phoseme nêkuno. →** Çarşambanın yalanı, perşembeye varmaz (çıkar).

2419. **Jürê çarsemey, phoseme nêkuno. →** Çarşamba'nın yalanı, perşembe'yi bulamıyor

2420. **Jürê de lüye, hawt vergu xapneno. →** Tilkinin yalanı yedi kurtu kandırıyor.

2421. **Jürê dey ra hurêndia xode cemediya! →** Onun yalanından yerinde dondu! Bir yalan karşısında şaşırıp donup kalmak.

2422. **Jürê to, polê qına mı. →** Senin yalanın götümün yaması!

2423. **Jüreker, dımê [şiya] xora terseno. →** Yalancı kuyruğundan [gölgesinden] korkar.

2424. **Jüri, alvoji jümini ra fiştê düri. →** Yalan arkadaşları birbirinden uzaklaştırmış.

2425. **Jüri, keşi rê çê nêvıraşto. →** yalan kimseye ev olamamış.

2426. **Jürkerdis, roza tenge de mordêmi xelesneno! →** Yalanc,ı dardan insanı kurtarır!

2427. **Jüro bêçêver alange de maneno. →** Kapısız (nedensiz) yalan ortalıkta yapayanlız kalır.

2428. **Jüro henen bıke ke, va sarr inam kero! →** Öyle bir yalan yap ki elalem inansın!

2429. **Jüruno henenu keno ke, peyekê gawu şikinê. →** Öyle yalanlar ediyor ki, büyük başhayvanların bacakları kırılır.

2430. **Jüruno ke keno, ison pê mıreno. →** Söylediği yalanlarla insanı öldürüyor.

2431. **Jü-tek çêrang ra bon nêvırajino! →** Bir–tek kolon ile ev yapılmaz!

2432. **Jü-tek gay ra cıte nêbena. →** Bir öküz ile çift sürülmez.

2433. **Jüy ke tı "jüraye" xapıta, no suçê deyiyo. Hora ke tı "dırey" xapıta, no endi suçê tuyo. →** Biri seni "bir defa" aldatırsa, bu o'nun suçudur. Eğer "iki defa" seni aldatırsa, bu artık senin suçundur.

2434. **Jüy vato "Dewa ma de heri zofê", yi bini vato "Yê dewa ma pêro herê". →** Biri demiş'ki; "bizim köyde eşek çoktur." diğeri demiş'ki; "bizimkiler hepisi eşektir"

2435. **Jüy vato; "Ax çê mı vêsa!" Yi bini vato; "Wax goçêna mı tey vêsê!" →** Biri demiş; "vah evim yandı!" diğeri demiş; "ah çuvaldızım içinde yandı!"

2436. **Jüy vato; "dewa made heri zafê", tekê bini vato; "yê dewa ma pêro herê." →** Biri demiş ki; bizim köyde eşek çok, öteki; bizim köyün hepsi eşek, demiş.

2437. **Jüy vato; çê mı vêsa, yi bini vato; goçêna mına darkıne pa vêsê. →** Biri demiş; evim yandı! Diğeri demiş; ağaçtan çuvaldızım birlikte yandı.

2438. **Jüya ke çê bıkero, haza ra bêliya**. **→** Ev yapabilen kadın, açıktan belli olur. Akılı, güçlü kişi kendini önceden gösterir.

2439. **Jüya xo vaze, dıyine yê hevalê xo vaze. →** Bir kendinden söyle, iki arkadaşından söyle!

2440. **Jüyê ma çewreso, çewresê ma jüyo. →** Birimiz kırkız, kırkımız biriz.

2441. **Jüyê sey ra perskerdo; "Piyê to pêyay kist, ya şiwari kist?" Sey vato; Uyo ke kist; kist! Pêya bo sebeno, şiwari bo sebeno!" →** Yetime sormuşlar "babanı yaya mı vurdu, yoksa atlı mı vurdu?" Yetim demiş; "Vuran vurdu, yaya veya atlı ne vark eder?"

2442. **Jüye vaze, jüye gos de! →** Birini söyle, birini dinle. Karşıdakine söz hakkı verip dinlemesini bilmek için söylenen bir deyim.

2443. **Jüyê xêği kemere esta quye, çewres baqılê nêşkiyê vezê. →** Bir deli kuyuya bir taş atmış, kırk akıllı çıkaramamış.

2444. **Jüye, meke dı! →** Biri iki yapma! Denileni yap, on defa söyletme, anlamında.

2445. **Jüyi vato; “Pola to cên na dina ra fetelnen!", yi bini vato; "Tı mı dera, ya!"** → Biri demiş ki, “bacağından tutar seni bu dünyadan gezdirirm.” Diğeri demiş ki, “sen benimlemisin, ya!”

2446. **Jüyo de barevetewo!** → O paydışı biridir. Haktan nasibini almamış kişi için söylenilir. Bervete: üründışı, paydışı.

2447. **Jüyo ke baqıl bo, raya rınde ca-nêverdano.** → Akıllı adam doğru yolu terk etmez.

2448. **Jüyo ke eslê xo inkar keno, haramzadewo.** → Aslını inkar eden, haramzadedir. (Haramzade: Neslinden ayrılıp yabancılaşmak)

2449. **Jüyo ke Haqi ra nêterseno, cıra bıterse.** → Hakk’tan korkmayandan kork!

2450. **Jüyo ke jüri ra düriyo, Haqi ra nêjdiyo.** → Yalandan uzak olan, Hakkına yakındır.

2451. **Jüyo ke phoşta to mişt dano, dost mezone; belkia ca sayê keno ke kardi kero.** → Senin sırtını sıvazlıyanı dost sanma; belki bıçaklamak için yer arıyordur.

2452. **Jüyo ke ware rızneno, rozê yena warê dey ki rıjino!** → Yuva yıkan, gün gelir yuvası yıkılır!

- H -

2453. **Ha dey ra vaze, ha kutıki ra vaze!** → Ha ona söyle, ha köpeğe!

2454. **Ha ewro ha meste, naza warewo, peyniye sona deste.** → Ha bugün ha yarın, burası yayladır, sonunda ovaya gideceksin (ineceksin).

2455. **Ha kemere gına sare, ha sare gıno kemere, peyniye de sare şikino.** → Ha taş başa deymiş, ha baş taşa deymiş, sonuçta kırılacak olan baştır.

2456. **Ha sıpe, ha qerbelek, kutık dayma kutıko!** → Ha beyaz, ha alacalı, köpek her zaman köpektir.

2457. **Ha vaze, ha vaze, kırê bını ra vaze!** → Ha söyle, ha söyle, önündeki şeyine söyle!

2458. **Hak ke kemere gıno, çı ke beno haki rê beno.** → Yumurta taşa deyse, ne olursa yumurtaya olur.

2459. **Hak ke kut qına kerge, hona pungal cêrena.** → Tavuğun kıçına yumurta yanaştımı ondan sonra folluk arar

2460. **Hakê ewroy, kerga meştey ra rındo.** → Bu günün yumurtası, yarının tavuğundan iyidir.

2461. **Hal u dem; rındiye ra ravêro!** → Vakit ve durum: iyilik le geçsin. Yani; Vakit ve durum iyilikten önceliklidir.

2462. **Hala qılafetê ney de şêr ke!** → Hele bunun tipine bak!

2463. **Halê isoniyo, mordêmi ge sas keno, ge kas keno.** → İnsanlık halidir, bazen insanı şaşırtır, bazende çektirir.

2464. **Halê kêş, kêşi ra nêaxseno.** → Kimsenin hali kimseden gözükmez.

2465. **Halênê phuyê korri, Haq vırazeno.** → Baykuşun yuvasını Hakk yapar. Güçsüzün sahibi Hakk'tır. *[Çıme/kaynak: Veli Kişioğlu, zazaca tiyatro yazarı ve oyuncusu.]*

2466. **Halenê puyê korri, Haq ‘ve xo vırazeno. →** Baykuş'un yuvasını Hakk kendisi yapar. Baykuş yuva yapmazmış, diye bilinir.

2467. **Halênia ke gına waro, tey hakunê butunu nêvênena! →** Yere düşmüş yuva da, sağlam yumurta bulamazsın!

2468. **Halênia ke hard ra nejdiya, cıra xêr nino. →** Yere yakın yuvadan hayır gelmez.

2469. **Halênia xıraviye de hakunê butunu sayê meke! →** Dağılmış yuvada sağlam yumurta arama!

2470. **Haleta mıloçıke, peyêka çekçekeyi ya. →** Karıncanın hediyesi, çekirge bacağıdır.

2471. **Halulêkêm, malulêkêm mı kerd weyi serê sıtiya; peyniye de veciya fısa kutkiya! →** Öyle böyle besledim kaymak ile, sonunda çıktı ki köpeğin fosu! *[Çıme/kaynak: **Gule Mayera**, Xozat]*

2472. **Hal-waxtê xo, hurêndi dero! →** Hali vakti yerindedir!

2473. **Haq adırê derdonê dina wedaro! →** Tanrı şu dünyanın dertlerini kaldırsın!

2474. **Haq adırê to medaro we! →** Hakk ateşini kaldırmaya!

2475. **Haq adırê to we medaro [we daro!] solê! →** Hakk ateşini kaldırmasın! Bir sohbet esnasında karşıdakine “we medaro!” kaldırmasın fiiliyle söylenir. **Haq adırê to wedaro!** Hakk ateşini kaldırsın! Demek, başına felaketler gelsin, anlamında bedduadır, gelişigüzel söylenmez.

2476. **Haq adırê torê, ha! →** Cümlenin buradaki anlamı: "El insaaf yav" anlamındadır. Her türlü abartmayı kibarca eleştiren bir deyimdir ‘bu kadarda olurmu’ gibi. Cümlenin içinde her ne kadar ateş anlamına gelen "adır" kelimesi kullanılıyorsa, kelime anlamının ateşle ilgisi yok.

2477. **Haq aqılê [zonê] kêşi mesepelno! →** Hakk kimsenin aklını (dilini) şaşırtmasın!

2478. **Haq comerdo, qul geste merdo! →** Hakk cömerttir, kul açlıktan ölmüş.

2479. **Haq emegê isani heçe nêkero! →** Hakk insanın emeğini heba etmesin.

2480. **Haq esto, ğem çino! →** Hakk var dedikudu yok! Yani, doğru gerçek anlatım için söylenen sözler.

2481. **Haq imanê mordemi kundıre mekero! →** Hakk insanın imanını kabak yapmasın. (… zorlu hale getirmesin.)

2482. **Haq isani dısmenê emegê xo nêkero! →** Hakk insanı kendi emeğine düşman etmesin! Emeğine sahip çıkmayıp çar-çur edenler için sêylenen bir deyim/yakarış.

2483. **Haq isoni bêstare mekero! →** Hakk insanı sahipsiz, korumasız koymasın!

2484. **Haq isoni rastê nêzonağı mekero! →** Hakk insanı cahil insana rastlamasın - denk getirmesin!

2485. **Haq isoni ve çinêbiyene nêverdo. →** Hakk insanı yoklukta bırakmasın!

2486. **Haq ke bıdo, nêvano "Tı lazê kami ya?" →** Hakk verdimi demez "sen kimin oğlusun?

2487. **Haq ke bıkero, qul sekero! →** Hakk'tan geldimi kul neyapsın!

2488. **Haq ke da, kemera huske sero ki dano. →** Hakk verdimi, kuru taşın üzerinde de verir!

2489. **Haq ke ison dano; iman bıdo, çü ke dano; meramet bıdo. →** Hakk insanı verirse/yaratırsa; iman versin, sopa verirse; merhamet versin.

2490. **Haq ke mıde yar bo, va dina mı de nêyarbo. →** Hakk bana yarmıydı, varsın dünya alem yük olsun!

2491. **Haq ke mıra bêzaro, ez ki tora bêzaru! →** Hakk beden bıkmışsa, bende senden bıkmışım!

2492. **Haq kemera şindori barê kêşi mekero. →** Hakk sınır taşını kimseye yüklemesin. Kırsal alanlarda sınır meseleleri problemlidir. Değiştirilen sınır taşları üzerinde kavgalar çıkar, yeminler içilir. Deyim beddua niteliğindedir, bu nedenle söylenmiştir.

2493. **Haq keşi miyaro, mesoyno ma! →** Hakk kimseyi getirip bize bulaştırmasın!

2494. **Haq ko vêneno, vore dano cı. →** Hak dağ görür, ona göre kar verir!

2495. **Haq mıdo, ezi ki to dine! →** Hakk bana versin ki bende sana vereyim!

2496. **Haq mordêmi zengeno bêdım mekero! →** Hakk insanı sapsız kazma yapmasın! Hakk insanı topraksız etmesin anlamında bir deyim..

2497. **Haq nêqiye az u uzê mara düri bero! →** Hakk haksızlığı neslimizden uzak götürsün! (Konuya göre bir sohbet esnasında söylenen dua.)

2498. **Haq nêwesê gırani rê jüya xêre vazo! →** Hakk ağır hastaya hayırlı bir şey söylesin.

2499. **Haq soğıniya ma xêr kero! →** Hakk geleceğimizi hayıra vesile etsin!

2500. **Haq tenge mêrdê ciamêrdi rê nêaro! →** Hakk erkek adama darlık getirmesin. Darlık kötülük getirmesin, yoksa o'da kendini şaşırıp kötülük yapabilir. *[**Mehmet Mükan**, öğretmen, "Sanıkê ma" kitabından.]*

2501. **Haq to ima kero ke…! →** Hakk sein inandırsın ki…

2502. **Haq u Tala isoni 've vêsaniye terviya nêkero! →** Hakk insanı açlıklan sınamasın!

2503. **Haq u Tala ma taviyê na qesu nêkero. →** Hakk bizi bu sözlere, söylenenlere dahil etmesin!

2504. **Haq u tala ma tawiyê qesunê xıravınu mekero. →** Hakk u teala bizleri kötü sözlere tabii kıymasın.

2505. **Haq u Tala mal dey do, fırsat dey medo. →** Hakk ona mal versin, fısat vermesin!

2506. **Haq u Tala mezela ma deyra dür bero. →** Hak mezarımızı ondan uzak nasip etsin!

2507. **Haq u Tala, derdê cigere dısmenê mınê axrete mêdo! →** Hakk ahiret düşmanıma, ciğer acısı yaşatması!

2508. **Haq u Tala, ma taviyê to/dey/daye nêkero. →** Hak bizi onlarla sınamazsın!

2509. **Haq, bêkêsu rê wayirên keno! →** Hak kimsesizlerin sahibidir, korur!

2510. **Haq, bêkeşi motazê neqeşi mêkero!** → Hak kimsesizi, muhanete muhtaç etmesin!

2511. **Haq, cêniya xıravıne bextê ciamerdi de mevezo!** → Hak kötü kadını, iyi adamın bahtında çıkarmasın!

2512. **Haq, ciamerdê paygırani bextê cênıke de mevezo!** → Hak bahtsız adamı iyi kadının bahtından çıkarmasın!

2513. **Haq, comerdo!** → Hakk cömerttir!

2514. **Haq, comerdu ra comerdo!** → Hakk cömertlerden cömerttir!

2515. **Haq, çar çêveru ra, çêverê ki marê rakero!** → Hakk dört kapıdan birini de bize açsın!

2516. **Haq, çêvero jü ke dano ca, jü ki keno ra.** → Hakk kapının birini kapatırsa, diğerini açar!

2517. **Haq, çêvero şêmın ke dano ca, çêvero zernın keno ra!** → Hak gümüş kapı kapatırsa, altın kapı açar!

2518. **Haq, çı dano; xêr bıdo!** → Hakk ne verirse hayırlısını versin!

2519. **Haq, derd dano, dermani ki tey dano.** → Hakk derdi verirse, dermanını'da da verir.

2520. **Haq, derd do hama, bêderman nêverdo.** → Hakk dert veriyor demansız bırakmıyor!

2521. **Haq, derd ke do, dermani ki dano.** → Hakk dert verir, dermanıda yanında verir!

2522. **Haq, derdê cigera hare, kêşi medo!** → Hakk ciğer acını kimseye vermesin, çok zor!

2523. **Haq, destê raşti mekero motazê destê çhepi!** → Hak, sağ eli sol ele muhtaç eylemesin!

2524. **Haq, dısmenê jürêkeruno.** → Hakk yalancıların düşmanıdır!

2525. **Haq, esto ke esto!** → Hakk vardır ki vardır!

2526. **Haq, gonia kêşi bertengê ma mesoyno! →** Hakk kimsenin kanını kapımıza sıçratmasın!

2527. **Haq, gonia theyrê yavani ki çêverê ma mekero! →** Hakk yabani hayvanın kanını bize bulaştırmasın!

2528. **Haq, guna kêşi, barê vılê kêşi mekero! →** Hakk kimsenin günahını boynuna yük etmesin!

2529. **Haq, herçiyê rê derdê dano, hama bêderman nêverdano. →** Hakk herşeye bir dert verir, ama dermansız bırakmaz.

2530. **Haq, hetê bêkêsu dero! →** Hakk, kimsesizlerin, yoksulların yanında!

2531. **Haq, hevalê Haqiye wo! →** Hakk, haktan yanadır!

2532. **Haq, isoni 've çinebiyayene nêverdo! →** Hakk, insanı yoklukta bırakmasın!

2533. **Haq, isoni motazê mıxeneti nêkero! →** Hakk insanı mıhenete muhtaç eylemesin!

2534. **Haq, keder-hilayiye medo! →** Hakk, keder ilahi vermesin!

2535. **Haq, kêşi dina tariye de meverdo! →** Hakk, kimseyi karanlık dünyada bırakmasın!

2536. **Haq, kêşi sas mekero! →** Hakk kimseyi şaşırmasın!

2537. **Haq, kêşi sas mekero. Sas keno; kas mekero. Kaskeno; lewlas mekero. →** Hakk kimseyi şaşırtmasın. Şaşırtırsa; süründürmesin. Süründürürse; dilenci yapmasın!

2538. **Haq, kêşi taviyê nêzonawu mekero! →** Hakk kimseyi cahillere dahil etmesin [düşürmesin].

2539. **Haq, ko vêneno, hên vore vorneno.→** Hakk dağı görüp ona göre kar yağdırır.

2540. **Haq, ko vêneno, vore dano cı. →** Hakk dağı görür, kar verir.

2541. **Haq, koy ra gore vore dano! →** Hakk dağına göre kar verir/yağdırır.

2542. **Haq, ma defterê xora mevısno!** → Hakk bizi defterinden düşürmesin!

2543. **Haq, ma tawıyê çiyê tari u tholdey mekero!** → Hakk bizi gizli ve karanlık olan şeye dahil etmesin!

2544. **Haq, mı guna to [ey/aye] mekero!** → Hakk beni senin (onun) günahlarına dahil etmesin! Biri olmaması gereken bir iş yaparsa, söylenir.

2545. **Haq, mıra has nêkeno, ezi ki deyra has nêkon!** → Hakk beni sevmiyor, bende onu sevmiyorum!

2546. **Haq, mordemê xıravini bextê kêşi de mevezo!** → Hakk, kötü insanı kimsenin bahtında çıkarmasın!

2547. **Haq, mordêmi ne dewletiyo har,- ne ki feqıro zar kero.** → Hakk, insanı ne azgın zengin,- nede zafallı bir fakir yapsın!

2548. **Haq, neqe mara dür bero!** → Hakk haksız olanı bizden uzak götürsün!

2549. **Haq, nequ az uzê mara düri bero.** → Hakk, hayinleri çoluk çocuğumuzdan uzaklaştırsın.

2550. **Haq, piyê bêkêsuno!** → Hakk, yoksulun babasıdır!

2551. **Haq, qas ve kutıki bêwayir meverdo!** → Hakk köpeği bile sahipsiz bırakmasın!

2552. **Haq, rametiya xo'ro aste kero!** → Hakk'ın rahmeti kemiklerine!

2553. **Haq, roşti dano her keşi, hama ilmi dano wastoği.** → Hakk aydınlığı herkese verir, ilmi ise isteyene verir.

2554. **Haq, sono feqiri vêneno!** → Hakk, yoksulu görüyor!

2555. **Haq, tode yar bo, va dina torê bar bo!** → Hakk sana yar olsun da, gitsin dünya sana yük olsun.

2556. **Haq, ya dano mı, ya dano to!** → Hakk ya bana veriri, ya sana! Kavga anında söylenen bir deyim. Yani, gel vuruşalım, ya ben yaşıyacam ya da sen.

2557. **Haq; Haqo, dina; dina Haqi ya.** → Hakk; Haktır, Dünya ise Hakk'ındır.

2558. **Haq; Haqo, neq; neqo.** → Hakk hakktır, haksız haksızdır.

2559. **Haqê dısmêni ki esto!** → Düşmanında Tanrısı/hakkı vardır!

2560. **Haqê xo Haq, Pirê xo Pir bızone!** → Hakk'ını hakk bil, Piri'ni pir bil!

2561. **Haqê xode ke rasta, cêrena dina u dare.** → Hakk'ın la doğruysan, bütün dünyayı dolaşırsın.

2562. **Haqi ison afarno ke, her kes weşiya xo bıramo!** → Hakk insanı yaratmış ki, herkes yaşamını sürsün.

2563. **Haqi ke da, nêvano lazê kamiyo, çêna kamiya**. → Hakk verdiğinde, 'kim oğlu, kimin kızıdır' demez.

2564. **Haqi ke zona, quli ra wedardayene rınd niya.** → Hakk biliyorsa, kuldan saklama.

2565. **Haqi moreka hewni esta gosê dey.** → Tanrı onun kulaklarına uyku boncuğu atmış. Çok uyuyanlar için söylenen bir deyim. Özellikle masallarda geçen bir deyim.

2566. **Haqi ra bıbiyêne, Kırmanciya beleke reyna biyamêne, ala kam biyêne vosno qer, kam biyêne voreke!** → Hakk'tan olaydı, Alaca Kırmanciye geri geleydi, kim koç olur kim kuzu olurdu görürdük!

2567. **Haqi ra gore, qul wayirê thaway niyo.** → Hakka göre kul hiç bir şeyin sahibi değildir.

2568. **Haqi ra ke amê, qul se bıkero.** → Hakk'tan geldimi kul ne yapsın.

2569. **Haqi ra ke nêbi, nêmıreno.** → Öldürmeyen Hakk öldürmez.

2570. **Haqi ra ke non bıwazê, vêşan manena.** → Hakktan ekmek istersen, aç kalırsın. *[Kemal Akay Xamırpêt]*

2571. **Haqi ra omudê xo mebırrne!** → Hakk'tan umudunu kesme!

2572. **Haqi rowali barekerda, tı azlanê mıde veta.** → Hakk sevgilileri paylaşmış, seni benim kaderimde çıkarmış.

2573. **Haqi vato,"can tora, ro mıra".** → Hakk demiş; can senden, ruh benden!

2574. **Haqo tharva cigera hare kêşi mede! →** Tanrım ciğer yarasını kimseye verme!

2575. **Haqo! To ke aqıl bare kerd, no[na] koti bi [biye]? →** Hakkım sen akıl verdiğinde bu neredeydi?

2576. **Haqo, emaneta xo peyser bije! →** Hakkım emanetini geri al!

2577. **Hard ke hardo, rozê yeno lerzeno. →** Yer bile gün geldimi zelzele oluyor.

2578. **Hard milo, Haq pilo. →** Toprak mil'dir, Hakk uludur.

2579. **Hard, thamar-thamarewo, ison qısım–qısımo. →** Yer damar damardır, insan ise çeşit çeşit.

2580. **Hard; dewreso, asmen; khêwewo. →** Yer kutsaldır, gök yeşildir. İrani dillerde gök rengi yeşildir, türkçede mavidir.

2581. **Hard; eve bon,- name; eve non yeno vatene! →** Toprak, ev ile anılır, ad/şan ekmek ile anılır. Yani, kişi hanedanlığıyla anılır.

2582. **Hardê cênık u ciamerdi jüyo. →** Kadının ve erkeğin toprağı aynıdır.

2583. **Hardê cêni u ciamerdi ke jümini nêguret, uza vas nêrewino. →** Kadın ve erkeğin toprağı biribirini tutmadı mı, orada ot yeşermez.

2584. **Hardê Dêsim marê bımbareko! →** Dersim Toprağı bize kutsaldır! *[Qese/söz: **Kadir Doğan (Qedir Xoce**), şair-yazar]*

2585. **Hardê dewreşi vato; ez ma u piyê hometewu! →** Kutsal toprak demiş; ben dünya-alemin anne ve babasıyım.

2586. **Hardê dewreşi vato; ez maya her çiyu, ez ke mebi asmen khêwe niyo. →** Kutsal toprak demiş; ben her şeyin anasıyım, bensiz gökyüzü yeşil (mavi) olmaz.

2587. **Hardê verê şüye, cayê bonuno! →** Yamaçların dibi, evlerin yeridir!

2588. **Hardo dewres asmeno khêwe, sarrê marê bêro comerdiye! →** Kutsal toprak yeşil (mavi) gök, halkımıza imana gelsin!

2589. **Hardo dewres cırê (merdey rê) balişna bo! →** Derviş toprağı kendisine (ölen kişiye) yastık olsun! *[Vate/deyim: **Khalê Xızır (Dewres Weli**)]*

2590. **Hardo dewres u asmeno khêwe sadê mawo, bêro'ra zon, qesey kero! →**[32] Yer ve Gök şahidimizdir, dile gelip konuşsun! - *Açıklaması için Dipnota bakınız!*

2591. **Hardo dewres, asmeno khêwe sa'do! →** Kutsal toprak mavi gök şahidimdir!

2592. **Hardo dewres, asmeno khêwe, na meyit emaneta tuya! →** Kutsal toprak, mavi gök bu naaş sana emanettir!

2593. **Hardo husk, asmeno dür. →** Yer kuru, gökyüzü uzaktır.

2594. **Hardo şia cırê xevere mebero! →** Kara toprak kendisine (ölmüş kişiye) haber götürmesin. Ölünün arkasında konuşuldu mu söylenen bir deyim.

2595. **Hasa huzırê tora/sımara! →** Haşa huzurdan! Açıktan söylenmemesi gereke bir şeyi ifade ederken, önce böyle bir söz demeye ihtiyaç duyulur, yani bir nevi özürdileme.

2596. **Hasbiyene Cênıke ra, haskerdene ciamerdi ra. →** Sevilmek kadına yakışır; sevmek erkeğe.

2597. **Haskerdena raste, ciabiyayis de mordêmi vira nêsona. →** Sevmek doğrudur, lakin ayrılmada insan unutur.

2598. **Haskerdene jê thamır-cınıtena. Uyo ke nêzoneno, vengo xıravın vezeno. →** Sevmek, saz çalmak gibi bir şeydir. Çalamayan (kişi), kötü sesler çıkarır.

2599. **Haskerdis u kuxayis nêşikina bıtêmınê. →** Sevmek ile öksürmeyi örtemezsin/gizliyemezsin.

---

[32] *Demenan'lı aşirêt ve aile breylerinin çoğu Dersim kırımında öldürülmüştür. Bu nedenle Fatma Rozine'nin babası, 1938 de yaşadıklarını böyle bir deyimle ifade etmiştir. [Kaynak/çıme: **Fatma Rozine Zulal**, -nustoğe-yazar.]*

2600. **Haştiya xıravıne, şêr ra dayna xıravına!** → Kötü bir barış, savaştan daha kötüdür! Çünkü sonunda bir taraf aldatılır.

2601. **Hata ağwe bıreso gole ke, çımê beqe benê bıloq.** → Su göle yetişene kadar, kurbağanın gözü şaş olur.

2602. **Hata aqılo peyen yeno ke, vıren keno xan-xırave!** → Yeni akıl gelene kadar, eski akıl herşeyi karıştırmış!

2603. **Hata bêro çêfê ağay, dırrina qına morevay.** → Ağanın keyfine gelene kadar, marabanın kıçı yırtılmış.

2604. **Hata bêro ke, kêsa vêjinaro gılê dare!** → O gelene kadar, tosbağa ağaca çıkar!

2605. **Hata bın ra vejiya ke, şiayê xo bi sıpe!** → Altından çıkana kadar akı karaya büründü.

2606. **Hata biyayene biya ke, nêbiyayene ra sare sera perno.** → Olan olana kadar, olamayanın başı uçurulmuş.

2607. **Hata can nêvejiyo, xuye nêvêjina.** → Can çıkmayıncaya kadar huy çıkmaz.

2608. **Hata çımi rê derman di ke, çım kerd korr.** → Göze derman bulana kadar, gözü kör etti.

2609. **Hata his bêro sare ke; zaf dez kuno zere.** → Kafa hissedene kadar, içi çok zarar görmüş.

2610. **Hata hurêndia mordemê hewli thol nêbo ke, isu'ra xoviri nêano!** → İyi adamın yeri boşalmadan, insan onu hatırlamaz!

2611. **Hata hurêndia xora bılewiyo ke, kesa vejina dare ser!** → Yerinde oynayıncaya kadar, tosbağa ağaca çıkar!

2612. **Hata ke aqılo peyên bêro sarê isoni, onder aqılo vıren adırê isoni dano we.** → İnsanın sonraki aklı başına gelinceye kadar, evvelki aklı insanın evini-barkını yıkar.

2613. **Hata ke araqê çari meerzê, wayirê çiyê nêbena. Wayirê çiyê bê ki, qımetê yi çiyi nêzona! →** Alınteri dökmeden, ev sahibi olamazsın. O eve sahip olsanda, o evin kıymetini bilemezsin!

2614. **Hata ke can nêvejiya, xuye nêvejina! →** Can çıkmadan huy çıkmaz!

2615. **Hata ke his ame mı sare ke, zaf is ame mı sare. →** Aklım başıma gelene kadar, çok olay başıma geldi geçti.

2616. **Hata ke kot sare, asme şiye serre! →** Akıl alıncaya kadar, ay yılın üzerine geçti!

2617. **Hata ke morr mekişiyo, xuya xo cıra nêvejina! →** Yılan öldürülmeyinceye kadar huyu çıkmaz.

2618. **Hata ke morr memıro, ağuyê xo nêmıreno. →** Yılan ölmeyinceye kadar zehiri ölmez. Yani, huylu huyundan vazgeçmez.

2619. **Hata ke nêramê, nêçinena! →** Ekemezsen biçemezsin!

2620. **Hata ke qolınd bari bo, bari vışino! →** Kalın incelinceye kadar, ince kopar. *[Qese/söz: **Veli Kişioğlu**, zazaca tiyatro yazarı ve oyuncusu.]*

2621. **Hata ke roza xo mêyero, kerge hakê xo nêsıknena. →** Günü gelmeden tavuk yumurtasını kırmaz.

2622. **Hata ke, adır dêzıke ver mekerê, dêzıke nêgirina. →** Altına ateş vermezsen çömleğin, çömlek kaynamaz.

2623. **Hata ke, bılewiyo, kêsıke sona dare ser. →** Hata emsinki tosbağa ağaca çıkar.

2624. **Hata lêl mebo, zelal nêbena. →** Karanlık olmadan aydınlık olmaz.

2625. **Hata lêl nêbo, zalal nêbeno. →** Bulanık olmadan berak olamaz.

2626. **Hata ma nun mir kerd ke, sari nunê xo werd. →** Biz hamur yoğuruncaya kadar, el yemeğini yedi.

2627. **Hata ma xo nasna, can u mal xora xelesna. →** Kendimizi tanıyıncaya kadar, can ve malımızı tükettik. Kendimizi tanıtıncaya ifade edinceye kadar, canımızdan ve malımızdan olduk.

2628. **Hata ma xo nasna, mal u ga xora xelesna! →** Kendimizı bilene/-tanıyıncaya kadar, varımızı yoğumuzu tükettik!

2629. **Hata qewğa mebo ke, haştiye nêbena. →** Savaş olmadan barış olmaz.

2630. **Hata raşt bêro ke, çhepel cayê xo cêno! →** Doğru gelene kadra yalan yerini bulmuş!

2631. **Hata roza merdene, çetıke na derdi ma vira şêrê! →** Ölesiye kadar bu dertleri biraz zor unuturuz.

2632. **Hata xırav nêbo, ayan [ava] nêbeno**. **→** Kötü (hava) olmadan, açık hava olmaz.

2633. **Hata xıraviye mevênê, rındiye torê nina! →** Kötülük görmeden, iyiliği bulamazsın!

2634. **Hata zerre nêvêso, çım ra hêştıre nina. →** İçin sızlamadan, yaş gözden gelmez.

2635. **Hata zoni, lınci de mend! →** Dizine kadar limde kaldı!

2636. **Hata, karê kena ke, Kêsa [Kêsıke] vejina dare ser. →** Bir işi yapana kadar, tosbağa ağaca çıkar.

2637. **Hawo ke wazeno korraniye, buro thoraniye! →** Kim ki, körlük istiyor (gözdarlığı ediyor), hayvanın kıçını yesin. Kötülük isteyen birine söylenen bir laf. **Thoraniye:** Hayvanların kalın bağırsağı, Bağırsak çıkışı, kıçı, anüsü.

2638. **Hawo ke wazeno; reyê rişia, hawo ke nêdano; dırey rişia! →** İstiyenin yüzü bir kara, vermiyenin iki kara!

2639. **Hawt aznê heri biyê, şiyo verê çhemi pêro xo vira kerdê. →** Eşek yedi yüzme şekli biliyormuş, nehirin önüne gelince hepsini unutmuş.

2640. **Hawt dewreşi jü post de ca benê, dı pasay jü text de ca nêbenê**. **→** Yedi dede bir postta yer alıyor, iki padişah bir tahta yer alamıyor.

2641. **Hawt duweli hurêndia welatê tuyê xove–xoy nêcênê. →** Yedi kıta senin kendi öz vatanının yerini alamaz.

2642. **Hawt mordemê basarağı amê têlewe, vato; hawtê bini bêrê ke ma heri barkerime! →** Yedi becereksiz erkek yanyana gelmiş, demişler ki, yedi kişi daha gelsin ki biz bu eşeği yükleyelim. Basarağ: uyanık, sağgörülü olmasına rağmen bu deyimda başak bir anlam yüklemiştir.

2643. **Hawt nefsê hermete estê, hermete ni hawtemine zaft kena, ciamerd jü nefsê xo zaft nêkeno. →** Kadının yedi nefsi vardır, kadın yedisini zapt ediyor, erkek bir nefsini zapt edemiyor.

2644. **Hawt pangele bi şi, hardi vake; "mı nêdiyo," asmên vake; mı nêdiyo!" →** Kayboldu gitti, yer dedi "ben görmedim" gök dedi "ben görmedim!"

2645. **Hawt qesê hêşi estê, hawtêmena ki mura/muriye seroyê! →** Ayının yedi sözü/lafı var, yedisi de armut üzerine!

2646. **Hawt tenu, gureto barê here ra, vato: "Ax bêkêşiye!" →** Yedi kişi eşeği yüklemeye çalışmış, ah bu ne kimssizlik!

2647. **Hawtemal de meleki amey war, vengda: Endi amo usar! →** Hawtemal da indi melekler, çağırdılar: Artık geldi İlkbahar!

2648. **Hawtemalo qız de, dar u ber yeno sızde! →** Küçük Hawtemaldir, doğadaki ağaçlar secdeye gelir. Hawtemalo qız; Mart ayının 7 sidir.

2649. **Hay de amo, huy de sono. →** Hayda gelmiş, huyda gider.

2650. **Hay u huy ke, va şêro! →** Bağır-çağır (seslen) çekip gitsin!

2651. **Haya mazlumi, rozê zalimi ra persbena! →** Mazlumun ahı birgün zalimden sorulur.

2652. **Haydarê xo vınde, morr; dano pede, thatık; raye musneno, milis; ver de sono, Jüdas; phaç keno. →** [33] Uyanık ol, yılan sokar, ajan yol gösterir, milis

---

[33] ***Phaçkerdisê Jüdas****: Jüdas (Yahuda İskaryot) 12 suwariyuni Hz. İsay ra jüyo. Jüdas; İsay, eve na Phaçkerdisê xo dano'ra eskerunê Romi dest. Serva 30 qurıs, İsay roseno. Eskeri ra vano: "Meste meydan de ez ey (İsay) phaç ken, sıma ki bêrê ey pêbicêrê." No phaçkerdisê dey yeno manê ixaneti, coka, cıra; "Phaçkerdisê Jüdas" vajino.*

önde gider, jüdas öper! *[Vate/deyim: **Sait Çiya**, şair-yazar] - Açıklaması için Dipnota bakınız!*

2653. **Hayig be, lazê seyi mebe! →** Uyanık ol, yetim çoçuğu olma.

2654. **Hazar çi bızonê ki, oncia jü zonayi ra bıperse! →** Bin şeyi bilsen bile, yine de bir bilene sor.

2655. **Hazar dost senıko, jü dısmen zafo! →** Bin dost azdır, bir düşman fazladır.

2656. **Hazar male, şiya jü dare de meğel bena! →** Bin keçi bir ağacın gölgesine sığınır.

2657. **Hazar reng - Hazar veng! →** Bin renk - bin ses! Bin renk ile bin ses bir arada olsun, birlikte yaşasın anlamında söylenmiş bir deyim ve kendi albümün de adıdır. *[Qese/söz: **Hasan Dewran**, şair-psikolog]*

2658. **Hazar reyê phosema bi! →** Bin defa pişman oldu!

2659. **Hedıle ke dest ra vejiye, reyna nina. →** Sabır elden çıktımı, bir daha gelmez.

2660. **Hedıra isoni, çê isoni de yena. →** İnsanın dışlığı, insanın evinde gelir.

2661. **Hedi ronise, gıran urze! →** Yavaş otur usül ile kalk!

2662. **Hêfê isonê hewli ke, rew mıreno! →** Yazık ki iyi insan erken gidiyor!

2663. **Hêfê mı torê bêro! →** Sana yazığım geliyor!

2664. **Hêga çınıto, ĝela/sıngır kerdo. →** Tarlayı biçeyim derken yarım-yamalak darmadağan etmiş. *[Qese/söz: Hayri Dalkılıç, şair, tarihçi, yazar.]*

2665. **Hêga de nêaxseno, yeno cüyn de pêmeno! →** Tarlada görünmüyor, gelip harmanda ölçüyor!

Jüdas öpücüğü: *Hz. İsa'nın 12 havarisinden biri olan Jüdas (Yahuda İskaryot), Romalı askerlere İsa'yı bu öpücükle ele verir. Romalılar'ın verdiği 30 kuruş karşılığında İsa'yı satan Jüdas, 'yarın meydanda onu öpeceğim, gelip yakalarsınız' diyerek bu öpücüğü işaret olarak kullanır. İşte bu öpücük, "ihanet öpücüğü" olarak da bilinir. (Açıklama: **Sait Çiya**)*

2666. **Hêga de nêvinino, cüyn de tığe pêmeno**! → Tarlada yüzü olmayanın harmanda gözü olmaz.

2667. **Hêgawo ke fılan nêkerdo, sare nêdano.** → Tarlayı nadasa bırakmadımı başak vermez.

2668. **Hêgay gort kerê ke, fılan bo!** → Tarlayı kazıyacaksın ki, ekin olsun!

2669. Hêgay rê hengaji, ağay rê belengaji! → Tarlaya karasaban, ağaya maraba!

2670. **Hêgay rê hengaji, mali rê şiwane lazımo.** → Tarlaya kara sapan, davara çoban lazım.

2671. **Hêgayê serê diyari vay ver sono, hêgayê verê deri laşêr ver sono.** → Tepedeki ekili tarlayı rüzgar götürür, dere ağzındaki ekili tarlayı sel götürür. Yani; "Tepenin mahsulünü yel alır, derenin mahsulünü sel alır."

2672. **Hekı biya leng, lengayine musena.** → Topallaşan, topallamayı öğrenir. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

2673. **Hekı cênıkı pantori kerdi pay, gere kı ciamerd ki derguşi bıhejno.** → Kadın pantolon giydiğinde, erkek çocuğun bellemek (beşiğini sallamak) zorundadır. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

2674. **Helal hazır ya Xızır, çı ke esto pia weme.** → Helal hazır ya Hızır, ne varsa birlikte yeriz. Sofra konulurken söylenen bir deyim. *[Çıme/kaynak: **Mehmet Gülmez** (Memê Jêle), yazar, Dersim İHD eski başkanı, "Khalmemo Sırr" kitabından.]*

2675. **Helal hazır, yalla yalla ya Xızır!** → Helal hazır. hala, hala ya Hızır!

2676. **Helal u heram keno têwerte.** → Helal la haram karıştırıyor.

2677. **Helalbiyene, helalkerdene ya ki efkerdene nêbena.** → Helalleşme, helal eteme veya bağışlama olmaz.

2678. **Hêli kuyo ve zarance ra; zarance xo esto bınê dırrıke, kêsa xo peyra loqno cı.** → Kartal kekliğe vurmuş, keklik böğürtlene saklanmış, tosbağa kekliğin arkasına geçmeye çalışmış. Dar günde kimin gücü kime giderse, manasında bir deyim.

2679. **Hêli ra Pêli beno, hama Pêli ra Hêli nêbeno**. → Kartaldan peli [av hayvanı] olur, ama Peli'den kartal olmaz. Mecazi: Av ile geçinen kişi yuva [ev] yapamaz, sürekli yıkıcıdır.

2680. **Hêliyê to ke kesexuro, her çiyê to selexuro!** → Kartalın akbabaysa, her şeyin rezil ve rüsvadır.

2681. **Heliyê Ucağê Seydi sero fetelino.** → [34] Seyid Ocağının Kartalı üzerinde dolaşıyor. Seyyit Ocağının kartalı kutsaldır. - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

2682. **Helm mendo'ro selıke, çığa ke kena cı, honde tey aseno**. → Soluk sepete benzer, ne kadar koyarsan o koy, içinde o kadar görünür.

2683. **Hem gunekaro, hem ki tovekaro!** → Hem günahkar, hem de tövbekar!

2684. **Hem, ama doyê ma sımena, hem ki mavênê ma rıznena!** → Hem gelmiş ayranımı içiyor, hemde aramızı bozuyor!

2685. **Heme kes xêrê dest-pawûnê xo esto.** → Her kes eli ayağının tuttuğu kadar vardır. *[Qese/söz: **Daimi Doğan** -yazar-maylım/öğretmen]*

2686. **Hemgên bıne ra,- ron ki sera lesino!** → Bal alttan,- yağıda üstten yalanır!

2687. **Hemgên tırs nêbeno, ron beno tırs, çıke do ra vejino.** → Bal kokumaz, yağ kokar çükü; ayrandan cıkıyor!

2688. **Hemgên weso hama postê kutiki dero!** → Bal çok tatlı ama köpeğin postundadır. Yani balı kazanmak zor bir iştir. *[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce), şair-yazar]*

---

[34] *Seyit Ocağının kartalı kutsaldır, adı anıldığında iki aşiret arasındaki kavga ve savaş sona erir. 1930'larda başlayan Bolu ve Lolu aşiretleri arasındaki 7 senelik kavga 35 kişinin ölümüne sebep olmuştur.* ***"Rocê oncia na jümini ra, Pasayê Temiriyo meterıs de, vake; "Ewro hire rociyo "Heliyê Ucağê Seydi " Dağbegi sero fetelino, na qewğa de ma neqime." Amey têwerte, tıvongi nay ro." (türkçesi)*** *Birgün yine birbirine ateş ettiler. Meteris te Pasayê Temiri var. "Bugün üç gündür Seyyit Ocağının Kartalı Dağbeg'in (Bir Lolu köyüdür) üzerinde dolaşıyor. Bu kavgada biz haksısız" dedi. Biraraya gelip silahları bıraktılar." [Çıme/kaynak:* ***Zeynel Esen****, yazar, "Jiara Zeyne"* ***Perloda Piltan*** *4'ten alıntı.]*

2689. **Hemuye de zadê Haqi esto.** → Varlıkta Hakkın hakkı var.

2690. **Hên çalım meke, kes tora nêterseno!** → Öyle çalım yapma, senden kimse korkmuyor.

2691. **Hên çhikoto dılapê ağwe dest ra nêrışına!** → Öyle cimriki, bir damla su elinden düşmüyor!

2692. **Hên jüru keno ke, peekunê kutiki sıkneno!** → Öyle bir yalan atıyorki köpeğin ayaklarını kırıyor!

2693. **Hên jürunê henenu keno ke, kutık bile tukê xo erzeno!** → Öyle bir yalan atıyorki, köpek bile tüy döküyor!

2694. **Hên ke bi sa, sayê ke perri nişt pıra!** → Öyle sevindi ki, sanki kanatlar yapıştı/kanatlandı.

2695. **Hên ke biyo zar, pêra nêmendo!** → Öyle bir zayıflamış ki, hal kalmamış!

2696. **Hên ke eve qeyreto; Ko fino'ra hawa, nano'ro koyi ser.** → Öyle bir güçlü ki, dağı kaldırıp, dağın üstüne koyuveriyor!

2697. **Hên ke jüru keno, tıvanê sımer vaydano!** → O kadar yalan atıyor ki, sanki saman savuruyor. *[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce), şair-yazar]*

2698. **Hên ke lerzeno, tıvana tewraniye gureta!** → Öyle bir titriyorki, sıtma olmuş sanırsın!

2699. **Hên ke tersa, jê momi corde ame war!** → Öyle bir korktuki, mum gibi eridi!

2700. **Hên ke tersa, qutê xo qırfa!** → Öyle bir korktu ki ödü koptu!

2701. **Hên ke thuzo, piaz [adır] verde vızo.** → O kadar acı ki, soğan (ateş) önünde vız gelir.

2702. **Hên ke zırçeno, dar qırçeno!** → O kadar bağırıyor ki, ağaç çatırdıyor!

2703. **Hên mevaze, zerrê Haqi deznena!** → Öyle deme Hakk'ın gönlünü incitirsin!

2704. **Hên nişto [zeleqiyo] pa ke, se kena, [nêqırfino] cıra nêbeno.** → Öyle yapışmış ki, ne yapsan kopmuyor.

2705. **Hên tırsa ke, isoni ana gay! →** Öyle bir ekşi'ki insanı boğaya getiriyor!

2706. **Henarunê suru sarr buro, muriyunê qoqu ki marê verdo! →** Kırmızı narları başkaları yesin, ahlat armudunu bize bıraksın! Eşitsizliği belirten bir deyim.

2707. **Hengaji bêşirse nêbena, mal bêşüwani nêbeno. →** Karsaban demirsiz olmaz, mal çobansız.

2708. **Hengaji kote asını! →** Karasaban, demire sapladı! İşin tersten gitmesi anlamında bir söz.

2709. **Hengure çım verdana hengure, bena şiaye. → Üzüm** üzüme bakarak kararır.

2710. **Hêni bile, eke bêwayir mend, beno jüwa! →** Çeşme bile sayıpsiz kalırsa kurur!

2711. **Hêni ke esqino, tıvanê lıngê xo era hard nêkunê. →** Öyle seviniyor ki, sanki ayaklarai yere deymiyor.

2712. **Hêni ke jê jüviniyê, tıvana zerdikê jü hakiyê. →** Okadar biribirinin benzeridir ki, sanki bir yumurtanın sarısıdırlar.

2713. **Hêni; çıme ra rezeno, ison; zerre ra dezeno! →** Çeşme gözeden akar, insan içten acır!

2714. **Hêniyê esqi sero, cematê xortu beno! →** Çeşmede aşk olur, cematte delikanlı olur!

2715. **Hêniyê hukmati ra ağwe mesıme, dêndar vejina. →** Hükümet çeşmesinden su içme borçlu çıkarsın!

2716. **Hêniyê mıxeneti ra ağwe mesıme, zerar vênena! →** Namerdin çeşmesinden su içme zarar görürsün!

2717. **Hêniyo ke bi jüwa, beno ke reyna bırezo! →** Kuruyan çeşme, olurya bir gün tekrar sızar!

2718. **Hênyo bawo, ez bızani ke cayê mı esto, zê paga khane na dina göwre de, ma ez çayê befeteli nia zê jü hewrê şiay? →** Öyledir babo, bilsem ki harabe bir yerim var, bu gri dünyada, neden böyle kara bulut gibi dolaşayım ki?

*[Qese/söz: **Mehmet Çetin**, şair-yazar, 09.11.2020'de Hakka yürüdü. Ruhu şad olsun!]*

2719. **Heq gonia çhuçıka yavani bile çêverê ma nêkero! →** Hakk yabani kuşun kanını bile bizim kapımıza koymasın. *[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce)]*

2720. **Heq ma destê Kurmanca u serê/sarê Tırka ra hewz kero**. **→** Tanrı bizi Kurmancların (Sünnilerin) ellerinden ve Türklerin kafalarından korusun. *[Qese/söz: Nevzat Gedik]*

2721. **Heqa Ali mede Weli! Heqa Weli ki mede Ali! →** Ali'nin hakkını verme Veli'ye! Veli'nin de verme Ali'ye!

2722. **Heqa bêari de bêpir yeno.→** Arsızın hakkından Pirsiz gelir.

2723. **Heqa bêkeşi de, kês nêkeno bas! →** Kimsesizin hakkınında, kimse baş edemez. Yani, kimsesizin hakkı ağırdır.

2724. **Heqa bıza kole, bıza iştirine rê nêmanena! →** Bonuzsuz keçinin hakkı bonuzlu keçiye kalmaz!

2725. **Heqa isoni ki weşiye rê esta, heq heywani ki. →** Yaşamak için insanın da, hayvanın da hakkı vardır.

2726. **Heqa khêdiyu, hondê vatena wayiriya. →** Evcillerin hakk'ı, sahibinin söylediği kadardır.

2727. **Heqa mazlumi, zalımi rê nêmanena! →** Mazlumun hakkı zalime kalmaz.

2728. **Heqa wa u bırayêni zora! →** Kardeşlik hakkı zordur/ağırdır.

2729. **Heqa zalımi de, zulımkar yeno. →** Zalimlerin hakkında zülümkar gelir.

2730. **Heqe mırena hama Haq nêmıreno. →** Hak (pay) ölür ama Hakk (Tanrı) ölmez.

2731. **Heqe u neqe, qe benê jü? →** Haklıylan haksız aynı olurmu?

2732. **Heqe, cayê xo vênena! →** Hak yerini bulur!

2733. **Heqe, destê neqe de jivena. →** Haklılık, haksızlığın elinde inliyor.

2734. **Heqe, hard de nêmanena! →** Hak yerde kalmaz!

2735. **Heqi kı non da, şari ki ron dano →** Hakk ekmek verirse, insanlar tereyağı verir. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

2736. **Heqo hona kı dıdanê mı estê, non-werdene nesibê mı kı. →** Tanrım hala dişlerim varken bana ekmek yiyebilmeyi nasip eyle. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

2737. **Heqve de, dı rü estê. →** Heybe'de iki sima vardır.

2738. **Her 've herênia xo, reyê gıneno hezaji ro. →** Eşek eşekliğiyle bataklığa bir defa düşer!

2739. **Her amo [na dina], her sono! →** Bu dünyaya eşek geldi eşek gidecek!

2740. **Her asın ra şimşer nêvırajino! →** Her demirden kılıç yapılmaz.

2741. **Her avoro-şiyene; berz-biyene niya. →** Her yukarı çıkış, yükselmek değildir!

2742. **Her bare yena cütene, her qesa nina vatene. →** Her pay çiğnenmeye gelir, her söz söylenmeye gelmez!

2743. **Her be herêna xo nêkuno ağwa xoriye. →** Eşek bile derin suya girmez!

2744. **Her bezna rındeke de, rowo rınd çino! →** Her boylu posluda güzel ruh

2745. **Her ca de, bêçıka xo esta! →** Her işte parmağı var!

2746. **Her ca qesey meke, hard 've goşiyo! →** Her yerde konuşma, yerin kulağı var!

2747. **Her can, serê zerria xode sultano! →** Her can kendi kalbinde sultandır.

2748. **Her cênıke bese nêkena cüwanıke bo. →** Her kadın hatun olamaz.

2749. **Her çê, sılondê xo keno hêgayê xo. →** Her ev gübresini kendi tarlasına atar.

2750. **Her çhiçêge, bowe nêdana. →** Her çiçek koku vermez.

2751. **Her çi alange dero! →** Her şey açık alandadır/yapayanlızdır.

2752. **Her çi cawo bari ra,- mordem hoviya xora qırfino. →** Her şey ince yerinden,- insan kaba yerinden kopar.

2753. **Her çi eskera nêbeno! →** Her şey açıklanamaz.

2754. **Her çi ke cawo bari ra bıqırfiyo, mordem ki hovêni ra qırfino. →** Her şey incelikten kırılsa, insan kabalıktan kırılır.

2755. **Her çi ke hên ayan u beyan biyêne, doskariye rê motajiye nêbiyêne. →** Her şey açık-seçik olsaydı; araştırmaya muhtaç kalmazdı.

2756. **Her çi mecê xoser. → Her şeyi üstüne alma.**

2757. **Her çi ra xof keno! →** Herşeyden ürküyor/korkuyor.

2758. **Her çi verva çımuno! →** Her şey göz önünde!

2759. **Her çi verva jümini yo. →** Her şey karşı karşıyadır.

2760. **Her çi wayirê wayiriyo. Wayiro pil en cawo berz dero. →** Hersey sahibinin sahibidir. En büyük sahip en yüksek mekanda olandır. Yani hiçbir şey sahipsiz değildir.

2761. **Her çi, ayan u beyano! →** Her şey ap açık!

2762. **Her çi, bınê sarê deyra vejino! →** Her şey onun başın altından çıkıyor!

2763. **Her çi, hurênda xode roşino. →** Her şey kendi yerinde (doğru yerde) satılır. Her şey ticari ve mesleki alanda yerini alır.

2764. **Her çi, hurêndia xode yeno rotene. →** Her şey yerinde satılıyor.

2765. **Her çi, meydan dero! →** Her şey meydanda!

2766. **Her çi, waxtê xode beno. →** Her şey zamanında olur.

2767. **Her çi, waxtê xode weso [werino]. →** Her şey zamanında tatlıdır [yenir]!

2768. **Her çi, waxtê xode! →** Her şey zamanında!

2769. **Her dara derge, qewaxe niya. →** Her uzun ağaç kabak değil.

2770. **Her dare koka xora xerepina.** → Her ağaç kökünden çürür.

2771. **Her dare meywe nêdana.** → Her ağaç meyve vermez.

2772. **Her dare ra, khoçıke nêvirajina!** → Her ağaçtan kaşık yapılmaz!

2773. **Her dare, koka xo sero.** → Her ağaç kökün üzerinde!

2774. **Her dare, puncê xo ser rewina.** → Her ağaç kendi damarı üzerinde yetişir.

2775. **Her doman, luki ra nêterseno.** → Her çocuk, canavardan korkmaz.

2776. **Her esto, herê heru esto.** → Eşek var, eşeğin eşeği var.

2777. **Her forto henen erzeno ke, kutık tukê xo erzeno.** → Öyle bir (aşırı) yalan atıyor ki, köpek dahi tüyünü atıyor.

2778. **Her gever biyo, vergu veyve kerdo!** → Eşek gebermiş, Kurtlar düğün yapmış.

2779. **Her golig, eve uşire nêno ramıtene.** → Her eşek çubukla sürülmez.

2780. **Her hêga de jü qil, her sare de jü aqıl.** → Her tarlada bir kütük, her kafada bir akıl!

2781. **Her her eve usılê xo zırreno.** → Her eşek kendi makamıyla anırır.

2782. **Her hêrdısın khalık niyo!** → Her sakallı kişi dede değildir.

2783. **Her hewro şia, şiliye nêano!** → Her kara bulut yağmur getirmez!

2784. **Her jü gule ra, jü bowe yena.** → Her boğazdan, bir geğirme (koku) geliyor.

2785. **Her jü'ye jü qeydewo!** → Her biri bir makam! (fügür)

2786. **Her jüwan jü qomo, her qom jü rengo, her reng ki elçiyê zagonê de qomê khaniyo.** → Her dil bir halk, her halk bir renk, her renk kadim bir kültürün taşıyıcısıdır. *[**Cemal Taş**, kıtavê "Kılamê Kırmanciye" ra, Tij Yayınları.]*

2787. **Her ke bi vêsan, zırreno!** → Eşek aç kaldımı anırır!

2788. **Her ke gına çamure ro, wayir ra [pê] qewetın kês çino. →** Eşek çamura düştü mü, sahibinden güçlü kimse yoktur.

2789. **Her ke hero, reyê gıneno lınci ro. →** Eşek ki eşektir, bir defa düşüyor çamura!

2790. **Her ke hero, zonê xode zıreno. →** Eşek ki eşektir kendi dili ile anırır.

2791. **Her ke hero, zu raye gıneno çamurero. →** Eşek eşek iken bir kere çamura düşer.

2792. **Her ke kata şêro, semere cırê hazıra. →** Eşek nereye gitsede semeri hazırdır.

2793. **Her ke mordem bi feqır, honde ki guvelek dorme ro sono. →** Adam fakirleştikçe, şeytan etrafında dolanır.

2794. **Her ke mordemi jêdiyay, mordemên biye kêm! →** İnsanlar çoğaldıkça, yiğitlik azaldı.

2795. **Her kes 've dustê xora! →** Her kes kendi dengine/ayarına!

2796. **Her kes 've hesavê xo! →** Her kes kendi hesabına!

2797. **Her kes aqılê xora gore qesey keno. →** Herkes kendi aklına göre konuşur.

2798. **Her kes eve aqil u kerdisê xo esto. →** Her kes aklı ve yaptıklarıyla vardır.

2799. **Her kes fikrê xo bêters vazo! →** Herkes fikrini serbest söylesin! *[Av. Hüseyin Aygün]*

2800. **Her kes raya xora sono! →** Her kes yolundan gider!

2801. **Her kes sileciyo, rew–herey yeno dewa xo. →** Her kes yolcudur, er-geç köyüne döner.

2802. **Her kes sono çê xo, Lüye sona qulıka xo. →** Her kes kendi evine gider, Tilki de kendi deliğine gider. Herkesin kendine göre, yaşamına göre bir yeri vardır, anlamında bir deyim.

2803. **Her kes vano; "esto-çino, ezu!" →** Herkes, "var-yok benim!", der.

2804. **Her kes wazeno bışiyo'ro xo. →** Her kes isterki, kendine benzesin.

2805. **Her kes wazeno, bêro dormê adıri de xo germ kero! →** Her kes isterki gelsin ateşin etrafında kendini ısıtsın!

2806. **Her kes weno u sımeno, mordem uyo ke thamê fekê xo bızono! →** Her kes yer içer, mesele o ki ağzın tadını bilmeli!

2807. **Her kes, 've aqılê xo, xo goyneno! →** Herkês kendi aklıyla kendini över.

2808. **Her kes, 've dustê xora! →** Her kes kendi dengine göre.

2809. **Her kes, 've qeydewo! →** Her biri, bir havada.

2810. **Her kes, ağayê çê xuyo! →** Her kes kendi evinin ağasıdır.

2811. **Her kes, ayvê xo têmıneno. →** Her kes kendi ayıbını örter.

2812. **Her kes, barê Haqi phoşt nêkeno! →** Her kes Hakk'ın yükünü taşıyamaz.

2813. **Her kes, ca dano ve lınga xo. →** Her kes kendi ayağına yer açar.

2814. **Her kes, çı ke hesavê xorê ame, ey keno! → Her** kes kendi hesabına geleni yapıyor.

2815. **Her kes, eve şinata xo hewlo! →** Her kes sanatıyla zengindir.

2816. **Her kês, gorê aqılê xo, xo pêseneno [goyneno]. →** Her kes kendi aklına göre kendini övüyor.

2817. **Her kês, hesavê xo keno.→** Her kes kendi hesabını yapar.

2818. **Her kês, hetê ra oncêno! →** Her biri, bir tarafa çekiyor!

2819. **Her kês, hondê taliy u qederê xo onceno. →** Her kes talihi ve kaderi kadar çeker!

2820. **Her kês, kerdena xora gore vêneno. →** Her kes yaptıkları kadar görür.

2821. **Her kês, lazê piyê xuyo! →** Her kês babasının oğludur.

2822. **Her kês, maya mı pers keno, kês piyê mı pers nêkeno. →** Her kes anamı soruyor, kimse babamı sormıyor.

2823. **Her kês, meyitê xo sero berveno. →** Her kes ölüsüne ağlar.

2824. **Her kês, qısmetê xo weno. →** Her kes kısmeetini yer.

2825. **Her kês, rızkê xo weno. →** Her kes kazancını yer.

2826. **Her kês, sıra [dora] xo verde. →** Her kes sırasının önünde.

2827. **Her kês, thamê fekê xo zono. →** Her kes ağzının tadını bilir.

2828. **Her kês, verê khoçıke çarneno'ra xo het. →** Her kes kaşığı kendine çeviriyor.

2829. **Her kês, wayirê dost u dısmêniyo. →** Her kesin dostu ve düşmanı vardır.

2830. **Her kês, wejirê çê xuyo. →** Her kes evinin sahibidir.

2831. **Her kês, xo 've adırê germi cêno. →** Her kes kendini ateşin sıcağına tutuyor.

2832. **Her keşi rê esto, [bara] marê çino! →** Her kese var (payımıza) bize yok!

2833. **Her keşi, derdê de xo esto. →** Her kesin bir derdi var!

2834. **Her keşi, jê xo mezone! →** Her kesi kendin gibi bilme!

2835. **Her ko ra herêdiyo, xevera koy çinêbiya. →** Eşek dağa küsmüş dağın haberi yok.

2836. **Her ko ra mıreno, bowa xo yena dewe! →** Eşek dağda ölür, kokusu köye gelir.

2837. **Her ko ra phoşti,- her vas ra derman nêbeno. →** Her dağdan sırt,- her ilaçtan derman olmaz. *[Vate/deyim:* ***Sait Çiya****, şair-yazar]*

2838. **Her lese, lınga xora darde bena! →** Her gövde ayağından asılır!

2839. **Her mahluqati xu sano çengeyê, çiyê pinno. Ma çiyê bıkerime ke çiyê bıbo.→** *Her yaratık kendini bir kenara dayamış, bir şey bekliyor. Biz*

*birşeyler yapalım ki, bir şey oluşsun. [Qese/söz: **Okan Eroğlu**, -**Piltan** dergisi genel yayın yönetmeni]*

2840. **Her merdo, dewran kuto têli.** → Eşek ölmüş devran dikene kalmış.

2841. **Her mordem şiwanê biyena xuyo!** → Her insan kendi varlığının çobanıdır!

2842. **Her nêşkino bile wedaro!** → Eşek bile kaldıramaz!

2843. **Her nustoğê sarrê Dêrsımi, jêde senık ki sayiro!** → Dersimli her yazar, az çok da şairdir. *[Hawar Tornêcengi]*

2844. **Her pêxamberi, düwa xorê kerda.**→ Her peygamber kendine dua eder.

2845. **Her qafıke ra, qeseyê vejino!** → Her kafadan bir söz çıkıyor!

2846. **Her qese, zonê xode rındeko.** → Her söz kendi dilinde güzel.

2847. **Her rındeke, qusurê de xo esto.** → Her güzelin bir kusuru var.

2848. **Her sare ra jü veng, her veng ra jü qese.** → Her kafadan bir ses, her sesten bir söz.

2849. **Her sayir vengê hora gore lawıke vano.** → Her şair kendi sesine göre türkü söyler.

2850. **Her sono verê ağwe, azney xovira keno.** → Eşek suyun önüne gidiyor, yüzmeyi unutuyor.

2851. **Her tenge ra dıme, hirayiye esta.** → Her darlıktan sonra, ferehlık vardır.

2852. **Her theyr 'ver refê xo!** → Her kanatlı, kendi kümesiyle!

2853. **Her theyr welatê xode waneno!** → Her kuş kendi vatanında öter.

2854. **Her theyr, eve perrunê xo perreno ra.** → Her kuş kendi kanadıyla uçar!

2855. **Her theyr, eve zonê xo waneno.** → Her kuş kendi dilinde öter

2856. **Her theyr, halênê xo eve xo vırazeno.** → Her kuş yuvasını kendisi yapar.

2857. **Her theyr, hondê xo perreno ra.** → Her kuş kendisi kadar uçar.

2858. **Her vas, bowa wese nêdano! →** Her ot hoş koku vermez!

2859. **Her vas, hencê/kokê xo ser rewino. Her theyr, zonê xode waneno! →** Her ot, kökleri üzerinde yeşerir. Her kuş, kendi dilinde öter! *[**Sayir Sey Qaji**, (1860-1936), **Daimi Cengiz**, "Dizeleriyle Tarihe Tanık Dersim Şairi: Sey Qaji" kitabından.]*

2860. **Her vas, koka xo sero rewino. →** Her ot kökü üzerinde biter.

2861. **Her veto, dım mendo! →** Eşeği soymuşlar kuyruğu kalmış. Jü kar ke sıfte kerd, senık mend ke bıqediyo, o waxt vanê: Her veto dım mendo. İşin çoğu bitmiş azı kalmış anlamında kulanılan bir deyimdir.

2862. **Her waxt bacıka to dü kero! →** Bacan her zaman duman çıkarsın. *[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce), şair-yazar]*

2863. **Her xêğ xorê zanawo, feqet ê bini xêğtina dê'ra bêzarê. →** Her aptal kendisi için bilgedir (yani sadece diğerleri aptallığından mustariptir). *[Qese/söz: **Nevzat Gedik**]*

2864. **Her xevetino, astor weno! →** Eşek çalışıyor, at yiyor!

2865. **Her zerar ra dıme, tenêna bena baqıl! →** Her zarardan sonra, biraz daha akıllı olursun!

2866. **Her zon, jü isono! →** Her dil bir insandir!

2867. **Her zon, jü mıleto! →** Her dil bir halktır!

2868. **Her, cêreno afsarê xo dıme! →** Eşek kendi yularının peşine düşer.

2869. **Her, çı zono ke wenca buro! →** Eşek ne bilir yonca yemesini!

2870. **Her, eve herênia xo reyê gıneno çamure ro! →** Eşek eşekliği ile bir kere çamura düşer.

2871. **Her, eve zırrayene mıle nêbeno! →** Eşek anırmakla hoca olmaz!

2872. **Her, hawt azney zoneno, eke şi verê çhemi, pêrune xovira keno**. **→** Eşek yedi yüzme çeşidini bilir, çayın kenarına varınca hepsini unutur.

2873. **Her, kıtavu ra barkerdo, na dina ra fetelno, ardo ke; her oncia hero, hero.** → Eşeği kitaplarla yükleyip, bu dünyayı gezdirmişler, geri getirip bakmışlar ki, eşek yinede eşektir.

2874. **Her, ko ra gever biyo, cırm ki dewe onto.** → Eşek dağda gebermiş, cezasını/yükünü köylüler çekmiş.

2875. **Her, wela adıri de gêvij dano.** → Eşek ateş külünde (severek) tepinir.

2876. **Her; cınistene rê,- bêwayir; pırodayene rê reto.** → Eşek binmeye,- kimsesiz dövmeye rahattır.

2877. **Hera kewtiye rê jü "çüş" beso.** → Yorgun düşmüş eşeğe bir "çüş" yeter.

2878. **Heram heramo, kêşi rê helal nêbeno.** → Haram haramdır, kimseye helal olmaz.

2879. **Hêrdıse kelezey ra ki esta, keşi mexapne!** → Teke'nin de sakal var, kimseyi kandırma!

2880. **Hêrdıse verdayene ra ayvê riyê isoni nêesterino.** → Sakal bırakmakla insanların ayıpları silinmiyor. *[Kamer Genç, eski Dersim milletvekili]*

2881. **Hêrdisa to biya sıpiye, serm nêkena?** → Sakalın beyazlamış, utanmıyor musun? Yaşlı erkekler kötü bir şey yaptıklarında söylenen söz.

2882. **Hêrdise kêli ra ki esta.** → Teke'de de sakal var!

2883. Herê bêpereyi rê bar beno zaf. → Parasız Eşeğe yük çok olur.

2884. **Herê Bolebanıji ki vano; "Ez ağawune".** → Balaban'lının Eşeği de, "ben ağayım" der. Balaban aşiretinden hemşerilerimiz fazla ağalık yapmak istedikleri için, onlara atfen söylenmiş eski bir deyim.

2885. **Herê mı memıre; usar yeno, Pira mı memıre; pıncar yeno!** → Eşeğim ölme, ilkbahar gelecek, Ninem ölme pancar gelecek! *[Çıme/kaynak: Gule Mayera, Xozat]*

2886. **Here ra vato, "mıjdania mı bıde, kurrikê to biyo," vato "barê mıno mıro, mı kurri ardi - nêardi ke barê mıno mırowo.** → Eşeğe demişler ki,

"müjdemi ver yavrun olmuş!" demiş ki; "yüküm sırtımda, yavru yapıp yapmasamda yüküm sırtımda."

2887. **Here ra vato; tı berbuya; here vato; ya koli ya ki owe onconu. →** Eşeğe demişler gelin sağdıcı olarak düğüne davetlisin, eşek demiş ya odun ya da su taşımam için. *[Zara-Qerebêl-Bekpar]*

2888. **Herê xo qewin girêde, ciranê xo dızd meke! →** Eşeğini sıkı bağla, kamşunu hırsız çıkarma!

2889. **Herediye, boxça xo gurete şiye! →** Küsüp bohçasını alıp gitti!

2890. **Heri dina de zafê, rınd ke pêro jü ca de niyê! →** Eşekler düyada çoklar iyiki bir arada değiller!

2891. **Heri ra pers kerdo: Çıturiya? Vato: Herenia mı des qati jêdiye! →** Eşeğe sormuşlar, "nasılsın?" Demiş; "eşekliğim on kat artmış!

2892. **Heri ra vato; "veyve esto, to wazenê," vato; "ya ağwa ya ki koliyê." →** Eşeğe demişler, "düğün var, sen istiyormusun" demiş "evet ya su ya odun."

2893. **Heri ra vato; piyê to qatıro, heştê nêşiyo nêçerdo! →** Eşeğe demişler; baban katırdır, bir hafta otlanmaya gitmemiş. Mecazi: Aslını neslini inkar edenler için söylenen bir deyim.

2894. **Heri rê çı wenca, kori rê çı roşti, kherri rê çı qese. →** Eşeğe yonca ne, köre aydınlık ne, sağıra söz ne.

2895. **Heri rê vato; "kayke!", hêri finciki estê. →** Eşeğe; "oyna" demişler, eşek tekme atmış.

2896. **Heri vato: "Semera mı ke mıra biye, barkerdoği zafê." →** Eşek demiş: "sırtımda semerim oldumu yükleyenler çok!"

2897. **Heri weno, kurıki keno miya xo vera! →** Eşeği yiyor, yavrusunu beline takıyor!

2898. **Heri weno, kurrıki keno verê miya xoro! →** Eşeği yer, yavruyu kuşağına bağlar!

2899. **Heri, jümini ra thırr u fısu,- mordêmi jümini ra qesu musenê. →** Eşekler birbirinden zart zurt-osuruk-, insanlar birbirinden usul-adap-söz öğrenir.

2900. **Hêri, têsan beno ağwe ser, têsan ki ano! →** Eşeği suyun başına susuz götürür, susuz getirir.

2901. **Herkês alvozê raştiye nêbeno! →** Her kesten iyi arkadaşlık olmaz!

2902. **Herkes trami hetê xo ser onceno! →** Her kes ateşi kendine doğru çekiyor.

2903. **Herkes vano; "esto çino, ezune". →**Her kes; "varsa yoksa, benim" der.

2904. **Hermeta rında, mordêmi vervaroji [verva roşti] bena. → Güçlü** kadın insanı aydınlığa götürür.

2905. **Hermeta xırte, mordêmi vezena vervaroji. →** Güçlü kadın, adamı gün ışığına çıkarır.

2906. **Hermete ke bımıro, weşiye qedina! →** Kadın ölürse hayat biter!

2907. **Hero barkerde, çhem ra hawt rey vêreno ra, hero bêbar jü-raye nêvêreno ra. →** Yüklü Eşek çaydan yedi kez geçer, yüksüz Eşek bir kere dahi geçemez. Mecazi: 1. Teknik olarak ağır yüklü bir hayvan sudan daha kolay karşıya geçebilir. 2. Bilgili insanlar suyu geçer, bilgiçlik taslayanlar dereyi bile geçemez. 3. İşi bilen insanın her türlü engeli aşabileceğine dair bir deyim.

2908. **Hero bêdawa, her kês nisenoro cı. →** Kimsesiz eşeğe her kes biner.

2909. **Hero borbor ki hero, hero gewr ki hero! →** Barbar Eşek'te Eşektir, Boz Eşek'te Eşektir!

2910. **Hero ke barê to pıro niyo "ço" meke! →** Yüklünü taşımayan eşeği "çü" deme.

2911. **Hero ke gever bi, vergi ra nêterseno. →** Ölü Eşek Kurttan kormaz.

2912. **Hero ke wayirê xo merdo, beno boka vergi. →** Sahibi ölmüş eşek, kurda yem olur.

2913. **Hero seytan, dermanê xo rêseno. →** Şeytan eşeğin dermanı urgandır.

2914. **Hero xam, verê çêveri de bar nano ro! →** Yabani Eşek kapıda yükü indirir!

2915. **Herre cırê na xevere mebero! →** Toprak kendisine (toprağın altında yatana) bu haberi ulaştırmasın. Yani toprağın altında yatan kişi anılırken söylenen bir deyim.

2916. **Herre cırê xevere mebero! →** Hayatta olmayanların arkasında konuşulduğunda söylenen bir deyimdir. Yani; toprak kendisine (toprağın altında yatana) bu haberi ulaştırmasın anlamındadır. Hayatta olanların arkasından konuşulduğunda söylenen deyim ise; **Zem nêbo, dem bo! →** Dedikodu olmasın, şaka muabbet olsun.

2917. **Herremus, wele kıneno, keno xo ser! →** Köstebek toprağı kazar üzerine döker.

2918. **Hêrs ra fekê xo kef dano! →** Öfkeden ağzı köpürüyor.

2919. **Hêrs ra ke usta ra, zerar ra nisena ro. →** Öfkeyle kalkan zararla oturur.

2920. **Hêrsê mêrdê ciamerdi, thırra heri yo. →** Erkeğin öfkesi, eşeğin usuruğu.

2921. **Hes geme ra herediyo, xevera geme çinêbiya! →** Ayı ormana küsmüş, ormanın haberi yok!

2922. **Hes ke bi kokım, khudiyê xo pê kaykenê. →** Ayı yaşlandımı, yavruları dalga geçer.

2923. **Hes ke bi kokım, lüye pê kaykena. →** Ayı yaşlandımı, tilki dalga geçer.

2924. **Hes ke heso, çıla çêyi nêbırneno! →** Ayı bile evin çırasını söndürmez. - Açıklama: Ayı bile hayvanların içine daldığında sadece bir tanesini kapıp yer. Merhametsiz, gaddar insanlar için söylenen bir deyim.

2925. **Hes qurnê xo,- mirçıke halênia xo, xovira nêkenê. →** Ayı inini, kuş yuvasını unutmaz.

2926. **Hes, phoşta geme ra horreno →** Ayı ormanın sırtından hırlıyor.

2927. **Heserê to zor kerdo, dina ma sero kerda mız u dumane. →** Eserin vurmuş bize, dünyayı üstümüze sis ve duman etmiş. *[Qese/söz:* ***Sayir Qemero Arêyiz]***

2928. **Heskerdene hesbiyane, jü hunero**. **→** Sevmek ve sevilmek, bir sanattır.

2929. **Heso vêsan kay nêkeno! →** Aç ayı oynamaz!

2930. **Hesreta royê ma; domaniya. →** Ruhumuzun hasreti, çocukluğumuzdur. *[Ali Erenlar, şair/sosyolog]*

2931. **Heş; paşna xo,- isan kefa destê xo lêseno. →** Ayı topuğunu, insan avcunu yalar. Çalışmayan kişi aç kalır. [Gımgım]

2932. **Hêşi khudiyê xo haskerdene ra kisto. →** Ayı yavrusunu severken öldürüvermiş. Kaba insanlar için söylenen bir deyim.

2933. **Heştirê çımu jê la u laşer şi! →** Göz yaşı sel oldu aktı!

2934. **Hêştirê çımu ra aqıl bijê! →** Göz yaşlarından akıl al!

2935. **Hetani şari re xulamtine kena, xulamê xobe! →** Başkasının kölesi olacağına kendi kölen ol. (Varto/Gımgım)

2936. **Hevalê lıngşamati çino. →** Ayağı kayanın dostu yoktur. [Gımgım]

2937. **Hevalê rayêriye [rêwitiye], nuno. →** Yolda kızlı yürüyen yoldaş yok.

2938. **Hevalê roza tenge be! →** Dar günün yoldaşı ol! [Qese/söz: **Yismayil Mirza/Hüseyin Duman** -yazar, öğretmen. Bu deyim "Tüya Şae" kitabından alınma.]

2939. **Hevalê werdene, coru nêbeno hevalê kerdene. →** Yiyen yoldaş, asla yapan yoldaş olmaz. Mecazi: Yeme dostu, her zaman küs olur, yardım etmez.

2940. **Hevzê xo nêqe ra bıke! →** Haksızlıktan kendini sakın!

2941. **Hewl jü-reyê,- vısonık se-rey mıreno. →** Yiğit bir defa, korkak yüz defa ölür.

2942. **Hewl u xırav meşte-biro bêli beno →** İyi ve kötü yarın–öbürgün belli olur.

2943. **Hewlbiyene ke mebo, fedakariye ki nêbena. →** İyilik olmazsa, fedakarlık olmaz.

2944. **Hewn ve merdene ra bırayê jümini yê. →** Rüya ile ölüm kardeştir.

2945. **Hewn, hevalê merdenewo. →** Rüya ölümün yoldaşıdır.

2946. **Hewn, jê astariyo; nêcêrino pê, hama sewa tariye de roştiya →** Rüya yıldız gibidir, tutulamaz, fakat karanlık gecede ışıktır. *[Qese/vate:* ***Hawar Tornêcengi]***

2947. **Hewnê diyo xorê, qesey kon torê, tayê ciandê, tayê burê! →** Rüya gördüm kendime, konuşacam sana; bazıları çalışsın bazıları yesin! Rüya gürürken karşıdaki kişiye anlatmadan önce söylenen tekerleme deyim.

2948. **Hewnê mordemê vêsani nino. →** Aç insaını uykusu gelmez.

2949. **Hewnê xo, hewnê awreşiyo! →** Uykusu tavşan uykusudur!

2950. **Hewnê xo, jür qesey meke, dıdonê Pêxamberi dezenê. →** Yalan rüyanı anlatma, peygamberin dişleri sızlar.

2951. **Hewno xêr, xêra Haqi ano. →** Hayırlı rüya Hakk'ın hayırlısını getirir.

2952. **Hewno xori, roza mordêmi keno tari! →** Derin uyku, insaının gününü karartır!

2953. **Hewnu ver tewsanki fetelino! →** Uykuda sersem sersem geziyor.

2954. **Hewrê ke kenê xure-xure, şiliye nêvornenê. →** Gürleyen bulutlar, yağmur yağdırmaz!

2955. **Hewzê xo bıke! →** Kendine dikkat et!

2956. **Hêya vatene ki sari rê belawa! →** Başkasına evet demekte başa beladır.

2957. **Heyranê xo mebe, heyranê Rıskiyu be! →** Kendine hayran olma, rıskına hayran ol!

2958. **Heywan eve bowekerdene, mordem eve naskerdene yeno têlewe. →** Hayvan koklaşa koklaşa,- insan tanışa tanışa yanyana gelir.

2959. **Heywano hewl, çü era xo nêresneno. →** İyi hayvan kendine sopa değdirmez.

2960. **Heywano ke peyê xu khul bi, qılancıke koti ra yena zoneno! →** Arkası yara olan hayvan, karganın nerden geleceğini bilir.

2961. **Hezretê Eli, rozê oncia na zalımu rê zılfıqar onceno! →** Hazreti Ali, birgün yine bu zalimlere zülfikarı çeker!

2962. **Hı vato, pırnıke ra perro! →** Hı demiş burnundan düşmüş!

2963. **Hıkır nıkır vano, nêri mayi bo bızo. →** Laf anlamayan. Nasıl yaparsan yap illa yap.(Erkeği dişiye çevir, erkek doğursun. *[Çıme/kaynak: Veli Kişioğlu, zazaca tiyatro yazarı ve oyuncusu.]*

2964. **Hir u bereketê cedê ma, lawıkanê ma ser – nun u sola mawo. →** Atalarımızın bereketê ezgilerimizin üzerinde - ekmek ve tuzumuzdur. Hep aklımdadır, insan-ı kamillerimiz biraraya geldiklerinde hep güzel ezgi ve klamları söylerlerdi. *[Qese/söz: **Tevfik Şahin**, araştırmacı yazar.]*

2965. **Hir u bereketê xo satiyo! →** Bereketi yoktur!

2966. **Hirayiye de tengiye nêbena. →** Varlıkta darlık olmaz.

2967. **Hirê basarağu, nire ro vılê jü gay nêno! →** Üç tane becereksiz, bir öküzün boynuna boyunduruğu bindirememişler!

2968. **Hirê xo ame, şi! →** Başı dönüp durdu.

2969. **Hırıs u hêşt (38) kergana zerrê mawa. →** Otuzsekiz içimizdeki kangrendir.

2970. **Hırıs u hêşt ame, ma pêro kerdime dırvetın. Kemere sero kemere nêmende. →** 38 geldi hepimizi yaraladı, taş üstüne taş kalmadı. *[Dersim Katliamında ölü diye suya atılan **Bego (Bedri) Polat**. "Bego -Dersim 1938 ve Sonrası" kitabın yazarı: **Rose Polat Agum**]*

2971. **Hirrayisê astori, phoşta gay rawo →** Atın kişnemesi, öküzün sayesindedir.

2972. **Hona astor nêgureto, nalu hêrneno/cêno! →** Daha at almadan nalları satın alıyor.

2973. **Hona boğo xamo, wazeno cıte bıramo! →** Daha ham boğadır, ister ki çift sürsün.

2974. **Hona bowa sıti fek ra yena! →** Ağzı daha süt kokuyor!

2975. **Hona bowa sıti fekra yena, wazeno bızewejiyo! →** Ağzı süt kokuyor, evlenmek istiyor!

2976. **Hona dere nêdiyo, ponçıkunê xo semerneno we! →** Dereyi görmeden paçaları sıyırıyor.

2977. **Hona fekê çhemi nêşiyo, çarıxunê xo vezeno! →** Daha nehrin kıyısına varmamış, çarıklarını çıkarıyor!

2978. **Hona kı dıdanê to estê [bırnenê], xorê malê xo bure. →** Halen dişin varken [keserken], malını yiyeceksin. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

2979. **Hona suke nêresto, marê tırki muso! →** Daha şehire yetişmeden, bize türkçe öğrenmiş!

2980. **Hona verê destu, bınê perru dero, oncia ki ağayêni keno! →** Daha el-pençe, kanat altında yinede ağalık taslıyor!

2981. **Hona veyve nêkerdo, qıdıx u khocıke kenê hazır. →** Daha düğün yapmamış, kapkacağı hazırlar. Mecazi; Doğmamış çocuğa don biçmek. Yada; Dereyi görmeden paçaları sıyırmak, anlamına gelen bir deyim.

2982. **Hondê bêçıka xo jü la vênena; bijê, beno ke rozê torê lazım bo! →** Parmağın uzunluğunda bir ip bulursan al, ola ki bir gün gereksinim duyasın!

2983. **Honde beso! →** O kadar yeter! Gına geldi.

2984. **Hondê ke eve xo niyo, xorê çino, xorê nêbeno. →** Kendisi olmayana kadar, kendisine [yararı] yoktur, olamaz. *[Tornê Thuji/Mehmet Tüzün –Nustoğ-Şair]*

2985. **Honde ke mı va, tuk ame zonê mı sero! →** O kadar söyledim ki, dilimde tüy bitti.

2986. **Hondê ke serê hardi dero, hondê ki bıne dero! →** Ne kadar yer yüzünde, o kadar yer altında!

2987. **Honde ke vato, zoni sero tuk nêmendo! →** O kadar söylemiş ki, dilinde tüy bitmiş.

2988. **Hondê kutıki qimetê xo çino! →** Köpek kadar kıymeti yok!

2989. **Honde şiyar bine, çımê mınê neçari cêrçegu de perra.→** O kadar sorgu sual ettim, zavallı gözlerim gerçeklerde kaldı. *[Qese/söz: **Uşenê Tikmey**. Fazla bilgi için. Dipnot 50 ye bakınız!]*

2990. **Hondê xo bure, hondê xo bıke! →** Kendin kadar ye, kendin kadar yap!

2991. **Hondê xo qesey bıke! →** Kendin kadar konuş!

2992. **Honde, xo megoyne! →** O kadar kendini övme!

2993. **Hop hop, gıldıri gop! →** Hop hop, yuvarlanıp dal! Biri bir şey anlattığında diğerinin dinlemeden araya girmesi için söylenen bir deyim.

2994. **Hora ke raşt wazenê ke çiyê bıkerê, gunê ke butu ju bê! →** Eğer gerçekten bir şey yapmak istiyorsanız, hepinizin bir olması lazım. *[Qese/söz: Hayri Dalkılıç, şair, yazar.]*

2995. **Hosta ke rast bi, dar va şêro çewt bo! →** Usta doğru olsun da, varsın ağaç eğri olsun!

2996. **Hostayê dêsu, nêbeno hostayê qesu! →** Duvar ustası değil, söz ustası oluyor!

2997. **Hostayê kari, hunerê xo araqê çari. →** İş ustasının hüneri, alnının teri!

2998. **Hunerbend can u royê qomê xo, aynê mıletê xo bo. →** Sanatçı toplumun ruhu canı, aynası olmalı. *[Kemal Akay Xamırpêt]*

2999. **Hurdêmine-piya, sare na'ro jü balişna**. **→** İkisi birlikte bir yastığa baş koymuş.

3000. **Hurênayis ke esto, hurê amayis ki esto. →** Dövüşmek/savaşmak varsa, barışmakta var.

3001. **Hurêndia çarıgê korêki de niseno ro. →** Dırının kökü kadar yerde oturuyor.

3002. **Hurêndia gurenayişi, cêrayişi gureta. →** Çalışmanın yerini, gezmek almış.

3003. **Hurêndia khuli bena wes, hurênda qesi nêbena wes. →** Yara yarası sağalır, kötü söz yarası sağalmaz.

3004. **Hurêndia mordemê xırtı tım berza. →** Yiğit adamın yeri herzaman yüksektedir.

3005. **Hurêndia mordemunê xırtu, mordemunê zırtu gureta. →** Yiğit adamların yerini boş adamlar almış.

3006. **Hurêndia reqayisê Çheku, gunê endi bereqayisê Qesu bicêro! →** Silah seslerininin yerini, artık sözlerin parıltısı almalı! Yani, bir an evel barış sağlanmalı, insanlar kendi köylerinde rahat yaşamalılar. *[Qese/söz: **Hawar Tornêcengi]***

3007. **Huri-muri, mıra düri. →** Huri - muri (melek gibi şeyler), benden uzak olsun!

3008. **Hurmet, hurmete wazeno.→** Saygı saygı ister.

3009. **Hurmet, qedrê mordêmiyo**. **→** Hürmet insanın kıymetidir.

3010. **Husk bıbırne, tern yamu yamu! →** Kuru kes, yaşı sakın ha!

3011. **Huska-husk qemetiyo pıra. →** Kuru-kuruya yapışmış.

3012. **Huyayisê arsıji, tıvanê qulıka dêşi ra yeno. →** Arsızın gülüşü, sanırsın duvar deliğinden geliyor.

3013. **Huyayiş her zon de jüyo! →** Gülmek her dilde aynıdır. *[Qese/söz: **Pınar Özgül,** hunerberze/sanatçı-yazar]*

- K -

3014. **Kal ve khali ra jü niyê. →** Çiğ ve ihtiyar bir değildir. (dil çalışmasından)

3015. **Kal; sermayewo, pote; pi u bırawo! →** Çiy (olan) utangaçtır, pişmiş (olan) baba-kardeştir. Çiğ zaman alır, pişmiş dar zamanda kurtarıcıdır.

3016. **Kaleku erzeno, hama destevera ho ve thoway nina! →** Yanlarını atıyor ama elinden de bir şey gelmiyor. Yani, çabalıyor ama bir işi başaramıyor. *[Qese/söz: **Haydar Beltan**, nustoğ-yazar.]*

3017. **Kam beno vorek, kam beno vosno qer, meterıs de bêli beno. →** Kim kuzu olur, kim karakoç olur, cephede belli olur.

3018. **Kam bi, bi çı! →** Kimdi, ne oldu!

3019. **Kam çı bıkero, ey/aye vêneno. →** Kim ne yaparsa, onu görür.

3020. **Kam çı bıkero, xorê keno. →** Kim ne yaparsa, kendine yapar.

3021. **Kam çı bıramo, ey çineno. →** Kim ne ekerse, onu biçer.

3022. **Kam dızdi ra; "şên bo!" vano ke! →** Kim hırsıza, şen ola der ki!

3023. **Kam heqo, kam neqo! →** Kim haklı kim haksız! *[Qese/söz: Haydar Beltan, nustoğ-yazar.]*

3024. **Kam ke "senık" ra sa nêbi, "jêder" ra qe nêbeno. →** Az ile yetinmeyen, çok ile hayli yetinmez.

3025. **Kam ke aslê xo inkar keno, heramzadewo. →** Aslını inkar eden, haramzadedir.

3026. **Kam ke aslê xo inkar keno; hardê xo şiawo, hewayê xo puko. →** Kim ki aslını inkar eder; toprağı kara, havası fırtınalıdır.

3027. **Kam ke berz perreno, cêr niseno [kuno]. →** Yüksek uçan, alçağa/derine düşer [konar]. Deyim, kibirli ve çevresindekileri beğenmeyen kişi için söylenir.

3028. **Kam ke çı bıkero, ey [aye] vêneno. →** Kim ne yaparsa, onu görür.

3029. **Kam ke çı bıkero, xorê keno. →** Kim ne yaparsa, kendine yapar.

3030. **Kam ke dostê xorê yaro, Xızır cırê tım hewaro! →** Kim ki dostuna yardır, Hızır herdaim kendisinden haberdardır!

3031. **Kam ke eslê xo inkar keno, toz erzeno rêça xo sono! →** Kim ki aslını inkar eder, izine toz atar gider. Yani: Sırrına ve kerametine leke sürerek yok olup gider. *[Qese/söz: Sayir Sey Qaji, 1860- 1936]*

3032. **Kam ke eve kino, Xızır dısmenê dino! →** Kim ki kincidir/kin güder, Xızır ona düşmandır!

3033. **Kam ke Haqi ra nêterseno, eyra bıterse. →** Kim ki Hakk'tan kormuyor, ondan kork!

3034. **Kam ke jüri ra düriyo, Haqê xora nêjdiyo. →** Kim ki yalandan uzaktır, Hakkına yakındır.

3035. **Kam ke merd, wele bena deyro! →** Kim öldüyse, toprak onun başına! Mecazi: Olan, ölene olur, başka kimseye değil.

3036. **Kam ke mı qayil nêbeno, canê xo mı medo! →** Kim beni beğenmiyorsa, bana canını vermesin!

3037. **Kam ke nêvêno zamet, nêweno nimet! →** Zahmeti çekemiyen, nimeti yiyemez!

3038. **Kam ke pilê xo nas nêkeno; ra u welağê xo rew sas keno →** Büyüğünü tanımayan kimse; Yolunu, yolağını erken şaşırır. [Qese/söz: Bava Sey Qaji]

3039. **Kam ke piyaz mewero, fek ra bowe nina! →** Soğan yemiyenin ağzından koku gelmez/ağzı kokmaz!

3040. **Kam ke qırawıle de alvozên keno, nikliya xo ci ra nêvejina! →** Kargayla arkadaşlık edenin, gagası [burnu] boktan çıkmaz!

3041. **Kam ke quya kami bıkıno, eve xo gıneno pıro. →** Kim ki elin/başkasının kuyusunu kazar, kendi düşer içine.

3042. **Kam ke rêça pilunê xo keno vindi; beno koçekê sarri. →** Kendi büyüklerinin izini kaybeden kişi; başkalarının köçeği olur.

3043. **Kam ke rındiye keno, rındiye vêneno! →** Kim iyilik ederse, iyilik bulur.

3044. **Kam ke riyê tode huyiya, xorê dost mezone! →** Kim ki yüzüne gülüyor, kendine dost sanma!

3045. **Kam ke vırare fino dısmêni ra, ey bêlewiyayis verdano! →** Kim düşmana sarılırsa, onu hareketsiz kılar.

3046. **Kam ke wazeno koraniye; buro thoraniye! →** Kim ki kötülük ister, yesin gerisini.

3047. **Kam ke werte de roniso, kaleke [kobe] ra weno. →** Ortada oturan, kenardan (darbe) yer! Anlamı: Aşikâr olan göze batar. kobe: kenar, köşe.

3048. **Kam ke, eve torjên kuno ve bırr, bırri bırneno! →** Kim ki baltayla koruluğa girerse, koruluğu keser! Yani, öfke kontrölünün önemine mecazi olarak vurgu yapılıyor. Aslında doğaya, hayvana insana karşı şiddet kınanıyor mecazi olarak. Yaşlılarımız yaşanmış üzücü hatıraları anlatırken benzeri örneklerle tamamlarlar konuyu.

3049. **Kam merdene ver remo, xeleşiyo ke? →** Kim ölümden kaçıp kurtulmuş ki?

3050. **Kam se keno, xorê keno! →** Kim ne yaparsa kendine yapar.

3051. **Kam şişmano, o phoşmano. →** Kim şişman ise, o pişmandır.

3052. **Kam vano ke, "doyê mı tırso!" →** Kim der ki, "ayranım ekşidir!"

3053. **Kamci qesa marê bena gosare, kamci qesa fekra ke vejina u gınena phıstın ro bena boyin, Haq zoneno. →** Hangi söz bize küpe olur, hangi söz ağızdan çıkıp göğüse düşer ve kokar, Hakk bilir! *[Çıme/kaynak: **Caner Canerik**]*

3054. **Kamci roze sonde nêbiyo ke! →** Hangi gün, akşam olmamış ki!

3055. **Kamci roze, roz nêşiyo koro ke! →** Hangi gün, güneş batmamış ki!

3056. **Kami ke lınga xo kerde zengi, o wayirê astoriyo. →** Ayağını üzengiye koyan, at sahibidir.

3057. **Kami ke nunê ma werd, mezela ma kınıte! →** Kim ki ekmeğimizi yedi, mezarımızı kazdı! Nankörlük eden kişiler için söylenmiş deyim.

3058. **Kami ke tuyê vayi kerdo, tuye riyê xo kerdo. →** Kim ki rüzgara tükürmüş, kendi, kendisinin yüzüne tükürmüş.

3059. **Kami kerd, kami werd! →** Kim yaptı, kim yedi!

3060. **Kami ra ke va, "rındo", vejino mordêmi ri! →** Kime "iyidir" denildiyse, insanın yüzüne çıkıyor/şımarıyor.

3061. **Kamji kemere hawa fiyê, bınde tı vejina! →** Hangi taşı kaldırsam, altından sen çıkıyorsun

3062. **Kamji kemere ke gırsa, so sarê xo pırode! →** Hangi taş büyükse, git başını ona vur!

3063. **Kamo ke bênuniyo, gumano ke o bê-xali'yo. →** Kim ki ekmeksizdir, sanırım o dayısızdır. Kimsesiz, güvencesi olmayan kişiler için söylenir.

3064. **Kamo ke dısmenêni keno nê,- kamo ke haskeno o muhimo. →** Düşmalık yapan değil, seven önemlidir.

3065. **Kamo ke hardê xo zafo, dunıka xo hirawa. →** Toprağı büyük olan, mutfağı da geniş olur.

3066. **Kamo ke hardê xo zafo, meymanê xo ki zafê. →** Toprağı geniş olan, misafirleri de çok olur.

3067. **Kamo ke hondê derjên xêrê xo reşto kamiya ma u zonê ma, astê pi u khalikê xo oresnê ra. →** Kim ki bir iğne kadar hayrı dilimize, kimliğimize yetişmiş, baba dedesinin kemiklerini dindirmiş. *[Qese/söz: Hayri Dalkılıç, -şair, yazar. "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]*

3068. **Kamo ke qedrê zon u zagonê ma zono, cayê xo sarê mı serewo. →** Kim ki dilimiz ve kültürümüzün değerini biliyor, başımızın üstünde yeri var. *[Qese/söz: **Hayri Dalkılıç**, -şair, yazar. "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]*

3069. **Kamo ke raya xo nêvezeno, sarri dıma sono.** → Kendi yolunu çıkaramayan, başkasının ardından gider.

3070. **Kamo ke sarri rê berveno, hurdi çımu ra beno.** → Başkasına ağlayan kişi, çift gözünden olur.

3071. **Kamo ke tım barê sari onceno; hero.** → Her zaman başkasının yükünü çeken; eşek sayılır..

3072. **Kamo ke vatêna ma u piyê xo nêkeno, tım phosema beno.** → Ana-babasının dediğini yapmayan, her zaman pişman olur.

3073. **Kamo ke wazeno xavıke (seresıti) buro, manga lewê xode çarneno!** → Kim sütün kaymağını isterse, ineği yanında dolandırsın.

3074. **Kamo ke zonê maya xo, xovira keno, bızano ke rozê yena maya xo ki xovira keno.** → Anadilini unutan kişi, birgün anasını da unutacağını bilmelidir. *[Qese/söz: Daimi Doğan -Öğretmen]*

3075. **Kamo ke zonê xora vêreno, qesa Haqê xora ki vêreno.** → Dilinden vazgeçen, Hakk'ın kelamından da vazgeçer. *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

3076. **Kar bo, bar mebo!** → İş olsun, yük olmasın!

3077. **Kar jê şêri aseno, hama mordêmi ke dest est cı, beno jê lüye.** → İş arslan gibi görünür, fakat, insan el attı mı, tilki gibi oluyor.

3078. **Kar ke koti de qediya, xêr uza dero.** → İş nerde biterse, hayır ordadır.

3079. **Kar u zerar bırayê jüminiyê.** → Kâr ve zarar, birbirinin kardeşidir.

3080. **Kar xeleşiyo, astık u postık mendo!** → İş bitmiş (kurtulmuş), deri ile kemik kalmış!

3081. **Kar, yê ciamerdu, huner yê cêniyuno!** → İş erkeklerin, hüner kadınlarındır.

3082. **Kar; karê karkerdoğuno, ar; arê cüwanıkuno.** → İş; işçilerin emeğidir, ar ise hatunların yüzakıdır.

3083. **Kar; yê karkeru, huner; yê xatunu!** → İş; işçilerin, hüner; hatunlarındır!

3084. **Kara şiwaney, asporbiyena heruna.** → Çobanın kârı, eşeğe binmektir.

3085. **Kardi bêçewr nêbena thuz.** → Bıçak yağsız keskin olmaz.

3086. **Kardi desto zernên nêbırrnena!** → Altın eli bıçak kesmez!

3087. **Kardi do'ra aste.** → Bıçak kemiğe dayanmış.

3088. **Kardi ke cısanê, çılıkê goni cıra nêperrena!** → Bıçak vursalar, bir damlacık kan fışkırmaz.

3089. **Kardia khoniye sone bena.** → Kör bıçak bilelenir.

3090. **Kardia zalımi dı feka.** → Zalimin bıçağı iki ağızlıdır.

3091. **Karê baqılu, phoşta bomu dero.** → Akıllıların işi delilerin sırtındadır.

3092. **Karê bilasevete meke, bêderman mebe!** → Boşuboşuna iş yapma, dermansız kalma!

3093. **Karê dina nêqedino.** → Dünyanın işi bitmez.

3094. **Karê ewro, meverde şewro.** → Bugünkü işini geceye bırakma! (Gımgım)

3095. **Karê ewro, meverde tewro.** → Bugünkü işini hiç bir güne bırakma! Tewr–Roz (tewr–ro'): Hiç bir gün kelimesinden bozularak "tewro" olmuş kalıplaşmış deyim. (Gımgım)

3096. **Karê ewroy, meverde meste.** → Bugünün işini yarına bırakma. (Dersim)

3097. **Karê isoni; lılıkê/aynê isoniyo.** → İnsanın işi, aynasıdır.

3098. **Karê jü cênıke, qeseykerdena des mordêmi ra hewlo.** → Bir kadının işi, on adamın konuşmasından kıymetlidir.

3099. **Karê lerze, bijê ha bınero berze.** → Acele işi al şurdan bayıra at. Yani acele işin bir faydası yoktur.

3100. **Karê lerze, phoşta isoni rê beno derze.** → Acele iş insanın sırtında yük olur.

3101. **Karê lerze, seytani de bılerze.** → Acele işi, şeytan da titre.

3102. **Karê mırd u vêsani rast nêsono!** → Tokla acın işi rast gitmez!

3103. **Karê mordemi, namê mordemiyo. →** İnsanın işi insanın namıdır!

3104. **Karê qıji, jêde gırs meke! →** Küçük işi, fazla büyütme.

3105. **Karê sılxetu, ağwa deverdayiya →** Çokluğun işi, dökülen sudur.

3106. **Karê sıma era tepey mekuyo! →** İşiniz aksamasın. (işiniz rast gitsin.)

3107. **Karê soni nêmezet meverde! →** Akşam işini eksik bırakma!

3108. **Karê soni, meverde sodır! →** Akşamın işini, sabaha bırakma!

3109. **Kare ve zerari ra têdustrayê. →** Kâr ve zarar aynı düzeydedir.

3110. **Karê waxti, pasayê texti. →** Vakitli iş, paşa tahtıdır.

3111. **Karê xo meçarne oroji! →** İşini yokuşa sürme!

3112. **Karê xo sari serawo! →** İşi başından aşkın.

3113. **Karê xo, pey de meverde, nêvırajino [nêqedino]. →** İşini arkada bırakma, yapılamaz [bitmez].

3114. **Kari ra mêterse, va şêro kar tora biterso**. **→** İşten korkma, varsın iş senden korksun.

3115. **Karkero qelp [gangaz], verasoni zeredez cêno. →** Tembel işçi, akşama doğru karın ağrısına tutulur.

3116. **Karo bêxêr, va çine bo! →** Hayırsız iş, varsın olmasın!

3117. **Karo çetın meke, derdo bêderman mevêne! →** Zor iş yapma, dermasız dert görme!

3118. **Kas ke, kas ke, kena meske! →** Çek, çek yayık yaparsın! Anlamı: Yapa yapa, deneye deneye uğraşa uğraşa bir menzile –bir maksada ulaşırsın.

3119. **Kaş u kaş, benê lekaş! →** Çeke çeke, aşınarak paçavra olur. (Gımgım)

3120. **Kaşkena ma riyê/xuya tayine, - hona ke emeg cı nêdo- , naskerdêne! →** Keşki bazılarının yüzünü/huyunu -emek vermeden önce- tanısaydık! İnsanın değerini beşparaya satan arkadaşlar içindir. *[Hawar Tornêcengi]*

3121. **Kaşkena omrê her kêşi, hondê vijdanê xo biyêne! →** Keşke herkesin ömrü vicdanı kadar olsaydı!

3122. **Kaşkena tı verg biyêne, va to vorekê mı bıwerdêne! →** Keşki sen kurt olsaydın da benim kuzumu yeseydin!

3123. **Kayê domaneku niyo! →** Çocuk oyuncağı değil!

3124. **Kefa destê mı hurina, mırê perey yenê! →** Avucum kaşınıyor, bana para geliyor!

3125. **Kefe savını kerd çımu! →** Sabunun köpüğünü gözüne soktu! Birine yapılan hareketi, verdiği zazarı anlatan deyim.

3126. **Kelê hêrşi, jê kepurê savuniyo →** Sinir kabarması, sabun köpüğü gibidir.

3127. **Keli ra sıt doseno! →** Çepiçten süt sağıyor!

3128. **Kelkitê tefkıre, nêgıneno jü caro. →** Dokumacının aleti, yalnız bir yere değmez. Zanatkâr işinin ehlidir, demek. [Gımgım]

3129. **Kelpiç şiyo derdê kemere rê bervo! →** Kerpiç gitmiş taşın derdine ağlamış!

3130. **Kelpo salaxane waxtê lapi de meredino ra. →** Akılsız köpek, yal zamanı uyur kalırmış.

3131. **Kêmasiya isoni, her waxt ki bena! →** Eksiklik, insanda her zaman da olur!

3132. **Kemer u kuç vora mıro, xêr u ber bıvoro toro! →** Taş ve çakıl üstüme yağdı, hayır ve bereket, senin üstüne yağsın!

3133. **Kemer, fekê to kuyo? →** Ağzına taş dolsun! Ağzıdan yel alsın!

3134. **Kemera bınê goliya! →** Gölün dibindeki taştır! Sır saklayanlar için söylenir.

3135. **Kemera bını kerde ser, yê seri kerde bın. →** Alttaki taşı üste, üstteki taşı alta getirildi. Haklıyken, haksız duruma düşmek.

3136. **Kemera çengi hurênda xode mokêma, hama kenger vay ver sono! →** Köşe taşı yerinde sağlamdır, ama Kenger rüzgarın önünde savrulur!

3137. **Kemera çengi ke lewiye, qılawuzê çêyi remeno bınê tüye. →** Köşe taşı oynadı mı, evin kılavuzu dut ağacının dibine kaçar. Evde hır gır çıktı mı, evin düzeni bozuldu mu, evin melakesi de kaçar. *[Çıme/kaynak: **Alişan Kaya]***

3138. **Kemera çengi, çenge de niyina ro. →** Köşetaşı, köşeye yerleştirilir.

3139. **Kemera gırane yê çengiya. →** Ağır taş köşeye aittir.

3140. **Kemera gırane/gırse, cayê/hurênda xora nêlêwina. →** Ağır taş yerinden oynamaz.

3141. **Kemera gırse, eve qıze vındena. →** Büyük taş, küçük taş ile desteklenir

3142. **Kemera gırse, kemera qızkêke kena bınê qına xora. →** Büyük taş, küçük taşı kıçının altına atar.

3143. **Kemera jüwaye [huske], çığa korek erzena cı bıerze, nêzeleqino pıra. →** Kuru taşa, ne kadar darı atılırsa atılsın yapışmaz.

3144. **Kemera ke erzena ağwe, balê beqe bıtersno! →** Suya attığın taş, bari kurbağayı korkutsun!

3145. **Kemera ke gındır biye, şil bena, bena tuxte. →** Taş yuvarlanınca, aşınarak ufalır. (Kemera tuxte: avuç içi kadar olan taş) (gımgım)

3146. **Kemera ke gırr biye, bınge u binatê xo nêcêna! →** Yuvarlanan taş birdaha asla yerini ve yönünü bulamaz.

3147. **Kemera ke kılasınge ra perrê [vejiye], peyser nina. →** Sapandan fırlayan taş, geri gelmez. Yani söz ağızdan çıkmıştır.

3148. **Kemera ke kuna kutıki ra, gereke cıgıno! →** Atacağın taş, vurduğun it'e değmeli.

3149. **Kemera şindori ra, pırd nêbeno! →** Sınır taşından, köprü olmaz!

3150. **Kemere bije serê zerria xo fiye, na qese xovira bıke! →** Taşı al bağrına bas, bu sözü unutma! Yani; uğranılan zarara, felakete rağmen, susmak.

3151. **Kemere derdu serne, va derdi têra nêbê. →** Taş koy dertlerin üstüne, varsın dertler uyanmasın.

3152. **Kemere gırr bena; bena senıke, dıstari cêrina/çerexina; bena tenıke. →** Taş yuvarlanıp hafifler, El değirmeni döner incelir/aşınır.

3153. **Kemere hurêndi de na ro! →** Taşı gediğine koymuş.

3154. **Kemere ke gınê kerpiç ro, kemere rê thawa nêbeno, hama kelpiç beno wele sono. →** Taş kerpiçe değerse, taşa bir şey olmaz, ama kerpiç toprak olur gider.

3155. **Kemere ke gırr biye, bena senıke. →** Yuvarlan taş hafifler.

3156. **Kemere ke mıxeneti ra yena, vera yande, va ravêro! →** Namertten gelen taşın önünden çekil, geçsin gitsin!

3157. **Kemere ke nina verê heri, heri bere verê kemere. →** Taş eşeğin önüne gelmiyorsa, eşeği taşın önüne götür.

3158. **Kemere meerze werte, qefçıliye perrena to. →** Taşı ortaya atma, pisliği sana sıçrar.

3159. **Kemere, eve quweta ağwe nê, eve savrê dılapa lonebena. →** Taş; su gücüyle değil, damlanın sabrıyla delinir.

3160. **Kemere; sarê mordemi,- qese; zerê mordemi sıkneno! →** Taş insanın başını, söz insanın kalbini kırar!

3161. **Kemerunê xo erzenê jü gol. →** Taşlarını bir göle atıyorlar. Aynı fikirdeler, anlamında bir deyim.

3162. **Kêmfersend mordêmi nal u bızmar [mıx] ra keno. →** Fırsatçı insanı naldan da mıhtan da eder. Kêmfersend: fırsatçı, gambaz. Bızmar: kürtçe çivi demek. (Gımgım/Varto)

3163. **Kenger koka xo ser rewino, eke bi husk, vay ver vaydino. →** Kenger kendi kökünde biter, kuruduğunda rüzgarda savrulur.

3164. **Kengeri ra perskerdo "Çê to kot yo?" Vato "Va zoneno!" →** Kengere sormuşlar, evin neresi? „Rüzgar bilir“ demiş.

3165. **Kerdenê to, goni astunê mıde kerde jüwaye! →** Senin yaptıkların, kemiklerimdeki kanı kuruttu!

3166. **Kerdoğ xeleşiyo, nêkerdoğ nêxeleşiyo.** → Yapan kurtulmuş, yapmayan kurtulmamış.

3167. **Kerdunê xora bê têri, eke nêbi; rozê yena bena bêri.** → Yaptıklarınla yüzleş, yoksa bir gün gelecek yüzsüz olursun.

3168. **Kerga dewleti, rozê de dırey haku kena.** → Devletin tavuğu, günde iki kez yumurtlar.

3169. **Kerga feqıru, tek tek haku kena!** → Fakirin tavuğu, tek tek yumurtlar.

3170. Kerga ke haku kena, sare mebırne! → Yumurtlayan tavuğu kesme!

3171. **Kerga ke kerga, qut idare ra wena!** → Tavuk, tavukluğuyla, yemini idareli yiyor!

3172. **Kerga ke zaf feteliye, lınga xora zirç ana zerê çêyi.** → Çok dolaşan tavuk, ayaklarıyla evin içine dışkı getirir.

3173. **Kerga mawa ewroyi, qeza meştey ra rında!** → Bugün ki tavuğumuz, yarınki kazdan iyidir!

3174. **Kerga şiaye hako şia nêkena.** → Kara tavuk, kara yumurta yapmaz

3175. **Kerga vêsane, hewnê xo de qut diyo!** → Aç tavuk, rüyasında darı görürmüş!

3176. **Kerga vêsane, hewnê xo tığe sero vênena!** → Aç tavuk, rüyasını buğday yığının başında görür!

3177. **Kerga vêsane, hewnê xode ambarê quti vênena.** → Aç tavuk, rüyasını yem ambarında görür.

3178. **Kerga vêsane, xo zerê ğıze de vênena!** → Aç tavuk kendini tahıl ambarında görür.

3179. **Kergane; gunê berr bo!** → Çıban mutlaka patlatılmalıdır!

3180. **Kerge bile ağwe ke sımena, xo sero Haqi ro niadana!** → Tavuk bile su içerken, yukarıya dönüp Hakka bakar öyle içer.

3181. **Kerge biya wayirê leyru, pizê xo nêkerdo mırd! →** Tavuk, civciv sahibi olmuş, kendi karnını doyuramamış!

3182. **Kerge biya wayirê varıku, ci mırd nêwerdo. →** Tavuk civciv sahibi olmuş, yeterince bok yememiş.

3183. **Kerge hak kena, buri erzenê diki. →** Tavuk yumurta yapar, doğum sancısı Horoza atar! Buri: doğum sancısı

3184. **Kerge ra remeno, diki de weno! →** Tavuktan kaçıyor, horoz ile yiyor!

3185. **Kerge vato "Çıkê mı qeze ra kêmiyo? Gereke ezi ki jê daye hako de gırs biyari!" Kerge peyniye de hako de gırs kerdo, hama çı hêf ke qına xo dırriya. →** Tavuk demiş, benim neyim eksik kazdan? Gerek, bende onun yumurtası kadar büyük doğurayım! Sonunda tavuk büyük yumurta yapmış, fakat, ne yazık ki kıçı yırtılmış. Başından büyük işlere bulaşma! anlamında.

3186. **Kerge, hewnê xode qut diyo! →** Tavuk rüyasında tavuk yemi görmüş.

3187. **Kerkele ra nê,– ağwa bêvenge ra bıterse! →** Akıntıdan korma, sessiz sudan kork! Yani, bağırıp çağırandan değil, sessiz olndan kork.

3188. **Kerm satalê cı biyo! →** Kurtcuk/solucan dadanmış

3189. **Kermê dare ke dare ra nêbo, dare nêpoyina. →** Ağacın kurdu ağaçtan olmasa, ağaç çürümez.

3190. **Kermê dare, dare dero! →** Ağacın kurdu, ağaçtadır.

3191. **Kermê dare, dare ra yeno. →** Ağacı kemiren Kurt, ağacın kendisinden gelir.

3192. **Kertê gula mı çino.→** Gırtlağımın kerti yoktur. Sözünü dobra söylen kişi bu deyimi kullanır. *[Qese/söz: Yaşar Kaya, Pedagog, '38 sözlü tarih projesi' kurucusu.]*

3193. **Kerto ke ez yen war, tı hona newe vejina ser. →** Benim aşağı indiğim doruktan, sen yeni çıkıyorsun o doruğa.

3194. **Kês guna kêşi nê,- xıraviya kêşi onceno. →** Kimse kimsenin günahını değil,- kötülüğünü çeker.

3195. **Kês hayrê vira kêşi niyo.** → Kimse kimsenin varlığından haberi yok

3196. **Kês ke mewero, theyr u thur weno!** → Kimse yemezse, Kurt–kuş yer.

3197. **Kês nêvano doyê mı tırso!** → Kimse demez ki ayranım ekşidir!

3198. **Kes nêvano ronê mı tholo.** → Kimse yağım acıdır demez. [Zara-Qerebêl]

3199. **Kês nêvano; "kuyo piyê to?", her kês vano; "kuya maya to?"** → Kimse demiyor ki “baban nerde?” her kês diyor “anan nerde?”

3200. **Kês nêzoneno, kam rew mıreno!** → Kimse bilmez, kim erken ölür!

3201. **Kês wayirê sodıri niyo!** → Kimse sabaha sahip değildir!

3202. **Kês zerrê keşi nêzoneno.** → Kimse kimsenin içini bilmez. [Zara-Qerebêl]

3203. **Kês, bınê dara bêşiye de nêniseno ro!** → Kimse, gölgesiz ağaçın dibinde oturmamış!

3204. **Kês, bojiyê dey coru nênamneno!** → Kimse, onun kolunu asla bükemiyor!

3205. **Kês, derdê kêşi rê nêberveno!** → Kimse, kimsenin derdine ağlamaz!

3206. **Kês, dısmenê xorê "Alaqutare!" nêvano.** → Kimse, düşmanına hayıflanmaz! Yani, kimse düşmanına “Hakk kurtarsın!” demez.

3207. **Kês, eve kêşi qayil nêbeno!** → Kimse, kimseyi beğenmiyor!

3208. **Kês, gora kêşi nêkuno!** → Kimse, kimsenin ağılına girmez!

3209. **Kês, halê keşi nêzoneno.** → Kimse, kimsenin halini bilmez.

3210. **Kês, hermê dey hard nêano!** → Kimse, onun bileğini yere indirmez!

3211. **Kês, malê xora serm nêkeno!** → Kimse, kendi malından utanmaz!

3212. **Kês, nasıvê kêşi nêweno.** → Kimse, kimsenin nasibini yemez.

3213. **Kês, nêkuno mezela kêşi!** → Kimse, kimsenin mezarına girmez!

3214. **Kês, qısmetê kêşi nêweno!** → Kimse, kimsenin kısmetini yemez!

3215. **Kês, soji'ro adır ser nênano! →**[35] Kimse ateşin üzerine sacı koymuyor-koyamıyor. *Açıklama için Dipnota bakınız!*

3216. **Kês, ustına Sılêmani nêbiyo. →** Kimse, Sultan Süleyman'ın direği olmamış.

3217. **Kês, vêsanên ra nêmerdo! →** Kimse açlıktan ölmemiş!

3218. **Kêsê bêkêşi çino! →** Kimsesizin, kimsesi yoktur!

3219. **Kesegan bowa pıxe,- çhiçêgi bowa wese danê! →** Domuzlar kötü koku,-çiçekler güzel koku verir!

3220. **Kesegani ra jü muye ontene, kara. →** Domuzdan, bir kıl çekmek kârdır! Yani; Cimriden ne koparırsan kârdır.

3221. **Kêskul şiyo, derdê kemere rê bervo. →** Tezek gitmiş, taşın derdine ağlamış.

3222. **Kêso hewl, xo nêpêseneno! →** Değerli kişi, kendini yadırgamaz!

3223. **Keso kı merdê xo esto, jü roce berbeno, keso kı xêğê xo esto, herroj berbeno. →** Ölüsü olan bir gün ağlar, delisi olan her gün ağlar. (Gımgım/Xınıs)

3224. **Kêso nêzonağ, jê dara bêpelge wo! →** Bilmeyen bir kişi, yapraksız ağaç gibidir.

3225. **Kêso nêzonaye, sarehusko! →** Bilgisiz kişi, kurukafadır!

3226. **Kêso zonağ qesa pile keno, nêzonağ qesa huske keno! →** Bilen kişi büyük söz eder, bilmeyen kişi yalan söz eder.

---

[35] ***Waxtê vêsaniye de, çinebiyaiye de amo vatene.*** *Açlık ve yokluk zamanında söylenmiş: Yani, kimse darda olana el atmıyor, elini soğuktan sıcağa değdirmiyor, her kes hazırı bekliyor. Ayrıca bu deyim açlık, sefalet, yoksuluk olduğunda söylenir. Yani en temel yiyecek olan ekmeği bile pişiremiyorlar. O kadar fakirlik olmuşki ekmek yapacak unu yok. Un yoksa sacı niye ateşin üstüne koyamazlar.*

3227. **Kêsreta xo onte we, cırê cigerê mı bi letey! →** İçini çektiğinde, ciğerlerim parçalandı! Hasretten içini çeken, birine üzülmek.

3228. **Kêşi mianê dey hard nêardo!? →** Kimse, onun sırtını yere getirememiş!?

3229. **Kêşi rê mevaze "rındo", bado "xıravın" vejino, tı sermayina! →** Kimseye iyi deme, sonra kötü çıkar sen mahçup olursun.

3230. **Kêşi tora nêvato ke, çımunê to sera buri estê! →** Kimse sana, gözlerinin üstünde kaşın var dememiş!

3231. **Kêşi, malê dina, xode nêberdo gorne! →** Kimse, dünya malını beraber mezara götürmemiş!

3232. **Kêşiş ko ra kişto, hawt paçu ra pişto! →** Keşişi dağda öldürmüşler, yedi kat beze sarmışlar!

3233. **Kêşişi vake: Ewro ke mayime, meşte sımayê! →** Keşiş dedi: Bugün biz isek, yarın sizsiniz!

3234. **Kêşişi vato; "Ewro ke mırê, meşte ki torê!" →** Keşiş demiş; Bugün bana, yarın da sana!"

3235. **Kêy ke wele biye toro, korr phosema dana horo. →** Toprak başına gelince, kör ve pişman kendini döversin*. [Qese/söz: Alişan Kaya nustoğ/yazar, şair]*

3236. **Kêy ke zengini bi mırd, feqırêni darina we! →** Ne zaman ki zengin doydu, fakirlik kalkar!

3237. **Khalêni nawa amê, cêncêni rê biye hewuye! →** Yaşlılık budur geldi, gençliğe kuma oldu! İnsanlar yaşlanınca, gençlerin kendileriyle dalga geçmesi için söylenmiş söz.

3238. **Khal-feleki ra herediyo! →** İhtiyar Feleğe küsmüş.

3239. **Khan, piyê nêweyiyo. →** Eski yeninin babasıdır.

3240. **Kheçel ke derman bivêno, ravêr keno sarê xora! →** Kel derman bulsa, önce kendi başına sürer!

3241. **Khedê gay, teyna ga nêweno. →** Öküzün emeğini yanlız öküz yemez.

3242. **Kherr ke niya, çıra vengê dina u dare nêheşina pê? →** Sağır değilsen, neden bu dünya ve doğanın sesini duymuyorsun?

3243. **Khêwanênia veyvıku, adırê zelıku, sıtê nalıku! →** Gelinlerin marifeti, saman çöpünün ateşi, düvenin sütü!

3244. **Khêwani ke bi jêde, gêrmi serde sona! →** Aşçı çok olunca, çorba taşar!

3245. **Khêwaniya hewle, vıreniya pısıng u kutıkê dızdi rew cêna! →** Becerekli aşçı, hırsız kedinin ve köpeğin önünü tez keser! Mecazi: Maharetli kişi, kimseye sezdirmeden sorunları çözer.

3246. **Khırrê xo 've destê mı derman meke! →** Benim elimi kendi keline derman eyleme!

3247. **Khoçıkê ağe deverdayene reta, hama topkerdene zora. →** Bir kaşık suyu dökmek kolay, ama toplamak zordur.

3248. **Khoçıkê hewla ra doman mırd nêbeno. →** Bir kaşık helva ile çocuk doymaz.

3249. **Khodê bêbını u ambarê tholi, ha bıpême, ha bıpême! →** Dipsiz Kodu ve boş ambarı, ha tart, ha tart!

3250. **Khulê zerrê xo eve zonê xo der keno! →** Yüreğindeki yaraları diliyle dışa vuruyor.

3251. **Khuli kerdê ma zere! →** İçimize dertler koydu! Yüreğimizi yaraladı.

3252. **Khurru ra mınete nêbena! →** Şafi Kürtlerden minnet edilmez/beklenmez! Eskiden söylenmiş bir atasözü. Belki bugün artık geçerliliğini yitirmiştir.

3253. **Khuzkın waxto kı raştê kuzkınê dı bin amê, a waxt keyf ceno**. **→** Kambur mutlu olur, başka bir kambur gördüğünde. (Gımgım/Xınıs)

3254. **Kıla çeley mordêmi pırızznena ra. →** Zemherinin alevi insanı kavurur.

3255. **Kılasınge ve çheki ra jü niyê. →** Sapan ile silah bir değildir.

3256. **Kılawa mı, serva raştiye dırriya! →** Külahım, doğruluk için yırtılmış!

3257. **Kılawa phıtıku; pırrê nutıku! →** Bebelerin külahı, içi dolu bit eniği. Zeki, kıvrak zekalı çocuklar için söylenen bir deyimdir. Kendi küçük, aklı büyük.

3258. **Kılawa xo este hard! →** Külahını yere attı!

3259. **Kılawa xo gınê waro, khırrê xo axsa. →** Külahı yere düştü, keli göründü!

3260. **Kıle ve çê yinura/kerdoğu ra niso! →** Onların/yapanların evlerini ateş alsın! 38 Dersim jenosidi ile alakalı bir deyim. *[Vate/deyim: **Ahmet Canpolat**, serverê „Merkezê Tarix u Kulturê Dersımi"]*

3261. **Kılıto zernên her çêveri keno ra. →** Altın anahtar her kapıyı açar.

3262. **Kınca cêni u ciamerdiya en pak u rındeke; ma u piyêniya. Çıke coru qılêrın nêbena. →** Bir kadının bir babanın en temiz ve güzel elbisesi; annelik ve babalıktır. Çünkü hiç kirlenmez. Mecazi: Annelik ve babalık kir tutmaz, sökülmez, yırtılmaz, buruşmaz, solmaz, bir köşeye atılmaz. Zamanla eskir ama, eskidikçe kıymetlenir.

3263. **Kıncanê xuyê khana pol/pine kı, şari ra kıncanê teziya emanet mecı**. **→** Yenilerini ödünç almaktansa eski kıyafetlerini yamamak daha iyidir. (Gımgım/Xınıs)

3264. **Kıncê kı to şari ra dên kerdê, to zedê nêkenê germın. →** Ödünç alınan giysiler seni uzun süre sıcak tutmaz. (Gımgım/Xınıs)

3265. **Kıncu ropırozne ke, rew jüya bê! →** Çamaşırları sık ki tez kurusunlar.

3266. **Kınkorê verê vayi mebe! →** Rüzgar da savrulan çarşıt olma!

3267. **Kırmanc ke tenge kuyo [bımıro], wayirê xo çino. →** Kırmanç [Dersimli] dara düşse, [ölse] sahip çıkanı yok.

3268. **Kırmanc ke torê cirano, derdê to ule gırano! →** Kırmanç sana komşu ise, valla derdin ağırdır!

3269. **Kırmanc, Kırmanci ver coru dewu thol nêkeno! →** Kırmanç, Kırmancın yüzünden asla köyleri boşaltmaz!

3270. **Kırmanc, ne dên dano,- ne ki inkar keno! →** Kırmanç, ne borç verir, ne de inkar eder!

3271. **Kırtıkê zoni çino! →** Dilin kıkırdağı/kemiği yok. Gelişigüzel laf edenler için söylenir.

3272. **Kıvar nuna potiya, yena çeverê to.** → Kınama pişmiş ekmek gibidir, kapına da gelebilir "Gülme komşuna gelir başına!" anlamında söylenir

3273. **Kıvar; nuna potiya, rozê yena vıreniya to!** → Kınama, pişmiş ekmek, bir gün senin başına gelir!

3274. **Kıvarên meke, yeno vıreniya to!** → Kibirlik yapma, senin başına gelir!

3275. **Kıvaro kotiyo; nuno potiyo.** → Kötü bir kibirliktir, pişmiş ekmek gibi. Az ve öz söylenmiş bir sözdür fakat Türkçeye cevrilince biraz uzun olacak kınama kinarsan kısa sürede seninde başına gelir buradaki kısa sözü bir ekmek pişirmek kadar kısa zaman olarak söylenmiş"

3276. **Kiafıri rê tivar nêbeno!** → Kafire güven olmaz! Burda kastedilen baskıcı sunni Türklerdir. Dersimlilere yapılan katliamın sonucu olarak ortaya çıkan bir deyimdir *[Dersim 38 tanıklarından kaydedilmiştir.]*

3277. **Kilıtê xo ardo'ro sandıqa dewlete!** → Anahtarını, devletin sandığına uydurmuş! Devletten çok faydalananlar için söylenen bir deyim.

3278. **Kilıto zernen her çêver keno ra!** → Altın anahtar, her kapıyı açar!

3279. **Ko çığaşi berz bo ki, dorme de dew u suki kêm nêbenê.** → Dağ ne kadar yüksek olsa da, etrafında köyler ve şehirler eksik olmaz.

3280. **Ko çığaşi berz bo ki, lınga theyri kuna'ra cı.** → Dağ ne kadar yüksek olsa da, kuşların ayağı değer.

3281. **Ko nêreseno koyi, mordem reseno mordêmi!** → Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur!

3282. **Ko ra berz asmen esto.** → Dağdan yüksek Gökyüzü var.

3283. **Ko ra gore haq vore dano cı.** → Dağa göre Hakk kar yağdırır.

3284. **Ko, çığa berz bo, sero vore honde zaf vorena!** → Dağ, ne kadar yüksek olursa, üstüne kar o kadar çok yağar!

3285. **Ko, çığa ke berz bo ki, axıri rozê lınga mordêmi kuna'ra cı.** → Dağ ne kadar yüksek olsa da, insanın ayağının değmesi olasıdır.

3286. **Ko, koy nêreseno, ison reseno isoni. →** Dağ, dağa kavuşmaz, insan, insana kavuşur.

3287. **Ko, koy ra herêdiyo, xevera koy nêbiya! →** Dağ, dağa küsmüş, dağın haberi olmamış!

3288. **Koçmeko zeğel herey mıreno! →** Kurnaz erkek Keklik geç ölür!

3289. **Kokbırê Dêsimi xovira meke! →** Dersim soykırımını unutma!

3290. **Kokımê kı jüya dı gence dı zeweciya, kokım beno genc, gence bena kokım. →** Gençle evlenen yaşlı gençleşir, genç ise yaşlanır. (Gımgım/Xınıs)

3291. **Kokımê sarri bostan ramenê, kokımê ma ki voreku çıraynenê! →** Elin yaşlıları bostan sürer, bizim yaşlılarımız oğlak otarır!

3292. **Kokımo, aqılê xo biyo ağwın! →** Yaşlıdır, aklı sulanmış!

3293. **Korek nêmorino! →** Darı sayılmıyor!

3294. **Korek ve genımi ra qelevnê têwerte! →** Darı ve buğdayı birbirine karıştırmış.

3295. **Korekê mıno husk, genimê sarri ra rındo. →** Benim kuru darım, elin buğdayından iyidir.

3296. **Korekê wertağiye hes weno. →** Ortak darıyı ayı yer.

3297. **Korr ke Haq'de çıtur niadano, Haq ki deyde hên niadano. →** Kör Hakk'a nasıl bakıyorsa, Hakk da ona öyle bakıyor.

3298. **Korr mebe, bıvêne ke dina tari niya! →** Kör olma, gör ki Dünya karanlık değil!

3299. **Korr muso keta! →** Kör alışmış keteye!

3300. **Korr nêvêneno, hama yimıs keno! →** Kör görmüyor ama uyduruyor

3301. **Korr u kherri jümin xezelnenê! →** Kör ve sağırlar birbirini eğlendirir!

3302. **Korr ve kherri ra jümini kenê phırpang! →** Kör ve sağır birbirini idare eder. Yani türkçedeki, "Körler ve sağırlar, birbirini ağırlar!" gibi bir deyim. Yani haksızlık yapsalar da yine bir birini desteklerler.

3303. **Korr ve kherri ra zuvini veznenê ra. →** Körler ve sağırlar, birbirini ağırlar! gibi bir deyim. Yani bazı kişiler vardır, haksızlık yapsalar da yine bir birini desteklerler. (Hozat)

3304. **Korr, jü-raye uşira xo keno vindi! →** Kör, deyneğini bir kez kaybeder!

3305. **Korraniya Haq to bıjêro! →** [36] Hakkın Koronası/körlüğü seni alsın! Öyle görünüyor ki Dersim de böyle bir Korraniye Pandemi yada isim benzeri olarak biliniyor. *Devamı için Dipnota bakınız!*

3306. **Korraniye ramıto çêverê her keşi, kes meşêro xatır u gormağiya keşi. →** Korona herkesin kapısına koşmuş, kimse, kimseye hatır gönül almaya gitmesin. *[**Şair Sey Qaji**, 1860- 1936]*

3307. **Korri ra vato; "murodê to çıko?", vato; "dı thiraki". →** Köre demişler; "muradın nedir?" Demiş, "iki göznuru".

3308. **Korri rê çı çıla, heri rê çı wenca, kherri rê çı dawul–zurna! →** Köre ne gerek lamba, eşeğe ne gerek yonca, sağıra ne gerek, dovul ve zurna!

3309. **Korri rê tij u asme jüya. →** Köre güneş ve ay birdir.

3310. **Korri rê veyve çı, kherri rê dawul çı! →** Köre ne gerek düğün, sağıra ne gerek davul!

---

[36] *2019 da çıkan Korona virüsu 1 seneyi geçti (25.12.2020) ve hızıyla devam ediyor. Henüz bir aşı bulunamadı, yüzlerce tanıdık bu virüstan dolayı hayatını kaybetti. Bu virusun dersim de bilimesi ve beddua olarak söylenmesinin geçmişi bilinmiyor, belki de yüzlerce asıra dayanıyor. Bizde; "Kimse Korona kapmasın" diyelim.* ***Bir başka görüşe göre:*** *Koraniye, "körlük" anlamına gelir. Koraniya Heqi mı bicêro: Gözlerim kör olsun, görmez olaydım anlamına gelir. (Körlük çökseydi, görmez olaydım). Acı, üzüntü, kötü bir şey yaşandığında söylenir. Mesela oğlu, kızı, veya herhangi bir yakını kaza geçirmiş veya ölmüş, o zaman bu deyim söylenir. Bu kitap baskıya girmeden, 19.04.2021 de ben eşim ve oğlum da korona olduk, şimdi 12.05.2021 halen karantina'dayız. Notunu da düşelim. [Hawar Tornêcengi.]*

3311. **Korri rê; roşti,- lengi rê raye,- khırri rê; sane çınayrê! →** Köre ışık,- topala yol,- kele tarak ne gerek!

3312. **Korri weşi ra vato; "ez nande a thiraka tüya korre!" →** Kör, sağa demiş ki; "sokarım senin o kör gözlerine!" Nerde neyi konuşacaklarını bilmeyen insanlara karşı kullanılan bir deyim. *[Çıme/kaynak: Fatma Rozine Zulal, -nustoğe-yazar.]*

3313. **Korri weşi ra vato; mı de thirake naye! →** Kör, sağlama demiş, gözlerine sokayım!

3314. **Korri, korri ra vato "Mı de thiraka tuya korre nêne!" →** Kör, köre demiş, „senin kör gözüne sokayım!"

3315. **Korro ke lozına piyê xode vejiyo! [pêda bo!] →** Kör odur ki babasının ocağında çıksın/türesin!

3316. **Korro ke, aspıze gureta xo dest! →** Kör ki, biti eline alır/almış!

3317. **Korro tı çı wazena? Vat: "dı çımê roşti!" →** Kör, sen ne istersin? Demiş, „İki ışıklı göz!"

3318. **Korro, çı wazena? Dina roşti! →** Kör, ne istersin? Işıklı Dünya!

3319. **Korro; pane, kherro; pake! →** Kör; vuruver, sağır; takıver!

3320. **Kose; xasê xasano, tım heş tey meymano. →** Köse buğdayı hasların hasıdır, hep ayı içinde misafirdir. [Gımgım]

3321. **Kot xeveru, her da vergu! →** Haberlere daldı, eşeği kurda kaptırıverdi!

3322. **Kot'yê isoni ke deza, royê isoni uza dero. →** İnsanın neresi acıyorsa, canı/ruhu oradadır…

3323. **Kot'yê isoni ke dezeno, royê isoni uza de vejino! →** İnsanın neresi acırsa, canı oradan çıkar.

3324. **Koti de (ke) bariyo, uza de bıvışiyo! →** Nerde inceyse, ordan kopsun!

3325. **Koti dina de bıvêni tayisê jê to! →** Dünyanın neresinde senin dengini bulayım ki!

3326. **Koti ke biya vindi, uza xo sayê ke! →** Nerede kaybolduysan, kendini orada ara!

3327. **Koti ke dezeno, can uza de vejino. →** Neresi ağrıyorsa, can oradan çıkıyor!

3328. **Koti ke kerdo vindi, so uza sayê ke. →** Nerde kaybettinse, git orada ara.

3329. **Koti ra biveni biyari tayisê canê tora! →** nereden bulup getireyim ki senin ayarında birini. Mecazi: Değerli biri öldü mü, onun yerini dolduracak, ayarında birini bulmak zordur.

3330. **Koti zanıtene esta, uja zanayiş/ilim ki esto. →** Bilginin olduğu yerde bilgelik de vardır. *[Qese/söz: Nevzat Gedik]*

3331. **Kotiyê isoni ke deceno, canê xo ucawo. →** İnsanın neresi acırsa-ağrırsa, canı orasıdır. *[Zara-Qerebêl]*

3332. **Kotiyê isoni ke deza, royê isoni uza dero [uza ra vejino!] →** İnsanın neresi acıyorsa, canı oradadır. [oradan çıkar]

3333. **Koto bınê kardi. →** Bıçak altına girmiş. Mecazi olarak, ameliyat olmak. "**Bınê kardi şiyayene"** ameliyat olmaya gitmek. **"Bınê kardi de şiyayene**": mec. Bıçak altında-ameliyatta - ölmek. – gitmek. *[Vate/deyim: **Veli Kişioğlu**, Açıklama: **Binali Kızıl**]*

3334. **Kowo berz, tım eve mızo! →** Yüksek dağ herzaman dumanlıdır.

3335. **Kowo berz, vora xo jêde ra. →** Yüksek dağın karı çok olur.

3336. **Kowo de tewr berz bile, bınê tiji dero! →** En yüksek dağ bile güneşin altındadır! *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

3337. **Kowo ke berz bi, mızê xo serowo. →** Yüksek olan dağın sisi tepesindedir.

3338. **Kowo ke to nêsevekneno, va romerdiyo! →** Seni saklamayan dağ, varsın yıkılsın!

3339. **Kowo Kowo! Tora berz koyi estê! →** Dağ, dağ senden yüksek, dağlar var!

3340. **Koy; jê xo mordemu resnenê ra. →** Dağlar kendi gibi insan yetiştirirler.

3341. **Koyê ma endi bêdal u bêbudağê. →** Dağlarımız artık dalsız ve budaksızdır.

3342. **Koyi romerdiyê, kês nêxelesna! →** Yıkılası dağlar, kimseyi kurtarmadı!

3343. **Kozikê domanu we nêsanino! →** Çocukların yaptıkları evcik yıkılmamalıdır.

3344. **Kulıka isoni ke biye çewt, her kês nıçıke kuno cı. →** İnsanın külahı eğildimi, herkes parmak atar!

3345. **Kuna; beno derg, sona; beno kılm. →** Kesilirsin; uzar, gidersin; kısalır.

3346. **Kundêz ra wazenê, şirezo, khoçıke de rosenê, ağuyo dezo! →** Kepçeyle isterler tatlıdır, kaşıkta satarlar, zehir ve sızıdır! [Qemera Bariye, şair]

3347. **Kundıra serê sılondi, thamserda. →** Gübre yığının üstünde yetişen kabak tatsızdır!

3348. **Kundurê Mirunê, jê hemgêni şirenê! →** Mirlerin kabaklarıdır, bal gibi tatlıdır! Zengin malı tatlıdır.

3349. **Kuno'ra fekê xo ver. →** Ağzına diline hayıflanıyor. Bir şey sölemek istemeyenler için söylenilir.

3350. **Kuraso teng, kêşirê nêbo**! **→** Dar patiska, kimseye olmasın! Yani kimse ölmesin!

3351. **Kurnıke kert kerda! →** Beşik kertlemesi yapmiş.

3352. **Kurrıkê heri, heri raye ra vezeno! →** Eşeğin sıpası eşeği yoldan çıkarır.

3353. **Kutayis [pırodayis] ke rınd biyêne, cenet ra nêvejiyêne! →** Dayak, [dövmek] iyi olsaydı, cennetten çıkmazdı!

3354. **Kutık 've astık vındeno. →** Köpek kemikle durur.

3355. **Kutık astê koçeno vırêniy u peyniya xo perseno. →** Köpek kemik kemirirken önünü ve arkasın hesaplar. Bugün buldum bugün yerim, yarına Hakk kerim deme. *[Çıme/kaynak: Veli Kişioğlu, zazaca tiyatro yazarı ve oyuncusu.]*

3356. **Kutık bile, dostê wayirê xo nas keno! →** Köpek bile, sahibinin dostunu tanır!

3357. **Kutık çı zono dost çıko!? →** Köpek ne bilir dost nedir!?

3358. **Kutık çı zono ke jiare çıka!** → Köpek ne bilir ziyaret nedir!

3359. **Kutık goştê kutıki nêweno!** → İt itin etini yemez!

3360. **Kutık hata ke ağwe ro nêgıno, azne nêmuseno.** → Köpek suya düşmeyinceye kadar yüzme öğrenmez.

3361. **Kutık ke bımıro, vergu rê beno rozşên. [- bena şênatiye].** → Köpek ölürse Kurtlara bayram olur. [- eğlence olur].

3362. **Kutık ke kutıko, wayirê xo naskeno.** → Köpek, köpekliğiyle, sahibini tanır.

3363. **Kutık ke musa goşti, nuno husk nêweno.** → Köpek et yemeye alışırsa, kuru ekmek yemez.

3364. **Kutık ke nêlawa, vergi yenê gorre.** → Köpek havlamaz ise, Kurtlar ağıla gelir.

3365. **Kutık ke zurra, wayirê xo wazeno.** → Köpek uludumu, sahibini istiyordur.

3366. **Kutık laweno, karvan vêreno ra.** → Köpek havlar, kervan yoluna devam eder.

3367. **Kutık laweno, meyman raya xora sono!** → Köpek havlar, misafir yoluna devam eder!

3368. **Kutık payna lınga kutiki nêdano.** → Köpek köpeğin ayağına basmaz.

3369. **Kutık siya erebani dı gınenewara, wano siya mı çıxa gırsa.** → Köpek kağnı gölgesinde yattığında, benim gölgem ne kadar büyüktür der. (Gımgım/Xınıs)

3370. **Kutık şiya dare de kuto ro, vato; "Şiya dımê mına, mı sero!"** → Köpek, ağacın gölgesinde yatmış, demiş; „Kuyruğumun gölgesidir üstümde!"

3371. **Kutık şiya erebani (kağnı) de gıneno ware, vano siya mına.** → Köpek kağnının gölgesine yatar, der benim gölgem! (Hınıs)

3372. **Kutık ve kut'kêna xo, pısınge nêqarneno!** → Köpek, köpekliğiyle kediyi kızdırmaz!

3373. **Kutık wayirê xo naskeno.** → Köpek sahibini tanır.

3374. **Kutık wayirê xo nêperreno.** → Köpek sahibina saldırmaz.

3375. **Kutık, bile pê qêsa xıravıne huyino.** → Köpek bile kötü söze güler.

3376. **Kutık, çêwo ke cıra lap buro, rınd nas keno.** → Köpek yal yediği evi iyi tanır.

3377. **Kutıkê çêverê kamiyo hên laweno?** → Kimin kapısının köpeğidir öyle havlıyor?

3378. **Kutıkê mawo, hama çêverê sarri de laweno!** → Bizim köpeğimiz fakat, başkasının kapısında havlıyor!

3379. **Kutıkê sewe, ters ra laweno.** → Gece köpeği, korkudan havlar!

3380. **Kutıkê suriye, gunê şişi vera bê!** → Sürü köpeğinin boynunda şiş olmalı!

3381. **Kutıkê şiay ke, eve thurıkê savuni bışüyê, oncia sıpe nêbeno.** → Kara köpeği, bir torba sabunla yıkasanda, yine de beyazlamaz.

3382. **Kutıkê şiwani ke bımıro, vergi rozşen kenê.** → Çoban köpeği ölürse, Kurtlar bayram yapar.

3383. **Kutıkê teveri, çê torê bavok nêbeno!** → Başkasının köpeği, senin evine mukait olamaz!

3384. **Kutıkê verê çêverê to ke hile mekero, lüye nina punıkê to nêkuna.** → Kapındaki köpeğin hile yapmasa, Tilki gelip kümesine giremez. *[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce), şair-yazar]*

3385. **Kutıkê verê çêveri ke hêsar bo, Lüye nina punık nêkuna!** → Kapının önündeki köpek haberdar olsa, tılki gelip foluğa girmez!

3386. **Kutıki ke astık kot, hêsarê peyniya xo beno [vındeno]!** → Köpek, kemik kemirdiğinde arkasını kollar!

3387. **Kutıki pê sıma huyinê!** → Köpekler size güler!

3388. **Kutıki ra pers kerdo: "Qey lawena?" Vato: "Tersunê qına xora!"** → Köpeğe sormuşlar, neden havlıyorsun? Demiş; „Kıçımın korkusundan!“

3389. **Kutıki ra vato; çayê lawena? Vato; tersu ver.** → Köpeğe demişler neden havlıyorsun, demiş korkumdan.

3390. **Kutıki rê çarıxi destê, nişto'ro ser werdê!** → Köpeğe çarık dikmişler, oturup çarıklarını yemiş!

3391. **Kutıko çêverdug, verê çêveri nêpino.** → Kapı kapı dilenen it, kapı önünü beklemez [korumaz].

3392. **Kutıko guroğ, sanıke verê çımi rawa.** → Çalışkan köpeğin, gözünün önünde beni olur.

3393. **Kutıko hewl lewê wayirê xode nêerjino meymanu!** → Olgun köpek sahibinin yanında misafire saldırmaz. *[Çıme/kaynak: Gule Mayera, Xozat]*

3394. **Kutıko ke dormê bonê xo qori keno, dısmeni nêano çêver.** → Evinin etrafını koruyan köpek, düşmanı kapıya getirmez.

3395. **Kutıko ke erjiya isoni, dıdonu nêqırezneno!** → İnsanı ısıran köpek, dişlerini gıcırdamaz!

3396. **Kutıko ke eve çü rusna mali, keno boka vergi.** → Sopayla mala gönderilen köpek, malı kurda kaptırır.

3397. **Kutıko ke eve çü şi mali, deyra xêr nino.** → Sopayla sürüye giden itten, hayır gelmez.

3398. **Kutıko ke gas [gaz] kero, nêgırreno.** → Isıracak köpek hırlamaz.

3399. **Kutıko ke gırreno, aste bıerze ver!** → Hırlayan köpeğe kemik at önüne!

3400. **Kutıko ke gırreno, cıra düri vınde!** → Hırlıyan köpekten, uzak dur!

3401. **Kutıko ke laweno, sanıke verê çımi rawa.** → Havlayan köpegin gözü önünde ben vardır.

3402. **Kutıko ke pizê xo mırd bi, şiye de kuno ro.** → Karnı tok olan köpek, gölgede yatar.

3403. **Kutıko ke qudız bi, gilêji fekra çarç bena**. → Kuduz olan köpeğin ağzından salya akar.

3404. **Kutıko ke ron buro, sanıke verê çımi rawa!** → Yağ yiyebilen köpeğin gözünün önünde beni olur.

3405. **Kutıko ke sodır laweno, tersê sewe ver laweno.** → Sabah havlayan köpek, akşamın korkusundandır.

3406. **Kutıko ke wazeno gaskero, dıdonu nêmusneno!** → Isırmak isteyen köpek dişlerini göstermez!

3407. **Kutıko ke zaf lawa, rew kuno!** → Çok havlayan köpek, çabuk yorulur! Mecazi: Çok konuşan insan çabuk yorulur.

3408. **Kutıko ke zaf laweno, mordêmi nêcêno! [nêperreno!]** → Çok havlayan köpek ısırmaz!

3409. **Kutıko ke, eve çü rusna mali, mali keno boka vergi.** → Sopayla davara gönderilen köpek, davarı kurda kaptırır.

3410. **Kutıko ke, eve zor şi mali, deyra xêr nino.** → Zorla sürüye giden itten, hayır gelmez.

3411. **Kutıko kelp, fekegılêjino!** → Salak köpek, ağzı salyalıdır.

3412. **Kutıko korro, perreno isoni!** → Kör köpektir, insana havlıyor!

3413. **Kutıko luk, belayê xo rew vêneno!** → Azılı köpek, belasını çabuk bulur!

3414. **Kutıko nankorr, laweno wayirê xo!** → Nankör köpek, sahibine havlar!

3415. **Kutıko şia sıpe nêbeno, sıpe ki şia nêbeno.** → Siyah köpek beyaz, beyaz köpekte siyah olmaz.

3416. **Kutıko vêsan lê dêmdano.** → Aç köpek, kazan devirir.

3417. **Kutıko vêsan uşire ra nêterseno/nêremeno.** → Aç köpek, çubuktan korkmaz/kaçmaz.

3418. **Kutıko vêsan, nêlaweno!** → Aç köpek havlamaz!

3419. **Kutıko vêsan, qına kutıkê mırdi lêseno.** → Aç köpek, tok köpeğin kıçını yalar.

3420. **Kutıko vısonek, vergi ano mali.** → Korkak köpek, kurdu davara getirir.

3421. **Kutıko zeğel, dısmeni ano dore, vergi keno gorre. →** Hantal köpek, düşmanı etrafa getirir, kurdu ağıla kadar sokar!

3422. **Kutıku de laweno, vergu de zurreno! →** Köpeklerle havlıyor, Kurtlarla uluyor!

3423. **Kutik şiya boni de gına waro, vake; şiya mına. →** Köpek, evin gölgesinde yattı, dedi; benim gölgemdir.

3424. **Kutiki de kut ra, nutıki de uşt ra. →** Köpekle yattı, enikle kalktı.

3425. **Kutiki nêperenê mordemê feqıri. →** Köpekler, fakir adama havlamaz.

3426. **Kuto Çeleqas, çele onceno! →** Çeleqas'a girmiş, çile çekiyor. Çeleqas: Pir Khurêş'in kutsal mekanı.

3427. **Kuto/kewto şin u şivan! →** Feryat ve figana girmiş**. Şin u şivan dero/dera! →** Yastadır! Aile'de ölüm olayları oldu mu, yas için söylenen deyim.

3428. **Kuzê ağwe, raya ağwe de şikino! →** Su testisi, su yolunda kırılır.

3429. **Kuze, derdê mêsunê hemgêni dero. →** Sansar balarıların derdindedir.

- L -

3430. **La sanıto xo miye! →** İp beline bağlamış! Kendini sağlama almış anlamında.

3431. **La vışiyo, guna esta rêştike ser. →** İp kopmuş, örekeyi suçlamış!

3432. **La, cawo bari de vışino! →** İp inceldiği yerden kopar!

3433. **La-lawo, Haqi ra bıterse, tuk nino ewladê toro! →** Hakk'tan kork be, evladın tüylenmez!

3434. **Lapa xo goni meke, riyê mıra mene! →** Avucunu kana bandırıp yüzüme sürme!

3435. **Lapa xo kenê goni, nanê riyê mordêmi ra. →** Avucunu kana bulayıp insanın yüzüne sürüyorlar.

3436. **Lapıkê feki beno qıne,- yê qıne ki beno feki ser! →** Ağız eldivenini kıça getiriyor, kıçın eldivenini ağıza getiriyor! Cesedi yıkarken kullanılan eldiven kastediliyor. Burdaki mecazi anlam, işin tersten ele alınmasıdır.

3437. **Laşêri arêye berdo, tı kuta'ra seqseqey dıme! →** Değirmeni sel götürmüş, o şakşak'in peşine düşmüş. Seqseqe: "Şakşak" Değirmenlerde dönen iki taş arasında ayarı sağlayan küçük bir ağaç parçası.

3438. **Laşêri çhemi ra bover vışiyene rê pırd lazımo! →** Irmak selinden karşıya ulaşmak için köprü gerekir. Her zaman akıntılı ve sel sularından karşıya geçilmez.

3439. **Lawıkê ma tham danê royê mordêmi. →** Ezgilerimiz insanın ruhuna tad verir! *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

3440. **Lawıki; diyağê zerrê isoniyê, melemê royiyê. →** [37] Ezgiler gönlün dimağıdır, ruhun merhemidir. *[Qese/söz: Şair Bava Bedri] Devamı için Dipnota bakınız!*

3441. **Lawıkunê fekê çhemi vano! →** Dere kenarı türkülerini okuyor!

3442. **Lawo ke danê kardi ro. →** Bıçağa vurulan ip gibi. Aniden kesilen durumlar için söylenir. *[Qese/söz: Yılmazcan Şare, - tiyatrocu, yazar, film yapımcısı.]*

3443. **Lawo şia, kerdo xo vıle! →** Siyah ip boynuna bağlamış!

3444. **Lawo şia, sanon to miye! →** Siyah ipi, senin beline bağlarım!

3445. **Lawo, ez dızdi verdanu ra, o mı nêverdano ra! →** Yahu, ben hırhızı bırakıyorum, o beni bırakmıyor!

3446. **Lawo, tı solê tire ver kuyê! →** Yahu sen okun (oklavanın) önüne gelesin!

3447. **Lay bêçıka xora gırede, xovira meke! →** İpi parmağına bağla ki unutmıyasın!

3448. **Layê xo Haqi ra bırriyo! →** İpi Hakk'tan kesilmiş!

---

[37] ***[Qese/söz: Sair Bava Bedri]*** *Namê xo nufuse de Ali Rıza Çağlayan´o. Aşira Khurêsu u ezbeta Şıxu rawo. Bava Bedri serra 1927e de Arphepug de amo dina. Weşiya xo Xoser de ramıta, Xoser dewa de Mamekiya, tırki de vanê Kopuzlar. Eve xo Kêmane cıneno, sayirê lawık u şüaruno. Jenosidê 38i de hona ke 11 serre de biyo, wertê hêgawu de xo dardo we, hên xeleşiyo.* ***Bava Bedri*** *serra 1968 de amo Almanya u biyo karkerê pawulka Opel'i. O waxt ra hata dina xo vurnayene, weşiya xo suka Rüsselsheim de ramıte. Serra 23.07.2010i de Rüsselsheim de şi Heqiya xo. Piyê Dr. Hüseyin Çağlayan'iyo, Universita Munzur de musnerê perverdeyo.*

Halk ozanı ***Bava Bedri****, nüfusta adı Ali Rıza Çağlayan'dır. Khurêşan Aşiretinden, Şixan kolundan. Bava Bedri 1927 de Arphepug köyünde doğmuş Tunceli merkeze bağlı Xoser (Kopuzlar) köyünde yaşamını sürmüştür. Kemane çalan ezgi ve ağıtlar ozanıdır. 1938 Jenosid hareketinde 11 yaşında ekinlerin içinde saklanarak kurtulmuştur. Bava Bedri 1968´de Almanya'ya gelip Rüsselsheim Opel Firmasında çalışmış, yaşamın sonuna kadar Rüsselsheim'de kalmıştır. 23.07.2010 yılında Rüsselsheim'de hakka yürümüştür.* ***Bava Bedri*** *7 çocuk sahibi olup Munzur Üniversitesi eğitim görevlisi* ***Dr. Hüseyin Çağlayan****'ın da babasıdır.*

3449. **Layê xo kerdo rast!** → İpini çözmüş!

3450. **Layê xo la niyo ke, dara xo ki dare bo!** → İpi ip değilki; ağacı ağaç olsun!

3451. **Layê xo rast niyo!** → İpi doğru düzgün değil!

3452. **Laz esto; gulo, laz esto; khulo.** → Oğul var kuldur, oğul var yaradır!

3453. **Laz fındıqo, torn dendıko.** → Oğul fındıktır, torun fındıkiçidir.

3454. **Laz hetê pi ra, çêneke hetê maye ra sona.** → Oğul baba tarafına, kız ana tarafına benzer.

3455. **Laz ke goza, torn dendıko!** → Oğul cêviz ise, torun çekirdeğidir

3456. **Laz u çêna çêyi, gulê ma u piyê.** → Oğlan ve kız çocukları baba ile annenin gülleridir.

3457. **Laz; uşira piyê xo cêno, çêna; reştika maya xo!** → Oğlan, babasının bostonu'nu**,-** kız annesi'nin örkenini alır!

3458. **Laz; zerdıko, torn; dendıko.** → Oğlan yumurta sarısı, torun; çekirdek.

3459. **Lazê ciamerdu, tım mırenê.** → Yiğitlerin oğlulları her zaman ölür.

3460. **Lazê de serevdey biyo, gureta bulıke kerda cıra.** → Görmemişin-Gereksizin oğlu olmuş, pipisini kesmiş.

3461. **Lazê herê verê çêveri!** → Kapının önündeki eşeğin oğlu!

3462. **Lazê mordêmi, lilıka çımê mordêmi!** → İnsanın oğlu insanın gözbebeği!

3463. **Lazê piyê xo!** → Babasının oğlu!

3464. **Lazê sarri torê laz nêbeno, to ki lazê sarri rê pi nêbena.** → Elin oğlu sana oğul olmaz, sen de el oğluna baba olamazsın.

3465. **Lazeko xêr, xêriye ser!** → Hayırlı evlat, hayırdan yana!

3466. **Lazo çhêr, lıngê piyê xora ravêr erzeno.** → Yiğit evlat, babadan bir adım önce atar.

3467. **Lazo hewl [xırt] haza ra vano, “ez nawu!” →** Mert [yiğit] evlat, beriden “ben buyum!” der.

3468. **Lazo hewl nizneno, lazo gêves rızneno. →** Yiğit evlat üstüste dizer, pasif evlat yıkar.

3469. **Lazo hewl, lıngunê xo ser vındeno; lazo xıravın her çi çharç-çhurç keno! →** Yiğit evlat, ayakların üzerinde durur, kötü evlat darmadağan eder!

3470. **Lazo ke qesê ma u piyê xora nêvejino, boji de bıcê, berze cenet. →** Anne ve babasına karşı saygısızlık etmeyen çocuğun kolundan tutup cennete at.

3471. **Lazo lazo, wari sero tek jü azo! →** Evlat evlat, hanede birtek [nesil] evlat!

3472. **Lazo rınd doseno weno, lazo xıravın roseno weno. →** İyi oğul sağar yer, kötü oğul satar yer.

3473. **Lazo rınd, namê piyê xo keno berz! →** İyi evlat, babasının adını yüceltir!

3474. **Lazo xırt, sono’ro piyê xo! →** Yiğit evlat, babasına benzer!

3475. **Lê de kel u dik jüyo. →** Kazan’da teke ile horoz aynıdır.

3476. **Lê kamdı kı lap werd, dê rê laweno. →** Kimin yanında yal yerse, onun için havlayacak. (Gımgım/Xınıs)

3477. **Lecega cêniyu jüya, cêni [‘ve xo] jü niyê. →** Kadınların yazması aynıdır, kendileri aynı değildir!

3478. **Leçega to, mırê bo! →** Yazman bana olsun!

3479. **Lêlê sondi kewt têmiyan! →** Akşam karanlığı iç içe girdi!

3480. **Leqa xo ve ma ano! →** Bizimle alay ediyor!

3481. **Leqe [yaraniye], peyêcoy [peydena] bena raste. →** Şaka sonunda gerçeğe döner.

3482. **Leqe nêzoneno! →** Şaka bilmiyor!

3483. **Lerze bıke, lez meke! →** Acele et, itraz/kavga etme!

3484. **Lerze meke, na raye nêqedina. →** Acele etme, bu yol bitmez! [**Ali Erenler**, şair, Sosyolog, Pedagog "Munzur, Vengê Hardê Dewresu Dört dağ içinde" adlı şiir kitabından]

3485. **Lerze meke, ravêr meso, rew memıre! →** Acele etme, erken gitme, tez ölme! *[**Halk ozanı Weliyê Uşenê imamı**, Derê Laçi ağıdından]*

3486. **Lerze u leji ra düri vınde! →** Acele ve kavgadan uzak dur!

3487. **Lesa derge, aqılo kêm! →** Boyu uzun, aklı kıt!

3488. **Lesa deva ki gırsa, çıko ke here dıma sona! →** Devenin boyu büyüktür, ne yazık ki eşeğin arkasından gidiyor!

3489. **Lesa gay; aşira Khaluna, dımê gay; aşirê Dêsımi yê. →** Kalan aşireti; öküzün gövdesi, Dersim aşiretleri; öküzün kuyruğudur.

3490. **Lesa mı biye gırane. →** Vücudum ağırlaştı.

3491. **Lesa xo vijoya hama, fêndê xo hondê reseniyê. →** Boyu bir karış, ama buluşları urgan gibidir.

3492. **Lesa xo vijoyê [vizoyê] biye derg! →** Boyu bir karış uzadı!

3493. **Letê hazari; phoncseyo, o ki made çino. →** Binin yarısı beşyüzdür, oda bizde yoktur.

3494. **Letê sey; phoncaso, o ki made nino diyayene. →** Yüzün yarısı ellidir, oda bizde bulunmuyor.

3495. **Lew u pırnıku ano pêser! →** Ağız burun büküyor!

3496. **Lewê bıza kole de, iştirine megoyne! →** Boynuzsuz keçinin yanında boynuzluyu övme! Mecazi: 1. Fakirin yanında, zengini ve güçlüyü övme; fakir ve güçsüz kendini ezik hiseder. 2. Yokluğun olduğu yerde varlığı övme. 3. Sakat birinin yanında, sağlamı övme!

3497. **Lewe de ke bımırê, gıranê ison çhêrr/çhırr nêkeno! →** Yanında ölseler, insanın yakasını bile yırtmaz! Gaddar insan için söylenen bir deyim. [Vate/deyim: Fatma Rozine Zulal, -nustoğe/yazar.]

3498. **Lewê huşki de, tern ki vêseno! →** Kurunun yanında yaşta yanıyor!

3499. **Lewê Lüye de heqaniye mefeteliye! →** Tilkinin yanında haklılığı arama.

3500. **Lewê sareqoti [kheçeli] de qalê kundure nêbeno. →** Kelin yanında kabaktan bahsedilmez.

3501. **Lêwo çar-qulpın de pozeno, tasa şêmene de weno! →** Dört kulplu kazanda pişirip gümüş tabakta yiyor! Mecazi: Kişinin duruşunu belirten bir deyim. "Dünya dört kulplu bir kazandır, tutunabilirsen gümüş tabakta paşa paşa yersin, yoksa sürüm sürüm sürünürsün burdaki gümüş tabaktan kasıt bence yaptığın iştir beceri, akıl gibi." *[Açıklama: **Gülüzar Gül**]*

3502. **Lewo jü hard lêseno, lewo bin asmeni. →** Dudağın biri yeri yalar, diğeri göğü. Masallardaki devleri anlatan bir benzetme deyim

3503. **Lêy vato; "bınê mı zerno", kundêji vato; "ma ez kotira yon?" →** Kazan demiş; "altımda altın var" kepçe demiş; "ben nerden geliyorum?"

3504. **Lêyê to nan'ro ser! →** Kazanını üstüne koyacağım!

3505. **Leyrê [çhêlikê] morri ki beno morr! →** Yılan yavrusuda, yılan olur!

3506. **Leyrê [çhêlikê] morri, bêağu nêbeno. →** Yılanın yavrusu zehirsiz olmaz.

3507. **Leyrê kutıkê şiayi! →** Kara köpeğin yavrusu!

3508. **Leyrê lüye; lüye dıma, leyrê kuji; kuji dıma. →** Tilkinin yavrusu, tilkinin peşine, porsuğun yavrusu, porsuğun peşine.

3509. **Leyrê şêri, şêri dıma sono. →** Aslan yavrusu aslanın peşinden gider.

3510. **Lılık [ayne], sermê mordêmi saneno ri**. **→** Ayna insanın ayıbını insanın yüzüne vuruyor.

3511. **Lım nano teniye ra, nano riyê isoni ra. →** Avucunu ise sürüp insanın yüzüne vuruyor.

3512. **Lınga mordêmi ke sometiye ra, kês dest nêerzeno mordêmi. →** İnsanın ayağı kaydımı, kimse el atmıyor.

3513. **Lınga peyêne, pê lınga vırene nêcêna. →** Arka ayak ön ayağı yakalayamaz.

3514. **Lınga tıfongi kotana, her kês nêşikino b'onco. →** Tüfeğin tetiği/ayağı küttür herkes çekemez.

3515. **Lınga to fin'ra xape, to na ver u vıradura kas ken! →** Ayağına urganı takar, seni bu etrafta gezdiririm.

3516. **Lınga to nıka bınê tora erzen, to dan hard ro. →** Ayağını şimdi altından atarım, seni yere deviririm.

3517. **Lınga to, era kemere megıno! →** Ayağın taşa deymesin!

3518. **Lınga tuya jüye na dina de, jüya a dina de, raşt qesey bıke! →** Ayağının biri bu dünyada, diğeri öbür dünyada; doğru konuş!

3519. **Lınga tuya jüye na dina dera, jüye a dinade, rast vaze. →** Senin ayağının biri bu dünyada, diğeri öteki dünyada, doğruyu söyle. Mecazi: Bir cematte biri şahit olarak bir şey söylemesi gerekiyorsa, ona hitaben bu deyim kullanılır.

3520. **Lınga tuya peyêne, lınga tuya vırene mereso**! **→** Arkadaki ayağın, ön ayağa deymesin!

3521. **Lınga tuya ver u peyi, meyêro têlewe! →** Ön ve arka ayağın yanyana gelmesin!

3522. **Lınga xo bêxêra! →** Ayağı uğursuzdur! **Lınga xo xêra! →** Ayağı uğurludur!

3523. **Lınga xo era cı fiye. →** Gidip ayğını tak, yani gidip uğrayı ver.

3524. **Lınga xo hard ra bırriya! →** Ayağı yerden kesilmiş!

3525. **Lınga xo hondê/qasê orğana xo [cıla xo] derg ke! →** Ayağını yorganına [yatağına] göre uzat!

3526. **Lınga xo, itawu ra bıbırne! [bıonce!] →** Ayağını buralardan çek! Birini bulunduğu yerde istememek.

3527. **Lınge esta 'ra ver! →** Ayak önüne atmış. Engellemiş.

3528. **Lıngê morri, vêrê morri derê. →** Yılanın ayakları karnındadır.

3529. **Lınge nan 'ro vêrê to, sıl de fekê tora [to fek ra] ken tever! →** Ayağımı basarım karnına, dışkıyı ağzından çıkarırım!

3530. **Lınge sana ver, nêlewino. →** Ayak önüne atmış, kıpırdamıyor.

3531. **Lınge ser reqeşino! →** Tek ayak üzerinde oynuyor. Hali vakti yerinde, mutludur, sevinçlidir.

3532. **Lıngê xo estê pêser, phoştser merediyo ra! →** Ayaklarını üst üste atmış, sırt üstü uzanmış! Keyfine bakan için söylenen bir deyim.

3533. **Lıngê xo estê pêser, reqesneno! [lewneno!] →** Ayak üst üste atmış oynatıyor!

3534. **Lıngi hata hetê ser meşerê, sare hetê ser nêsono. →** Ayaklar bir yere gitmese, baş gitmez. *[Qese/söz: **Hayri Dalkılıç,** -şair, yazar. "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]*

3535. **Lıngi sanê ver, aqıl nêkeno ke bıonco! →** Önüne ayak dayamış, akıl etmiyor ki çeksin!

3536. **Lıngi şerê, sarey bêrê! →** [38] Ayaklar gitsin, başlar gelsin. *Açıklama için Dipnota bakınız!*

3537. **Lıngi, pize çarnenê [oncenê]. →** Ayaklar göbeği çekiyor.

3538. **Lıngu era derg meke! →** Ayaklarını fazla uzatma!

3539. **Lıngu saneno bıne! →** Ayaklarını altına atıyor! Ayak diretiyor.

3540. **Lıngu ser fino hewn! →** Ayak üstü uyutuyor!

3541. **Lıngu ser kuto! →** Ayaklarının üzerinde duramıyor!

---

[38] *Pülümür bölgesinde Bolu aşireti ile Kheçel aşireti arasında yüzyıl öncesi vukuu bulan bir olayada birbirine tetik çekmişlerdir. Pasê Temiri diye zeki bir adam, yukardaki çağrıyı yapmıştır. Başlar gelsin, yani akıllı olanlar gelsin, ortalıkta tetik çekmek için bekleyenler değil. Bu söz üzerine insanlar toplanıp cemaat yapmışlar, neticede kavga son bulmuştur. [Qese/söz: **Hayri Dalkılıç**, -şair, yazar. "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]*

3542. **Lıngu ser, sono hewna! →** Ayakta uyuyor!

3543. **Lıngu sera, ame çhoku ser! →** Ayak üstünden eğilip dize geldi!

3544. **Lıngu, bıne ra erzeno! →** Ayakları alttan atıyor!

3545. **Lıngunê xo bıonce! →** Ayaklarını çek!

3546. **Lıngunê xo germ,- sarê xo nerm bijê. →** Ayaklarını sıcak,- başını yumuşak tut.

3547. **Lızgê dara sarri mesıkne ke, sarr dara to kok ra mevezo. →** Başkalarının ağacının dallarını kırmayın ki; başkası sizin ağacınızı kökten çıkarmasın.

3548. **Lızgê dara Surêdare qurfiya 'Surêdar' bêwayir mend. →** [39] Surêdar ağacının dalı koptu, "Surêdar" sahipsiz kaldı. *Açıklama için Dipnota bakınız!*

3549. **Lilıkê to deverdiyê! →** Gözbebelerin dökülsün!

3550. **Lilıkê to mırê bêrê war! →** Gözbebelerin bana insin!

3551. **Loğakorre, tım wele kınena kena'ra xo ser. →** Kör köstebek toprağı kazar, kendi üzerine atar.

3552. **Lojına bêaşmağe, pêsa bêdağe xovira ke. →** Kirişsiz bacayı, damgasız hayvanı unut. *[Kemal Xamırpêt Akay]*

---

[39] *Şair **Mehmet Çetin**'in 09.11.2020'de ölümü üzerine yazdığım yazının başlığıdır. Surêdar O'nun şiir kitabının adıdır. Ruhu şad olsun!*

*İnanca göre mart ayında ağaçlar yeşillenir, önce doğaya secdeye dururlar. Mitolojiye göre, Dervişin biri yola koyulmuş, gelip çeşmenin başında dinlenmek için heybesini Suredar ağacına asmış. Orda uyuya kalmış. Ağaçlar secdeye durunca, Suredar ağacı asılı emanet olan heybe için, eğilmemiş. Dervişin heybesi bu ağaçta asılı kalmış, çünkü Derviş'in heybesi fakirlere verilecek hediyelerle doluymuş ve emanetmiş. O yüzden bu ağaç hep diktir, meyvesi yoktur. Ayrıca bu Suredar ağacın kabuğundan kırmızımsı bir boya çıkartılıp deriden ayran tulukları bununla boyanıp kullanılır. **[Hawar Tornêcengi]***

3553. **Lom ke esto; nuna potiya, kuno çêverê her kêşi. →** Kınama; pişmiş ekmek gibi herkesin kapına gelir.

3554. **Lom meke, bıne de manena! →** Kınama altında kalırsın!

3555. **Lomê, fek ra vejino kuno phıstın. →** Kınama ağızdan çıkar koynuna girer.

3556. **Lona ke nêzonena, destê xo cı mefiye! →** Bilmediğin deliğe elini sokma!

3557. **Lona mıloçıku, xo sero ra meke! →** Karınca deliğini başına açma!

3558. **Loqla to verdan to ser! →** Bağırsaklarını dökerim üzerine!

3559. **Loqlê ma, ardi serê zerria ma! →** Bağırsaklarımızı midemize kadar getirdi!

3560. **Loqlê to, fekê tora bêrê! →** Bağırsakların ağzından gelsin!

3561. **Loqlê xo vışiyê! →** Bağırsakları kopmuş!

3562. **Loqme fek dero, hêştır çım dero! →** Lokma ağzında, yaş gözünde!

3563. **Loqme ke nêcüyiya, gule de maneno. →** Çiğnenmeyen lokma, boğazda kalır.

3564. **Loqme ke nêcüyiya, gule de maneno. →** Çiğnenmeyen lokma, boğazda takılı kalır.

3565. **Loqme niyet ke berze ağwe, cayê de nê,- cayê de vêreno**. **→** Niyet et lokma ver, bir yerde değil bir yerde geçer.

3566. **Loqmê xo, 'ro ma helal kerê! →** Lokmanızı bize helal edin!

3567. **Loqme, bêrıza nêwerino. →** Rızasız lokma yenilmez.

3568. **Loqmo gırs bure, perso gırs mevaze! →** Büyük lokma ye, büyük söz etme!

3569. **Loqmo gırs, gule de maneno! →** Büyük lokma boğazda kalır!

3570. **Loqmo jü bure, jü bıde, oncia xo sero Haqi ro şêr ke! →** Bir lokma ye, bi lokma ver, dön Hakka bak!

3571. **Lozına bêkêsu dü nêcêna!** → Kimsesizlerin bacası is bağlamaz! (Çünkü tütmüyor)

3572. **Lozına xo korr meke, yê sarri torê tani nêdana!** → Kendi ocağını söndürüp köreltme; başkasınınki seni ısıtmaz. Mecazi: Senin sana faydan olmazsa, başkasından fayda gelmez.

3573. **Lozına xo, bêdü mende!** → Bacası dumansız kaldı!

3574. **Lozına xo, dü nêkena!** → Bacası duman etmiyor!

3575. **Lozıne de ke dü nêvışiya, meyman kêm nêbeno.** → Bacasında duman azalmadığı sürece, misafir eksilmez.

3576. **Lozıne ro berdêne, qulva ra ardêne!** → Bacadan çıkarıp götürüyordu, delikten alıp getiriyordu! *[Çıme/kaynak: Haydar Beltan, nustoğ-yazar.]*

3577. **Lozıne, çığa çewt bıbo ki, dü rast vejino!** → Baca ne kadar eğri olsada duman düz gider.

3578. **Lozıne, tım korım girêdana.** → Baca hep kurum bağlar.

3579. **Lozıne; bêdü,- çê; bêwayir,- mal; bêşiwane nêbeno.** → Dumansız baca, sahipsiz ev, çobansız davar, olmaz.

3580. **Lüya canbaz u dekbaze!** → Kurnaz ve cambaz tilki!

3581. **Lüya cêrayiye, Şêrê gıredayi ra hewla.** → [Serbest] Gezen tilki, bağlanmış aslandan iyidir.

3582. **Lüye ke gende kerde, kergi dıma vozzenê.** → Tilki usurdumu, tavuklar arkasından koşar.

3583. **Lüye kerda dame, kutiki dorme de fiştê kay!** → Tilkiyi tuzağa düşürmüşler, köpekleri etrafında oynatmışlar!

3584. **Lüye qulıke ra nêvejiya, reyê ki hêzıke bestna dımê xora.** → Tilki delikten çıkamamış, birde kuyruğuna çalı bağlamış.

3585. **Lüye ra vato; "na dımê xo se kena?" Vato; "pê çhalp u çhulpê xo ken!" →** Tilkiye demişlerki; “bu kuyruğunu ne yapıyorsun?” “Onunla çalıp çırpıyorum!” demiş.

3586. **Lüye ra vato; “Kergi bavokê tüyê” Lüye huyayis ra qırr biya. →** Tilkiye deşiler; “Tavuklar sana emanet” Tilki gülmekten kırılmış.

3587. **Lüye sare wena, vengê vergi vejino. →** Tilki baş yer, kurdun adı çıkar.

3588. **Lüye sona dina u dare ra çerexina, oncia yena lona xo. →** Tilki dünyayı dolaşır, tekrar yuvasına döner.

3589. **Lüye tukê xo vurnena, xuya xo nêvurnena. →** Tilki tüyünü değiştirir, huyunu değiştirmez.

3590. **Lüye zere gureto, khazena! →** Tilki sancılanmış bağırıyor! Tilki bağırdığı zaman söylenen bir deyim.

3591. **Lüye, kuna şêmuga rakerdiye. →** Tilki açık eşikten içeri girer.

3592. **Lüye, pısınge nêbena! →** Tilki kedi olamaz!

- M -

3593. **Ma bime dısmala destê sarri. →** Biz el-alemin el mendili olduk.

3594. **Ma boliyê jü mojênime. →** Biz bir meşenin palamutlarıyız.

3595. **Ma derdê xorê derman wast, sarê marê ferman vejiya! →** Biz derdimize derman istedik, başımıza ferman çıktı!

3596. **Ma dıto selıke; esto delıke! →** Biz sağmısız sepete, atmışız köpeğe!

3597. **Ma Elewiyên ra vejayme, bime alev. →** Biz Alevilikten çıkmış, alev olmuşuz. *[**Zeynel Dede** –Kêdage/Ovacık]*

3598. **Ma ewladê Kêrbelayime, bêxeta u bêgunayime! →** Biz Kerbela evlatlarıyız, suçsuz ve günahsızız! [Seyid Rıza, ke 1938 de esto dare, nia vato.]

3599. **Ma gukê jü arreyime →** Biz bir yemliğin danalarıyız. Jü ke heqa jüyê bini de qeseyê va, iyê bini na qese ra has nêkerd, ya ki erocı nêame, vano: Ero bıra tı çı qeseykena, Ma gukê jü arreyime. Biri diğer birinin hakkında uygun olmayan bir şey söylediğinde, ötekinin hoşuna gitmedi mi veya işine gelmedi mi "Biz bir yemliğin danalarıyız, sen ne diyorsun?" der.

3600. **Ma hêfê xo germagerm cême! →** Biz öcümüzü sıcağı sıcağına alırız!

3601. **Ma honde ke vake, xımajigi mara nêmendi! →** Biz o kadar söylendik ki çene bizde kalmadı!

3602. **Ma kami ra ke vake; bawo! Vake; herz u xırê mı nata nawo! →** Kime "baba" dediysek, "dalım taşağım aha burda" dedi.

3603. **Ma kami ra ke vame "rındo", o marê "gındo/gınco". →** Kime iyi dediysek, o bize kinci/düşman oldu. Kime iyi dediysek, o bize kötü oldu. Kime biz iyi dediysek, o ayağımızı kaydırıyor. **Gındo:** tombul, kilolu, lakap olarak kulanılıyor.

3604. **Ma ke, kami ra vake: "Bawo!", vake: "Herz–xırê mı nata nawo!" →** Biz kime "baba" dediysek; o bize "hayam budur!" dedi

3605. **Ma kerga kêşi ra hona "kışt!" nêvato!** → Biz kimsenin tavuğuna kıst dememişiz!

3606. **Ma muya şia u sıpiye ra cianda gif da, sarri berd werd.** → Biz beyaz ve siyah saç ile emek verip çalıştık, el götürdü yedi.

3607. **Ma nata; "mı qeda!" vame, yi dota; "qotıko qarnaşi!" vanê.** → Biz butaraftan, "kadan olayım" diyoruz, onlar öteden, "haram zehir!" diyorlar.

3608. **Ma nêhesno, ne diyo.** → Biz ne duyduk, ne gördük.

3609. **Ma pelgê jü dareyime.** → Biz bir ağacın yapraklarıyız.

3610. **Ma pencıkê jü kokeyime.** → Biz bir kökün damarlarıyız.

3611. **Ma pêro boliyê jü dareyime.** → Hepimiz bir ağacın palamuduyuz.

3612. **Ma pêskarê çiyê keşi beme?** → Biz başkasının birşeyine karışıyormuyuz?

3613. **Ma pia werd dıme, tı rema zıme.** → Biz kuyruk yağını birlikte yedik, sen kuzeye kaçtın.

3614. **Ma qa, kozıkê domanu nêvırazeme, ya!** → Biz çocuk evi yapmıyoruz ya!

3615. **Ma raştiye rê "hu!" vato!** → Biz gerçeğe "hü!" demişiz.

3616. **Ma şimondia çarıxê sarri nêmebe.** → Biz el-alemin çarıklarına bağ olmayız.

3617. **Ma thawa kerga tora "kiş!" va, çıko?** → Biz tavuğuna "kış" mı dedik, nedir?

3618. **Ma u pi jü raye yenê dina.** →Anne baba bir defa dünyaya gelir.

3619. **Ma u pi, serva zewezê domanunê xo xover danê, domanê xuyê rınd ki serva mezela ma u piyê xo!** → Anne baba çocuklarının mürvetini için çabalar, çocukları da anne ve babasının mezarı için çabalar.

3620. **Ma u pi; sıtara domanunê.** → Anne ve baba, çocukların koruyucusudur.

3621. **Ma u piyê siyaseti çino!** → Anne ve babanın siyaseti yoktur!

3622. **Ma va pırode, nêva bıkise!** → Biz vur dedik, öldür demedik!

3623. **Ma va; "pırode!", nêvake; "bıkise!"** → Vur dedik te öldür demedi ya!

3624. **Ma vake, belka Dêsım zerno xasılo; ma nêzona ke sade zılv u pıska.** → Biz dedik belki Dersim has altındır, bilmedik ki sade gübredir. *[Qese: Ana Gulüzare, maya Haydar Karataş (yazar), "Pêrperıkê Söe/Gece Kelebeği" kitabından.]*

3625. **Ma ve xo torjen da lınga xoro!** → Biz baltayı ayağımıza vurduk!

3626. **Ma xo nêzoneme, nêwazeme bızonime ki.** → Biz bizi bilmeyiz, bilmek te istemeyiz.

3627. **Ma xorê budelayi bime, Heqê ma ki made budela bi. Ma çımê xo kerdi ra, çımê Heqê ma ki, made bi ra.** → Biz kendimize budela idik, Hakk'ımız da bizimle budela idi. Biz gözümüzü açtık, Hakk'ımızın gözleri de bizimle açıldı. *[Qese/söz: Kadri Karagöz, sanatçı.]*

3628. **Ma, bınê şiya kêşi de nêvındeme!** → Biz kimsenin gölgesi (baskısı) altında kalamayız.

3629. **Ma, derdunê xo jiar u diarunê xorê qesey keme!** → Biz dertlerimizi, ziyaret ve diyarlarımıza anlatırız!

3630. **Ma, kam ke kerd perr u pay, ma caverdayme şi.** → Kimi başgöz ettiysek, bizi terkedip gitti.

3631. **Ma, muya şia u sıpiye ra cianda, sarri werd!** → Biz siyah ve beyaz kıllarımızla çalıştık, baskasıda yedi!

3632. **Ma, sayê ke bıza Kole'yime, her kes iştiri kuno/fino mara!** → Biz sanki Kole keçisiyiz, her kes boynuz atıyor/takıyor bize. Kole keçi: Boynuzsuz keçi.

3633. **Ma, zarance hardo şia de ki diye, vore de ki diye çutir sona.** → Biz kekliği karada da, karda da gördük nasıl yürüdüğünü.

3634. **Ma, zarance şia de ki diye, vore de ki diye!** → Biz kekliği karada da, kışda da gördük!

3635. **Made bıpêso ke, cirani de ki bıweriyo.** → Bizde pişsin ki, komşu da yenilsin. Varlık ve yokluğu belirten komşuluk ilişkileri.

3636. **Mal ke kerd gore, jümini nas keno! →** Davarı ahıra koydunmu, birbirini tanır!

3637. **Mal ke kut solesan, kemer pê leseno! →** Mal tuzlama alanına girdi mi, taşları birlikte yalar!

3638. **Mal, qılêrê destuno! →** Mal mülk ellerin kiridir!

3639. **Mal; 've zerrê dızdi vırastene,- Can; 've zerrê zalımi vırastene nêsevekino! →** Hırsızın gönlünü yapmakla Mal,- Zalimin gönlünü yapmakla Can korunmaz.

3640. **Malê çhikotu beno werdê sarri.** → Cimrilerin malı başkasına yem olur.

3641. **Malê çhikotu, werdê sarriyo! →** Cimrinin malını başkası yer!

3642. **Malê dewlete, malo talano, kam ke weno cırê helalo! →** Devletin malı talan maldır, kim yediyse helaldır!

3643. **Malê dina kêşi rê nêmaneno! →** Dünya malı kimseye kalmaz!

3644. **Malê dina rê tivar meke, zafeteney kerdê weyiye, bado dê kiştene. →** Dünya malına güvenme, çokca insanlar beslemiş, sonra öldürtmüştür.

3645. **Malê dina, dina de maneno! →** Dünyanın malı dünyada kalır!

3646. **Malê dina, jê loda vaşiyo. →** Dünya malı, ot yığını gibidir.

3647. **Malê fıqarey gereke verê çımi ra düri mebo! →** Fakirin malı göz önünde kaybolmamalı!

3648. **Male mehêrne nisane de, cênıke meçinewe govende de! →** Keçiyi satın alma nisan ayında, kadını seçip alma (beğenme) halay anında!

3649. **Malê pêxıli, werdê sarrê teveriyo! →** Cimrinin malını başkası yer!

3650. **Malê thokını wertê mali meke! →** Bulaşıcı hastalıklı malı diğer malın arasına sokma!

3651. **Malê zengini,- domanê feqıri qimetıno. →** Zengini malı, fukaranın çocuğu kıymetlidir.

3652. **Malık çığa wazeno derg bo ki, hondê morri derg nêbeno! →** Solucan ne kadar uzamak istese de, yılan kadar uzayamaz!

3653. **Malık pêxamberê hardiyo, mosık pêxamberê ağwewo! →** Solucan yerin peygamberidir, balık denizin peygamberidir!

3654. **Mali vera sarebırnenê, isoni peyra. →** Davarı önden keserler, insanı arkadan. Mecazi: Aşırı islamcılar (bugünkü İşidçiler) kastedilerek söylenmiş bir deyim.

3655. **Malo bêşiwane, boka vergiyo! [cınawuruno!] →** Çobansız davar, kurda yem olur!

3656. **Malo bêwayir bara verg u heşiya! →** Sahipsiz davar, ayıya kurda yem olur.

3657. **Malo jêder çım nêvezeno. →** Fazla mal göz çıkarmaz.

3658. **Malo jêder; sari rê,- nuno jêder; vêri rê belawo. →** Fazla mal başkasına, fazla ekmek mideye bela.

3659. **Malo ke tevera mend, werde verg u heşiyo! →** Dışarda kalan davar, Kurt ve ayının yemidir!

3660. **Manga awre, rozê yena zêna! →** Gebe inek birgün gelir doğurur.

3661. **Manga dıtiye (desınde) reyna nêdoşina! →** Sağılan inek, hemen sağılmaz!

3662. **Manga dızdeni yena gay, eskera zêna! →** İnek gizli öküze gelir, açık doğurur!

3663. **Manga estewurne ˈve sıt! →** Kısır inek ve süt!

3664. **Manga ke bıvênê, guke finêˈra dıme! →** İneği görseler danayı arkasına takarlar!

3665. **Manga ke kelaze biye, boğey kunê'ra dıme. →** İnekçiftleşmeye geldi mi, boğalar peşine düşer.

3666. **Manga ke qorê, bıze phırkena! →** İnek böğürünce, keçi hapşırır! *[Çıme/kaynak: Haydar Beltan, nustoğ-yazar.]*

3667. **Manga merde, ron qediya! →** İnek öldü, yağ bitti!

3668. **Manga merde, xapa roni bıriye. →** İnek öldü yağ topu kesildi.

3669. **Manga mıriya, do bırriya! →** İnek öldü, ayran kesildi!

3670. **Mangawa ke eve çangiya [- zıngıliya], vindi nêbena. →** Çıngırdaklı inek kaybolmaz.

3671. **Mara cor, Haq esto. →** Bizden yukarı Hakktır.

3672. **Mara ki bebexti vejiyê qerazê ma derê, eskera qeyretê sarri kenê. →** Bêzden de hainler çıkmış bize düşmanlıktalar, açıkça elalemin gayreti içindeler. *[Qese/söz: Hayri Dalkılıç, -şair, yazar. "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]*

3673. **Marazê xo ver yeno ke bımıro. →** Kini yüzünden geliyorki ölsün.

3674. **Marê biyo wayirê goçêna darıkıne! →** Bize, çubuktan bir çuvaldıza sahip olmuş! Küçümseme deyimi.

3675. **Marfêtê heri, zırrayiso. →** Eşeğin marifeti anırmaktır.

3676. **Marifet ke tari de rêçe ramıtena, iyê ke tari de rêçe kenê ra, inu rê se vajiyo. →** Marifet karanlıkta iz sürebilmekse, karanlığı delip iz bırakana ne demeli. *[Vate/deyim: Daimi Doğan – maylım/öğretmen]*

3677. **Mart ame demi ser, bi tern dar u ber! →** Mart geldi mevsim geldi, ağaç ve otlar yeşerdi!

3678. **Mart, bijêku keno khart-khurt. →** Mart gidikleri kat kut (hasta) yapar.

3679. **Mavênê merdu de; merde be, miyanê şêrru de şêr be! →** Ölüler arasında ölü ol, savaş esnasında aslan ol!

3680. **Mavênê vaten u kerdene de koy estê. →** Söylemek ve uygulamak arasında dağlar var.

3681. **Mavênê vêsaniye u mırdiye de parçıkê nuni esto. →** Açlıkla ve tokluğun arası, bir parça ekmektir.

3682. **May, tım ciamêrdu nêanê! →** Analar herzaman yiğit doğurmaz! **May, tım lazu nêanê! →** Anneler herzaman oğullar doğurmaz!

3683. **Maya to bımıro, çêvêsaye! →** Anan ölsün, evi yanasıca! Bir acının ağırlığını tarif etmek için söylenir.

3684. **Maye de niade, çêna bijê! →** Anasına bak kızını al!

3685. **Maye domanunê xora zaf has kena. →** Anne çocuklarını çok seviyor.

3686. **Maye jüya, cêni desê! →** Anne birdir, kadınlar ondur!

3687. **Maye jüya, cêni zafê. →** Anne birdir, kadınlar fazla.

3688. **Maye ra perskerdo: Kamci ewladê xora zof heskena? Maye vato: 1. Nêweşi ra hasken, hata ke bi wes. 2. Düri ra hasken, hata ke bi nejdi. 3. Qıji ra has ken, hata ke bi pil. 4. Pêrune ra hasken, hata ve merdene. →** Anneye sormuşlar: Hangi evladını çok seviyorsun? Anne demiş: 1. Hastayı seviyorum, iyleşinceye kadar. 2. Uzaktakini seviyorum, yakınlaşıncaya kadar. 3. Küçüğünü seviyorum, büyüyünceye kadar. 4. Hepsini seviyorum, ölünceye kadar.

3689. **Maye; zerria isoniya, pi; phoşta isoniya! →** Anne insanın kalbidir, baba insanın sırtıdır!

3690. **Mayine coniyê xo naskena. →** Kısrak tayını tanır.

3691. **Mayine, astorê hewli ra bıonce! →** Atı iyi beygir ile çek! Yani, öyle çifleşsin ki tayı da iyi olsun, anlamında bir deyim.

3692. **Meberve serva merdi, bıberve serva weşi! →** Ölü için ağlama, sağ/yaşayan için ağla!

3693. **Mecêre dere u kasu, mevêne hewnunê têmasu. →** Dolaşma dereleri ve yamaçları, görme kötü/tipik rüyaları.

3694. **Mede çêverê sarri ro, sarr ki dano çêverê to ro! →** Kimsenin kapısını çalma, onlarda senin kapını çalar!

3695. **Mekanê to Khureşi cayê mıroduno. →** Khurêş'in mekanı, murad alanların mekanıdır. *[Musawo Arêyiz -Musa Canpolat, şair, zazaca sözlük yazarı.]*

3696. **Meke mevêne, bıke bıvêne! →** Yapma görme, yap gör!

3697. **Meke; rozê nê - rozê, belayê xo vênena. →** Yapma; birgün değil birgün belanı bulursun.

3698. **Memusne! Musnena, hêsar meke! →** Alıştırma! alıştırırsan, uyandırma!

3699. **Menale welat menale, dina kêşi rê nêbena male. Dewrê zalımi ke rıjiya, dina bena zelale. →** İnleme ülkem inleme, dünya kimseye mal olmaz. Zalimin devri yıkılınca, dünya güzel olur. *[Qese/söz: Dr. Zılfi Selcan, Munzur üniversitesi zazaca bölüm başkanı]*

3700. **Meramet u vijdan isoni keno hewl. →** Merhamet ve vicdan insanı değerli yapar.

3701. **Mêrdê cüwanıke, tım sareberzo. →** Çalışkan ve dürüst kadının eşi, herzaman başı diktir.

3702. **Mêrdê Dêsmıji de nêmenda bext u şiye. →** Dersimli erkeklerde baht ve gölge kalmamış. Yani, koruma, bahtına sığınma, koruma gölgesi kalmamış.

3703. **Mêrde u cênıke gunê sarê xo jü balişna no. →** Karı koca mutlaka başını bir yastığa koymalıdır.

3704. **Mêrde ve cênike ra sıtara jüminiyê. →** Evli eşler birbirinin koruyucularıdır.

3705. Merde, candey rê nêberveno! → Ölü cesede ağlamaz!

3706. **Mêrde, dostê ponçıki,- dısmenê sari yo. →** Koca, eteğin dostu**,-** başın/kafanın düşmanıdır.

3707. **Merdena astori, va cew ra bo! →** Atın ölümü varsın arpadan olsun!

3708. **Merdena heri, kutiki rê bena veyve. →** [40] Eşeğin ölümü köpeğe düğündür. *Açıklaması için dipnota bakınız!*

---

[40] ***Açıklama:*** *Alevi inanç derinliği ve bilhassa 'devir kültü'nü inancının önemli aşamalarından görerek haftanın bir gününü 'roza merdu' olarak adlandırıp perşembe akşamları yağda kızartılmış unu ölülerin adı anılarak azar azar ateşe atılır. Loqma ve niyaz dağıtıp mumlar yakan bir inancın ataları da elbette bir insanın ölümüne düğün derecesinde sevinebilecek düzeyde düşkün olan başka bir insanı atasözünde insan olarak nitelemek yerine, hayvan betimlemesi yaparak, sosyal ve toplumsal ilişkilerde dile getirilir.*

3709. **Merdena isoni rê axıri çiyê beno mane. →** İnsanın ölümüne mutlaka bir şey bahane olur.

3710. **Merdena mıloçıke ke amê, perrê nexşêni nisenê pa. →** Karıncaya ölüm geldimi, kanatlarına desen süsleniyor.

3711. **Merdena xortu rê cigêri benê letey. →** Gençlerin ölümüne ciğerler parçalanır.

3712. **Merdene esta mendene esta, mordem gunê rew-herey helaliya xo bıwazo. →** Ölüm var, kalım var, insan helalliğini önceden istesin.

3713. **Merdene esta, mendene esta! →** Ölüm var, kalım var!

3714. **Merdene ke esta, axır çiyê cırê beno mane! →** Ölüm varsa, herhangi bir şey neden olur!

3715. **Merdene ke merdena, na xırre–xırre çıka! →** Ölüm ki ölümdür, bu inilti–hırıltıı nedir!

3716. **Merdene ke merdena, na xırre-xırre çıka! →** Ölüm ölümdür, bu inilti hırıltı nedendir!

3717. **Merdene qanunê kowano, pê nêşkina. →** Ölüm dağ kanunudur, baş edemezsin. *[Kemal Akay Xamırpêt]*

3718. **Merdene rê çare çino! →** Ölüme çare yok!

3719. **Merdene rê ecel çino, mendene rê mezal çino. →** Ölmeye ecel yok, kalmaya sabır yok.

3720. **Merdene thawa niya hama koğında şiyene çetına. →** Ölüm bir şey değildir ama bir hiçyoluna gitmek zordur.

Dilini de temiz ve düzeyli tutmak bakımından iki hayvan mecazıyla böylesine ince bir meseleyi de tıpkı masallarda olduğu gibi fabl tarzına sokarak belirtir.
Bu atasözünde, insan-ı kamil olmadan devrolmuş birinin don değiştirmesine anca insan-ı kamil olamamış birisi 'düğün' sevinciyle sevinebilir. Burda ahmaklığa vurgu vardır. Çünkü devri daim olanlar ışık olup ruhları herhangi bir hayvan donunda tekrar geri gelir.

3721. **Merdene, karê ciamerduna. →** Ölüm, yiğide mahsustur.

3722. **Merdene; sat u deqa xo çina. →** Ölümün saati ve dakikası yoktur.

3723. **Mêrdey mêrdan,- çhuçıki paldımê heran naskenê. →**Kocalar kocaları tanır, kuşlar da eşeklerin kayışını. (Gımgım)

3724. **Merdey vanê; belkia ni Candey herroz hewla wenê! →** Ölüler de sanır ki diriler her gün helva yer. Kimsenin kimseden haberi olmadığını belirten bir deyim. [Tercan]

3725. **Merdime piya, mendime piya! →** Öldükçe beraber, kaldıkça beraber!

3726. **Merdime; piya, mendime; piya! →** Ölürsek beraber, kalırsak beraber.

3727. **Mêrdo ciamerd dostê sariyo, dısmenê ponçiyo. →** Erkek takımı başın dostu,- paçanın düşmanıdır. Belden aşağı düşündükleri anlamına gelir.

3728. **Mêrdo nêwerdoğ, şêno gewr nêvêneno! →** Cimri olup yemesini-sevmesini bilmeyen koca, (kadının) ak göğsünü göremez! Cimri, eli sıkı erkek (koca), sevgilinin ğöksünü görmez. Eli sıkı olan, mutlu olmaz.

3729. **Mêrdo thamakar şenê cêniya xo nêvêneno. →** Cimri koca karısının göğsünü göremez.

3730. **Mêrdo Tırk gonia ma 've murdosu buro mırd nêbeno. →** Türk erkeği avuçlarla kanımızı yese doymaz. [38 sözlü tarih kayıtlarından.]

3731. **Mereke de derjeni fetelino**! **→** Samanlıkta iğne arıyor!

3732. **Mereke vêsê, merrey vêsan mendi. →** Merek yandı, sıçanlar aç kaldı.

3733. **Mêresê pi, rew qedino! →** Babanın mirası erken biter!

3734. **Mêrık ke hêniyo, cênıke çımewa! →** Koca öyleyse, karısı nasıldır!

3735. **Mêrık kuto tenge, vato; "ax phoşta mı! Wax phoşta mı!" →** Adam dara düşmüş, "ah sırtım/arkam!" demiş. Yani yardım edeni yokmuş, yardım çağırmış.

3736. **Mêrık merdo, qına xo biya zernêne! →** Adam ölünce, kıçı altın değer kazanmış.

3737. **Merızne, rıznenê!** → Yıkma, yıkarlar!

3738. **Mêrik, gundê piyê xode kar kerdo!** → Adam, babasının devrinde iş yapmış. Tecrübelidir, ehlidir anlamında bir deyim.

3739. **Mêriki cıta xo kerda, hengaja xo ozna turo!** → Adam çiftini sürmüş, karasabanını yana yaslamış! Burda anlatılmak istenen şey, adam yaptığını yapmış, yaşı her şeyi aşmış. Ayrıca, artık çocuk yapacak yaşı geçmiş anlamına da gelir.

3740. **Merre ke dengız ro gıno, dengız murdar nêbeno.** → Fare denize düşmekle mundar olmaz.

3741. **Merre, qula ke cıra vejiyo, zoneno!** → Fare çıktığı deliği biliyor!

3742. **Merre, qulıka ke cıra vêjiyo zoneno.** → Fare, çıkacağı deliği bilir. Fare, çıktığı deliğide bilir.

3743. **Mertal u şimşer ra kay kay-nêbeno!** → Kalkan ve kılıç ile oyun oynanmaz.

3744. **Mertalê dey, riyê deyi yo!** → Onun kalkanı, kendi yüzüdür!

3745. **Mêsa borbore, barbara!** → Bombus arısı barbardır!

3746. **Mêse ancax kuna feko rakerde!** → Arı ancak açık ağza girer!

3747. **Mêse çığaşi hurdi bo ki, pizê isoni fina hurê!** → Arı ne kadar ufak olsa, insanın midesini bulandırır!

3748. **Mêse ke biye xızane, kuna'ra çê xo, çê xo wena!** → Arı fakir kaldımı, kendi evini yer!

3749. **Mêse ke çhiçege ra meniso, çhiçêge hemgên nêdana.** → Arı çiçeğe konmazsa çiçek bal vermez.

3750. **Mesela to, biya sanıka lüye!** → Senin hikayen, tilkinin masalı olmuş!

3751. **Mêsınê şiwanê gêji, vergi dıma sono.** → Aptal çobanın sürüsü, kurdun peşinden gider.

3752. **Meste ne yeno, ne ki qedino.** → Yarın ne gelir, nede biter. [Qese/söz: Hasan Güler, şair, "*Australia Radonê Vengê Kırmancu" yayıncısı.*]

3753. **Mêşa ci, nisena ci ra. →** Bok sineği boka konar.

3754. **Meşte-biro, kam beno qum, kam beno kemere, vêneme! →** Yarın öbür gün kim taş kim kum olur görürüz!

3755. **Mewe u meke, so hevê ve hevê qesey bıke! →** Yeme içme git birer birer konuş! Laf gezdirmek anlamında bir deyim.

3756. **Meyiti melewne, thiz keno! →** Ölüyü tepretme, ses çıkarır!

3757. **Meyman golikê çêyi yo, kamci heti ser boncê, o het ser sono. →** Misafir evi danasıdır, nereye çekersen o tarafa gider.

3758. **Meymanê isoni, meymanê Haqiyo. →** İnsanın misafiri Hakkın misafiridir.

3759. **Meymanêni; hire-roji, dıma bena hêsir-roji! →** Misafirlik üç gündür, sonrası esaret günleridir!

3760. **Meymano bêsılaiye hard de niseno ro. →** Davetsiz misafir yerde oturur.

3761. **Meymano bêtaw, çêsikê xora weno! →** Zamansız misafir kesesinden yer!

3762. **Mezela bêwayire ke bivêno, mıreno! →** Sahipsiz mezar görse ölecek!

3763. **Mı derze meke, phoşta domanunê mı meke! →** Beni yük yapıp çocuklarımın sırtına vurma! [Vate/deyim: **Huriye Aslan**, 23.06.2019, Dersim 38 kayıp kızlarından **Prof. Şükrü Aslan**´ın annesi./Pülümür]

3764. **Mı ke, kami ra va: "bıra!", ey tharve nê ve mıra! →** Ben kime kardeş dedimse, o beni sırtımdan vurdu!

3765. **Mı kilıtê kowu kerd vind! →** [41] Ben dağların anahtarını kaybettim! *Açıklama için Dipnota bakınız!*

---

[41] *Bu deyimin hikayesi, trajiktir. 38'de Dersim'deki çatışmalarda aşiretini, topraklarını, özgürlüğünü ve en sonunda da oğlunu yitiren* ***Demenanlı*** *direnişçilerden* ***Hemedê Mırzê Sılı,*** *1943'te gelip devlete teslim olur. Askeri yetkili çok şaşırır ve "madem öyleyse neden gelip teslim oldun?" diye sorar. Hiç Türkçe bilmeyen Hemed, tercümandan sorunun tercümesini öğrenince şöyle cevap verir: "****Mı kilıtê kowu kerd vind! Ben dağların anahtarını kaybettim"*** *der. İşte o cevap, tarih sayfalarına geçen bir cevap olur; "Mı kılıte*

3766. **Mı namê tu, kêmerê Kêrtê Mazgerdi ra nusna cinik! →** Ben senin adını Mazgir doruğunun kayalığına yazdım kadın! **Tew, ma tu kêşkia naza nêjdi de bınusnêne mêrık! →** Ma sen bari bu yakınlarda yazsaydın herif! *[Qese/söz: Haydar Beltan, nustoğ-yazar.]*

3767. **Mı nano [nana] riyê xo vera! →** Beni kendi yüzünün önüne koyuyor. (–o eril –a, dişil için) Yani, kendi yaptığı yanlışı yada söylemek istediği birşeyi başkasının üstüne atarak kendini temize çıkarmak. Birini kullanarak hedefine, ihtiyacına varmak. Birine karşı yüzü veya hatırı olmamak. Birinin arkasına sığınarak kendi yalanına ortak etmek, onu yalanına alet etmek.

3768. **Mı porrê xo tiji verde kerdo sıpe! →** Saçlarım güneş ışınlarında ağarmış! Ben zor şartlar altında yaşadım, anlamında bir deyim.

3769. **Mı zere de çı di ke, tevera çı bivêni! →** Ben içerde ne gördüm ki, dışarda ne göreyim!

3770. **Mı, dest u payê xo kar u gurey ra ontê**. **→** Ben işten güçten elimi ayağımı çekmişim.

3771. **Mı, famkorru rê zonê xo,- bêxêru rê zerria xo qefelnê. →** Anlamıyanlar için dilimi, vefasızlar için yüreğimi yordum. Aslen Dersim kökenli Desiman aşiretinden olan Siverekli Yılmaz Güneyi Dersim´liler kendinden sayar ve çok sever. *[Qese/söz: Yılmaz Güney, Çeviri: Hawar Tornêcengi]*

3772. **Mı, ne kerdo vind, ne ki diyo! →** Ben ne kaybetmişim, nede görmüşüm. Yani herşeyden habersizim.

3773. **Mı, ne kerdo vindi, ne ki diyo. →** Ben ne kaybetmişim, ne de bulmuşum.

3774. **Mı, sarê xo vêrde ki şüto, peyde ki şüto! →** Ben başımı öndende yıkamışım arkadanda. Mı rındiye, xıraviye, bextiye, bêbextiye, çinebiyayiye, bêkêşiye ki diya, çı beno va bıbo, endi tersê mı çino. Çok anlamlı bir ifade. Ben her şeyi yaşadım. İyisinide kötüsünüde yaşadım, artık korkum yok.

---

*kowu kerd vind" "Dağların anahtarını kaybettim" **Hemedê Mırzê Sılı**'nin, "**Kılıte kowu**" dediği oğlu **Aliyo Qız'ın** vurulduğunu hatırlatır. [Çıme/kaynak: **Cemal Taş**]*

3775. **Mı; jür u buxtanunê tode bas nêkerd, no mırê bi derd. Mı ki; to verde çhok nêna ro, o ki torê derd bo! →** Ben senin yalan ve iftiralarında baş edemedim, bu bana dert oldu. Bende senin önünde diz çökmedim, buda sana dert olsun! *[Vate/deyim: Sey Rıza, Atatürk'e hitaben söylediği bir söz.]*

3776. **Mıhemedi ra cor Haqo. →** Muhammed'den üstün Hakk'tır.

3777. **Mılaketi amey'ra ser! →** Başına cinler geldiler.

3778. **Mılet hên zafo ke, kutik bile dımê xo nas nêkeno. →** Millet o kadar kalabalık'ki, köpek bile kuyruğunu tanıyamıyor.

3779. **Mıleto Kırmanc, gonia jümini ke buro, mırd nêbeno! →** Kırmanc (Alevi) mileti, birbirinin kanını yese doymaz.

3780. **Mıley ke fıse kerde, camat ki thizu keno! →** Hoca usurursa, cemat da bırt diye ses çıkarır.

3781. **Mıloçıke ra vato, "No sarê to çıra nia gırso?" Mıloçıke vato: "Têde aqılo". Vato, "no miyanê to çıra nia bariyo?" Vato: "Têde qêyreto" Vato, "Na qına to çıra nia gırsa?" Vato, "Qarsê daye mebe, arr u namusa!"→** Karıncaya demişlerki; "kafan neden büyüktür" Karınca demiş ki; "içi dolu akıldır." Demişlerki; "belin neden incedir?" Demiş; "gayrettir" Demişlerki; "kıçın neden öyle büyüktür?" Demiş ki; "ona karışma, o namusumdur!"

3782. **Mıloçıke rê jü tüyê feki jê goli yeno. →** Karıncaya bir ağız tükürüğü göl gibi gelir.

3783. **Mıneta ke sarri ra kena, dest u pawunê horê bıke! →** Millete yalvaracağına eline ayağına yalvar.

3784. **Mıneta ke sarri ra kena, dest u pawunê xorê bıke! →** Ele dua edeceğine, kendi ellerine dua et! Başkasından ümit bekleme, umudu kendi ellerinde ara, anlamında bir deyim. *[Vate/deyim: Fatma Rozine Zulal, -nustoğe-yazar.]*

3785. **Mıqayitê xo be! →** Kendine dikkat et!

3786. **Mıra mêvêne, Haqê xora bıvêne! →** Benden bulma, Tanrından bul!

3787. **Mırd vınde - vêsan vınde, kêşi rê çino kıvayisê na dina. →** Aç kalsan tok kalsan da kimseye yok bu dünyanın faydası. *[Qese/söz: Uşenê Tikmey. Fazla bilgi için. Dipnot 50 ye bakınız!]*

3788. **Mırd, hayrê [hawrê] vêsani niyo! →** Tok, aç olandan habersizdir!

3789. **Mırdbiyane ebe pize nê, gere ebe nefs bo. →** Doymak mide ile değil, nefis ile olmalı. *[Kemal Akay Xamırpêt]*

3790. **Mırdi vato; "Xaşiya verê mı!", vêsani vato" Ax zerê mı!" →** Tok demiş "önümdeki çuvalım (göbeğim) aç demiş ki "aç karnım!"

3791. **Mırdosê ağwe bile nêdê ma! →** Bir avuç su bile vermediler bize. [38 sözlü tarih kayıtlarından]

3792. **Mırê bıke, xorê bure! →** Bana yap, kendine ye!

3793. **Mırê, çı ke bêro, zonê mıra yeno. →** Bana ne gelirse dilimden gelir.

3794. **Mıreme; piya, maneme; piya! →** Ölürüz beraber, kalırız beraber.

3795. **Mırın-kırın keno. →** Mırın kırın ediyor.

3796. **Mırodê ma bıbo, va şêro kemere ra bo! →** Muradımız olsun da, ister taştan olsun.

3797. **Mıxeneti ra, mınete nêbena! →** Namerde yalvarılmaz!

3798. **Mız de, era raye mekuye! →** Dumanlı havada [siste] yola çıkma!

3799. **Mız u duman de, theyr "khu!" nêkeno [nêwaneno]. →** Duman ve sis te kuş bile "khu" etmez [ötmez].

3800. **Mız u duman, eve huy vay nêdino. →** Dumen ve sis kürekle savrulmaz.

3801. **Milis; ver de dosto, pey de dısmeno. →** Ajan; önde dost, arkada düşman.

3802. **Minê dina oncino we, tı hona tarix ra bas kena! →** Dünyanın çivisi sökülüyor, sen hala tarihten bahsediyorsun!

3803. **Mino çatal nêkuyino hard. →** Çatal kazık yere batmaz. **Mino dı-çalat, hard ro nêsono! →** İki çatallı, kazık yere batmaz!

3804. **Mirçıka têsane rê, morr ki ağwe ano. →** Susuz kuşa yılan da su getirir.

3805. **Mirê xo rınd hasılkerê ke, riyê nonê sıma paka bêro. →** Hamurunuzu kıvamına getirinki ekmeğinizin jüzü berrak ve iştahlı olsun. İşinizi özverili yapınki, kalitesi ortaya çıksın*. [Vate/deyim: Fatma Rozine Zulal, -nustoğe-yazar.]*

3806. **Miya bestayiye cayê xode çerena! →** Bağlı koyun olduğu yerde otlanır!

3807. **Miya khurre, kêriye xo dıma oncena. →** Kısa kulaklı koyun, sürüyü peşinde sürükler. [Gımgım]

3808. **Miya qere wertê miyu de vindi nêbena**. **→** Ak koyun, koyunların içinde kaybolmaz.

3809. **Miya sıpiye, şiaye nêbena! →** Ak koyun, kara koyun olmaz.

3810. **Miya şiaye ra, voreko sıpe ki beno. →** Kara koyundan ak kuzu da olur.

3811. **Miyanki qesey keno! →** Üstü kapalı [gizli] konuşuyor.

3812. **Miye payna vorekê xo nênana. →** Koyun kendi kuzusuna basmaz.

3813. **Miye ra vorek,- bıze ra bijêk beno. →** Koyundan kuzu,– keçiden gidik olur.

3814. **Miye, voreka xo ser qirêna, bıze bijêka xo ser! →** Koyun kuzusu için meler, keçi gidiği için.

3815. **Modemê xanedani ra ewlad vejino; namê piyê xo fino sılondi, mordemê gêvêşi ra ewlad vejino; namê piyê xo vezeno'ro erş u ela. →** Hanedan adam evlat çıkar, babasının adını batırır, kötü adamdan iyi evlat çıkar, babasının adını yüceltir.

3816. **Mordem 've parskerdene dewleti nêbeno. →** İnsan dilenmeklen zengin olmaz.

3817. **Mordem 've zılv arêdayene ki beno dewleti. →** İnsan gübre toplamaklanda zengin olur.

3818. **Mordem beno khal, zerria mordêmi khal nêbena! →** İnsan yaşlanır, gönlü yaşlanmaz.

3819. **Mordem çığaşi dindar bo, hondê ki beno kindar.** → Adam nekadar dindar olursa, okadar da kindar olur.

3820. **Mordem çığaşi ke beno pil, gunê Haqi nêkero xo vira!** → İnsan ne kadar büyüsede Hakkı unutmamalıdır.

3821. **Mordem çığaşi ke maldar bo, honde ki beno thamakar.** → İnsan ne kadar zengin olsa, o kadarda çimri olur.

3822. **Mordêm de ke çinebiye, ha vaze, ha vaze!** → İnsanda olmadı mı, ha söyle, ha söyle!

3823. **Mordêm de ke kar nêkerd, ha vaze, ha vaze!** → Adamın omrunda değilse, ha söyle ha söyle!

3824. **Mordem domanê waxtê xuyo!** → İnsan zamanın çocuğudur!

3825. **Mordem esto cayê xo nêveneno, mordem esto kamiya xo nêzoneno.** → Adam vardir ki; yerini bilmez, adam vardırki; kim olduğunu bilmez!

3826. **Mordem esto ke, jü raye de têde xêrê xo bot keno.** → İnsan var ki, bir seferde yaptığı iyilikler batırır.

3827. **Mordem esto ke; qe rındiya kêşi nêwazeno!** → İnsan var ki; kimsenin iyliğini istemez!

3828. **Mordem esto, kes vurneno, mordem esto dest vurneno!** → Adam vardırki insanı değiştirir, adam vardırki; el değiştirir!

3829. **Mordem esto, mordem esto!** → Adam var, adam var!

3830. **Mordem esto, weno weşino!** → Adam vardırki; yiyip yaşıyor!

3831. **Mordem esto; çê xode thulıgo, çê sarri de gıreçego.** → Adam var kendi evinde cimri, elin evinde bolkepçe.

3832. **Mordem esto; eve aqılê xo qesey keno. Mordem esto ke; eve persê sarri qesey keno.** → Adam var kendi aklıyla konuşur, adam var başkasının aklıyla.

3833. **Mordem esto; fekra dosto,- zerre ra dısmeno! →** Adam varki, agızdan dost gönülden düşmandır!

3834. **Mordem eve dayena jü-tek nune nêbeno nundar. →** İnsan, bir tek ekmek vermekle, cömert [hanedan] olamaz.

3835. **Mordem gere mevajone ez sebiyo, vajo ez sebeno! →** Ne oldum demiyeceksin, ne olacam diyeceksin!

3836. **Mordem gere mevazo „ez se biyu!“, vazo „ez sebenu?“ →** İnsan; “ne oldum!” dememeli, “ne olacağım?” demeli.

3837. **Mordem gereke ğeyalunê xorê phoşti meçarno. →** İnsan hayallerine sırt çevirmesin!

3838. **Mordem gunê adıri de kay mekero! →** İnsan ateşle oynamasın!

3839. **Mordem gunê eve tarıxê xo bêro têri! →** İnsan kendi tarihi ile yüzleşmeli! [Av. Hüseyin Aygün, kıtavê “Eve tarıxê xo têri amayene” ra, Tij yayınları.]

3840. **Mordem gunê hem raya xo,- hem ki cayê xo bızono! →** İnsan hem yerini, hemde yolunu bilmelidir!

3841. **Mordem gunê jümini rê hast u rast bo! →** İnsan birbirine karşı barışık ve gerçekçi olmalıdır!

3842. **Mordem gunê tayisê mordêmi bo! →** Adam adamın değerinde olmalıdır!

3843. **Mordem gunê tivarê sodıri de jümini biyaro’ra xoviri. →** İnsan insanı tanyerinde hatırlamalıdır.

3844. **Mordem halê mordêmi zono! →** Adam adamın halinden anlar.

3845. **Mordem hata xo vind mekero ke, xo dos nêkeno! →** İnsan kendini kaybetmeyinceye kadar, kendini araştırıp bulamaz.

3846. **Mordem hawt de çıko, hawtayê de ki o yo! →** İnsan yedisinde neyse, yetmişinde odur!

3847. **Mordem jü raye yeno dina, jü rayê ki mıreno! →** İnsan bir kez doğar, bir kez ölür!

3848. **Mordem ke eve „senık“ sa nêbo, eve „jêdey“ qe sa nêbeno.** → Az ile sevinemeyen, çok ile hiç sevinmez.

3849. **Mordem ke game ra kot, helkayis fayde nêkeno.** → İnsan güçten düştümü, nefes nefese kalmak fayda etmez.

3850. **Mordem ke gêves bi, karê xo beno gêves.** → İnsan gevşek oldu mu, işi de gevşer.

3851. **Mordem ke gına waro, dest erzeno'ra xo ver!** → İnsan düştü mü, elini kendi önüne atar! Eliyle destek alır.

3852. **Mordêm ke itıqatê xo 've kemere ard, kemere ki mırodê dey ana ca!** → İnsan itikatını taşa getirirse, taşta muradını verir!

3853. **Mordêm ke karê xo sonde kerd, sodır jê astorê jênkerdiyo.** → İnsan akşamdan işini yaptımı, sabah kuşanmış at gibidir!

3854. **Mordêm ke karo gıran kerd, hurrê xo yeno war!** → İnsan ağır yük altına girdi mi, ana güçten düşer.

3855. **Mordêm ke korek ramıt, genım nêçineno!** → Darı eken, buğday biçemez!

3856. **Mordem ke kot govende, destu dano we!** → İnsan halaya girdimi el kaldırır!

3857. **Mordem ke kut ağwe, azney keno!** → Suya giren yüzer!

3858. **Mordem ke kut kay, gunê xo bıerzo we!** → Oyuna giren adam zıplar.

3859. **Mordem ke kut tenge, bırakê maya xora vano "bawo!"** → İnsan dara düşdümü, annesinin dostuna “baba“ der.

3860. **Mordem ke mêsini dıma şi, teyna thırriya mêsini vêneno!** → Koyunların peşine giden, yalnızca koyunun arkasını görür.

3861. **Mordem ke nêwero, nêkeno!** → İnsan yemezse yapmaz!

3862. **Mordem ke rınd bi, gonerızê xo vêseno!** → Sağlıklı olan insanın yüzü canlıdır!

3863. **Mordêm ke serri viyarnay ra [derbaz kerdi], ciyê xode kay keno. →** Adamın üstünden yıllar geçti mi (yaşlandı mı), bokuyla oynar.

3864. **Mordem ke serva gêrmi feteliya, khoçıka xo tey cêno. →** Çorba için gezen, kaşığını birlikte taşır.

3865. **Mordem ke şi do, badiye peyê xo nêsaneno! →** İnsan, ayrana gitti mi, tabağı arkasına saklamaz.

3866. **Mordem ke şi saydê vergi, gunê kutikê xo tey bero. →** İnsan ava gittimi, köpeğini beraber alır.

3867. **Mordem ke thırrek bi, ha vaze, ha vaze! →** Tembel insana ha söyle, ha söyle!

3868. **Mordem ke xo meşüyo, beno mundar! →** İnsan yıkanmazsa kirlenir!

3869. **Mordêm ke xo xaravın his kerd, dina rınd u rındeke biya çınayrê! →** İnsan kendini kötü hisettimi; dünya güllü gülüstalık neye yarar!

3870. **Mordem ke zerrepak bi, lınga mordêm era kemere nêgınena. →** İnsanın gönlü temiz olursa, ayağı taşa takılmaz.

3871. **Mordem ke, eve haskerdoğunê xo pia nêbi, asme cırê herey vejina. →** İnsan kendi sevdikleriyle birlikte olmadı mı, ay kendisine geç doğarmış.

3872. **Mordem ke, eve senık sa nêbi, ebe zaf qe sa nêbeno! →** Az ile sevinmeyen, çok ile hiç sevinmez!

3873. **Mordem kerdena xora persbero. →** İnsan yaptığından sorumludur!

3874. **Mordêm layekên de,- dare lêyekên de nas ke! →** Adamı, çocukluğunda, ağacı fidanken tanıyacaksın!

3875. **Mordem ne dewletiyo har,- ne ki xızano zar bo! →** İnsan ne kudurmuş zengin**,-** nede görmemiş fakir olsun.

3876. **Mordêm ra çewres roze "xêğ" bıvajiyo, mordem beno xêğ! →** Adama kırk defa deli de, adam çıldırır!

3877. **Mordêm ra çewres roze „xêğ“ vazê, beno xêğ.** → Adama kırk gün deli dense, deli olur.

3878. **Mordem royê hardê weşiya xuyo!** → İnsan, yaşadığı toprakların ruhudur!

3879. **Mordem seveta zenginêni, theyr serva werdi canê xo vezeno.** → İnsan dünya malı için, kuşlar yem için canını çıkarıyor.

3880. **Mordêm sıto kal lito!** → İnsan çiğ süt emmiş!

3881. **Mordem xızmekarê çê xo,- ağayê sarri bo!** → İnsan, evinin hizmetçisi, dışarının ağası olsun!

3882. **Mordem zengin rê dêndar bo, tunêdi rê mebo!** → İnsan zengine borçlansın ama görmemişe değil.

3883. **Mordem, ê astora qaytê feki keno, ê insana qaytê aqıli.** → Atların ağzına, insanın ise aklına bakılır. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

3884. **Mordem, eke şi dızdiye ki vano; "ya Haq!", eke verda dızdi dıme ki vano; "ya Haq!"** → İnsan hırsızlığa gittimi de “ya Hakk“ der. Hırsızı kovaladı mı da “ya Hakk“ der!

3885. **Mordem, eve qılafetê xo aseno, eve qesê xo pêseno.** → İnsan tipiyle gözükür, sözüyle olgunlaşır.

3886. **Mordem, eve wasten u vostene Haqi nêreseno!** → İnsan istemek ve koşmakla Hakka ulaşmaz/kavuşmaz!

3887. **Mordem, eve zonê weşi kuno qurnê heşi!** → İnsa tatlı dille ayı inine girebilir.

3888. **Mordem, gıno dengız ro, dest esto'ra kefê serê ağwe.** → Adam denize düşmüş, denizin üstündeki köpüğe el atmış.

3889. **Mordem, gunê wayirê bext u şiye bo!** → İnsanın zor dönemde sığınabileceği bahtı, sarı sıcakta gölgesi olmalı. İnsanın bahtı sığınacağı bir gölge gibi olmalı. Gölge ferahlık veren yerdir, bahtıda güzel olursa hayatının anlamı olur.

3890. **Mordem, her xıravınêni keno.** → İnsanoğlu her türlü kötülüğü yapar.

3891. **Mordem, ke khulê xo mekıno, ret nêkeno. →** İnsan yarasını kaşımayınca rahat etmez.

3892. **Mordem, mordêmi jü reya xapneno! →** İnsan insanı bir kez kandırır!

3893. **Mordem, xanedanê welatê-hardê xuyo! →** İnsan yeri ve yurdunun hanedanıdır!

3894. **Mordem, xo nê,- gunê sarr ey bıgoyno! →** İnsan kendini değil, başkasını övsün!

3895. **Mordem; mordêmi jü raye xapneno! →** Adam, adamı bir kere kandırır.

3896. **Mordem; mordemo, mebo se namê xo, Her; hero, mebo se palanê xo! →** Adam; adamdır, olmasa da adı... Eşek eşektir, olmasa da palanı. (Ovacık)

3897. **Mordem; mordemo, mebone namê xo. Her; hero, mebone pala xo! →** Adam adamdır, adı olmasa, eşek eşektir semeri olmasa! [Varto]

3898. **Mordem; nêşikino wayirê asmenê khêwey,- pakiya heway,- ya ki bereqiyaisê uwe bo. →** İnsan; mavi gök'ün,- havanın temizliğine,- yada suyun berraklığına sahip olamaz. *[**Mehmet Doğan** (Memo Şia), -yazar, zazaca ders hocası-Köln.]*

3899. **Mordemê aqılsenik de coru mekuye rıke! →** Akılsızlan inatlaşma!

3900. **Mordemê baqıli, eve bêçıke musnenê, bomi ra ki vanê "hora bomo de! →** Akıllı adam parmakla gösterilir, deliye, deli derler!

3901. **Mordemê bêkêşi, hêsırê kêşi. →** Kimsesiz adam, birilern esiri.

3902. **Mordemê bêvengi ra bıterse! →** Sessiz insandan korkulur!

3903. **Mordemê ciamerdi, phoşti dina cı. →** Yiğit adama sırt verilir.

3904. **Mordemê çımezeng u qırtıkberji ra xo bısevekne! →** Mavi gözlü ve yüksek gırtlaklı adamdan kendini koru!

3905. **Mordemê dewlete ra torê berfekar nêbeno. →** Devletin adamından sana tercüman olmaz.

3906. **Mordemê feqiri, her dayim dest u payê xo verayê!** → Zavallı adam, her zaman elleri koynunda!

3907. **Mordemê fızıl u seytani de say bare nêbenê.** → Elmalar fızıl ve şeytanda paylaşılmaz.

3908. **Mordemê hewli ra ki domanê gêveşi kunê.** → Çalışkan adamdan da gevşek nesil doğar!

3909. **Mordemê hewli rê, hardo şia şêro xo bıgoyno!** → Yiğit adama, kara toprak gitsin kendini övsün!

3910. **Mordemê kamıli rê çhek gerek nêkeno!** → Gerçek kamil insana silah gerekmez!

3911. **Mordemê nêçari rê doyê jü bıze jêde vênenê**. → Naçar insana bir keçinin ayranını fazla biliyorlar.

3912. **Mordemê qızkêki rê qesunê hurdiyu qesey meke!** → Küçük adama ufacık laflar etme!

3913. **Mordemê rındi, her kês sarê xo sero cêno.** → İyi insanı herkês başının üstünde tutar.

3914. **Mordemê safi, afsar kenê vıle fetelnenê.** → Budala adama yular takarlar!

3915. **Mordemê vêsani rê loqmê nun, alefê astori ra ravêro.** → Aç adama, bir lokma ekmek, atın yemıden önemlidir!

3916. **Mordemê vêsani, qas ve verg nêweno.** → Aç insanı Kurt bile yemez!

3917. **Mordemê xıravın u nêzoney ra xo bısevekne!** → Cahil ve kötü insandan kendini koru!

3918. **Mordemê xıravını ra, qeso xıravın vejino.** → Kötü insandan kötü söz çıkar.

3919. **Mordemê xırti ra ki, dolo gêves kuno.** → Yiğit adamdan da gevşek nesil olur.

3920. **Mordemê zonayi ra bıperse, nêzonayi ra bıterse!** → Bilinçli insana sor, bilinçsiz insandan kaç!

3921. **Mordemê zonayi/zonaği rê, kês "xıravın" nêvano.** → Bilen/bilinçli insana, kimse "kötü" demez.

3922. **Mordêmi herê xora haskerdo, cırê semera şêmene vırasta!** → Eşeğini seven adam, semerını gümüten yapmış.

3923. **Mordêmi ke ağwe sımıte, morr bile pede nêdano!** → İnsan su içerken, Yılan bile dokunmaz.

3924. **Mordêmi ke çı kıvar kerd, ey vêneno!** → İnsan neyi kınarsa onu görür/yaşar.

3925. **Mordêmi ke rındiye kerde, rındiye vêneno!** → İyilik yapan adam iyilik görür!

3926. **Mordêmi ke serri viarnay, ciyê xode kaykeno!** → Yıllarını geçirmiş insan, pisliği ile oynar. Yani, yaşlanmış insan ne dediğini bilmez, aklı karışır, bazen de çocuk gibi hareket eder.

3927. **Mordêmi ke, tı jü-raye xapıta, no suçê deyi yo. Hora ke, tı dı-rey xapıta, no endi suçê tuyo!** → İnsan seni bir kere kandırmışsa, bu onun suçudur. Eğere seni iki defa kandırmış ise, bu artık senin suçundur.

3928. **Mordêmi kena tumanunê xo, vezena.** → İnsanı, donuna koyar çıkarır.

3929. **Mordêmi pilê xo ke nas nêkerd, Haqê xo ki nas nêkeno.** → Büyüğünü tanımıyan insan, Hakk'ını tanımaz.

3930. **Mordêmi qese ra pêcê, heywani fırne ra.** → Adamı sözüyle, hayvanı bunundan tut!

3931. **Mordêmi têsan beno ağwe, têsan ano!** → İnsanı susuz dereye götürür getirir.

3932. **Mordêmi tüyê ruyê arsıji (bêari) kerdo, arsıji vato "şiliye vorena!"** → Adam arsızın yüzüne tükürmüş, arsız "yağmur yağıyor" demiş.

3933. **Mordêmiya xo, kerdena xora bısına!** → İnsanlığını, yaptıklarınla sına!

3934. **Mordemo baqıl, dost u dısmenê xo zoneno.** → Akıllı insan dost ve düşmanını bilen insandır.

3935. **Mordemo baqıl, qesa xo pêmeno hona [hên] vano. →** Akıllı kişi düşünerek konuşur.

3936. **Mordemo bêitıqat, jê vayê vortiyo. →** İnançsız insan, yağış rüzgarı gibidir.

3937. **Mordemo bêkes şiya ciamerdu de xeleşino. →** Kimsesiz kişi yiğit adamların gölgesinde kurtulur.

3938. **Mordemo bêkês, alange de maneno. →** Sahipsiz insan, yapayanlız (ortada) kalır.

3939. **Mordemo bêkes, coru nêvano 'bes!' →** Kimsesiz adam hiç yeter demez.

3940. **Mordemo bêphoşti, tım vıleçewto! →** Dayanağı olmayan adam boynu büküktır!

3941. **Mordemo bêqeyret, bêimano. →** Gayretsiz insan, imansızdır.

3942. **Mordemo bêqeyret, savrehirawo! →** Gayretsiz adamın sabrı geniştir.

3943. **Mordemo bêtivar, dina xorê keno bar! →** Sabırsız adam, dünyayı kendine yük yapar!

3944. **Mordemo bêware, theyro bêperre wo! →** Ocağı/çocuğu olmayan insan kanatsız kuş gibidir!

3945. **Mordemo bêwelat, theyro bêperro! →** Ülkesiz kişi kanatsız bir kuş gibidir.

3946. **Mordemo bext, hem kiseno, hem ki dano we! →** Mert adam, hem öldürür hem kaldırır.

3947. **Mordemo bexteyar, xo de hasto! →** Mutlu insan kendiyle barışıkdır!

3948. **Mordemo bom, saydê [neçirê] mordemê baqıli yo! →** Budala insan, akıllı insanın avıdır!

3949. **Mordemo ciamerd, qesê xo sarri verde vano. →** Cesur adam, sözünü önde konuşur.

3950. **Mordemo çhêr, düri ra bêliyo! →** Cesur adam uzakdan bellidir!

3951. **Mordemo çhêr, peyra nênano pa! →** Cesur adam arkadan vurmsaz!

3952. **Mordemo çhêr, xo nêgoyneno! →** Yiğit adam kendini övmez!

3953. **Mordemo çımemırd, parçıkê noni hazar mordêmi rê keno bare. →** Gözütok bir insan, bir parça ekmeği bin kişiye dağıtır!

3954. **Mordemo çımevêsan, arêyê xora ki nun tıreno. →** Açgözlü insan, kendi değirmeninden de ekmek çalar.

3955. **Mordemo çımevêsan, heri ˈve bar piya weno! →** Gözü aç insan eşeği yüküyle yer!

3956. **Mordemo çımevêsan, qe mırd nêbeno! →** Aç gözlü adam

3957. **Mordemo dızd, xora sık keno! →** Hırsız adam kendinden şüphelenir!

3958. **Mordemo feqır ke zengini de kut çırre, salunê qına xo dıma nêkuno. →** Zenginle oyuna giren yoksul, kıçındaki donlarının peşine düşmez.

3959. **Mordemo feqir, welatê xode bile ğerivo! →** Fakir kendi ülkesinde bile gariptir.

3960. **Mordemo gangaz, her daym peyser maneno! →** Sallak adam her zaman geride kalır!

3961. **Mordemo gurekar, nunê xo kemere ra vezeno. →** Çalışkan adam ekmeğini taşdan çıkarır.

3962. **Mordemo har, gıneno kardia xo sero. →** Kudurmuş adam, bıçağının üzerine düşer!

3963. **Mordemo henên esto ke, cew kerê; mayine nêwena. Lap kerê; dele nêwena. →** Öyle adam var ki, arpa etseniz at yemez, yal yapsanız it yemez! Değersiz birini aşağılamak için söylenen deyim.

3964. **Mordemo hewl gurey sero kıfş beno! →** İyi adam işin üzerinde belli olur!

3965. **Mordemo hewl niyo ke hên pesna xo dano. →** Olgun insan da değil, kendini öyle övüyor.

3966. **Mordemo hewl sare ra bêliyo**. **→** Olgun insan baştan bellidir.

3967. **Mordemo hewl, gurey sero bêli [kıfş] beno!** → İyi adam iş üzerinde belli olur.

3968. **Mordemo hewl, ne dosti ra,- ne ki dısmêni ra şêro!** → İyi adam ne dostdan, nede düşmandan gitsin/ölsün.

3969. **Mordemo hewl, pê xo sa beno!** → İyi adam kendisiyle övünür!

3970. **Mordemo hewl, yeno pêsenayene!** → İyi adam övülür. Cömert, yardımsever kişi değere layık görülür. Pesenayene: Övmek, takdir etmek. Değerli kişi, değerli insan övülür, takdir edilir.

3971. **Mordemo jüreker jü raye ronêni weno.** → Yalancı adam bir kere yağlı ekmek yiyebilir.

3972. **Mordemo jüreker, çımu ra bêliyo.** → Yalancı insanın, gözünden yalancı olduğu belli olur.

3973. **Mordemo jüreker, riyê xo şiawo.** → Yalancı insanın yüzü karadır.

3974. **Mordemo ke alvozê tüyo, tivarê xo cırê biya!** → Arkadaşın olana güven!

3975. **Mordemo ke cêfa nêonta, qedrê sefa nêzoneno.** → Cefasını çekmeyen, sefasını çekmez!

3976. **Mordemo ke dên ra terseno, gereke çêvero gırs mekero ra.** → Borçdan korkan adam, büyük kapı açmasın. Yani büyük işlere girişmesin!

3977. **Mordemo ke düri de,- maneno alange de.** → Uzakta olan, yapayanlız, kimsesiz kalır.

3978. **Mordemo ke eve cemat nêame raye, eve rêsen yeno raye!** → Cemaat la yola gelmiyen adam, sicimle yola gelır!

3979. **Mordemo ke famê xo qıto, zaf luko!** → Anlayışı qıt olan insan, çok saldırgandır [saldırgan olur].

3980. **Mordemo ke feqıriye onta, dewletiye sevekneno.** → Fakirlik çeken adam, zenginliği korur.

3981. **Mordemo ke hêrs ra ust ra, zerar ra niseno ro. →** Öfkeyle kalkan adam, zararla oturur.

3982. **Mordemo ke hirê roji thawa gule nêşi, çiyê ra nêterseno! →** Üç gün boğazından birşey geçmeyen adam, birşeyden korkmaz!

3983. **Mordemo ke isoni fino bervişi u nêhuyino; Lêwo gırs de heri girêneno. →** İnsanı ağlatıp gülmeyen adam, büyük kazanda eşek kaynatır.

3984. **Mordemo ke karê xo nêzona, her waxt phosemawo! →** İşini bimeyen adam her zaman pişmandır!

3985. **Mordemo ke nas nêkena, qarsê cı mebe [mekise]! →** Tanımadığın insana karışma (öldürme)!

3986. **Mordemo ke omıdê xo kerd vindi, herçiyê xo keno vindi. →** Umudunu kaybeden adam, her şeyini kaybeder.

3987. **Mordemo ke peroz çıla fişte ta, sonde tari de maneno. →** Gündüz lambayı yakan, gece karanllıkta kalır.

3988. **Mordemo ke pilunê xo nas nêkeno, Haqê xo ki nasnêkeno! →** Büyüklerini tanımayan adam, Tanrısını da tanımaz.

3989. **Mordemo ke pukeleka zerrê xora bêxevero, helmo boyin de vaydino. →** Içindeki fırtınadan habersiz olan adam, kokumuş nefeste savrulur!

3990. **Mordemo ke qayitê hardi keno, cıra terşino. →** Yere bakan adam'dan korkulur.

3991. **Mordemo ke qayitê hardi keno, hard cırê huyino! →** Toprağa bakan adama, toprak kendisine gülümser!

3992. **Mordemo ke qedrê şêrê xo nêbi, kutikê sarri cırê beno şêr. →** Kendi aslanının değerini bilmedi mi, başkasının köpeği kendisine aslan olur.

3993. **Mordemo ke qesê xo nêzona qesey bıkero, jê dikê bêwaxtiyo, sare cıra kenê. →** Konşmasını bilmeyen adamın horoz gibi kellesini keserler.

3994. **Mordemo ke qol de şi, peyniya dey çina**. **→** Silahlı gruplan giden adamın sonu yoktur.

3995. **Mordemo ke raya xo kerda vindi, xo nêzoneno, eyra düri vınde! →** Yolunu kaybeden ve kendini bilmez adamdan uzak dur!

3996. **Mordemo ke rınd nas nêkena, kêso ke zere ra has nêkena, cayılo ke tey bas nêkena, cıra düri vınde. →** İyi tanımadığın adamla, içten sevmediğin insanla, kendisiyle bahşedemediğin cahil ile, kendini uzak tut. *[Qese/söz: Alişan Kaya, nustoğ-yazar, şair]*

3997. **Mordemo ke sarê torê tazo, beno ke rozê sarê torê dez bo**! **→** Başının tacı ettiğin adam, bürgün başının ağrısı olabilir.

3998. **Mordemo ke sarê xo sero kena taz, beno ke rozê phoştia torê bo bar! →** Başının üstüne taç yaptığın kişi, ola ki birgün sırtına yük olsun!

3999. **Mordemo ke soy nêkeno, deyde jü çüwal mekuye! →** Kendini zaptetmeyen kişi ile bir çuvala girme!

4000. **Mordemo ke şir nêweno, fekê xo bowe nêkeno. →** Sarımsak yemeyen kişinin ağzı kokmaz.

4001. **Mordemo ke tivarê to pê çino, alvoz mebe! →** Guvenmediğin kişi ile arkadaş olma!

4002. **Mordemo ke to çhem ra vısna bover, roze yena ke to ağwa deri de caverdano. →** Irmaktan karşıya geçirdiğin kişi, bir gün gelir ki seni dere suyunda bırakır. Na qese yeno na mane ke, her kêşi rê tivar meke, peydena se beno, bêli nêbeno. **→** Bu söz şu anlama gelir, yani her kese itibar etmeyeceksin, ne olacağı belli olmaz.

4003. **Mordemo ke xêrê xo çê xorê çino, torê qe çino! →** Evine faydasiz olan adam, sana hiç faydalı olmaz!

4004. **Mordemo ke xo cêra vêneno, coru riyê cori nêvêneno! →** Kendini aşağıda gören adam, hiçbir zaman yukarıyı göremez!

4005. **Mordemo ke xo cêra vêneno, nêş'kino çiyo hewl bıkero →** Kendini aşağlanmış gören adam, iyi birşey yapamaz.

4006. **Mordemo ke xo inkar keno, xêrbendo. →** Kendini inkar eden, birşeye yaramaz.

4007. **Mordemo ke xo qız vêneno, nêşikino çiyo gırs bıkero →** Kendini küçük gören adam, büyük birşey yapamaz/beceremez.

4008. **Mordemo ke xo zono, qesu era xo nêano. →** Kendini bilen kişi, kendine laf getirtmez.

4009. **Mordemo ke xo've xoyrê keno, dina alem cırê nêkeno. →** İnsanın kendi kendine yaptığını dünya alem ona yapmaz.

4010. **Mordemo ke xora sık keno, sarri ra ki sık keno! →** Kendinden şupe eden, başkasından da şupelenır!

4011. **Mordemo ke zaf berz perra ra, pırnıka xo rew gınena ci ro! →** Yüksekde uçan adam, burnu erken boka duşer!

4012. **Mordemo ke zaf berz perra, rew gıneno waro! →** Yüksek havalanan adam, tez aşağı düşer!

4013. **Mordemo ke zonê mıde, mıde danopêro, dısmenê mı niyo. →** Benim ile anadilimde tartışan kişi, düşmanım değildir. *[Vate/deyim: Ahmet Canpolat, Serverê Cematê Kulturê Dêsımi - Darmstadt]*

4014. **Mordemo ke, des rey vake; "ez mordemu!", o mordem des rey hero! →** Bir insan on defa "ben insanım" dediyse, o insan on defa eşektir.

4015. **Mordemo ke, to sarê xorê kerd taz, mebo ke rozê sarê torê bıbo dez! →** Başına taç ettiğın adam, gün gelır başına ağrı olur!

4016. **Mordemo Kırmanc, ede tharva jüminiyo! →** Kırmanc insanı bir birini darbelemenin yada kuyusunu kazmanın çabasındadır. **Tharve:** Şiddet sonucu kişiye verilen maddi manevi hasar.

4017. **Mordemo koçhêr, kowu ra cêreno! →** Koçer olan adam, dağlarda gezer. (**Ko:** dağ, **çhêr**: yiğit)

4018. **Mordemo lerzenık, hawt qoru de niseno ro, hona çımê xo vêsano. →** Açgözlü obur adam yedi defa sofraya oturur, halen gözü açtır..

4019. **Mordemo mıqısır, muya astorê keno çhivık. →** Cimri adam, atın tüyünü parçacıklara böler.

4020. **Mordemo mıxenet; xırxa ke corde gırrbena yena, jê dawo. Xo vera yende, va gırrbo şêro dere! →** Cahil insan, yukardan gelen kaya misalidir; önünden kaç, varsın dereye yuvarlansın! Mecazi: Hain adam insanı ansızın sırdından vuran, tepene düşecek bir taş gibidir. İlgini alakanı kesecek, senden uzak olması için elinden geleni yapacaksın. Yoksa hainliğini yapmadan ölmez. Iyilikten anlamayan nankör insana yol ver gitsin.

4021. **Mordemo pak, ri ra,- sıto pak, most ra beli beno! →** İyi adam yüzünden, saf süt yoğurttan belli olur.

4022. **Mordemo qelp nêsono şiye ra, şiye çerexina yena. →** Tembel gölgeden çıkmaz, gölge dolaşıp gelir. Tembel, çalışmak istemeyen insanlar için söylenen bir deyim.

4023. **Mordemo qız, tım qesunê gırsu keno! →** Küçük adam devamlı büyük laflar eder!

4024. **Mordemo rınd ke nêbo, roz nêvejino! →** İyi insan olmazsa gün doğmaz!

4025. **Mordemo rınd ke şi heqiya xo, cayê xo zaf aseno. →** İyi adam Hakka gitti mi (öldü mü), yeri çok güzükür.

4026. **Mordemo rınd, şindorê rındiya xo beli niyo! →** İyi insanın, iyliğinin sınırı belli değildir.

4027. **Mordemo rınd, vatena xo ser yeno! →** İyi adam, sözün üzerine gelır!

4028. **Mordemo rınd, yeno qesa xo ser! →** İyi adam, lafın üzerıne gelır!

4029. **Mordemo sareberz, keşi rê vıle nênano ro**! **→** Başı dik (onurlu) insan, kimseye boyun eymez!

4030. **Mordemo sayder, hewnê xode tım sayd vêneno. →** Avcı adam her zaman rüyasında av görür.

4031. **Mordemo sayir, eve thamırê xo keno têsare. →** Şair olan sazıyla anlaşır. (uyumlu olur.)

4032. **Mordemo teres velg bırneno, dariye ano erzeno verê çêverê cirani. →** Hain adam, dareyle yaprağı keser, dareyi komşusunun kapısına atar.

4033. **Mordemo tersonek, emredergo.** → Korkak adam uzun ömürlüdür.

4034. **Mordemo tırrek, qe zor xo nêdano.** → Tembel adam kendini incitmez.

4035. **Mordemo vêsan, asme jê nuna tire vêneno.** → Aç adam, (gökteki) ayı yufkaya benzetir.

4036. **Mordemo vêsan, beno kutıkê verê çêverê sari** → Aç adam elin kapısında köpek bile olur!

4037. **Mordemo vêsan, des orxanu ke pıradê, oncia hewnê xo nino.** → Aç adam, on tane yorgan örtsende uykusu gelmez.

4038. **Mordemo vêsan, nevineno xızmeta kêsan.** → Aç adam, kimseye hizmet edemez.

4039. **Mordemo vêsan, xo erzeno adıri bile.** → Aç adam kendini ateşe bile atar.

4040. **Mordemo xayın berxudar nêbeno!** → Hain adam mutlu olamaz!

4041. **Mordemo xayin, destê xo bınê destu ra nêvêjino!** → Hain adamın eli, başkasının elleı altından çıkmaz!

4042. **Mordemo xayin, destê xo bınê destu ra nêvêjino!** → Hain kişinin eli, ellerin altından çıkamaz.

4043. **Mordemo xêğ, saydê mordemê baqıliyo.** → Aptal adam, akıllı adamın avıdır!

4044. **Mordemo xıravın jê murzoriyo, bêağwe beno derg.** → Kötü adam yabani fiğ gibidir, susuz uzar.

4045. **Mordemo xıravın, çort [zırt] qesey keno!** → Hain adam, kötü konuşur!

4046. **Mordemo xırt, tüyê xo nêleseno!** → Yiğit adam tükürügünü yalamaz!

4047. **Mordemo zonağ, qesa nêano xo ser.** → Bilinçli adam, söz kendine getirmez.

4048. **Mordemo zonağ, xo zoneno!** → Bilgili adam kendini bilir.

4049. **Mordemo zonaye kutıki de çüwal nêkuno! →** Bilen adam köpek ile çuvala girmez!

4050. **Mordmek kuto tenge, vato ke "ax phoştia mı!" →** Dara giren adam, "ah sırtım" demiş!

4051. **Mordmeki thiz kerdo, vato "Çêver pa çino, kutık verde niyo!" →** Adam usurmuş, demiş ki; „Kapısı yok, köpek önünde değil!"

4052. **Moreka lonekerdiye [qulekerdiye], hard de nêmanena. →** Delikli boncuk, yerde kalmaz.

4053. **Moreka nezeri kerda pıra! →** Nazar boncuğu takmış!

4054. **Moreva şiyo suke amo, vato: "Ni çıkê, na keli sare ra?" →** Maraba, şehire gitmiş gelmiş, demiş ki: „Bu tekenin üzerindekiler nedir?" (tekenin boynuzlarınıkastederek)

4055. **Moreva, morevayên ra has nêkeno. Bê Ağay ki nêvındeno. →** Maraba; marabalığı sevmez, ağasız da durmaz.

4056. **Morr çewt cêreno, raşt kuno qulıka xo! →** Yılan eyrı döner, doğru deliğe girer!

4057. **Morr dımê xode niadano, Mordmek mezela lazê xode niadano! →** Yılan kuyruğuna bakar, adam oğlunun mezarına bakar! **Morr ve lazêki ra** "Yılan ve köylünün oğlu hikayesi"nden alıntıdır. *[Mehmet Mükan, Öretmen "Sanıkê ma-2 (Masallarımız-2) kitabından]*

4058. **Morr hata ke memıro, xuye nêmırena! →** Yılan ölmeden, huyu ölmez!

4059. **Morr ke hewn de bi, payna doçık mene! →** Yılan uykudayken, kuyruğuna basma!

4060. **Morr ke morro, serre de reyê pırenê xo vurneno. →** Yılanki; yılandır, yılda bir kılıfını değiştiriyor!

4061. **Morr leyrê xo nêweno! →** Yılan yavrusunu yemez!

4062. **Morr lona xo zoneno. →** Yılan kendi deliğini bilir. [Zara-Qerebêl-Bekpar]

4063. **Morr lonıka xo nas keno!** → Yılan deliğini tanır.

4064. **Morr peyê tora şêro!** → Yılan arkandan geçsin! Birisi bir şeyde gözü kalır, aşırı beğenmişse, nazar olacağından korkulduğunda dikkatini dağıtmak için söylenir.

4065. **Morr pırenê xo vurneno, hama xuya xo nêvurneno.** → Yılan içgömleğini (derisini) değiştirir, huyunu değiştirmez.

4066. **Morr pune ra bêzaro, pune ki sono verê pırnıka morri de rewino!** → Yılan Nane kokusundan kaçar, nane de gidip yılanın burnunun dibinde biter! İstenilmeyen yere gitmeme, orda bulunmama anlamında söylenmiş bir deyim.

4067. **Morr u Piyokorr coru jümini de hast nêbenê.** → Yılan ile puhu asla biri biriyle barışık olmazlar.

4068. **Morr vıranêni, verg vêsaneni ver mıreno!** → Yılan çıplaklıtan, Kurt açlıktan ölür. Yılan gibi çıplak, Kurt gibi aç kalasın. Beddua. *[Çıme/kaynak: Veli Kişioğlu, zazaca tiyatro yazarı ve oyuncusu.]*

4069. **Morr wele ˈve gepe weno!** → Yılan, yanağıylan toprak yer!

4070. **Morrê bınê sımelewo!** → Ot yığınının altındaki yılan!

4071. **Morri do pede, dımpiştike ki sero do pede!** → Yılan sokmuş, üstüne birde Akrep sokmuş! Zaten belasını bulmuş, birde sen yüklenme! anlamında bir deyim.

4072. **Morri vato; "mı jê dısmeni bıkise, jê dosti weda!"** → Yılan demiş; „Beni duşman gibi oldür, dost gibi kaldır!“

4073. **Morri vato; mı jê dısmên bıkise, jê ma u piyê xo ki wedare!** → Yılan; “beni düşman gibi öldür, annen-baban gibi de göm!” demiş.

4074. **Morri wela hardê dewreşi nêwerda, vato; "qedina".** → Yılan derviş toprağını yememiş „biter“ demiş.

4075. **Morro hurdi [qızkêk] ki bêağu nêbeno.** → Yılan yavrusu zehirsiz olmaz.

4076. **Morro ke nêsoyiya mı, va hazar serre bıweşiyo! →** Bana bulaşmayan yılan bin yaşasın!

4077. **Morro ke vadê xo ame, sono serê raye de meredino ra. →** Eceli gelen Yılan, yolun üzerinde yatar.

4078. **Morro luk rastê belayê xo beno! →** Azgın yılan belasını bulur!

4079. **Morro milçıkewer! →** Kuş yiyici yılan! Cimri, gaddar anlamında bir deyim.

4080. **Mose ağwe de têsan nêbeno. →** Balık su da susamaz.

4081. **Mose ağwe dero, çımê xo teverayê! →** Balık suda gözü dışard!

4082. **Mose sarey ser pêcêrino! →** Balık, baştan tutulur!

4083. **Mose, ağwa çipe de rınd yeno pêguretene! →** Balık sert suda avlanır!

4084. **Most bêamen nino ra! →** Mayasız yoğurt tutmaz.

4085. **Most u doyê xo tırso! →** Yoğurduyla ayranı ekşidir.

4086. **Mostê payıji, bıde eziji! Mostê usari, bıde neçari! →** Sonbahar yoğurdunu azize**,-** ilkbahar yoğurdunu da yoksula ver!

4087. **Mostê usari bıde sari, mostê payizi bijê xorê. →** İlkbahar yoğurdunu başkasına, sonbahar yoğurdunu da kendine al.

4088. **Mozık phoştia gay ra qorreno. →** Dana öküzün sırtından kabadayılık eder. [Zara-Qerebêl-Bekpar]

4089. **Mucevheri-cevheri mebe mezat de merose! Bere bıde serrafi. →** Mücevheri-Cevheri pazar da satma! Götür sarafa ver. *[Qese/söz: Firik Dede, Ovacık]*

4090. **Mulxıt; helmo, weşiya, haskerdena tewr quwetına! →** Aile nefestir, hayattır, sevginin en güçlü halidir.

4091. **Munzuro, Munzuro, Dêrsim torê novedaro! →** Munzur'dur, Munzur'dur, Dersim sana nöbettedir. *[Qese/söz: Memê Zelemele (Mehmet Ali Güler, hunerberz-sanatçı]*

4092. **Munzuro, sarê marê veziro! →** Munzurdur, başımıza vezirdir.

4093. **Munzuro; Hazar serrê na diyaru ra, ro gureto ma jiyaru ra, o ro royê şêruno. →** Munzur'dur; binlerce yıl bu diyarlarda, can almışız biz bu ziyaretlerden, o can aslanların canıdır. *[Qese/söz: Memê Zelemele (Mehmet Ali Güler, hunerberz-sanatçı]*

4094. **Munzuro; Na hardi serro mıreme, ma hazar reyê sondi werdo. →** Munzur'dur; Bu yurt için ölürüz, biz bin kere yemin içmişiz. *[Qese/söz: Memê Zelemele (Mehmet Ali Güler, hunerberz-sanatçı]*

4095. **Murızê mı kês nêvêneno, çıke sodırane huyin, sondane bervon. →** Yüzümdeki hüznü kimse göremez, çünkü sabahları güler, akşamları ağlarım. *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

4096. **Muriya xağe gula isoni de manena. →** Olgunlaşmamış armut insanın boğazında kalmış!

4097. **Murr; murrekerêni ra nêtexelino, hama bextêyar nêbeno. →** Kıskanç; kıskançlığından vazgeçmez, ama mutlu da olmaz.

4098. **Murrekerên jü neweşiya. →** Kıskançlık/kötümserlik bir hastalıktır.

4099. **Musayene, roştiya çımuna! →** Öğrenmek göz ışığıdır!

4100. **Musnayene gurê mıno, musayene gurê tuyo. →** Öğretmek benim görevim**,** öğrenmek senin görevindir!

- N -

4101. **Na cênıke, des bêçikê xuyê, her bêçıke de hunerê esto.** → Bu kadın on parmaklı, her parmağında hüner var. On parmağında, on hüner var. (Maharetli, becerekli)

4102. **Na çêneke, ya dawulçi de,- ya ki zurneçi de sona!** → Bu kız, ya davulcuya ya da, zurnacıya varırır!

4103. **Na çımê to kami vet? Vake; xo-ve-xoy vet! Hew, cozır honde xori veto!** → Bu gözünü kim çıkardı? Dedi; Yakınım çıkardı. Ondan mı bu kadar derin çıkarmış!

4104. **Na derdunê ma saji rê qesey bıkerê, saji nun nêpozena.** → Bu dertlerimizi saca konuşsalar, sac, ekmeği pişiremez.

4105. **Na dest ra bıde, ha dest ra bijê!** → Bu elden ver, şu elden al! El ile tarif yapılarak söylenen bir deyim.

4106. **Na desto ke dano, desto bin mêvêno!** → Bu el veriyorsa, öteki el görmemelidir. Eğer iyilik yapılıyorsa, böyle yapılmalıdır, reklam için olmaz.

4107. **Na dewran, kêşi rê nia nêmaneno!** → Bu devran, kimseye böylece kalmaz!

4108. **Na dina de en çiyo rınd; hisê tuyo ke mordemunê xode barekena, uyo!** → Bu dünyada en iyi şey; dostlarınla paylaştığın duygularındır. *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

4109. **Na dina de her kes 've wastena xo beno sa.** → Bu dünyada herkes kendi arzu ve isteğine göre sevinir.

4110. **Na dina de ke ramıto, axrete de çineno/çinena.** → Bu dünyada ekmiş isen, ahirette de biçersin.

4111. **Na dina de qulmê çay sımıtene ra, a dina de khoçikê çorva sımıtene dayna rında.** → Bu dünyada bir yudum çay içmek, o dünyada bir kaşık çorba içmekten iyidir.

4112. **Na dina faniya, keşi rê nêmenena.** → Bu dünya fanidir, kimseye kalmaz.

4113. **Na dina isoni rê bar bo, cênika mordêm mordêmi rê bar nêbo. →** Bu dünya insana yük olsun da, insanın karısı insana yük olmasın.

4114. **Na dina jê arêyiya, tım cêrena [çerexina]. →** Bu dünya değirmen gibidir, herdaim çark eder!

4115. **Na dina jê jü pençereya, mordem yeno, cıra qayıt beno sono! →** Bu dünya bir pencere gibi, insan geliyor, bakıp gidiyor!

4116. **Na dina jê şiya dare fetelina. →** Bu dünya ağacın gölgesi gibi dolaşır.

4117. **Na dina jê wariya, keşi de nina. →** Bu dünya yayla gibidir, kimseyle gelmez.

4118. **Na dina jürekere, kami de yena? →** Bu yalancı dünya, kim ile gelir?

4119. **Na dina kuta sene hal, ya Xızıro khal! →** Dünya ne hale geldi, ya İhtiyar Hızır! Korona hastalığı ve inanların durumunu sorgulayan bir dilek. *[Barış Arslan, şair-yazar, öğretmen,"Çar Qeşi" kitabından.]*

4120. **Na dina ra destê xo onti. →** Bu dünyadan ellerini çekti.

4121. **Na dina thola, tayê ramenê, tayê ki çinenê. →** Bu boş dünya da kimileri ekerler, kimileri biçerler.

4122. **Na dina, dinawa ke verê Astori de goşt,- verê kutiki de vaso, a dinawa. →** Bu dünya atın önüne et, itin önüne ot koyma dünyasıdır. *[Çıme/kaynak: İlhami Algör, "Ma Sekerdo Gardaş, Dersim 38 tanıkları", kitabından.]*

4123. **Na dina, jê arêyi her roz cêrena. →** Bu dünya değirmen gibi her gün döner.

4124. **Na dunıka xo, na sunıka xo! →** Mutfağına bak, ev idaresini gör!

4125. **Na fejirê sodıri de, hona qılancıke ci ser nêşiya! →** Bu sabahın şavkında, daha karga pisliğin üstüne gitmemiş!

4126. **Na gunê nêbiyêne! →** Bu olmayaydı!

4127. **Na gure peru ra niyo, dore [sıre-/nêweti-] rawo. →** Bu iş parayla değil, sırasıyla.

4128. **Na ki yena, na ki sona bêdiyağ mebe! →** Bu da gelir, bu da geçer, dayanaksız olma!

4129. **Na lese ra, no pırrê heng u renguno!** → Bu boy ile, bu envai türlü şeyle dolu!

4130. **Na mıleti rê, xêre/rındiye nêbena!** → Bu millete iyilik/hayır yapılmaz!

4131. **Na nêbiyayiye arda kerda çêverê ma!** → Bu kuru iftirayı getirip kapımıza koydu!

4132. **Na pize ra xeleşine ra, pizewo bin de Haq comerdo!** → Bu doğumdan kurtulursam, birdahakine Hakk kerim! Bu doğum sorunsuz geçerse, sonrasına Hakk kerim.

4133. **Na qese gosare ke, gosê xo ke, xo vira meke.** → Bu sözü, kulağına küpe et unutma.

4134. **Na qese ki, mırê biyo derd!** → Bu söz de bana dert olmuş!

4135. **Na qesê ma wertê made bımano.**→ Bu sözümüz aramızda kalsın.

4136. **Na qesu de, qeseyê esto!** → Bu söylemde, bir mana vardır Bu sözün arkasında, birşeyler yatıyordur!

4137. **Na roza ke Haqi da to, va cıra helmê ki ma do!** → Hakk'tan sana verilen refahtan, bir nefeslikte bize versin!

4138. **Na sate, sata yê tengiya. Ever u ravêri yê na sate, nahet u dohetê na sate çinno.** → Bu an darlık anıdır, öncesi sonrası, bu yanı o yanı yoktur. *[Qese/söz: **Okan Eroğlu**, -**Piltan** dergisi genel yayın yönetmeni]*

4139. **Na tharve ra nê,- karê naye dest mıren!** → Ölümüm bu darbeden değil, bunun işinden olacak!

4140. **Na uzağkorr sepetê riya, thawayrê nêbeno.** → Bu kör ocaklı bir sepet pisliktir, birşeye yaramaz!

4141. **Na weşiya ondêre, isê kami rê çıxaşi ame, hondê cırê rında.** → Bu berbat hayatta kimin işine yaradığı kadar iyisindir.

4142. **Na xaşiya ke çarna!** → Bu çevrilmiş çuvaldır!

4143. **Na yena, naye [ser!] dıme!** → Bu gelir, bunun üstünden/ardından!

4144. **Na zalımu rê coru tivar nêbeno, peyra nanê isoni ra. →** Bu zalimlere hiç güven olmaz, insanı arkadan vururlar. *[Qese/söz: **Kara Fatma (Fatma Yıldız)**, -Annem. Aktarı: Hawar Tornêcengi]*

4145. **Nadefa! (Na defa) →** Bu defa. Konuşma esnasında yaşlıların ifade etmek istediği şeyi aklına getirmek istedikleri sık söylenen ara söz. Türkçe'deki "dolayısıyla" gibi.

4146. **Nafa mı dest ra nêxeleşina ra! →** Bu sefer elimden kurtulamazsın!

4147. **Nafa vılê to ken ve bınê tora! →** Bu sefer boynunu altına katlarım!

4148. **Nafa xatır, reyna qatır! →** Bu sefer hatır, bir dahakine katır!

4149. **Nakê pilu, tıvana qızu cıra kerdo! →** Büyüklerin göbeğini, sanki küçükler kesmiş!

4150. **Nakê to kami bırna? →** Senin göbek bağını kim kesti?

4151. **Nakê to, sayê ke bırno, esto tever! →** Senin göbeğini kesmişler, sanki dışarı atmışlar! Gezgin olan, eve pek gelmeyene söylenir.

4152. **Naloti şero'ro dey ke, o isono! →** Lanet gitsin ona ki, o insandır!

4153. **Naloti şêro'ro thamara xıravıne! →** Lanet gitsin kötü damara!

4154. **Nalu sanen to, bızmala to oncen! →** Seni nallarım, kelepçeni sıkarım! Bızmal: 1. Kol manşeti. 2. Atı nallarken ayağını geri kıvırmak için bağlanan kelepçe. 3. Ayak kelepçesi (tutuklu olan kişilere uygulanan kelepçe ve zincire bağlı demir).

4155. **Nam u san, eve nondayene yeno vatene. →** Nam ve şan, ekmek vermekle dile gelir.

4156. **Nam u sanê xorê wayir vejiye, her veyvey rê kay mebo! →** Adına ve şanına sahip çık, her eğlenceye oyun [oyuncak] olma!

4157. **Namê ciamerdi esto! →** Erkeğin adı var!

4158. **Namê ciamerdu mexerepne! →** Erkeklerin adını berbat etme!

4159. **Namê ciamerdu, ciamerdu sero nêmaneno. →** Erkeklrin adı/sanı üzerinde kalmaz.

4160. **Name gırano, bazarên heramo! →** İsmi/Namı ağırdır, bazarlığı haramdır!

4161. **Namê Haqi esto, qedrê xo çino. →** Hakkın adı var, kadri yoktur!

4162. **Namê isoni vejino, va canê isoni vejiyo! →** İnsanın adı çıkacağına, varsın canı çıksın!

4163. **Namê ma, bıdo! →** Bizim adımızı/namımızı versin!

4164. **Name mordemê çhêri, merdene ra têpia ki dekerino! →** Yiğit insanın adı, öldükten sonra anılıyor!

4165. **Namê to gırano, nêşkinu bıwani. →** İsmin ağırdır, okuyamıyorum. *[Şair Sa Heyder' in "erê canê" aşk ezgisinden.]*

4166. **Namê to ke "sawo", zerrê to her tım pêsawo! →** Adın sevgi ise, yüreğin herdaim pişkindir!

4167. **Namê to vejino, canê to vejiyo! →** Adı çıkacağına, canın çıksın.

4168. **Namê xıraviye her kês zano, kês nêceno xo ser. →** Kötülüğün adını herkes bilir, kimse üstüne almaz!

4169. **Namê xo (xıraviye rê) vejiyo! →** Adı (kötüye) çıkmış.

4170. **Namê xo esto, eve xo çino. →** Adı var, kendisi yok!

4171. **Namê xo reyê eve dızdên [jürekerên] vejiyo. →** Adı bir kere hırsızlığa [yalancıya] çıkmış.

4172. **Namê xo zovina, thamê xo zovina. →** Adı başka, tadı başka.

4173. **Namê xo, reyê xıraviye rê vejiyo. →** Adı bir kere kötüye çıkmış.

4174. **Namê xora pia hardo şia kuyo! →** Adıyla birlikte kara toprağa girsin.

4175. **Namo gıran, haza vındero. →** Ağır isim, kenarda kalsın.

4176. **Namus texto zerneno, sarê her keşi sero niyo. →** Namus altın tahtdır, herkesin başında değil.

4177. **Namus, bazar de niyo! →** Namus, pazarda değil!

4178. **Namus, bênamusi nas keno. →** Namuslu, namussuzu tanır.

4179. **Namus, tazo zerneno, sarê keşi ra niyo, kam sarê xorano, sarê dey rawo. →** Namus altın taçtır, kimsenin başında değildir, kim başına takarsa, onun başındadır.

4180. **Namusê Kırmanciye, Kırmanci ve xuyê. →** Kırmanciye namusu, Kırmançların kendileridir.

4181. **Namusê sarri de, kay nêbeno! →** Başkasının namusu ile, oyun olmaz!

4182. **Nano mıloçıke, miyane nêdezneno! →** Karıncayı beller, belini incitmez! İnce işler ile uğraşan kişi için söylenen bir deyim.

4183. **Nawo ke ame, uyo ke şi, deyra betero, →** Gelen, gidenden daha berbat.

4184. **Nawo ke hêrneno ki rajiyo, nawo ke roseno ki rajiyo**. **→** Alan da memnun, satan da memnun.

4185. **Nawo ke yeno, ney serde! →** Nedir bunun başına gelen!

4186. **Naye bıke, aye xovira meke! →** Bunu yap, ötekini unutma!

4187. **Naye ra dot dina çina! →** Buradan öteye dünya yok!

4188. **Nayine, tham u thuzê dina xerepno! →** Bunlar, dünya nın tadını, tuzunu bozmuşlar!

4189. **Naza ke bi hewr, uza beno vewr/vore. →** Burada bulut olunca, orada kar olur.

4190. **Naza ra haza ra qesey kerd, qesa amê to ser. →** Ordan, burdan konuştu, söz sana geldi.

4191. **Naza ra, hazara qesey kerd! →** Ordan, burdan konuştu!

4192. **Ne ağu be, to bıerzê, ne ki seker be ke, to burê! →** Ne zehir ol seni atsınlar, ne de şeker ol seni yesinler!

4193. **Ne ağu ve gilêji ra, ne ki şir ve thuji ra roqulotne. →** Ne zehir ile tükürüğü yut, nede sarımsak ile acıyı.

4194. **Nê anoğ esto, ne ki sanoğ. →** Ne gelen var, savuran.

4195. **Ne ardoğ esto [bêliyo], ne ki berdoğ. →** Ne getiren var (belli), ne de götüren.

4196. **Nê berveno ke ison tey bıbervo, ne huyino ke ison tey bıhuyiyo. →** Ne ağlıyor ki, insan kendisiyle ağlasın, ne gülüyor ki, insan kendisiyle gülsün.

4197. **Ne bi, ne ki beno! →** Ne oldu, ne de olacak!

4198. **Ne cên [cêno/cêna/cênê], ne ki dan [dano, dana, danê]! →** Ne alırım[alır/alır(bayan)/alırlar], ne de veririm[verir/verir(bayan)/verirler!

4199. **Ne cêrino, ne ki erjino! →** Ne alınıyor, ne de atılıyor!

4200. **Ne ciande lazê hewli rê, Ne ciande lazê koti rê. →** Ne kazan iyi oğula, ne de kazan kötü oğula.

4201. **Ne dela, ne ki deleverga! →** Ne dişi köpektir, ne de dişi Kurttur!

4202. **Ne destê keşi de gırze be, ne ki phoşta keşi de derze be! →** Ne kimsenin elinde pürçek ol, ne de kimsenin sırtında yük ol!

4203. **Ne dısmenê rındu be, ne ki dısmenê rındiye be**! **→** Ne iyilerin düşmanı ol, ne de iyiliğin düşmanı ol!

4204. **Ne dısmenê xıravınu be, ne ki dısmeno xıravın be! →** Ne kötünün düşmanı ol, ne de kötü düşman ol!

4205. **Ne dikê serê sılondi be, ne ki qılancıka serê berati be! →** Ne gübre yığınının horozu ol, ne de pislik üzerindeki karga ol.

4206. **Ne din,- ne ki iman mendo. →** Ne din, ne de iman kalmış.

4207. **Ne dolo, ne dundawo! →** Ne döldür, ne de yaratık!

4208. **Ne dosti ra şêro mordemo hewl, nê ki dısmêni ra. →** Ne dosttan gitsin iyi insan, ne de düşmandan.

4209. **Ne ewladê xırti rê ciande, ne ki gêveşi rê. →** Ne iyi evladına çalış, ne de gevşek evladına. İyi evlat kendi kazanır, kötü evlat da kazancını savurur.

4210. **Ne goştê ison yeno werdene, ne ki çermê isoni beno pay. →** Ne insanın eti yenilir, ne de derisi giyilir.

4211. **Ne guretoğo, ne ki danoğo! →** Ne alandır, ne de verendir!

4212. **Ne her; hero, ne ki bar; baro! →** Ne eşek, eşektir, ne de yük, yüktür!

4213. **Ne hero, ne ki boro! →** Ne eşektir, ne de boz eşektir!

4214. **Ne hir u bereketo, ne pir u talıvo! →** Ne bolluk ve berekettir, ne de Pir ve taliptir (kutsallıktır).

4215. **Ne huyino ke tey bıhuyiyê, ne ki berveno ke tey bıbervê. →** Ne gülüyorki kendisiyle gülesin, ne de ağlıyorki kendisiyle ağlıyasın.

4216. **Ne insafê xo esto, ne ki imanê xo! →** Ne insafı var, ne de imanı!

4217. **Ne karê deşti be, ne ki barê phoşti be! →** Ne elindeki iş ol, ne de sırtındaki yük ol.

4218. **Ne kawo, ne leqa, ne yaraniya. →** Ne oyundur, ne şaka, nede yareni.

4219. **Ne kerdo, ne ki diyo! →** Ne yapmış, ne de görmüş!

4220. **Ne kêşi dest de gırze be, ne ki kêşi phoşti de derze be! →** Ne kimsenin elinde demet ol, ne de kimsenin sırtında yük.

4221. **Ne loqmo gırs bıjê, ne ki qeso gırs bıke! →** Ne büyük lokma ye, ne de büyük laf et!

4222. **Ne ma roşti diye, ne ki az u uzê ma. →** Ne biz aydınlık (gün yüzü) gördük, ne de çoluk-çocuğumuz (neslimiz).

4223. **Ne maldar be, ne ki dêndar! →** Ne mal sahibi ol, ne de borçlu.

4224. **Ne merdey de,- ne ki mêrdey de yeno merdene! →** Ne ölüyle ölünür, ne de kocayla.

4225. **Ne nuna to wen, ne ki mıneta to wazen! →** Ne ekmeğini yerim, nede duanı isterim.

4226. **Ne nuna to wen, ne ki zemê to hesnen. →** Ne ekmeğini yerim, nede dedikodunu duyarım.

4227. **Ne nunê xanedani qedino, ne ki vêrê isoni dırrino. →** Ne hanedanın ekmeği biter, ne de insanı karnı patlar.

4228. **Ne qal esto, ne qırr. →** Ne haber var, ne olay.

4229. **Ne rındeka, ne ki thawa destevere yena. →** Ne güzeldir, ne de beceriklidir.

4230. **Ne rındeka; haskerê, ne ki dendıka; burê. →** Ne güzeldir sevmeye, nede çekirdekir yemeye.

4231. **Ne rındi rê bıguriye, ne ki xıravını rê. →** Ne iyi olana çalış, ne de kötü olana.

4232. **Ne rındiye rê,- ne ki xıraviye rê bıguriye! →** Ne iyiliğe, ne de kötülüğe çalış!

4233. **Ne riyê seytani bivêne, ne ki sılawete biya we! →** Ne şeytanın yüzünü gör, ne de salavat getir!

4234. **Ne sarê mırê padisa be, ne ki zerrê mırê sultane! →** Ne başıma padişah, ne de gönlüme sultan ol!

4235. **Ne senık bo, ne ki jêde bo, honde ke ronê xode rovıleşiyo. →** Ne az olsun, ne de çok, o kadar ki kendi yağında erisin.

4236. **Ne sondê xo bêliyo, ne ki sodırê xo bêliyo. →** Ne akşamı belli, ne de sabahı belli.

4237. **Ne sondê xo bêliyo, ne ki sodırê xo. →** Ne akşamı belli, ne de sabahı.

4238. **Ne sondê xo esto, ne ki sodırê xo. →** Ne akşamı var, ne de sabahı.

4239. **Ne şikino ke pırodo, ne ki şikino ke vozdo. →** Ne beceriyor ki dövsün, ne de kaçabilsin.

4240. **Ne wen na werd, ne ki cên na derd. →** Ne yerim bu yiyeceği, ne de alırım bu derdi.

4241. **Ne wen na werdi, ne ki oncen na derdi! →** Ne yerim bu yiyeceği, ne de çekerim bu derdi!

4242. **Ne werino, ne ki erjino. →** Ne yenilir, ne de atılır.

4243. **Ne werino, ne ki sımino. →** Ne yenilir, ne de içilir.

4244. **Ne weşiya xo,- ne ki nêweşiya xo dano. →** Ne sağlığını, ne de hastalığını verir.

4245. **Ne weşiya xora vêreno, ne ki nêweşiya xora. →** Ne sağlığından vazgeçer, ne de hastalığından.

4246. **Ne won yi werdi, ne ki oncon yi derdi! →** Ne yerim o yemeği, nede çekerim o derdi. *[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce), şair-yazar]*

4247. **Ne xatuna sarri be to bıgoynê, ne ki cariya sarri be to bısermnê! →** Ne elin hatunu ol seni övsünler, ne de elin cariyesi ol seni utandırsınlar!

4248. **Ne xêrê xo marê esto, ne ki xorê. →** Ne hayrı bize var, ne de kendisine.

4249. **Ne xo kêşi ra berz bijê, ne ki xo kêşi ra qız bijê. →** Ne kendini kimseden yüksek tut, ne de kendini kimseden küçük tut.

4250. **Ne yê çüyiyo, ne ki yê çapaliyo! →** Ne sopalık, ne de tokatlık!

4251. **Ne yê pırodayeno, ne ki yê vozdayeno [remayeno]. →** Ne dövmelik, ne de kaçmalık.

4252. **Ne yeno kiştene, ne ki yeno estene. →** Ne öldürülmeye gelir(değer), ne de atmaya.

4253. **Ne yenoğ esto, ne ki şiyoğ! →** Ne gelen var, ne de giden!

4254. **Ne zengenê mı esto bıkınine, ne ki huyê mı esto wele serkerine, nia destepur mendune. →** Ne kazmam var kazayım, nede küreğim var üzerine toprak atayım, böyle elibağlı kaldım. Ölen bir kişinin, O'nu gömecek kimselerinin olmayışını belirten bir deyim.

4255. **Ne zon'o buro, ne ki, zon'o bıdo! →** Ne biliyor ki yesin, ne de versin! (zon'o: zoneno)

4256. **Nêbi se; nêbeno. →** Olmadıysa, olmuyor. (Ovacık)

4257. **Nêbiyaiye kerda çêverê xo. →** Kuru iftirayi kapısına koymuş

4258. **Nêbo-nêbo, to (…) bekerê! →** Sakın ha, olmasın sen (..) yapasın!

4259. **Neçe mordemê hewli, raya cêniyu de koğunde şi! →** Nice iyi erkekler, kadının yolunda kimvurduya gitti.

4260. **Nefesê dewreşi, zafeteni kerê weşi. →** Dervişin nefesi çoklarını iyileştirmiş.

4261. **Nefret u has ke zon ra vejiya, o zon thawayrê nêbeno. →** Nefret ve sevgi dilden cıkınca, o dil birşeye yaramaz.

4262. **Nefs nefs, to ez kerdu heps! →** Nefis-nefis, sen beni ettin hapis!

4263. **Nefs tenıko, vêsaniye zora. →** nefis incedir, açlık zordur.

4264. **Nefs vano, „goşt!"; tı vaze, „hoşt!" →** İraden et diyorsa, sen hoşt de!

4265. **Nefs, mordêmi keno heps. →** İrade insanı hapseder!

4266. **Nêfsê cori ke bi thıt, yê cêri ki beno thıt. →** Yukarının nefsi/iradesi körlince, aşağının da körelir.

4267. **Nefsê xo korr ke! →** Nefsini körelt!

4268. **Nefsê xora verdo ra. →** İradesinden vazgeçmiş.

4269. **Nefsê xorê wayir be! →** Nefsine hâkim ol!

4270. **Nefsetenık, nefsê xo zaft ke! →** İradesiz, nefsini zaptet!

4271. **Nêguretene rê nê,- nêdiyene rê kuno´ra xover! →** Almadığına değil, görmediğine üzülüyor.

4272. **Nêkerdoğ nê,- kerdoğ zoneno. →** Yapmamış değil, yapmış bilir.

4273. **Neketiyo'ro cı, daru bırneno. →** Girişmiş ağaçları kesiyor.

4274. **Nekse esto kaleka to! →** Koltuğun altına nekes/Kulunç tutulması mı vurdu! Nekse: Ani hareket sonucu oluşan tutulma, kulunç veya kulunç tutulması. Sırta nekes/kulunç tutulması vurdu mu, ağıryan yere tahta koyulup çekiç ile tahtaya ağrı geçinceye kadar tıklanırdı.

4275. **Nêm şêftaliye ki jê şêftaliya butıne wesa. →** Yarım şeftali de tümü şeftali gibi tatlıdır.

4276. **Nenık goşt ra cêra nêbeno! →** Et tırnaktan ayrılmaz!

4277. **Nenıkê to ke esto, ravê sarê xo bıkıne! →** Tırnağın varsa, önce kendi başını kaşı!

4278. **Neq esto, neqê nequ ki esto. →** Haksız var, haksızın da haksızı var.

4279. **Neqa Haqi ra bıriyo ra amo! →** Hakkın, haksızlığından ayrılıp gelmiş!

4280. **Nêqe peyê bonê mara vêrena ra, lazê mı vano; bê çê mara ravêre. →** Kötülük, bizim evin arkasından geçiyor, oğlum diyor, gel bizim evden geç.

4281. **Nêqe; hata çê Haqi jü nêqa. →** Haksızlık, Hakkın evine kadar haksızlıktır.

4282. **Nêqên meke! →** Haksızlık etme!

4283. **Nêr bo, va kurrıkê heri bo! →** Erkek olsun, varsın eşeğin sıpası olsun!

4284. **Nêramıt, nêçinena! →** Ekilmeyeni, biçemezsin.

4285. **Nêro, sole kerda qına to, çayê hurêndia xode nênisena ro? →** Yahu, kıçına tuz mu basmışlar, neden yerinde oturmuyorsun? Mecazi: Tavuk gizli yumurtladığı zaman, kıçına tuz koyarlardı ki, Tavuk çabucak yumurtlamaya gitsin. Tavuk yerinde duramaz yumurtlamaya gider. Böylece nereye gittiği tespit edilirdi. *[Qese/söz:* ***Hüseyin Özen****]*

4286. **Nesedar ke nêbi, bıros lehim nêcêno. →** Nişadır olmasa, tencere lehim tutmaz.

4287. **Nêvano ke çımunê to sero buriyê to estê! →** Demiyor ki, gözünün üstünde kaşların var!

4288. **Nêvano ke hero; vano; çhêro!** → Demiyor ki eşektir; yiğittir diyor!

4289. **Nêverda ke Dêsımiji sarê xo balişna sernê!** → Bırakmadılar ki Dersimliler başını yastığa koysunlar!

4290. **Nêvinê şafatê Ana Fatma Sıpiye!** → Ak Ana Fatma nın şefaatini görmeyesin!

4291. **Newe ame bazar, khan bi dılezar.** → Yeni (olan) pazara geldi, eski (olan) gücendi. Dılezar: gönül kırıklığı

4292. **Nêwes jükêk niyo ke, cırê eskızu bijeri.** → Hasta bir değil ki, kendisine kuş üzümü alayım.

4293. **Nêwes ke jü bo, ison eve eskızu keno weyiye!** → Hasta bir tane olsa, insan kuş üzümü ile beslenir.

4294. **Nêwes, ecelê xo ke ame mıreno.** → Hasta eceli geldiğinde ölür.

4295. **Nêwes, thokê vılê mordêmiyo!** → Hasta, insanın boynun yüküdür!

4296. **Nêweşiya isoniya pile, pizepır u sarethol biyena.** → İnsanlığın/insanların en büyük hastalığı karınlarının tok beyinlerinin boş olmasıdır.

4297. **Nêweşiya jêdere; ya germ rawa, ya ki serd rawa.** → Çoğu hastalık, ya sıcaktan ya da soğuktan.

4298. **Nêweşiya ke xafılde amê, rew nêsona [nêvêrena ra].** → Aniden gelen hastalık, erken geçmiyor.

4299. **Nêweşiya xo bile kêş nêdano!** → Hastalığını bile kimseye vermez! Çok cimri olanlar için söylenen bir deyim.

4300. **Nêweşiya xo mesoyne kêşi!** → Hastalığını kimseye bulaştırma!

4301. **Nêweşiya zerri rê, derman ki fayde nêkeno.** → Karın ağrısına, derman da fayda etmiyor.

4302. **Neweşiye fek ra kuna zere, coka werdena xo eve pêmayis bure!** → Hastalık ağızdan içeri girer, bu nedenle yiyeceğini ölçerek ye!

4303. **Newey amey, khanu barkerd.** → Yeniler geldi, eskiler göçüp gitti.

4304. **Newey rê vanê çü-çü! Khani rê vanê; kış kış! →** Yenisine diyorlar; çü-çü! eskisine diyorlar; kış-kış!

4305. **Newiye; pır u pakiya! →** Yenilik; duruluk ve temizliktir!

4306. **Nezeliyo'ro cı, sakoka xo bırneno! →** Girişmiş ahlat ağacını kesiyor! Çıkmazı anlatan bir deyim. *[Qese/deyim: Ozan Mehmet Çapan]*

4307. **Nezer, qas ve kemere peqneno! →** Nazar, taşı bile çatlatır!

4308. **Nêzon ke senê aqıli rê xızmete keno! →** Bilmem hangi akla hizmet ediyor.

4309. **Nêzona se; meke! →** Bilmiyorsan; Yapma!

4310. **Nêzonağ nêzoneno, zonağ ki nêvano. →** Bilinçsiz bilmiyor, bilen de söylemiyor.

4311. **Nêzonayên ayv niya, nêmısayên ayva. →** Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek ayıptır.

4312. **Nêzonayên belayê sarê mordêmiya. →** Bilmemek insanın başının belasıdır.

4313. **Nêzonayên xıravına. →** Bilmemek, kötüdür.

4314. **Nêzonayena xover qesey keno. →** Bilinçsizliğinden konuşuyor.

4315. **Nêzonayıs; ya sare,- ya ki zerre dezneno! →** Bilinçsizlik, ya başı ya da, yüreği incitir!

4316. **Nêzonayis jê sewa tariyewo! Ne astarey bereqinê, ne ki asme sewle dana. →** Bilgisizlik ve cehalet kapkara geceye benzer! Gökyüzünde ne yıldızlar ışıldar, ne de ay parıldar. *[Vate/deyim: **Hawar Tornêcengi**]*

4317. **Nêzonayis; saredezo! →** Bilmemek başağrısıdır!

4318. **Nêzonayis; ya zere, ya ki sare dezneno! →** Bilinçsizlik insanın ya karnını ya da başını ağrıtır!

4319. **Nêzoneno heri bıramo, niseno'ro astori! →** Eşeği sürmesini bilmez, ata binmeye kalkar!

4320. **Nêzoneno ke her koti ra fıse keno! →** Bilmiyor ki eşek nerden osuruyor!

4321. **Nêzoneno, sa u sora [xover] qesey keno! →** Bilmiyor, ordan burdan (saçma sapan) konuşuyor!

4322. **Nıka bêçıkunê xo keno çımunê ma! →** Şimdi parmaklarını gözümüze sokacak!

4323. **Nıka doman ver sono! →** Şimdi düşük yapacak!

4324. **Nıka ke çhok bi, lazê de jê to an, ha! →** Şimdi çömelirsem, senin gibi bir oğlan doğururum ha! İşe yaramaz çocuklar için kadınlar tarafından denilen bir deyim.

4325. **Nıka peqeno! →** Şimdi patlıyacak!

4326. **Nıka qılaşino ra! →** Şimdi çatlayacak!

4327. **Nıka, nefsi ver kurrık erzeno! →** Şimdi nefis iradesizliğinden sıpa doğuracak/atacak.

4328. **Nıka, waxtê xo niyo. →** Şimdi zamanı değil.

4329. **Ni qesunê to, va Haq bıhesno! →** Bu senin sözlerini, varsın Hakk duysun!

4330. **Nia amo, nia [nêsono] meşero! →** Böyle gelmiş, böyle[gitmez] gitmesin!

4331. **Niadayene reta, musayene zora. →** Seyretmek rahattır, öğrenmek zor.

4332. **Niade, çiyo hewl ke niyo, gos pa mekuye! →** Bak, kıymetli bir şey değilse, kulak asma!

4333. **Niade, raya ceneti çıtur zonena! →** Bak, cennetin yolunu da nasıl biliyor!

4334. **Niade, thamê fekê xo çıtur ki zoneno! →** Bak, ağzının tadını nasıl da biliyor.

4335. **Niaz de; qede,- qırvan de; barevete lazımo. →** Niazda lokma**,-** kurbanda eşitpay çıkarmak lazımdır.

4336. **Nikliya vaşturiye ra ca dano lıngunê xo! →** Orağın ucu ile ayaklarına yer açıyor! **Kêso ke seveta mesela de muhime, hesavê xo keno u wazeno ke**

ser kuyo, eyrê vanê. → Önemli konuda kendi hesabını yapan ve üste çıkmak isteyen kişiye denilir.

4337. Nino estene ke mordem bıerzo. → Atılmıyor ki insan atsın!

4338. **Nino qesekerdene ke, mordem qesey bıkero! →** Konuşulmaya gelmiyor ki, insan konuşsun.

4339. **Nino vatene ke, mordem vazo. →** Söylenmeye gelmiyor ki, insan söylesin.

4340. **Nire naro vıle, fişt'ra xover! →** Boyunduruğu taktı boynuna, kattı önüne! Sürü mantığı boyunduruk kimin elinde ise sahibinin söylediğini yapan öküz misali.

4341. **Nire, gayê Qersi ser namino de! →** Boyunduruk, Kars öküzüne öküzünün boynunda bükülür.

4342. **Nisane şiye serre, lızgê tüye rê biye perre**. → Nisan gitti seneye, Dut dalına yaprak oldu.

4343. **Nişto koka dare ra, gılê dare saneno ra! →** Ağacın köküne yapışmış, ağacın dalını silkeliyor!

4344. **Niznena; tode niznon, rıznena; tode rıznon! →** Yaparsan seninle yapar, yıkarsan seninle yıkarım!

4345. **No amro têrmas çı qerezo, Ge-ge sarehusko, lerz u dezo, Ge-ge parêzo, qar u qotıko! Ne werino, ne ki cêrino! →** Bu vefasız yaşam, ne sarp yamaç, ara-ara inatçı, laf anlamaz, aceleci ve ağrıdır! Ara–ara yavan, katıksız, kahır ve zıkkımdır! Ne yiğiliyor, ne de satın alınıyor! *[Qese/söz: Qemera Bariye, şair]*

4346. **No çêvêsaye pilênia ke keno! →** Bu evi yıkılasının ettiği büyüklüğe bak!

4347. **No çıko-çıvawo, sarê mı nêkuno! →** Bu nedir, neyin nesidir kafama girmiyor!

4348. **No çiyo ke tı vana, nêkuno aqılê heru! →** Senin bu söylediğin eşeklerin aklına bile girmez!

4349. **No hona lo-lowo, le-lê ki yeno! →** [42] Bu daha lo-lo'dur, le-lê'si de gelecek! "Bu daha başlangıç, dahası var" demek. *Hikayesi için Dipnota bakınız!*

4350. **No honde kuto'ra to dıme, ya neyde çiyê esto, ya ki tode. →** Bu, böyle bu kadar senin ardına düşmüş, ya bunda bir iş var, ya da sende.

4351. **No kar u masê to, hazetê verê mıno!** → Senin bu işin ve becerin benim önümdeki alettir!

4352. **No ki marê sanıku qesey keno! →** Bu da bize masal anlatıyor!

4353. **No mêrık, xover erzeno! →** Bu adam işkembeden atıyor!

4354. **No mırê aravkiyo! →** Bu bana arapçadır. Anlaşılmayan bir durum için söylenir.

4355. **No riyê mı, no ki riyê to. Kami riye verda riyê to! →** Bu benim yüzüm, bu senin yüzün. Kim sıçtı senin yüzüne!

4356. **No serdê ma; serdê zımustoni niyo, serdê mordemiyewo. →** Bu soğuğumuz, kışın soğuğu değil, yiğitliğin soğuğudur!

4357. **No teq u reqo ke sarê ma sero! →** Bu başımızın üstünde ki takır-tukura bak. Mecazi: Bu başımızdaki kavgaya, gürültüye bakarmısın? Bu kavga gürültü ne zaman başımızdan gidecek? Yani, bu başımızdaki savaş gavga gürültü patırtı bıktırıyor bizi, anlamında bir deyim.

4358. **No, bırayê merdene niyo, bırayê werdenewo. →** Bu, can kardeşi değil, yeme (mal) kardeşidir.

---

[42] *Laz ile Kürt yola giderler. İkiside yorulur. Birinin aklına sivri bir fikir gelir. Sırayla birbinin sırtına binerek yürümek isterler. Hemde türkü söyleyerek. Türküsü binen inecektir. Önce Laz vatandaş başlar Emine'nin türküsünü okumaya, ama fazla tutmaz, türkü biter. Sıra Kürt vatandaşa gelir. Kürtçe bir türkü okur ve sonunda hep "Lo-looo!" diye uzatır da uzatır. Türkü bir türlü bitmez. Laz iyice yorulur ve nihayet sorar, "bitmedi mi bu "lo-lo" uşağum?" der. Kürt hazır cevap verir; "Bu türkünün "lo-lo" kısmıdır. Bunun birde daha "le-lê" si de var. Ayrıca, kürtçe ezgilerin sonunda hep "lo-lo (erkeğe hitap) ve "le-lê" (kadına hitap) olarak nakaratı söylenir.*

4359. **No, nia koti vajiyo ke? →** Bu böyle nerde söylenmiş ki?

4360. **No, nia nino aqılê garanê heru! →** Bu böyle (bu şekliyle), eşek sürüsünün aklına (bile) gelmez!

4361. **No, riyê mıno şia! No ki, riyê tüyo sıpe! →** Bu benim kara yüzüm, bu da senin ak yüzün!

4362. **No, sarê to sero kemere bo! →** Bu, başının üstünde taş olsun!

4363. **Noloti şero'ro cı ke isono! →** Lanet gitsin ona ki insandır!

4364. **Nuke şiya bazarê suke de biya leblebiye. →** Nohut gitmiş şehir pazarında leblebi olmuş. İnsanların köyden şehire gidip değiştiğini belirten bir deyim.

4365. **Nun bure; eve qınat, bıjêwejiye; cawo bınyat! →** Ekmek ye ölçü ile, evlen kökeni ile.

4366. **Nun nano riyê xo vera! →** Ekmeğin arkasına sığınıyor!

4367. **Nun nêniseno saji ra, saji nisena nuni ra. →** Ekmek saca yapışmaz, sac ekmeğe yapışır.

4368. **Nun u ağwa xo ver de! →** Ekmeği ve suyu önünde. Yani geçim sıkıntısı pek yok.

4369. **Nun u ci bırayê; jü yeno war, jü ki sono war. →** Ekmek ile bok kardeştir; biri gelir aşağı, biri gider aşağı.

4370. **Nun u sol u piazê xora bime! →** Ekmek, tuz ve soğanımızdan olduk.

4371. **Nun u sola xo, zoni sero wa! →** Ekemeği ve tuzu dizinin üstündedir. Bir kişi eğer sana bir şey yidirmiş ve peşine söylenmiş ise, öyle kişiye atfen söylenen bir deyimdir.

4372. **Nun u sola zumini werda! →** Birbirilerini ekmeğini/aşını, tuzunu yemişler!

4373. **Nun u solo xo, ero ma helal kerê. →** Ekmeğinizi ve tuzunuzu bize helal edin! Davetiyesiz olarak birine misafir olduğunda, çıkışta ev sahibine söylenen bir deyim.

4374. **Nun ve do rınd yeno werdene. →** Ekmek, ayran ile iyi yenilir.

4375. **Nun vênena do,- do vênena sola nun mevêne! →** İnşallah ekmek bulursun ayran bulmazsın, ayran bulursun ekmek bulmazsın! Beddua niteliğinde bir deyim.

4376. **Nun vêneno; do,- do vêneno; nun çino. →** Ekmek buluyor, ayran, ayran buluyor ekmek yok.

4377. **Nun vind nêbeno! →** Ekmek kaybolmaz!

4378. **Nun; germo, Kırmanc; bêsermo! →** Ekmek sıcaktır, Kırmanc utanmazdır!

4379. **Nun; pize kena mırd, jür; hard kena mırd. →** Ekmek mideyi doyurur, yalan toprağı doyurur.

4380. **Nuna ma bê sola. →** Ekmeğimiz tuzsuzdur.

4381. **Nuna ma bêsola, bıra-bıra! [wa-wayê!] →** Ekmeğimiz tuzsuzdur kardeş-kardeş! [bacı-bacı]! Ne yapıyorsak değeri bilinmiyor, anlamında bir deyim.

4382. **Nuna ma va kêm bo, jüyê ma senık mebo! →** Ekmeğimiz azalsın da birimiz eksilmesin.

4383. Nuna made qe sole çinebiya, kami ke nuna ma werda, biyo dısmenê ma. **→** Ekmeğimizde tuz yokmuş, kim ki aşımızı yemiş, olmuş bize düşman.

4384. **Nuna mêrdê Tırki, zoni serowa! →** Türk erkeğinin ekmeği dizinin üzerindedir! 1. Sofradan kalkınca unutur. 2. Nankördür, yaptığı herhanigi bir yardımın hemen karşılığını bekler. 3. Ekmeği dizinin üzerindedir, eğildiği vakit düşer.

4385. **Nuna mına huske hemgênê sarri ra wesa. →** Benim (kendi) kuru ekmeğim, elin balından tatlıdır.

4386. **Nuna mıxeneti nêwerina. →** Nametin ekmeği yenmez.

4387. **Nuna serevdiye mewe! →** Başa kakılmış ekmeği/aşı yeme!

4388. **Nuna to helale,- ağwa to zelale bo! →** Ekmeğin helal,- suyun berrak olsun!

4389. **Nuna to ke çina, balê zonê to bıbo! →** Ekmeğin yoksa bari dilin olsun!

4390. **Nuna vêri rê ciandano. →** Karın tokluğuna çabalıyor.

4391. **Nuna xo dıma şo, şarri dıma meşo. →** Emeğin peşine git, el peşine gitme. *[Kemal Akay Xamırpêt yazar, şair]*

4392. **Nuna xo kemere ra vezeno. →** Ekmeğini taştan çıkarıyor!

4393. **Nuna xo u karê xo bızone! →** Emeğini ve işini bil!

4394. **Nunê feqirêni bêsolo. →** Fakirliğin ekmeği tutsuzdur.

4395. **Nunê hevalu, qesê kamılu! →** Yoldaşların aşı, kamilin sözü!

4396. **Nunê kami wena, nirê kami oncena? →** Kimin ekmeğini yiyorsun, kimin boyunduruğunu çekiyorsun?

4397. **Nune ke biye letey, reyna pıra nênisena. →** Parçalanan ekmek tekrar birleştirilmez.

4398. **Nunê kêmaqılu, werdê baqılu! →** Aklı kıt olanların ekmeği, akıllıların yiğeceğidir.

4399. **Nunê ma, gula made verda! →** Ekmeğimizi boğazımızda bıraktılar!

4400. **Nunê made sole çina! →** Ekmeğimizde tuz yok!

4401. **Nunê mı, ğenimê [canê] to bo! →** Aşımız sana zıkkım olsun.

4402. **Nunê mı, pırnıkunê tora bêro! →** Benim aşım burnundan gelsin!

4403. **Nunê mıno husk, hemgênê sarri ra wesu. →** Benim kuru ekmeğim, elin balından iyidir. *[Çıme/kaynak: Tevfik Şahin, "Lawıkê Qerebêl u Qoçgiriye" kitabından.]*

4404. **Nunê mıno husk, ronêna sarri ra rındo. →** Benim kuru ekmeğim, elin yağlı ekmeğinden iyidir.

4405. **Nunê mıxeneti mewe! →** Namerdin ekmeğini yeme!

4406. **Nunê rındi; serê sari de,- nunê xıravini; serê zoni dero. →** İyinin ekmeği başın üstünde, kötünün ekmeği dizinin üstündedir.

4407. **Nunê Sey weno, düayê xo Musay rê keno! →** Yetimin ekmeğini yiyor, duasını Musa'ya ediyor!

4408. **Nunê theyr u thuri!** → Kanatlı hayvanın ekmeği! (bir çeşit bitkidir)

4409. **Nunê to ke helalo, haskê to ke zelalo, vijdanê to ke hedılo; tora jêder kêso bextêyar çino.** → Ekmeğin helal ise, sevgin temiz ise, vijdanın rahat ise; senden çok mutlu kişi yoktur.

4410. **Nunê to ke thurikê alvozê tode bo, tı tım vêsan manena.** → Ekmeğin, arkadaşının heybesinde olursa, herdaim aç kalırsın.

4411. **Nunê xo biyo ağu, çariyo'ro cı!** → Ekmeği zehir omuş, kendisine dönmüş!

4412. **Nunê xo çino, zonê xo esto.** → Ekmeği yok, dili var.

4413. **Nunê xo husko, doyê xo hesto!** → Ekmeği kurudur, ayranı yoğundur!

4414. **Nunê xo kemere ra vezeno!** → Ekmeğini taştan çıkarıyor.

4415. **Nunê xo ronıno!** → Ekmeği yağlıdır. Böbrlenen kişi için söylenir.

4416. **Nunê xo werd, ağwa xo sımıte, ust ra, şi.** → Ekmeğini yedi, suyunu içti, kalktı gitti.

4417. **Nunê xo zoni sero wo!** → Ekmeği dizinin üstündedir!

4418. **Nunê xo zoni serowo!** → Ekmeği dizinin üzerinedir. Çünkü kalkınca ekmeği dizinden düşer. Yani sözünde tutarlı değildir.

4419. **Nunê xo, eve araqê çarê xo bure!** → Ekmeğini, alnının teriyle ye!

4420. **Nunê xo, pıstınê xo dero.** → Ekmeği koynundadır.

4421. **Nuno bêsol nêwerino!** → Tuzsuz ekmek yenilmiyor!

4422. **Nuno cew, hurênda nunê genımi nêceno!** → Arpa ekmek, buğday ekmeğinin yerini tutmaz!

4423. **Nuno husk, piyazo thuz werdê xuyo.** → Tüm yiyeceği kuru ekmek ve acı soğandır.

4424. **Nuno ke ma werd, peyê phoştia maro şi!** → Yediğimiz ekmek, sırtımızdan gitti!

4425. **Nuno ke tı wena, kelpê [kutıkê] verê çêveri ki weno. →** Senin yediğin aşı/ekmeği, kapının önündeki it de yiyor!

4426. **Nuno ke zerre ra nêwerd, ya zere dezneno ya ki sare. →** Gönülsüz yenilen aş, ya karın ağrıtır yada baş.

4427. **Nuno xas bıde ciranê xo, beno ke rozê şêrê zerfeti burê! →** Buğdayın hasını komşuna ver, ola ki bir gün gider de zerafetini yersin.

4428. **Nuno xılt, qe [coru] beno genım? →** Hiç melez olan buğday, gerçek buğdayı tutar mı? İki tür ekmeğin karışımı, mesela arpa ile buğday karışımı. Xılt: karışık, yalın veya sade olmayan, melez.

4429. **Nur u cemalê xo'ra ma musne! →** Nur- cemalini bize göster! Yani, bize karşı duyarlı ol.

4430. **Nustê isoni, lilıkê zerria isoniyo. →** İnsanın yazısı, yüreğinin aynasıdır.

4431. **Nustene ke lesa zoniya, nuste ki riyê zoniyo. →** Yazmak dilin bedeni ise, yazı (makale) dilin yüzüdür.

- O -

4432. **O ke jü raye hewl bo, a des rey bena hewl. →** O (erkek) bir defa iyi olsa, o (kadın) on defa iyi olur. Jü de Hewl biyene: Erkek ile kadın ilişkisini belirtir. Mıde bena hewl?: Benimle yatarmısın? Benimle iyi olurmusun? Mecazi anlamını da içerir.

4433. **O ke şiliye bo, hêgayê made nêvoreno.** O yağmur olsa, bizim tarlada yağmaz.

4434. **O ke şiyo-nêşiyo, hetê de ma mişele biyo!** O, gitmiş-gitmemiş bir yanımız soğuktan donmuş. Alişan İlgün anısına söylenmiş bir sözdür. *[Qese/söz: Mehmet Tüzün, yazar, şair]*

4435. **O, bınê ağwe [goli] de mosu moreno! →** O, gölün altında balık sayıyor!

4436. **O, bınê hardi de molu tadano! →** O, yer altında ince söğüt dalı burkuyor! İşleri illegal çeviren için söylenilir.

4437. **O, bın-serê hardi jü zoneno! →** O yerin altını-üstünü bir biliyor!

4438. **O, budelayê wayirê xuyo! →** O kerametinin budalasıdır!

4439. **O, fıqarê mezgê xuyo! →** O beyninin fakiridir!

4440. **O, hero, hora teyna semera xo çina! →** O eşektir, yalnız semeri yoktur!

4441. **O, jê muğurvê soniyo, eyde thawa çino! →** O, akşam karanlığı gibidir, onda bir şey (iş) yok.

4442. **O, lazê piyê xuyo, ma ez lazê kamine? →** O babasının oğlu ise, ya ben kimin oğluyum?

4443. **O, mija xo keşi nêverdano! →** O yaralı parmağa işemez cimri olana söylenir. Yani kimseye yararlı olmasın diye, dışarıya attığı çişini bile kimsenin üstüne atmıyor.

4444. **O, mordemo de zaf xêrbendewo, cıra düri vınde! →** O, çok hayırsız biridir, kendisinden uzak dur*! [Qese/söz: Ahmet Canpolat, serverê "Merkezê tarix u kulturê Dêsımi"]*

4445. **O, morro kungo, bınde dano pede!** → O, donmuş yılandır alttan ısırıyor!

4446. **O, pırenê mıra [qızo] cêro.** → O, benden bir gömlek/kuşak [küçük] aşağı.

4447. **O, rozê sarê xo weno!** → O, bir gün başını yer!

4448. **O, zonê to ke nêbo, qılancıki çımunê to vezenê!** → O, yumuşak dilin olmazsa kargalar gözlerini oyar!

4449. **Oğırê to rakerde bo!** → Yolun açık olsun!

4450. **Oğırê to xêr bo!** → Oğurun hayırlı olsun. Biri diğerinden ayrılıp gittiği zaman söylene söz.

4451. **Oliyo vıreniya tode, Xızıro feqê to sero!** → Oli önündedir, Hızır ağzının üzerinedir! Bir olayı engellemek, durdurmak için kişiye yalvarma durumu.

4452. **Omıd heq ra nêbırino.** → Hakk'tan ümit kesilmez.

4453. **Omıd qe nêbırino!** → Ümit hiç kesilmez!

4454. **Omıd zerre de,- qudım çhoka de beno khêwe.** → Umut yürekte, takat dizlerde yeşerir. *[Kemal Akay Xamırpêt]*

4455. **Omıd, eve pera nêno hernayis.** → Ümit parayla satın alınmaz.

4456. **Omıd; en cawo teng keno hira, en cawo tari keno roşti, en berbişê tasêle keno haşt.** → Umut; dar yeri genişletir, karanlık yeri aydınlatır, ağlayanı güldürür. *[Kemal Akay Xamırpêt–perloda Piltan–5, 2020]*

4457. **Omıd; perewo ke cêvê tode hazır niyo; owo.** → Umut; cebinde bulunamayan paradır. *[Kemal Akay Xamırpêt–perloda Piltan–5, 2020]*

4458. **Omıdê hu mebırne, rozê usar yeno.** → Umudunu kesme, birgün bahar gelecek. *[Qese/söz: Hasan Güler, şair, "Radonê Vengê Kırmancu- Austuria" yayıncısı.]*

4459. **Omıdê mı, çıla mına.** → Umudum, ışığımdır.

4460. **Omisê Seytani mebe!** → Şeytana uyma!

4461. **Omrê isoni jê wariyo, ewro ama, meşte sona! →** İnsanın ömrü, bir yayladır, bugün gelmişsin, yarın gidiyorsun!

4462. **Omrê roza tenge kılmo! →** Dar günün ömrü kısadır!

4463. **Omrê to, omrê hêluge bo! →** Ömrün, kirişin ömrü gibi olsun!

4464. **Omro ke şi, dıma mekuye! →** Giden ömrün arkasına düşme!

4465. **Ondêr çı welato, zalımu gostê ma werdo, astıkê ma mendo; osıno, polato →** Ah ne memlekettir, zalimler etimizi yemiş, kemiklerimiz kalmış! *[Qese/söz: Uşenê Seydi]*

4466. **Ondêr, têrmas, mêrat, soyxa u zıqımo şia; têde jü az rayê. →** Bu (sayılan) kötü laflar hep aynı cinsten.

4467. **Ondêra dinawa, zorê kami ke şi kami. →** Soyka dünyadır, kimin gücü kime yettiyse.

4468. **Ondêra goni, goni oncena! →** Kan kanı çeker!

4469. **Ondêra/Mêrata khaliye; orğana polkerdiye! →** Ah be soyka yaşlılık, yamalı yorgan gibidir!

4470. **Onto lêyeka şilani ro! →** [43] Kuşburnu dalına çekilmiş. *Açıklamalar için dipnota bakınız!*

---

[43] ***1. Lêyeka şilani/kuşburnu dalı:*** *Rahatsız ama rahatsızlığının ne olduğu bilinmeyen (eskiden) kişileri Şilan (Kuşburnu) ağacı çember biçimine getirilip siyah beyaz bir iple o çember hastanın vucudu üzerinden bir kaç kez geçirilir. Bu işlemi genellikle Kureyşanların Kudan kolu yapar. Hastaların manevi olarak iyileşeceğine inanılır.*

2. Şilan'ro wentene: *Biri şifadır birinide cezalandırmak anlamında kullanırlar. İkaz, ama ikaz ederken ağır konuşmak anlamında. Kuşburnunun ince uzun bir dalını ortadan yarıp bir bedeni üç sefer olarak onun ortasından geçirmeye ontro şilano/eğer kuşburnu bulunmazsa keçi kılından örülmüş bir ip ayni vazife görülür onada layê şilani denir. Bu bir ritüeldir Hawtemalde yapılır, yıl boyu hastalıklardan korunmak için. Bazende hastalık ve sıkıntı yaşayanlara yapılır. Yani bir tür korunma.*

4471. **Ore ore, her çi bi tore! →** Öyle öyle, her şey oldu adet töre. [Qese/söz: Gule Mayera, Xozat, Can TV "Şiyasani" program sunucusu]

4472. **Ornag ve mostırey ra jü niyê. →** Örnek ile model bir değildir.

4473. **Osanek u bêvengek; vêsaneko, pêtek u çetınek; mırdeko. →** Sessiz ve sakin olan açtır, becerikli ve sert olan kişi toktur.

4474. **Osanek; vêsaneko. →** Sakin olan; açtır. Sesi çıkmayan aç kalır misali.

4475. **Ox torê, ax dısmenê torê! →** Oh! sana, ah! düşmanına!

---

3. Şilan u lawo sur u sıpe: *Kamılê vırenê ke wayîre kıramетê; jü lızge ternê şilani bırnenê anê, kenê je xape (helqa) hire rey sere sari ra anê bınê lıngu ra benê serê sari. Düyawu kenê, o şilani, kenê hire letey; pê lawo sur sıpe gıredanê, ya gonia dik, ya ki gonia kerga şiaye kenê pıra, benê cawo ke tij cı nêerzena kenê bıne kemere. Lawo sur sıpe thılsımê itıqatê Kırmancıya vıreno. Çımo xıravın, nefso xıravın, neweşiyê xıravıne hên bo ke, düri şero. Gıre ke da puro, eve düawu her çiyo xıravın düri sono. Kam ke beno nêwes serraştiya xo ke çineviye, ey benê oncenê layê şilani ro. Misal: Sey Memedê Tırkele eke çıralığ guret, lewê xode hard de ke nêne ro; o nêwes rınd nêbiyêne, eke guretênê kerdêne cêvê xo; soğıniya dey xêr viye. O pir ke bi murezın, soxıniya neweşi rınd nêya. [Fatma Rosine Zulal]*

4. Şilan ağacının dalından (hastayı) geçirmek: *Genelde derviş ve ermiş kişilerce yapılır. Hastalığa karşı koruduğuna inanılan, törensel bir inanç ve ritüel. Aşağıdaki örnekte bunu Bava Khudız adlı bir dervişin nasıl ve neden yaptığı anlatılmaktadır. Bava ano mola şilani werte de qılasneno ra, hurdi hetunê şilani jü het lawo şia ra, heto bin ki lawo sıpe ra girêdano. Corde sarê yi keşi vezeno şilan ro hata cêr bınê lıngu, Eve na düay 3 rey dekerneno: "Destê mı niyo, destê Aliyê Kudi. Çı xırave esta tora düri kuyo." Ora dıme mola şilani la ra girê dano, beno keno verê çêrangi vera ke, destê kêşi era cı mekuyo. [Ali Dikme, kıtavê "Gulvang u İtiqatê Kırmancu" P.73]*

- P -

4476. **Paga Budi, paga dewrê hawt khalıkuna. →** [44] Bud viranesi, yedi ceddin devrindendir. [Qese/söz: Foter dayı (Arslan), 1990, Pülümür, Sağlamtaş (Çirik) köyü] Açıklama için Dipnota bakınız!

4477. **Palasê heri zern ra bo ki, her hero. →** Eşeğin palası altından da olsa eşek eşektir.

4478. **Palaso zernın heri ranê ki, her oncia hero! →** Eşeğe altın semeri vursalar, eşek yine eşektir!

4479. **Pare [loqme] fek de bo, hêstıre çım de bo! →** Lokma ağzında, yaş gözünde olsun! [Gımgım]

4480. **Parek u parsek alvozê jüminiyê. →** Lokma ile dilenmek birbirinin arkadaşıdır.

4481. **Parşüya çewte, peyê hawt kowu de kewte! →** Eğri kaburga, 7 dağın arkasında kesildi. Mecazi: Eğri kaburga bülbülse, yediğimiz darıdır!

4482. **Parşüya xo biya qolında! →** Kaburgası kalınlaşmış. Güç sahibi olmuş kendini büyük gören kişiler için denilir.

4483. **Pasawo khan textê xo pasayê newey rê caverdano. →** Eski padişah yerini yeni padişaha bırakır!

4484. **Pasna puçi çinina ra. [nêderjina] →** Çorabın topuğunu örülerek onarılır. [dikilmez]. Giysilerin sökük, yırtık yerlerini onarmak. Ra-çinitene: Örerek yamamak. Yünden yapılmış çorap, kazak, vb. gibi eşyaların yırtık noktalarını örerek yamamak, tamir etmek.

---

[44] ***Bud:*** *Büyük ihtimalle Buveyd Oğulları çağının Dersim de olan hükmünden kalma yer adlarından biridir. Büveydoğulları 932-1062 arası İran ve Irak'ta Alevi/Şii devleti kuran Deylem'li hanedanlardır. Özellikle Dersim Cem ritüellerinde geçer. (…) Bê! bê! bê! bê! bê! Qılawuzê Paga Budi! / Marê bıke wayir u sıtariye!" Burda belirtilen Bud denilen dervişin mekanı da olabilir.*

4485. **Pasna xo bilese, mordemê pêxili ra mınete meke! →** Topuğunu yala, cimri adamdan minnet bekleme!

4486. **Pasqul da qıne ro, kerd [est] tever! →** Tekme kıçına vurup, dışarı attı!

4487. **Payna dımê kutıki mene, to gaz mekero! →** Köpeğin kuyruğuna basma seni ısırmasın!

4488. **Payna şêmuga iqrarê xo mene! →** İkrarın eşiğine basma! Eşiğe basıp içeri gidilmez.

4489. **Pê ciyê xo kay keno. [Ciyê xode kay keno!] →** Pisliği ile oynuyor!

4490. **Pê kêşi mehuyiye, yeno sarê to ser. →** Kimseye gülme, başına gelir.

4491. **Pê sekerine, rındên u rındekêniya to! →** Senin iyilik ve güzelliğini ne edeyim ki! Birinin iyiliğinden ve güzelliğinden fayda görmeyenlerin söylediği bir deyim.

4492. **Pelga huske ra perskerd: Çê to koti ro? Vake; ez nêzon, vay ra perske. →** Kuru yaprağa sormuşlar: senin evin nerdedir? "Ben bilmiyorum, rüzgara sorun!" demiş.

4493. **Pêra xorê ke çino, qomê xorê ki qeyret nêkeno. →** Akrabasına yoksa, halkına da yararlı olamaz. Ne halkına nede devletine faydası olmaz.

4494. **Perda riyê xo endi çırrbiya! →** [45] Yüzünün perdesi artık yırtılmış. *Açıklama için Dipnota bakınız!*

4495. **Pere bi tunc, ison bi [mılet] pinc! →** Para tunç olmuş, insan piç olmuş!

4496. **Pere jê qılêrê deştiyo. →** Para elin kiri gibidir.

---

[45] *Özellikle bekar olan genç delikanlı veya genç ergen kızlar, gelinler çekingen, utangaç olurlardı. Ve kendisinden büyük olanlara saygı gösterirlerdi. Büyüklerine karşı kötü bir söz söylemez, ne de olsa büyüğümüzdür" der, utanırlardı. Ama zamanla bu saygı, utangaçlık, karşısında konuşmama gittikçe normal iki yaşıt kişi arasında ki hale gelir. Serbest konuşma, karşı cevap vermek, kendini ezdirmeme vs. durumu için denilir.*

4497. **Perê mı çinê, hama pizê mı mırdo! →** Param yok ama karnım tok!

4498. **Pere qılerê deştiyo, hên yeno hên sono. →** Para elin kiridir, öyle gelip öyle gidiyor.

4499. **Pere, mordemê khali keno xort! →** Para yaşlı adamı, delikanlı yapar!

4500. **Pere, perey ano perey ser. →** Para, paranın üzerine para getirir. Yani; Para parayı getirir.

4501. **Pergalê isoni ke reyê satıya, reyna nêcêrino ra.** → İnsanın yaşam pusulası bir sefer kaydı mı, daha toparlanamaz.

4502. **Pêrodayis kayê domanu niyo! →** Kavga çoçuk oyuncağı değildir.

4503. **Peroz u pêsewe jü qurawa. →** Sabah akşam aynı surat.

4504. **Perr u payê to ke çinê, perr u pawunê sarê ra fırr mede! →** Kolun kanadın yoksa, başkasının kolu kanadıyla uçma!

4505. **Perr u payê xo şikiyê! →** Kolu knadı kırılmış!

4506. **Pers kerdene ayve niya, nêzonayene ayva! →** Sormak ayıp değildir, bilmemek ayıptır!

4507. **Pers, perşi ano. →** Soru soruyu getirir.

4508. **Persê çewt rê, verperso rast nêbeno. →** Yanlış soruya doğru cevap olamaz.

4509. **Persê xo bıpoze, hona [hên] vaze. →** Soracağın soruyu öğren, sonra [öyle] söyle [sor].

4510. **Perskerdene çiya de xıravıne niya! →** Soru sormak kötü birşey değildir.

4511. **Perso thol, nino cüavdayene! →**Boş soru cevaplanamaz!

4512. **Pêsenayiso gırsık, karo de pırtık! →** Büyük övünüş, küçücek iş! O kadar övündün ama hiçbir şey yapamadın anlamında bir deyim.

4513. **Pêxamber ke pêxambero, düayê canê xo kerdo! →** Peygamber ki Peygamberdir bile kendine dua etmiş!

4514. **Pêyawo bêbext, pırdo asın bo ki, sera derbaz mebe! [mevêre ra]!** → Hain kişi, demir köprü olsa bile üzerinden geçme! [Gımgım]

4515. **Peyê isoni de mevaze, vana; riyê isoni de vaze.** → İnsanın arkasından söylenme, söylersen; yüzüne söyle.

4516. **Peyekê xo mendêrê peyêkunê thajiye.** → Bacakları Tazı'nın bacaklarına benzemiş. İnce bacaklı olana söylenen bir laf.

4517. **Peyniya ma pêrune, bınê hardê şiayiya.** → Hepimizin sonu, kara toprağın altıdır.

4518. **Peyniya raye asena.** → Yolun sonu görünüyor.

4519. **Peyniya savırkerdene sılameto!** → Sabretmenin [Sabrın] sonu selamettir!

4520. **Peyniya sewe, sodıro.** → Gecenin sonu gündüzdür.

4521. **Peyniya zımıstani, usaro.** → Kışın sonu bahardır.

4522. **Phepug ke vazo, "phepo-khêko" nêkeno/nêdano!** → Guguk "pepo-keko" dese de yapmaz/vermez!

4523. **Phepug şêro xanê tode bıwano! (zawt)** → Guguk gitsin senin hanende ötsün! (beddua)

4524. **Phepugê usari kêşi rê mewano!** → İlkbahar Guguku kimsenin kapısında ötmesin! Uğursuzluk ve yas belirten bir deyim.

4525. **Phınti ver kar nêkuno.** → Pinti'nin önünde iş bitmez.

4526. **Phıstın de, dı cızıki ki gınenê têvero!** → Koyunda iki göğüste (meme de) birbirine değer! Yani; Yanyana olan döğüşürde, barışırda.

4527. **Phıstınê made (mıde), sayê weşi dos kerdê!** → [46] Koynumuzda (koynumda) tatlı elmalar keşfetmişler. *Açıklama için dipnota bakınız!*

---

[46] ***Phıstınê made soyê weşi dos kerdê:*** *1. Durumunun iyi olduğunun farkına varmışlar, bunun için bana iyi davranıyorlar, yakınlaşıyorlar. Genel olarak iyi davranma değil, tam tersine bir kişi birisine, birilerine garazı varsa denilen bir deyim. Başka bir deyiş ile,* ***sayê***

4528. **Phıto nêwes, cızık nêceno!** → Hasta bebe meme almaz!

4529. **Phizıko ke to tasena, [vıracena], mêbıro rocê şero tora!** → Oyduğun çivi olmasın ki sana batsın! [Ovacık]

4530. **Phizo darın ra asın lonekeno!** → Ağaç çivi ile demiri deler!

4531. **Phizo ke to tast, pêniye de beno torê qest!** → Ucunu sivrilttiğin çubuk, sonunda sana batabilir. Ölümüne sebep olabilir. Mecazi: Bugün başkasına kurduğun tuzağa yarın sende düşebilirsin.

4532. **Phonc bêçıkê mordêmi jü niyê!** → İnsanın beş parmağı bir değildir!

4533. **Phonc bêçıki jü nêbenê.** → Beş parmak bir olmaz.

4534. **Phosmaniye bado pere nêkena.** → Pişmanlık sonra para etmez.

4535. **Phoşt mede mordemê xıravını, bena phosema.** → Kötü adama arka çıkma, pişman olursun.

4536. **Phoşta ciamerdu ra weno sımeno!** → İyi adamın sırtından yiyor içiyor!

4537. **Phoşta geme ra gırsağu bırneno.** → Ormanın sırtından tomruk kesiyor. Birilerine güvenerek yapılan şeyler için denilir.

4538. **Phoşta sarri ra, dest nêreseno gulanga porri.** → Elin yardımıyla zülüfe el yetişmez.

4539. **Phoşta xo bıde (çhêru) merdu, mêvene derdu.** → Sırtını daya (yiğitlere) mertlere, düşmeyesin dertlere.

4540. **Phoşta xo qewina, coka hên keno!** → Sırtı kuvvetlidir, ondan öyle yapıyor!

4541. **Phoşta xo sana cawo qewin!** → Sırtını sağlam yere dayamış!

---

weşi *(tatlı elmalar) mecazi anlamda kullanılmıştır. 2. İfade edilmek istenen; kişinin bir başkasının iyi niyetinden, saf duygularından, dürüst kişiliklerinden yararlanıp, sömürme, yararlanma, faydalanmak amaçlı tepkisel olabilir. Mecazi olarak, çıkarı için başkalarında ganimet keşfetmiş/farketmiş, onların peşinde.*

4542. **Phoşta xo, hard nina!** → Sırtı yere gelmez!

4543. **Phoşti dıyina mordemê [çhêri] xırti!** → Yardım, yiğit olana verilir.

4544. **Phoşti jümini dê ke, bıxeleşinê.** → Omuz omuza verin ki kurtulasınız.

4545. **Phoşti pêsanê ke, serkuyê!** → Sırt-sırta verin ki, başarasınız!

4546. **Phoştia ciamerdi, cêniye ra khula.** → Erkeğin sırtı kadından dolayı yaradır.

4547. **Phoştia herê gewri ra soz dano!** → Boz eşeğin sırtından söz veriyor!

4548. **Phoştia ma ke bıbiyêne, Tırk nêamêne kokbırrê ma nêardêne.** → Sırtımız olsaydı, Türk gelip kökümüzü getirmezdi. *[38 Sözlü tarih tanıklarından]*

4549. **Phoştia mı tora şikiye!** → Sırtım/desteğim senden dolayı yıkıldı! İyi birinin ölümü üzerine söylenen bir deyim.

4550. **Phoştia mordemê raşti hard nina.** → Doğru adamın sırtı yere gelmez.

4551. **Phoştia piyê xora xo goyneno.** → Babasının sırtından kendini övüyor.

4552. **Phoştia xo dêsê mokêmi sane.** → Sırtını sağlam duvara daya.

4553. **Phoştia xo hard nina.** → Sırtı yere gelmez.

4554. **Phoştia xo kerda qayime, xo sano kınare.** → Sırtını sağlama bağlamış, kenara çekilmiş.

4555. **Phoştia xo qewina, coka!** → Sırtı sağlamdır ondan.

4556. **Phuyokorri rê çhuçıkê xo zaf rındek axseno!** → Puhu kuşuna civcivi güzel görünür.

4557. **Pırdê cênu mıxelewo, mordem cıra gıneno waro.** → Kadınların köprüsü çürüktür, insan üzerinden düşer.

4558. **Pırdê namerdi ra mınete meke, cıra gınena waro.** → Namerdin köprüsünden minnet etme, düşersin. Yani; Namertten nimet eyleme, ondan kaybedersin.

4559. **Pırdo xaxud,- cemedo tenık,- astoro bêzêni ra bıterse. →** Yamuk köprüden, ince buzdan, eyersiz attan kork. *[Qese/söz: Kemal Akay Xamırpêt]*

4560. **Pırenê kêşi, kêşi ra mede! →** Birinin içgömleğini başkasına giydirme! Yani herşey yerli yerinde olsun. Hangi şair hangi ezgiyi söylemiş se, onun adını analım, yanlışlıkla başkasına mal etmeyelim. *[Qese/söz: **Pir Mahmut Yıldız** (Bava Nezdi), **Yaşar Kaya**, 01.05.2021de Munzur TV programından.]*

4561. **Pırenê mordêmi ke teng bi, dina cırê hira biya, çınayrê! →** İnsanın içgömleği dar olduğunda, dünya kendisine geniş olmuş neye yarar!

4562. **Pıreno khan; tayine rê ilm u irfan, fam u izan! Tayinê re ki, cırm u cılo şiawo! →** Eski şecere/soy; kimilerine ilim ve irfan, idrak ve izan! Kimilerine de, cürm/ceza ve kara çuldur! *[Qese/söz: Qemera Bariye -şair]*

4563. **Pıreno peyên, cêvê xo çino. →** Son gömleğin cebi yoktur. Türkçede bu deyim: 'Kefenin cebi yoktur' diye geçer.

4564. **Pıreno tengo, nêverdano mordem xo tey bılewno! →** Sanki içgömlek gibi dardır, bırakmaz ki insan kımıldasın. **Gegane mordem kuno tenge, nêşkino qesa xo vazo, çıke sebev mezal nêdano ke mordem çiyê de rınd–xırav vazo. →** Bazen insan dara girdiğinde söyleyecek söz bulamaz, çünkü ortam iyi veya kötü bir söz söylemeye uygun değildir

4565. **Pırnıka tora fıtıl-fıtıl yeno! →** Burnundan fitil fitil gelir!

4566. **Pırnıke de bijê, ro vejino! →** Burnundan tut canı çıkar!

4567. **Pırodê; belawo, pıro medê; qıdawo! →** Dövseler beladır, dövmeseler kadadır!

4568. **Pırtık pırtık, şi vêjiyaro niçık! →** Tırmana tırmana çıktı uca! "Azar azar olagelen şeyler birikerek önemli bir niceliğe ulaşacağı için küçümsenmemelidir" anlamında kullanılan bir atasözü. "Damlaya damlaya göl olur" misali.

4569. **Pısıka xo, pısıka awreşiya! →** Yüreği Tavşan yüreğidir!

4570. **Pısınga ke sayd bıkero, miyaw nêkena! →** Ava giden kedi miavlamaz!

4571. **Pısınge ra vato, "ciyê to dermano", gureta wele kerda'ra ser. →** Kediye "bokun dermandır" demişler, hemen üstünü külle örtüvermiş. Sözün manası: Birini önemsedin mi, oda kendini naza çeker.

4572. **Pısınge ra vato; ciyê to dermano; wele kerde ra ser! →** Kediye demişler; "pisliğin dermandır" kül ile örtmüş!

4573. **Pısınge şiya, dewran kuto merri! →** Kedi gitmiş, devran fareye kalmış! **Pısınge şiye, dewran kot merri. →** Kedi gitti, devran fareye kaldı!

4574. **Pısınge, peyniya xo diya, vato: na sene dırvêtia! →** Kedi kendi kıçına bakmış demiş ki; bu ne yaradır!

4575. **Pısıngo ke most buro, çımu ra bêli beno! →** Yoğurt yiyen kedi gözlerinden bellidir!

4576. **Pısto, jê fekê çüwali sısto! →** Korkaktır, çuval ağzı gibi gevşektir.

4577. **Pi arêye ra yeno, laz çê pers keno! →** Baba değirmenden gelir, oğlu evi sorar! Birbirinden haberi olmadan iş yapanlar için denilir.

4578. **Pi ke merd, doman beno har, maye ke merde beno zar! →** Baba ölürse çocuk yaramaz olur, anne ölürse, perişan olur.

4579. **Pi ke nêşkino bıramo, laz ki nêşkino bıçino! →** Baba ekemezse, oğlu biçemez! Baba öğrenmemiş ise, oğlu da bilmiyordur.

4580. **Pi yeno diyayene, hama bıra nino diyayene! →** Baba bulunur ama kardeş bulunmaz!

4581. **Pi, sıtara çêyi yo. →** Baba evin koruyucu meleğidir.

4582. **Pi; qaputo, maye; orğano. →** Baba palto, anne yorgandır. *[Kemal Akay Xamırpêt]*

4583. **Pia wenê, pia kenê. →** Beraber yerler, beraber sıçarlar.

4584. **Pia-biyayis; sıftekerdena. →** Beraber olmak; başlamaktir

4585. **Pia-biyayişi ra quwete,- cia-biyayiş ra bêquwete vejina. →** Birleşmekten kuvvet,- ayrılmaktan zayıflık doğar.

4586. **Pia-gurenayis; serkutena.** → Beraber çalışmak; başarıdır.

4587. **Pia-karên rew-herey bo xıravêniya.** → Ortaklık er-geç kötülüktür.

4588. **Pia-şiyayis; hirayiya.** → Beraber yürümek; olgunluktur.

4589. **Piaz ke mewerê, bowe nêna!** → Soğan yemezlerse, kokusu gelmez! "Yangın olmayan yerde duman tütmez" misali.

4590. **Pi-khalikunê xora çıke diyo, aye kenê.** → Baba dedesinden ne görmüşlerse onu yaparlar.

4591. **Pil bıbo her, gere mordem xo nêdo ser.** → Büyüğü eşek olunca, insan kendini ona vermemelidir/aldırmamalıdır.

4592. **Pil qedrê pilu,- qız qedrê qızu bızono.** → Büyük büyüğünü saysın, küçük küçüğün kıymetini bilsin.

4593. **Pilê çêyi, wayirê çêyi.** → Evin büyüğü, evin sahibi.

4594. **Pilê ma, çı ke vanê; zonenê ke vanê.** → Büyüklerimiz bir şey diyorsa, bir şey biliyorda diyordur.

4595. **Pilê ma, her waxt rındek qesey kenê!** → Büyüklerimiz her zaman güzel konuşur.

4596. **Pilê xo ke nas nêkeno, Haqê xo ki nas nêkeno.** → Büyüğnü tanımıyan, Hakkını da tanımaz.

4597. **Pilênia ke keno, vano; "esto-çino; ezu!"** → Büyüklük taslıyor, "varsa yoksa benim" diyor.

4598. **Pilênia ke no keno, merê dêşi bile nêkeno!** → Bunun yaptığı büyüklüğü duvardaki fare bile yapmıyor.

4599. **Pinci kena ponçıkê mordêm!** → İnsanın donona piç koyar! (burda kadın kastediliyor)

4600. **Pirê Dêsmu, çelê zımustoni de bağ-bostan rameno.** → Dersimlilerin Piri, kışın zemheri de bağ-bostan eker.

4601. **Pırıka to va, khalıkê to va; Zurr meke! Metıre! xo bızone! Wayirê xora meherediye! Tı biya kherr, qe gos nêda... Nıka ki çı pers kena; "phepo, khêko, ez kamu, ez kamu?"** → Ninen, deden dedi ki; "Yalan söyleme! Çalma! Kendini bil! Sahibinden küsme! Sen sağır oldun, hiç dinlemedin. Şimdi de ne soruyorsun; "Pheppo, khêko! Ben kimim, ben kimim?"diye. *[**Ali Erenler**, şair, Sosyolog, Pedagog "Munzur, Vengê Hardê Dewresu Dört dağ içinde" adlı şiir kitabından]*

4602. **Pırıke bêkêsa, khalık ki bênefso, hurdêmine jümini perso.** → Nene kimsesiz, dede nefessiz her ikiside birbirinden sorumlu.

4603. **Pırıkê memıre, usar yeno tar vejino, herê memıre usar yeno vas vejino**. → Koca karı ölme bahar geliyor sebze çıkıyor, eşek ölme bahar geliyor ot çıkıyor!

4604. **Piri ra himmete, talıvi ra xızmete!** → Pir den himmet, talıp dan hizmet!

4605. **Piri, piştiki xo serde eşti!** → Pir, üzerindekilerini yırtıp attı! Kendinden geçti anlamında, dünya malını atıp/terkedip manevi dünyaya dalmak.

4606. **Piro dere de derede!** → [47] Piro dereyi aklına getir. Açıklama için dipnota bakınız!

4607. **Piro ke vanê, qalê haqiye keno.** → Pir dediğin, Hakk yolunu anar. (Başka bir şey yapmaz, anlamında)

4608. **Piyê baqıli ra, lazo aqılsenık!** → Akıllı adamdan, akılsız cocuk!

4609. **Piyê çênu, pasawo!** → Kızların babası paşadır!

4610. **Piyê isoni, phoşta isoniya!** → İnsanın babası, insanın dayanağıdır!

---

[47] *Pir ve Köçek olayını anlatan bir deyim. Pir köçeği ile taliplerine gider. Önlerine yemek gelir, Pir usulüne göre biraz yer ve "Hakk var etsin!" deyip geri durur. Köçek aç olmasına rağmen oda Pir'in yaptığı gibi geri durur. Bir öyle, iki öyle Köçek sık sık aç kalınca, yemekten hemen kalmaması için Pir'den rica eder. Fakat her defasında Pir unutur. Bir dereye vardıklarında Köçek Piri tekrar hatırlaması için iki fiske yapıştırır. Pir; tamam der, birdaha olmaz, der. O gün yine aynı durum ile karşılaşan Köçek, Pir'i uyararak; "Piro derede, derede!" der ve böylece isteği yerine gelmiş olur.*

4611. **Piyê mı, tı oca de zê jü koy, merdayina xo bıpine! →** Babam, sen orda dağ gibi ölümünü bekle*! [Qese/Söz: **Şair Mehmet Çetin**, 09.11.2020 de hakka yürüdü!]*

4612. **Piyê sewu Haqo, Haq dina de mordemo pilo! →** Yetimlerin babası Hakk'tır, Hakk bu dünyada tektir.

4613. **Piyê xo serawo, vera niyo! →** Babasından üstündür, düşük değildir!

4614. **Piyokorri ra vato, "so halêni sayê ke!", şiyo page de kerda sayê. →** Puhuya demişler ki; "git yuva ara! Gitmiş harabe evde aramış!

4615. **Pizê budelay ke bi mırd, çımê xo postalu dero. →** Budalanın karnı doyunca, gözü ayakabısında.

4616. **Pize ke vêsan bi, ağwe gule ro nêsona**. **→** Karın aç olursa, su boğazdan inmez.

4617. **Pizê xo mırdo, çımê xo vêsano! →** Karnı tok, gözü aç!

4618. **Pizê xo, verê feki dero. →** Karnı ağzının dibinde. Ağır hamile olan kadınlara denilir.

4619. **Pizo vêsan ra qese mepiye! →** Aç olandan söz bekleme!

4620. **Pol dırriya, jür vejiya! →** Yama yırtıldı, yalan ortaya çıktı!

4621. **Polat ve asını ra jü nêbenê. →** Çelik ile demir bir olmaz.

4622. **Porr sıpekerdene ra, kamılêni nêbena! →** Saç ağartmakla, kamillik olmaz. *[Qese/söz: **Mikail Aslan**, sanatçı, yazar, zazaca şarkı sözü yazarı.]*

4623. **Porrê sarey nê,- riyê xo sıpê ke. →** Başını ağartma, yüzünü ağart.

4624. **Postalunê tengu pay meke, lınga to mesanê. →** Dar ayakkabı giyme ki ayağına vurmasın.

4625. **Postê kelê weşi, oncenê nêweşi. →** Sağlıklı Teke'nin postunu hastaya çekerler.

4626. **Postê lüye, belayê sarê lüye. →** Tilkinin postu, başının belası.

4627. **Postık; pêndiri,- ciamerd; cêniye sevekneno!** → Post peyniri, erkek kadını korur!

4628. **Postıkê kutıki ra meska doy nêbena!** → Köpek postundan ayran tuluğu olmaz!

4629. **Postıkê xode nêlewino!** → Postunda kımıldamıyor. Sessiz kalan için denilir.

4630. **Puç ke kot dare, cıra nêvejino.** → Ağaca çürük girdimi çıkmaz. Mecazi: İnsan vücuduna bir hastalık girdi mi, kolay kolay gitmez.

4631. **Puk u serdo, kêşis ko ra merdo!** → Soğuk ve fırtınadır, Keşiş dağda ölmüş. Keşiş dağda fırtınadan ölmüş.

4632. **Pukeleke de era raye mekuye!** → Fırtınada yola koyulma!

4633. **Pukeleke, mordêmi erzena kaleke!** → Fırtına insanı kenara fırlatır!

4634. **Punıkê kergu de astıku sayê meke!** → Tavuk kümesinde kemikçik arama!

4635. **Purozıne ra ağwe ano!** → Kalburla su taşıyor. Boşuna çabalanıyor, anlamında bir deyim.

- Q -

4636. **Qa, ma kowu ra kay nêkerdo, ma do pêro! →** [48] Biz dağlarda oyun oynamamışız, dövüşmüşüz. *[Qese/söz: **Hemê Mırzê Sılı**. Çıme/kaynak: **Dr. Mehmet Yıldırım**.] Açıklama için Dipnota bakınız!*

4637. **Qafıka huske ve aqıl! →** Kuru kafa ile akıl!

4638. **Qafıka ke ağwe de şiye, vake; mı çı di, ez hona çı ki vênon. →** Suda giden kafa demiş ki; ben neler gördüm neler.

4639. **Qafıka neyde tıvanê aqıl nê sımer esto! →** Bunun kafasında saniki akıl değil de saman var.

4640. **Qafıka qılınde, aqı pıra nêsono. →** Kalın kafaya akıl erdilirmez.

4641. **Qafıka xo qolında, aqıl pa nêsono. →** Kafası kalın, aklı almıyor.

4642. **Qafıke ke thole biye, aqıl cırê kar nêkeno. →** Boş kafaya akıl kar etmez.

4643. **Qalê cınawiri meke, lewê tode vejino! →** Canavardan söz etme, yanıbaşında çıkar.

4644. **Qalê çêneke ke kerd, endi waştiya. →** Kızın lafı edildiyse, ardık istenilendir.

4645. **Qalê kutık ke kena, çü lewê xode rone! →** Köpekten bahsedersen, çubuğunu yanında tut.

---

[48] ***Aliyo Qız**, 1937 yılından itibaren dağa çıkan Demenanların önemli bir silahşorudur. Babasıyla birlikte 1942 yılına kadar dağda kalır. 1942 yılı 30 Nisan günü, hiç ayrılmadığı yoldaşı **Hemê Chıvê Kheji** ile beraber vurulur. Bunun üzerine, o yazın, babası ve dağda kalan diğer on beş kişilik son gurup da gelip teslim olur. Komutan, Ali'nin babası Ahmet'e (Hemedê Mirze Sılı) tercüman vasıtasıyla sorar; **"Hele anlatsın çok asker öldürdü mü?"** Ahmet amcanın yanıtı gerçekçidir; "Vaze, qa ma ko ra kay nêkerdo, ma do pêro" yani; **"Söyle, biz dağda oyun oynamamışız, dövüşmüşüz"** [Açıklama: **Dr. Mehmet Yıldırım**]*

4646. **Qalê qesa xıravıne ke kena, surre cısane!** → Kötü laftan söz edersen, (manevi) hat çek! Kötü sözden bahsedersen araya mesafe koy, hat çek. Kötü sözden biri kırılabilir, incinebilir yada birilerini rahatsız edebilir.

4647. **Qalê Xızıri ke kerd, ağwa deru vındena!** → Hızırın adı anıldı mı derelerde su durur!

4648. **Qalo senık,- nono tenık weso.** → Kısa söz ince ekmek hoştur.

4649. **Qalo xam, va çinebo!** → Yabacı söylenti gitsin olmasın!

4650. **Qamçurê mal-gawu gureto, narayê ki amo yê heri wazeno!** → [49] Mal-davarın kamçurunu (vergisini) almış, bu defa da Eşeğin'kini istiyor. *Kamçur,* Dersimde alınan hayvan vergisidir. *Açıklama için Dipnota bakınız!*

4651. **Qamis ra çıla nêvejina!** → Kamıştan çıra çıkmaz!

4652. **Qarê cênıka rındeke mordêmi rê têsır nêkeno.** → Güzel kadının kahrı insana tesir etmez.

---

[49] *Osmanlı döneminde hayvanlardan alınan vergiye "ağnam" deniyormuş. Büyük Millet Meclisi'nin çıkardığı ilk kanun, "ağnam kanunudur" (24 Nisan 1920). Daha sonra adı "Hayvanlar Vergisi Kanunu" olarak değiştirilmiştir, (1931). "Hayvanlar Vergisi Kanunu 1962 yılında yürürlükten kaldırılmıştır."*
Dersim'deki adı "Qamçır/Kamçur" olup bunu toplamaya gelen tahsildarlara da "Qamçırcı" deniyordu. Çok "meşhurdu!" Bununla ilgili çok ilginç olaylar yaşanmıştır, bazıları rivayet halinde, hiciv edilirdi.
Qamçır, genel bir vergi adı değildi, hayvanlar için alınan bir "özel" vergiydi ve kaç baş hayvan olduğunu tespit etmeye yönelikti. Bu bakımdan hayvan sayısını tespit etmek önemliydi, çünkü oran ona göre belirleniyordu. Ama gerçekten de Dersim ve çevresindeki uygulaması "haraç" veya rüşvet" şeklindeydi. Kamçırcılar, devletin resmi görevlileri idi ve kendini bölgenin "kumandanı" olarak görüyorlardı. [Açıklama: ***Mustafa Kahraman,*** *"Çekuyê ke çiniyê inan bıvênime." Facebook sayfasından.]*

Bu hiciv edilmiş hikayelerden biri şöyledir: Kamçırcılar bir köye gelir, köylülerin hayvanlarını sayar ve kaydeder. Sıra fakirin birine gelir, sadece bir eşeği 3-5 keçisi vardır. Onu yorganın altında saklar. Kamçırcı gelir içerleri arar, sonra sorar orda kim yatıyor diye. Fakir köylü türkçeyi de iyi bilmez, şöyle der; "Beg anamsın, çok xestesin!" Yani; beyim, anamdır çok hastadır yatıyor orda. Memur çeker gider ama bu lafta köylülerin dilinde dolanır. [Aktaran: ***Ozan Memed Çapan****, Ware dergisinden kısaltılarak alınmıştır.]*

4653. **Qarê qafıka thole nino ontene.** → Boş kafanın kahrı çekilmet.

4654. **Qariyo; hewru pufkeno!** → Kızgın gökleri üfürüyor

4655. **Qatır ke kalekê xo khul bi, semere ra xuye keno.** → Katırın yanı yaramıydı, semer istemez.

4656. **Qatıra hirre, sare deznena. Qafıka neyde aqıl niyo, tı hên zona sımero.** → Huysuz katır, insanın başını ağrıtır. Bunun kafasında akıl yok, sanıyorsun ki saman doludur.

4657. **Qatıra ke phoştia xo khul biye, semere ra xuye kena.** → Sırtı yara olan Katır, semerden huylanır.

4658. **Qatiri pers kerdo: "Piyê to kamo?" Vato: "xalê mı astoro".** → Katır sormuş; "baban kimdir?" Demiş ki; "dayım beygirdir."

4659. **Qawute weno!** → Kavut yiyor! **Kavut:** Nadiren, senede bir buğdaydan veya armut kurusundan kavrularak yapılan ve ortasına kızartılmış tereyağı eklenen bir yemek türü.

4660. **Qayim vırajiyo ke, merejiyo!** → Sağlam yapılsın ki yıkılmasın!

4661. **Qayis vılê jü de, dawul vılê jü dero!** → Kayış birinin boynunda, dawul birinin boynunda.

4662. **Qayitê vıreniya çi meke, qayitê peyniye ke!** → Önüne değil arkasına bak!

4663. **Qe çi bêağwe nêbeno.** → Hiç birşey susuz olmaz.

4664. **Qe jü muye nêğeletıta, qerarê verarê.** → Eski kararından bir kıl kadar şaşmamış!

4665. **Qe nunê made sole çinebiye ke, kami ke werd bi dısmenê ma.** → Ekmeğimizde hiç tuz yoktu ki, kim yediyse bize düşman oldu. *[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce), şair-yazar]*

4666. **Qe qal meke!** → Hiç bahsetme! Qe qalê dey/daye meke! → Hiç ondan bahsetme!

4667. **Qe qalê derdu meke!** → Dertleri hiç sorma!

4668. **Qedawo ke isoni rê yeno, malê isoni rê bêro! →** Cana gelen mala gelsin!

4669. **Qedê ciamerdu, thırr u fısê domanu! →** Erkeklerin kadası, çocukların osuruğudur! Birşeye değmez anlamında.

4670. **Qede da ve lınga mıro, tıvanê qedê mığoliyo! →** Ayağıma bir darbe/parça vurdu, sanki moğol darbesi.

4671. **Qede; qedê niaji, mı dest de çino tux u terazi, her kes qedê xorê bi raji? →** [50] Pay, niyaz payı, elimde yok tartı ve terazi, herkes payına oldumu razı? *Açıklama için Dipnota bakınız!*

4672. **Qedewo helal şirino! →** Helal mal şirindir!

4673. **Qedrê alvozê xuyê rındi bızone. Çıke, o jê astareyo. Reyê ke weşiya tora qırfiya, reyna roştia dey nêvênena! →** İyi arkadaşının kıymetini bil! Çünkü o bir yıldız gibidir. Hayatından bir defa koptumu, onun ışığını bir daha göremezsin! Arkadaşlığın ve dostluğun değerini bilmeyenler için söylenmiş bir deyim. *[Vate/deyim: Hawar Tornêcengi]*

4674. **Qedrê dey gırano! →** Onun değeri ağırdır!

4675. **Qedrê kemere jê dare bızone, yê dare ki jê heywani,- yê heywani ki jê isoni bızone. →** Taşın kıymetini ağaç gibi değerli bil, ağacın değerini hayvana verdiğin değer gibi bil, hayvanın değerini de insan gibi kıymetini bil. *[Qese/söz: Khalê Xızıri /Derviş Weli]*

4676. **Qedrê xo zafo! →** Değeri çoktur!

4677. **Qedrê zerni serraf zoneno. →** Altının değerini saraf bilir.

4678. **Qefçıliya huske nêzeleqina mordêm ra. →** Kuru pislik insana yapışmaz, bulaşmaz.

4679. **Qe-ke-nê, bıwane! →** Hiç olmazsa oku!

---

[50] *Niyaz pişirilip ziyaret başında veya bir alevi Cem'inde dağıtılınca, paylaşan kişi tarafından söylenen ve "razı razı!" diye tastik bekleyen bir deyim. Payına itiraz eden kişi de tekrar ister. Yada rahatsız veya yaşlı olup evde kalanlara birer parça birlikte gönderilir.*

4680. **Qelema destê teberi, dırbeta marê melem nêbena. →** Dışarının elinin kalemi acımıza merhem olmaz. *[Vate/deyim: Sait Çiya, şair-yazar]*

4681. **Qelema deyra goni vorena! →** Kaleminden kan akar!

4682. **Qer, şisık nêbeno! →** Siyah beyaz olmaz!

4683. **Qerarê; verarê. →** Küçükler ama öndeler. Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş. *[Qese/söz: Veli Kişioğlu, zazaca tiyatro yazarı ve oyuncusu.]*

4684. **Qeraro xıravın, dudıl ra rındo. →** Kötü karar, kararsızlıktan iyidir.

4685. **Qerqesuna ke fekê tıfongi ra vejina, têpia nina! →** Kurşun silahtan fırladı mı geri gelmez!

4686. **Qesa (dişil), fek ra vejina! / Qese (eril) fek ra vejino. →** Söz ağızdan çıkar!

4687. **Qesa cüanıku, qesa ciamerdu ra ravêra. →** Hatunların sözü, erkeklerin sözünden öncedir. Son sözü kadınlar söyler anlamında.

4688. **Qesa çewte çiyê nia, sarê mordêmi deznena. →** Kötü laf birşey değil, insanın başını ağrıtır.

4689. **Qesa derge, kılama derge, mal kewto merge. →** Uzun laftan, uzun türküden, koyunlar çayıra daldı. Mecazi: Her şeyin uzunca anlatımı zarar getirir. [Gımgım]

4690. **Qesa Haqi bêperewa! →** Hakk'ın sözü parasızdır!

4691. **Qesa Haqi rê kam se vazo? →** Haklı söze kim ne desin?

4692. **Qesa jüre kuna thurık, qesa raste sona hetê Haqi. →** Yalan söz torbaya girer, doğru söz de Hakk'ın taraf gider.

4693. **Qesa maykeke, qesê nêri bırnena! →** Dişi söz, erkek sözü kêser! Yani, öfkêyle kalkan zararla oturur. Dişi-maykeke uysaldır, erkek kabadır.

4694. **Qesa mordemê zonaği, gosare ke gosê xora ke! →** Alimin sözünü küpe yap kulağına tak!

4695. **Qesa qılancıke ke bıbiyêne, vartevar de vore vorêne. →** Saksağanın söyliyecek sözü olsaydı haziranda kar yağardı. Vartevar/vartivar: 1. Haziran

ayı'nın bir adıdır. 2. Ermeni'lerin Haziran'ın 15. yaptıkları bereket bayramının adıdır.

4696. **Qesa qıravıne ra dina isoni rê bena bare.** → Kötü söz yüzünden dünya insana yük olur. İnsanın psikolojisi bozulur.

4697. **Qesa rınde, fekê mordemê rındi ra vecina.** → İyi söz, iyi adamın ağzından çıkar. *[Qese/söz: Hüseyin Dinler - öğretmen, Ovacık]*

4698. **Qesa wese/rınde mordemê teveri rê, bara wese/rınde mordemê zeri rê!** → Güzel/iyi sözü dışarıya, güzel/iyi payı içeriye!

4699. **Qesa weşe bêperiya, her waxt pere kena.** → Hoş sözün hiçbir maliyeti yoktur ve her zaman iyi bir şeyler getirir (her zaman para eder). *[Qese/söz: Nevzat Gedik]*

4700. **Qesa weşe, çar gameşa ra zede bar ancana.** → Hoş bir söz dört Camuş'tan fazla yük çeker. (Gımgım/Xınıs)

4701. **Qesa weşe, çar gameşa ra zêde bar ancena.** → Hoş bir söz dört Camuşdan fazla yük çeker. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

4702. **Qesa xırave rê, kês nêvano "amin!"** → Kötü söze kimse amin demez!

4703. **Qesa xırave, jê mırzori bena'ra derg!** → Kötü söz yabani fiğ gibi uzar!

4704. **Qesa xıravıne rê, kutık bile huyino.** → Kötü söze köpek bile güler.

4705. **Qesa xıravıne, yê vatoği'ya!** → Kötü söz sahibinindir!

4706. **Qesa xo rast vaze, mesepelne!** → Sözünü doğru gevelemeden söyle!

4707. **Qesas dımerawo!** → Öç peşinedir. Yani kin güdüyor.

4708. **Qesaşi rê qesas heqa.** → Kine karşı kin gereklidir/haktır.

4709. **Qesaşi rê qesas ravêr nêbeno.** → Kine karşı kin gütmek ileriye götürmez.

4710. **Qesê cayili, isoni re çetın nino.** → Cahil insanın sözü, insana zor gelmez.

4711. **Qesê Dewresu, kertê kemeriyo!** → Dervişlerin sözü, kayalığın doruğudur!

4712. **Qese esto, qesey sera!** → Söz var, söz üstüne!

4713. **Qesê ewroy, meştey rê pırdo.** → Bugünün sözü yarına köprüdür.

4714. **Qesê isonê feqiri, pere nêkeno.** → Fakir insanın sözü para etmez.

4715. **Qese jü raye fek ra vejino!** → Söz bir defa ağızdan çıkar!

4716. **Qese ke asporo, qeyde ki astoro.** → Söz süvari ise, melodi de At'tır.

4717. **Qese ke fekra vejiya, endi sırr niyo.** → Ağızdan çıkan söz, artık sır değildir.

4718. **Qese ke kot dı gosu, reseno tağa kasu.** → Söz girdi mi iki kulağa, dağ mahallesine ulaşır.

4719. **Qesê ma bınê dêşti ra jüyo.** → Sözümüz el altından birdir.

4720. **Qesê ma jü qav nêkuno!** → Bizim lafımız aynı kaba girmiyor. İki insanın uzlaşı sağlamadığında söylenen söz.

4721. **Qesê ma ke bınê deşti ra jü bo, va el-alem dısmenê ma bo!** → Sözümüz bir olsun, dünya alem yük olsun!

4722. **Qesê mordemê baqıli, kemera qoriya.** → Akıllı adamın sözü, temel taşıdır.

4723. **Qesê mordêmi balişna mordêmiya!** → İnsanın sözü insanın baş yastığıdır!

4724. **Qese qanun ra khano.** → Söz kanundan eskidir.

4725. **Qesê to jê nuna bêsolewo!** → Sözün tuzsuz ekmek gibidir. Yani anlamsız konuşuyorsun. Laf sokan için söylenir.

4726. **Qesê to qavıkê goze pır nêkeno!** → Sözün, ceviz kabuğunu doldurmaz!

4727. **Qesê to, qasê xo ca cêno!** → Sözün, kendi çapı kadar yer alır.

4728. **Qesê vijeri; ewroy rê,- qesê ewroy ki meşte rê pırdo.** → Dünün sözü bu güne,- bugünün sözü yarına köprüdür.

4729. **Qesê xo kemera nêbıriyayia.** → Sözü yontulmamış taştır.

4730. **Qesê xo kerdo jü.** → Sözbirliği yapmışlar.

4731. **Qesê xo sero vınde! →** Sözünde dur!

4732. **Qesê xo verê feki dero. →** Sözü ağzında hazırdır. (Hazır cevap olanlar için söylenen bir söz.)

4733. **Qese xovira keno, qeleme xovira nêkena! →** Söz unutur, kalem unutmaz!

4734. **Qesê zerê çêyi mebe bazar, hona çê nêresta, beno hazar. →** Evin içindeki sözü sırrı pazara çıkarma, sen daha eve varmadan bin kişi duyar*. [Qese/söz: Alişan Kaya, -yazar, şair.]*

4735. **Qese, cayê xode gırano. →** Söz yerinde ağırdır.

4736. **Qese, fekê ciamêrdi ra reyê vejino. →** Söz adamın ağzından bir defa çıkar.

4737. **Qese, qesey keno ra. →** Laf lafı açar.

4738. **Qese, xo sero hên nêvındeno! →** Söz kendi başına öyle durmaz!

4739. **Qese; jê theyri perreno ra sono, nuste; maneno. →** Söz [kelime] kuş gibi uçar gider, yazı kalır.

4740. **Qese; tholiyê piajiyo. Vate; perdıka piajiyo. →** Söz soğan kabuğudur. Deyim; soğan zarıdır. Burda söz ile deyimin ayrıcalığını ve inceliğini belirtir.

4741. **Qese; vayê verê fekiyo. →** Laf ağzın önündeki rüzgardır.

4742. **Qese; zerno, her ca de nêvajino. →** Söz altındır, heryerde söylenmez.

4743. **Qesewo hewl, qesê xıravini bırneno. →** İyi söz kötü sözü keser/bitirir.

4744. **Qesewo ke nêvajiya, kam pê bızono ke! →** Söylenmeyen sözü kim bilir ki!

4745. **Qesewo ke nêvajiyo; rast say nêbeno! →** Söylenmemiş söz doğru sayılmaz!

4746. **Qesewo ke tı vana, meste yeno vıreniya to. →** Bu gün söylediğin söz yarın başına gelir.

4747. **Qesewo ke zerre ra yeno, zerre sıkneno. →** Gönülden gelen söz, gönüle dokunur.

4748. **Qesewo pêsınaye, her raye bırrneno. →** Olgun söz, her yolu kêsser.

4749. **Qesewo rast, her kêşi rê rast nino. →** İyi söz, her kese nasip olmaz.

4750. **Qesewo rast, kêşi rê wes nino! →** Doğru söz kimseye tatlı gelmez.

4751. **Qesewo rınd, morri lone ra vezeno. →** İyi söz, yılanı deliğinden çıkarır.

4752. **Qesewo rınd; qılayiyê zerê isoniyo. Qeso xıravın paxırê zerê isoniyo. →** Güzel söz insanın gönlünün kalaylısıdır/temizidir. Kötü söz; insanın gönlünün bakırıdır/zehiridir/pasıdır. Mecazi: İyi söz insanın içini ferahlatır. Kötü söz insanın içini daraltır.

4753. **Qesewo thol, pizê isoni mırd nêkeno. →** Boş laf insan karnını doyurmaz.

4754. **Qesewo xıravın, zerê isoni lonekeno! →** Kötü söz insanın, içini deler!

4755. **Qeseykerdene reta, kerdene zora! →** Konuşmak kolay, yapmak zordur.

4756. **Qeseykerdene, şinata ke aqıl pê zon gureneno, awa. →** Konuşmak, aklın dil ile kullanma sanatıdır.

4757. **Qese mefetelne! →** Laf gezdirme!

4758. **Qesey mesepelne! →** Lafı geveleme!

4759. **Qesunê Alık u Fatıke qesey keno. →** Alık-Fatık'ın hikayesini anlatıyor. Alık-Fatık bir masal adıdır. Bir konu uzunca anlatılınca bu deyim hatırlatılır.

4760. **Qesunê jüru ra, sarê mı teqiya! →** Kötü sözlerden başım patlıyor!

4761. **Qesunê tholu ra çenê xo meqefelne! →** Boş sözlere çeneni yorma!

4762. **Qesunê tora, hirê mı şi! →** Senin sözlerinden başım döndü!

4763. **Qetlê ciamerdu, gunê hard de nêmano. →** Öldürülen yiğitlerin ahı yerde kalmamalı.

4764. **Qetlê zalımu helalo. →** Zalimleri öldürmek helaldır.

4765. **Qevsıngê maya, vırana waya, kola piya. →** Anne koynu, kardeş kucağı, baba sırtı. *[Vate/deyim: Kemal Akay Xamırpêt, şair-yazar]*

4766. **Qeweta morri, yê gay u ağwe jüya. →** Yılanın gücü, öküzün ve suyun gücü birdir.

4767. **Qewğa de mordemê tereşi ra,- camat de mordemê bêbexti ra bıterse! →** Kavgada hain adamdan,- cematte namert adamdan kork!

4768. **Qewğa dewızu ya domanu sero,- ya şindoru sero, ya ki kutıku sero bena. →** Köy kavgaları ya çocuklardan dolayı,- ya sınırlardan dolayı,- yada köpeklerden dolayı olur.

4769. **Qewğa ke wazena; bê! Ya maya to bervena, ya ki maya mı! →** Kavga istiyorsan; gel! Ya senin anan ağlar, yada benim anam.

4770. **Qewğa ke xo çım ra mekerê, haştiye nêbena. →** Kavga gözden olmazsa barıştan olmaz.

4771. **Qeyret esto kutiki ver, ey ki qewul nêkerdo. →** Taraflılığı/Gayreti köpeğin önüne atmışlar, köpek red etmiş.

4772. **Qezencê senık ki servet anê. →** Az kazançta servet getirir.

4773. **Qıda nêvano, "ezo amune!" yeno. →** Bela, "ben geldim!" demez, gelir.

4774. **Qıdayê de isani kêm bo, va çhüyê de isani jêde bo! →** İnsanın başına gelecek kada az olsun, gitsin bir insanın bir zopası fazla olsun. Mecazi: İnsanın yediği dayak fazla olsun ama başına gelecek bela az olsun.

4775. **Qılancıke bılbıl nêbena! →** Saksağan bülbül olamaz!

4776. **Qılancıke biya wayirê lêyru, ci mırd nêwerdo! →** Saksağan yavru yapmış, yeterince pislik yiyememiş!

4777. **Qılancıke de qışteno, vergi de weno, wayiri de ki niseno ro berveno. →** Karga ile öter Kurta haber verir, Kurt ile yer, koyunun sahibi ile de oturur ağlar. *[Çıme/kaynak: Veli Kişioğlu, zazaca tiyatro yazarı ve oyuncusu.]*

4778. **Qılancıke hona ci ser neşiya, tı na wertu ra fetelina. →** Saksağan daha boka tünemeden, sen bu ortalıklarda dolaşıyorsun.

4779. **Qılancıke jê Vena hard ra şiya, fırdayisê xo xovira kerdo. →** [51] Saksağan güvercin gibi yürümeye kalkışmış, kendi uçuşunu da unutmuş. *Açıklama için dipnota bakınız!*

4780. **Qılancıke lızgê gule ra bıwano ki, bılbıle nêbena. →** Saksağan gül dalında ötsede bülbül olamaz.

4781. **Qılancıke qıştnena, hera dırvêtıne cêna xo ser. →** Saksağan öter, yaralı eşek üzerine alınır.

4782. **Qılawuzê deva, hero**. **→** Devenin klavuzu eşektir.

4783. **Qılawuzê mordêmi ke qılancıke biye; pırnıka xo ci ra nêvêjina. →** İnsanın klavuzu karga olursa, burnu boktan çıkmaz.

4784. **Qına ke musa thırr u fısu, nêvındena! →** Osuruklara alışan kız durmaz!

4785. **Qına rute, her kês tüyê cı keno. →** Çıplak kıça herkes tükürür.

4786. **Qına şia u sıpiye, meste beli bena. →** Siyah beyaz kız yarın belli olur.

4787. **Qına şiaye ve qına sıpıye verê çhemi de bêli benê. →** Siyah kız ile bayaz kız çay kıyısında belli olur.

4788. **Qına to kar nêcêna! →** Kızın iş tutmuyor!

4789. **Qına to, qına karkeri niya! →** Senin kızın işçi kızı değil!

4790. **Qına tode kermi estê çıko, çıra hurêndia xode nêvındana? →** Kızında Kurt mu var yerinde rahat duramıyorsun? Yerinde durmayan genelde çocuklar için söylenen sözdür.

---

[51] *Mecazi: 1. Başkasına öykünen insan gün gelir kendini kaybeder. 2. Kendi becerisini sanatını yapmayan zamanla unutur. 3. Herkes kendisi olmayla gurur duymalıdır başkakarı gibi olmaya çalışmak mutsuzluk getirir. 4. Başkasına özenirsen, yani onun hareketine, tutumuna özenirsen, özünü kaybedersin. 5. Başka yeteneklere, becerilere özeneceğine kendindeki becerinin ne denli önemli olduğunu farket, aksi halde onu da kaybedersin.*

4791. **Qına xo ke çhırr kerê, endi honde dest ra yeno! →** Kıçını yırtsada elinden gelen o kadardır!

4792. **Qına xo; qına kerga, hakê qeze kena! →** Kıçı tavuğun kıçıdır, kaz'ın yumurtasını yapmaya kalkar!

4793. **Qıne biye, qıne kerde. →** Kıç oldu, kıç yaptı.

4794. **Qırnık şiyo derdê kerzıki rê berveno! →** Kene gitmiş babasının derdine ağlamış!

4795. **Qırvanê namê tüyane Dêsim-Duzgın, tı sewda zerrê mına. →** İsminin hayranıyım Dêsim-Duzgın, sen gönlümün sevdasısın. *[Qese/söz: **Ezeli Doğanay**, araştırmacı yazar, şair]*

4796. **Qısmetê to ke çıko, khoçıka tode o vejino. →** Kısmetin neyse, kaşığında çıkandır.

4797. **Qızo; hama thuzo! →** Küçüktür ama keskindir!

4798. **Qızu ra xeta, pilu ra ef! →** Küçüklerden hata, büyüklerden af!

4799. **Qimet bıde, khed [emeg] u gurê xo! →** Emeğine ve işine değer ver!

4800. **Qimetê kıncu, asma çeley de bêli beno. →** Espabın kıymeti, zemheri ayında belli olur.

4801. **Qimetê xorteni, demê khalbiyene de yeno zonıtene. →** Gençliğin kıymeti, yaşlılıkta hatırlanıyor.

4802. **Qimetê zonê xo ke zonena, yê ciranê xo ki bızone. →** Kendi dilinin kıymetini biliyorsan, kendi komşu'nunda dilinin kıymetini de bil.

4803. **Qofıka thole qese nêcêna. →** Boş kafa söz anlamaz. [Zara-Qerebêl-Bekpar]

4804. **Qolınd hata bari bo ke, bari qırfino. →** Kalın incelene kadar, ince kopar.

4805. **Qolındê morevay dano, çêna ağlari wazeno! →** Ağanın kızını istiyor ama marabanın başlığını veriyor. Herhangi bir dengesizlik oldußu zaman söylenen bir deyim.

4806. **Qom; bêzon,- zon; bêwayir nêbeno! →** Halk dilsiz, dil; sahipsiz olmaz! Dil akademik olarak korunup geliştirilmedi mi kaybolur.

4807. **Qomê ke nustayis u wendis ra marum bi, zagonê xo ebe fek, ebe jüan, ebe ro u iman salag kenê, benê. →** Yazılı geleneği olmayan halklar kültürel zenginliklerini sözlü kültürde, dillerinin ruhunda, sözel dağarcığında taşırlar. *[**Cemal Taş**, kıtavê "Kılamê Kırmanciye" ra, Tij Yayınları.]*

4808. **Qomê xo rê ke çino, mordêmiye rê ki qeyret nêkeno. →** Halkına yoksa, insanlığa da yararlı olamaz.

4809. **Qomi ke caverda şi, welat ke bêwayir maneno, sarri rê beno mêres**. **→** Halkı terkedip gidince, yurt sahipsiz kalır, elaleme perakende olur. *[Barış Arslan, şair-yazar, öğretmen,"Çar Qeşi" kitabından.]*

4810. **Qomo ezo nawo sonu, belka peyser ninu. Mı welat kerdo bavokê sıma! → [52]** *[Qese/Söz: **Uşenê Seydi**] Açıklama için Dipnota bakınız!*

4811. **Qomo ke wertê dejiye dero, bomê xuyê budelay zaf benê. →** Acıya düşen toplumun Divane Delisi çok olur. *[**Nurettin Aslan** "Dersim Delileri" kitabından.]*

4812. **Qor de jê ciamêrdi ronise, kar de jê Urumi bıguriye! →** Cemaat'te adam gibi otur, işte Rum gibi çalış!

4813. **Qotık de cı kuyo! →** İçine zıkkım girsin!

4814. **Qudımê xo biyo şia, qudım-şiawo! →** Umudu kararmış, kara-umutldur.

4815. **Qul ke tenge mekuyo, Xızır nêreseno! →** Kul daralmayınca Hızır yetişmez.

4816. **Qulê Haqi bınge ra jê jüviniyo, xuye ra zovinawo. →** Hakk'ın Kulu (İnsan) aslen aynıdır, karakteri ayrıdır.

---

[52] ***Uşenê Seydi**; pilê Khurêsuno, Pirê sarrê Dêsımiyo. Tertelê 38i de Uşenê Seydi bêxeta u bêguna esto dare. Pir Uşenê Seydi coru çhek nêgureto xo dest, kês nêkişto.*
Uşenê Seydi (Seyyit Hüseyin) Khurêşan'lıların büyüğü, Dersim'lilerin de Piridir. 38 Dersim jenosidinde hata ve kusuru olmayan Pir Seyyit Hüseyin yokyere bilerek asılmıştır. Pir Hüseyin hiçbir zaman silah eline almamış, kimseyi de öldürmemiştir.

4817. **Qulê Haqi, letikê nuni weno, letıko bin dano feqır u fıqaru. →** Hakk'ın Kulu bir ekmeğin yarısını yer, yarısını da fakirlere verir.

4818. **Qulıka [qına] derjêni de nişto ro, gılê derjêni rê emır keno. →** İğne deliğinde oturmuş, iğnenin ucuna emir edıyor.

4819. **Qulıka derjêni ra gılê koy vêneno! →** İğne deliğinden dağbaşını görüyor.

4820. **Qulıkê mı, qonağê sarri ra rındo! →** Benim damım, elin konağından iyidir.

4821. **Qurde meke, kena xırave! →** Kurcalama bozarsın!

4822. **Quretine u zurgurtine pia nêbena. →** Züğürtlük ile gurur birlikte gitmez. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

4823. **Qurvete de merdene, zerê cüyn de lawıke vatena. →** Gurbette ölmek, harmanda türkü söylemeye benzer. Gurbette ölenin ağlayan kimsesi olmaz. Harmanda türkü söylemek gibi gelir insana.

4824. **Qusırê kêşi, kêşi ra nêaxseno. →** Kimsenin kusuru, kimseden görülmez.

4825. **Qusxane gındır biyo, qapağ dıma şiyo diyo! →** Bakraç yuvarlanmış, kapağı peşine gitmiş bulmuş.

4826. **Quşxano kışkek rêw serde şono. →** Küçük tencere kolay taşar. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

4827. **Qutê xo çê made kena, hakunê xo ki punıkê sarri de kena! →** Bizde yiyor, yumurtaları başkasının yuvasına yapiyor!

4828. **Quweta emegdaru, werdê emegweruno. →** Emekçilerin emeği, emek yiyicilerin yemeğidir.

4829. **Quweta to ke nêşiye cı, aqılê xo bıgurêne! →** Gücün yetmediyse kafanı çalıştır!

4830. **Quya jüaye ra ağwe onceno! →** Susuz kuyudan su çekiyor. Yani boşuna kürek sallamak.

- R -

4831. **Rast has bıke ke, tım yê to bo!** → İçten/gerçek/doğru sev ki, hep senin olsun!

4832. **Rast rawurze, rast ronise!** → Doğru kalk, doğru otur.

4833. **Rast u hile, thawa benê jü?** → Doğruluk ile hilelik bir olur mu?

4834. **Rast; derjên bo ki nêdazneno.** → Gerçek; iğne olsa da acıtmaz.

4835. **Rast; ğelet nêbeno!** → Doğru yanlış olmaz!

4836. **Rast; rozê nê - rozê, yeno raste ser!** → Doğru bir gün değil, bir gün gelir doğruları bulur!

4837. **Raştiya nemejete/letiye, kuli zura.** → Yarım/eksik gerçeğin tümü bir yalandır. *[Qese/söz: Nevzat Gedik]*

4838. **Raştiye coru nêvurina!** → Hakikat hiçbir zaman değişmez!

4839. **Raştiye gegane deznena!** → Hakikat bazen incitir!

4840. **Raştiye pere nêkena!** → Doğruluk para etmez!

4841. **Raştiye ra düri mekuye!** → Doğruluktan/hakikatten uzaklaşma!

4842. **Raştiye ra kêşi zerar nêdiyo.** → Doğruluktan kimse zarar görmemiş!

4843. **Raştiye, eve zonê mordemê raşti rınd ifade bena.** → Gerçek, doğru insanın dili ile iyi ifade edilendir.

4844. **Raştiye, gegane sare deznena.** → Gerçek bazen baş ağrıtır.

4845. **Raştiye, rew-herey vejina roştiye.** → Doğruluk er-geç aydınlığa çıkar.

4846. **Ravanê Astoriyo hervi/pêti, rew qedino!** → Atın hızlı/çabuk koşusu tez biter.

4847. **Ravê bergê karê xo bijê ke, emegê to heçe meşero! →** Önce işin önlemini al ki; emeğin boşa gitmesin!

4848. **Ravê bure, dıma sıkır ke! →** Önce ye, sonra şükret!

4849. **Ravê derdê xo vaze, bado derman bıwaze! →** Önce derdini söyle, sonra derman iste!

4850. **Ravê pers ke, dıma bıke! →** Önce sor sonra yap!

4851. **Raver bın kuye ke, ser vejiyê. →** Önce altına gir ki üste çıkasın!

4852. **Raver dik be, bado bıwane! →** Önce horoz ol, sonra öt!

4853. **Raver dormê xora perske, bado oncia vatena xo bıke! →** Önce çevrene sor, sonra yine kendi dediğini yap.

4854. **Raver hêri bırame, dıma arebey! →** Önce Eşeği sür, sonra Arabayı.

4855. **Raver nun, dıma itıqat yeno. →** Önce ekmek sora inanç gelir.

4856. **Raver qese bi, dıma nuste vejiya. →** Öce söz idi, sora yazı çıktı.

4857. **Raya aqıl u fami jüya. →** Akıl ile anlayışın yolu birdir.

4858. **Raya asane rê rayver lazım niyo! →** Görünen yola kılavuz gerekmez.

4859. **Raya derge de, reştike reseno! →** Uzun yolda öreke çeviriyor!

4860. **Raya Haqi bariya, raya guveleki tariya. →** Hakk yolu aydınlıktır, şeytan yolu karanlıktır.

4861. **Raya Haqi de, namê Haqi darino we. →** Hakk yolu inancında Hakk'ın adı anılır.

4862. **Raya jüye verecoya, raya jüye peycoya. →** Yolun biri geçmişin, yolun biri geleceğindir.

4863. **Raya ke kês nêsono, pa meso! →** Kimsenin gitmediği yoldan gitme!

4864. **Raya ma, raya haştiya.→** Yolumuz barış yoludur.

4865. **Raya Puni zana, raya erzıngani nêzana! →** Pun yolunu biliyorsun, Erzincan yolunu bilmiyorsun! *[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce), şair-yazar]*

4866. **Raya raste; baro gıran! →** Doğru yol; ağır yük!

4867. **Raya rında ra so, raya xıravına ra vejiye! →** Doğru yolldan git, yanlış yoldan çık!

4868. **Raya to, mejilê tuya! →** Senin yolun senin hedefindir!

4869. **Raya xo sas kerda. →** Yolunu şaşırmış.

4870. **Raya xora bımane, hevalê [alvozê] xora memane. →** Yolundan ol arkadaşından olma.

4871. **Raye bırrna, do pıro. →** Yolunu kesip dövmuş.

4872. **Raye esta; sona hawt qati bınê hardi, oncia raye esta; vejina dina roşti. →** Yol var ki, yerin yedi göbeğinde, yol var ki, dünya aydınlığa çıkıyor.

4873. **Raye ra hevalê xo, xora mevısne! →** Yoldaşını yolda bırakma!

4874. **Raye ra vejiyo, biyo serevde. →** Yoldan çıkmış, düşkün olmuş.

4875. **Raye ra vejiyo**. **→** Raydan çıkmış.

4876. **Raye, 've şiyene, dên 've dayene qedino. →** Yol yürünerek, borç ödenerek biter!

4877. **Raye, eve şiayene qedina. →** Yol yürüyerek biter.

4878. **Rayvan raye de,- ga cıte de xo musneno. →** Yolcu yolunda, öküz çiftte kendini gösterir. *[Vate/deyim: Sait Çiya, şair-yazar]*

4879. **Rayvaniya pile zerê xorê vırajina, çıke na raye de herv bêremayişo. →** Yolculukların zoru kendi içine çıkılanıdır, çünkü bu yolda savaş kaçınılmazdır. *[Vate/deyim: Daimi Doğan – maylım/öğretmen]*

4880. **Rayver jiare verde, dewız hêgay verde. →** Rayber ziyaret dibinde, köylü tarla dibinde.

4881. **Rêça dewletiye; aqıl dera. →** Zengin olmanın izi, akıldadır.

4882. **Rêça verg u hêşi kuta têwerte! →** Kurt izi ile ayı izi birbirine karışmış.

4883. **Rêça vergi ra, luye nêcerina pê. →** Kurdun izini takip etmekle Tilki yakalanamaz. *[Qese/söz: Daimi Doğan, yazar- öğretmen]*

4884. **Reçunê meşte tozıke vindi nêkena" →** [53] Yarının izlerini toz ve kum kapatamaz. *[Qese/söz: Şahin İnce] Devamı için dipnota bakınız!*

4885. **Reqi do ve heri, heri semera xo kerda halete. →** Eşeğe rakı içirmişler, çulunu bahşiş vermiş.

4886. **Rêsenê jürêkeru kılmo! →** Yalancıların urganı/kemendi kısadır.

4887. **Reştıke reseno! →** Ören çeviriyor. Amel olanlar için söylenen bir deyim.

4888. **Rêştıke tadana, bınê çımi ra niadana! →** Örekeyi döndürür, gözaltından bakar. Aşk ve sevginin eğilimini belirden bir dize.

4889. **Retiya xode niadano! →** Rahatına bakıyor!

4890. **Retiye bınê mezele de bena! →** Rahatlık mezarda altında olur!

4891. **Rew bo, herey bo hardo şia mordêmi saneno xo lewe. →** Er, vaya geç olsada, kara toprak insanı yanına alır!

4892. **Reyê cıneno, reyê vano! →** Bir çalıp bir söylüyor.

4893. **Reyê ke biye şia, rınd bena şiaye. →** Birdefa kötü gittimi her zaman kötü gider, bir ters gittimi hep ters gider!

4894. **Reyê ke ust'ra pay, ro-nêniseno! →** Bir kere kalktı mı, bir daha oturmuyor.

4895. **Reyê niyo, dı-rey niyo, endi beso yê to! →** Senin ki bir değil iki değil, seni ki artık yeter!

---

[53] *Şahin İnce (Şahince), ressam ve yazar, Ware dergisi ve Tijasodir dergisinde kısa yazılar yazdı ve karakalem resimler çizdi. Almanca şiir kitabı var;"Ariel, Affe, Mann" (Ariel, Maymun, İnsan), içinde zazaca da yazıyor, "so so so.. nêsona ez son" 08.10.2020 de hamburg'ta Korona virüsundan hayatını kaybetti. Ruhu şad olsun!*

4896. **Reyê tıreno, reyê ki vejinoşro riyê ma! →** Bir çalıyor, birde yüzümüze çıkıyor!

4897. **Rıçıkê ma bırnay, vaydayime. Lızgê ma bırrnay, bınge nêguret ma. Nıka, ne jü sare vêneme; sarê xorê dust, ne ki jü herme vêneme; hermê marê dust. →** [54] Köklerimizi kestiler, savrulduk. Dallarımızı kestiler, tutunamadık. Şimdi ne bir baş bulabiliyoruz, başımıza denk. Nede bir kol, kolumuza eş. *[**Pir Firik Dede**, Ovacık] Açıklama için Dipnota bakınız!*

4898. **Rıka xo şiyaro rıka kerge! →** İnadı tavuğun inadına benzemiş!

4899. **Rınd bo, va şêro herey bo! →** İyi olsunda geç olsun!

4900. **Rınd u xırav, meşte bêli beno. →** İyi ve kötü yarın belli olur.

4901. **Rınd u xıraviya cênıke, ciamerdi dest dera. →** Kadının iyiliği ve kötülüğü erkeğin elindedir!

4902. **Rınde rê, kês "xıravına" nêvano. →** İyiye kimse "kötüdür" demez!

4903. **Rındeka hawt dewuna, fenera qonağuna, kêşi de bare nêbena. →** Yedi köyün güzeli, konakların feneri, kimseyle paylaşılmaz. Üzerine çok kavga yapılan köyün güzelleri için söylenen bir deyim. *[**Şair Sa Heyder** bir aşk ezgsinde söylemiştir, - Sa Heyder; aşk kılamlarını doğayla betimleyen bir şairdir. 1917 yılında Rus harbinde doğu Dersim'de şehit düşmüştür]*

4904. **Rındekêni de niamede, xuye de niade! →** Güzelliğe değil, karakterine bak!

4905. **Rındekiya mıqerreme, ri de nê, ro dera**. **→** Gerçek güzellik, yüzünde değil, ruhunda.

---

[54] *Firik Dede; Dersim Ovacık'ta yaşamış, sözlü geleneğin son temsilcilerindendi. 106 yaşında, kendi yıkık evinde, yoksulluk içinde hayata gözlerini yumdu..*
1980 faşist askeri darbe günlerinde; Ovacık'ta küçük oğlu Behzat, büyük oğlunun gözleri önünde, bir yüzbaşı tarafından ağaca bağlanıp, işkence yapıldıktan sonra diri diri yakılarak katledilmiştir. O günden beri, oğlunun acısıyla yas tutan Firik Dede, sakallarını bir daha kesmedi, acısı da gözyaşları da hiç dinmedi ve bir daha hiç konuşmadı..
Değerlerini kaybedenler bir daha asla kendileri ve kendileriyle olamazlar. Asla geçmişlerini bilmez, bu günü yaşayamaz ve yarına hazır olamazlar.

4906. **Rındekiya mordêmi, zonayis u famê mordêmi dera!** → İnsanın güzelliği, insanın bilgisi ve anlayışındadır!

4907. **Rındekiye hên ret nêkuna isoni dest!** → Güzel şey öyle kolay insanın eline geçmez!

4908. **Rındekiye her waxt nêkuna isoni dest!** → Güzellik her zaman insanın eline geçmez!

4909. **Rındekiye rınd şikina'ra cêniyu, kıroğınên ke rew meyêro!** → Güzellik kadınlara yakışır, çirkinlik tez gelmezse!

4910. **Rındên kerdene; tenge ra xelesnayena.** → İyilik yapmak; darlıktan kurtarmaktır.

4911. **Rındên u xıravinênia isoni, isoni dest dera.** → İnsanın iyiliği ve kötülüğü insanın elindedir.

4912. **Rındêni bıke, rındêni bivêne!** → İyilik yap iylik göresin!

4913. **Rındiya ke kena, xorê kena.** → İyilik yapıyorsan kendine yağıyorsun.

4914. **Rındiya ke kerda, coru vind nêbena.** → Yapılan iyilik hiç bir zaman kaybolmaz.

4915. **Rındiye rê mıxenetiye nêbena.** → İyiliğe kötülük olmaz!

4916. **Rındiye; weşiye kena derg, haskerdene; kena rındek.** → İyilik; yaşamı uzatır, sevmek; güzelleştirir.

4917. **Rıxe ke nêbo, rıxewerde nêbeno.** → Pislik olmazsa, pislikyiyen olmaz!

4918. **Rızkê cınawuri, xêma şiwanê bêxêri dero!** → Canavarın rızkı, hayırsız çobanın kıl çadırındadır!

4919. **Rızkê vergê korri, Haq dano.** → Kör Kurdun rızkını Hakk verir.

4920. **Rızkê xo, kemer ra vezeno.** → Nasibini taştan çıkarıyor.

4921. **Rızneno ki Haqo, nizneno ki Haqo!** → Yapan da Hakk'tır, bozan da Hakk'tır!

4922. **Ri de ke niadê, rızkê to bırrino!** → Yüzüne baksan, nasibin kesilir.

4923. **Ri ke da cı, nafa ki astar wazeno. →** Yüz verdikçe astar ister.

4924. **Ri, ri ra sermayino! →** Yüz, yüzden utanır!

4925. **Rinermêni rında, hama kara xo çina. →** Yumuşakyüzlülük iyidir ama bir kârı yoktur.

4926. **Ripêt coru nêxapino! →** Yüzüsert (diri) olan hiçbir zaman aldanmaz!

4927. **Rişia xora ar nêkeno! →** Yüzükara kendinden utanmaz.

4928. **Ri-şiayêni mara düri şêro! →** Yüzükaralık bizden uza gitsin!

4929. **Rişiayi rê teniye lazım niya. →** Yüzükaraya is lazım değildir.

4930. **Rişiyayêni meke! →** Yüzü karalık yapma!

4931. **Riwayis coru riyê tora kêm mebo! →** Güleryüz hiçbir zaman yüzünden eksik olmasın!

4932. **Riwayis nuna xo eve huyayis dano werdene. →** Güleryüzlü ekmeğini gülücükle yedirir.

4933. **Riyakar berxudar nêbeno! →** İkiyüzlü mutlu olamaz.

4934. **Riyê asmêni ra kutık laweno. →** [55] Gökyüzünde köpek havlıyor. İki kardeşin padişaha yalan söylemeleri hikayesinden alıntıdır. *Açıklama için dipnota bakınız!*

4935. **Riyê isoni ra war nino! →** İnsanın yüzünden düşmüyor.

---

[55] ***Gökyüzünde köpek havlıyor:*** *Kardeşin biri Padişaha yalan söyleyip harçılığını çıkarıyormuş. Diğer kardeşi de heveslenmiş, gidip padişaha yukardaki sözü söylemiş. Padişah kızıp adamı idam etmek istemiş. Büyük kardeşi gelib bu yalanı inandırıcı hale getirmiş. Padişhaha demiş; "Padişahım, bir kartal köpek eniğini tutup havaya kaldırıp götürmüş, enik'te havada havlamaya başlamış, bu yüzden kardeşim köpeğin gökyüzünde havladığını duymuş, size söylemiş". Padişah inanmış ve adamı idam ettirmekten vazgeçmiş. Demek isteniliyor ki; sen sen ol, yaptığın yalanın bir nedeni/karşılığı olsun.*

4936. **Riyê isoni ra war nino. →** İnsanın yüzünden düşmüyor. İnsanın yakasından inmiyor misali.

4937. **Riyê jürêkeri tım şiawo! →** Yalancının yüzü karadır!

4938. **Riyê ma sıpewo, riyê dinu şiawo! →** Bizim yüzümüz ak, onların yüzü kara.

4939. **Riyê mara nêbi ke, cıra raxeleşime! →** Yüzümüzden düşmedi ki kendisinden kurtulalım. Yakamızdan bir türlü düşmüyor, anlamanında.

4940. **Riyê mordêmi de nê; qesê mordêm de niade! →** Adamın yüzüne değil, sözüne bak!

4941. **Riyê mordêmi tım hetê welat u veroji ser bo! →** İnsanın yüzü daima vatanına ve güneşe doğru olsun!

4942. **Riyê na ondera Korona ra ma jüvin'a destbır bime. →** Korona yüzünden birbirimizden elimiz ayağımız kesildi. Korona virüs ile alakalı olarak 2020 de oluşan bir deyim. *[Qese/söz: Veli Kişioğlu, zazaca tiyatro yazarı ve oyuncusu.]*

4943. **Riyê nêweşiya korona ra, ma jübini ra desti bırnay. →** Korona yüzünden biz birbirimizden ellerimizi kestik. *[**Hüseyin Dinler**, Öğretmen, Ovacık]*

4944. **Riyê peru weso! →** Paranın yüzü tatlıdır!

4945. **Riyê to bıdezo, va zerê to medezo! →** Yüzün acısın/kızarsın, karnın ağrımasın!

4946. **Riyê to sola reyna, era mı memusno! →** Yüzünü bir daha görmiyeyim!

4947. **Riyê to ve korek bo! →** Yüzün darı olsun!

4948. **Riyê tora/dayera der u beder bine. →** Senin, onun (bayan) yüzünden der-beder oldum/mahfoldum.

4949. **Riyê xo bi şia! →** Yüzü kara oldu!

4950. **Riyê xo keno tırs. →** Suratını ekşitiyor.

4951. **Riyê xo nêdezeno! →** Yüzü kızarmıyor!

4952. **Riyê xo tene huyiya!** → Yüzü biraz güldü!

4953. **Riyê xo ˈve ağwa hêlüge şüto!** → Yüzünü çiriş suyuyla yıkamış!

4954. **Riyo nerm mıra diyo, coka!** → Yumuşak yüz bende görmüş ondandır!

4955. **Riyo şa u sıpe tever de bêli beno!** → Siyah beyaz yüz dışarıda belli olur!

4956. **Riyo şia u sıpê bêli bi!** → Siyah beyaz yüz belli oldu!

4957. **Ro hata nêvejiyo, xuye nêvejina.** → Can çıkmadan, huy gitmez.

4958. **Ro ke bınê gulera vejiya hona mıreno!** → Ruh candamarından çıktı mı ozaman ölür!

4959. **Ro ke kut´ra ve pay, can dorme de beno pukeleke!** → Ruh ayaklanınca, can (onun) etrafında tufan olur!

4960. **Ro-germo, ri-nermo!** → 1. Sıcak ruhludur, yumuşak yüzlüdür! 2. Ruh sıcaktır, yüz yumuşaktır.

4961. **Roji ke mebê; asmi, asmi ke mebê; serre nêbena.**→ Günler ay olmazsa; aylarda yıl olmazsa, olmaz!

4962. **Rono rovıleşiaye ra muye onceno!** → Ertilmiş tereyağından kıl çeker.

4963. **Roştber gere tariya roşti,- çetına rehet,- berbişa huyayiş fiyo.** → Aydın, karanlığı aydınlık [etmeli], zoru kolay [etmeli], ağlayanı güldürmelidir. *[Kemal Akay Xamırpêt, şair-yazar.]*

4964. **Roşti ra kêşi zerar nêdiyo!** → Aydınlıkdan kimse zarar görmemış!

4965. **Roşti senık bo ki, oncia roştiya.** → Aydınlık az olsada; yınede aydınlıkdır.

4966. **Roştia çımu, cayilu dest de ax u zara!** → Aydınlık cahil insanın elinde perişandır!

4967. **Roştia çımunê xo pa şiye!** → 1. Gözlerinin ışığı bereber gitti! 2. Baka baka gözlerinin feri gitti.

4968. **Roştia çımunê xo verdiya de!** → Gözlerinin ışıgı/nuru dökülmüş!

4969. **Royê mordêmi ke teng bi, dina cırê hira biya, se beno! →** İnsanın ruhu darda oldu mu; dünya ona geniş olmuş neye yarar!

4970. **Royê mordêmi, zonê mordêmi dero! →** İnsanın ruhu dilindedir! *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

4971. **Roz heme keşi rê têjüane vejino! →** Gün herkese eşit doğuyor!

4972. **Roz ke herroz fejir de vejiya, weşenon ke, usaro newe rew bêro! →** Güneş hergün şafakta doğduğunda, haber salıyorum ki yeni bahar tez gelsin! *[Vate/deyim: Hawar Tornêcengi]*

4973. **Roz oncia/reyna vejino! →** Güneş yine/birdaha doğacak!

4974. **Roz u tiji ma sero biye şiaye. →** Güneş ve ışık üzerimizde karardı.

4975. **Roza ke Haq da ve dey/daye, Haq u Tala de dısmenê mı nedo! →** Hakkın ona (erkeğe/kadına) verdiği günü, Tanrı düşmanıma vermesın! Kötü bir durumu yaşayan erkek/kadın için söylenir.

4976. **Roza ke maye diye, honde ki çêna vênena! →** Annesinin gördüğü gün kadar da kızı görür. Ana ve kızın kader birliğini belirten bir deyim.

4977. **Roza ke vêrde ra, peyser nina. →** Geçen gün geri gelmez.

4978. **Roza qolaye de kês alaqutare nêvano! →** Dar günde kimse Hakk kurtarsın demez!

4979. **Roza qolaye keşirê nê'ro! →** Kotü gün kimseye gelmesin!

4980. **Roza tenge de qas ve bomê isoni, isoni xelesneno. →** Dar günde insanın delisi bile insanı kurtarır.

4981. **Roz, hetê rozday ra erzeno. →** Güneş doğudan atar.

4982. **Roz, rozda ra vejino şiwar de sono war. → Güneş** doğudan doğar, batıdan batar/iner.

4983. **Roza tenge, amro kılm! →** Dar gün, kısa ömür!

4984. **Roza tenge, nêvêrena! →** Dar gün geçmiyor!

4985. **Roza tiji de herkes tora haskeno, ala reyê niade roza puki de sebeno! →** Güneşlı günde herkes seni sever, hele bir bak bakayım fırtınalı günde ne olur!

4986. **Roza xo biya şia! →** Günü kararmış!

4987. **Roza xo keno roze ser! →** Gününü gün ediyor.

4988. **Roza yeniye axreta haskerdoğuna. →** Cuma günü sevenlerin günüdür.

4989. **Roze (dişil) oncia/reyna yena! →** Gün yine gelecek!

4990. **Roze (eril) oncia cêrino. →** Oruç yine tutulur.

4991. **Rozê mordemê seyi, dayma bınê hewri derê! →** Yetimin günleri hep kara bulutların altındadır!

4992. **Roze sona, bela nêsono! →** Gün gider bela gitmez!

4993. **Roze vêrena, qıdayê xo nêvêreno. →** Gün geçer, belası geçmez.

4994. **Rozê yena ke zımuston nino, rozê yena ke herey kuno. →** Gün gelir kış gelmez, gün gelir ki geç kalır!

4995. **Rozê yena ke, kes meyitê kêşi ser nêsono! →** Bir gün gelir ki, kimse kimsenin cenazesine gidemez.

4996. **Roze yena ke; rozê ra betera, sewe yena ke; sewê ra tariya! →** Gün gelir günden beter, gece gelir ki geceden karanlık.

4997. **Rozê yena teqete u derma' ra kuna. →** Birgün gelecek takat ve dermandan düşersin. *[Qese/söz: Alişan Kaya, şair, yazar.]*

4998. **Rozê yena, bena nêwes, kês hayrê to nêbeno! →** Birgün gelir hastalanırsın, kimse sein farkında olmaz.

4999. **Rozê yena, her kês cırmê kerdunê xo dano. →** Gün gelir herkes yaptıklarının cezasını öder.

5000. **Rozê yena, oncia riyê jümini de niadame! →** Gün gelir yine yüz yüze bakarız!

5001. **Roze yena, roz cêrino, roze cêrino**. → Gün gelir, güneş tutulur, oruç tutulur.

5002. **Rut, derdê şiliye u kemeru rê berveno!** → Çıplak, taş ve yağmurun haline ağlıyor.

5003. **Ruti cêniya xora vato: "bari bırese!"** → Çıplak karısına “ince doku!” demiş.

5004. **Ruto, sono naverê ağwe, sono boverê ağwe!** → Çıplaktır, suyun bu tarafına gidiyor, suyun o tarafına gidiyor!

5005. **Rut-rupal ama, rut-rupal ki sona!** → Çırıl-çıplak geldin, çırıl-çıplak da gideceksin!

- S -

5006. **Sa bıke ke, sa be! →** Sevindir ki, sevinesin!

5007. **Sa u sora waneno! →** Saçma sapan ötüyor. Ordan burdan konuşuyor anlamında bir deyim. Ciddi bir ortamda ilgisiz bir saçmalama olarak değerlendirilebilinir.

5008. **Sahadê lüye, dımê [doçıkê] lüye! →** Tilkinin şahidi, kuyrudur!

5009. **Sa-Heyder sayirê esq u zerriyo! →** [56]Sa Heyder aşk ve gönül şairidir. Sa Heyder için söylenen bir deyim. *Açıklama için Dipnota bakınız!*

5010. **Sami sami, rızqê ma bıdê des u dı imami. →** Akşam yemeği, rızkımızı versin Oniki imamlar*[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce), şair-yazar]*

5011. **Sanıka sıne, gola bêbıne.. →** Anlamlı masal, dipsiz göl… Masallarda kullanılan başlama ve bitirme tekerlemesi. "Masal masal moniki.." gibi.

5012. **Sanıke ra dıme waxtê hewni yo. →** Masaldan sonra uyku zamanıdır.

5013. **Sar ke bıbervo çım ra,- maye ke bıbervo; zerre ra bervena. →** El ağlarsa gözünden, ana ağlarsa yüreğinden ağlar.

5014. **Sarê ciamerdu jê khelawo. →** Yiğitlerin başı kale gibidir!

5015. **Sare dano, sırr nêdano! →** Ser veriyor sır vermiyor!

5016. **Sarê dey, jê morri kerd phon! →** Onun başını yılan gibi ezdi!

5017. **Sarê genımi çıxa ke gıran bo, honde beno çewt. →** Buğdayın başağı ne kadar ağır olursa, o kadar boyun büker!

---

[56] ***Sayir Sa Heyder*** *Dersim sevda şahirlerin piridir. Sa Heyder tahminen 1892 de Aliyê Moşi'nin oğlu olarak Gêliya Mısku [Pülümür-Nazmiye arası] mezrasında doğmuştur. Sa Heyder aşk kılamlarını doğayla betimleyen bir şairdir. 1917 yılında doğu Dersime kadar gelip işgal eden Rus Askerine karşı Herdif te çarpışarak şehit düşmüştür. Meşhur kılamı, aşk kılamı olan "Erê canê canê"dir, 100 kıta'dan fazladır.*

5018. **Sarê Jürekeri tım verdero! →** Yalancının başı eğik olur!

5019. **Sare ke bi, kulıki benê deyray! →** Baş olursa, külahlar çoğalır.

5020. **Sare ke cırakerê, coru [qeytan] jür nêkeno. →** Başını kesselerde yalan söylemez!

5021. **Sare ke, xo kemere ro do, kemere ke sari ro do, oncia ki sare şikino. →** Baş taşa vursa, taş da başa vursa yinede baş kırılır!

5022. **Sare keno, lıngi oncenê! →** Baş yapar, ayaklar çeker!

5023. **Sare lıngu ano pay, lıngi ki sarey fetelnenê. →** Baş ayakları ayağa kaldırır, ayaklarda başı gezdirir. *[Qese/söz: Hayri Dalkılıç, -şair, yazar. "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]*

5024. **Sarê mıno balişna sero, gosê mıno to sero. →** Başım yastıkta, kulağım sendedir.

5025. **Sarê mordêm rehet bo, va şêro karê mordêm gıran bo. →** Adamın başı rahat olsun, varsın işi ağır olsun!

5026. **Sarê puçi ardo pasna, mêrık meso, mıno resna! →** Çorabın ucunu dayadım topuğa, gitme adam ben odur bitirdim!

5027. **Sare şiawo, şia girêdo! →** Yastadır, karalar bağlamış!

5028. **Sarê têkutewu her taw şikino. →** Kavgalıların kafaları her zaman kırılır!

5029. **Sare tholi ra, ha vaze! ha vaze! →** Boş kafaya ha söyle! Ha söyle!

5030. **Sarê to ke nêdezeno, huskebend ero cıne, va bıdezo! →** Başın ağımıyorsa, sargıbezi sar ki ağrısın. Ağrımayan başını ağrıtma, başına bela açma.

5031. **Sarê tuyo ke nêdezeno, eve paçu mepise. →** Ağırmayan başına, çaputları bağlama.

5032. **Sare u çımê to jü kaykeno! →** Başın gözün bir oynuyor!

5033. **Sare u qıne jü kaykenê. →** Başı kıçı bir oynuyor.

5034. **Sare u qıne ra jüyo. →** Baş ile kıçı birdir.

5035. **Sarê xo balişna sero, gosê xo dina dero!** → Başı yastıkta, kulağı dünyada! Başı yastıkta olsa da, kılağı dünya haberlerindedir.

5036. **Sarê xo balişna sero, gosê xo dina sero, çimê xo raye dero!** → Başı yastığın üzerinde, kulağı dünyanın üzerinde, gözleri yolda!

5037. **Sarê xo bışane dêsê kawni [qewini].** → Başını sağlam duvara yasla. Qewin: sağlam. 1. Yönünü dogruluktan yana cevir. 2. **Kawni**: kürtçe (kurmanci) eski, zazaca: khan, başını eski duvara yasla, yani; Başını yönünü eskiye, tecrübêliye çevir anlamında. 3. Başını sağlam, gerçekten varolan, ayakta duran duvara yasla.

5038. **Sarê xo derdu ra nêxeleşiya!** → Başı dertten kurtulmadı.

5039. **Sarê xo kut bela!** → Başı belaya girdi.

5040. **Sarê xo medajne, aqılê xo bıdajne.** → Başını incitme, beynini incit. [Gımgım]

5041. **Sarê xo rest asmen!** → Başı göğe erdi.

5042. **Sarê xo, ma hem ver de,- hem pey de şüto!** → Başımızı hem önden, hem de arkadan yıkamışız! Olup bitenleri bilen olgun ve kamil kişi için söylenen bir deyim.

5043. **Sarê xorê, bela guret!** → Başına bela aldı!

5044. **Sare, eve zon sencino!** → Baş, dil ile ölçülür!

5045. **Sarehusko; Nux vano, Pêxamber nêvano!** → Kuru kafa, nuh diyor, Peygamber demiyor!

5046. **Sarehusko; qese pa nêniseno!** → Kuru kafa, laf tutmaz!

5047. **Sarelulıku ra düri vınde!** → Böcek kafalılardan uzak dur.

5048. **Sarewo bêderd, teyna darulay de esto.** → Dertsiz baş, bir tek bostan korkuluğunda var.

5049. **Sarewo bêmezal, va çinebo!** → Sabırsız kafa olmasın!

5050. **Sarewo; sarey verde, bojiyo; boji verde!** → Baş; baş önünde, kol; kol önünde! "Başa baş, dişe diş" anlamında bir deyim.

5051. **Sari rê kulıke derzena!** → Başına külah örüyor!

5052. **Sari ser de fetelna!** → Baş üstünde gezdirdi.

5053. **Sari ser şi!** → Baş aşağı düştü.

5054. **Saro gırs, texto hors, tırpanciyo qels xovira ke.** → Büyük başı, tahta örsü, gevşek tırpanciyi unut. *[Kemal Akay Xamırpêt, şair-yazar.]*

5055. **Saro khırr, bınê khulıke de bımano.** → Kel kafa, külah altında kalsın.

5056. **Saro rast, tım berzo!** → Doğru baş her zaman dik durur!

5057. **Saro wes, balişna berze nêwazeno.** → Sağlam kafa yüksek yastık istemez!

5058. **Saro wes, huskebend mepılosne pıro.** → Sağlam kafaya sargıbezi sarma!

5059. **Sarr beçıkunê xo gaz keno!** → Elalem, parmaklarını ısırıyor.

5060. **Sarr ci kuno sımara, yeno pişkino mara!** → Başkası pislik atıyor size, geliyor bulaşıyor bize!

5061. **Sarr ci kuno sımara, yeno pişkino mara!** → Elealem boku size atar, gelip bize bulaşır. *[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce), şair-yazar]*

5062. **Sarr dısmenê zaranciyo, zarancik' dısmenê qomê xuyo.** → İnsan keklik düşmanı, keklik'te kendi soyunun düşmanı.

5063. **Sarr lonıka derjêni ra gılê koy vêneno!** → Elalem iğne deliğinden dağın başını görüyor! Geri kalmış topluma veya kişiye hitaben söylenen bir deyim.

5064. **Sarr waneno; beno baqıl, yê ma sonê kowu ra benê eşqiya!** → Başkası okur adam olur, bizimkiler gider dağa eşkiya olur.

5065. **Sarr zoneno ke, sımade thawa çino.** → Başkası biliyoki sizde birşey yok!

5066. **Sarri rê adeto, marê tometa!** → Başkasına adettir, bize ihanettir!

5067. **Sarri rê bena kole, qomê xorê kole be! →** Ele köle olacağına, kendi halkına köle ol! (Dersim)

5068. **Sarri rê canê xo mede, peyniye de phosema' bena. →** Yabancıya (elaleme) canını verme, sonunda pişman olursun.

5069. **Sarri rê esto, xorê çino! →** Başkasına vardır, kendisine yoktur.

5070. **Sarri rê gulo, yê xorê khulo! →** Başkasına güldür, kendisi için yaradır!

5071. **Sarri rê meve çırağ, dımera mekuye, mevaze "ax-wax!". →** Başkasına çırak olma, sonradan ardına düşüp "ah-vah!" etme.

5072. **Savır, kılıtê cenetiyo! →** Sabır cennetin anahtarıdır!

5073. **Sawunê ceneti wazeno! →** Cennet elmasını istiyor!

5074. **Saya ke dare ra reste, her kês kemere kuno pa. →** Ağaçta yetişen elmaya her kes taş atar. Yetişkin kızın lafını herkes eder, herkes oğluna ister.

5075. **Saya rêştiye, uşiru ra (kemeru ra) nêxeleşina ra. →** Olmuş elma, sopalardan (taşlardan) kurtulmaz.

5076. **Saya reze, koka xo sero gınena waro. →** Olgun elma kendi kökü üzerine düşer.

5077. **Saya wese, bara her kêşi ya. →** Tatlı elma herkêsin payıdır.

5078. **Saya wese, her kês wazeno! →** Tatlı elmayı her kes ister.

5079. **Sayê ke marê saya sure rusna, ma ki nêşime! →** [57] Sanki bize kırmızı elma gönderdiler de biz gitmedik! *Açıklama için Dipnota bakınız!*

---

[57] ***1. Kırmızı Elma: Jü ke, jüyirê saya xame bırusno ayv say beno. Guretoğ xo-xode vano; "demeke qımetê mı lewê ey/aye de çino, çımê ey/aye de ez bêqimeta."*** *Biri diğerine kırmızı olmayan elma yollarsa, ayıp sayılır. Alan kişi kendi kendine; "Demek ki onun yanında benim kıymetim yok, onun gözünde ben değersizim" diye anlar*
Düğünlere davet edilmeyenler ve gitmeyenlere sorulduğunda, verilen cevap da ***kırmızı elma*** *üzerinedir.*

5080. **Sayê ke mılaketi kuyo pa! →** Sanki Cin çarpmış.

5081. **Sayê ke saya de letekerdiyê. →** Sanki bir elmanın yarısıdırlar.

5082. **Sayê ke, çermê gay onto riyê xo! →** Sanki öküz derisini yüzüne çekmiş! Yani, yüzsüz kişilere denilen bir deyim.

5083. **Sayê ke, kemere esta hermê xo dezo! →** Sanki taş atmışta kolu acımış!

5084. **Saye u astor, çım de jüyo. →** Gözünde Elma ile At'ın değeri aynıdır.

5085. **Sayê weşi, bara hêşiyê →** Tatlı Elmalar, Ayı'nın payıdır.

5086. **Sayir; dostê zoniyo, Zon; royê Sayiriyo. →** Şair (Ozan), dilin dostudur, dil de şairin ruhudur.

- *Dersim inancında, yani Alevilikte elma niyazdır, üzerine yemin edilir; Hakkın lokması olarak dağıtılır.*
- *Birliği, dirliği, barışı ifade eder.*
- *Musahiple damat düğünde gelinin başına atarak ikrar verir; yol belirler.*
- *Elma, ikrardır, Hakkın sıfatını taşır.*
- *Elma; ziyaretlerde lokma olarak dağıtılır.*
- *Bir söz verildiğinde Elma ortaya konur ve üzerine yemin edilir;* ***"İkrar Verdik Elmaya!"*** *denilir.* ***[Mehmet Bidav]***

2. ***Saya sure sırê zewec de ki mutebera. Saya sure danê waştiyê veyvıke, O na saye erceno serê veyvıke. Saya sure êna maneşiya kamıline, serı (sare) gıranine (ağırbaşlılık). Maneşiya xo, qedır-qımet cıdayina, zanayina, hurêndia mordêm de vênayina. →*** *Kırmızı elma düğün için önemlidir. Kırmızı elmayı damada verirler. O da bu elmayı gelinin başına atar. Kırmızı elma kamillik, ağırbaşlılık anlamına gelir. Anlamı; kadir kıymet vermektir, bilimdir, insan yerine koymaktır.* ***[Celal Taş]***

3. *Mecazi anlamı, özel veya kıymetli davetiyemi gönderdiler de bizde gitmedik?* ***[Fatma Rozine Zulal]***

4. ***Kırmızı Elma****; ikrar nişanesidir müsaipler gelinin başına atmak için dama çıkar, elma atma rütieli uygularlar. Müsaip 3 defa elmayı glinin başına doğrultur, müsahibine (damada) geri verir. Damatta gelinin başına yukardan elmayı atar. Ayrıca Elma düğün davetiyesi yerine geçer. Kıymetli birine elma götürülerek düğüne davet edilir. İnançsal olarakta; Elma; sevgiyi, bal; güzelliği, süt ise; temiz ve saflığı temsil eder.. Kırmızı elma önemli bir ikrar nişanıdır. Üzerine yemin edilişinin inançsal olarakta ayrı bir anlamı vardır.* ***[Gülizar Gül]***

5087. **Sayirê welatiyo, derd u khulunê hometa xo ano'ra zon.** → Ülkemin şairidir, halkın dert ve kederini dile getirir. Dersim Halk Ozanlarını anmak için söylediğim bir deyimdir. *[Vate/deyim: Hawar Tornêcengi]*

5088. **Sayiya ciamerdu ra bi mordem, nıka ki xo goyneno!** → Adamların sayesinde adam oldu, şimdide kendini övüyor!

5089. **Sayiya kami de xeleşina?** → Kimin sayesinde kurtulursun?

5090. **Se bıkerê ki, Jehudi ra zengin nêbena!** → Ne yapsanda Yahudi'den zengin olamazsın!

5091. **Se biyo; mevaze, se beno; vaze!** → Ne olmuş deme, ne olacağız de!

5092. **Se kena bıke, coru bebextêni meke!** → Ne yaparsan yap, hainlik yapma!

5093. **Se kena bıke, hetê Haq u heqe rameverde [cameverde]!** → Ne yaparsan yap hak ve hakikattan vaz geçme!

5094. **Se kena bıke, hetê Haqi ca meverde!** → Ne yaparsan yap, hak yolunu bırakma!

5095. **Se vatisu, jü vatiso hewl vındarneno!** → Yüz deyimi iyi bir deyim durdurabilir!

5096. **Sefkan qori keno, jüreker jüyi merdene ra xelesneno.** → Avcı korur, yalancı birini ölümden kurtarır. *[Qese/söz: **Hesê Khêki**-Şair - çıme/kaynak: **Zılfi Selcan**, kıtavê "Qese u Qesê Vırenu lexikon".)*

5097. **Selam da cı, dêndar mend.** → Selam verip borçlu kaldı.

5098. **Semera zernêne ke heri sanê, her oncia hero!** → Eşeğe altın semerde vursanda eşek, eşektir!

5099. **Senık burê; omrê to beno derg, zaf burê; omrê xo kena kılm.** → Az yersen ömrün uzar, çok yersen ömrünü kısaltırsın.

5100. **Senık ke cıdê, beno dızd. Jêde ke cıdê, beno wereşti.** → Az versen hırsız olur, çok versen ortalığa düşer (rezil olur).

5101. **Senık vaze, zaf gos serne!** → Az söyle çok dinle!

5102. **Senıki ra vato, "sona koti?", vato "sonu lewê zafi." →** Aza demişler nereye gidiyosun? "Çoğun yanına gidiyorum!" demiş.

5103. **Ser u bınê çüy eve ciyo! →** Sopanın her iki ucu bokludur!

5104. **Serçılêka mına seri, biyo çhızze-çhızza themmuji, ez çı wele xoro keri! →** [58] İlk göz ağrım biricik yavrum, ağustos böceği cız –cız etmekte, toprak başıma, ben şimdi ne edeyim! *Açıklama için Dipnota bakınız!*

5105. **Serd sermawo, potek pi u bırawo! →** Soğuk utandırıcı, pişmiş aş baba kardeş gibi.

5106. **Serd u sextekari ra xo bısevekne →** Soğuktan ve sahtekârdan kendini koru.

5107. **Serdo ke serdo, Kêşis ko ra merdo! →** Soğuk ta soğuk olmuş, Keşiş dağda ölmüş.

5108. **Serê ağwe,- bınê ağwe de çı esto zoneno. →** Suyun yüzü, suyun dibinde ne var bilir.

5109. **Serê boni ke loğe nêbi, dılapey nêvındenê! →** Damı loğlamazsan damlalar durmaz!

5110. **Serê koyi bêmız nêbeno! →** Dağın başı sissiz olmaz!

5111. **Serê koyi ra mız kêm nêbeno! →** Dağ başından duman eksik olmaz

5112. **Serê lode, eve gırze yeno guretene. →** Ot yığının üstü bağ bağ alınır. Çünkü yığın (lode) bağlanmış otlarla yükseltildiği için, bağa bağ da indirilir. Bir köy hayatı deyimidir. Her şey usulüne göre yapılır anlamında bir deyim.

---

58 *Burada bir annenin aşka düşmüş ilk evladına, yani "göz nurunun" düşmüş olduğu duruma bir gönderme olduğu kanısındayım. İlk evladını -serçılêka- yani ilk göz nuru olarak nitelemekte ve -**serçılêka mına seri**- "yani çılêka mı: ışığım" kendi gözünde henüz küçük evladının aşka düşmüş olup bir ağustos böceği gibi yana yakıla dolaşması ve bu durum karşısındaki çaresizliğini "-**ez çı wele xoro keri**- ben hangi toprağı üzerime atayım" gibi bir yakınma ile dışa vuran bir annenin, bebeğinin inlemesi karşısında çaresiz kalma durumunu anlatan kristalize bir özdeyiş. Yaşatıp bugüne getiren tüm ağızlara ve aracılara rahmet olsun, ne güzel ifade edilmiş.* ***[Açıklama: Tornê Alê Abasi]***

5113. **Serê xo xaso, bınê xo kamaso**. → Ustü hastır, altı kabadır. Kamas: kaba kumaş.

5114. **Serê zerri de gına cı!** → Can evinden vurulmuş.

5115. **Serevde meke!** → Başa kakma!

5116. **Serkutene, şiya bêzarkerdena.** → Başarı, becerinin gölgesidir.

5117. **Serkutewo!** → Başarılıdır

5118. **Serm ke nêbiyêne, seytanên biyêne perr u pay!** → Utanma olmasaydı, şeytanlık kanatlanırdı.

5119. **Serm ke va, gamê ravêro!** → Utanç dediğin bir adım öndedir!

5120. **Serm ra kut bınê hardi.** → Utancından yerin dibine girdi.

5121. **Serm; derey verde, dere ma verde beno jüa!** → Utanç derenin önünde**,-** dere de bizim önümüzde kurur!

5122. **Sermiyan gunê ke gıraniya kari bızono, bari phoşta xode bıfetelno!** → Yönetici/başkan işin ehlini bilmeli, yükü sırtında taşımalıdır. *[Qese/söz: **Hayri Dalkılıç**, -şair, yazar. "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]*

5123. **Sermiyanê ma ke bılbılo, werdê ma gılgılo!** → Liderimiz bülbül ise; yiyeceğimiz darıdır!

5124. **Sermiyanê ma ke hêli u bazo, [ulle] karê ma serfırazo!** → Liderimiz şahin ve kartalsa; işimiz tüm işlerden üstündür! (Kartal ve şahin başarılı avcı kuşlardır, deyim başarıyı benzetme yoluyla dile getirir.

5125. **Sero lerzeno! Sero lerzena!** → Üstüne titriyor! Üstüne titriyor (dişil formu).

5126. **Sero niseno ro weno, xo bınde cılê ma bırneno.** → Üstünde oturup yiyor, altında minderimizi kesiyor!

5127. **Sero weno, bın de kıneno.** → Üstte yiyor, altta yapıyor!

5128. **Sero, jê hêli perru kena ra!** → Üzerine kartal gibi kanat açıyor! Daha çok anneler ve çocukları için söylenen bir deyim. *Deyimler genellikle eril olarak dile getirilir ama sözkonusu "anne" oldu mu, dişil form kullanılır.*

5129. **Sero; desmale,- bınde; phizık tadano! →** Üstte bayrak**,-** altta sivri uçluyu çeviriyor!

5130. **Serra bêmale va çinêbo! →** Verimsiz/Uğursuz yıl olmasın daha iyi!

5131. **Serra Haqi, des u dı asmiya. →** Tanrının yılı oniki aydır!

5132. **Serre 38a, têpia vêsaniya, lazêm çı persena, awake ma diya keş nêdiya. →** Sene 38'dir, ardı kıtlıktır, oğlum ne sorarsın, bizim gördüğümüzü-yaşadığımızı kimse görmedi-yaşamadı. *[Qese/söz: **Halk ozanı Mehmet Çapan**, Dayê Dayê ağıtından alıntı.]*

5133. **Serre bena newiye, dar u ber yeno sızde, dina bena khêwiye. →** Sene yenilenir, tüm bitki ve ağaçlar secdeye durur, dünya yeşile bürünür. İlkbaharın gelişini anlatan bir deyim.

5134. **Serrê de that, asmê de pasna, lawo lazê kutik, mı nawo torê resna! →** [59] Bir yılda ayak tabanı, bir ayda topuk, köpeğin oğlu ben budur yetiştirdim. *[Annesinden aktaran: Pakize Yıldız.] Açıklaması için Dipnota bakınız!*

5135. **Serrê to nê,- biyayisê to weşiya to musneno. →** Yaşın değil, varlığın yaşamını gösterir.

5136. **Serri nêqedinê, omır qedino. →** Yıllar bitmez, ömür biter.

5137. **Serri, jê bawusku yenê u sonê. →** Yıllar esner gibi gelip geçer.

5138. **Serva jü kêke orğane nêvêşnina. →** Bir pire için yorgan yakılmaz.

---

[59] ***Açıklama:*** *Eli ağır veya tembel gelinler için söylenmiş bir deyim. Hikayesi şöyle: Eli ağır bir gelin varmış, kocasına çorap örecekmiş, gel zaman git zaman, çorabı bitiremeden kocası askere gitmiş, askerden dönmüş ki gelin halâ çorapları bitirememiş. Bu deyim esasen ordan kalmadır. Özellikle kaynanaların eli ağır, tembel gelinler için söylediği bir deyimdir. [Qese/söz: Pülümür/Sağlamtaş (Çirik) köyünden **Fatma Arslan**, eşim **Pakize Yıldız'ın** annesi.] Ruhu şad olsun!*

5139. **Serva jü poldımê heri, çar basarağu xo esto ağwe! →**[60] Dört beceriksiz, Eşeğin kayışı yüzünden suya atlamışlar. *Açıklama için Dipnota bakınız!*

5140. **Serva jü qurışi canê xo dano**. → Bir kuruş için canını veriyor.

5141. **Serva malê dina, mordem kisto! →** Dünya malı için adam öldürmüş!

5142. **Serva na dina u a dina mordem nêkişino! →** Bu dünya ve öteki dünya için adam öldürülmez. (qesê Dewresu/Derviş sözü)

5143. **Serva peru canê xo vezeno! →** Para için canıı çıkarıyor.

5144. **Serva phoştdariye, sılaiye lazım niya. →** Sırt çıkmak için davet gerekmiyor!

5145. **Serva vilikê xıyari, kotê bostanê sarri! →** Cücük salatılıklar için elin bostanına girmişler. Yaptığına değmeyen işleri yapanlar için denilir.

5146. **Serva xatırê jü gule, çar têliyu ken şênê xo de! →** Bir gülün hatırı için, dört dikeni göğsüme sokmaya katlanırım.

5147. **Serva xatırê xatıru, da barê qatıru! →** Hatırın hatırı için, verdi katırların yükünü! Hatır için verilen mal bedavaya gider misali.

5148. **Serva xatıri ağu nêsimino. →** Hatır için, zehir içilmez.

5149. **Serva xelefe sondi mewe! →** Kötülük için yemin içme!

5150. **Seva hera xo, deva şari mırar [murdar] meke! →** Kendi eşeğin için, başkasının devesini murdar etme! (Gımgım)

5151. **Seveta buriyu, çım meveze! →** Kaş için, göz çıkarma!

---

[60] ***Basarağ****: Becereksiz, salak.* ***Poldım/paldım****: At eşek gibi binek ve yük hayvanlarının eyer veya semerinin öne kaymasını engellemek için, arka ayaklarının kaba etlerinin üzerinden, kuyruğunun altından geçirilerek eyere veya semere bağlanan kayış.*

5152. **Seveta malê din meso xo adır meerze! →** Dünya malı için gidip kendini **ateşe atma!**

5153. **Sewa Haqi jüya, çeverê xo hazarê. →** Hakk'ın gecesi birdir, kapıları bindir.

5154. **Sewa tariye de xo bısevekne! →** Karanlık gecede kendini koru!

5155. **Sewa to bena sewa Dımılu! →** Gecen Dımıli'lerin gecesi gibi olur! Sanırım Dımıli'lerin (Diyarbakır ve Çermik bölgesi) geceleri hoş ve neşeli geçtiği için yada şarkıları sevinçli olduğu için söylenen bir deyim.

5156. **Sewe bêma u bêpiya. →** Karanlık, anasız babasızdır!

5157. **Sewe jüya, çêveri hazarê çevero. →** Karanlık, birdir kapı binbirdir.

5158. **Sey şiyo dızdiye, asme cırê vejiya! →** Yetim hırsızlığa gitmiş, ay ışığı çıkmış!

5159. **Sey vato, "endi riyê mı huyino!" →** Yetim demiş artık yüzüm gülüyor!

5160. **Sey wazeno ke şêro dızdêni, asme peroz ra vejina! →** Yetim geliyor ki hırsızlığa gitsin, ay gündüz iken çıkmaya başlıyor!

5161. **Seya vırre, dina kerde pırre! →** Kendini bilmeyen yetim kadın, her tarafı doldurdu. *[Vate/deyim: Fatma Rozine Zulal, -nustoğe-yazar.]*

5162. **Seyid Rıza, ustına hard u asmêniyo! →** Seyit Rıza, yer ve göğün sütunudur!

5163. **Seytan mıra vano "ney dewna ke!" →** Şeytan bana diyor; buna vur bayılt!

5164. **Seytan thız keno! →** Şeytan dürtüyor!

5165. **Seytan vano; pırode dewna ke! →** Şeytan vano, vur yere yığ!

5166. **Seytan xapneno! →** Şeytan kandırıyor!

5167. **Seytani de çel kaykeno! →** Şeytan ile çelik-çubuk oynuyor!

5168. **Seytani ra hirê roji ravê amo dina! →** Şeytan'dan üç gün önce dünyaya gelmiş!

5169. **Seytani ra qız/senık niyo ha! →** Şeytan'dan küçük/az değildir ha!

5170. **Seytani rê, pıren derzeno!** → Şeytana içgömlek dikiyor.

5171. **Seytani verde xızmete keno.** → Şeytanın önünde hizmet ediyor.

5172. **Sıfre de destê xo,- cemat de zonê xo kılm bijê.** → Sofrada elini, mecliste dilini kısa tut. [Têrzan/Tercan]

5173. **Sıfrê xanedanu dayma hard dero, nêdarino we.** → Hanedanların sofrası her zaman yerdedir, kaldırılmaz.

5174. **Sık u guman gıno pıro!** → İçine şüphe düşmüş.

5175. **Sılaweta xo biya we!** → Salavatını getir!

5176. **Sılê xo, sılê gamêş sero keno!** → Dışkını, çamuşun dışkısının üzerine yapıyor!

5177. **Sılorê çımunê xo pak ke, qefçılo boyın!** → Gözünün çapağını temizle, kirli pasaklı!

5178. **Sıma gosê gay derê?** → Öküzün kulağındamısınız? Uyur-gezer misiniz, ya da nerde yaşıyorsunuz, anlamında bir deyim.

5179. **Sıma; sıma bê, hewar u haydarê xo bê; yamu yamu sarr teliyê bêçıka xo pê destê sıma vezeno.** → Siz; siz olun, kendinize sahip (dikkat) edin, aman, aman elalem, parmağına batan dikeni elinizle çıkarır! *[Qese/söz: **Asmen Ercan Gür**]*

5180. **Sımer yê tuyo, qa mereke ki yê to niya?** → Saman seninse, öküz ile samanlık ta senin değil ya?

5181. **Sımero paren ra, den nêvejino.** → Eski samandan (buğday) tane çıkmaz.

5182. **Sımondia çarıxê sarri mebe!** → Başkasının çarıklarının bacıkları olma!

5183. **Sıncık ki çhiçeg keno ra!** → Diken de çiçek açıyor!

5184. **Sındorê mordemê rındi, bêliyo [kıfşo].** → İyi insanın sınırı bellidir.

5185. **Sırrê xorê, khela goniyo!** → Sırrı için kan kalesidir!

5186. **Sırsaleko bımbarek, meyê meso serê bonuno, destê maya mı ronıno, nunê xo ki soluno. →** Mübarek Sırsalek kartalı, evlerin üzerinden gelip geçme, anamın elleri yağlı,- yağı da tuzludur. Tekerleme türünde bir deyim.

5187. **Sırsaleko bımbarek, perrunê xo rake, ma bınê perrunê xode ca ke! →** [61] Mübarek Sırsalek kartalı, kanatlarını aç, bizi kanatlarının altında korumaya al. - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

5188. **Sıt diyo, reyê ki seresıti [xavıke] wazeno! →** Süt görmüş te, birde kaymağını istiyor!

5189. **Sıt ra fekê xo vêso, doy puf keno! →** Sütten ağzı yanmış, ayranı üflüyor!

5190. **Sıt, bêamên nino ra. →** Mayasız süt, yoğurt tutmaz.

5191. **Sıtê miye, ri–sıpênia khêwaniye! →** Koyun sütü, sağanın yüz akı!

5192. **Sıtê xo satiyo! →** Sütü bozulmuş!

5193. **Sıto helal [xıravın] lito! →** Helal değil, haram süt içmiş!

5194. **Sıto helal lito! →** Helal süt içmiş!

5195. **Sızına vay bıhesno, "nawa şiliye vorena!" vano. →** Rüzgarın esintisini duysa, "hemen yağacak!" der.

5196. **Sifrê thali [tholi] rê düa nêwanina [nêdina]! →** Boş sofraya dua verilmez!

---

[61] *Sırsalek, Hêliyo Sırsalek, Sisarek: Eski Mısır´ın kutsal kartalı olarakta bilinen Sırsalek; nesli tükenmekte olan bir kartal cinsidir. Bu kuşlar yuvalarını genellikle yüksek ve belirli yerlerde yaparlar. Çok yüksekten uçarlar.*
Sırsalek; genellikle, kafası beyaz, gagası kahve rengi, kanatları bölüm bölüm siyah ve beyaz tüylı, büyükçe kanatlı, uçan hayvanlar gurubuna giren kutsal bir Hêli/Kartal olarak bilinir. Kutsal Sırsalek, tewt haline giren dervişlerin ruhlarına eşlik eder ve hakikat dünyası ile bu dünya arasında gidip, gelir. Sırsalek'ler Dersim´de baharın son aylarında ve yazın başında sıkça görülürler. Pülümür bölgesinde Gola Buyere denilen ziyaretimizin kayalığında yuvası vardır.
Dersim inancında; Hêliyê Sırsalêki (Sırsalek kartalı) kutsal sayılır. Ayrıca çocuklar, nasıl doğduklarını sorduklarında büyükler; sizi Sırsalek´ler kanatları üstünde getirdi derlerdi. Çocuklar da ona inanırlardı. [Hawar Tornêcengi]

5197. **Sinci amên nêcêna! →** Çökelik suyu maya tutmaz!

5198. **Siyaset, bêma u bêpiyo! →** Siyaset anasız babasızdır!

5199. **So wertê mıleti, cıra bımuse şirreti! →** Gir milletin arasına, tanı şirreti!

5200. **Sodır xumare kaykeno, sonde lewê cênıke de xo goyneno! →** Sabah kumar oynuyor, akşam evde kendini övüyor!

5201. **Sola desto serdın cı nêreso! →** Soğuk el değmesin!

5202. **Sola nunê xo kêmi ya! →** Ekmeğin tuzu azdır!

5203. **Sole; moşti herevnena, qese; isoni xerepneno! →** Tuz yoğurdu bozar, söz insanı!

5204. **Solıki, danê pasna ro. →** Ayakabılar topuğa vuruyor. (Gımgım)

5205. **Solıx'ro cı bırriya! →** Nefesi kesildi!

5206. **Son u sodırê cênu bêli nêbeno! →** Kadınların gecesi gündüzü belli olmaz.

5207. **Sona koti; so, hama eve zerria xo so! →** Nereye gidersen git, ama gönlünce gıt!

5208. **Sond şimşero de dı feko! →** Yemin iki ağızlı keskin bir kılıçtır.

5209. **Sondê Haqi ke werino, deru de ağwe,- asmen ra roz cêrino. →** Hakkın yemini içildi mi, derelerde sular**,-** gökte ay tutulur.

5210. **Sonde iqrar u iman, sodır toz u duman! →** Akşam ikrar-iman, sabah toz–duman!

5211. **Sonde nêmaneno sodıri rê! →** Akşam sabaha için kalmaz!

5212. **Sondi weno, xo erzeno adırê Haqi. →** Yemin edyor, kendini hak ateşine atıyor!

5213. **Sonê koti, Haq sımarê bıvorno! →** Nereye giderseniz Hakk size yağdırsın! (yağmak, yağdırmak; bolluk ve bereketin simgesidir)

5214. **Soz namuso, namus nêroşino! →** Söz namustur, namus satılmaz!

5215. **Suç, çiyo pinco, kes xoser nêcêno. →** Suç kötü bir şey kimse üstlenmez.

5216. **Sunık u dunıka xo qefçıla! →** Her şeyi kirlidir!

5217. **Sunıka dinu de kewrayên nêbena. →** İdaresi olmıyanlarla Kivralık olmaz.

5218. **Sunıka xo çina! →** Ev idaresi yok! Malı olan zengin bir insanın, görgüsüz ve içinde bulunduğu kötü durumuna istinaden söylenir.

5219. **Sunıka xo gêvesa! →** Mizacı kötü!

5220. **Suriya bêşüaniye boka vergiya [verg weno]. →** Çobansız sürü, kurda yem olur.

5221. **Suwari asporbiyene de,- mordem qeseykerdene de nasbeno! →** Suvari atın üzerinde, adam sözünde belli olur!

- Ş -

5222. **Şarav sımıtene, raştiye dana mordêmi vatene.** → Şarap içmek, insana gerçeği söyletir.

5223. **Şêr cayê [hurêndia] xora bêliyo!** → Aslanın yerinde belli oluyor!

5224. **Şêr de teresi ra,- camat de bêbexti ra bıterse!** → Kavgada namertten, cemattaki bahtsızdan korkacaksın!

5225. **Şêr merdo, dewran kuto lüye!** → Aslan ölmüş, devran tilkiye kalmış!

5226. **Şêr Şêro, maykêkê xo ki, nêrê xo ki şêro.** → Aslan aslandır, dişisi de, erkeği de aslandır.

5227. **Şêr şiyo, lüye lekanu ra fetelina!** → Aslan gitmiş, tilki lekanlarla geziyor!

5228. **Şêr; şêro, ha maykeko, ha nêro!** → Aslan aslandır, ha erkektir, ha dişi.

5229. **Şêrê jü rozê be, lüya serre mebe!** → Bir yılın tilkisi olacağına, bir günün arslanı ol!

5230. **Şêrê xo kelpê sarri rê feda meke!** → Aslanı'nı başkasının köpeğine feda etme!

5231. **Şêri çhek no ro, Lüyu sano xo miye!** → Aslan sılahı indirmiş, Tilki bağlamış beline!

5232. **Şêzere ra koli,- hewiye ra xatune nêbena.** → Alıçtan odun, kumadan hatun olmaz!

5233. **Şıliye, teyna usar nêvorena.** → Yağmur sadece ilkbaharda yağmaz.

5234. **Şımşer ke xeleşiya ra, têpia nêno!** → Kılıç uçtumu geri gelmez!

5235. **Şi dermanê miji, bi hêsırê ci.** → Çişin ilacına gitti, bokun esiri oldu. Yani bir hastalığı için doktora gitti, daha kötü bir hastalık ortaya çıktı.

5236. **Şi ke, marê derman biyaro, ferman ard!** → Gitti ki bize derman getirsin, ferman getirdi!

5237. **Şia-girêdano!** → Karalar bağlıyor.

5238. **Şifetê xo, tı hên zona ke şifetê kutikiyo.** → Suratı sanıyorsun ki köpek suratıdır.

5239. **Şilandêria xo herami rê meke ra!** → Uçkurumu harama açma!

5240. **Şiliya amnoni dunıke kena hit.** → Yaz yağmuru mutfağı ıslatır.

5241. **Şiliya rama Haqiya, bereket ana.** → Yağmur, tanrının rahmetidir, bereket getirir

5242. **Şiliye de sungi têrabenê.** → Mantarlar yağmurda çoğalır.

5243. **Şiliye dina kena awre!** → Yağmur dünyayı hamile bırakır. Bolluk ve bereketi anımsatan bir deyim.

5244. **Şiliye hewro şia ra yena.** → Yağmur kara buluttan gelir..

5245. **Şiliye ke çığa bıvoro, wayirê hêgay rê honde kara.** → Yağmur ne kadar yağarsa, tarla sahibine o kadar kârlı.

5246. **Şiliye ke mevoro, hard khêwe nêbeno!** → Yağmur yağmazsa, yer yeşermez!

5247. **Şiliye ra remo, kuto'ra torge ver!** → Yağmurdan kaçarken doluya tutulmuş!

5248. **Şiliye vorena, hard xo goyneno!** → Yağmur yağar, toprak kendini över!

5249. **Şilpağa royale, jê hengure şirena.** → Sevgili'nin tokatı üzüm gibi tatlıdır.

5250. **Şimali şiyo loğe!** → Şimali loğa gitmiş! Konuşma esnasında lafı dinlendirip söylemek için kullanılan bir deyim.

5251. **Şimşêr ke jü bırneno, qese hazaru bırneno.** → Kılıç birini kesiyorsa, söz binlercesini keser.

5252. **Şimşêrê Sami ke destê kami dero, şiwanê miya Qeremani ki uyo.** → Şam'ın kılıcı kimim elindeyse, karaman koyunun çobanı odur.

5253. **Şimşêro thuz ipego xas nêbırneno! →** Keskin kılıç, yumuşak/has ipeği kesmez!

5254. **Şin u şahi bırayê. →** Sevinç ile üzüntü kardeştir.

5255. **Şin u şuwani re sa meve! →** Tasa, gam, kedere sevinme.

5256. **Şin, şine ano! →** Yas yası getirir!

5257. **Şinata pi, laji rê manena! →** Babanın sanatı oğula kalır!

5258. **Şinate, morjino zernêno! →** Sanat, altın bileziktir!

5259. **Şindorê dewıji, hata hêgayê xuyo. →** Köylünün sınırı tarlasına kadardır.

5260. **Şindorê dısmenayên çino. →** Düşmanlığın sınırı yoktur!

5261. **Şindorê yê welati be qurbetiye dariya we. →** Ülke ile gurbet arasındaki sınır kalktı. *[Qese/söz: **Okan Eroğlu**, -**Piltan** dergisi genel yayın yönetmeni]*

5262. **Şindorê zori çino. →** Zorun sınırı yoktur.

5263. **Şinewar berxudar niyo**. **→** Üzüntülü insan bahtiyar değildir.

5264. **Şir kerdo veyvıke, çewres roze bowa xo nêşiya. →** Sarımsağı gelin etmişler kırk gün kokusu çıkmamış. [Tercan]

5265. **Şirê kemeri ve piazê bostani ra jümini nêcênê**. **→** Kayalık sarımsağı ile bostanın soğanı birbirini tutmaz.

5266. **Şiri, piaaji ra vato, "Tora zaf bowe yena! →** Sarmısak, soğana demiş "senden çok koku geliyor"

5267. **Şiro ke piaji ra lomê xo bıkero! →** Sarımsaka bak ki, gider soğanın dedikodusunu yapar. *[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce), şair-yazar]*

5268. **Şiro ke, piyaji ra lomê xo bıkero! →** Sarımsak ta soğanın dedikodusunu yaparsa!

5269. **Şiwane, peyê ağay de astê piyê ağay vano. →** Çoban ağanın arkasında küfür eder. Ağanın babasının kemiğine söver.

5270. **Şiwanewo gêj, mali keno boka vergi. →** Aptal çoban sürüyü kurda kaptırır.

5271. **Şiwani ra vazê ke, gos'ro mali serno! →** Çobana deyin ki, mala göz kulak olsun. Birinin kendine çeki düzen vermesini sağlamak anlamında bir deyim.

5272. **Şiwani ra vazê ke, gos'ro mali serno! →** Çobana deyin ki, mala göz kulak olsun. Birinin kendine çeki düzen vermesini sağlamak anlamında bir deyim.

5273. **Şiwariyê [asporê] astorê sarri, tım pêyawo! →** Başkasının atın suvarisi hep yayadır.

5274. **Şiya dara azgêliye, gırs u hirawa. →** Meşe ağacın gölgesi, geniş ve büyüktür.

5275. **Şiya dara huske de, hewna nêşiyino. →** Kuru ağacın gölgesinde uyulmaz.

5276. **Şiya dara morjêni, jê şiya pasayiya! →** Meşe ağacın gölgesi, Padişahın gölgesi gibidir.

5277. **Şiya dara xorê wayir vejiye**. **→** Kendi ağacının gölgesine sahip çık.

5278. **Şiya dare de şiya xo vêneno! →** Ağaç gölgesinde kendi gölgesini görüyor. İnanılmayacak durum için söylenen bir deyim.

5279. **Şiya dare de vas nêrewino! →** Ağaç gölgesinde ot yeşermez!

5280. **Şiya darunê gırsu de hewnê mordêmi wes yeno. →** Büyük ağaçların gölgösinde insana uyku hoş gelir.

5281. **Şiya Gojêre de hewna meso, gırana! →** Ceviz ağacının gölgesinde yatma, ağırdır.

5282. **Şiya Haqi girana! →** Tanrının gölgesi ağırdır!

5283. **Şiya honıke de, jê selexani merediyo ra. →** Salak köpek gibi serin gölgede uzanmış.

5284. **Şiya jü dare de, se male mêle/meğel bena. →** Bir ağacın gölgesinde yüz keçi dinlenir.

5285. **Şiya kami de xeleşina? →** Kimin gölgesinde kurtulacaksın?

5286. **Şiya koti, kotya cayê xo bızone**! → Nereye gittin ise, nerede olduğun yerini bil.

5287. **Şiya lüye mekuye ke şêr to buro!** → Tilkinin gölgesine girme de, aslan seni yesin!

5288. **Şiya şêzere, şiya bırayiya, şiya gojêre şiya derezayiya.** → Alıç gölgesi, kardeş gölgesidir, ceviz gölgesi, akraba gölgesidir.

5289. **Şiya şiliye de, jü zerria khali.** → Yağmurun gölgesinde, bir yaşlının yüreği.

5290. **Şiya şüye, şiya sewe ser şiya!** → Sırtın gölgesi geceye yönelmiş!

5291. **Şiya to ma sera kêm mebo!** → Gölgen üzerimizden eksik olmasın! 'Gölgen bizi korusun' anlamında bir deyim.

5292. **Şiya to, bêro mı sare de!** → Gölgem üzerimde olsun!

5293. **Şiya viyale jê şiya mordemê çhêriya.** → Söğüdün gölgesi yiğit adamın gölgesi gibidir!

5294. **Şiya xo, şiya hêluga.** → Gölgesi, çiriş otunun gölgesi gibidir. Yani, işe yaramaz bir gölge.

5295. **Şiya xora sık keno!** → Gölgesinden şüphe ediyor.

5296. **Şiya xora terseno!** → Kendi gölgesinden korkuyor!

5297. **Şiya xora terseno**! → Kendi gölgesinden korkuyor!

5298. **Şiye de kıncu fina ra!** → Gölgede elbise seriyor! Gerçekleşmeyen bir durumu belirtmek için söylenen bir deyim.

5299. **Şiyê mordemê xırti, amê mordemê zırti.** → Mert adamlar gitmiş, yerine kaba adamlar gelmiş.

5300. **Şiyo hawt deru ra ağwe ano**! → Gitmiş yedi dereden su getiriyor.

5301. **Şiyo nıştoro astorê revani, nêzoneno kata şêro!** → Yarış atına binmiş, gideceği yolu bilememiş!

5302. **Şiyo vıreniya cênıke!** → Kadının önüne gitmiş! Hor görülen bir durum için söylenen bir deyim.

5303. **Şo welatê hera, biya pera**. → Var Eşeklerin memleketine, getir para. (Gımgım/Xınıs)

5304. **Şüalêndia xorê zaf sısto**! → Bel kuşağından çok gevşektir. Kadınlara çok düşkündür, anlamında bir deyim.

5305. **Şüanê çêverê sarri, kutıkê verê destê sarriyo**. → Elin kapısındaki çoban, elin elinin altındaki köpeğidir.

5306. **Şüanê sarri mebe, peyniye de alange de memane**. → Elin çobanı olma, sonunda yapayanlız ortada kalma.

5307. **Şüaxê dêşi çêver ra meke**! Duvarın sıvasını kapıya yapma.

5308. **Şüwanê Ağay ma u piyê Ağay ra peyra xevêr dano**. → Açğanın çobanı Ağa'nın ana-babasına arkadan küfreder.

5309. **Şüwanê çê xo,- Ağayê teveri be**! → Evinin çobanı,- dışarının Ağası ol.

5310. **Şüwane ke zerri bıkero, kelezey ra sıt doseno**. → Çoban isterse, teke'den süt sağar.

- T -

5311. **Talê siay ra pers kerdo vato; "şona koti?" Vato; "Şon çê feqira".** → Kör talihe (talihsizliğe) sormuşlar nereye? fakirlerin evine demiş. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

5312. **Taliyê dey, taliyê kısunê delevergewo!** → Onun şansı, dişi kurdun şeyleridir. Şanslı olan kişiye söylenir. İnanışa göre, hayvanlara zarar veren Kurtlar öldürülünce, içinde dişi Kurt varsa, arkasındaki dişilik kısmı kesilip cebe atılır. Bunun o avcı kişiye şans getirdiğine inanılır. Babamın da gençliğinde böyle bir şey yaptığını köylüler hikayesiyle anlatırdı.

5313. **Taliyê dey, taliyê qatırê Heyderu'no!** → Onun bahtı Haydaran katırının bahtıdır! **Cayê Heyderu zaf berz u tırro, yi ki qatıru zaf gurenenê, coka na qesa vajina.** → Haydaran bölgesi dik ve yamaçlıdır, onlar da tüm işlerini katırlarla yaparlarmış. Zavallı katır onların elinden çok çekermiş, bu nedenle bu deyim öylece söylene gelmiş.

5314. **Taliyê ma nêguriya, tenê tij nêest çarêkê ma!** →[62] Şansımız çalışmadı, güneşin ışığı biraz yüzümüze vurmadı! *[Qese/söz: Uşenê Tikmey] - Çıme/kaynak için Dipnota bakınız!*

5315. **Taliyo u bexto rınd teyniya nêno.** → İyi Talih (şans) yalnız gelmez. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

5316. **Taliyo xıravıno ke amo, taliyo rındo ke herey yeno, dey ra rındo.** → Erken gelen şanssızlıktan, geç gelen şans daha iyidir!

---

[62] ***Qese/söz: Uşenê Tikmey. Serra 1911de Gola Tikmu/Pırdosur de amo dina - 1986 şiyo heqiya xo. Wayirê jiara Tikmu'no, cem girêdo, beyiti vatê. Çıme: Uşenê Tikmey (Weşiya Uşenê Tikmey u tayê beyitê xo) Arêker: Hawar Tornêcengi, Berhem dergisi 5, 1989)*** *Hüseyin Dikme, 1911 de Gola Tikmu/ kırmızıköprü de dünyaya gelmiş. 1986'da Hahha yürümüş bir Derviş'tir. Tikme ziyaretin sahibidir. Dersim dilinde Cem bağlayıp beyit söylemiştir. Kaynak: Uşenê Tikmey - Yaşamı ve bazı beyitleri- Derleyen:* ***Hawar Tornêcengi****, Berhem Dergisi 5, 1989)*

5317. **Tamasa reştiye hirê ciamerdu bena. →** Yetişmiş erik erkeklerin başını döndürür. Mecazi olarak erotik bir görünümü olduğundan erkekler tarafından cazip görülüp, olgun kadınların vücut hatlarına benzetilir.

5318. **Tamase ve zerdaliye ra jü nêbenê. →** Erik ile zerdali bir olmaz.

5319. **Tandure, eve thiz u fısu germ nêbena! →** Tandur, sesli sessiz usuruklarla ısınmaz! Yani, birşeyi ortaya çıkarmak için emek vermek gerekiyor.

5320. **Taqıze jüyê de yino nan dano ma. →** Herhalde/mutlaka onlardan biri bize ekmek verir. Taqıze: Umutların hala tükenmediği durumlar için söylenir. *[Qese/söz: **Hüseyin Dinler**, öğretmen, Ovacık]*

5321. **Taqıze ke cayê jümini vêneme. →** Mutlaka bir yerde karşılaşırız.

5322. **Taqıze ke jü hewarê made reseno! →** Mutlaka biri imdadımıza yetişir.

5323. **Tarıxê qoma de en ğezna hewle, zagonê xowo.→** halkların tarihlerine baktıkları en değerli hazine kültürleridir. *[**Cemal Taş**, kıtavê "Kılamê Kırmanciye" ra, Tij Yayınları.]*

5324. **Tarıxê zomoni ancax fek ra goşdino. →** Zamanın tarihi ancak ağızdan dinlenilir. *[**Av. Hüseyin Aygün**, kıtav: "Eve tarixê xo têri amayene", Tij yayınları)]*

5325. **Tari de, şiye nêbena. →** Karanlıkta gölge olmaz.

5326. **Tari dıma roştiya. →** Karanlığın sonu aydınlıktır!

5327. **Tarixo qılêrin rê daxelet mebime! →** Kirli tarihe teslim olmamalıyız! *[Hawar Tornêcengi]*

5328. **Tariyê pêsewe de rêçe nêvênina. →** Karanlık gecede iz bulunmaz.

5329. **Tariyê soni ke ame, selxe maya xo vênena, theyre halêna xo. →** Akşam olunca kuzu anasını, kuş yuvasını bulur.

5330. **Tasa ke sıfrey jêde pırr meke, serde sona. →** Sofradaki tası fazla doldurma, yoksa taşar. Mecazi: Fuzuli laf etme, söylediğin gelip sana da dokunur.

5331. **Tawê sodiri de çılêka kêşi nêvêsena. →** Sabah şafağında kimsenin lambası yanmaz. *Qese/söz: Uşenê Tikmey. Fazla bilgi için.* ***Dipnot 59'a*** *bakınız!*

5332. **Tawê xo ke ame, herkes cüynê xo vaydano. →** Zamanı geldi mi herkes kendi harmanını savurur.

5333. **Tawo ke çêfê mı ame, fitıka xo cınon! →** Keyfime geldimi; ıslığımı çalarım!.

5334. **Taxtê xo bırızne, bextê xo merızne! →** Tahtını yık, bahtını yıkma.

5335. **Taxti sero pole hira meerze, somotina ra, kes to pênêcêno! →** Tahtın üzerinde geniş adım atma! Kayarsan kimse el atmaz sana!

5336. **Tayê belayê sariyê, tayê dezê zeriyê. →** Bazıları başbelası, bazıları da karınağrısı.

5337. **Tayê biyayiye ra vêsenê, tayê ki nêbiyayiye ra vêsane! →** Kimileri varlıktan gözü aç, kimilerin yokluktan gözü aç!

5338. **Tayê burê, tayê tey niadê! →** Bazıları yesin, bazıları da bakakalsın!

5339. **Tayê cênikê, tayê cüwanikê! →** Kimisi kadın, kimiside hatun kadın!

5340. **Tayê cêniki estê ke, tıvanê dina teyna dormê dinu de çerexina. →** Bazı kadınlar var ki, sanki dünya yanlızca onların etrafında dönüyor.

5341. **Tayê ciandanê, cıra yandanê. →** Kimileri çabalar; terk edip gider!

5342. **Tayê ciandê, tayê burê. →** Kimi kazansın, kimi yesin.

5343. **Tayê çımekorrê, mordemê hewl u xıravi têsera nasnêkenê. →** Kimisinin gözü kör; iyi ve kötü adamı ayıramaz.

5344. **Tayê çi esto ke, teyna eve vênıtene musena, tayê çi ki eve wendene. →** Bazı şeyler vardır ki sadece görmekle öğrenebilirsin, bazı şeyleri de okumakla.

5345. **Tayê çi, eve germiye weso! →** Bazı şeyler sıcakken güzel!

5346. **Tayê derdi estê, yenê vêrenê ra sonê, tayê derd ki estê ke, cigerunê isoni kenê letey, hêni sonê. →** Bazı dertler vardır, gelir geçer, bazı dertler de

vardır ki, insanın cigerini deler/paçalar öyle geçer. [Ali Dikme – nustoğ/yazar.]

5347. **Tayê estê ke, sayê ke na dina xatırê dinu ra çerexina. →** Bazıları var ki, sanki bu dünya onların hatırı için dönüyor. Mecazi: Burnu havada, böbürlü, kendini beğenmiş, her şeyin onların etrafında dönmesini isteyen kişiler için söylenmiş bir deyim.

5348. **Tayê estê soyê heri rayê, tayê soyê dele rayê, tayê ki soyê ben-i ademi rayê. →** Bazı insanlar var eşek soyundan, bazıları da köpek soyundan, bazıları da var ki ben-i adem soyundandır. *[**Mehmet Mükan**, Öğretmen, Sanıkê Ma-2 kitabından.]*

5349. **Tayê estê, zernê xo nêê,- ciyê sarri goynenê. →** Bazıları var, kendi altınlarını değil, başkasının pisliğini över.

5350. **Tayê gurinê, tayê wenê. →** Bazıları çalışır, bazıları yer.

5351. **Tayê huyinê, tayê bervenê. →** Bazıları güler, bazıları ağlar.

5352. **Tayê ison esto ke jê guveleki yo, ferq nêkena. →** Bazı insan vardır ki şeytan gibidir, fark edemiyorsun.

5353. **Tayê ison esto, thonê kutik dero, tayê ki thonê seytan de. →** Bazı insan vardır, köpek kılığında, bazısı da şeytan donunda.

5354. **Tayê ison, fek ra dost,- zerre ra dısmeno. →** Kimi insan sözde dosttur, gönülden düşman.

5355. **Tayê kenê, tayê oncenê! →** Bazıları yapar, bazıları çeker!

5356. **Tayê kerdenunê xora yenê têri, tayê ki her ke şi benê bêri. →** Bazıları yaptıklarıyla yüzleşir, bazıları da gitgide yüzsüzleşir. *[**Berfin Jêle**, nustoğe/yazar, sayire/şair]*

5357. **Tayê kokımê serru niyê, kokımê derdunê. →** Bazıları yılların ihtiyarlaştırdıkları değil, dertlerin ihtiyarlaştırdıklarıdır.

5358. **Tayê kutime'ra verê wayi, tayê mendime warwayi. →** Kimimiz rüzgara kapıldık, kimimiz yalınayak kaldık.

5359. **Tayê ma estê, jê terê vırêni xoser niyê, ra u rêça xo kerda vindi, sarri dıma sonê. →** Bazıları kendini kaybetmiş, yolunu yordamını, başkasını arkasına takılmış. **Xorê, çê xorê, pêra xorê, qomê xorê faydê xo nêbeno. Yani,** kendine, ailesine, kendi halkına faydası yok.

5360. **Tayê mali ra, tayê cani ra danê. →** Bazıları malın'dan, bazıları canın'dan veriyorlar.

5361. **Tayê mendime warwayi. →** [63] Bazılarımız yaya kaldık. *Açıklama için dipnota bakınız!*

5362. **Tayê qesey estê, melemê khul u dırvetunê, tayê ki jê qersunê! →** Bazı sözler vardr ki, yaraların merhemidir, bazıları da kurşun gibidir.

5363. **Tayê, sarê isoni kenê jê kosaviyê bınê adıri! →** Kimileri, insanın kafasını ateşin altındaki kütük gibi ederler! [Qemera Bariye]

5364. **Tayê; bınê hardi de kune ra, dina de derd ontene wazenê. →** Kimisi yerde yatıp, dünyanın derdini çekmek istiyor.

5365. **Tayê; Haqi ra vanê "Memo", nêzonenê ke çewresê pêrune jü "Demo". →** Bazıları Hak'ka der "Memo", bilmezler hepsinin kırkı bir "Demo". Yani kırkı aynı dem'de/aynı zamanda olacağını bilmezler.

5366. **Tayine goni cêna. →** Bazılarını kan tutar.

---

[63] ***İta de vajino ke: Ma bese nêkerd quweta xo pêsanime, biyarime jü ca, xoser bime. Yeno na mane ke; me qewete ra kutime, bime zar u war, bime pêya (yaya), bime warway (yalınayak). Normal pêtiye ra vışayime, bime zar u war. →*** *Söylemde zaruriyet ifade olmakla birlikte mecaz veya metafor bir ifade de yansıtabilecek kıvamdadır. Kendi rüzgarımız olamayacağımız mevcudiyetimizde rüzgar olacağımız veya bulacağımız yere yön alırız, ki cümlede rüzgar söylemi aslında akıl, mantık, ifade iradesini temsil eder, bu izahla bakınca kendi aklının ve mantığının ifade iradesini bulamayan başka iradelerin akıl ve mantığına sığınır. Kendi ayağıyla yürümeyi suistimal ederek, ayağının gideceği yolu hercai ederse gidecek yoldan mahrum kalır. Bedensel olarak giyimi söz konusu değil yani. Burda ayağın çıplak olması tamamen mecazi anlam yüklenmiştir.*
*[- Açıklama: **Azêm Deman** gruba Facebook ra "Zazaki/Kırmancki bımuse u bımusne".]*
https://www.facebook.com/groups/ 1596033870659456

5367. **Tazê sarê to, rozê yena ke beno dezê sarê to! →** Başın tacı birgün gelir başının acısı olur!

5368. **Têdarikê xo bivêne, tenge de memane. →** Tedbirlerinizi alın darda kalmayın.

5369. **Têdest ra fetelnenê! →** Elden, ele gezdiriyorlar.

5370. **Tefkıri; teyna xali nê,- heyati neqeşnenê. →** Dokuyanlar; yalnız halıyı değil, hayatı da süslüyorlar. *[Qese/söz: Kemal Akay Xamırpêt]*

5371. **Tekmıka henene dan toro ke, xo asmen de vênena! →** Öyle bir tekme vururum ki sana, kendini gökte görürsün.

5372. **Têl u tunc bime, her jüyê ma jü heti ser şi! →** Dağılıp gittik, herbirimiz bir tarafa gitti. *[Qese/söz: Hayri Dalkılıç, -şair, yazar]*

5373. **Têli, tım hurêndia têli de rewino [-pêda beno**]. **→** Dikenin kökünden diken yeşerir.

5374. **Têliyê tuyo phiz ke nêbo, gula to rew qırfnenê! →** Sivri dikenin olmasa, gülünü tez koparırlar!

5375. **Teliyê xo, kêşi ra nêşiyo! →** Bir dikeni kimseye batmamış!

5376. **Tencıko gırs, herey girino. →** Büyük kazan, geç kaynar.

5377. **Tendure bêkulfıke nêbena. →** Körüksüz tandır olmaz. [Gımgım]

5378. **Tenekewo thal, veng vezeno. →** Boş teneke ses çıkarır.

5379. **Tenga mordêmi şêmuga çêverê mordêmi dera! →** İnsanın engeli- darlığı kapısının eşiğindedir

5380. **Tenganiye ra dıme hirayiye yena! →** Darlığın sonu aydınlıktır!

5381. **Tenge de zırrayis u bırrayis pere nêkeno! →** Darlıkta bağırtı-çağırtı para etmez!

5382. **Teniye keno riyê isoni ra, ayne saneno ver. →** İsi insanın yüzüne sürüyor, aynayı önüne tutuyor.

5383. **Terê çerxê şiya son-sodıri, mêrata dina fetelina. →** Gece ve gündüzün çarkı gibi bu soyka dünya dolaşır. *Qese/söz: Uşenê Tikmey. Fazla bilgi için. Dipnot 51 ye bakınız!*

5384. **Terê to ke kês çino, tı jü-khêka. →** senin gibi biri daha yoksa, sen biriciksin.

5385. **Teresê cêniya xuyo. →** Yaramaz karısıdır.

5386. **Terre turre qeseykerdene. →** Abuk sabuk konuşmak.

5387. **Ters ke esto; qalıvê qıno/qınewo! →** Korku varsa; kıçın kalıbıdır!

5388. **Ters kuno vıreniya hêrsi. →** Korku öfkenin önüne geçer.

5389. **Ters nêverdano hetê ra, hêrs nêverdano hetê ra. →** Korku bir yandan, öfke bir yandan bırakmıyor.

5390. **Ters u xof mordêmi keno xêğ! →** Korku ve ürkmek insanı budala eder!

5391. **Ters u xof nêzono, cigera xo dı çalata! →** Korku morku bilmez, yüreği iki çatal!

5392. **Ters u xof zerrê kêşi mekuyo! →** Kimse korku-panik olmasın!

5393. **Ters, jê dımpiştike wo, dano pede. →** Korku, akrep gibidir, sokar.

5394. **Tersê Haqi zerrê zorabaji de çino. →** Zorbazın yüreğinde Hakk korkusu yok.

5395. **Tersenıko, cigerê xo phonc perey nêkenê! →** Korkak, yüreği beş para etmez!

5396. **Tersu dano ve cı! →** Korkutuyor!

5397. **Tersu ra, bınê xode kerd! →** Korkudan altına yaptı! **Tersu ver, tumanunê xode kerd! →** Korkudan, donuna yaptı!

5398. **Tertelê/Kokbırê 38'i tharva de hên gırana ke; jüy ke arde'ra zon, qutê isoni qurfino, çekuy fekê isoni de manenê. →** 38 Soykırımı öğle bir derin yaradır ki; biri dile getirdiğinde, insanın ödü kopuyor, kelimeler in sanın ağzında düğümlenir. *[Qese/Deyim: Asmên Ercan Gür]*

5399. **Têsani beno ağwe ser, têsan ano. →** Susuzu suya götürüp susuz getiriyor.

5400. **Tever ra amo hardê ma, ağwa ma keno qılerın! →** Dışardan gelmiş memleketimize, suyumuzu kirletiyor!

5401. **Teverikê mordemê Jürekeri, bınê çengi derê. →** Yalancının teberikleri koltuğun altında. Yalan söylediğinde insanları inandırmak için kullanılan kutsal değerler.

5402. **Tew, amo ke marê buri vırazo, çım vezeno. →** Hele şuna bak! Gelmiş ki bize kaş yapsın; göz çıkarıyor.

5403. **Tew, no ki marê biyo wayirê goçêna darkıne! →** Vay be! Buda bize tahta çuvaldıza sahip olmuş! Ufak şeylere sahip olan ve bunu abartanlar için söylenir.

5404. **Textequrısiye [hevcarıke], jü sewe de tornê-tornê xo vênena. →** Tahta kurusu bir gecede tornunun tornunu görür.

5405. **Texto puçh, mıx nêcêno! →** Çürük tahta çivi tutmaz!

5406. **Teyna kemer ra dês nêvırajino. →** Sadece taştan duvar yapılmaz.

5407. **Teyna mendene, wertê qulê nêweşi de mendene ra rında. →** Hasta toplum arasında kalmaktansa, tekbaşına kalmak daha iyidir. *[Qese/Söz: Hawar Tornêcengi]*

5408. **Teyna mordemo ke sewe de cêreno, halê sodiri çıko zoneno**. **→** Geceleri dolaşan kişi, gündüzün nasıl olacağını bilir.

5409. **Teyna rındekêni nê, zenginên ki mordêmi sas kena. →** Yalnızca güzellik değil, zenginlikte insanı şaşırtır.

5410. **Teyna, werdê xo nuno husk u piazo thuzo! →** Yediği yanlızca acı soğanla kuru ekmek!

5411. **Tezel u taliyê isoni ke nêguriya, zor ra se bıkero! →** Şansızlık oldumu, zorla güzellik olmaz!

5412. **Tezelê to ke nêguriya, jêde zor meke! →** Şansın çalışmadı mı, fazla zorlama!

5413. **Thajiya mı ke mıde rast bo, awres lêyekunê mı nêkoçeno! →** Tazı köpeğim bana sadık olsaydı, tavşan fidanlarımı kemirmezdi!

5414. **Thal, tırs, thuz u şiren, pêro ki thamiyê. →** Acı, ekşi, ekşimsi acı ve tatlı, bunların hepsi birer Tat'tırlar.

5415. **Tham u thuzê xo nêmendo! →** Tadı tuzu kalmamış.

5416. **Thamara cayê xıravını tedera! →** Kötü yerin/ailenin damarından! Yani, kötü insanın damarını/genini taşıyor.

5417. **Thamê fekê to ke remo, zonê xo pak ke! →** Ağzının tadı kaçmışsa, dilini temizle!

5418. **Thamıro bêkok, sarê isoni [beno] dezneno. →** Akortsuz saz, insanın başını ağrıtır (götürür).

5419. **Thami thami; rızkê ma bıdê, des u dı İmami! →** Tatlar tatlar, versin rızkımızı oniki imamlar!

5420. **Tharva dısmeni bena wes, yê dosti nêbena wes. →** Düşmanın yarası iyileşir, dost yarası iyileşmez. Pir Sultan Abdal'ın dediği gibi; "İlle dostun bir tek gülü yaralar beni beni!"

5421. **Tharva dısmeni yena ontene, yê dosti nina ontene. →** Düşmanın yaptığı çekilir, dostun yaptığı çekilmez.

5422. **Tharva qersune bena wes, yê qesa çorte nêbena wes. →** Kurşun yarası sağalır, kötü lafın yarası sağalmaz.

5423. **Thawa çıla momıne rusna to dıme, çıko? →** Peşine mumlu çıra mı yollamışlar, nedir?

5424. **Thawa wele kota çımunê mı ke..! →** Benim gözlerime kül mü dolmuş ki..!

5425. **Thawayê astarê sodıri tey çino! →** Sabah yıldızından miras kalmış bir şey yok bunda. Yani bu kişide iş yok anlamında bir deyim. Sabah yıldızının önemini belirtiyor.

5426. **Thêji amey mıro! →** Ürpertiler geldi bana!

5427. **Theyr ‘ve refê xo, mal ‘ve bêla xo sono! →** Kuş kendi grubuyla, mal kendi grubuyla gider.

5428. **Theyr ke thero, payiz sono ğeriviye, usar yeno geliye. →** Kuş kuş iken sonbaharda gurbete gider, ilkbaharda ovaya döner.

5429. **Theyr, bêperre fırr nêdano! →** Kuş kanatsız uçamaz!

5430. **Theyr; perre ra,- ison; zerre ra şikino**! **→** Kuşlar kanatlarından,- insanın kalpten kırılır!

5431. **Theyra ke berz nêperena ra, Haqi lızgo alçağ do cı. →** Hakk yüksek uçamayan kuşa alçak dal vermiş.

5432. **Theyro korro! →** Kör (yırtıcı) kuştur. İnatçı, gammaz, na yapacağı hesaplanmayan kişiler için söylenen bir terim. *[Çıme/kaynak: **Zeynel Esen**, yazar.]*

5433. **Theyro qız, tım hewno gırs vêneno! →** Küçük kuş daima büyük düş görür!

5434. **Theyr-thur, zonê xode wes waneno! →** Her kuş kendi dilinde öter!

5435. **Thırrê de xuyo, thamırê de xuyo! →** Bir osuruğu birde sazıdır! Beceriksiz olup sanatçılık yapan kişi için denilir. Yani, sanatı birşeye yaramaz anlamında bir deyim.

5436. **Thırriya miye, barê miya. →** Koyunun kuyruğu, koyunun yüküdür. Kimseyi ilgilendirmez, kimin ne yük çektiğini.

5437. **Thırriya miye, miye rê bar nêbena! →** Koyunun kuyruğu koyuna yük olmaz! Her kes kendi yükünü kendi taşır.

5438. **Tholdê dêsu ra lüye vezeno! →** Duvarların dibinden tilki çıkarıyor! Yaratıcı kişiler için denilir. Şaşırtıcı bir şeyi yapmak. Kimsenin beklemediği bir şeye çözüm bulmak.

5439. **Thurıko dırraye meve arêye! →** Yırtık torbayı değirmene götürme!

5440. **Thurikê isonê jürekeri, dayma bınê çengi dero. →** Yalancının torbası her zaman koltuğun altındadır.

5441. **Thuz ke nêzona, şiren nêzoneno. →** Acıyı bilmeyen tatlıyı bilemez.

5442. **Thuz mebe, to meerzê, şiren mebe to mewerê! →** Acı olma seni atmasınlar, tatlı olma seni yemesinler!

5443. **Thuzêniya piaji werdoğ nê,- serdeker zoneno. →** Soğanın acısını yiyen değil, soyan bilir.

5444. **Thüye, Tüye sero wanena! →** İshak kuşu Dut ağacının üstünde öter. Her kes sevdiğinin yanında olur.

5445. **Tı 'ra merdena xo ver mekuye, na dina de kes baqi nêmaneno. →** Sen ölümüne hayıflanma, bu dünyada kimse baki/nihayi kalmaz.

5446. **Tı arêyi vera ama, çıko? →** Sen değirmenden mi geldin yoksa? Değirmen evlerden uzak olduğu için insanlar genelde aç kalırlardı, buda onlar için söylenen bir deyimdir.

5447. **Tı aspora, ez pêyawu. →** Sen atlısın, ben yayayım. Aramızda bir dengesizlik, bir fark var.

5448. **Tı ax u wax mekerê dikê! →** Sen, ah-vah etmiyesin kızım!

5449. **Tı bê doyê ma bısane, ez şêri doyê Miri bısani →** Sen gel bizim ayranı yay, ben de gidip Mir'in ayranını yayayım!

5450. **Tı bê, ni qesunê xo kulıka mırê qesey bıke! →** Sen gel bu sözlerini külahıma anlat!

5451. **Tı berfekê mına çıko, mı vera qesey kena? →** Tercümanım mısın; benim yerime konuşuyorsun! (Avukatım mısın? Anlamına da gelebilir)

5452. **Tı bınê na qesu ra nêvejina! →** Sen bu sözlerin altından çıkamazsın!

5453. **Tı biya Mir, Haq meke'ra xo vir! →** Sen zengin oldun diye, Tanrıyı unutma.

5454. **Tı ciandana, sarr weno! →** Sen çalışıyorsun, başkası yiyor!

5455. **Tı ciande, werdoği zafê! →** Sen çalış, yiyen çok olur!

5456. **Tı çı ğıle kena, meterse nun zafo! →** Ne aç gözlülük ediyorsun, korkma yemek çok.

5457. **Tı çı zonena here koti ra fıse kena? →** Sen ne bilirsin eşek nereden osurur?

5458. **Tı çığaşi ağa u mir bê ki, Haqi xovira meke! →** Sen ne kadar Ağa ve Mir olursan da hakkı unutma!

5459. **Tı çüyê mı bıde bınê çengê mı, bivêne heng u rengê mı! →** Ver zopamı kolumun altına, gör bak icraatlarıma!

5460. **Tı çüyê mı bıde bınê çengê mı, bivêne heng u rengê mı. →** Sen benim sopamı kolumun altına ver, gör benim oyunlarımı. *[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce), şair-yazar]*

5461. **Tı fırra zoniyunê mına! →** Sen dizlerimin ferisin! Genellikle annelerin çocukları için söylediği bir deyim.

5462. **Tı gamê bıerze, ez erzen dı gamu! →** Sen bir adım at, ben iki!

5463. **Tı gereke omisê na tawi bê! →** Sen bu zamana uymalısın!

5464. **Tı Haqi ra belayê xo wazena, çıko? →** Sen Tanrıdan belanı mı istiyorsun nedir?

5465. **Tı hata bıwanê mordem bê ke, kesa vejina dare ser. →** Sen okuyup adam olana kadar, kaplumbağa ağaca çıkar.

5466. **Tı hata cıra mevazê ke "sarê to khırro", O tora nêvano ke, "çımê to korro!" →** Sen ona "başın keldir" demezsen, o sana "gözün kördür" demez.

5467. **Tı hên zana ke, şir be sole ra kerdê qıne. →** Sen öyle biliyorsun ki (Sanırsın ki, Sanki) kıçına sarımsak ve tuz koymuşlar. *[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce), şair-yazar]*

5468. **Tı hên zona ke, peru tey [xode] beno mezele! →** Sanırsın ki parayı kendisiyle mezara götürecek!

5469. **Tı hên zona ke, xozê dalıkiyo! →** Sanırsın ki bataklığın domuzu!

5470. **Tı hêni zona ke, bılışki kuyo pıra! →** Sanırsın ki, şimşek çarpmış!

5471. **Tı hêni zona ke, bijeko bêwaxto! →** Sanırsın ki zamansız doğan gıdiktir!

5472. **Tı hêni zona ke, gılê koy ra biyo pil. →** Sanırsın ki, dağda büyümüş.

5473. **Tı hêni zona ke, goligê axurewo!** → Sanırsın ahırda ki, hayvandır

5474. **Tı hêni zona ke, herê bırriyo!** → Sanırsın ki, ormanda ki eşek'tir!

5475. **Tı hêni zona ke, heso dırvetıno!** → Sanırsın yaralı ayı'dır!

5476. **Tı hêni zona ke, hewiya xuya!** → Sanıyorsun ki kumasıdır!

5477. **Tı hêni zona ke, mıloçıki werdê!** → Sanırsın ki karınca yemiş!

5478. **Tı hêni zona ke, mija Tırku şiya pede!** → Sanırsın Türkler işemiş üstüne!

5479. **Tı hêni zona ke, nakê mı ey cıra kerdo.** → Sanırsın göbek bağımı o kesmiş!

5480. **Tı hona sole nêbiya, mir nêkuta!** → Sen daha tuz olup hamura girmedin! Büyü, olgunlaş ve piş de gel; deneyimle ilgili bir deyim.

5481. **Tı honde zor kena, Haq kotiyo?** → Sen o kadar zor kullanıyorsun, Tanrı nerede?

5482. **Tı ke adır bê, hondê xo ca vêsnena!** → Ateş olsanda, çapın kadar yer yakarsın!

5483. **Tı ke lüya, ez dım. Yi dek u duvarunê to, ez zon tım u tım.** → Sen tilkiysen ben kuyruğu, çevirdiğin dolaplarının hepsini çoktan bilirim!

5484. **Tı ke se bıkerê, hondê xo perrena ra!** → Ne yapsanda, kendi gücün kadar uçarsın!

5485. **Tı ke sona koti, zonê xo ki xode bere!** → Nereye gidersen, dilini de kendinde/birlikte götür! *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

5486. **Tı ke weşiye bıçarnê domanênia xo, zerê tode raya da derge oncena.** → Yaşamı çocukluğuna çevirsen, içinde uzunca bir yol kateder. *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

5487. **Tı ke xo zonena, dina-alem tode jü noxtawa. Tı ke xo nêzonena, tı dina-alem de jü noxtawa.** → Sen kendini bilirsen kainat sende bir noktadır. Sen kendini bilmezsen, sen kainatta bir noktasın. *[Qese/söz: **Remzi Aydın** Yazar]*

5488. **Tı kerga xo dana, tarê xo eve çınay mişdana? →** Tavuğunu satarsan, pancarını ne ile kavurursun?

5489. **Tı kota ve vızıke, o çı adıro koto thızzıke! →** Nedir sen öyle girmişsin telaşa; o ne ateştir girmiş kıçına!

5490. **Tı lewê mıde biyêne, va piştıkê mı çinebiyêne! →** Teki sen yanımda olsaydın da, giyim kuşamım olmasaydı.

5491. **Tı manga xo dana, tarê xo pê çınay mişdana? →** İneğini satıyorsunda pancarını ne ile yoğuracan. Pancar tereyağında yoğrulup pişirilir. İnek satılınca tereyağı da olmaz.

5492. **Tı rındiye bıkerê xorê, xıraviye bıkerê ki xorê. →** İyilik yaparsan kendine, kötülük yaparsan kendine.

5493. **Tı sola a sewe arêye de bımêndêne! →** Sen o gece değirmende kalaydın! Mecazi anlamı: Sen değirmende kalsaydında, yatağıma gelmeseydin, böyle bir (kötü) çocuk olmasaydı. Ananın kocasına çocuğu için yaptığı sitem.

5494. **Tı solê cayê bınge nêcêrê! →** Sen yersiz yurtsuz kalasın!

5495. **Tı tozê bınê lıngunê dey/daye nêkena. →** Sen onun ayağının dibinin tozunu yapamazsın.

5496. **Tı vera kami vıneta ke, no dolê to nia xıravıno! →** Sen kime karşı durdun ki bo dölün bu kadar kötü! İnanışa göre, ağır hamile olan kadının karnındaki bebesi, yüzü kime dönük anında oynadıysa, bu deyim söylenir. Yani bebe de o kişiye benzemiş deniliyor.

5497. **Tı wazena ke, ez kıncunê tuyê pıxarınu veji werte! →** İstermisin kirli çamaşılarını ortaya dökeyim?

5498. **Tı wes biyêne, va ez korr biyêne. →** Sen sağ olaydın da, ben kör olaydım.

5499. **Tı wes biyêne, va ez verê dêsu de biyêne. →** Sen sağ olaydın da, ben duvar diplerinde kalaydım.

5500. **Tı zerya mıde zê vergo hara; dewa mı, qomê mıno qedırgıran, zonê mıno delali! →** Sen içimde kudurmuş Kurt gibi, köyüm, değerli halkım, harika dilim! *[Qese/söz: **Pınar Özgül**-hunerberze-sanatçı]*

5501. **Tı, a çapanêni de şerê, bıko!** → Sen o merhalede gidesin evlat!

5502. **Tı, gereke bınê na karê gırani ra urzê ra!** → Bu zor işin altıdan kalkmalısın!

5503. **Tı, Haqê xora bivênê!** → Sen Hakk'ından bulasın!

5504. **Tı, hardo şia kuyê ke, tı ciamerda!** → Kara toprağın altına giresin ki, adamsın!

5505. **Tı, hepıs ra xeleşiya ra, çıko?** → Mapushaneden mi kaçtın, nedir?

5506. **Tı, hevê biya pêrsan, jê domanu zukena!** → Sen birazcık hasta oldun mu, çocuklar gibi ağlıyorsun!

5507. **Tı, isoni ge nanaro ospori, ge nanaro heri!** → Sen insanı bazen ata, bazen eşeğe bindiriryorsun!

5508. **Tı, lızgewo ke niştaro cı, ey bırnena!** → Sen bindiğin dalı kesiyorsun!

5509. **Tı, qas ve amnon qırsê de sımeri nêkena!** → Sen yazın bile bir saman tanesi edemezsin!

5510. **Tı, qey jê astori hirrena?** → Sen niye bergir gibi kişniyorsun!

5511. **Tı, sanıkunê khanu qeseykena!** → Sen eski masalları anlatıyorsun.

5512. **Tı, solê vay ver bişiyêne!** → Sen keşki rüzgar ile savrulup gitseydin!

5513. **Tı, tozê bınê lıngunê dey [daye] nêkena!** → Sen onun ayakların tozu olamazsın!

5514. **Tı, vêsaniye ra ama, herhal pizê to bi mırd!** → Sen açlıktan geldin, karnın doydu galiba!

5515. **Tı, wayirê az u ujiya, barê Haqi phoşt meke!** → Sen çoluk-çocuk sahibisin, Hakk'ın ağır yükünü taşıma!

5516. **Tı, xırave ra xeleşiya ra, çıko?** → Sen harebeden/kötülükten mi kurtulup geldin?

5517. **Tı, xo megoyne, va sarr to bıgoyno!** → Sen kendini övme, başkası seni övsün!

5518. **Tı, xo zaf goynena! →** Sen kendini çok övüyorsun!

5519. **Tı, xora nê,- va şêro sarr tora vazo "rındo". →** Sen kendine değil, varsın başkası sana "iyidir" desin.

5520. Tı, yi qesunê xo kulıka mırê qesey bıke! **→** Sen o sözlerini külahıma anlat!

5521. **Tı, zerê mawa xode çıtur new asmi vıneta? →** Sen ananın karnında nasıl dokuz ay kaldın?

5522. **Tı, zon u kulturê xora ke esta; esta, zovina; mavênê est,- u çinebiyene dera. →** Sen kendi dilin ve kültürünle varsan; varsın, yoksa var ile yok arasında bir yerdesin. *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

5523. **Tı; tiya, ez; ezu! →** Sen sesin ben benim!

5524. **Tı; ya tıya, ya ki qe çiyê niya! →** Sen; ya sensin, ya da bir hiçsin. *[Tornê Thuji-Mehmet Tüzün, yazar-şair]*

5525. **Tıfang vejiya mertêni,- pere vejiya isantêni merde. →** Silah çıktı mertlik**,-** para çıktı insanlık bozuldu. [Gımgım]

5526. **Tıfango bêderb, jê çüyiyo. →** İşlevsiz tüfek sopa gibidir. Bêderb: Darbesiz, geritepen. (Gımgım)

5527. **Tığe nêmorina. →** Bığday yığını sayı gibi sayılmaz.

5528. **Tım sarri rê xevetayi, kuti ra ve vera vayi. →** Hep başkaları için çabaladılar, rüzgarın önüne savrulmuş olup gittiler.

5529. **Tırk u Tat pê ma huyino! →** Türk ve Tat bize güler. Yanlış yapmayalım babında... Türk ve Tat'la komşuluğu anlatan eski bir deyim, Hazar golü çevresini Azeri, Tat ve Türkmen boylarına doğru uzanan Deylem coğrafyasını anlatır.

5530. **Tırki şımıte gonia ma Saresuri, ma; welatê mara kerdime duri, tertelê Dersimi se xovira keri! →** Tırk içti biz Kızılbaşların kanını, uzaklaştırdı memleketimizden bizi, nasıl unuturum Dersim tertelesini! *[Ezeli Doğanay, şair, araştırmacı yazar]*

5531. **Tırreki ke thızz mekerê, kar nêkeno. →** Tembeli zorlamazsan iş yapmaz.

5532. **Tıvana khurrebesıko, her ke dapıro, vozd cêno. →** Sanki kunduzdur, vurdukça yağ bağlıyor!

5533. **Tıvana têli sero roniştiyo! →** Sanki diken üzerinde oturmuş!

5534. **Tıvana, belka verva heri lewiyo. →**[64] Dersin, belki eşeğe doğru oynamış. Açıklama için Dipnota bakınız!

5535. **Tıvanê asmên çhırr biyo! →** Sanki gökyüzü yırtılmış!

5536. **Tıvanê asmêni ano war! →** Sanki göğü indirecek!

5537. **Tıvanê cigêra xo dı çatala, ters-mers nêzoneno**. **→** Sanki ciğeri iki çatal, korku-morku bilmiyor.

5538. **Tıvanê domanê cızıkiyo! →** Sanki meme çocuğudur!

5539. **Tıvanê feleki ra jü roze tırta! →** Sanki Felek'ten bir gün çalmış!

5540. **Tıvanê gavanê Budi'yo. →** Sanki Bud'in geçididir. **Gavan:** Geçilmesi zor dar geçit. Bud: Büyük ihtimalle Buveyid Oğulları çağının Dersim de olan hükmünden kalma yer adlarından biridir.

5541. **Tıvanê gılê koy ra biyo pil. →** Sanki dağbaşında büyümüş.

5542. **Tıvanê ke, loqlê xo vışiyê! →** Sanırsın ki bağırsakları kopmuş!

5543. **Tıvanê kermê soşiyo! →** Sanki arıların kurtçuğudur.

5544. **Tıvanê kutıku çırayneno! →** Sanki it otarıyor.

---

[64] ***Ver lewiyene:*** *Birine benzemek, çekmek huyunu edinmek anlamında kullanılır. Dersim coğrafyasında hamile kadının bebeğinin ilk kıpırdanma, hareket etme anında kadın yönünü kime dönmüşse ona benzeyeceğine inanılır. Buna da 'ver lewiyene' denilir. Yani, karşısındakine benzer şekilde kımıldanmış denilir. Çocuk aptal inatçı vb. olursa 'heri ver lewiyo' (eşeğe karşı kımıldamış) denir.*

5545. **Tıvanê nu arêye ra yeno! →** Sanki bu (adam) değirmenden geliyor. Değirmenden gelen yorgun, gece gündüz çalıştığı için, uykusuz ve halsiz, ustü başı un, ondan dolayı bu deyimi kullanırlar.

5546. **Tıvanê pia golmoşti werda. →** Sanki beraber bol yoğurtlu yemişler. Birbirine sıkı-fıkı bağlı (kanka) olanlar için söylenen bir deyim.

5547. **Tıvanê riyê asmêni dırriyo. →** Sanki gökyüzü yırtılmış. Şiddetli yağmur yağdığı zaman denilir.

5548. **Tıvanê riyê xo ağwa hêluge ra şüto! →** Sanki yüzünü irişotu suyuyla yıkamış.

5549. **Tıvanê sıtê miye ra goji kerdo! → Sanki koyun sütü ile emzirmişler.** Bebe doğduğu zaman anne sütü ile emzirilir, anne sütü yoksa başka bir kadının sütü ile emzirilir. Burda kişinin olumsuzluğu belirtiliyor, yani doğduğunda ana sütü emmemiştir.

5550. **Tıvanê sola adıriya! →** Sanki (yassı) ateş taşıdır. Ateş gibi yakıcı –benzetme bir deyim. Sala/sola adıri: Ocağın (Lozıne) altındaki yassı taştır ama burdaki "sola adırı" mecazi deyim olup, "aşırı" şeyler için kullanılmaktadır. Türkçedeki "ateş pahası" gibi.

5551. **Tıvanê thurikê phepugiyo, keme cı cı nêkeme pır nêbeno. →** [65] Sanki Guguk (Phepug) torbasıdır, dolduruyoruz doldurmuyoruz ki dolmuyor. Bunu anlamak icin Dersim'de anlatılan "Phepug/Guguk" kuşunun

---

[65] *Erkek ve bacı kardeş bahar ayında kenger toplamaya giderler. Akşama doğru topladıkları kengeri kontrol etmek istediklerinde, torbanın içinde nerdeyse kenger yok denilcek kadar azdır. Torbayı omuzunda taşıyan erkek kardeş bütün kengerleri yemekle suçlanır kızkardeşi tarafından. O; "Ben kenger yemedim" der. Diğer kardeşi ise; "Sen yemedinse bu kengerler nerede?" der. Bu soru üzerine, torbayı taşıyan kardeşi şunu der: "İstersen içimi aç bak!" Bunun üzerine kızkardeşi kardeşinin midesini deşer. Ölü kardeşinin midesinde tek kenger bile bulamaz. Kardeşinin öldüğünü görünce ancak yaptığı hatayı anlar. Sonra ölü kardeşinin omuzundan torbayı alır ve konrol eder. Bakar ki, torbanın altı delikmiş, kengerler ordan dökülmüş. Bunun üzerine Tanrıya yalvarır ve derki: "Tanrım senden bir dileğim var, beni Phepug (Guguk) kuşu yap, bu dağlar ve ormanlara sal!" Tanrı dileğini kabul eder. Kızkardeşini Guguk kuşu yapar ve bu kuş sadece ilkbaharda öter. Bu deyim bu yüzden söylenmiştir. Yani, torbanın altı delik olunca ne koyarsan koy içi dolmaz. [Çıme/kaynak: **Hawar Tornêcengi**, Sanıka Phepugi, **Ware** dergisi 1, 1992.]*

hikayesini bilmek gerekir. Kenger toplamaya giden iki kardeşin torbanın delik olması yüzünden yaşanan dramatik olayi bilmek gerekir. *Hikaye için Dipnota bakınız!*

5552. **Tıvanê veyvê Lüyewo! →** Sanki Tilki'nin düğünüdür. Bozuk hava durumu için söylenen bir deyim. Özellikle, güneş çıktı mı, peşine yağmur, onun peşine dolu, daha sonra tekrar güneş doğdu mu, bu deyim söylenir.

5553. **Tıvanê, çhikê vılıskeri yo! →** Sanki şimşek kıvılcımıdır!

5554. **Tıvanê, çinebiyayiye de kutiki perznê. →** Sanki yoklukta it kırkmış.

5555. **Tıvanê, dake paçi'ro nêpılosno! →** Sanırsın ki annesi beze sarmamış (kundaklamamış)

5556. **Tıvanê, dake qe nêpajno/nêgojno! →** Sanırsın anne hiç emzirmemiş!

5557. **Tıvanê, din-imanê xo kerdo torvık, fetelneno! →** Sanki, dinini imanı torbaya koymuş gezdiriyor.

5558. **Tıvanê, ey [aye] sıtê xo, eve jüru amên kerdo! →** Sanırsın ki sütünü yalanlarla mayalamışlar!

5559. **Tıvanê, ğıle pêskarê cı biya/kerda! →** Sanki açgözlülük tutmuş bunu! Nefsini tutamayanlara denilir.

5560. **Tıvanê, ğıle pêskarê cı kerda. →** Sanırsın ki aceleye sataştırmışlar!

5561. **Tıvanê, hewr qılaşiya ra asmen ard war! →** Sanırsın bulut parçalandı, göğü yere indirdi!

5562. **Tıvanê, mêsa wertê hemgêni ya! →** Sanırsın ki bal'ın arasındaki arı'dır!

5563. **Tıvanê, mıloçıki kotê qıne! →** Sanırsın ki, kıçına karıncalar girmiş! **Kêso ke cayê xode nêniseno ro, hurêndia xode nêvındeno, bêsavro, eyrê vanê) →** Yerinde duramayan ve sürekli hareket halinde olan kişiye denilir.

5564. **Tıvanê, mıloçıki zere derê! →** Sanki içinde karınca var!

5565. **Tıvanê, mimore tey vejiya! →** Sanki götünde kurtçuk var!

5566. **Tıvanê, nakê xo [dey/daye] esto tever!** → Sanki [onun] göbek bağını dışarı atmışlar. Evde hic durmayip surekli disarda gezenler için söylenen bir deyim.

5567. **Tıvanê, nunê cıte nêwerdo!** → Sanırsın çiftçilik ekmeğini yemiş!

5568. **Tıvanê, pısıka awrêşiya tey!** → Sanki tavşan ciğeri (yüreği) var kendisinde.

5569. **Tıvanê, rêştıke reseno!** → Sanki örekeyi çeviriyor. Jü ke pizê xo sono, hên vanê: Biri amel olunca denilen bir deyim.

5570. **Tıvanê, riyê xo ağwa nuku ra şütewo!** → Sanki yüzü nohut suyuyla yıkanmış!

5571. **Tıvanê, şir ve sole ra jü kerdê qıne!** → Sanki tuzla sarmısak basmışlar kıçına!

5572. **Tıvanê, tewraniya amnoni gureta!** → Sanki yaz sıtmasına yakalanmış!

5573. **Tıvanê, zerê fêk de kutık giredo!** → Sanki ağzın içinde köpek bağlamışlar!

5574. **Tıvanê, zerê paçu nêkerdo!** → Sanırsın beze sarmamışlar!

5575. **Tıvani, dızdo lewendo!** → Sanırsın hırsız başıdır!

5576. **Tıya ke tıya, yi bini sepetê riya!** → Sen ki sensin, ötekiler bir sepet boktur.

5577. **Tıya kutıku de lawena!** → Sen odur köpeklerle havlıyorsun! Yani, sana güvenilmez, seninle beraber çalışılmaz, senin ne idiğin belli değil. Sen, odur, köpeklerle havlıyorsun! Bilerek/isteyerek, başkasına çalışmak.

5578. **Tija asmêni her keşi rê roşti dana, her keşi rê tani ana.** → Gökyüzü'nün güneşi herkesi aydınlatır, herkese ısı iletir. *[Qese/söz: Şair Hasan Dewran]*

5579. **Tija Roji, koti ra fetelina?** → Güneşin ışıkları; nerede gezer?

5580. **Tiji her keşi rê têjüwane erzena!** → Güneş her kese eşit doğar!

5581. **Tiji nêsona we!** → Güneş sönmüyor!

5582. **Tiji oncia erzena!** → Güneş ışınları yine atacak!

5583. **Tiji rê vore damisbena çıko! →** Güneşe kar mı dayanır, nedir!

5584. **Tiji rê vore kar nêkena. →** Güneşe kar dayanmaz.

5585. **Tiji sevevê estbiyena her çiya! →** Güneş herşeyin varlık sebebidir.

5586. **Tiji vato; eke mori kisenê, bınatê ey çımunê mı verde meverdê, va çımê mı eracı megıno. →** Güneş demiş, yılanı öldürdüğünüzde ölüsünü göz önünde bırakmayın, gözüm görmesin.

5587. **Tiji vejina serva royê ma, ma ki bılawatime serva zonê xo! →** Güneş ruhumuzu yaşatmak için doğar, biz de dilimizi yaşatmak için çabalamalıyız! *[Hawar Tornêcengi, mayıs 2011–Facebook]*

5588. **Tijia homete, astora kimete, ma ana têhete. →** Nurun varlığı ve kimet atı bizi bir taraf yapar. *[Kemal Akay Xamırpêt]*

5589. **Tira mabênê yê condey u merdey şikiye. →** Sağ ve ölünün arasındaki ok kırıldı*[Qese/söz: **Okan Eroğlu**, -**Piltan** dergisi genel yayın yönetmeni]*

5590. **Tira xo, eve xoy luka! →** İnsanın oku kendikilerine sivridir, kendine yakın olanları yaralar!

5591. **Tivar, jê hêştırunê çımuno. Reyê ke gına waro, reyna peyser nino. →** Güven, gözyaşı gibidir. Birkere düştü mü, bir daha geri gelmez!

5592. **To çı diyo, bê mırê qesey bıke! →** Sen ne gördün, gel bana anlat!

5593. **To çı torjile kerdo ve pıro! →** Sen, ne dolu-dizgin yağdırmışsın üste! *[Qemera Bariye-Sayire]*

5594. **To çım de ez biyu têli! →** Senin gözünde ben diken oldum!

5595. **To çimiyê xo koti ke kerdo vindi, uza sayê ke! →** Sen eşyanı nerde kaybettinse, orada ara!

5596. **To ez kerdune lawıka fekê xortu! →** Sen beni gençlerin ağzında türkü yaptın.

5597. **To jê gola bêbına! →** Sen dipsiz bir göl gibisin!

5598. **To jê kemera bıne goliya, uwe to sero zelala! →** Sen gölün altındaki taşsın, su üzerinde berraktır!

5599. **To ke cad kerd, Haq ki murad dano. →** Sen gayret edersen, Hakk'ta murat verir.

5600. **To ke çhikêle bê, sekena? →** Sen kıvılcım olsan ne yaparsın?

5601. **To ke do; cêna. Eke gureto; dana. Tı ke inam nêkena; Rozê yena ke, eve çımu ra vênena! →** Sen vermişsen alırsın, aldığını verisin, inanmıyorsan, gün gelir ki kendi gözünle görürsün.

5602. **To ke ri da cı, tora her roz (çiyê) wazeno! →** Sen yüz verirsen, senden hergün (bir şey) ister.

5603. **To kı kutıkê re elgiye kerdı, laweno to**. **→** Bir köpeğe iyilik yaparsan, sana havlar.

5604. **To kıtavi wendê, bilanunê ma dina wenda. →** Sen kitap okumuşsun, yaşlılarımız dünyayı okumuş*! [Qese/söz: Yılmazcan Şare, -tiyatrocu, yazar, film yapımcısı.]*

5605. **To lınga seytani sıkıte! →** Sen şeytanın bacağını kırdın.

5606. **To mesermayiye mazlumê Dêsımi, dina şêro bısermayiyo! →** Sen utanma Dersim'in mazlumu, dünya utansın! *[Yaşar Kaya] 4. Mayis Dersim jenosidinin 84. Yıldönümünde basına aktardığı mesajından alıntı.]*

5607. **To nanu ro heri, poldım danu ra to dest! →** Seni eşeğe bindirip, paldımı veririm eline!

5608. **To qeyret ke ke, Haq ki murad bıdo! →** Sen gayret et ki, Hakk'ta sana murat versin!

5609. **To rast vınde, çewt belayê xo vêneno. →** Sen doğru dur, eğri belasını bulur.

5610. **To sarê mı berd, sarê mı! →** Sen başımı götürdün başımı!

5611. **To sımaynen ro jüyi, hama… →** Seni birine benzetiyorum ama..

5612. **To tewdırê xo saskerdo? →** Sen zihnini mi şaşırdın? Mecazi: Söylediği şeyin nereye gideceğini hesaplamayan, türlü temase konuşan için derler.

5613. **To ver some, nê, to ver yeme nê. →** Önünde gidiyoruz olmuyor, arkanda geliyoruz olmuyor.

5614. **To zonê xo qulotno ro, çıko? →** Sen dilini mi yutmuşun, nedir?

5615. **To, aqılê xo nun u toraq de werdo! →** Sen aklını ekmek ve çökelikle yemişsin!

5616. **To, çıtur bowe gurete! →** Sen nasıl kokusunu aldın!

5617. **To, dan we, dan hardi ro, mezg de pırnıkunê tora ken tever! →** Seni kaldırıp yere vurur, beynini burunlarından dışarı çıkartırım! Kızgınlık anında söylenen bir deyim.

5618. **To, dest'ra jü erze ke, haq ki dest'ra to erzo! →** Sen birne el atki, Hakk'ta sana el atsın!

5619. **To, erzon bınê lıngunê xo, loqlu de to fek ra ken tever! →** Seni ayaklarımın altına alır, bağırsaklarını ağzından çıkartırım!

5620. **To, lınga Seytani sıkıte, çıko? →** Sen şeytanın bacağını mı kırdın, nedir?

5621. **To, nanu'ro heri, dımı ki danu'ra to dest! →** Seni eşeğe bindirir, kuyruğunu eline veririm! "Seni eşeğe ters bindiririm" anlamında bir deyim.

5622. **To, noni vera sımer werdo! →** Sen, ekmek yerine saman yemişsin! Man kafalılara söylenir.

5623. **To, nun de wen, ci de ken! →** Seni ekmekte yer,– dışkıda yaparım!

5624. **To, zonê xo quletno ro çıko, çayê qesey nêkena? →** Sen dilinimi yuttun, neden konuşmuyorsun?

5625. **Tora berz [cor] Haq esto! →** Senden yukarıda Hakk var!

5626. **Tora bıbê, adiyê serê to bê! →** Senden olsunlar, üst-başındaki adi şeyler olsun!

5627. **Tora goni,- mıra hêştıre nêsona! →** Senden kan,- benden gözyaşı gitmez! İkimiz bir şey kaybetmeyiz, anlamında bir deyim

5628. **Tora ne beno xıyar, ne ki beno kundıre! →** Senden ne salatalık, nede kabak olur!

5629. **Torê çiyê lazımo, nêvana! →** Sana ne lazım, demiyorsun!

5630. **Torê, daniyu ra ağwe bile çina! →** Sana hedik suyu bile yok!

5631. **Torê, zaf tayin lazımo! →** Sana daha çok öğün lazım!

5632. **Torjen da ve lınga xoro! →** Baltayı ayağına vurdu!

5633. **Torjên do ve dare ro, dare vato; "meke dımê to mırawo!" →** Baltayı ağaca vurmuş, ağaç demiş; "yapma kuyruğun bendendir!"

5634. **Torjen şiyo dare bırna, Dare berva, vato: dımê to ke mıra nêbiyêne, to ki ez nêbırnêne... →** Balta gidip ağacı kesmiş, ağaç ağlayıp demiş ki; "sapın benden olmasaydı, sen beni kesemezdin."

5635. **Torve ke thol vi, astor nino dest. →** Torba boş olunca at ele gelmez.

5636. **Toxım yê Lolıjiyo, hêga yê Heyderijiyo! →** Tohum Lolanlı'nın, tarla Haydaranlı'nın! Ortak üretimi ve paylaşımı ifade eden örnek bir deyim.

5637. **Tutınê Muşi u vosnê Xınışi! →** Muş'un tütünü, Hınıs'ın koçu! Her ikisinin kaliteli olduğu söylenir. **Şine çê, sımenu tutınê Muşi, çhêr perskena, jê vosnê Xınışi.** Gittim eve içiyorum Muş tütününü, yiğit sorarsan, Hınıs koçu gibi yiğidir.

5638. **Tutunê aşiru torê jê hemgêni şireno, hemgênê mı torê jê tutınıyo. →** Aşiretlerin tütünü sana bal gibidir, benim balım sana tütün gibidir. *[Uşenê Seydi, serva Seyid Rızay vato.]*

5639. **Tüyo sıst, gıneno hêrdıse ro. →** Gevşek tükürük sakala düşer.

- U -

5640. **Usar ame, serd u puk kut qulıka xo!** → Bahar geldi, soğuk ve fırtına kulübesine çekildi!

5641. **Usar hardi ano'ra xo!** → Bahar, yeryünü kendine getirir/canlandırır!

5642. **Usar jêde mewe ke, payiz gındır mebe!** → Baharda fazla yeme ki, sonbaharda yuvarlanmayasın!

5643. **Usar ke ame, vilıki benê têra.** → Bahar geldiğinde çiçekler açar.

5644. **Usar nawo amo, roji biyê dergi, vêrey biyê vergi, cêni biyê kergi!** → Bahar budur gelmiş, günler uzamış, mideler kurt olmuş, kadınlar tavuklaşmış. *[Vate/deyim: Fatma Rozine Zulal, -nustoğe-yazar.]*

5645. **Usar oncia/reyna yeno!** → Bahar yine gelecek!

5646. **Usar xo mırd meke, payiz herey mekuye.** → İlkbaharda kendini doyurma, sonbaharda geç kalma.

5647. **Usar yê heywanuno, payiz yê isonıno.** → İlkbahar hayvanların, sonbahar insanlarındır.

5648. **Usar; ware, amnon; idare, payiz; velgê dare, zımuston; zare zare.** → İlkbahar; yayla (zamanı), yazın; idare (geçim sağlama), sonbahar; ağaç yaprağı (yaprak kesip kışa hazırlama), kışın; darlık ve zorluk. Mevsimleri konu alan bir deyim.

5649. **Usar; warewo. Amnon; kar u gurewo. Payız; velg u vaso. Zımustan; vor u vortiso.** → Bahar; yayladır. Yaz; iş ve güçtür. Sonbahar; yaprak ve ot'tur. Kış; kar ve fırtınadır.

5650. **Ustına çê mawa!** → [Kadın] Evimizin direğidir! Kadına hitap edilen bir sözdür.

5651. **Uşira ke fıreqet gınena mordêmi, xıravın deznena!** → İnsana ani vurulan sopa, kötü incitir!

5652. **Uşira ke peyra gınena mordêmi, kena dırvetın. →** Arakadan düşen sopa, insanı yaralar.

5653. **Uşira phizkıne lona pizangu mefiye, tode medê! →** Eşek arısınn kovanına çomak sokma ki, sana sokmasın! Mecazi: Başkasının işine burnunun sokma, başkasına zarar verme ki, zarar görmeyesin.

5654. **Uyo ke ciranê xode hast, ey zerê heqê xo vırasto. →** Komşusuyla barışık olan, Hakkının sevgisini kazanmıştır.

5655. **Uyo ke çımu ra düriyo, zerru ra ki düriyo. →** Gözlerden uzak olan, yüreklerden uzaktır.(Gözden uzak olan, gönülden de ırak olur)

5656. **Uyo ke çi cêna, sarê xo fina bela, bıde bıreme!** → Aldığın bir şey başını derde sokuyorsa, ver kaç!

5657. **Uyo ke derdê zerrê isoni kenu têra, deyira zerrê isoni şikino. →** Insanın içindeki derdi deşenden, içi kırılır.

5658. **Uyo ke Dersim rızneno, Tunceli bile cırê ware nêbeno! →** Dersim'i yıkana, Tunceli bile yurt (yayla) olamaz. *[38 tanıklarından.]*

5659. **Uyo ke dormê xo nêzoneno, dornağê xo çıtur bızono! →** Dar çevresini bilmeyen, Aurasını (geniş alanını) nasıl bilecek!

5660. **Uyo ke emeg nêda u nêguriya, bêbare maneno! →** Emek verip çalışmayan kişi paysız kalır.

5661. **Uyo ke eve çhek fetelino, rozê jüyi kiseno. →** Silahla gezen kişi, birgün birini vurabilir.

5662. **Uyo ke ewro jüru keno, meşte ri-şia vejino. →** Bugün yalan uyduran biri, yarın yüzü kara çıkar.

5663. **Uyo ke goni vırezeno ra, cırê legana zernêne fayde nêkena. →** Kan kusana, altın leğen fayda etmez.

5664. **Uyo ke Haqi ra nêterseno, dey ra bıterse! → Hakk'tan** korkmayandan korkacaksın!

5665. **Uyo ke heqa isoni nêzoneno, isonetiye ra nasıvê xo nêgureto. →** İnsan hakkını bilmeyen, insanlıktan nasibini almamıştır.

5666. **Uyo ke heqe weno, neqiye vêneno. →** Hak yiyenin hakkı yenilir. Hak yiyenin haksızlık başına gelebilir anlamında bir deyim.

5667. **Uyo ke heqê xode nêyaro, guna xorê dêndaro. →** Hakkı ile yar olmayan, günahına borçludur.

5668. **Uyo ke heqvê xo tholo, hewesê xo bolo. →** Heybesi boş olanın, hevesi bol olur.

5669. **Uyo ke her roz gurino, nêğeletino. →** Her gün çalışan insan, yanılmaz.

5670. **Uyo ke heri dıma sono, bowa fısa heri rê rajiyo. →** Eşeğin peşine giden, eşeğin osuruğuna razı olur [katlanır].

5671. **Uyo ke karê xo eve xo nêvêneno, karê xo keno boka sari. →** Kendi işini kendi görmeyen, işi başkasına kalır. [Qese/söz: Asmên Ercan Gür]

5672. **Uyo ke kelepuri dıma şi, qıdayê xo phoşti dero. →** Kelepir peşine gidenin belasını sırtında taşır.

5673. **Uyo ke keno, xeleşino, uyo ke nêkeno fataşino. →** Yapan kurtuluyor, yapmıyan helak oluyor.

5674. **Uyo ke keno; zono, uyo ke weno; nêzono. →** Yapan biliyor, yiyen bilmiyor.

5675. **Uyo ke kıneno, rozê eve xo gıneno pıro! →** Kim ki kazıyor, bir gün, kendisi düşer içine!

5676. **Uyo ke kutik de nêwerdo, tey nêloweno. →** Köpekte yememiş olan köpek ile havlamaz.

5677. **Uyo ke lewê tode zemê qulê bini kerd, lewê inu de ki zemê to keno. →** Senin yanında başkasının dedikodusunu yapan, başkasının yanında da senin dedikodunu yapar.

5678. **Uyo ke mal u mılkê xo esto, eyde mujilo, uyo ke thawayê xo çino, xo-xode mujilo. →** Malı mülkü olan onunla meşgul, birşeyi olmayan da kendisiyle meşgul. (Gımgım)

5679. **Uyo ke malê xo nêweno, malê deyi sarr weno.** → Malını yemiyenin malını başkaları yer.

5680. **Uyo ke maya mı bervena, va şêro maya dey bıbervo!** → benim anam ağlayacağına, gitsin onun anası ağlasın!

5681. **Uyo ke meramet tey çino, na dina ke yê dey bo, se beno?** → Kendisinde merhamet olmıyayının, dünya kendisinin olsa ne yazar/ne olur

5682. **Uyo ke mıxeneti ra yeno, va Haqi ra bêro.** → Vijdansız'dan geleceğine, varsın Hakk'tan gelsin.

5683. **Uyo ke nejdi nêzoneno, düri çıtur bızono!** → Yakını bilmeyen, uzağı nasıl bilsin!

5684. **Uyo ke nêkeno, nêzoneno!** → Yapmayan bilmez!

5685. **Uyo ke nêrameno-nêçineno, dıma mekuye!** → Ekip biçmeyen-üretmeyen kişinin peşine düşme! (ciddiye alma)

5686. **Uyo ke pırdê xorê wayir nêvejiya, pırdê mıxeneti rê motaz maneno!** → Kendi köprüsüne sahip çıkmayan, namertin körüsüne muhtaç olur.

5687. **Uyo ke qedrê to nêzoneno, tı ki qedrê dey mezone.** → Senin kadrini bilmeyeni, sende ona kadir kıymet verme.

5688. **Uyo ke raya xuya amayişi nêzoneno, raya xuya şiyayişi tever nêkeno!** → Geldiği yolu bilmeyen, gideceği yolu çıkaramaz.

5689. **Uyo ke rêça xo têm´neno (mıneno tê); rêça sarri de (dısmeni de) beno vind!** → Kendi izini kaybeden; başkasının (düşmanın) izinde kaybolur! *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

5690. **Uyo ke roştia tiji ra riyê xo çarneno; şiya xo vêneno!** → Güneşin aydınlığından yüzünü çeviren; gölgesini görür!)

5691. **Uyo ke roz-tiji nêdiya, roşti çıtur [kotira] bızono!** → Güneş ışınını görmeyen, aydınlığı nasıl [nerden] bilsin!

5692. **Uyo ke sarri rê bi çogane, dısmenê khalikê xorê vano "bawo!"** → El oğluna baston olan, dedesinin düşmanına "baba!" der.

5693. **Uyo ke sarri rê mınete kena, eve xo dest cıke bıguriye, bure. →** Başkalarına yalvaracağına, kendin giriş çalış ve ye.

5694. **Uyo ke sarri rê rameno, sarri rê çineno; rozê yena ke vergi ra vêsan, morri ra vıran maneno! →** Başkaları için ekip, başkaları için biçen kişi; bir gün gelir ki Kurt'tan aç, yılandan çıplak kalır. *[Bırayê Khalikê mı Hesê Kafi (Cengi)]*

5695. **Uyo ke senık fam keno, zaf inam keno, luko. →** Çok az anlayıp aşırı inanan kişi, saldırgandır.

5696. **Uyo ke senık zoneno, zaf zırreno. →** Az bilen, çok anırır. [çok boşboğazlık eder].

5697. **Uyo ke şer giredo, o şeri verdano ra. →** Arslanı bağlayan, arslanı çözer. Bir işi tecrube etmiş, yapmış daha deneyimlidir. *[Çıme/kaynak: Veli Kişioğlu, zazaca tiyatro yazarı ve oyuncusu.]*

5698. **Uyo ke thuz u thal nêzneno, çı bızono şiren çıko. →** Acıyı bilmeyen, tatlıyı bilmez.

5699. **Uyo ke tı bena rejil u rusva, vaşêro o bin rejil u rusva bo! →** Sen rezil u rüsva olacağına, varsın öteki rezil ve rüsva olsun.

5700. **Uyo ke torjen dest dero, her ca bırr vêneno! →** Elinde balta olan, her yeri orman görür.

5701. **Uyo ke vayde rameno, pukeleke de çineno, eyra xêr nino. →** Rüzgarda eken, fırtınada biçen kişiden bir hayır gelmez.

5702. **Uyo ke verecoyê xo çinebi, peyecoyê xo ki nêbeno. →** Geçmişi olmayanın geleceği olmaz.

5703. **Uyo ke vêsaniye diya, qedrê mırdiye rınd zoneno. →** Açlığı çeken, tokluğu kımetini çok iyi bilir.

5704. **Uyo ke wayirê heqewo, heqa her kêşi u her çi ki qori kero. →** Hakka sahip olan, her kesin ve her şeyin hakkını da korumalıdır. (Qesa de fêlezofiya, filozofik bir deyim)

5705. **Uyo ke wazeno pak bıaxso, gunê xo-ve xoy pak bijero. →** Temiz görünmek isteyen, kendi, kendini temiz tutmalı!

5706. **Uyo ke werdê xo teyna weno, barê xo teyna keno berz. →** Yemeğini yalnız yiyen, yükünü yalnız kaldırır.

5707. **Uyo ke zengino zerreteng bena, va feqıro zerrewes be! →** Gönlüdar zengin olacağına, gönlühoş fakir ol daha iyi!

5708. **Uyo ke zerre de thawa nêmendo, va haq cırê bêro comerdiye! →** İçinde bir şey kalmayanın, Hakk kendisine merhamete gelsin!

5709. **Uyo ke, aslê xo inkar keno, aqıl ra hero. →** Aslını inkar eden, akıldan eşektir. *[Qese/söz: Hasan Dewran, yazar-şair, Psikolog]*

5710. **Uyo ke, cüyn de beno, va hêga de bıbo. →** [66] Harmanda olacağına tarlada olsun daha iyi. *Açıklama için Dipnota bakınız!*

5711. **Uyo ke, çele de most wazeno, gay bınde guk sayê keno! →** Zemheride yoğurt isteyen, öküzün altında buzağı arar!

5712. **Uyo ke, çêverê xo cadayewo, çımê xo tım çêvero rakerde dero! →** Kapısı kapalı olanın, gözü hep açık kapıdadır.

5713. **Uyo ke, dêzıke vırazeno, zoneno ke qulpi ki pırano. →** Güveci yapan, kulpunu yapıştırmasını da biliyordur. Kötü bir iş yapan kimse bu işten kurtulma yollarını iyice düşünür ve tüm tedbirleri alır, anlamında bir deyim. Minareyi çalan, kılıfını hazırlar, gibi. **Dêzıke**: Şarap, su, altın vb şeylerin konulduğu toptakdan güveç.

5714. **Uyo ke, hêrneno ki rajiyo, roseno ki rajiyo. →** Alan da, satan da razı.

---

[66] *Açıklama: 1. Yani ürünün paylaşımı, sonradan anlaşmazlıkla sonuçlanacağına, başından beri açık ve net olsun. Harman vakti ürüne üşüşenler, bari bir zahmet tarla vakti işte olsalardı– gibisinden bir eleştiri lafı, aynı aile içerisinde çalışkan olanlar hep çabalayıp bir işi sonlandırdıklarında, genelde o ailenin tembelleri ürün çıktığında üşüşmek istediklerinde emeği geçenlerden işitmiş olabilecekleri bir büyük sözü.*
2. Başta farkedilen bir sorunu, süreci uzatıp daha çok sıkıntı çekmaktense, bir an evvel sonlandırmak daha iyiyidir/hayırlıdır, anlamında bir deyim.

5715. **Uyo ke, khulê dırvêtia isoni keno têra, mordem cıra xori heredino. →** İnsanın yarasını derin eşene, insan derinden küser.

5716. **Uyo ke, namê ma keno thomete, rozê ma ki keno tomete! →** Adımızı yasaklayan zihniyet, birgün de bizi yasaklar. *[Qese/söz: **Chivê Kheji, pilê Demenu**, 38. de amo kistene.]*

5717. **Uyo ke, no keno, merrê dêşi nêkeno! →** Bunun yaptığını, duvardaki fare yapmaz!

5718. **Uyo ke, no've ma keno, merre dês de nêkeno. →** Bunun bize yaptığını, duvardaki fare yapmaz.

5719. **Uyo ke, qılawuzê xo qılancıka, ponçê xo ci ra nêvêjino. →** Kılavuzu karga olanın, paçası boktan çıkmaz.

5720. **Uyo ke, qomê xorê roşti nêbi, peyniye de lozına [adırê] dısmeni rê beno koli! →** Halkına aydınlık olmayan kişi, sonunda düşman ocağına [ateşine] odun olur! *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

5721. **Uyo ke, rêça xo têm'neno; rêça sarri de [dısmeni de] beno vind**! **→** Kendi izini kaybeden-örten kişi; el-alemin izinde [düşmanın izinde] kaybolur! *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

5722. **Uyo ke, riyê cêniya xo têmıneno, çımê xo tım riyê cêniya rakerdiye dero! →** Kendi karısının yüzünü örtenin, gözü herdaim, yüzü açık kadındadır! *[Qesê de Eleviyuno-bir Alevi deyimi]*

5723. **Uyo ke, sarri rê lawatino, rozê yena ke vêsan u têsan maneno. →** Başkasına çabalayan, gün gelir, aç ve susuz kalır.

5724. **Uyo ke, serva jü voreki dano pêro, beno ke hervina Vosnê vind kero! →** Bir kuzu için kavga eden, ola ki bir koçu kaybetsin!

5725. **Uyo ke, tora yêno, va Haqi ra bêro! →** Senden geleceğine, Hakktan gelsin!

5726. **Uyo ko dostê tuyo bêbext beno, va dısmenê tuyo bext bıbo. →** Vijdansız dostun olacağına, vijdanlı düşmanın olsun.

5727. **Uyo kutıku de laweno! →** Odur köpeklerle havlıyor! Mecazi: Yani maddi durumu çok iyi, şımarık ve zengindir. Burda sözü edilen kişiye biraz çekememezlik var.

5728. **Uza ra urze, malê perozu! →** Ordan kalk öğlen malı! Tembellik yapan kişiye hitaben, öğleyin çok yattığı için söylenen bir deyim. **Malê peroji mêle beno, ya ki anê barê/beriya mali, uza oroşino ra, hem ki doşino.** Öğleyin mal (koyun keçi) bir yere dinlendirmeye getirilir orda hem dinlenir hemde sağılır.

5729. **Uzağê to ve korr bo sola! →** Ocağın sönesice! kör olasıca!

5730. **Uzağkorr, warê pi-khalıkê xo şên nêkeno! →** Körocak olan kişi, dede-babasının ocağını şen edemez!

5731. **Uzağkorro! Uzağê xo korro! →** Oçağı sönük, ailesinden kimse yok, soyu kurumuş, nesli tükenmiş kişiler için denilir.

- V -

5732. **Va awre bo, kêy zêna va bızo!** → Gebe olsunda, ne zaman doğurursa doğursun!

5733. **Va dênê mı bıbo, qılancıka beleke de bo.** → Borcum olsun da, gitsin alaca kırlangıç ta olsun.

5734. **Va dür bo, bınê hardi de mebo!** → Uzakta olsunda, toprağın altında olmasın.

5735. **Va guvveno, pukeleke vaydana.** → Rüzgar uğuldar, fırtına savurur.

5736. **Va Haq yar bo, dina pêro nêyar bo.** → Hakk yar (hayırlı) olsun da, gitsin dünya alem hayırsız olsun.

5737. **Va hêsır bo, hama merde mebo!** → Esir olsunda, ölü olmasın!

5738. **Va ke cı mesano, dare nênamina! [nina de!]** → Rüzgar vurmasa, ağaç eğilmez. [bükülmez].

5739. **Va ke cı mesano, velg nêlewino!** → Rüzgar esmese, yaprak kımıldamaz!

5740. **Va ke çıtur saneno, cüyn hên vay de.** → Rüzgar ne taraftan eserse, harmanı o yöne savur.

5741. **Va ke mesano, dengız phêl nêdano!** → Rüzgar esmese, deniz dalgalanmaz!

5742. **Va ke nêbo, velg nêlewino.** → Rüzgar olmasa, yaprak kımıldamaz.

5743. **Va koti ra yeno, saneno koti!** → Rüzgar nerden den gelip nereye savurur!

5744. **Va merdene bıbiyêne, khaliye çinê biyêne.** → Ölüm olsaydı da, yaşlılık olmasaydı!

5745. **Va nêr bo, şipikê hêri bo!** → Erkek/eril olsun, varsın eşek sıpası olsun!

5746. **Va nur bo, va şêro düri bo.** → Nur olsun da, varsın uzakta olsun.

5747. **Va Phıtık bo, va rındek bo!** → Güzel olsunda, gitsin minik olsun.

5748. **Va qurvete de bo, mezele de nêbo! →** Gurbette olsun da, mezarda olmasın.

5749. **Va raya to raste bo, kam se vano vazo! →** Yolun doğru olsun da, kim ne derse desin.

5750. **Va raye bıbo, va dür bo. →** Yol olsun, varsın uzak olsun.

5751. **Va rınde bo, va çêna kutiki bo! →** İyi olsunda, gitsin köpeğin kızı olsun! Mecazi: 1. Kendisi iyi olsun da babası veya anası ne olursa olsun! 2. Köpek misali, açık göz gören işiten ve sezen seklinde, pozitif bir algı ifadesidir.

5752. **Va riyê to bıdezo, zerê to [zerria to] medezo! →** Yüzün ağrısın da, karnın [yüreğin] ağrımasın.

5753. **Va şêr mordêmi buro, lüye rê hêsır mebo! →** Arslan insanı yesin de, tilkiye esir düşmesin.

5754. **Va şêro jü bo, jüyo de xêr bo! →** Bir olsun da, hayırlı biri olsun.

5755. **Va şêro, vıle bıne ra bo! →** Varsın gitsin, boynu altında kalsın!

5756. **Va zerre wes bo, thurikê parşi vıle ra bo! →** Gönül iyi olsun da, varsın dilenci torbası boynunda olsun! İnsan sağlığı/psikolojisi ile ilgili bir deyim.

5757. **Va, astoro pêt bo, va bênal bo! →** Çalışkan at olsun, varsın, nalsız olsun!

5758. **Va, awıka derey bıqediyo, omediya isoni meqediyo. →** Varsın derenin suyu kurusun, insanın umudu bitmesin/tükenmesin.

5759. **Va, gayê se roze be, manga jü roze mebe! →** Var, yüz günün öküzü ol, bir günün ineği olma!

5760. **Va, kamci hetra ke yeno, cüyni hên vaydano! →** Rüzgar hangi yönden esiyorsa, harmanı o yönde savurur!

5761. **Va, kemera huske ra ki çiyê keno kêm. →** Rüzgar, kuru taştan da bir şey eksiltebilir.

5762. **Va, mırodê ma bıbo, va kerre ra bo. →** Muradımız olsun da, varsın taştan olsun. (kerre: 1. bir nevi değersiz taş, 2. Demir pası.)

5763. **Va, ri bıdezo, zerrie medezo!** → Varsın, yüz kızarsın, yürek yanmasın!

5764. **Va, sıfte saneno dêsê teveri.** → Rüzgar, önce dış duvara vurur.

5765. **Va, vırare de bo, va serê xırari de bo!** → Kucakta olsun da, yüksek çuvalın üzerinde olsun.

5766. **Va, xıravên hetê mıde nêbo, va hetê dısmêni de bo.** → Varsın kötülük benden taraf olmasın, düşmanın tarafında olsun.

5767. **Va, xırxe ra thawa cıra nêkeno!** → Rüzgar kayadan bir şey kaparamaz!

5768. **Va; „heqe“, bi ve „nêheqe“** → Hak dediği için, haksız oldu (haksız duruma düştü).

5769. **Va; Bıra tı kotirawa? Va: Ez hona nêzewejiya.** → Demiş; Birader sen nerelisin? Demiş, daha evlenmedim.

5770. **Va; helmê asmêniyo, ge vejino, ge beno vind.** → Rüzgar gökyüzünün nefesidir, bazen çıkıar, bazen kaybolur.

5771. **Va; Mı çêney ardi vergu berdi, laji ardi delevergu berdi.** → Demiş; Ben kızlar doğurdum, Kurtlar gödürdü, oğlanlar doğurdum dişi Kurtlar götürdü.

5772. **Vadê [ecelê] bıze amo, şiya nunê şiwaney werdo.** → Keçinin vadesi dolmuş, gitmiş çobanın ekmeğini yemiş.

5773. **Vadê lüye biyo tamam, şiya ara/taşta şiwaney werda.** → Tilkinin vadesi dolmuş, gitmiş çobanın kahvaltısını yemiş.

5774. **Vadê xo biyo tamam.** → Vadesi dolmuş

5775. **Vajine; kês nêhesneno, mevajine; zerrê mı raji niyo.** → Söylesem; kimse duymaz, söylemesem; gönlüm razı olmaz.

5776. **Vake; "Çımê to kami vet?" Va; "Xo ‘ve xoy vet!" Va; “Hew, coka honde xori vet!"** → Dedi; gözünü kim çıkardı? Dedi; yakınım! Dedi; „Hıımm, ondan bu kadar derin çıkarmış.

5777. **Vake; "kam kist?" Vake; "xo ve xoy kist!"** → Dedi; „kim öldürdü?“ Dedi; yakınım öldürdü.

5778. **Vake; "Qıda meso, qusır bêro to reso!"** → Dedi; kada/bela gitme, kusur gelsin sana yetişsin! [Tercan]

5779. **Vake; "thiz kami kerd, kami nêkerd?" Vake; "bêma u bêpi [sey] kerd!"** → [67] Dedi; kim osurdu kim osurmadı? Dedi; anasız-babasız [yetim] olan osurdu! – *Açıklama için Dipnota bakınız!*

5780. **Vake; "Kam ke nunê cewi weno, beno rınd. Kam ke ağwa cewi sımeno, cıra şifa vêneno."** → Dedi ki; Kim kiarpa ekmeğini yer, iyileşir. Kim ki arpa suyunu içer, şifa görür".

5781. **Vake; mıxenetên meke, tı veng de!** → Dedi; muhannetlik etme, kendin çağır! Bir Derviş deyimidir.

5782. **Vake; o sarê to kami sıkıt? Va; Bırayê mı sıkıt. Wax wax! coka zaf xori sıkıto.** → Dediler; ki başını kim kırdı? Dedi ki; kardeşim kırdı. Ah ah! o yüzden derin kırmış!

5783. **Vake; Pısımlay, ez ewro zaf huyiya, Haqo tı xıraviye miyarê!** → Dedi; Bismillah, bugün çok güldüm, Hakkım sen kötülük getirmeyesin!

5784. **Vanê ke; Kes mino kuyaye niyo!** → Derler ki, kimse çakılı kazık değildir. Yani kimse ölümsüz değildir, bir gün gelir ölür.

5785. **Vanê, "tı gurina [meguriye], va taliyê to bıguriyo.** → Derler; Sen çalışacağına [sen çalışma], şansın çalışsın.

5786. **Vanê: Haq esto, Heqe çina.** → Dedi; Hakk [Tanrı] var, hak yok.

5787. **Vanê; "Awres koy ra herêdiyo, xevera koy [cıra] çinêbiya".** → Derler ki, tavşan dağa küsmüş, dağın (kendisinden) haberi olmamış.

---

[67] *Açıklama, mecazi: 1. Suçlu her zaman kimsesiz güçsüz olandır. 2. İnsanlar hatalarını en güçsüz kişiye yüklerler. Zaten o kendini savunacak özgüvene sahip değildir. 3. Suç ve günah hep sahipsiz ve kimsesiz yetimlere yuklenir, onların boynuna kalır. Bu yönlü işin kolayına kaçmak da vardır.*

5788. **Vanê; "Cenet u ceneme bınê lıngonê ma u pi dero". →** Derler ki; Cennet ve cehennem anne ve babanın ayaklarının altındadır.

5789. **Vanê; "cênıka rındeke de niadayene xêro". →** Derler; Güzel kadına bakmak sevaptır.

5790. **Vanê; "Çü cenet ra vejiyo". →** Derler, „Dayak cennetten çıkmıştır.“

5791. **Vanê; "gosê isoni 've qesu benê derg". →** Derler; „İnsanın kulakları, sözlerden dolayı uzar“.

5792. **Vanê; "hawt aznê heri biyê, eke amo verê çhemi, têde hovira kerdê". →** Derler; „Eşeğin yedi çeşit yüzmesi varmış, ırmağın kıyısına geldiğinde, hepisini unutmuş“

5793. **Vanê; "khırri ra, korri ra, lengi ra bıterse!" →** Derler ki; “Kelden, körden, topaldan kork!”

5794. **Vanê; "Lozına mordêm dü kero; bari bari!" →** Derler; İnsanın ocağı tütsün, ince, ince!

5795. **Vanê; "Mordem ke her roz çiyê mehesno [meheşiyo pê], gosê xo benê derg/kherr". →** Derler; „İnsan hergün bir şey duymaz ise, kulakları uzar, sağır olur!“

5796. **Vanê; "na dina iştirunê gay serowa". →** Derler; „Bu Dünya öküzün boynuzları üstündedir.“

5797. **Vanê; "Pasay heri rê momia veyvi rusna, Heri vato; ya koliyê ya ki ağwa." →** Derler; „Padişah eşeğe düğün davetiyesi göndermiş, eşek demiş; Ya odun ya da sudur..“

5798. **Vanê; "Pi bağ do lazê xo, laji jü gose (qılbe) hengure piyê xo nêda!" →** Derler ki; “Babası oğluna bir bağ vermiş, oğlu babasına bir salkım üzüm vermemiş.”

5799. **Vanê; "roze de hazar kês beno, hazar jü kês ki mıreno". →** Derler ki; günde bin kişi doğar, binbir kişi ölür.

5800. **Vanê; "Roze hazar kês beno, hazar u jü kês ki mıreno. O jü kês ki, raya cênu ra mıreno." →** Derler ki; "Günde bin kişi doğar, binbir kişi ölür. O bir kişi de kadınların yolunda ölür."

5801. **Vanê; "Thayr vozdano çali de xeleşino" →** Derler; „Kanatlı hayvan uçar, çalı kurtulur"

5802. **Vanê; "Tı gurina [tı meguriye], va taliyê to bıguriyo". →** Derler ki; "Sen çalışacağına [sen çalışma], varsın şansın çalışsın.

5803. **Vanê; 'Arsız küto qazuxi ser, vato; ax serê mı'. →** Derler, „arsızı kazığa dikmişler, demiş, ahh başım." (Ovacık)

5804. **Vanê; "Comerdo", mali ra kenê. Vanê; "çhêro/xırto", cani ra kenê! →** "Cömerttir" derler mal-mülkten ederler, "yiğittir/yamandır" derler, candan ederler.

5805. **Vanê; "keno; şêro, nêkeno; hero!" →** Derler, yapar; aslandır, yapmaz; eşektir!"

5806. **Vanê; "Mordêmi ke morr kist, tiji hurêndia xode vındena tey niadana, ala dano we, ya nêdano we!" →** Derler ki; "İnsan yılanı öldürdü mü, Güneş yerinde durup bakar; acaba gömüyor mu gömmüyormu!

5807. **Vanê; bava dewres koto, ana nun nêpoto. →** Derler, dede derviş olmuş, ana (dedenin eşi) ekmek pişirmemiş.

5808. **Vanê; bêkeşiye ra heçekar biyo! →** Derler; „Kimsesizlikten helak olmuş!

5809. **Vanê; belka boyê gureta. →** Derler, sanki koku almış.

5810. **Vanê; belka dımê xo leşto. →** Derler, belki kuyruğunu yalamış.

5811. **Vanê; belka dımê xo ser biya khewe. →** Derler; Sanki kuyruğunun üzerine yeşermiş.

5812. **Vanê; belka haki bınê lınge derê. →** Derler; Sanki yumurta ayağının altında. Ağır aksak hareket eden için söylenen bir deyim.

5813. **Vanê; belka isot qıne dero. →** Derler, belki kıçında acıbiber var

5814. **Vanê; belka jü pırên ra vejiyê. →** Derler, sanki aynı gömlekten çıkmışlar (Belki, aynı soydan geliyorlar)

5815. **Vanê; belka loqla (loqna) xo vışiya. →** Derler, sanki bağırsağı kopmuş.

5816. **Vanê; belka mêse qıne dera. →** Derler; sanki kıçında arı/sinek var.

5817. **Vanê; belka payna dımê xo do. →** Derler, belki kendi kuyruğuna basmış.

5818. **Vanê; belka qe nuno bêsol nêverdo. →** Derler, sanki hiç tuzsuz ekmek yememiş.

5819. **Vanê; belka werdo, nêkerdo. →** Derler, sanki yemiş, etmemiş.

5820. **Vanê; comerdu mal ra kenê, çhêru can ra kenê! →** Diyorlar ki; "insanları malından, yiğitleri canından ediyorlar!"

5821. **Vanê; Haq ke aqıl bare kerdo, bomu [xêğu] bara xo gureta. →** Derler, Hakk akıl dağıtırken, akılsızlar/deliler kendi payını almış

5822. **Vanê; Lüye qurnaza hama postıkê xo her ca dero! →** Derler; Tilki kurnazdır ama postu her yerdedir.

5823. **Vanê; ma u piyunê baqılu ra ki, domanê bomi benê. Ma u piyunê bomu ra ki, domanê baqıli benê. →** Derler, akıllı anne ve babadan da deli/akılsız çocuklar doğar. Akılsız anne ve babadan da, akıllı çocuklar doğar.

5824. **Vanê; Mordêmi ke morr kişt, tiji vera nêverdano. →** Derler ki; "insan yalını öldürdü mü, güneşin önüne bırakmaz."

5825. **Vanê; sarê to nêdezeno, huskemend pırane bıdezo! →** 1. Derler; Başın ağrıymıyorsa, huskemend (bir çeşit ot) yapıştır ağrısın! 2. Başın ağrımıyorsa, git kuru iftirayla uğraş (başına sar), başın ağrısın. 3. Ağrımıyan başına, kuru band, sert pasuman yap ağrısın! 4. Belasız başına, bela açma anlamında bir deyim.

5826. **Vanê; sayiri çekuyê xo nustê, sayderi çhekê xo piştê. →** Derler ki; Şair mısralarını yazmış, avcı silahlarını sarmış.

5827. **Vanê; Tayine do ve jü Mordêmi ro, Mordêmi vato; "Ax phoşta mı, wax phoşta mı!". →** [68] Adam dara düşmüş, "ax sırtım/arkam!" demiş. Açıklaması dipnottadır.

5828. **Vanê; wela hardê dewreşi nêqedina. →** Derler; Derviş toprağı bitmez.

5829. **Vanê; weyiye ke, belayê sarê xorê. →** Derler; Besle, başının belasına

5830. **Vano; "çêna xo ken tike 've tike, erzen verê kutiki, onca to nêdan!" →** Diyor; „Kızımı doğrarım ufak, ufak köpeğin önüne atarım, gene de sana vermem!"

5831. **Vano; "na koyê qıji mı vırastê". →** Diyor; „Bu küçük dağları ben yarattım."

5832. **Vano; "nêr bo maykêk bo, gunê bızo!" →** Diyor; „Erkek ya da dişi olsun, mutlaka doğursun!"

5833. **Vano; "na dina yê mına". →** Diyor; „bu dünya benim"

5834. **Vano; "qe payro hardi mene, payna çımunê mıde". →** Diyor; „Hiç yere basma, gözlerimin üstüne bas."

5835. **Vano; "weyiye ke sarê xorê". →** Diyor; "besle kendi başın için".

5836. **Varcuğe hawt serri tiji vera menda, oncia rewiya. →** Ayrıkotu yedi sene güneşin önünde kalmış, yine de yeşermiş.

5837. **Vareke ke meqıro, maye nêşkina bıvêno. →** Kuzu melemezse, annesi bulamaz. [Gımgım]

---

[68] *Hikayesi ise şöyle: Bir köyde iki adam birini yakalamış, dövüyorlar, sürekli her yerine vuruyorlar. Adam da diyor: Ah sırtım, vah sırtım/arkam! Sonunda biri dayanamayıp soruyor: Ne oldu sırtına, biz karnına, başına vuruyoruz, sen "ah sırtım!" diyorsun? Adam demiş ki: Evet, sırtım güçlü olsaydı, siz de böyle beni dövseydiniz! Yani arkam yok, beni destekleyen kimsem yok, yanlızım demek istiyor.*

5838. **Vas kokê xo sero beno khêwe, çêneke vırara maya xode resena ra. →** Ot, kendi kökünde biter, kız çocuğu annesini kucağında yetişir.

5839. **Vas nêdarino gayê romerdi. →** Yatan öküze ot yüklenilmez.

5840. **Vas, bınê kemere de nêmaneno. →** Ot, taşın altında kalmaz.

5841. **Vasê dormê bonu, thalo! →** Evin etrafındaki ot acıdır!

5842. **Vasê kowu sarrê ma sero rewiya! →** Dağların otu, başımızın üstünde bitmiş!

5843. **Vaso hewl şiya dare de nê,- koka xo sero rewino. →** İyi bir ot, ağaç gölgesinde değil,- kendi kökü üzerinde yetişir.

5844. **Vaso thal dormê çêyi ra,- qeso thol zerê çêyi ra vejino. →** Acı ot evin etrafından, acı söz evin içinden çıkar.

5845. **Vatena raste, pere nêkena.→** Doğru söz, para etmez.

5846. **Vatena raste; thol u thuza. →** Doğru söz, ekşi ve acıdır. Yani dokunaklıdır.

5847. **Vatena sarri ra, era raye mekuye. →** Başkasının sözüyle yola çıkma.

5848. **Vatena wese, hirayiya zerriya. →** Güzel söylem, geniş yürekliliktir.

5849. **Vatena xo goze meke, miya sarrê mordêm de mesıkne! →** Diyeceğin sözü ceviz/koz edip, getirip insanın başında kırma!

5850. **Vatena xo ravê bıpoze, hona bıvaze! →** Diğeceğin sözü önce pişir (tart) sonra söyle.

5851. **Vatena xora, gere ke peyser mevındê! →** Söylediğinden gereki, geri dönmeyesin!

5852. **Vatene esta, eve burêsê ağwe nina roqulotnayene. →** Deyim vardır, sitiller dolusu su ile yutulmaz.

5853. **Vatenê ke nêvajinê, mırenê. →** Söylenmeyen sözler ölür.

5854. **Vatene ra xıraviye nêbena, xıraviye; kerdene dera. →** Kötülük söylemde değil, kötülük uygulamadadır.

5855. **Vatene reheta, kerdene çetına.** → Söylemek kolay, yapması zor.

5856. **Vatene wesa, kerdene daye ra wesa.** → Söylemek tatlıdır, yapmak ondan daha tatlıdır.

5857. **Vatene zerara, kerden kara!** → Söylemek zarar, yapmak kârdır.

5858. **Vatene zoneno, potene nêzoneno.** → Söylemeyi biliyor da, pişirmeyi bilmiyor.

5859. **Vatene, fek ra [jüraye] vejina.** → Söylemek ağızdan (bir defa) çıkar.

5860. **Vatis ke şêmo, nêvatis zerno!** → Demek gümüş ise, dememek altındır.

5861. **Vatiş reto, huner zameto!** → Söylem rahattır, hüner zahmetlidir.

5862. **Vato; "bênamus esto kutıki ver, qas ve kutıki nêwerdo!"** → Diyorlar, "Namussuzu köpeğin önüne atmışlar, köpek bile yememiş".

5863. **Vato; "loqmo gırs bure, qeso gırs qesey meke!"** → Demiş; „Büyük lokma ye, büyük söz etme!"

5864. **Vato; "teww! Ondêri hên ke werdo, bese nêkeno bınê vêri de şero!"** → Demiş; „ ooof, zıkmat öyle yemiş ki, göbeğin altından yapamıyor ki yürüsün!" Açıklama: Her şey uzaktan görüldüğü gibi değildir, kastedilen (hayvan vs.) açlıktan yürüyemediği için uzaktan öyle görünüyor.

5865. **Vato; fılankes rındo; o ki şiyo miji verda hêni**. → Demişler ki; "Falanca adam iyidir, oda gitmiş çeşmeye işemiş."

5866. **Vato; Korr rınd hesneno, Kherr rınd vêneno.** → Derler; Kör iyi duyar, sağır iyi görürmüş.

5867. **Vato; lazo çhêr lıngê piyê xora ravê erzeno, lazo gêves ki lıngê piyê xora têpia erzeno.** → Derler; cesur oğul, babasından önce adımını atar, kötü oğul ise, adımını babasından sonra atar.

5868. **Vawo bêgurran ra, çhemo bêguman ra bıterse.** → Sessiz rüzgardan, bilmediğin nehirden kork.

5869. **Vawo de thuz yeno, vayê pukeleke.** → Sert/kuru rüzgar esiyor, fıtınalı rüzgar.

5870. **Vawo germ, vayê şiliyewo!** → Sıcak rüzgar, yağmur rüzgarıdır!

5871. **Vawo gur peyniye de zur**. → Gür rüzgar, sonunda yalan

5872. **Vawo paka tede waneno.** → İçerde ayaz rüzgarı esiyor.

5873. **Vay de rameno, pukeleke de çineno.** → Rüzgarla ekiyor, fıtınayla biçiyor.

5874. **Vay de uşt ra, şiliye de nişt ro.** → Rüzgarla kalktı, yağmurla oturdu.

5875. **Vay ke bıramê, guzeleke çinena!** → Rüzgar ekersen, fırtına biçersin!

5876. **Vayê cünê xo amo, vaydano.** → Harman rüzgarı esmiş, savuruyor.

5877. **Vayê her koy, eve vengê xo guzzeno!** → Her dağın rüzgarı, kendi sesiyle eser!

5878. **Vayê na dina verde, ez jü hewro şiawu.** → Bu dünyanın rüzgarı önünde, ben bir kara bulutum. *[Qese/söz: Mehmet Çetin, şair-yazar, 09.11.2020'de Hakka yürüdü. Ruhu şad olsun!]*

5879. **Vayê poyraji, porrê to keno ğaj ve ğaji.** → Poyraz rüzgarı senin saçını bölüm bölüm savurur. *[Qese/söz: Halk ozanı Delil Xıdır]*

5880. **Vayê qewaxu do sare ro!** → Kavak yelleri esiyor başında!

5881. **Vayê verasoni, vayê cüyniyo!** → Akşamüstü rüzgarı, harman rüzgarıdır.

5882. **Vayê xortu tım pêto!** → Gençlerin rüzgarı hep hızlıdır.

5883. **Vazê ke; "Asmen de veyve esto", cêni merdiwan sanenê ver.** → Deseler; "Gökte düğün var, kadınlar merdiven dayar.

5884. **Vaze rast, rakuye ret!** → Doğru söyle, rahat uyu.

5885. **Vaze, ha vaze; daro husko!** → Söyle, ha söyle; Kuru kütüktür!

5886. **Vaze; "hal, çê kêşi mekuyo!"** → Söyle; „hatalık kimsenin evine girmesin!"

5887. **Vaze; "Haq, çı dano, xêr bıdo!" →** Söyle; “Hakk ne verirse, hayırlısını versin!“

5888. **Vaze; "Korro, torê çı dina roşte!" →** Söyle; „ Köre, ne gerek ışıklı dünya!“

5889. **Vaze; çımê kêşi, hêsa kêşi de memano! →** De ki; kimsenin gözü, kimsenin paında kalmasın!

5890. **Vaze; Haq, isoni têser-têbın ra mekero! →** Söyle; „Hakk kimseyi, alt, üst etmesin!“

5891. **Vaze; Haq, kêşi amnon bêdoy mekero, zımuston bêcıle. →** Söyle; „Hakk kimseyi yazın ayransız koymasın, kışın yataksız.“

5892. **Vaze; Phepug warê isoni de mewano! →** Söyle; „Guguk insanın ocağında / yaylasında ötmesin!“

5893. **Vaze; tove bo, zirçê qılancıke verde nove bo? →** De; tövbe olsun, saksağan boku önünde nöbet olsun! Büyüklerin çocukları herhangi bir suç işlememeleri için söylenen bir deyim.

5894. **Vaze; va wayirê hard u asmeni, marê wayireni bıkero! →** Söyle; Yerin ve göğün sahibi, bize sahiplik etsin!

5895. **Vaze; wayirê mı taliyo şia, çarê kêşi ra menusno. →** Söyle; Sahibim kara talihi, kimsenin alnına yazmasın.

5896. **Vaze; Xızır hirê kuçunê lozıne ra jü kêm mekero! →** Söyle; Xızır ocağın üç taşından birini eksilmesin!

5897. **Vaze; Xızır, vayê kowu isoni serde nêaro! →** Söyle; Xızır, dağların rüzgarını insanın üstünde estirmesin!

5898. **Vejinoro riyê asmêni! →** Gökyüzüne çıkıyor!

5899. **Vejino serê sarê isoni! →** İnsanın başının üstüne çıkıyor!

5900. **Vejinoro riyê isoni! →** İnsanın yüzüne çıkıyor!

5901. **Vengê bêkêsu, xo ve xo qesey keno! →** Kimsesizlerin sesi kendi kendine konuşur. *[**Ali Erenler**, şair, Sosyolog, Pedagog "Munzur, Vengê Hardê Dewresu Dört dağ içinde" adlı şiir kitabından]*

5902. **Vengê dawulu, düri ra wes yeno! →** Davulların sesi uzaktan hoş gelir!

5903. **Vengê ma, asmên ra bi vıla! →** Sesimiz, gökyüzüne dağıldı! **Vengê ma, vejiya'ro asmên! →** Sesimiz, gökyüzüne ulaştı!

5904. **Vengê merdene, rew beno vıla! →** Ölüm haberi tez yayılır!

5905. **Vengê phepugi dırvetıno, nêşikino xovira bıkero. →** Guguk'un sesi yaralıdır, unutamıyor. *[Ali Erenler, şair, Sosyolog, Pedagog "Munzur, Vengê Hardê Dewresu Dört dağ içinde" adlı şiir kitabından]*

5906. **Vengê qılancıka zengine, yê zaranca zare ra jêder vêjino. →** Zengin karganın/saksağanın sesi, fakir kekliğin sesinden daha fazla çıkar.

5907. **Vengê xo zaf weso! →** Sesi çok güzel!

5908. **Vengê xo, asmen lone kerd! →** Sesi/bağrışı, gökyüzünü deldi!

5909. **Vengê zerri, omêdia roy nêxapneno. →** İç ses, ruhun umudunu kandıramaz!

5910. **Vengo wes, domanu rê beno hewes! →** Tatlı ses, çocuklara olur heves! *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

5911. **Vênıtene, eve voztene nêbena. →** Görmek, koşmakla olmaz.

5912. **Vênitene; diyayene niya. →** Bakmak; görmek değildir.

5913. **Ver bıjerê; pey rakerdo, pey bıjerê, ver rakerdo. →** Önünü tutsan, arkası açık; arkasını tutsan, önü açık.

5914. **Ver de dosto, pey de dısmeno. →** Önde dost, arkada düşman.

5915. **Ver pey ke, dina u dare ra beno vindi. →** Önünü arkasına çevir, dünyadan kaybolur.

5916. **Vera şome nê,- dıma şome nê. →** Önden gidiyoruz olmıyor, arkasından gidiyoruz olmıyor. (Gımgım)

5917. **Vera to şekerneno, peyê to hekasneno.** → Önden seni tatlı gösteriyor, arkandan senin dedikodunu yapıyor. (Gımgım)

5918. **Ver some; gas keno, dıma some; pasqulu erzeno.** → Önünde yürürüz ısırır, arkasından yürürüz tekme atar.

5919. **Ver u peyê kardi jü niyo!** → Bıçağın önü ve arkası bir değildir.

5920. **Ver u peyê khelawo!** → Kalenin önü ve arkasıdır!

5921. **Ver u peyê qesey bıpême, hên qesey bıke!** → Lafın önünü ve arkasını ölç/tart, öyle konuş!

5922. **Ver u peyniya her çi raşti u weşiya.** → Herşeyi önü ve arkası sağlık ve doğruluktur.

5923. **Ver, era pey ke, şoro pıncırey bo**. → Önünü arkaya çevir, gitsin mahvolsun. (Gımgım)

5924. **Ver; biya pey ke, pey; bere ver ke!** → Önü arkaya getir, arkayı öne getir!

5925. **Vera buro, peyra teber nêkero!** → Önden yesin, arkadan çıkarmasın. (beddua deyim)

5926. **Vera çar çıma, nêşkina şêrê dıma!** → Dört gözün önünde, gidemiyorsun peşine.

5927. **Verde bifikirne, bado vaje!** → Önce düşün sonra söyle! (Gımgım)

5928. **Verde ra, iqrarê mın u to jüyo.** → Öteden beri, benim ile senin ikrarın birdir.

5929. **Verde vano, bın de bırneno.** → Önde söyler, altta keser.

5930. **Verdino ro dêsa.** → Duvarları iteliyor. (Varto)

5931. **Verê çêverê xo deruye, hona verê çêverê mara qesey bıke.** → Kendi kapının önünü süpür, ondan sonra bizim kapının önünden bahset.

5932. **Verê çêverê xo runê de, (arınge) erzenê verê çêverê ma.** → Kapsının önünü süpürüp, (çöpü) bizim kapımızın önüne atıyorlar.

5933. **Verê çımanê xo biyo tasa goni.** → Gözlerinin önü kan çanağına dönmüş.

5934. **Verê çımunê xo bi tari!** → Gözlerinin önü karardı.

5935. **Verê fekê mı kena sayê.** → Ağzımın önünü arıyor/ söz almaya çalışıyor. **Verê feki saye ke!** → Ağızının önünü ara.

5936. **Verê hirê khuçkanê adırı de mend.** → Üç ocak taşının önünde kaldı.

5937. **Verê isoni de meleko, peyê isoni de feleko**. → İnsanın önünde melek, insanın arkasında felektir.

5938. **Verê isoni de meleko, peyê isoni de kutıko.** → İnsanın önünde melek, arkasında köpektir.

5939. **Verê vay ke nêçarnena, balê verê xo cıra bıçarne!** → Rüzgarın yönünü değiştiremiyorsan, bari kendi yönünü değiştir! Bir şeyin hakkından gelemiyorsan, fazla uğraşma, anlamında bir deyim.

5940. **Vêrê xo mêgurene; qafıka xo bıgurene.** → Mideni değil kafanı çalıştır! Hep yemesini düşünüp başkalarına bağlı olan kişiler için söylenen bir deyim. *[Vate/deyim: Fatma Rozine Zulal, -nustoğe-yazar.]*

5941. **Vêrê xo mırdo, çımê xo vesano.** → Karnı tok, gözü aç.

5942. **Verê xo mırdo, piştikê xo nêwiyo.** → Karnı tok, üstü başı yenidir.

5943. **Verê xo, verê mı şane; çarê xo, çarê mı şane.** → Önünü, önüme daya, alnını alnıma daya. (Varto)

5944. **Verêcoy derjêni xode ke, dıma hona goçêni sarri de ke.** → Önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı başkasına batır.

5945. **Vêregırsu ra çi xeleşiyo, pêxılu ra nêxeleşino.** → Şişmanlardan mal kurtulur, cimrilerden kurtulmaz.

5946. **Verekê miya qere, şisık ki beno!** → Kara koyunun oğlağı, beyaz da olabilir! (Varto)

5947. **Vereko hewl koz de bêli beno!** → Olgun kuzu ağılında belli olur! *[Çıme/kaynak: Gule Mayera, Xozat]*

5948. **Vereko hewl, verê koji de bêliyo! →** İyi öğlak, ağılda belli olur!

5949. **Vereko sey ra vesno hewl nêvecino! →** Yetim kuzudan dolgun koç çıkmaz! *[Çıme/kaynak: Gule Mayera, Xozat]*

5950. **Vêrewo vêsan, qesu ra mırdi nêbeno. →** Aç karın, sözden doymıyor. Yani laf karın doyurmuyor.

5951. **Vêrexılkınu dest çi xeleşino, pêxılu dest nêxeleşino. →** Göbeklinin elinden bir şey kurtulur, cimrinin elinden bir şey kurtulmaz.

5952. **Verg amo verê gorre, Bıze phırrka. Vergi vato; xêra? Bıze vato; "xêre niya, tı honde ke itara!" →** Kurt ağılın önüne gelmiş, keçi çemkirmiş/irkilmiş. Kurt; hayırdır? Keçi; „Sen burda olduğun sürece hayır değildir“ der.

5953. **Verg dano pıro, qılançıke wena. →** Kurt kapar, karga/kırlagıç yer.

5954. **Verg hewa mızıne ra heskeno! →** Kurt, sisli havayı sever!

5955. **Verg ke bi kokım, beno boka kutıku. →** Kurt yaşlanınca, köpeklere yem olur

5956. **Verg ke bi kokım, beno kayê kutıku. →** Kurt yaşlanınca, köpeklerin oyuncağı olur.

5957. **Verg ke bi kokım, fekê kutiki de beno gostarme. →** Kurt yaşlanınca, köpeğe maskara olur.

5958. **Verg ke kot wertê suriye, mız cêno wayirê jüye. →** Kurt sürüye dadandı mı, duman tek keçiye sahip olanı tutar.

5959. **Verg ke vergo, Haqê xode pê zonê xo zurreno. →** Kurt ki Kurt’tur kendi dilinde ulur. *[Pir Mahmut Yıldız Nezdi Bava]*

5960. **Verg pino roza dumane de. →** Kurt, sisli günü gözler.

5961. **Verg vato; „Na dımê mıno rep ke nêbo, ez peyê jü zeli de xo danu we!" →** Kurt demiş; „Benim bu dik kuyruğum olmasa, ben çırpının arkasında saklanabilirim.“

5962. **Verg ve miye ra jümini ra cêra nêbenê. →** Kurt ve koyun birbirinden ayırt edilmiyor.

5963. **Verg vêsaniye ra nêşikiyo oroji bıvejiyo ser. Mêriki vato: Niade, ondêri werdo, bese nêkeno bınê vêri ra şêro! →** Kurt açlıktan yokuşu çıkamıyormuş, adam demiş; Bak hele, zıkmat öyle yemiş ki göbeğinin altında yokuşu çıkamıyor!

5964. **Verg zurreno, kewran raya xora sono. →** Kurt ulur, yolcu yoluna gider.

5965. **Verg, hewa mıze ra heskeno! →** Kurt, sisli havayı sever! (Varto)

5966. **Verg, kutıkê mali nêbeno. →** Kurt, sürü köpeği olmaz.

5967. **Verg, malê ağay ki weno. →** Kurt, ağanın davarını da yer.

5968. **Verg, verg biyêne, va golikê mı bıwerdêne. →** Kurt ta Kurt olaydı, danamı yeseydi.

5969. **Verg; verg bo, va raver herê mı buro! →** Kurt, Kurt olsun da, önce benim eşeğimi yesin.

5970. **Vergê vêsani kunê têfek. →** Aç Kurtlar ağız ağza girer.

5971. **Vergi de weno, heşi de reqeşino! →** Kurt ile yiyor, ayıyla oynuyor!

5972. **Vergi de weno, qılancıke de qıştneno! →** Kurtla yiyor, karga ile ötüyor.

5973. **Vergi de weno, wayiri de berveno! →** Kurtla beraber yiyor, sahibiyle beraber ağlıyor.

5974. **Vergi ra vato; "çayê/qey vılê to nia qolındo?" Vato; "karê xo 've destê xo ken, werdê xo ve fekê xo wen, coka!" →** Kurda demişler; "ensen neden böyle kalın?" Demiş; "Kendi işimi kendi elimle görürüm, kendi yiyeceğimi de kendi ağzımla yerim, ondan!"

5975. **Vergi ra vêsan, morri ra vıran! →** Kurt'tan aç, Yılan'dan çıplak!

5976. **Vergo fekegonın haro! →** Ağzı kanlanmış Kurt azgındır!

5977. **Vergo fekegonin mebe! →** Ağzı kanlı Kurt olma!

5978. **Vergo ke fekê ho gına goni, her ke şi qudır beno.** → Kurdun ağzına kan bulaşırsa, gittikçe kudurur.

5979. **Vergo ke fekê xo gına goni ro, satalê cı beno.** → Ağzı kana bulaşan Kurt, ona dadanır.

5980. **Vergo ke feteliya, vêsan nêmaneno.** → Dolaşan Kurt, aç kalmaz.

5981. **Vergo ke musa gorre, nêvındeno.** → Ağıla alışan Kurt durmaz.

5982. **Vergo ke, herê mı weno!** → Eşeğimi yiyen kurda bak!

5983. **Vergo khal, raya xo sas nêkeno!** → Yaşlı Kurt yolunu şaşırmaz!

5984. **Vergo khurkın diyo, pê herzu/helıka kaykenê.** → Yaşlı Kurt görmüşler, hayalarıyla oynuyorlar.

5985. **Vergo vêsan, tım zurreno!** → Aç Kurt, herdaim ulur!

5986. **Veroz hetê verva zımeyo.** → Güney kuzeyin karşı tarafıdır.

5987. **Verva adıri her çi vêso, qediyo.** → Ateşe karşı herşey yanmış, bitmiş.

5988. **Verva dewe; dewa xo bısevekne! Verva çê; çê xo bısevekne!** → Köye karşı; Köyünü koru! Eve karşı; Evini koru!

5989. **Verva dewlete, gunê dewlete pêro do!** → Devlete garşı gerek ki devlet savaşsın.

5990. **Verva feleki meso!** → Feleği karşılama!

5991. **Verva hukmati, hukmat lazımo!** → Hükümete karşı hükümet gerekir!

5992. **Verva kerkeley azne kerdene.** → Akıntıya karşı yüzmek.

5993. **Verva rındiye, şikino her kes rındiye bıkero. İs uyo ke, mordem verva xıraviye rındiye bıkero!** → İyiliğe karşı herkes iyilik yapar. İş odur ki insan kötülüğe karşı iylik yapsın!

5994. **Verva sarrê teveri, xo têrapise. Verva mêrdê xo, rut be!** → Ele karşı örtün, kocana karşı soyun!

5995. **Verva vay tü meke, cêreno'ra riyê to! →** Rüzgara karşı tükürme, yüzüne döner!

5996. **Verva vêsaniye heva huske,- verva huskelay çımê ağwe bısevekne! →** Açlığa karşı, kuru buğday tanesini**,-** kuraklığa karşı su kaynağını koru!

5997. **Verva welatu, welatê xorê wayir bıvejiye! →** Ülkelere karşı, kendi ülkene sahip çık!

5998. **Verva zalımi çhok nêna ro, hên sareberz şi! →** Zalimin önünde diz çökmedi, öyle başı dik gitti! [Seyit Rıza için söylenen bir deyim]

5999. **Verva zulumkari-amayis; ciamerdiya! [çhêriya!] →** Zulümkara karşı çıkmak, erkekliktir [yiğitliktir!].

6000. **Ververê zav u zêçi mebe! →** Çoluk-çocuğun seviyesine düşme!

6001. **Vêsan bımane, hama bıze vêsan meverde! →** Aç kal ama keçiyi aç bırakma!

6002. **Vêsan cêrena, mırd bımıre dayna rındo. →** Açlığı arıyorsan, tok öl daha iyidir.

6003. **Vêsan eve xo mırd nêbeno, reyê ki sarri keno mırd. →** Aç karnını doyurmamış birde milleti doyuruyor. Pervasızca dağıtanlara atfen söylenmiş bir deyim.

6004. **Vêsan haro, mırd kaybero. →** Aç kuduruk, tok oynaktır.

6005. **Vêsan her çi keno, mırd her çi vano. →** Aç her şeyi yapar, tok her şeyi söyler.

6006. **Vêsan her çi weno, nêzan her çi keno**. **→** Aç herşeyi yiyor, bilmem herşeyi yapıyor mu/ediyor mu.

6007. **Vêsan mebe, alçağ (nızm) kuna! →** Aç kalma, küçük düşersin!

6008. **Vêsan mırdi ano xoviri, mırd vêsani xovira keno. →** Aç toku hatırlar, tok aç olanı hatırlamaz.

6009. **Vêsan rakuyê ki, sareberz rawurze! →** Aç yatsanda, başı dik kalk!

6010. **Vêsan rê qatığ,- bêhewni rê balişna lazım niya. →** Açа katık, uykusuza yastık gerekmez.

6011. **Vêsan so cemat, rut meso. →** Cemaate aç git, ama çıplak gitme.

6012. **Vêsan vano; "Mırd nêben!", Mırd vano; "Vêsan nêben!" →** Aç diyor „doymam," tok diyor; „acıkmam!"

6013. **Vêsan werdisê xo,- Mırd vatisê xo nêzoneno. →** Aç yediğini, tok soylediğini bilmez.

6014. **Vêsan yeno, têsan sono! →** Aç gelir, susuz gider!

6015. **Vêsan; hirê xo sono, têsan; benzê xo sono. →** Aç'ın gözü kararır, Susuz'un benzi sararır.

6016. **Vêsan; lıske ra,- têsan; lew ra bêli beno. →** Acıkan yanağından, susayan dudağından belli olur.

6017. **Vêsan; nun wazeno, Mırd; esq çêf wazeno! →** Aç olan aş, tok olan aşk istermiş.

6018. **Vêsan; vozdano tever, rut; vozdano zere! →** Aç; dışarıya kaçar, çıplak içeriye!

6019. **Vêsani miye ra nun nêmaneno. →** Açın belinde ekmek durmaz.

6020. **Vêsani ra perskerdo; çiyo en gıran çıko? Vato; pizo vêsano. →** Aç olana sormuşlar; en zor şey nedir? Demiş ki; aç karındır.

6021. **Vêsani rê her çi weso! →** Aç olana herşey tatlı gelir!

6022. **Vêsani rê nuno husk jê hemgêni yo! →** Aç olana kuru ekmek bal gibidir!(tadındadır)

6023. **Vêsani rê werdis, ruti rê koli! →** Açа yemek, çıplak olana çubuk!

6024. **Vêsaniye aman nêzonena. →** Açlık aman bilmez.

6025. **Vêsaniye de dayena loqmê nuni, hirayiye de vira nêsono. →** Kıtlıkta verilen dürüm, bollukta unutulmaz.

6026. **Vêsaniye feqıriye ra yena, feqıriye ki nêzonayiye ra yena.** → Açlık fakirlikden gelır, fakirlikde bimemezlikden gelir.

6027. **Vêsaniye ve xıraviye ra nêşkinê bıtêmnê.** → Açlığı ve kötülüğü saklayamazlar.

6028. **Vêson bime, vêsonê xeleşiyayên bime.** → Açtık, kurtuluşun açlığına. *[Qese/söz: Hüseyin Çatal, yazar-şair]*

6029. **Veyva çêyi, pêşkira verê deşti ya.** → Evin gelini, el önündeki mendildir.

6030. **Veyvê ağa u miru, adır kuno qına feqıru!** → Ağaların beylerin düğünü, ateş basıyor fakirlerin kıçını!

6031. **Veyve de şên,- merdis de şin beno.** → Düğüne neşe,- ölümde yas olur.

6032. **Veyve de; "çımeroştiye",- cınaza de; "zerre u xatıriye" vajina.** → Düğün de; "gözaydınlığı",- cenaze de; „başsağlığı" dilenir.

6033. **Veyve de; weşi, jiare sero; nêweşi!** → Düğünde, sağlar, ziyaretin başında hastalar.

6034. **Veyvê tode prozıne ra ağwe anu!** → Düğünün de kalbur ile su getireceğim!

6035. **Veyve, bêdawul u bêzurna nêbeno.** → Düğün, davulsuz ve zurnasız olmaz. **Veyve, bêgovende nêbeno.** → Düğün, halaysız olmaz.

6036. **Veyve, dawul u zurna ra şêno, meyit ki bervis ra sono.** → Düğün davul ve zurna ile eğlencelidir, Ölü de ağlamakla, hüzünle uğurlanır.

6037. **Veyvıka çêyi, ustına çêyi.** → Evin gelini, evin direği.

6038. **Veyvıka newiya, nexşêna çêyiya.** → Yeni gelindir, evin süsüdür.

6039. **Veyvıka serre, delaliya zerre.** → Yılın gelini, gönül güzeli.

6040. **Veyvıke bivêne, hona qolınd bıbırne!** → Gelini gör, sonra başlığı kes!

6041. **Veyvıke de zon çino, vısturiye de din-iman çino!** → Gelinin dili yok, kaynanın dini-imanı yok!

6042. **Veyvıke ke şiye mêrde, hem bervena hem ki sona. →** Gelin kocaya gittiğinde, hem ağlar hem de gider.

6043. **Veyvıke ra vato; "bıreqeşiye!" Vato; "cayê mı tengo". Cırê ca kerdo hira, nafa ki vato; "fıstanê mı tengo". →** Geline „oyna!“ demişler. „Yerim dar“ demiş. Kendisine yer açılmışlar, bu sefer de „fistanım dar“ demiş.

6044. **Veyvıke vato; "Ez ke na pize ra xeleşine, ci kenu fekê piyê mêrdi". →** Gelin demiş, „Bu hamilelikten kurtulursam, bir dahakine kocanın babasının ağzına yaparım“.

6045. **Veyvıke, zerria zamayia! →** Gelin, damadın gönlüdür.

6046. **Vezê'ro texti ser ki, her; hero. →** Tahtın üstüne çıkarsalarda, eşek, eşektir.

6047. **Vılê isonê sey, dayma çewto. →** Öksüz insanın boynu, herdaim eğiktir.

6048. **Vılê mı çêwto, çımê mı çavriyo. →** Boynum büküktür, gözlerim yolu gözler.

6049. **Vılê to, to bın de bımano! →** Boynun altında kalsın!

6050. **Vılê xo şikiyo lese ser! →** Boynu vücudun üzerine kırılmış.

6051. **Vılê xo verde kerdo çewt! →** Boynunu öne eğmiş!

6052. **Vılê xo, tıvanê vılê xoji yo. →** Boynu, zannedersin domuz boynu.

6053. **Vılê xo, to verde ken çewt, hama nêsıknen! →** Boynumu önünde eğerim, ama kırmam!

6054. **Vıleçewt bımane! →** Boynu bükük kalasın. **Vıleçewt mendu. →** Boynu bükük kaldım.

6055. **Vılence ke vılencewo, eke cüt beno puç! →** Sakız ki sakızdır, çiğnendiğinde çürür.

6056. **Vıleqertisın ra pakiye mepiye. →** Boynu pasaklı kişiden temizlik bekleme!

6057. **Vınde tayê kurriyu çêverê to keri. →** Dur birkaç sıpa kapına koyayım da. Genellile kadınların birbirine ağır iftira atmak için söyledikleri ağır bir söz. Kapısına piç koymak gibi bir anlam içeriyor.

6058. **Vınde tı ki vênena! →** Bekle sende görürsün.

6059. **Vınde yeno vıreniya to ki. →** Dur senin önüne (başına) da gelir.

6060. **Vıran amo, vêsan şono. →** Aç gelmiş, çıplak gidiyor.

6061. **Vıranê zaw u zeçi mebe! →** Çoluk-çocuğun seviyesine inme!

6062. **Vırara rakerdiye thol nêmanena**. **→** Açılan kucak boş kalmaz.

6063. **Vırare de bo, va serê xırari de bo! →** Kucakta olsun, varsın büyük çuvalın üstünde olsun.

6064. **Vırende ağayê çê xo be, bado yê sarri be! →** Önce evinin ağası ol, sonra başkasının!

6065. **Vırende gos de, peyecoy vaze. →** Önce dinle, sonra söyle.

6066. **Vırende; thalın u thuzın bure, peyecoy sekerın. →** Önce, acı ve otacısını ye, sonra şekerli.

6067. **Vıreniy u peyniya xo bızone! →** Önünü ve ardını bil!

6068. **Vıreniya goli ke mecêrê, gol beno jüya. →** Gölün önü almazlarsa, göl kurur.

6069. **Vıreniya govende mı nêdanê, peyniye ki ez nêkun cı! →** Halayın başını bana vermiyor, arkayı da ben istemiyorum.

6070. **Vıreniya kardi ve peniya kardi ra jü niya. →** Bıçağın; ucuyla sapı bir değildir.

6071. **Vıreniya kardi ve, peniya kardi jü niya. →** Bıçağın; ucuyla, sapı bir değildir.

6072. **Vıreniya merdene nêna guretene. →** Ölümün önüne geçilmiyor.

6073. **Vıreniya qeday mekuye! →** Belanın önüne girme!

6074. **Vıreniya to verdanu ra, hata derê ci! →** Önünü açıyorum, bok deresine kadar!

6075. **Vıreniye bıjê ke, peyniye bêro! →** Önünü tut ki, arkası gelsin!

6076. **Vıreniye wesa, peyniye bosa! →** Öncesi tatlı, sonrası boştur!

6077. **Vıre-vıre u tırre-tırra! →** Vırlama ve dırdırlamadır! Yani, sonu boş bir balon havası gibidir.

6078. **Vırtayisê isoni cıra yêno! →** İnsanın kusmağı geliyor kendisinden! **Vırtisê mı, cıra yeno we! →** Kendisinden midem bulanıyor. **Vırtısê kutıki'ro cı yeno! →** Köpeğin kusması geliyor kendisine!

6079. **Vısturiye hurêndia maye,- asme ki hurêndia tiji nêcêna. →** Kaynana annenin yerini,- ay da güneş'in yerini tutmaz.

6080. **Vız amo, tırıs sono! →** Vız gelip tırıs gider.

6081. **Vızıka ci sona nisena ci ra! →** Bok sineği, boka konar!

6082. **Vızıke çiyê [thawa] niya, zerê mordêmi fina hurê. →** Sinek bir şey değil, insanın midesini bulandırır.

6083. **Viçık ve viçık, şi vêjiyaro niçık! →** Gitti azar azar, vardı tepeye kadar.

6084. **Vijer jü, ewro dı, tı nia kena! →** Dün bir, bugün iki böyle yapıyorsun!

6085. **Vijerê xo vaze ke, ez meşteyê to eskera keri. →** Dününü söyle ki, yarınını açıklıyayım.

6086. **Vijeri ve meştey ra jê jümini niyê. →** Dün ile yarın aynı değil.

6087. **Vijoyê lesa xo esta; pırrê heng u renguna! →** Bir karış boyu var, türlü, türlü huya var.

6088. **Vilikê rındeki aşê ra rewinê! →** Güzel çiçekler uçurumlarda yetişir!

6089. **Vilikê rındeki rew permelinê ra! →** Güzel çiçekler erken solar!

6090. **Vilikê verê vore, rew vejinê, rew benê vindi! →** Kardelenler erken açar, tez solar!

6091. **Vindkerdena maye, jê vindkerdena dızoniya. Dec; desınde,- çine-biyayene; hata peyniya amıri oncena. →** Anneyi kaybetmek, dişini kaybetmek gibidir. Acı; aniden**,-** yokluk; ömrün sonuna kadar çeker. *[Qese/söz: Daimi Doğan -maylım/öğretmen]*

6092. **Virqoşiya [vıroşkiya] lıngunê mı bi!** → Ayaklarıma kapandı!

6093. **Viyala pince, cığa bıbırnê, oncia az dana.** → Piç söğüdü ne kadar kessende, yine filizlenir.

6094. **Vora gujige partal vorena.** → Şubat karı lapa lapa yağar.

6095. **Vora koyê berji, tım jêde ra.** → Yüksek dağın karı, herdaim çoktur.

6096. **Vora soni, ana kokê dabara isoni!** → Akşamın karı, insan geçiminin kökünü getirir.

6097. **Vora/vara newiye riyê vora khane kena sıpiye.** → Yeni kar, eski karın yüzünü ak eder.

6098. **Vorayisê şiliye, wayirê hêgay rê kara!** → Yağmurun yağışı, tarla sahibine yarar.

6099. **Vore helêyina, hard aseno.** → Kar erir, kara görünür.

6100. **Vore ke çêver guret, xızaniye u zenginiye tede nêkena**! → Kar kapıyı tutunca, fakirliği ve zenginliği aldırmaz.

6101. **Vore ke vorê, lıngi mişele benê!** → Kar yağarsa, ayaklar donar!

6102. **Vore ki sıpiya qul sero ciyê xo keno.** → Kar da beyazdır, insanlar üstüne sıçar.

6103. **Vore ki sıpiya, eke vıloşiye ro, bıne ra rıxe vejina!** → Kar da beyazdır, eridi mi, altından pislik çıkar!

6104. **Vore ki sıpiya, hama kutık mij verdano cı.** → Kar da beyazdır ama, köpek işermiş.

6105. **Vore sero sono, rêça xo bêli nêkeno!** → Karda yürüyor, izini belli etmiyor.

6106. **Vore sona, hardo şia maneno!** → Kar gider, kara toprak kalır.

6107. **Vore xo ve xo nêvıleşina ro!** → Kar kendi kendine erimez!

6108. **Vore, amênê hardiya.** → Kar toprağın mayasıdır.

6109. **Vore, ravêr erzena gılê kowu. →** Kar, önce dağların ucuna atar/yağar.

6110. **Vore; eve lekanu dawaşina [dawasnina]. →** Kar, lekanlarla bastırılır.

6111. **Vore; vora, rêçi biyê vindi! →** Kar yağmış, izler silinmiş!

6112. **Vorek sono maya xo, bijek sono maya xo! →** Oğlak annesine, kuzu annesine gider!

6113. **Vorek sono'ro vosni! →** Kuzu koça çeker!

6114. **Vorek, tım bınê sepete de nêmaneno. →** Kuzu hep sepet altında kalamaz.

6115. **Vorek; yê kardiyo, ciamerd; yê cengiyo. →** Oğlak bıçak içindir, erkek kavga içindir.

6116. **Voreko hewl korz de bêliyo, gawo hewl cıte de. →** İyi kuzu ağıldayken**,-** iyi öküz çift sürerken belli olur. *[Vate/deyim: Fatma Rozine Zulal, -nustoğe-yazar.]*

6117. **Voreko hewl; Koz de bêli beno [bêliyo]. →** Kuzunun iyisi ağılda belli olur [bellidir].

6118. **Voreko hewl; Koz de beli beno**. **→** Kuzunun iyisi ağılda belli olur.

6119. **Voreko nêr yê kardi,- lazek yê şêriyo [cengiyo]. →** Erkek kuzu bıçağa, erkek çocuk savaşındır.

6120. **Voro [avoro] tü ke; zımelê, vorde [avorde] tü ke; herdisa. →** Yukarı tükürsen bıyık, aşağı tükürsen sakal.

6121. **Vosno hewl, vorekêni de bêliyo [kıfşo]. →** İyi koç, kuzuyken bellidir.

6122. **Vozd ve velıki ra, nenık ve gost ra cêra nêbenê. →** Yağ böbrekten, tırnak etten ayrılmaz.

- W -

6123. **Wa awr bo, key zêna wa bızo.** → Yeterki gebe olsun, ne zaman doğurursa doğursun. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

6124. **Wa qoçe herê bıbiyêne u ga ki hayrê qeweta xo biyêne, no dewran nia neşiyêne.** → Eğer eşeğin boynuzları olsaydı ve öküz de gücünün farkında olsaydı, bu devran böyle sürmezdi. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/varto)*

6125. **Warogınayên u rawustene ra khavokê ma lone bi!** → Düşüp kalkmakla ayak topuklarımız delindi. Khavok: top kemik, elmacık, ayak yan topuğu.

6126. **Warway ama dina, warway ki sona.** → Üryan geldin dünyaya, üryan da gidersin.

6127. **Warwayo, vırano, vêsan u xızano!** → Yalınayaktır, çıplaktır, aç ve görmemişlerdendir.

6128. **Wastene ke mebo, kerdene ki nêbena.** → İstek olmasa, yapmak olmaz.

6129. **Waxt; waxtê ciamerdu bi, nıka ciamerdiye çina.** → O vakitler yiğitlik zamanıydı, şimdi yiğitlik ne arar.

6130. **Waxtê Nuh Pêxamberi ra mendê!** → Nuh Peygamberin vaktinden kalma.

6131. **Waya isoni, hurêndia maya isoni dera.** → İnsanın bacısı annesinin yerinedir.

6132. **Wayir u kutiki ra nano pêra.** → Sahibi ile köpeği birbirine düşürür. Nifak sokmak, arayı bozmak. *[Qese/söz: Veli Kişioğlu, zazaca tiyatro yazarı ve oyuncusu.]*

6133. **Wayirê eywani, şia u sıpewo.** → Evrenin sahibi, siyah ve beyazdır

6134. **Wayirê hard u asmêni jüyo!** → Yerin ve göğün Tanrısı birdir.

6135. **Wayirê manga şiyo wayirê here ra sıt [do] wasto!** → İneğin sahibi gitmiş eşeğin sahibinden süt [ayran] istemiş.

6136. **Wayirê mı rew bê, derdê marê bivene derma. →** Sahibim tez gel de, derdimize derman ol! *[Qese/söz: Uşenê Tikmey. Fazla bilgi için. Dipnot 51 ye bakınız!]*

6137. **Wayirê pi–khalıkê to, bêro comerdiye! →** Babanın-dedenin kutsal sahibi cömertliğe gelsin!

6138. **Wayirê pirê mı, tüyê ri kero? →** Pirimin sahibi yüzüne tükürsün!

6139. **Wazena hirê gami ravêr vozdê, gunê dı gami peyser şêrê! →** Üç adım ileri gitmek istiyorsan 2 adım geri gitmen lazım.

6140. **Wazena jü qomi werte ra wedarê, jümini verde, şêrê xo–ve–xo jümini werte ra wedarê. →** Bir halkı yok etmenin yolu, onun kendi kendini yok etmesini sağlamaktır.

6141. **Wazena Miya Oli bivênê, vınde şiliye ravêro. →** Gökkuşağını görmek istiyorsan, yağışın dinmesini bekle.

6142. **Wazena xêrê de Haqi bıkerê vıla, sarê xo xo-ve-xo fina bela. →** Tanrının hayrını yapmak istersin, kendi kendini belaya sokarsın.

6143. **Wazeno ke, isoni khoçıkê ağwe de bıxenekno! →** İnsanı bir kaşık suda boğmak istiyor.

6144. **Weda werdê payiji, zımuston beno jê hayiji! →** [69] Sakla sonbahar yiyeceğini, kışın sana hayiz gibi gelir. Açıklaması dipnottadır.

6145. **Wela adırê çêyi, seker u servetê sari! →** Evin ateşinin külü, başın şeker ve servetidir.

6146. **Wela ciamêrd u cênıke cayê ra yena. →** Kadın ve erkeğin külü bir yerden gelir.

---

[69] ***Hayiz**: Ardu, eve ağwe pia hata ke bi hest girenenê. Dıma ron kenê cı, pozenê. Na werd zımuston serva weşiya isoni zaf rınd yeno, thonê astıku beno pırr. Hayiz: Bulamaç gibi bir yemek, suya un katıp kaynayıncaya kadar pişirilir, peşine tereyağı katılıp pişirilir. Bu yemek kışın insan sağlığı için çok değerlidir, insanın iliklerini doldurduğuna inanılır.*

6147. **Wela welati, isoni oncena bena. →** Ülkenin külü insanı çeker götürür.

6148. **Welat de hewa serd bi, hama insan germın bi. →** Ülke de havalar soğuktu ama insanlar sıcaktı. *[Qese/söz: Pınar Özgül, sanatçı]*

6149. **Welat; eve şindor,- qom; eve name nasbeno! →** Ülke; sınırları ile,– halk adı ile tanınır!

6150. **Welatê çımekorru de jü çımekorr beno pasa. →** Körlerin ülkesinde yine bir kör paşa olur.

6151. **Welatê her keşi, xorê şirino. →** Herkesin yurdu kendisine şirindir

6152. **Welatê sari "ware"wo, welatê to "dewa". Rozê nê- rozê cêrena'ra dewa xo. →** Elin ülkesi "yayla"dır, senin ülken "köy" dür. Birgün değil birgün köyüne döneceksin. *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

6153. **Welato Welato, çı Welato! Goştê ma werdo, Astıkê ma mendo; Osıno, polato! →** Vatandır vatandır, ne biçim bir vatandır! Etimizi yemiş, Kemiğimiz kalmış; demirdir, çeliktir! *[Pilê Khurêsu ra Uşenê Seydi]*

6154. **Welçega bêbıne, ambaro thol, bıpême ha bıpême! →** Dipsiz ölçeği, boş ambarı, ölç ha ölç!

6155. **Wele de, bınê adırê to nêkuyo! →** Senin ateşinin altına kül girsin!

6156. **Wele sarê xo serde erzeno! →** Kendi başının üzerinden kül savuruyor!

6157. **Wele u herre ve mıro bo! →** Kül ve toprak başıma yağsın! İnsanın başına kötü şey geldiğinde söylenen bir deyim.

6158. **Wele ve cêncênia toro bo, tı ki vana, "ez ciamerdu!". →** Gençliğine kül yağsın, sende diyorsun; "ben erkeğim".

6159. **Wele ve toro bo! →** Küller başına!

6160. **Wendene, wendene, oncia ki wendene! →** Okumak, okumak, yine de okumak!

6161. **Wendis seydo, nustis qeydo. →** Okumak avlamaktır, yazmak kayıttır.

6162. **Weno nêweno ke, mırd nêbeno; tıvanê ke mılaketi qıne ra oncenê. →** Yiyor yemiyor bir türlü doymuyor sanki melakeler kıçından çekiyor.

6163. **Weno nêweno, thurikê Phepugiyo. →** Yiyor yemiyor, sanki Phepug / Guguk'un torbasıdır.

6164. **Werd de ap u dereza, şêr[qewğa] de xal u wereza. →** Yemekte amca ve yeğen, kavgada dayı ile yeğen.

6165. **Werdê potey, ağwa serdıne cı meke! →** Pişmiş aşa soğuk su katma.

6166. **Werdene ke biye, merdene çina! →** Yemek varsa, ölmek yok.

6167. **Werdene vêsanêni,- wendene bomeni viyarnena! →** Yemek açlığı,- okumak aptallığı yok eder! *[Vate/deyim: Hawar Tornêcengi]*

6168. **Werdiso kal, zere dezneno. →** Çiğ yemek, mide ağrıtır.

6169. **Werdiş rê can erzeno! →** Yemeğe can atıyor.

6170. **Werdo dıme, vozdo zıme! →** Yemiş yağlıyı, atmış kendini yamaca. **Werd dıme, vozda zıme! →** Yedi yağlıyı, kaçtı yamaca. Mecazi: Söz verdiği bir kişinin "işini" savsaklamak. Yapmamak, sorumluluktan kaçmak, anlamında bir deyim.

6171. **Werdo, lewunê xo lêseno. →** Yemiş, birde dudaklarını yalıyor.

6172. **Weretê to beno sa, zonağê to bıbo! →** Akraban olacağına, bilenin (kamilin) olsun!

6173. **Wereza hetê xali ra sono. →** Yeğen dayıya çeker.

6174. **Wertê çımu ra tıreno! →** Kaş göz arasından çalar.

6175. **Werte de fızılêni keno! →** Arada dedikodu yapıyor.

6176. **Wertê dı adıru de mendo. →** İki ateş arasında kalmış.

6177. **Wertê dine de dılezariye esta. →** Onların aralarında kırgınlık var.

6178. **Wertê dinura ağwe nêverina ra. →** Onların arasından su geçmiyor.

6179. **Wertê made koy estê.** → Aramızda dağlar var.

6180. **Wertê mianê hermunê xo; tıvanê ke musenewo.** → Omuriliğin arası sanki düven gibidir.

6181. **Werte ra bi vind şi!** → Ortalıktan kaybolup gitti.

6182. **Wertê têli de ki vilikê/gulê rındêk rewinê.** → Dikenlerin arasında da güzel çiçekler/güller yetişir.

6183. **Wertê vaten u kerdene de koy estê.** → Söylemek ve yapmak arasında dağlar var.

6184. **Wertê xo lınga tıfongiya.** → Araları silah tetiğidir. Araları fena bozuktur anlamında bir deyim.

6185. **Wertê xo qe çino!** → Araları hiç yok.

6186. **Wes bo, va peyê hawt kowu de bo!** → Sağ olsun da yedi dağın arkasında olsun.

6187. **Wes, halê nêweşi nêzono.** → Sağ olan, hastanın halini bilmez.

6188. **Wesanıtene re'ta, vırastene zora.** → Sökmek rahat ta yapmak zor.

6189. **Wesawes kut mezele!** → Diri diri mezara girdi.

6190. **Weşiya bextêyare zerê destê isoni dera.** → Mutlu yaşam insanın elindedir.

6191. **Weşiya ke vana; jê hewnê sewa, çığa derga bêli niya. İs uyo ke, mordem rınd u rındek bıweşiyo!** → Yaşam dediğin bir gece rüyasıdır, nekadar utun belli değil. Önemli olan, insanın iyi ve güzel yaşamışlığıdır.

6192. **Weşiya na dina çımê İsme dera, Yê a dina ki pırodayisê perrunê Hêli dera.** → Dünyada ki yaşam; İsme'nin gözlerinde, ahiret ise; kartalın kanatlarının çırpınışındadır.

6193. **Weşiya sıma dıyağ bo weşiya mırê!** → Sizin yaşamınız benim yaşamıma dayanak olsun.

6194. **Weşiya sıtare destê mordêmi dera.** → Sağlıklı ve mutlu yaşam insanın elindedir.

6195. **Weşiye jê awa lapa destê tuya, çıxaşi ke pêcêrê ki, rezena sona. →** Yaşam avucun içindeki su gibidir, tutmaya çalıştıkça akar gider.

6196. **Weşiye ra herediyo! →** Hayata/yaşama küsmüş.

6197. **Weşiye u nêweşiye ki seveta marawa. →** Sağlık ve hastalık bizim içindir.

6198. **Weşiye verecoy weşiyena, dıma rast fambiyena. →** Yaşam önce yaşamaktır, sonra doğru algılamaktır.

6199. **Weşiye, jü vilika/gula; bowe ke, bowekerdene de! →** Yaşam bir çiçektir/güldür; kokla ve koklat!

6200. **Weşiye; hewno de xoriya, reyê hêsar bena ke merdiya! →** Hayat derin bi rüyadır, bir uyanmışın ki, ölüsün! [ölmüşsün]!

6201. **Weşiye; jê gula usariya, qimet ke nêzona rew permelina ro! →** Yaşam bahar gülü gibidir, kıymetini bilmezsen, solar.

6202. **Weyiye ke eve nunê xo, bıverde canê xo! →** Besle ekmeğinle, kıysın canına

6203. **Wutewuta cinêke nê,- yê ciamêrdi mordêm kiseno. →** Kadının vıdı, vıdısı değil, erkeğin ki insanı öldürür.

- X -

6204. **Xal u xıme, lekas gıno dıme, nafa ki yeno naye dıme.** → Dayı ve Xıme, paçavra değmiş yağlıya, bu sefer de gelir bunun peşine. Özellikle uçkur peşine koşan erkeklere denilir. Naçar tekılmış peşine.

6205. **Xamırpête de mose, hêga de kose; marê ki beso.** → Xamırpêt de balık, tarlada köse kime yetmez ki. *[Kemal Akay Xamırpêt, -şair-yazar]*

6206. **Xamiya xo nê,- kamiya xo biya werte.** → Hamlığını değil**,-** kimliğini-kişiliğini ortaya getir.

6207. **Xo biya pêser!** → Toparlan, iyileşmeye bak!

6208. **Xo pêser arê de!** → kendini toparla! Yerinde düzgün oturmayan için söylenir. Yani; kendini toparla, oran buran gözükmesin.

6209. **Xanê xo, dariyo we!** → Evi barkı ortadan kalkmış. Mecazi: Başına kötü iş gelmiş.

6210. **Xapa xo ke, fişte´ra gape, vanê, "hew u heylo!"** → İşini bitirdikden sonra, hadi „Al sana!“ dıyorlar.

6211. **Xape ra newe xeleşiyo ra, vano; heylo-dılo!** → Boyunduruktan yeni kurtulmuş, eğlenerek böbürleniyor. Mecazi: Menfaat ve istekleri biten kişilerin iç yüzlerini gösteren bir deyim.

6212. **Xaşiya thole kuna'ra vay ver, coka cayê girêdina.** → Boş çuval rüzgarın önünde savrulur, bu nedenle biryerlere bağlanır. Mecazi: Aklı kıt ve idarkten yoksun olanların, başkalarının emellerine kurban gitmemesi için tedbir alınması hali.

6213. **Xaşiya thole payra nêvındena**. → Boş çuval ayakta durmaz. Mecazi: boş konuşan, iş yapmayan insanlar için söylenir.

6214. **Xatırê ciamerdu esto!** → Yiğit adamların hatırı var.

6215. **Xatırê kutıki çino, xatırê wayiri esto.** → Köpeğin hatırı yok, sahibinin hatırı var. Mecazi: Burada ifade edilen; Dersim halk kültüründe ve sosyal yaşantısında, "Köpeğe verilen değerin sahibinden kaynaklandığı" ifade

edilse de, gerçekte "Köpeğe yapılan haksızlık, hakaret veya dövme-sövme gibi fiiller, sahibine yapılmışçasına addedilir.

6216. **Xatırê kutik çino, Xatırê wayiri esto. →** Köpegin hatırı yok, ama sahibinin hatırı var.

6217. **Xatırê xatıru, bar kerd'ro qatıru. →** Hatırı olanın hatırı, yüklemişler katırı" anlamında bir mani-tekerleme.

6218. **Xatırê xo esto! →** O'nun hatırı var. Hatıra dayalı boyuneymezliktir.

6219. **Xêğ, xêği ra haskeno, mıle ki merdey ra! →** Deli deliyi sever hoca ise ölüyü!

6220. **Xêği de olvozêni gırê mede! →** Budala ile arkadaşlık başlama! Yani, deli insanla arkadaş olma.

6221. **Xêma korriya ke, çıla şia hora! →** Körün çadırıdır ki çırası sönmüş!

6222. **Xêr bıke ke, xêr bivêne! →** Hayır ve iyilik yap ki iyilik göresin.

6223. **Xêr bıke, awe de raverde. →** Hayır ve iyilik yap, suya bırak gitsin. Mecazi: Yaptığın bir iyiliğin karşılığını bekleme.

6224. **Xêr bıke, va ağwe bero. →** İyilik yap, istersen suda gitsin. Mecazi: İyilik yaptığında, karşılık için arkasına düşme.

6225. **Xêr bo, va jü bo! →** Hayırlı olsun, gitsin bir olsun. Yani, bir olsun, pir olsun!

6226. **Xêr, eve pere nêbeno. →** Parayla iyilik yapılmaz.

6227. **Xêr, eve pere nêpêmino. →** İyilik, parayla ölçülmez.

6228. **Xêra Haqi bo, va rozê têpia bo! →** Hak'tan hayırlı olsun; bir gün geç olsun!

6229. **Xêra Haqi bo, va sodır bo! →** Hak'tan hayırlı olsun, yarın sabah olsun.

6230. **Xêrê çımê raşti, nêreseno çımê çhepi! →** Sağ gözün, faydası sol göze yetişmez!

6231. **Xêrê xo ke piyê xorê çine bi, kami rê esto? →** Babasına faydası olmayanın, kime fardası olur ki?

6232. **Xeta xo rast ke, karê xo xelas ke! →** Hatanı düzelt, işini kurtar!

6233. **Xevera wesa; hama xevera mı cıra çina. →** Güzel ve hoş bir haber; ama ben bundan habersizim. Mecazi: İyi haber de olsa, kişiye ulaşmıyorsa (haber yerine varmıyorsa), bir değeri yoktur.

6234. **Xevera xêre şêro bêro! →** İyi ve gzüel haber gidip gelsin.

6235. **Xevera xıravıne, rew bena vıla. →** Kötü haber tez yayılır.

6236. **Xeverê soni, kunê qulıka dêşi. →** Akşam haberleri, duvarın deliğine girer. Mecazi: Geç gelen haberin, bir değeri yoktur.

6237. **Xıçe nê,- kemera çengi be! →** Kabataş değil, duvarın köşe taşı ol!

6238. **Xırava ke keno; qe kês, kêşi rê nêkeno. →** Yaptığı kötülüğü, kimse kimseye yapmaz.

6239. **Xıravên hetê mıde nêbo, va hetê dısmên de bo. →** Kötülük benim tarafımdan olmasın, varsın düşmanın tarafında olsun. Mecazi: Kötülüğü düşmanımın yapması, benim yapmamdan yeğdir.

6240. **Xıravın esto, xıravınê xıravınu esto. →** Kötülük yapan var, kötülüğün kötülüğünü yapan var.

6241. **Xıravın nêsono, rınd ki her zaman nino. →** Kötü insan gitmez, iyi insan da her zaman gelmez.

6242. **Xıravın şêro, rınd bêro! →** Kötülük sahibi (kötülük yapan) gitsin, iyilik sahibi (iyilik yapan) gelsin.

6243. **Xıraviya ke mordem xo-ve xo keno; kês cırê nêkeno! →** İnsanın kendisine yaptığı kötülüğü başkası yapamaz. Mecazi: İnsanın başına gelen en büyük kötülük, kendi kendisine yaptığıdır.

6244. **Xıraviya ke yena cani ser, va şêro mali ser. →** Cana gelen mala gelsin.

6245. **Xıravo, barê Haqi phoşt meke! →** Günahtır; Hak'kın yükünü (hakkını) yüklenme. Mecazi: 1. Hak adına yemin etme, günahtır. 2. Masum ve günahsıza iftira atma, günahtır.

6246. **Xırtê xo sari rê meke çırax, dımera mekuye, mevaze "ax u wax!" →** Kendi yiğidni başkasına çırak yapıp arkasına düşme, deme "ah vah!"

6247. **Xırxe cêr bena, bena kemere. →** Büyük kaya yuvarlanıp ufak taş olur. Mecazi: İnsan düşe kalka öğrenir ve tecrübe ve değer kazanır.

6248. **Xıştıke to sano! →** Sana felç çarpsın! Xıştık, felç gibi bir hastalık olup, aniden hayvanların kulaklarının etrafına vurup ani ölüme neden olan ir hastalık türü.

6249. **Xıştıke ve verê velikê to sano! →** Felç senin böbreğine çarpsın.

6250. **Xıtamê çheki, haştiye ano! →** Ateşkes barışı getirir.

6251. **Xıyaro çewt her bostan de ki beno! →** Eğri salatalık her bostanda olur. Mecazi: Herkesin bir kusuru vardır ve bu durum normal bir durumdur.

6252. **Xızan, xızaniya xo nêzono. →** Görmemiş kişi, görgüsüzlüğünü bilmez.

6253. **Xızaniye; nêzoniya. →** Görmemişlik bilgisizliktir. Mecazi: Aç gözlü, doymak bilmeyen, görmemişlik cahillikten kaynaklanır.

6254. **Xızano, raya çê xo nêzano. →** Sonradan görme, evinin yolunu bilmez.

6255. **Xızır ke vake: ağwa deru vındena! →** "Hızır" denildidiği vakit, derelerde akan sular durur. Mecazi: "Tanrı istemezse yaprak düşmez" misali. Buradan yola çıkarsak, Dêrsim Raya Hakk İnancında "Hızır" Peygamber motifindedir.

6256. **Xızır, piyê feqir u fıqariyo! →** Hızır, fakir fukaranın babasıdır. Mecazi: hızır, fakir fukaranın darlığına yetişen dostu ve yardımcısıdır.

6257. **Xızır, xafıle (xafıla gırane) çêverê keşi mêkero! →** Hızır kimsenin kapısına felaket (acı haber) getirmesin! Dersim Raya Hakk İnancında bir gülbeng/duadır.

6258. **Xızıri vato; mırod mıra, cad tora! →** Hızır demiş; murat (beklenti) benden, gayret senden!

6259. **Xızmekarê çê xuyo, ağayê teveriyo. →** Evinin hizmetkârı, dışarının da ağasıdır.

6260. **Xızmeta jü roze ra hêsıriye nina. →** Bir günlük hizmet etmekten, esaret gelmez.

6261. **Xo bêzon,- zonê xo ki bêwayir meverde! →** Kendini dilsiz**,-** dilini de sahipsiz bırakma! *[Vate/deyim: Ahmet Canpolat]*

6262. **Xo bızone ke, sarr ki to bızono. →** Kendini bil ki, el-alem de seni bilsin.

6263. **Xo bızone ke, welatê xorê wayir vejiyê! →** Kendini bil ki, memleketine (ülkene) sahip çıkasın.

6264. **Xo bızone, sırrê xo bısevekne! →** Kendini bil, sırını dışarı verme.

6265. **Xo kon goni, soynen çêverê to! →** Kendimi kan eder, kapına sürterim. Mecazi: Bela olur, kapına dayanırım.

6266. **Xo meozne dêsê xaxudi ro, rıjino. →** Eğreti duvara dayanma yıkılır. Mecazi: "Güvenmediğin kişilere arkanı dönme." atasözünde olduğu gibi.

6267. **Xo meqefelne, tım zerar vênena. →** Kendini yorma, hep zarar görürsün.

6268. **Xo nano'ro kardi! →** Kendini bıçağa yatırıyor. Yani itiraz edip yerinden kalkmıyor.

6269. **Xo nas bıke dıkê, xo nas bıke bıko! →** Kendini tanı dikê, kendini tanı bıko![70] *[Qese/söz: Firik Dede, Ovacık]*

6270. **Xo nas bıke ke, sarr ki to naskêro →** Kendini tanı ki, başkası da seni tanısın! Mecazi: Kendi kimliğini inkar etme ki sana saygı duysunlar.

6271. **Xo nas ke, sarr to nas bıkero! →** Kendini tanı ve bil ki, başkası da seni tanısın ve bilsin. Mecazi: Sen kendini tanımaz-kimliğine sahip çıkmaz isen, başkasından da değer görmezsin.

---

[70] ***Dikê!*** *yaşlıların kadına veya kıza hitabıdır.* ***Bıko!*** *ise yaşlıların erkelere yaptığı hitap, yani "evlat" yada "oğul" anlamına gelir.*

6272. **Xo racê ke, raver şêrê! →** Kendini ger ki ilerleyesin! Mecazi: 1. Ok ve yay misali. Yay ile gerilmeyen ok ileri fırlamaz. 2. Çaba göstermez isen, başarılı olamazsın.

6273. **Xo, nano'ro bomêni. →** Kendini deliliğe veriyor.

6274. **Xo, nano'ro nêzonayene. →** Kendini bilmezliğe veriyor. Mecazi: "Safa yatmak" misali.

6275. **Xo, torê dina ra bıxemelne! →** Kendini dünyanın töresiyle süsle. Mecazi: Kendini örf-adet, töre ile besle ve zenginleştir.

6276. **Xo've xo huyino, tı vana budela wo! →** Kendi kendine gülüyor; dersin ki budeladır. Mecazi: "Kendi kendine gülene, 'deli' derler" misali.

6277. **Xoci hewla diya, dua xovira kerda. →** Hoca (imam) helvayı görmüş, duayı unutmuş.

6278. **Xojivê rozbiyena to bo! Tı rınd ke biya, rınd ke esta! →** Doğum günün kulu olsun! Sen iyi ki doğdun, iyi ki varsın!

6279. **Xojivê rozbiyena to bo! Rınd ke biya, rınd ke esta! →** Doğum günün kutlu olsun! İyi ki doğdun, iyi ki varsın!

6280. **Xojivê sıma bo ke, Haqi na roze da sıma! →** Ne mutlu size ki, Hakk böyle bir günü size vermiş-bağıılamış. Mecazi: İyi haber alınan ve mutlu günlere atfen söylenir.

6281. **Xojivê to bo ke, Xızıri na roze da to! →** Ne mutlu sana ki, Hızır bu günü sana vermiş-bağışlamış. Mecazi: İyi haber alınan bir gün veya iyi bir günün Hak'kın (Allah'ın) bir lütfu olduğuna binaen söylenen bir söz.

6282. **Xonça ciamerdu, hard ra nêdarina we. →** Mert insanların sofrası yerden kalkmaz.

6283. **Xonça mıxeneti de romenise! →** Namerdin sofrasına oturma!

6284. **Xorê beno adır, sari rê beno wele! →** Kendine ateş oluyor, başkasına ise toprak oluyor. Mecazi: Kendi aile ve çevresine zulüm ediyor, başkasına ölü toprağı gibi iyi ve yumuşak huylu davranıyor.

6285. **Xorê ke çino, çê xorê ki qeyret nêkeno. →** Kendisi için bir gayreti ve yararı yoksa, evine de bir gayreti ve yararı olmaz.

6286. **Xorê wayir be ke, sarr torê wayir mebo! →** Kendine sahip ol ki, baskaşı (el-alem) sana sahip olmasın (hükmetmesin)! *[Qese/söz: Hawar Tornêcengi]*

6287. **Xori xori, bın tari. →** [71] Derin derin, altı karanlık.

6288. **Xoronayene ki jü bexto. →** İtiraf etmekte bir onurdur.

6289. **Xort u azevê ewroy, khal u kokımê mesteyê. →** Genç ve bekarlar bugünün, yaşlılar yarınındır.

6290. **Xortê xo sarri rê meke çirax, dıma mekuye, mevaze "ax u wax!" →** Gencini başkasının elinin önüne çırak olarak verme, sonra peşine düşrek ah vah etme!

6291. **Xortêni de ke thawa bêzar nêkena, khalêni de murozın kuna. →** Gençlik ve delikanlılıkta elinden bir şey gelmez ise, yaşlılığında bu duruma üzülürsün.

6292. **Xorto ciwano! →** Yiğit delikanlıdır.

6293. **Xoji yê to bê, camuşi yê mı bê! →** Domuzlar senin olsun, Mandalar benim olsun.

6294. **Xortu hona hêniyê kokımêni de ağwe nêsımıta. →** Genç delikanlılar hala yaşlılar çeşmesinden su içmemişler.

6295. **Xoser vınetene, wertê bırrê nêweşi de vınetene ra rında. →** Tek başına [bağımsız] kalmak, hasta ormanın arasında olmaktan iyidir. Mecazi: Sağlıklı ve serbest yaşam dile getirilir. *[Qese/söz: Daimi Doğan]*

6296. **Xo-ve-xo kerdişi rê derman çino. →** Kendi kendine yapmanın dermanı yoktur. Mecazi: Kendine kötülük yapanın çaresi yoktur.

---

[71] *Bu tür tekerlemeler, orijinal olarak söylenen dilde söylendiğinde, anlamlı ve kafiye olarak kulağa hoş gelir. Bu sebeple çevirileri bu şekilde anlamsızlaşıyor.*

6297. **Xoza bêinsoni weşino, ison bêxozay nêweşino. →** Doğa insansız yaşar, insan doğasız yaşayamaz.

6298. **Xoza, teyna yê to niyo. Bara theyr u thuri, heywanê yabani ki esta. →** Doğa yalnız senin değildir. Kurdun kuşun da, yaban hayvanın da onda hakkı var.

6299. **Xozo/Kesegano vêsan merge ra dür nêkuno. →** Aç domuz çayırdan uzaklaşmaz. (Gımgım)

6300. **Xunde ke serê hardi dero, xunde ki bıne dero**. **→** Ne kadar yerin üstündeyse, o kadarda yerin dibindedir. *[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce)]*

6301. **Xuye vato; ez gonia hard u asmêniyu! →** Huy demiş, ben yerin ve göğün kanıyım. Mecazi: İsnanın başının kötü huy sebebiyle belaya girebileceğine dair bir atasözü.

- Y -

6302. **Ya amrê torê doste,- ya ki weşiya torê derse bo.** → Ya ömrüne dost**,-** (eş) yada yaşamında sana ders olsun.

6303. **Ya bexto, ya ki texto!** → Ya bahttır, yada tahttır! Ya olacak ya olacak, şanslı hissediyorum.

6304. **Ya çê soy ra, ya çê doy ra bızewejiye.** → Evlenirsen, ya soylu (*) aileden/ ya elmalı (*) aileden, yada ayranı olan aileden evlen. Burada "Çê soy": 1. köklü ve soylu aile anlamındaadır. 2. Elma sahibi aile anlamındadır. Elma varlık anlamına gelir. "Do: ayran" yine varlıklı demek, yani mal-davar sahibi anlamında kullanılmıştır.

6305. **Ya çığır ra rast so, ya ki çığır ra vejiye!** → Ya yol yolak izinden doğru git, ya da izden çık. Mecazi: Bir doğru ve yanlışın bir arada olamayacağına dair bir deyim ve atasözü.

6306. **Ya esq vaze, ya dez vaze!** → Ya aşk de, ya acı de. [Qese/söz: Mikail Aslan, sanatçı, yazar, şarkı sözü yazarı]

6307. **Ya meke; melerze, ya ki bıke; melerze!** → Ya yapma; titreme, yada yap; titreme!

6308. **Ya werdene rê,- ya ki kerdene rê vozzenê.** → Ya yemeğe**,-** yada yapmaya koşarlar. Genellikle kadınlar tarafından söylenen bir terim, 'yapmaya' kelimesi çok yönlü anlam içerir, seksüel işiki de dahil.

6309. **Ya Xızırê homete, tı marê mekerê tomete!** → Ya dünya alemin Hızırı, sen bizi ele karşı ayıbımızı yüzümüze vurma! Burda kastedilen; Ya Xızır`dan dilenen Homete'den (toplum) ayrı düşülmemesi, uzak kalınmaması, toplumun kendisine yasaklı olmaması durumudur.

6310. **Yar ke nêbena, bar mebe!** → Hayırlı olmuyorsan yük olma!

6311. **Yaraniye nêzoneno, zerretengo!** → Şakadan anlamaz, dar gönüllü. "O", erkek kişi için söylenmiş. Kırmancki-Zazaki dilinde kadınlar için söylenseydi "nêzonenA" denilirdi.

6312. **Yaraniye, dıma [bado] bena raste.** → Şaka, sonradan gerçeğe dönüşür.

6313. **Yaxer cıra nêxelesneno! →** Yakayı kurtaramıyor.

6314. Yê ağay bile derezeyê xo eve çarıxunê. **→** Ağanın bile akrabaları çarıklıdır.

6315. **Yê ağay ke mal ra sono, yê dewiji can ra sono. →** Ağanın ki malından gidiyorsa, fakirin ki canından gidiyor.

6316. **Yê cênıku des bêçıkê xuyê, her jü bêçıke de hunerê esto**. **→** Kadınların 10 parmağı varsa, her bir parmağında bir hüner var.

6317. **Yê dewleti perê xo esto, yê feqıri Haqê xo esto. →** Zenginin parası var, fakirin Hak'kı var.

6318. **Yê dêy/daye Haq rawo. →** Oninkisi Hak'tandır.

6319. **Yê her çi, wayirê de xo esto. →** Her şeyin bir sahibi vardır.

6320. **Yê her kari, jü hostayê xo esto. →** Her işin bir ustası-ehli vardır.

6321. **Yê her oroji, davacerê xo esto! →** Her yokuşun bir de inişi vardır.

6322. **Yê her rındeke, qusurê de xo esto. →** Her güzelin bir de kusuru olur.

6323. **Yê her theyri zovina fırrdayisê xo esto. →** Her kuşun kendine göre bir uçuş biçimi-şekli vardır.

6324. **Yê kêşi, kêş ra nêaxseno. →** Kimsenin ki, kimseye gözükmez. Mecazi: Kimin nasıl bir sırra, hikmete ve yeteneğe sahip olduğu kisme tarafından bilinmez.

6325. **Yê kowunê berzu, şiya xo derga! →** Yüksek dağların gölgesi uzun olur!

6326. **Yê ma qese bi, yê sıma qelema. →** Bizimkisi söz idi, sizinkisi kalemdir. Yani, biz sözlü aktarım yaptık, siz yazıya dökün, anlamında bir deyim. *[1938 tanığı, **Pir Seyid Mahmut Yıldız**. Aktaran: **Xal Çelker**, yazar; "Pir Nezdi Bava de Mobet" adlı kitabından.]*

6327. **Yê mordemê feqıri, her daym dest u payê xo verrayê. →** Fakir ve gariban insanın elleri her daim önünde bağlı olur. Mecazi: Fakir ve garip insan yoksulluğundan ötürü mütevazidir.

6328. **Yê sarri ke pês bıvêso, yê xo zerre vêseno. →** Başkalarının eteği yansa, kendisinin yüreği yanar.

6329. **Yê sarri mal u mılko, yê mın u tu bınê cıliyo! →** Elalemin derdi mal-mültkür, benimile seninkisi yatağın içidir. *[Qese/söz: Haydar Beltan, nustoğ-yazar.]*

6330. **Yê sıma zalımu, eve destê sımara bo! →** Siz zalimler, yine kendi elinizle zulüm göresiniz. Mecazi: Başkasına yaptığınız zulmü, kendi elinizle kendinize yapasınız, şeklinde bir bedduadır.

6331. **Yê sıma,'be destê sımara bo! →** Sizinkisi, kendi elinizden olsun! (Beddua) *[Qese/söz: Kadir Doğan (Qedir Xoce)]*

6332. **Yê tayê Dewresu, ero cı amayena. →** Bazı dervişlerin ki, olağanüstüdür. Dervişlerin gösterdikleri kerametlere atıfla sözylenmiş bir deyim ve söz.

6333. **Yê tayine hazar çımê xo bıbê ki, raştiye nêvênenê! →** Bazılarının bin tane gözü olsa dahi yine de doğruyu göremezler. Mecazi: Bin gözle gereçeği görseler dahi, doğruyu ve gerçeği yine inkar ederek yalan söylerler, anlamında.

6334. **Yê tayine, her çiyê xo vêre ra cêro. →** Bazılarının her şeyi göbekten aşağıdır.

6335. **Yê tayine, sare u qına xo jü kaykena. →** Bazılarının başı ve götü bir oynuyor. Mecazi: Her türlü şart ve koşulda yalan söyleyen ve hile yapanlar için kullanılan bir deyim ve söz.

6336. **Yê Tırki ke vişt u sesa, yê Khurri besa! →** Türk'ün yaptığı 26 ise, Khurr'un (şafi Kürdün) yaptığı yeterdir. Yani sünni Türklerin ve şafi Kürtlerin Dersim Kızılbaş alevilerine yaptığı baskıları dile getiren bir deyim. Burda özellikle Kürt (Şafi) Hamidiye Alayları kastediliyor.

6337. **Yê xêğu; ne jindan,- ne ki meydano. →** Delileirn ki (payına düşen) ne zindandır, ne de meydandır. Türkçe'deki "iki arada bir derede kalmak" misali.

6338. **Yê, çhike-ra-rawustey, rızkê xo Tiji rawo. →** Sabah şafağında kalkan kişinin rızkı güneştendir.

6339. **Yena made qut wena, hakunê xo ki sona punıkê sari de kena! →** Yemini gelip bizde yiyor, yumurtasını da gidip başkasının foluğunda yapıyor.

6340. **Yena made xezelina, sona sarri rê ki qesu morena! →** Gelip bizimle birlikte eğleniyor, gidip başkalarına da sözleri sayıyor! Yani bizde öğrendiklerini götürüp başkalarına satıyor.

6341. **Yeno sono, dano barê maro! →** Gidip gelip sırtımızdaki yüke vuruyor.

6342. **Yi çalımunê tora, kês nêterseno! →** Senin o çalımlarından-çıkışından kimse korkmaz.

6343. **Yinu lınge esta [esta'ra] jümini ver! →** Onlar birbirinin önüne ayak/çelme atmışlar. Mecazi: Onlar, bir kere birbirine kıcık kapmışlar, inat gitmişler.

6344. **Yinu, çıla xo ron de vırasta! →** Onlar çırasını yağda yapmışlar! Kişi, kendisini zavallı kimsesiz hissetti mi ve karşıdakinin kendisine karşı güçlü ve zorbalığını dile getirir. Yani; onlar işi kılıfına uydurmuşlar. Biz ne yapsak fayda etmez; çünkü onlar güçlüdür, her zaman kendini haklı çıkartır, türden bir deyim. Bir nebze de Tükçe'deki "Onların tuzu kuru" misaline de benzemektedir.

6345. **Yiyê ke wazenê ma werte ra wedarê, çımê dine de ma butu jü me. →** Bizi ortadan kaldırmak isteyenlerin gözünde hepimiz biriz. *[Qese/söz: Hayri Dalkılıç, -şair, yazar. "Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" kitabından]*

6346. **Yiyê ke zonê ma kamiya ma nêwazenê, eskera eskera na wertuna vetelinê. →** Dilimizi ve kimliğimizi istemeyenlar, açıkça ortada boy gösteriyorlar. *[Qese/söz: **Hayri Dalkılıç**, -şair, araştırmacı yazar.]*

- Z -

6347. **Zaf ciande, kêmi ciande; peyniye de merdena.** → Çok kazan, az kazan; sonunda ölümdür.

6348. **Zaf ciande, senık ciande; peyniye de çar metroy kuras u qalıvê savuno.** → Çok kazan, az kazan; sonunda dört metre bez ve bir kalıp sabundur.

6349. **Zaf ciande, senık ciande; peyniye de maneno meydan de!** → Çok kazan, az kazan; sonunda kalır meydanda!

6350. **Zaf çewt mebe, reyna rast nêbena!** → Çok eğilme, sonra doğrulamazsın!

6351. **Zaf çımeroşto!** → Çok gözüaydındır! (uyanıktır!)

6352. **Zerria cênıke, yê ciamerdi ra gırsa.** → Kadının yüreği erkeğinkinden büyüktür

6353. **Zamayê leyê vıstewra, kutê ser tendure.** → Kayınların yanında duran damat, ıskartaya çıkan ekmeğe benzer. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/Varto)*

6354. **Zaf çi bêro to serde ki, tı omıdê xo vind meke!** → Senin başına çok şey gelse bile; sen umudunu yitirme!

6355. **Zaf çi zonayıs rındo; hama xo zonayıs tenêna rındo.** → Çok şey bilmek iyidir; ama kendini bilmek daha iyidir.

6356. **Zaf goni gureta!** → Çok kan tutulması olmuş! Genelde, kan kokusundan ötürü bayılma hali için söylenir.

6357. **Zaf gosehirawo!** → Çok umursamazdır!

6358. **Zaf hêrsıno!** → Çok sinirlidir-asabidir!

6359. **Zaf luko, nêverdano ke theyr raperro!** → Çok uyanık ve saldırgandır; bırakmıyor ki kuş uçsun!

6360. **Zaf mezırçe, so tenê bımuse!** → Çok bağıracağına, git azıcık öğren!

6361. **Zaf qesey meke; phosema mebe! Zaf mewe; phondefaye mebe!** → Çok konuşma pişman olma; çok yeme şiman olma!

6362. **Zaf ra zaf, senık ra senık bıde.** → Fazla olandan fazla, az olandan az ver.

6363. **Zaf rişiawo!** → Çok yüzükaradır! 1. Çok inatçıdır 2. Yüzü kara, utancı var, suçunu inkar eden kişi için söylenir.

6364. **Zaf savretengo!** → Sabrı çok dardır. Yani "çok sabırsızdır" manasında.

6365. **Zaf sermonıko, xo verde niadano.** → Çok utangaçtır, önüne bakıyor.

6366. **Zaf thamakaro, dest ra dılapê ağwe nêrışina!** → Çok cimridir, elinden bir damla su dökülmez.

6367. **Zaf zerrevêsayewo!** → Çok yüreği yanıktır. Mecazi: Anlayışlı ve ince düşünenler, empati duygusu kuvvetli olanlar, başkasına sevgi besleyenler için söylenir.

6368. **Zaf; zeraro, senık; qeraro!** → Çok; zarardır, az; karardır.

6369. **Zalım ke çıxa gırs bo, hondê ki zulmê xo jêdino.** → Zalim ne kadar büyürse-zenginleşirse, zulmü de o denli artar-çoğalır.

6370. **Zalım rê, zulım rındo.** → Zalime zulüm iyidir. "Ancak bu dilden anlar" misalindeki gibi.

6371. **Zalım, eve zulımi yeno raye.** → Zalim kişi, zulümle yola gelir. Mecazi: "Çivi çiviyi söker" atasözündeki gibi.

6372. **Zalımo; isoni khoçıkê ağwe de xenekneno!** → Zalimdir, insanı bir kaşık suda boğar.

6373. **Zalımu rê zulım coru kêm mebo!** → Zalimlere zulüm hiçbir zaman eksilmesin! (beddua)

6374. **Zamanê yeno, verg ve miye ra têlewe de cêrenê!** → Bir zaman gelecek, koyun ile Kurt birlikte dolaşacak.

6375. **Zamayê çêyi, herê çêyi. →** Evin damadı, evin eşeği. Mecazi: Sanırım evde herkesim dediğini yapıp yerine getirdiği için bu şekilde söylenmiş bir deyim.

6376. **Zamet; yê mayewo, name; yê piyo. →** Zahmet annenin, isim-şan babanındır.

6377. **Zaranca feqıri ke bıwano; "sagırt" vanê, qılancıka zengini ke bıqıştno; "sayir" vanê. →** Fakirin kekliği ötse "acemi/çırak" derler, zenginin kargası gak dese "şair" derler

6378. **Zaranca ke qefes dera, weşiya xo kılma! →** Kafeste olan kekliğin ömrü kısadır.

6379. **Zarance ra perskerdo; "Lıngê to çayê surê?" Vato; "Vore rawo!" Vato; "Zeke, ma to şiaye de ki diya, vore deki diya!" →** Kekliğe sormuşlar: "Ayakların niye kırmızıdır?" Demiş: "kardan ötürüdür". "Eh, biz seni karda da gördük, karada da!" demişler.

6380. **Zarance, dısmenê qomê xuya! →** Keklik neslinin düşmanıdır.

6381. **Zarance, xo erzena bınê dırrıke, xeleşina! →** Keklik, kendini böğürtlenin içine atarak kurtulur. Zor durumda olan kişinin sığınabileceği yer veya onu korumaya alacak kişi için söylenen bir deyim.

6382. **Zazaki xususiyêtê zonunê İriniyo khano ke hata ewro ardo, yinu ra jü zono. →** [72] Zazaca eski İran dillerin özelliklerini günümüze taşıyan kadim dillerden biridir. *Kaynak için Dipnota bakınız!*

6383. **Zedê şirın mevındı to wenê, zedê thal mevındı to tü kenê. →** Çok tatlı olma seni yerler, çok acı olma seni tüküreceklerdir. *[Qese/söz: Gewez hatun. (Gımgım/Varto)*

---

[72] *[**Qese/söz:** Karl Hadank, 1932, Alman dilbilimci] Aktarı: **Dr. İlyas Arslan** (Munzur Üniversitesi Zazaca bölümü öğretim görevlisi. Kitabı: "Zaza dilinde Fiiller-Fiilê Zonê Zazaki-Verben der Zaza Sprache (3 dilde), Akademisyen Kitabevi, 2019'den aktarı.)*

6384. **Zeke, ga kardi de niadano, mıde [made] hên niadano. →** Sanki-dersin ki öküzün bıçağa baktığı gibi bana (bize) bakıyor! Mecazi: Bir kişinin başka bir kişiye kin ve nefret duymasına dair bir deyim.

6385. **Zelık, darıki nêdezneno! →** İnce çöp, çubuğu zedelemez. Yani küçük ve zayıf olan, büçük ve güçlüyü ezemez.

6386. **Zem nêbo, dem bo! →** Dedikodu olmasın, şaka-muabbet olsun. Hayatta olanların arkasından konuşulduğunda söylenen yaygın bir deyimdir. Hayatta olmayanlara da; **"Wela herre cırê xevere mebero!"** denilir. Yani; toprak kendisine (toprağın altında yatana) bu haberi ulaştırmasın denilir.

6387. **Zemê kêş meke! →** Kimsenin dedikodusunu yapma! ("Zem" dedikodu.)

6388. **Zengeno bêdım mebe! →** Sapsız kazma olma!

6389. **Zengeno bêdımo! →** Sapsız kazmadır! Mecazi: Ne yaptığı belli olmayan, her an bir kötülük yapabileceği beklenen kişi veya kişiler için söylenir.

6390. **Zengin baqıl, feqır bom aseno. →** Zengin akıllı, fakir deli görünür.

6391. **Zengin gılê koyê berji ra bıbo ki, derezayê xo yenê diyar. →** Zengin dağbaşında olsa bile, dayı-yeğen akrabaları onu görmeye gelir.

6392. **Zengin rê vanê "helal bo!", feqıri rê vanê "ğenim bo!" →** Zengine: "helal olsun!", fakire "haram olsun!" derler.

6393. **Zengin sevekino, feqır teleqino. →** Zengin korunur, fakir doğurur. Ya da: Zengin çekinir, fakir tepinir. "Teleqino" genellikle birden fazla yavru doğuran köpek ve kedi cinsi hayvanlar için söylenen bir fiil olup, burda fakirin fazla çocuklu olmasına bir atıf vardır.

6394. **Zenginên şiyayişi,- feqırên pêrodayişi musnena. →** Zenginlik; yürüyüş, fakirlik; dövüş öğretir.

6395. **Zenginêni, awa ke mordêmi de esta, awa. →** Zenginlik, insanda var olanın kendisidir.

6396. **Zenginênia pi pere nêkena. →** Babanın zenginliği para etmez!

6397. **Zengini verde vıle,– feqiri verde qile nanê ro! →** Zenginin önünde boyun, fakirin önüne kütük (engel) indirirler-koyarlar.

6398. **Zengino zerrenêwes bena, feqıro canewes be! →** Kötü niyetli zengin olacağına, can–ı gönüllü fakir ol!

6399. **Zerê boni niyo ke, isu çiyê xo çıme kero! →** Evin içi değil ki insan eşyasını gözeye koysun. Evsiz-barksızlar kastedilerek söylenen bir deyim.

6400. **Zerê fekê mordêm de, qesa mordêm mene! →** İnsanın ağzındaki lafı sikme! Mecazi: "Mordemo ke qesê mordemê bini zuqane bırrneno, eyrê vanê"; sürekli karşıdakinin lafını kesen kişiye söylenen bir deyim.

6401. **Zerê mı, fino hurê! →** Midemi bulandırıyor.

6402. **Zerê mı, kuno hurê! →** Midem bulanıyor. Mecazi: Bir şeyden nefret etmek.

6403. **Zerê mordêmi hako, eke şikiya pêra nêniseno. →** İnsanın gönlü yumurtadadır, kırıldımı yapışmaz.

6404. **Zerê rençberi qılaşno ra, zere ra çewres "serrena" vejiyo! →** Rençperin içini yarmışlar, içinden kırk "seneye" çıkmış.

6405. **Zerê serd u sexti de jü usar wedardewo. →** Altın, kışın zemheride olan gizli bahardır.

6406. **Zerevêsan weno, peyde nêverdano, çımevêsan weno, mırd nêbeno. →** Karnı aç olan yer birşey bırakmaz, gözü aç yer doymaz.

6407. **Zern u şêmê to, vijdanê tuyo! →** Altın ve gümüşün, senin vicdanındır

6408. **Zern, eve adır,- cênıke 've zern,- ciamerd 've cênıke cerevino. →** Altın ateşle,- kadın altınla,- erkek kadınla sınanır.

6409. **Zern, kerre nêcêno! →** Altın paslanmaz.

6410. **Zern, senık bo ki, qimetê xo zafo. →** Altın az olsa da, kıymeti çoktur.

6411. **Zern, wertê ci de bo ki, oncia zerno. →** Altın bokta da olsa, yine altındır. Mecazi: Altın nerde olursa olsun değeri eksilmez.

6412. **Zernê ğezna, kami ke sevekna! →** Hazinenin altınını, artık kim korursa!

6413. **Zernê xo nê,- ciyê sarri goyneno! →** Kendi altınını değil, el–alemin kakasını/pisliğini övüyor.

6414. **Zerni de, sarraf vezeno! →** Altından sarraf anlar!

6415. **Zerno; çıko ke qimetê xo esto. →** Altındır; nedir ki bir değeri-kıymeti vardır.

6416. **Zerre ke nêberva, çım nêberveno! →** Yürek ağlamasa, göz ağlamaz!

6417. **Zerre ke nêvino, çımi vênenê çınayrê beno! →** Gönlün göremediğini, gözler görmiş ne fayda.

6418. **Zerrê kêşi medezne, rozê zerrê to ki deznenê! →** Kimsenin yüreğini incitme, bir gün senin de yüreğini incitirler.

6419. **Zerrê mara, goni sona! →** Yüreğimizden kan gidiyor-akıyor!

6420. **Zerrê mawo, marê zulum keno. →** Bize zulmeden, bizim yüreğimizdir.

6421. **Zerrê mı nêcêno, tey qesey bıkeri. →** Onunla konuşmaya gönlüm arzu etmiyor-istemiyor.

6422. **Zerrê mordêmi jü bo, va welat ra dür bo! →** İnsanın gönlü bir olsun da, varsın yurdundan-ülkesinden uzak olsun!

6423. **Zerrê mordêmi ret bo, va werdê xo nunê cewi bo! →** İnsanın gönlü rahat olsunda, varsın yediği arpa ekmeği olsun!

6424. **Zerrê mordêmi wes bo, va balişna xo kemere bo! →** İnsanın gönlü hoş-rahat olsun da, varsın yastığı taştan olsun!

6425. **Zerre ra goni sona! →** İçi kan ağlıyor.

6426. **Zerrê tayine tenıko, jê perdıka piyaji! →** Bazılarının yüreği incedir, soğan zarı gibi.

6427. **Zerrê to ke dewleti nêbi, servetê to beno malê çêverdugi. →** Kalbin zengin değilse, servetin dilenci malı olur.

6428. **Zerrê to sa bo, va kınca to khan u khortık bo! →** Gönlün hoş olsun da, varsın üstün-başın yırtık-pırtık olsun!

6429. **Zerre u xatırê to!** → Gönlün ve hatırına! "Başın sağolsun!" anlamında söylenilir.

6430. **Zerri ke rındeka, çımi rındek vênenê.** → Gönül güzel ise, gözler de güzel görür.

6431. **Zerria her kêşi, jü niya!** → Herkesin yüreği bir değildir.

6432. **Zerria khane, zenge nêcêna!** → Eski-yaşlı yürek pas tutmaz!

6433. **Zerria mı kındır ra bestna xora.** → Yüreğimi kemend ile bağlamışsın kendine.

6434. **Zerria mı wes bo, va şêro kınca mı khortıne bo!** → Gönlüm hoş olsun da, varsın giysim yamalı olsun.

6435. **Zerria mordemêk kota qılayê sılı, çewres serre xode fetelno.** → Adamın gönlü hayvan bokuna düşmüş, 40 yıl kendisiyle gezdirmiş. Aşk, sevda için kullanılan bir deyim.

6436. **Zerria mordêmi ke şikiye, hal ve hal wes nêbena.** → Kırılan kalp tedavi edilmez, kolay kolay iyileşmez. İnsan can acısını unutur ama yürek acısını kolay kolay unutmaz.

6437. **Zerria şüani kota pısqıla bıze, hawt serri xode fetelna.** → Çobanın gönlü keçinin gübresine* düşmüş, yedi sene kendiyle gezdirmiş Aşk, sevda için kullanılan bir deyim. (*Keçinin boncuk şeklindeki dışkısı.)

6438. **Zerria xo, cırê esta!** → Ona gönlü var!

6439. **Zerria xuya bele, çızzena.** → Yüreği cız ediyor.

6440. **Zerriya ke tı kute bext, cayê tuyo xaso.**→ Bahtına sığındığın gönül senin en has yerindir.

6441. **Zewez, helmo tengo.** → Evlilik dar soluktur.

6442. **Zewez, jê pırenê tengi yo.** → Evlilik dar gömlek gibidir.

6443. **Zewez, jê qelawo. İyê ke teverayê; lawatinê ke cı kuyê, iyê ke zere derê; lawatinê ke vejiyê tever.** → Evlilik, kale gibidir. İçerde olanlar; çabalıyorki dışarı çıksınlar, dışarda olanlar; çabalıyor ki, içeri girsinler.

6444. **Zeyiye ama, Zemelê xo bena!** → Görümce gelmiş hediyesini götürüyor. Dersim kültüründe var olan eski bir gelenek. Zeyiye: Evlenip evden giden kız. Zemel: Ailedeki baba ya da dedeinin, evlenip giden kızlarına her yıl verdiği değerli eşya benzeri hediye.

6445. **Zeyiye ke amê pêra xo; Roz asmen ra vındeno, niadano, 'ala hast, ya ki heredan sona'.** → [73] Görümce, kendi ailesini ziyaret ettiği vakit; güneş gökyüzünde durup bakar, "bakalım barışık mı yoksa küs mü gidecek' diye. - *Açıklama için Dipnota bakınız!*

6446. **Zılamote de mendo!** → Zifiri karanlıkta kalmış.

6447. **Zımêli pısıngi de ki estê.** → Bıyık kedide de var. [Zara-Qerebêl-Bekpar]

6448. **Zımeli, xoney ra ki estê!** → Bıyıklar tekirde de var!

6449. **Zımuston çêvero de tengo.** → Kış, darlığın kapısıdır. Yani kış; zorluk ve sıkıntı zamanıdır.

6450. **Zırça zırça, dar qırça!** → Bağırmış bağırmış, ağaç çatırdamış. Bağırıp da sesini duyuramayan kişi için söylenir. Ağaç duyar, ve hatta çatlar; ama insanlar duymaz, anlamında bir deyim.

6451. **Zırrayis gorê heri yo.** → Anırmak eşeğe mahsustur.

6452. **Zıwan; bıngeyê estbiyayişê yew mıletiyo ke, az ra az neql beno.** → Dil, bir miletin varlık temelidir, nesilden nesile aktarılır. *[Qese/söz: **Mutlu Can**, verqesê "Bibliyografya Kırmancki (Zazaki) 1963-2017" ame guretene.]*

6453. **Zirçê gerzi, koyê berzi, velgê derzi xovira ke.** → Horoz dışkısı, yüksek dağı, sırtındaki meşe yükünü unut. *[Kemal Akay Xamırpêt, şair-yazar.]*

---

[73] *Dersim'de olan bu eski bir gelenekte; "zeyiye", dedikleri "aileden evlenip giden kıza", "zemel" dedikleri, "hediye", yani ailedeki baba ya da dedeinin, evlenip giden kızlarına her yıl verdiği değerli eşya türünden hediye.*

6454. **Zon teyna her çi niyo. Her çi ki bêzon çiyê niyo! →** Dil tekbaşına herşey değildir. Herşey de dil olmadan birşey değildir. *[Vate/deyim: Ahmet Canpolat]*

6455. **Zon u zagon ke bi vıla, roji benê lêle, sewi benê jile, weşiye bena bêhedıle. →** Dil ve kültür kaybolunca; günler karanlık, geceler zindan, yaşamın tadı–tuzu olmaz. *[Vate/deyim: Hawar Tornêcengi]*

6456. **Zon ve royi ra zumini ra girêdayiyê. →** Dil ve ruh birbirine bağlıdır. *[Vate/deyim: **Mehmet Mükan**, yazar-öğretmen.]*

6457. **Zon, (zıwan, jüan) her çi ra şireno. →** Dil her şeyden tatlıdır

6458. **Zon, çê estbiyayişi yo! →** Dil varoluşun evidir!

6459. **Zon, lılıkê royiyo. →** Dil ruhun aynasıdır!

6460. **Zon, sarê mordêmi rê belawo. →** Dil insanın başına beladır.

6461. **Zon, zadê zerriyo, zerre ki bıngê zoniyo. →** Dil yüreğin gıdasıdır, yürekte dilin temelidir.

6462. **Zon, zoni ra vano, "bota so!" →** Dil, dile "çekil oradan-öte git" der!

6463. **Zon; çığaşi thuz bo ki, goni nêrısneno teyna dezneno. →** Dil ne kadar sivri olsa da, kan dökmez, yanlızca acıtır.

6464. **Zon; hazetê jü qomiyo, ey têlewe de vındarneno. →** Ana dil, bir halkın elinin altındaki alet-edevat gibidir, halkı birarada tutar. Yani dil insana lazım olan bir alettir. ***[Hawar Tornêcengi]***

6465. **Zonağ bınê qesu de nêmaneno! →** Bilge kişi lafların altında kalmaz.

6466. **Zonaği ra bıperse, nêzonaği ra bıterse! →** Bilenden sor, bilmeyenden kork! Türkçe'deki, "Bilen insan için cahille muhatap olmak, işkence gibidir" deyimindeki gibi.

6467. **Zonayên ayv niyo; nêzonayen/cayilên ayvo. →** Bilimek ayıp değildir; bilmemek/cahillik ayıptır.

6468. **Zonayis, eve barekerdene jêdino. →** Bilim ve bilmek, paylaşmakla çoğalır.

6469. **Zonayis, eve barekerdene kêm nêbeno! →** Bilim-bilinen, paylaşmakla eksilmez.

6470. **Zondarê zoni ke mebo, zon payra nêmaneno. →** Dilin Konuşkanı (çok konuşanı) olmasa, dil ayakta kalamaz.

6471. **Zonê dakıla xo xovira meke, bımuse, bınusne u bımusne! →** Anadilini unutma, öğren, yaz ve öğret!

6472. **Zonê dey de cemed esto, meterse! →** Onun ağzında buz var, korkma! Yani ağzı sıkı, sır tutan biri demek isteniyor.

6473. **Zonê her keşi, xorê şireno. →** Her kêsin dili kendine tatlıdır.

6474. **Zonê isoni; cüynê isoniyo! →** İnsanın ana-baba dili, insanın harmanıdır. Harmanda "mahsul alma zamanı ve bereket-geçim" demek. Ana dilin, insan yaşamında bu kadar hayati ve değerli olduğuna dair söylenmiş bir deyim.

6475. **Zonê Kırmancki, jê golê bêbını xoriyo! →** [74] Kırmançca (*) dili dipsiz bir göl gibi derindir.

6476. **Zonê ma, biyayisê ma ve xuyo. →** Dilimiz, varlığımızın kendisidir

6477. **Zonê ma, kamiya mawa! →** Dilimiz kimliğimizdir! *[Vate/deyim: Hawar Tornêcengi)*

6478. **Zonê ma, nun u sola mawa! →** Dilimiz ekmeğimiz ve tuzumuzdur! *[Vate/deyim: Eli Bra -yazar.]*

6479. **Zonê ma, zonê derd u khuluno! →** Dilimiz dert ve yaraların dilidir.

6480. **Zonê ma; vindbiyayisê sarrê mawo! →** Dilimizin yok oluşu; halkımızın yok oluşudur! *[Vate/deyim: **Hawar Tornêcengi**]*

---

[74] *(*) "Kırmançca" ile kast edilen, Dersim de konuşulan Zazaca'nın adlandırmasıdır; yani burda Dersim dilinin kültürel bir derya olduğu belirtilir.*

6481. **Zonê ma; zonê Xızıriyo, thonê ma; thonê Xızıriyo. →** Dilimiz Hızır'ın dilidir, yapımız/iliğimiz Hızır'ın donundadır.

6482. **Zonê mara, marê ne most mendo, ne ki xavıke, gula maro nêsona na sınca lêlawıke. →** [75] Dilimizden ne yoğurt kalmış bize, ne de kaymak, geride bir tek çökelek suyunun suyu kalmış, boğazımızdan gitmeyen. *[Qese/söz: **Hawar Tornêcengi**] - Açıklama için Dipnota bakınız!*

6483. **Zonê mı ke ret vındero, sarê mı nêdezeno. →** Dilim rahat dursa, başımı ağrıtmaz. Yani "dilimden-gelişigüzel söylenmiş sözden ötürü- başıma bela almam, mansında.

6484. **Zonê mordemê bomi, cırê dısmeno. →** Aptal-deli adamın dili, başına beladır.

6485. **Zonê mordemê vêsani, nuno husk bile keno ra. →** Aç adamın dili, kuru ekmeği bile çözer.

6486. **Zonê mordêmi, düyê lozına mordêmiyo! →** İnsanın dili, evinin tüten ocağı-bacasıdır.

6487. **Zonê pêro domanu ve decê pêro mawu jüyo. →** Tüm çocukların dili ve tüm anaların acısı birdir. *[Qese/söz: Daimi Doğan -Maylım/Öğretmen]*

6488. **Zonê to ke mebo, qılancıki çımê to vezenê. →** Dilin olmazsa, kargalar gözünü çıkarır. (Geniş zamana örnek bir cümle kurulumu.)

6489. **Zonê to ke nêbiyêne, qılancıku çımê to vetêne! →** Dilin olmasaydı kargalar gözlerini çıkarırdı! (Dili geçmiş zamana örnek bir cümle kurulumu.)

6490. **Zonê to ke re't vındero, sarê to nêdezeno. →** Dilin rahat durursa, başını ağrıtmaz-başın belaya girmez.

---

[75] ***Sınci:*** *Yoğurt, çökelek, peynir, vb. ürünlerin bekletilmesiyle oluşan ekşimsi-mayalı su.* ***Lêlawık/Lalawuk:*** *Sıvıların açık veya bulanık rengi için kullanılan bir kelime. Mesela:* ***Dowo lêlawık:*** *katı olmayan, çok suladırılmış ayran. Yani, kadim dilimiz (zazaca) giderek kaybolmuş, sadece tortusu kalmıştır, anlamında bir söz.*

6491. **Zonê to; sırrê kamiya tuyo. Qesey bıke ke, az u uzê torê bımano! →** Dilin, senin kimliğinin sırrın ve tılsımındır. Konuş ki yeni nesline miras kalsın! "Zonê to/dilin"; burada kültürü taşıyan ve aktaran bir araç anlamındadır. *[Vate/deyim: **Hawar Tornêcengi**]*

6492. **Zonê vêsanêni,- welatê feqirêni çino. →** Açlığın dili,- yoksulluğun vatanı yoktur.

6493. **Zonê vêsanu jüyo. Zonê mırdu, phoncas manewu serewo. →** Açların dili birdir. Tokların dili ise elli bahane üzerinedir. *[Qese/söz: **Daimi Doğan**]*

6494. **Zonê xo de qına xo fiye, sero ronise! →** Dilini götüne sok, üstüne otur!

6495. **Zonê xo gırediyo! →** Dili bağlanmış! Bir olay veya olgudan dolayı konuşamama hali.

6496. **Zonê xo nermo, phoşta xo huska! [mokêma!] →** Dili yumuşaktır, sırtı serttir! [sağlamdır].

6497. **Zonê xo sısto! →** Dili gevşektir. Diline sahip değildir, kendini kontrol edemiyor, manasında bir deyimsel ifade.

6498. **Zonê xo, biyo gıran! →** Dili ağırlaşmış/pelteklenmiş.

6499. **Zonê xo, dest ra amo gurêtene. →** Dili elinden alınmış. Mecazi: Başkasına esir düşmüş, başkasının tahakkümü altın agirmiş, anlamında bir deyim.

6500. **Zonê xo, zof biyo derg! →** Dili çok uzanmış! O şımarmış, anlamında.

6501. **Zoniyê xoro mede! →** Dizini dövme!

6502. **Zono derg, darkutıkê serê wayirê xuyo. →** Uzun dil, sahibinin başına ağaçkakandır. Mecazi: uzun dili yani gelişigzüel ve düşünmeden konuşan kişi başına ağrı yaratır.

6503. **Zono derg, sarê wayiri rê beno darkutık! →** Uzun dil sahibinin başına agaçkakan olur. Mecazi: Uzun dil, yani gelişi güzel ve düşünmeden konuşan kişi, kendine baş ağrısı yaratır.

6504. **Zono nerm mori lone ra vezeno! →** Yumuşak dil yılanı deliğinden çıkarır!

6505. **Zono nerm, vergê yavani ano keno khêdi. →** Yumuşak dil, yaban kurdunu getirip evcil yapar.

6506. **Zono wes, piazê thuji jê hemgêni dano werdene. →** Tatlı dil, acı soğanı bal niyetine yedirir.

6507. **Zor bela xeleşiyo! →** Zor bela kurtulmuş.

6508. **Zor u tada ra erocı-dardene beda. →** Zor ve soykırım uygulamak suçtur. *[Qese/söz: **Mehmet Gülmez** (Memê Jêle), yazar.]*

6509. **Zor, gızêre keno berz**. **→**[76] Güç, yerin altında biten yer elmasını bile yerden yükseltir. Mecazi: Güç, yeraltında biten yer elmasını bile yerinden söker.

6510. **Zorê kami ke, şi kami! →** Kimin zoru-gücü kime giderse-yeterse!

6511. **Zorê mırê şi. →** Zoruma gitti.

6512. **Zorê to ke serowo, qesê to pere keno! →** Zorun üzerindeyse, lafın para eder.

6513. **Zorê to kêşi nêsono, sarê xo kuna. →** Gücün kimseye gitmiyor, başını dövüyorsun. *[Qese/söz: Alişan Kaya,-şair, yazar.]*

6514. **Zorê xo heri nêsono, xıla polıke beno! →** Eşeğe gücü yetmiyor, paldıma atlıyor.

6515. **Zorê xo nêşi heri, vozda palan! →** Gücü eşeğe gitmedi, suçu palana attı.

6516. **Zorê xo nêşi heri, vozda poldım! →** Gücü eşeğe yetmedi, atladı paldıma. **Poldım/paldım:** At, eşek gibi binek ve yük hayvanlarının, eyer yada semerinin öne doğru kaymasını önlemek için, arka ayaklarının kaba

[76] ***Gızêre:*** *Bir tür yemlik, yer elması, yabani havuç gibi anlamlarda kullanılır. Bu bitki ana gövdesinin üzerinde sağlam bir kök ve bu köke bağlı öyle kılcal köklerle yere tutunuyor ki üst kısmından tutup topraktan çekmek ve çıkarmak çok zor. Ancak sivri uçlu bir aletle etrafını kazıyıp boşaltıktan sonra çıkarılması daha kolaylaşır. Yani; her iş kolaylıkla olmuyor. Güç kullandığında bazı işlerin çözülmesi daha kolaylaşır, insanı olgunlaştırır, dayanıklılığını arttırır.*

etlerinin üzerinden, kuyruğunun altından geçirilerek eyere yada semere bağlanan kayış.

6517. **Zorê xo sono cı! Zorê xo nêsono cı! →** Gücü ona gidiyor Gücü ona yetmiyor.

6518. **Zorê, biyo wayirê goçêna darıkıne! →** Zar-zor ağaçtan bir çuvaldız sahibi olmuş! Emek vermeden, hazıra konmuş malı ile böbürlenen kişi için söylenen bir deyim.

6519. **Zoro ke yeno to çıko, çıra hurêndia xode nêvındena? →** Sana gelen zor nedir, neden yerinde oturmuyorsun? "Belanı mı arıyorsun?" anlamında bir deyim.

6520. **Zulım u zordariye ra, kês nino raya kêşi ser. →** Zulüm ve zor kullanmakla, kimse kimsenin yoluna gelmez!

- BİBLİYOGRAFYA -

Makale veya kitap olarak yayınlanmış olan Dersim Atasözleri ve Deyim'lerin kronolojik listesi:

1983 ***Yrd. Doç. Dr. Zılfi Selcan****; "**Zılfî**" mahlasıyla Paris Kürt Entstitüsü´nün çıkardığı Hêvi (Kovara çandiya gışti) Kürt kültürü dergisi´nin; 1. sayısında "Folklorê kurdi, eve zarava dımılki (Dımıli şivesiyle Kürt folklorü)" üst başlığı altında, "Vatenê Vırenan (Atasözleri)" alt başlığıyla 36 adet Dersim (zazaca) atasözlerini yayınlamıştır.*

1984 ***Yrd Doç Dr. Zilfi Selcan****; Hêvi dergisinin 2. Sayısında, 36 adet Dersim (zazaca) atasözlerini yayınlamıştır.*

1987 ***Usxan Cemal;*** *Ayre dergisi, sayı: 12 de, "Qesê vereni" adı altında 30 adet Dersim atasözü yayınlamıştır.*

1990 ***M. (Mustafa) Duzgın;*** *"Vatenê Verênan", Berhem dergisi, sayı 9, Stockholm, 401 adet Dersim atasözlerini yayınlamıştır.*

1991 ***M. (Munzır) Comerd;*** *"Tayê Vatenê Verênan", Berhem dergisi, sayı 11-12, Stockholm, "Birkaç Atasözleri" adıyla 124 adet Dersim (Pülümür-Erzincan yöresi) atasözlerini yayınlamıştır.*

1990 ***Qayd & Uşen;*** *"Qesê Kamılu-1" (Kâmilsözleri-1) Waxt dergisinin, (Darmstadt-Almanya) 3. sayısında, 442 tane zazaca/kırmancki Dersim-Gımgım(Varto) yöresi atasözleri ve deyimler yayınlanmıştır.*

1991 ***Qayd & Uşen;*** *"Qesê Kamılu-2" (Kâmilsözleri-2) Waxt dergisinin, (Darmstadt-Almanya) 4. sayısında, 228 tane zazaca/kırmancki Dersim-Gımgım(Varto) yöresi atasözleri ve deyimler yayınlanmıştır. (Not: Waxt dergisinin sadece 4 sayı çıkmıştır)*

1992 ***Usxan Cemal****; "Vatena Vırenu", Newroz Ateşi dergisi, İstanbul, 8. sayıda birçok Dersim atasözlerini "Atasözleri" adıyla yayınlamıştır.*

1992 ***Mustafa Düzgün*** *&* ***Munzur Comerd*** *&* ***Hawar Tornêcengi;*** *olarak Berhem Yayınları arasında Ankara´da çıkardığımız "Dersim de Diwayi, Qesê Pi-kalıkan, Erf u Mecazi, Çibenoki, Xeletnayeni - Dersim´de dualar, atasözleri, mecazlar, bilmeceler, şaşırtmacalar" ortak çalışmalarımızdan biridir. Bu kitapta 522 adet atasözleri ve deyimler yayınlanmıştır.*

1992 ***Mesut Özcan;*** *Dersim (Zaza) Atasözleri" adı altında 50 sayfalık, 305 tane Atasözü Kaynak yayınlarında çıkmıştır.*

1994 ***Usxan Cemal;*** *"Alık Fatıka" (Berlin) adlı (kendi yayını) kitabında 70 adet atasözüne yer vermiştir.*

1994 ***Endam Ronas [Çeko Kocadağ];*** *"Vatenê Verênan-1-4", Dersim-Gımgım (Varto) yöresi atasözlerini 4 bölüm halinde haftalık Azadi gazetesi (İstanbul), sayı 101-104´de yayınlanmıştır.*

1994 ***Endam Ronas [Çeko Kocadağ];*** *"Vatenê Verênan-4-5", Dersim-Gımgım (Varto) yöresi Atasözlerini 2 bölüm halinde Dengê Azadi gazetesi (İstanbul), sayı 1-2´de yayınlanmıştır.*

1996 ***Usxan Cemal;*** *Ware dergisinin 10. sayısında yukardaki Dersim atasözlerinin bir kısmını daha yayınlamıştır.*

1996 ***Bıra Seydasmen;*** *(yukarda Uşen mahlasıyla bilinen kişi), Pir dergisi, 6. sayısında "Qesey 1 (Sözler 1)" başlığı altında yukarda adı geçen Waxt dergisinde yayınlanmış 612 tane Dersim-Gımgım (Varto) atasözlerini bu dergide tekrar yayınlamıştır.*

1998 ***Bıra Seydasmen****; Pir dergisinin 7. sayısında "Qesey 2 (Sözler 2)" adıyla 290 adet Dersim-Gımgım (Varto) atasözleri ve deyimlerinin son bölümünü yayınlamıştır.*

1999 ***Firat Çelker [Akman Gedîk];*** *"Çend Vateyê Verênan û Mertalî", Vate dergisi, sayı 9, Skärholmen-Sweden, Dersim-Gımgım (Varto) yöresinden Bazı atasözleri ve mecazlar.*

2001 ***Firat Çelker [Akman Gedîk];*** *"Çend Vateyê Verênan", Vate dergisi, sayı 14, Skärholmen-Sweden, Dersim-Gımgım (Varto) yöresinden bazı atasözleri.*

2002 ***Firat Çelker [Akman Gedîk];*** *"Çend Vateyê Verênan", Vate dergisi, sayı 16, Skärholmen-Sweden, Dersim-Gımgım (Varto) yöresinden bazı atasözleri.*

2002 ***Firat Çelker [Akman Gedîk];*** *"Çend Vateyê Verênan", Vate dergisi, sayı 17, Skärholmen-Sweden, Dersim-Gımgım (Varto) yöresinden bazı atasözleri.*

2003 ***Firat Çelker [Akman Gedîk];*** *"Çend Vateyê Verênan", Vate dergisi, sayı 19, Skärholmen-Sweden, Dersim-Gımgım (Varto) yöresinden bazı atasözleri.*

2003 ***Firat Çelker [Akman Gedîk];*** *"Çend Vateyê Verênan", Vate dergisi, sayı 20, Skärholmen-Sweden, Dersim-Gımgım (Varto) yöresinden bazı atasözleri.*

2003 ***Memê Jêle (Mehmet Gülmez);*** *"Khalmemo Sırr!, Vejiyayişê Tiji, Amnon 2003, tarihsel ve inanç kültü bakımından başvurulacak bir kitap. Birçok Atasözü ve Deyim barındırır.*

2006 ***Akman Gedîk;*** *"Çend Vateyê Verênan", Vate dergisi, ikinci devre, sayı 6(26), İstanbul, Dersim-Gımgım (Varto) yöresinden bazı atasözleri.*

2008 ***Akman Gedîk;*** *"Çend Vateyê Verênan", Vate dergisi, ikinci devre, sayı 10(30), İstanbul, Dersim-Gımgım (Varto) yöresinden bazı atasözleri.*

2013 ***Yrd Doç Dr. Zılfi Selcan;*** *"Qese u Qesê Vırenu" Leksikon. Atasözleri ve deyimler kelime başlıkları altında, (corpus) dizin şeklinde verilmiştir. Bu kitap, Dersim: Tunceli Üniversitesi Yayınları arasında çıkmıştır.*

2013 ***Şahin Polat;*** *"Hetê Dêrsimî ra Tayê Qiseyê Verênan", NewePel gazetesi, sayı 50 de "Dersim yöresinden bazı atasözleri"adıyla birkaç Dersim atasözüne yer vermiştir.*

2014 ***Nadîre Guntaş Aldatmaz;*** *"Folklorê Kirmancan Sero", Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekir, 248 sayfa. Ayrıca Mardin-Artuklu Üniversitesinde yaptığı Master tezinde de, Çêkera Sılemanê Dewreşi (Çiçek Ateş)´den derlediği Dersim yöresi Zazaca/kırmancca bazı Atasözleri ve Deyimleri zazaca açıklayarak yer vermiştir.*

2014 ***Yrd Doç Dr Candan Badem;*** *(Tunceli Üniversitesi Tarih bölümü öğretim görevlisi) "Zazaca Atasözleri Üzerine" adlı makalesinde yayınlanmış atasözleri hakkında geniş bir değerlendirme yapmıştır.*

2015 ***Hayri Dalkılıç;*** *"Dêsim'in Anadolu'daki Statüsü" Kaldeon yayınları, 2015, kitabında çokca Dersim Atasözleri ve Deyimlerine yer verilmiştir]*

2015 ***Nadire Güntaş Aldatmaz;*** *"Vateyê Verênan", Dersim yöresi atasözleri, BasNûçe, sayı 69, İstanbul, haftalık gazetede yayınlanmıştır.*

2016 ***Tevfik Şahin;*** *"Lawıkê Qerebel u Qoçgiriye" Tij yayınları 2016, yöresel Zara/Qerebel/Bekpınar atasözleri ve deyimlerine de yer vermiştir.*

2018 ***Kadir Doğan (Qedir Xoce****); "Kılam u Beyit u Şüari" adlı kitabında "Qesê Vırenu/Qesê Pi u Khalıku" başlığı altında 82 atasözü ve deyim yayınlamıştır.*

2018 ***Mutlu Can;*** *Bîblîyografyaya Kirmanckî (Zazakî) [1963-2017], Weşanxaneyê Vateyî (Vate yayınları), İstanbul, 2018. Kırmancca (Zazaca) Bibliyografyası ismiyle yayınlanan bu kitapta, 1963-2017 yılları arası "kitap veya süreli yayın metni şeklinde yayımlanmış her türden Kırmancca (Zazaca) eserlerin yanı sıra, yayımlanmış Atasözü ve Deyimlerin künye bilgisi de verilmiştir.*

2020 ***Kemal Akay Xamırpêt;*** *(Şair-yazar) Varto (Gımgım) yöresinden Qesê Kamıla, Perloda Piltan (Piltan dergisinin) 5. Sayısında yayınlanmıştır.*

2020 ***Barış Arslan****, (Şair-yazar-öğretmen) Fam yayınlarında çıkan "Çar Qeşi" kitabından birkaç Deyim bu kitaba alınmıştır.*

2021 ***Kemal Akay Xamırpêt;*** *Varto (Gımgım) yöresinden Qesê Kamıli adıyla 54 Atasözü/Deyim Piltan dergisinin 8. Sayısında yayınlamıştır.*

2021 ***İdris Yenok Solmaz;*** *(Zaza dili ile ilgili "Gramerê Kırmanckiyo Asano Pratik" kitabı Fam yayınlarında yayınlanmıştır. Zara-Qerebel-Bekpınar yöresinden derlediği 50'ye yakın Atasözü ve Deyimi ile kitaba katkida bulunmuştur.*

2021 ***Veli Kişioğlu;*** *(Zaza tiyatoro yazarı ve oyuncusu) Mamekiye'den derlediği 20 Atasözü ve Deyimi özel olarak yolladı.*

2021 ***Nevzat Gedik (Prof. Dr. Erdoğan Gedik),*** *Goethe Üniversitesi Frankfurt/M) 1973'te de Varto'nu Reqasa (İçmeler) köyünde dünyaya gelmiş. Frankfurt Goethe Üniversite'sinde Doktorasını yapmış. Dünyaca ünlü dergilerde bilimsel çalışmalarını yayınlamış ve proffesörlük ünvanını hak etmiş bir bilim adamıdır. Aynı zamanda iyi bir Ressam ve Şair'dir. Nevzat Gedik, annesi Gewez hatundan derlemiş olduğu 50'ye yakın Varto/Gımgım Atasözleri ve kendisine ait Deyimlerini kaybolmamaları için bu kitaba girmesini sağlamıştır.*

Zazacanın güney ağızlarında yayınlanmış Atasözleri ve Deyimleri kronolojik listesi:

1979 ***Dewıj [M. Malmîsanij];*** *"Zazaki Dır Vatey Verinan", Tîrêj dergisi, İzmir, sayı 1´de "Zazaca´da Atasözleri" adıyla üç sayfa atasözleri yayınlanmıştır.*

1981 ***Dewıj [M. Malmîsanij]; "****Zazaki Dır Vatey Verinan", Tîrêj dergisi, İzmir, sayı 4´de "Zazaca´da Atasözleri" adıyla üç sayfa atasözleri yayınlanmıştır.*

1985 ***Malmîsanij;*** *"Vatey Verînan", Piran (Dicle), Çermik, Hani, Maden, yöresi Atasözleri Hêvi dergisi, sayı 3, Paris´te yayınlanmıştır.*

1989 ***Koyo Berz;*** *"Çorşmey Sêwregi ra Vatey Verênan", Berbang dergisi, sayı 6, Stockholm, "Siverek çevresinden atasözleri" ismiyle zazaca atasözleri ve deyimler yayınlamıştır.*

1989 ***Brûsk;*** *"Vatey Verînû", Kurdistan Press, 15 günlük gazete, Sundbyberg-Sweden, sayı 71´de atasözleri yayınlanmıştır.*

1990 ***J. Espar;*** *"Folklordê Zazakî ra Çend Nimûney; Vatey Verêno", Zazaca folklorden bazı örnekler; atasözleri, Rewşen dergisi, (Bonn-Almanya), sayı 5´te, birkaç Piran (Dicle) yöresi atasözlerini yayınlanmıştır.*

1990 ***Malmîsanij;*** *"Vatey Verînan", Atasözleri Berhem dergisi, sayı 8, Stockholm´de yayınlanmıştır.*

1991 ***Malmısanij;*** *"Folklorê Ma Ra Çend Numûney" (Folklorümüzden Birkaç Numune) adlı bir kitabında Zazacanın güney ve şivesinde atasözleri ve deyimlere yer vermiştir.*

1995 ***Koyo Berz****; "Qısey Verênan", Nûbihar dergisi, sayı 32 de "Atasözleri" adıyla birçok zazaca atasözleri ve deyimler yayınlamıştır.*

1997 ***Koyo Berz;*** *Kormişkan dergisinde (Uppsala-İsveç), Siverek ağzıyala 113 tane atasözü ve deyimler yayınlamıştır.*

2005 ***Roşan Lezgin;*** *"Ferhengê Îdyomanê Kurdkî (Kirmanckî/Zazakî). (Kürt İdyomları sözlüğü) adı altında 210 sayfalık bir kitabı Vate yayınları arasında çıkmıştır.*

2011 ***İbrahim Bukan;*** *"Zazaca-Türkçe Atasözleri ve Özlü sözler" adıyla Bingöl ağzında 580 adet atasözleri yayınlanmıştır.*

2011 ***İbrahim Bukan;*** *Qalê Vêrinu o Qalla Rêber. Zazaca-Türkçe Atasözleri ve Özlü Sözler adıyla 46 sayfalık bir kitap (Ankara) Seresur-Kızılbaş Yayınevinde yayınlamıştır.*

2013 ***Zülfükar Ayyıldız;*** *Vatenên Verênandê Ma. (Zazaca Atasözleri ve Deyimlerimiz). Elif Matbaası, Şanlıurfa, yazar 448 atasözü ve deyimler derleyerek yayınlanmıştır.*

2014 ***Tabib Miralay Kavarij;*** *"Çend Vateyê Verênan", NewePel gazetesi, sayı 63´te Çermik yöresi atasözleri yayınlamıştır.*

2017 ***Umer Faruq Ersöz;*** *Vervate (Mûsqolik û Vateyê Verinanê Govdereyijan), Weşanên J & J, Dîyarbekir, 238 sayfa, Gökdere Atasözleri (Palu) adıyla yayınladı.*

2017 ***Roşan Lezgin;*** *"Ferhengê Îdyomanê Kurdkî (Kirmanckî/Zazakî). (Kürt İdyomları sözlüğü -kırmancca/zazaca-) adlı 2005´te Vate yayınlarında çıkmış olan kitabın genişletilmiş 2. baskı ile Roşna Yayınları´nda, (Diyarbakır) tekrar yayınlamıştır.*

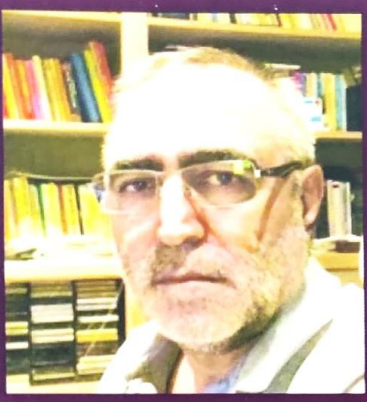

Hawar Tornêcengi

Serra 1957ine de Dersim/ Pilemoriye/Pirdosur, Harşiya Lolu (Kovuklu) de amo dina.
Mektevo verên dewe de, mektevo wertên Pırdosur de, mektevê zenate ki Erzıngan de
wendo. Serra 1977ine de welat ra vejiyo, amo Almanya.

•Frankfurt de mektevo berz 'informatik' wendo.
•Nıka Almanya de Almanki, Tırki, Zazaki u Kırdaski de berfekeni keno.
•Zewejiayewo, jü lazê xo esto.

•Serra 1984ine ra nat zon u kulturê Dêrsimi sero gurino, xeyle perlod u dezgeunê ma (ronayêna Komelunê Dêrsimi) de emegê xo vêrdo u vêreno ra.

•Folklorê Dêrsımi sero (Lawıki, Sanıki, Mertali, Qesê Pi-Khalıku) xeyle doskariya xo esta. Serva gramerê Zazaki, zonzanoğunê Awrupa de; jê M.C. Jacobsoni, jê, Sandonato, jê prof. Ludwig Paul u Prof. Gipperti u zovina Doskaru de pia guriyo.

•Tertelê '38i sero; qalkerdena kokım u çarnayisu sero, arêkerdisê Folklori sero gurenayısê xo hona dewam keno.
•İdarê ronayisê Komelunê Dersimi yê Awrupa de, dezgeunê (kurumê) Dersimi de gurino.
Lawık u kılamê ke ardê pêser, ya ki eve xo nusnê, hetê xeyle sinatkaru ra, jé; Serdar, Rençber, Kadri Karagöz, Mikail Aslan, Nizamettin Ariç, Nilüfer Akbal, Ali Baran, Mehmet Çapan, Serdar Hayır, Sait Bakşi, Servan Barihas, Ozan Şahin, uib. Kaset u CD de vaciyê.
•Kıtavê xoyo verên "Dêrsım de Düay, Qesê Pi-Khalıkan, Erf u Mecazi, Çıbenoki, Ğeletnayêni" serra 1992ine de eve alvozunê xo: Mustafa Duzgını u Munzur Comerdi pia vetê.
•Dıma, Lawıkê qomiyê ke kerdê arê, eve namê "Taê Lawıkê Dêrsımi (Şıwari)" serra 1992ine de Çapxanê Berhem'e (Anqara) de veciyay. No kıtavo zazakiyo ke Cumhuriyetê Tırkiya de en safte yasax/qedexe biyo, uyo.

•Hata nıka xeylê perlod u dezgeunê Kurd, Dêrsım u Kırmancki-Zazaki de emegê xo vêrdo.
•Raver redaksiyonê Berhem'e (1988-1995 İsweç u Tırkiya) de persberina Almanya kerde.
1991 ra dıme redaksiyonê "Ware"y, vetişê perloda "Tija Sodiri" de emeg da.
•Bado eve Cemal Taşi ra piya "Vejiyaişê Tiji" (Tij Yayınları) na ro, hona ki redaksiyonê vejiayişê Tiji de kırmancki/zazaki de editorêni keno.
•Saniku, Lawiku, Qesebend (sözlük) Qesê Pilu u Tertelê 38i sero gurenayisê xo hona dewam keno.
•Yol TV de eve phoştdariya FDG namê "Vengê Dêrsimi" ra zazaki/kırmanci Tertelê 38i sero 2 serri Program vırast.

Kıtavê xuyê ke hata nıka vejiyê:
•Dêrsım de Düay, Qesê Pi-Khalıkan, Erf u Mecazi, Çıbenoki, Ğeletnayêni, 1992, Çhapxanê Berhem.
•ayê Lawıkê Dêrsımi (Şıwari)/Dersim Türküleri (ağıtlar), 1992 Çhapxanê Berhem (Anqara).
•Rozê Yena (şiir /kılami), Vejiyaisê Tiji, 1999, Estemol.
•Bıza Kole, Vedat Dalokay, (Reyisê belediya Anqarao vıren), (Tırki ra çarnaisê zazaki), Vejiyaisê Tiji, 2000, Estemol.
•Jü Şêftaliye Hazar Şêftali, Samed Behrengi (Almanki ra çarnayisê zazaki), Vêjiyaişê Tiji, 2001 Estemol.
•Pasa u Vilikê Usari, Efendi Yıldız, (Tırki ra çarnayisê zazaki), Vêjiyaişê Tiji, 2001 Estemol.
•150 ra jêde maqalê xo perlodu, qezetu u pelgunê interneti vejiyê.

ISBN 978-975-8271-